

UNAM

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVA

LEÓN GENERAL DE BIBLIOTECA

LEGIONENSIS.

—•••—
OPERA

2

BR65

L4

v. 2

010161

1080014574

EX LIBRIS

HEMETHERII VALVERDE TELLEZ

Episcopi Leonensis

ALERE
VER

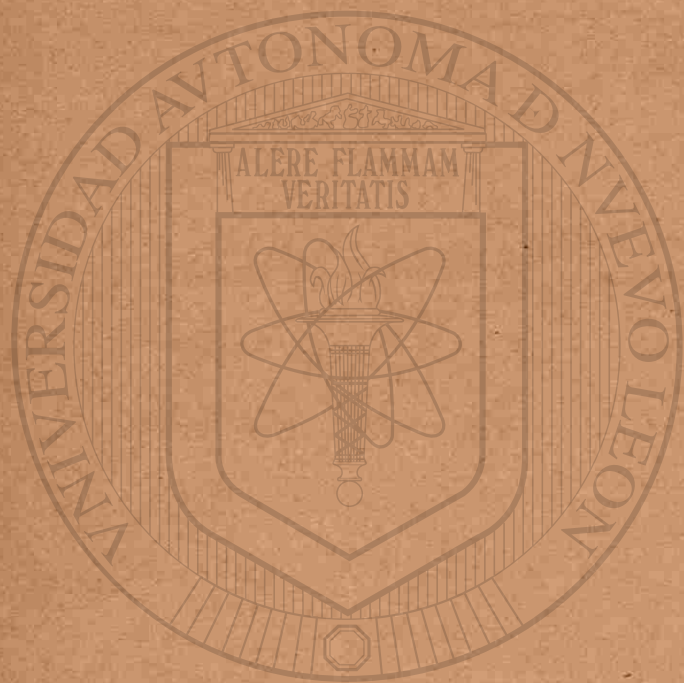
M. FR. LUYSSII LEGIONENSIS OPERA

UJANL

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

MAG. LUYSII LEGIONENSIS

AUGUSTINIANI

DIVINORUM LIBRORUM PRIMI APUD SALMANTICENSES
INTERPRETIS

OPERA

NUNC PRIMUM EX MSS. EJUSDEM OMNIBUS
PP. AUGUSTINIENSIVM STUDIO EDITA

UANTL

TOMUS II

UNIVERSIDAD DE NUEVO LEÓN
Biblioteca Valverde y Tulez

Capilla Alfonsina
Biblioteca Universitaria

SALMANTICÆ

EPISCOPALI CALATRAYÆ COLLEGIO

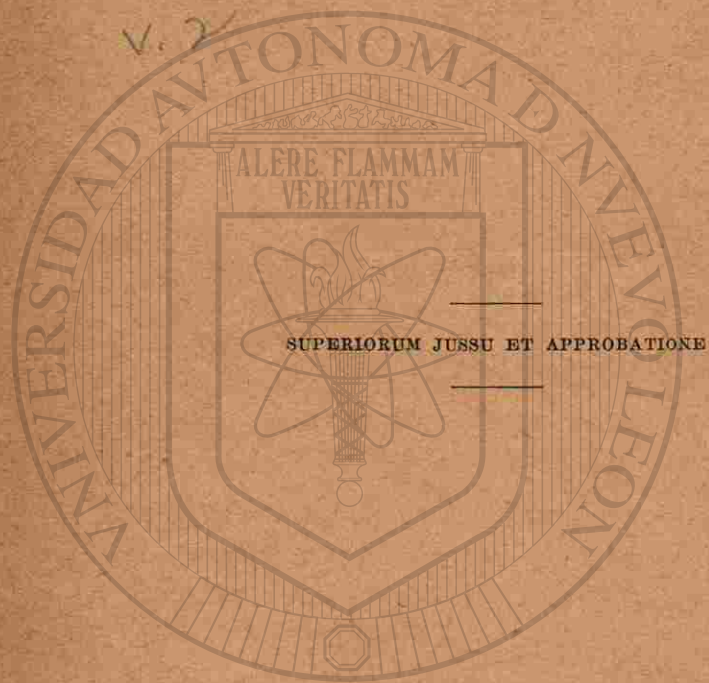
SUB RODRIGUEZ TYP. DUCTU
MDCCCXCH

46509

BR65

L4

v. 2

SUMMA PRIVILEGII OLIM DATI

Philippi II. Hispaniarum Regis privilegio Fratri Luysio Legionensi Augustiniano, cautum est in decennium, ne quis has explanationes imprimat, neve in Hispaniam importet alibi impressas, in jussu ipsius Luysii Legionensis: constituta poena in eos, qui contra fecerint decem millia nummorum aereorum.

FRATRIS LUYSSII LEGIONENSIS
AUGUSTINIANI
IN CANTICUM CANTICORUM
TRIPLEX EXPLANATIO (1)

Quarum prima verborum interpretationes continent.

Altera Deum amantis animae progressus in amore complectitur.

Tertia comprehendit Ecclesiae militantis, a mundi initio usque ad finem saeculi, amoris cursum atque rationem.

(1) Quae quidem cum ab ipso Magistro tertio praelo commissa et aucta fuerit, nunc iterum pari forma receditur juxta postremam editionem, vivente auctore factam Salmanticae MDLXXXIX.

010181

CENSURA

Explanationem Canticorum Salomonis Luysii Legionensis Augustiniani Salmanticensis Academiae doctissimi professoris legi sane libentissime, est enim ejusmodi ut magnopere, non solum sententiis aptissima quadam serie, quod erat in hoc opere valde difficile, cohaerentibus, sed etiam sermonis puritate, et elegantia antiquitatem illam cultam, et perpolitam redoleat. Quamobrem edendam censeo, perque manus et ora hominum pervagari, cum sit non tantum orthodoxa, sed ad pietatem permovendam, et verum religionis cultum amplificandum aptissime composita.

SEBASTIANUS PEREZ,
Doctor Theologus.

ALIA CENSURA

His explanationibus nihil meo iudicio dedit haec aetas, neque sanctius, neque elegantius, quas etiam nemine laeso luculentiores, et utiliores effecit apologia.

Madridi 3 Calen. Februarii 1587.

JUAN GRIAL.

JOANNES GRIAL

*Felices animae quae nunc vel ad oscula prima
Sponsi, ceu tactae flore meri capita
Luditis exultim tenerae, et vos federa lecti
Expertae, sancto non in amore rudes:
Et vos o tanto correptae numine, nulla ut
Pausa sit ardoris, curave dissidii,
Omnis si immis sis descenderit imbribus aether
Omnis si incumbat desuper Oceanus:
Tuque o quae charo capiti pulcherrima tota es
Quaeque magis fusco forte colore places:
Quamvis purpureus, quamvis et candidus ille est
Quamvis e multis millibus excimius:
Vos quoniam vestros ignes, vestrosque lepores
Et fortunati gaudia conjugii
Nota esse, et latis incendia spargere terris
Unde polo rursus plurimus ignis eat
Optastis; (superas namque haec avertier oras
Id coelo dulce est, dulceque coelitibus);
Nectite sarta meo varia de fronde Luyso,
Unius haud placeat nam mihi frondis honos.
Nam neque Grajorum sylvas viridissima Tempe
Nec Laurum magnis praemia Romulidis
Non oleamve, hederamve neget praeponere fronti,
Multa quoque e multis floreat herba jugis.
Sic tamen ut ferro quae sit modo tonsa recenti,
Et reparet laeta brachia densa coma,
Sive ilex ea sit, sive altera fertilis arbor
Hac siet immites abstinuisse manus.
Ante omnes oneri nescit quae cedere palma
Exerat argutas undique laeta comas.
Illa etiam antiquae meminisse docebit Idumes
Illi etiam tenero viscera amore calent
Conjugiumque suum, amplexus atque oscula novit,
Et moeret vacuo sola relictata toro.
Sed bene texetis formoso pollice sarta:
Non deceat doctum laxa corona caput.*

*Nec nisi divino haerebit madefacta liquore,
 Non satis est halans floribus et foliis.
 Spiritus accubuit quoniam bona gramina serpens.
 Non semel, atque altis lubricus arboribus:
 Pomaque corruptit, ramisque erravit opacis
 Allapsu inficiens omnia sacrilego.
 Balsama nec desint, thus, nardi et cinnama circum,
 Myrrhaque, divino et fumet odore focus.
 Omnia quae postquam fuerint jam rite peracta,
 Cesserit et casto turba profana loco,
 Tum ternis lustrate choris, tum dicite carmen,
 Carmine si possit mergier invidia.
 Parcite quam sponsi servat tutela sorori,
 Parcite non aequis vocibus obstrepere,
 Seu canat illa aliquid, seu vatum sensa priorum
 Expediat sponso non renuente suo.
 Dignior haud ulla est, nobisque praeire canendo
 Aut magis perpetuos ducere docta choros.
 At tibi quae nobis decori es, perque omnia dura
 Pertendis signa haec, et bona castra sequi,
 Omnia jam cedant, nec quisquam laudibus obstet,
 Inque dies sponsi lenius afflet amor.
 Lenius afflet amor, quod si haec quid detrahet aetas.
 Ingenti reddat foenore posteritas.*

PHILIPPUS RUIZ

*Libelle sensuum abditorum conscie
 Orationis eloquentis, et gravis
 Fecundus idem fons uti aerea cadens
 De rupe liquidum perstrepat fugax iter:
 Fessis per aestum grata pocula dividens
 Quonam sub antro rosido sedens Leo,
 Utrumque tempus impeditus laurea
 Dictavit haec tam pulchra, tam doctissima
 Incana quae miretur aetas postera.*

SERENISSIMO PRINCIPI ALBERTO

AUSTRIAE ARCHIDUCI

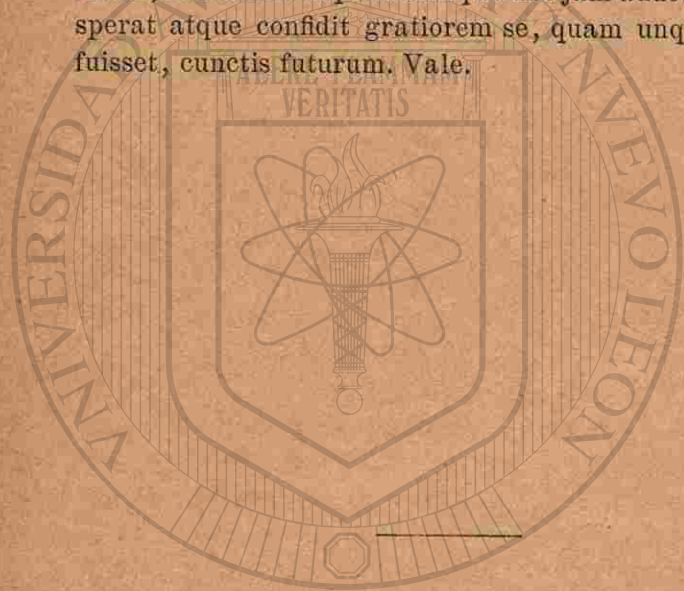
S. R. E. CARDINALI

F. LUYSIUS LEGIONENSIS AUGUSTINIANUS

S. P. D.

Quod, et litterarum studia colis, et studiosos litterarum diligis, idque prae te ipse fers, et cunctis notum esse vis, in spem veni, Alberte, Principum decus, si hos meos in Cantica Salomonis Commentarios tuae celsitudini, quod nunc facio, dicassem, id tibi non ingratum futurum. Eoque magis adductus sum, id ut facere auderem, quod memineram superiore anno, cum obsequium tibi meum, atque adeo me ipsum totum offerrem, quali me et vultus hilaritate, et verborum comitate excepisses: quodque ex Alfonso Coloma cubiculario tuo postea cognoveram, memoriam mei non abiicisse te, sed e tuo fastigio ad meam humilitatem nonnunquam despicere, et in tuis sermonibus mentionem mei solitum esse interdum facere. Praeter haec illud etiam vidi, haec scripta optime convenire tuae personae. Ut, qui ad Ecclesiae imperium, ut omnes iudicamus, aliquando obtinendum natus sis, et a Deo electus, adamare jam nunc Ecclesiam inciperes ex his scriptis, in quibus videres tanto ipsam amore a rege omnium regum Christo esse adamatam, non solum, ut dominus, atque pater illius dici, sed ut amator etiam, et sponsus haberi:

utque ea, sua ex persona scribi voluerit, quibus in amore nihil scribi potuit ardentius. Est enim vere divina virtus amor, charitasque in homines universos effusa. Cujus tu virtutis, quoniam ad eam natura factus videris esse, perfectionem, et absolutionem facile adsequere hujus lectione libri. Qui tibi dicatus, tuaeque celsitudinis tanquam numine tectus, non solum in publicum prodire jam audet, sed etiam sperat atque confidit gratiorem se, quam unquam antea fuisset, cunctis futurum. Vale.

LECTORI

Cum superioribus annis rogatu cujusdam amici mei, qui latine nesciebat, Canticum Salomonis in hispanum sermonem convertissem, addidissemque eodem sermone conscriptos breves in idem commentarios, quibus veram et arcanam ejus Cantici intelligentiam leviter attingebam: verborum vero textum, et proprietates, atque similitudinum, quibus is liber abundat, rationes latius explanabam. (Nam petierat a me is, cujus causa id elaborabatur, se ut docerem, non quid arcani scripta illa continerent, nam audivisse id a multis, et a singulis suo modo, dicebat, sed quo modo recte quasi construendus esset ille verborum ordo, valde, ut videtur, perturbatus et involutus). Itaque cum id confecissem, et ei, cujus rogatu confeceram legendum dedissem, isque paucis post mensibus reddidisset mihi librum meum, nullo illius apud se exemplo relicto, accidit, ut quidam meus familiaris, e meis scriniis, me in sclo, eum accipiens, non solum sibi describeret, sed descriptum a se exemplum aliis item describendum traderet. Ex quo factum postea est, ut multis omnium ordinum hominibus eum librum probantibus, atque petentibus, brevi is liber in plura exempla transfusus, et per majorem Hispaniae partem sparsus, in manus plurimorum pervenerit. Sed quoniam a rerum fidei iudicibus sancte erat interdictum, ne quis sacrae Scripturae liber, vulgari sermone conscriptus legere-
tur; quidam non nimium amatores mei, causam in eo sibi

oblatam ad mihi incommodandum putarunt, eamque, et statim, et avidè arripuerunt. Verum illis jam controversiis, Deo pro me disceptante, dijudicatis: meque ipso post multos, et magnos labores, ejusdem Dei beneficio, pristinae dignitati meae, atque integrae opinioni aliquando tandem restituto: quo etiam in hoc omnium judiciis satisfieret, utque nihil relinqueretur, quod suspicioni locum dare posset alicui, multi me hortati sunt, ut latine verterem eum librum, ipsumque pervulgarem atque ederem. Quod et feci, coactus quodammodo, nec tam meam sententiam, quam plurimorum, qui mihi bene volunt, judicia sequutus: judicabam ipse certe tam multis hac nostra aetate non solum novos libros ipsis edentibus, sed ad aliorum bene scripta carpenda excubantibus et intentis, scribendi munus hoc tempore, nec nimis utile esse aliis, et iis ipsis, qui scribunt, esse valde periculosum. Sed, ut dicere coeperam, re ipsa pene constrictus latinum eum librum feci, latinoque addidi, quae hispano decrat, verae et arcanae sententiae perpetuam, et copiosiore explanationem. Quem nunc librum de amicorum meorum sententia edere institui, sive potius jam edo. In quo non diffiteor mihi evenisse, quod evenire necesse est omnibus, qui necessitate potius adducti, quam voluntate aliquid scribunt, sibi ut in multis eorum quae scribunt, displiceant. Displiceo enim mihi in plerisque. Nam dum cogitur, et alio quam quo cupit mens vocatur, invita sequitur; et ob id parce, atque malignè suggerit et sententias et verba. Sed quamvis mihi ipse displiceam, tamen si cui bono, atque pio, aliquid in hoc libello placuerit; sique certe, quod unum maxime cupio, ex eo quis flammulam aliquam divini amoris conceperit, id satis erit, ut non frustra, sed ut cum maxima utilitate arbitrer, susceptum fuisse a me hunc istius libri conficiendi laborem.

VOTUM

*Quo mens plena Deo, quantoque exaestuat igne,
Inque vicem quanto flagrat amore Deus,
Dum resero interpres divini carminis, olim
Numinis impulsu quod cecinit Salomon,
Supremo, o virgo, penitus dilecta tonanti,
Ipse amor e cujus prosiluit gremio,
Da sensus rectos: da verba decentia: posse
Da sanctos ignes pectore concipere:
Scilicet, ut magno perfunctus munere, laudes
Diva tuas grato carmine concelebrem.*

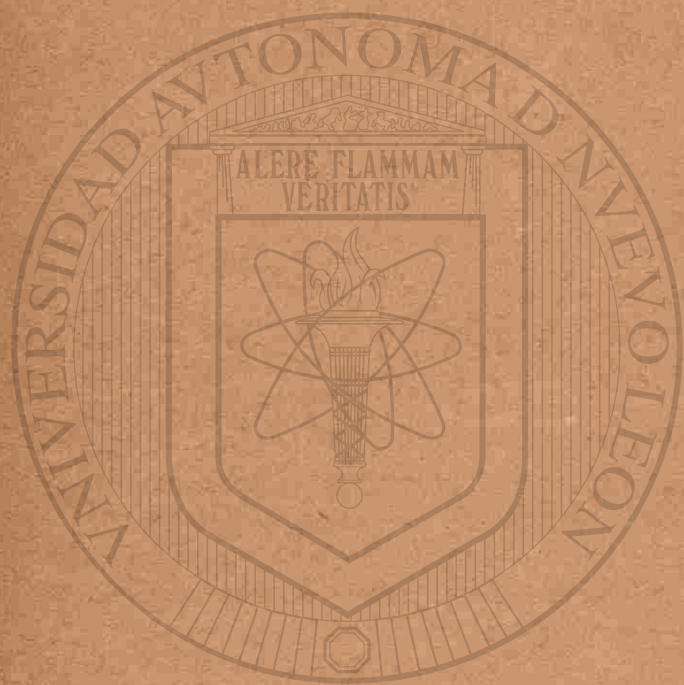
UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECA

CANTICUM CANTICORUM SALOMONIS

Salomon in hoc Carmine, quod conscripsit dictante Spiritu Sancto, mutuam inter Deum et homines amorem exposuit, id est, Christi, tum erga Ecclesiam totam, tum erga fideles singulos amorem. Exposuit autem, non ipsos, aut Christum, aut Ecclesiam palam loquentes inducens, sed introducens tamquam in scenam inter se amantes conjuges duos, qui Christi, et Ecclesiae personam sustinerent, et mutua erga se charitate exprimerent summam illam, et coelestem conjunctionem amoris, quae est inter Christum et Ecclesiam. Itaque tota hujus libri oratio figurata est, et allegorica (1). Allegoricam dico, non ea allegoria, quam D. Paulo auctore, inducunt Theologi, cum in sacris Litteris, a litterae, quem vocant, sensu, allegoricum sensum distinguunt: sed quam tradunt rhetores effici ex perpetua metaphora. Constat autem oportere, ut quod isto modo figurate, et allegorice dicitur, id omne ducatur ex ejus rei natura, e qua similitudo transfertur, id est, ex ea re, quae palam adhibetur, alterius rei occultae loco. Nam ob eam causam adhibetur, ut in ejus ratione manifesta, alterius rei latens natura similitudine quadam, tanquam in speculo, conspiciatur.

(1) Orig. prolo. in Cant. Psell. prolo. in Cant. Hiero. lib. 1. advers. Jovi. Bernar. hom. 8. in Cant. Lyran. in c. 4. Canticorum. Grego. et Ricar. de S. Vict. praefatione in Cantica.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

CANTICUM CANTICORUM SALOMONIS

Salomon in hoc Carmine, quod conscripsit dictante Spiritu Sancto, mutuam inter Deum et homines amorem exposuit, id est, Christi, tum erga Ecclesiam totam, tum erga fideles singulos amorem. Exposuit autem, non ipsos, aut Christum, aut Ecclesiam palam loquentes inducens, sed introducens tamquam in scenam inter se amantes conjuges duos, qui Christi, et Ecclesiae personam sustinerent, et mutua erga se charitate exprimerent summam illam, et coelestem conjunctionem amoris, quae est inter Christum et Ecclesiam. Itaque tota hujus libri oratio figurata est, et allegorica (1). Allegoricam dico, non ea allegoria, quam D. Paulo auctore, inducunt Theologi, cum in sacris Litteris, a litterae, quem vocant, sensu, allegoricum sensum distinguunt: sed quam tradunt rhetores effici ex perpetua metaphora. Constat autem oportere, ut quod isto modo figurate, et allegorice dicitur, id omne ducatur ex ejus rei natura, e qua similitudo transfertur, id est, ex ea re, quae palam adhibetur, alterius rei occultae loco. Nam ob eam causam adhibetur, ut in ejus ratione manifesta, alterius rei latens natura similitudine quadam, tanquam in speculo, conspiciatur.

(1) Orig. prolo. in Cant. Psell. prolo. in Cant. Hiero. lib. 1. advers. Jovi. Bernar. hom. 8. in Cant. Lyran. in c. 4. Canticorum. Grego. et Ricar. de S. Vict. praefatione in Cantica.

Quare necesse est, ut ea res enucleate, qualis ipsa est, aptis et verbis et sententiis, et omnino suis coloribus exprimatur; aut certe sine causa adhiberetur. Deinde etiam constat, id genus scripta aliud sensus, atque sententiae palam ostentare, ac prae se ferre; aliud continere intra se inclusum. Dividique ea omnia in sonum (non enim mihi occurrit in praesentia commodius aliud verbum, quo nomen id, quidquid est, quod istiusmodi scripta statim primo audita significare videntur: quamquam scio priscos Ecclesiae scriptores (1) historiam id, aut historicam intelligentiam nominasse, sed vocetur nobis verborum sonus). Itaque dividi in sonum, et sententiam, ut sonus sit exterior ille, qui oculis objicitur sensus: sententia vero latens, et occulta intelligentia ea, ad quam exterior sonus transfertur, quae eadem dicitur, et est litteralis intelligentia. Postremo illud etiam est manifestum, quamquam horum scriptorum vera sententia non sit illa, quam ipsa scripta ostentant, quamque nominavimus sonum, sed ea potius, quam intra se occultant et includunt, tamen quid, et quale sit id interius, quod latet, ex eo, quod patet atque conspicitur, quaerendum esse et interpretandum. Quibus ex omnibus efficitur, eum, qui isthaec scripta interpretatur, si quidem suo muneri satisfactorus est, primum exteriores illos sensus exponere debere, deinde ex eis interiores, et veros eruere atque explicare. Ne, si ignorata, aut inexplorata ejus rei natura, unde similitudo ducitur, ad interiora explicanda statim accesserit, quasi amisso duce aberret longe a vero, incidatque in absurda et secum pugnantia quaedam necesse est; quemadmodum nonnullis harum litterarum interpretibus accidisse videmus, et nostra, et nostrorum avorum aetate. Hanc certe nos in hoc libello interpretando rationem sequuti sumus. Itaque singulis in capitibus ejus libri separatim de utroque diximus: et ex

(1) Orige. homilia. 1. in Cant.

uno ad aliud gradum construximus nobis, et alterum comparavimus cum altero. Comparavimus, inquam, ita ut res rebus conferrem, non autem, ut aut singula verba, aut minutatim cuncta, quae in allegoria dicebantur, referrem ad interiorem intelligentiam. Id enim neque necessarium factu est, nec vero semper fieri potest. Haud enim parum multa in hoc genere ponuntur, magis ut institutae allegoriae serviatur, quam ut inde transferatur aliquid ad id, de quo agitur. Quod nisi viderem doctis et intelligentibus hominibus notum esse, non solum magna D. Hieronymi auctoritate probarem (1), sed etiam perspicuum facerem multis productis exemplis, cum ex sacris literis, tum ex aliorum auctorum scriptis. Id certe in hoc carmine non semel fit. Quod carmen cum Hebraei Canticum canticorum vocant, id intelligi volunt, praestare ipsum caeteris canticis.

(1) Hier. in Ezech. c. xxix.

CAPUT I

1. Osculetur me osculo oris sui: quia meliora sunt ubera tua vino (1):
2. fragrantia unguentis optimis. Oleum effusum nomen tuum: Ideo adolescentulae dilexerunt te.
3. Trahe me: post te curremus (2). Introduxit me Rex in cellaria sua: exultabimus et laetabimur in te, memores uberum tuorum super vinum: recte diligunt te.
4. Nigra sum, sed formosa, filiae Hierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.
5. Nolite me considerare, quia fusca sum (3): quia decoloravit me Sol: Filii matris meae pugnaverunt contra me, posuerunt me custodem in vineis: vineam meam non custodivi.
6. Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.
7. Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres, egredere, et abi post vestigia gregum tuorum (4), et pasce hoedos tuos juxta tabernacula pastorum.
8. Equitatu meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea.
9. Pulchrae sunt genae tuae, sicut turturis: collam tuam sicut monilia.
10. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.
11. Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.
12. Fasciculus myrrhae dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur.
13. Botrus cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi.
14. Ecce tu pulchra es, amica mea: ecce tu pulchra es: oculi tui columbarum.
15. Ecce tu pulcher es, dilecti mi, et decorus.—Lectulus noster floridus,
16. tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.

PRIMA EXPLANATIO

Prius de exteriori sententia dicam, posterius interiori, et veram persequar. Igitur, ut dixi, hic inducuntur in speciem pastores duo, vir et foemina, et inter se aman-

(1) Numeros versibus, claritatis gratia, praesenti editione apponimus Bibliae vulgatae inhaerendo.

(2) Deest in origin: *in odorem unguentorum tuorum*, sicut in Vulgata nunc legimus.

(3) In hodierna autem Vulgata: *quod fusca sim*.

(4) In eadem vero Vulgata absque *tuorum*.

tes, et invicem a se distracti: qua ex distractione, moerore, atque desiderio male affecta foemina, languere fingitur, itaque dicere: OSCULETUR ME OSCULO ORIS SUI. Videlicet, sociae vina illi, atque unguenta adferebant, quo eorum vel odore, vel haustu fugientem animam revocaret: quae illa, respuens dicit: OSCULETUR ME OSCULO ORIS SUI. Quasi ita diceret: Amovete ista hinc, atque auferte, nihil enim ad me morbo liberandum ista faciunt. Desiderio viri mei languo: nec, nisi eo viso, morbo liberari possum. Adsit ille modo; mihi que, osculorum suorum aliquid impertiatur, id mihi ad sanitatem recuperandam satis erit: nec, praeter id, quidquam erit satis. Itaque: OSCULETUR ME OSCULO ORIS SUI. Hebraice מִשִׁיקוֹת מִיִּשְׁקוֹת Minesicoth, id est de, vel ex osculis, hoc est uno, aut altero osculo, atque adeo nonnullis osculis. Nom enim, inquit, multa millia osculorum depono: vel uno aut altero illius osculo jam pene amissam vitam recuperabo. Dueta est autem haec omnis oratio non solum ex affectu, sensuque amantium, sed etiam ex natura ipsa rerum. Nam amantium animi non tam secum ipsi, quam cum iis, quos amant, versantur: quoque longius ab illis absunt, eo magis a se, et a suis corporibus discedunt: minusque vim suam illis impertiuntur, ex quo corpora ipsa macie attenuantur, pallentque, ac viribus animi destituta languent. Qui languor corporis quoniam ex absentia, et aberratione, ut ita dicam, animi totus oritur, ideo corpora ipsa naturae tacito sensu, suoque nutu revocare ad se animum suum cupiunt. Is autem cum eo, quem amat versatur, et apud illum habitat. Avent igitur eodem naturae inductu amicos videre, arteque complecti, et id animi sui, quod intra illos est, haurire quoquo modo possint, et ad se transferre. Quod quoniam jungendis osculis, animaque legenda videtur maxime posse effici, ex eo fit, ut in amore tanta fit osculandi, vel cupiditas, vel voluptas. Languet itaque sponsa ex amore: cujus languoris medicina omnis in deosculatone sita est. Recte igitur id unum flagi-

CAPUT I

1. Osculetur me osculo oris sui: quia meliora sunt ubera tua vino (1):
2. fragrantia unguentis optimis. Oleum effusum nomen tuum: Ideo adolescentulae dilexerunt te.
3. Trahe me: post te curremus (2). Introduxit me Rex in cellaria sua: exultabimus et laetabimur in te, memores uberum tuorum super vinum: recte diligunt te.
4. Nigra sum, sed formosa, filiae Hierusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.
5. Nolite me considerare, quia fusca sum (3): quia decoloravit me Sol: Filii matris meae pugnaverunt contra me, posuerunt me custodem in vineis: vineam meam non custodivi.
6. Indica mihi quem diligit anima mea, ubi pascas, ubi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.
7. Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres, egredere, et abi post vestigia gregum tuorum (4), et pasce hoedos tuos juxta tabernacula pastorum.
8. Equitatu meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea.
9. Pulchrae sunt genae tuae, sicut turturis: collam tuam sicut monilia.
10. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.
11. Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.
12. Fasciculus myrrhae dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur.
13. Botrus cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi.
14. Ecce tu pulchra es, amica mea: ecce tu pulchra es: oculi tui columbarum.
15. Ecce tu pulcher es, dilecti mi, et decorus.—Lectulus noster floridus,
16. tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.

PRIMA EXPLANATIO

Prius de exteriori sententia dicam, posterius interiori, et veram persequar. Igitur, ut dixi, hic inducuntur in speciem pastores duo, vir et foemina, et inter se aman-

(1) Numeros versibus, claritatis gratia, praesenti editione apponimus Bibliae vulgatae inhaerendo.

(2) Deest in origin: *in odorem unguentorum tuorum*, sicut in Vulgata nunc legimus.

(3) In hodierna autem Vulgata: *quod fusca sim*.

(4) In eadem vero Vulgata absque *tuorum*.

tes, et invicem a se distracti: qua ex distractione, moerore, atque desiderio male affecta foemina, languere fingitur, itaque dicere: OSCULETUR ME OSCULO ORIS SUI. Videlicet, sociae vina illi, atque unguenta adferebant, quo eorum vel odore, vel haustu fugientem animam revocaret: quae illa, respuens dicit: OSCULETUR ME OSCULO ORIS SUI. Quasi ita diceret: Amovete ista hinc, atque auferte, nihil enim ad me morbo liberandum ista faciunt. Desiderio viri mei languo: nec, nisi eo viso, morbo liberari possum. Adsit ille modo; mihiq; osculorum suorum aliquid impertiatur, id mihi ad sanitatem recuperandam satis erit: nec, praeter id, quidquam erit satis. Itaque: OSCULETUR ME OSCULO ORIS SUI. Hebraice מִנְשִׁיקוֹת Minesicoth, id est de, vel ex osculis, hoc est uno, aut altero osculo, atque adeo nonnullis osculis. Nom enim, inquit, multa millia osculorum depono: vel uno aut altero illius osculo jam pene amissam vitam recuperabo. Dueta est autem haec omnis oratio non solum ex affectu, sensuque amantium, sed etiam ex natura ipsa rerum. Nam amantium animi non tam secum ipsi, quam cum iis, quos amant, versantur: quoque longius ab illis absunt, eo magis a se, et a suis corporibus discedunt: minusque vim suam illis impertiuntur, ex quo corpora ipsa macie attenuantur, pallentque, ac viribus animi destituta languent. Qui languor corporis quoniam ex absentia, et aberratione, ut ita dicam, animi totus oritur, ideo corpora ipsa naturae tacito sensu, suoque nutu revocare ad se animum suum cupiunt. Is autem cum eo, quem amat versatur, et apud illum habitat. Avent igitur eodem naturae inductu amicos videre, areteque complecti, et id animi sui, quod intra illos est, haurire quoquo modo possint, et ad se transferre. Quod quoniam jungendis osculis, animaque legenda videtur maxime posse effici, ex eo fit, ut in amore tanta fit osculandi, vel cupiditas, vel voluptas. Languet itaque sponsa ex amore: cujus languoris medicina omnis in deosculatone sita est. Recte igitur id unum flagi-

tat, dicens: OSCULETUR ME² OSCULO ORIS SUI. Recteque caetera fomenta, vina, flores, unguenta a suis sibi oblata aspernatur, aut certe aspernari fingitur. Quare etiam adjecit: QUIA MELIORA SUNT UBERA TUA VINO, aut, ut alii: AMORES TUI: quoniam verbum Hebraicum ad utrumque est anceps: quamquam et ipsa ubera pro amoribus in sacris litteris translate ponuntur. Et quod sequitur: FRAGRANTIA UNGUENTIS OPTIMIS (1). Non solum, inquit, vino praestant, sed unguentis excellunt. Nec adeo cujusquam animum aut vinum exhilarat, aut unguentorum odor oblectat, atque ipsa viri mei amore, atque blanditiis reficior, atque confirmor. Sed quod vetus interpres posuit: FRAGRANTIA UNGUENTIS OPTIMIS. Alii ex Hebraeo non admodum diverso sensu vertunt: ODORI UNGUENTORUM. Est enim praecise dictum, et cum admirationis significatione quadam, quod ita commode: Porro fragrantiam unguentorum. Deest autem: Quis dicendo assequatur, ut explicet? Ac si dicat: Amores quidem tui vino quantumvis generoso praestantiores sunt. Nam de odore, quem unguenta, quibus es delibutus, spirant, quid attinet dicere? Nam: OLEUM EFFUSUM NOMEN TUUM. Tam bene, inquit, oles, ut non odoratus modo, sed unguentum ipsum, ipseque bonus odor dicare, atque nominere. Nota est figura loquendi, cum ad alicujus in aliquo genere praestantiam declarandam, illi nomen tribuimus, ejus ipsius rei, in qua excellere dicitur. Sicut Christus Dominus Simonem, Apostolorum principem, et Ecclesiae firmamentum futurum, non aut saxum, aut de petra natum, sed Cepham (2) Hebraica voce appellavit, id est, saxum ipsum, atque petram. Quod autem, oleum, hoc loco hebraei vocant, id latini unguenta nominant. Ea autem sunt e floribus, herbisve, aut manu expressi, aut igne elicit, aut sua sponte fluentes, aut alio quovis modo con-

(1) Prov. vii.

(2) Matt. xvi.

fecti liquidi odores. Quod vero additur: EFFUSUM. Epitheton habet odoris longe, lateque fragrantis, ut sponsus non modo dicatur ipse odor, sed late fragrans, et ad omnes partes permeans odor. Nam unguenta, cum recluso eo, in quo sunt, vasculo, effunduntur, tum maxime ex se odorem emittunt.

Sequitur: IDEO ADOLESCENTULAE DILEXERUNT TE. Amplificat, quod de odore sponsi dixerat. Nam eo fit, inquit, ut omnium adolescentularum foeminarum amorem colligas: omnibus charus, et jucundus sis. Quae oratio ex media vitae consuetudine expressa est. Nam omnes foeminae, et maxime puellae, hujusmodi odorum atque mundiciarum sunt natura cupidiores. Atque, ut mihi quidem videtur, Salomon pudori atque decori servit, cum Sponsae tribuit ista verba: nimirum IDEO ADOLESCENTULAE DILEXERUNT TE. Nam his illa occurrit, tacitis aliorum judicis, seque tacite purgat. Videbat enim fieri posse, sibi ut crimini daretur, quod virum suum ad oscula et amplexus, praeter id, quod pudicam decebat, petulantius invitasset. Id ergo auditorum cogitationibus sibi objectum, et quamvis re falsum, tamen in speciem satis probabile, et a proba foemina haud quaquam contemnendum crimen omni ratione diluit. Nam et huc pertinet, quod Sponsum nominavit supra, oleum effusum, dicens: OLEUM EFFUSUM NOMEN TUUM. Ut quo majorem boni vim in sponso videremus, eo minus miraremur ipsam prae amore pene sui oblivisci. Et nunc idem agit, cum dicit: IDEO ADOLESCENTULAE DILEXERUNT TE. Quis enim non concedat illi, quae viri sui suavissimos erat experta mores, ipsum ut effusissime diligat: cum videat eundem certatim diligi a puellis omnibus, ad quas modo odor illius aliquis pervenisset? TRAHE ME, POST TE CURREMUS. Et hoc ad amorem amplificandum valet, sicuti superiora omnia. Nam primum his verbis docet, se amore ita languere, ut suis ipsa pedibus consistere nequeat. Deinde demonstrat, sic se ab eodem amore affici, sic-

que incendi, atque inflammari viri sui desiderio, ut quamvis languido, et imbecillo corpore, ipsum vel currentem sequutura sit. Languor quippe iste corporis, et in languido corpore ardens istud studium sponsum insequendi, et ab amore effecta sunt, et sunt ipsa eximii cujusdam amoris illustria argumenta.

INTRODUXIT ME REX IN CELLARIA SUA: EXULTABIMUS, ET LAETABIMUR IN TE, MEMORES UBERUM TUORUM SUPER VINUM: RECTE DILIGUNT TE. Commemorat se compotem esse factam ejus ipsius, ejus desiderio ardebat. Non quod re ipsa compos effecta fuerit: sed quod rei desideratae imago, quae illius animo obversabatur, efficiebat, ut futura et optata bona pro praesentibus haberet; ex desiderantium, videlicet, more atque affectu. INTRODUXIT, inquit, id est, introduceet, ex proprietate sermonis Hebraici: in quo saepe praeterita pro futuris ponuntur ad significandum eorum, vel quae praedicuntur certos eventus, vel quae desiderantur, non frustrandos fines. REX. Personae, quam agit, oblita, regem illum vocat ex Hebraeorum item loquendi consuetudine, qui in amore hujusmodi appellationibus utuntur, mi frater, mi rex (1). IN CELLARIA SUA. Id est, in intimas aedes: aptum, scilicet, ad amori vacandum locum: ex quo existit, quod sequitur: EXULTABIMUS, ET LAETABIMUR IN TE. Quibus verbis significatur laetitiae genus quoddam eximium, e mutuo amantium colloquio et congressu exortum: non illud quidem caducum et leve, sed stabile et manens, suique memoriam in animo impressam relinuens. Et ideo addidit: MEMORES UBERUM TUORUM id est, amorum tuorum SUPER VINUM. Atque ejus, inquit, gaudii atque laetitiae, quam e tuo congressu praeceptura sum: quaeque omni suavitate suavior, et jucundior futura mihi est, dulcissima memoria haerebit pectori meo semper. Id quod nemo mirabitur eo-

(1) Jere. XXII.

rum, quibus tu propius es cognitus. Nemo, inquam, eorum, quibus tua suavitas morum, tuaque praestans virtus nota sit. Te, enim, RECTI DILIGUNT, aut quemadmodum in Hebraeo dicitur, RECTITUDINES DILIGUNT. Te gratiae, te omnes lepores circumstant: quidquid aut a fortuna optabile, aut ab industria praestans, aut a natura excellens inesse in homine potest, omnis laus, omne decus, egregia omnis, et divina indoles in te uno elucet: nec elucet modo, sed eluxerunt semper. Nam praeteriti temporis voce dicitur, DILEXERUNT TE. Quasi ita dicat: Non adventitia haec tua est, aut recens, sed a puero inolita et innata virtus. Quamquam hic versiculus, etsi optime ille quidem a Hieronymo ex hebraeo in latinum sermonem expressus est, tamen potest, quoniam hebraica hoc loco ad plures sententias sunt ambigua, alio modo non incommode verti: isto, scilicet, Memorabimur: seu potius, in memoriam revocabimus. Id enim proprie sonat נזכירה Nazchira. Igitur in memoriam revocabimus: et distinctione hic adhibita: Amores tui prae vino, hoc est, vino sunt magis optabiles; quia recti, seu rectitudines, diligunt te. Ita ut tota ista oratio tribus articulis constet, in quorum primo (nam duo reliqui perspicuam habent sententiam) itaque in horum primo quamvis breviteret praecise posito (qualia sunt fere omnia, quae amantes dicunt) quiddam continetur, valde illis familiare. Nam qui inter se amant, quoties id evenit, ut ex intervallo se aspiciant, post illa, quae in primo congressu dici solent, protinus subjiciunt atque exponunt uterque alteri, quae ipsis dum a se mutuo distracti aberant, vel tristitia vel laeta evenerunt. Itaque quoniam posuerat id, quod certa spe perceperat futurum suum ut sponsum aliquando videret, subjicit protinus, quae hos amantium congressus natura sequitur, commemorationem illam mutui, erga se animi atque sensus. Ideoque dixit: Commentabimur, sive in memoriam revocabimus, quas scilicet, molestias invicem distracti pertulerimus, qui aes-

tus animorum nostrorum fuerint, quantoque laboraverimus, tum desiderio, tum metu.

Sequitur: NIGRA SUM, SED FORMOSA, FILIAE HIERUSALEM, SICUT TABERNACULA CEDAR: SICUT PELLIS SALOMONIS. Ad caetera, quae de hac foemina, cujus sub ficta persona vera res agitur dicta sunt, illud nunc adjiciamus: facie illam quidem perliberali fuisse dici, caeterum subnigro colore, quales fere esse solent omnes, quae ruri vitam degunt foeminae: igitur quia se talem agnoscebat, ne quis forte putaret, se in eo quod de sponsi sui erga ipsam amore jactabat, credula spe, atque inani decipi, nec vero credibile esse, ut eo colore foeminam quis quam tam ardentem amaret: utque ne sui jactatione, atque fiducia ista, risum cuiquam moveret, propterea his aliorum de se judiciis occupatione occurrens, et colorem suum purgans docet, cum ea coloris culpa egregium formae decus, caeterarumque sui corporis partium venustatem compensari debere; sibi que usu venire idem, quod tabernaculis Arabum, quos sacrae litterae Cedar appellant, a Cedar Ismaelis filio, ejus gentis auctore; qui Arabes quia subinde domicilia, atque sedes mutant, vaganturque semper, tentoriis plurimum utuntur. Ergo sibi accidere ait quod Nomadum tabernaculis, talemque se esse qualia ea tentoria sunt, quibus in castris reges uti solent: quorum quidem tentoriorum ea pars quae imbri, atque soli exponitur coriacea fere est, quo coeli injurias perferre melius, atque facilius possit; at interior altera opere Babylónico picta, tum multo auro distincta, multisque gemmis, contuentium oculos perstringit, et splendore, et specie, atque quemadmodum nemo sanus ea ex exteriori specie despicat, sic se ait a suo sponso ex uno colore, nequaquam pendit, magisque ipsum reliqua totius corporis pulchritudine allici, quam deterreri nigrore. Qua in re Salomon mire expressit foeminarum ingenium, quae si quid in ipsis est, quod amatorum oculos possit offendere, id soli-

cite occultant, aut si occultare nequeunt studiose, et accurate defendunt, quod ipsum planius sit ex eo quod sequitur. NOLITE ME CONSIDERARE, QUIA FUSCA SUM: QUIA DECOLORAVIT ME SOL, FILII MATRIS MEAE PUGNAVERUNT CONTRA ME, POSUERUNT ME CUSTODEM IN VINEIS: VINEAM MEAM NON CUSTODIVI. Nam defendisse satis colorem suum superiori oratione videri poterat, et cum hac levi nota reliquam formae elegantiam compensasse, satisque aliorum suspicionibus occurrisset pulchritudinis suae commemoratione, et expositione illa. Sed quod aliis satis est, ipsi non est satis: satis ut appareat quid illam mordeat. Itaque urget idem, et hanc sui coloris quasi maculam eluere studens, affirmat, id quidquid est mali, non innatum malum esse, et ejusmodi quod deleri nequeat: sed dum ruri in custodiendo agro occupatur, et solem nuda facie excipit, id contraxisse dicit: additque tali vitae generi, non tam sponte sua vacasse se, quam injuria suorum, in quo praeclare a Salomone servatum est personae decorum. Nihil enim, quae rusticam vitam ageret, cur nigra esset, causari poterat aut verosimilius, aut suae personae magis aptum, quam si se sole perustam diceret. INDICA MIHI QUEM DILIGIT ANIMA MEA, UBI PASCAS, UBI CUBES IN MERIDIE, ME VAGARI INCIPIAM POST GREGES SODALIIUM TUORUM. Redit tantisper dum colorem defendit intermissus amor, atque ex intervallo, ut fit, redit intentior. Nam dilationis jam, atque morae impatiens sponsa continere se ipsam domi diutius nequit, et morantem sponsum expectare: ipsa potius illum quaerere statuit. In quo amoris vis declaratur, cujus est is ardor, ut quaeri se aut rogari ab alio minime postulet, sed occurrat ipse potius, suaque sponte se amicis offerat injussus et invocatus. Quare sponsa quamvis sibi, et languenti, et perblande ipsum vocanti, neque sui videndi copiam sponsus fecerat, neque responsum ullum reddiderat, non tamen ob id, aut irata ab amando desistit, aut sibi factam injuriam queritur, aut de pristino suo amore

aliquid remittit, imo hoc acrius ad amandum accenditur: itaque omnia accipiens in bonam partem, nec vero illud saltem secum reputans decere se, utpote foeminam, conveniri a viro potius, quam virum ipsam convenire, tantum cognoscere avet, quibus ille in locis versetur: nam periculum esse ait, si locorum ignorance in aliorum pastorum caulas errore fortasse inciderit, ne pudori suo videatur parum caute consuluisse. Quamquam haec sponsae oratio varie accipi potest: uno modo quasi ea purgare se apud sponsum velit, de cessatione sua, quod illum hactenus sequuta non fuerit: non id culpa sua factum dicens, sed ignorance locorum, in quibus ille versabatur, quasi ita dicat: Utinam, aut tu id mihi renuntiasses, aut per me ipsa scissem, quibus in locis versarere; jam diu est, quod una tecum essem. Quare quod me hactenus domi contineo, nec te sequor, atque convenio non desidia deputare debes, sed ignorantia: timeo enim, ne si ignara loci in quo es, te quaesitum eam, et tempus inaniter conteram, et risum moveam caeteris pastoribus sodalibus tuis, in quos errore viae fortasse incidam. Altero modo, quem magis probo, ut haec oratio ab animo tam longas moras non ferente proficiscatur, contineatque non tam purgationem desidia aliquam (hujus enim ne color quidem in tali, tanque ardentem virum amante foemina haerere ullus poterat) quam votum, et desiderium eo veniendi, quo suus esset vir: et ubi terrarum ageret, ob id ipsum, cognoscendi. Nec vero quis miretur, aut absurdum putet, ab eo qui abesse fingitur, id sponsam quaesisse: nam qui amant dulci quodam, et ex amore ducto errore caeci quid rerum natura ferat saepe parum attendunt. Itaque quos diligunt videre, eos et praesentes alloqui sibi videntur: jam eosdem quaerunt absentes, nec ubi gentium sint rogati possunt dicere, scire tamen valde cupiunt. Jam illos qui absunt, et a quibus magnis locorum spatiis divisi sunt percontantur, et rogant, multaque hujusmodi, et dicunt, et faciunt re quidem absurda, amori

tum convenientia, atque apta, quo ex more haec omnis oratio ducta videtur, eadem absentem suspirat virum, eadem alloquitur praesentem, et a quo voces suas audiri non posse videt, ab eo petit ut sibi roganti respondeat, seque doceat ea pascua, in quibus versatur, quo sine aberratione, sineque pudoris aliqua jactura celerrime ad ipsum veniat. Unde sequitur. NE VAGARI INCIPIAM POST GREGES SODALIUM TUORUM. Id autem est, ne dum locorum ignata te requiro, aberrem per diversa loca, atque alium ex alio de te rogans, omnes sodalium tuorum caulas circumeam cum dedecore et probro. Jam quod latinus interpret vertit vagari, et in hebraeo est *עָוָה* *Hotiaa* anceps verbum est, quo et vagari, et pallio tegi Hebraei significant: quare alii vertunt, ne sim cooperta, et pallio amicta apud greges sodalium tuorum. Coopertam autem cum dicunt, meretricem intelligi volunt, ex cultu, quo meretrices eo tempore uti solitas legimus: nam quae corpus vulgabant suum, pallio amictae, et capite involuto, in bivis, aut aliis id genus locis, quo commeabant frequentes viri residentes virorum ad se aditus praestolabantur, quod Thamar fecisse dicitur (1), quae tali cultu scortum mentita Judae socio suo imposuit. Igitur sive hoc, sive illo modo, timet sponsa, aut aberrationem, aut probrum, aut certe utrumque et probrum et aberrationem. Atque hactenus illa: nam quae sequuntur sponsi sunt, qui rogatus jam adesse fingitur, atque ita dicere.

SI IGNORAS TE, O PULCHERRIMA INTER MULIERES, EGREDERE, ET ABI POST VESTIGIA GREGUM TUORUM, ET PASCE HOEDOS TUOS JUXTA TABERNACULA PASTORUM. De quo postremo loco rogatus fuerat sponsus, ad id primo loco respondens tradit sponsae facillimam rationem sui inveniendi: ea autem est, ut hoedos, quos lacte depulsos domi inclusos reliquisset, uti pastores facere solent, fingamus necesse est,

(1) Gene. xxxviii.

ipsa ductet in pascua. Etenim illi naturae inductu vestigia matrum agnoscent, eaque sequentes se ad illas conferent, id est, ad ea loca pervenient, in quibus ipse sponsus pascit reliquum gregem. SI IGNORAS TE, illud, TE, abundat ex proprietate sermonis hebraei, nec vim accusandi habet, sed nominandi magis. Hispane apte diceretur: *Si no te lo sabes*. Non enim sponsam ille arguit, quod se ipsa ignoret, nec illi rationem tradit qua se ipsa agnoscat. Nam id quam ab hujus loci sententia sit alienum, series ipsa rerum superius memoratarum abunde docet. Quo tantum loco sponsus cum grege esset, se id ignorare sponsa dicebat, non quae, aut qualis ipsa esset addubitabat, ad id igitur ei respondit, dicens: SI IGNORAS TE EGREDERE, ET ABI POST VESTIGIA GREGUM TUORUM. Id est, si tu quibus in locis ipse verser ignoras, egredere post vestigia gregum tuorum. Quamquam et possit fortasse hoc isto modo dispungi: si ignoras, te, o pulcherrima inter mulieres, egredere, ut sit, te egredere, ut alibi gaudet se tellus, et apud Ciceronem, se emergit, et Poeta: *Diversi se erumpunt radii*. Porro Hebraicum *קרב* Haquab, hoc loco plantae extrema pars est ea quae calcaneo proxima, impressaque pulveri vestigium efficit. Egredi vero post vestigia hoedorum, quod hic dicit, illorum est vestigia legere, ac ipsos pene sequi. ET PASCES HOEDOS TUOS JUXTA TABERNACULA PASTORUM. Nam inquit, eos tu si sequaris eo pervenies, quo ipsos naturae inductus, et matrum amor perducet, ibique eos pasces, ubi ego reliquum omne pecus pasco, id est, ad me, id quod unum optas, sine errore pervenies; et addit: *EQUITATUI MEO IN CURRIBUS PHARAONIS ASSIMILAVI TE, AMICA MEA*. Ipso primo sponsae: ac desiderato aspectu delectatus sponsus, et amore incensus in haec verba erupisse apte fingitur: *EQUITATUI MEO*. Ad verbum. *EQUAE MEAE*. Praestant equi inter omnia animantia apta membrorum, et totius corporis compositione atque figura; inestque illis elegans quiddam atque generosum, idque cum molli flexu crurum, tum ela-

tione cervicis, oculorumque alacritate, tum spiritu ipso, atque hinnitu prae se ferunt; quae eadem in equabus, quam in equis speciosiora sunt. Valet ergo haec ab equabus ducta similitudo ad declarandum liberale illud, et ingenuum, et elegans, quod elucebat in sponsae facie atque corpore. Nec vero id novum, aut absurdum est elegantem foeminam adolescentem praesertim, et viri expertem equae assimilari, notum namque est illud Lyrici:

*Quae velut latis equa trima campis
Ludit exultim metuitque tangi.*

IN CURRIBUS PHARAONIS. Id est, advectis ex Ægypto ex regum ejus gentis nota appellatione ipsam gentem significans. Nominat autem currus Ægyptios potissimum, quia Ægyptii currus ea tempestate propter eorum egregium artificium in pretio habebantur, ad haec alebantur in Ægypto ad vehendos currus equi pulcherrimi. Nam ut constat ex lib. Regum (1), Salomon iis cum equis, tum curribus abundabat. Sed recedit a pastoris persona, quam inducit, cum aquos et currus commemorat; recedit sane, sed ut, quod saepius in hoc carmine animadverti debet, id nunc semel dicatur. Sciri debet, qui in hoc carmine partes viri agit et si plurimum sub pastoris persona inducatur loquens, tamen ipsum interdum persona detracta induci: nam currus, equisque jugalibus in vehi, regii potius, quam pastoralis moris est. Nec vero unus Salomon hanc in scribendo rationem tenuit, omnes potius scriptores quicumque probati, atque elegantes habentur, idem faciunt in allegoria, eamque variant, atque distinguunt isto modo, vel ut satietati occurrant, quam perpetuus verborum translate positorum usus afferret, vel ut orationi lumen inferant, seque ipsi interpretentur. Quod allegoriae genus commixtum Fabius

(1) III. lib. Reg. cap. x.

vocat ac frequentissimum esse dicit. Itaque de eo ait: Quo in genere et species ex accersitis verbis venit, et intellectus ex propriis. Sic ille cum exorsus fuisset ita,

*Nondum subacta ferre jugum valet
cervice, nondum munia comparis aequare.*

Addidissetque:

*Circa virentis est animus tuae
campos juvencae, nunc fluviis gravem
solantis aestum, nunc in udo
ludere cum vitulis salicto
Praegestientis.*

Postea citra figuram

*—jam proterva
Fronte petet Lalage maritum.*

Et Virgilius Julii dictatoris necem in Daphnidis persona deplorans, cum personae decorum servasset fere in omnibus, in illo tamen

*Daphnis et Armenias curru subiungere tigris
Instituit, Daphnis thyrsos inducere Baccho.*

Recessit a decoro: proprie enim, et literate posuit, quod a Caesare, quo de agebat, factum est. Is enim sacra Liberi patris e Armenia Romam transtulisse dicitur. Idem ubi apum praelia, atque mores, ducta a re militari, et Romanorum acie, atque castris traslatione persequitur, alternis prope versibus nunc in metaphora insistit, nunc proprie loquitur; translate illud

*—namque morantes
Martius ille aeris rauci canor increpat et vox
Auditur, fractos sonitus imitata tubarum.*

Literate, quod sequitur:

—trepidat inter se coeunt pennisque coruscant.

Rursus translate:

Et circa regem, atque ipsa ad praetoria densae miscentur

Proprie porro:

*—concurritur aethere in alto
Fit sonitus magnum mistae glomerantur in orbem*

Sine Metaphora illud:

*Nec vero a stabilis pluma impendente recedunt
Longius, aut credunt coelo adventantibus Euris.*

Redit ad institutam allegoriam:

*Sed circum tutae sub maenibus urbis aquantur
Excursusque breves tentant.—*

Sed, ut hos omittam, sacri profecto scriptores, id quod magnus ille Chrysostomus vere animadvertit (1), quoties allegorias adhibent, adhibent autem illas saepissime, nullus enim tropus in sacris litteris est allegoria crebrior, eas aut interpretantur ipsi, aut ita distinguunt propriis notis earum rerum, de quibus vere agunt, itaque temperant, ut facile prudens lector, quae sit earum sententia assequatur. Quod ut doceam, exempla nonnulla proferam. Interpretantur ipsi, ut Esaias in illa vineae allegoria (2). Nam eam postquam perfecit, omnibus artis et ingenii coloribus adhibita brevi interpretatione, e vestigio ipsam declaravit dicens: *Vinea Domini exercituum domus Israel est, et vir Juda germen ejus.* Et Ezechiel vates (3) similiter quod de gemina aquila, deque vinea ab altera illarum consita, versus alteram autem sarmenta emittente, miris allegoriis involuit, reservavit, et aperuit mox his verbis: *Nescitis quid ista signi-*

(1) Chrysosto. in c. vi. Esa. (2) Esai. v. (3) Ezech. xvii.

ficient. Ecce veniet Rex Babyloniae in Hierusalem, et quae sequuntur. Distinguunt etiam eas allegorias interdum propriis notis rerum, de quibus vere agunt, ne quis aut dubitandi, aut inepte interpretandi locus relinquatur, earumque allegoriarum plura sunt exempla, sed illud est in primis nobile, quod est apud Ezechielem (1), quo loco populi Israelitici ingratum adversus Deum animum, et impios mores vates describens, foeminam quamdam inducit, in eum qui se ab infantia aluerat, et adultam uxorem duxerat, et praeterea affecerat multis ac magnis beneficiis ingratham et infidelem. Nam cum accomodate ad personam inductam, allegoriceque dixisset: In die ortus tui non est praecisus umbilicus tuus, et aqua non es lota, neque sale salita; et paulo infra: Et transiens per te vidi te conculcatam in sanguine tuo, et dixi tibi cum esses in sanguine tuo; dixi, inquam, tibi in sanguine tuo vive. Citra allegoriam adjecit: Et multiplicatam quasi germen agri dedi te, et multiplicata es. Et statim ad allegoriam rediens: Grandis, inquit, effecta es, et pervenisti ad mundum muliebrem: ubera tua intumuerunt, et pilus tuus germinavit, et eras nuda. Tum illa: Et vestivi te discoloribus. Deinde velut oblitus personae foeminae addidit: Profecisti in regnum, et egressum est nomen tuum in gentes. Rursus allegorice: Et habens fiduciam in pulchritudine tua fornicata es, et exposuisti fornicationes tuas omni transeunti. Iterum proprie: De auro meo, et argento meo quod dedi tibi fecisti tibi imagines masculas. Sic que ad extremum usque ex utroque genere figurato et proprio orationem suam temperat. Item in proverbii Salomon (2), ad illa quae figurate dixerat. Bibe aquam de cisterna tua, et fluenta putei tui, et habeto eas solus, ne sint alieni participes tui, et sit vena tua benedicta. Proprie et literate addidit id, ex quo facile intelligeremus, quid illis tropis occulte et verecunde significatum esset. Itaque ait:

(1) Ezech. xvi. (2) Prov. v.

Laetare cum muliere adolescentiae tuae, cervae charissima, et gratissimus hinnulus, ubera illius inebrient te omni tempore, et in amore illius delectare jugiter. Sed exemplorum modus jam sit, eoque revertamur unde digressi sumus. PULCHRAE SUNT GENAE TUAE, SICUT TURTURIS: COLLUM TUUM SICUT MONILIA. Perseverat in laudando sponsae formam non solum naturali, et suo bono praestantem, sed etiam cultu ipso commendabiliorem redditam, quod ipsum elegantis formae argumentum est. Nam quae forma excellunt foeminae, et incultae placent, et cultae nitent, quod contra accidit inconcinnis, et deformibus. Quamquam hoc loco α et β Hebraicorum elementorum similitudo causam variae interpretationis attulit, aliis ita transferentibus, pulchrae sunt genae tuae sicut turturis, aliis in turturibus, sed utrovis modo se habeat ista res, illud certum est, mundi muliebris partes quasdam, et certi generis foeminea ornamenta his nominibus turturum, et monilium significari, quae autem illa, aut qualia sint explicare non est facile. Nam quidam Hebraicum תור Thor, quod vetus interpres turtur vertit, catenulas ex auro pertenues esse volunt, quidam perexiguas gemmas, plures uno filo insertas, quidam sigilla perexigua turturum ex auro argenteove scite facta. Memoria teneo signa foeminarum perantiqua vidisse me, quorum capiti inerat mitra caetera ad Graecum morem efficta, nisi quod a mitrae margine, ab ea parte marginis, quae tempora attingit fila perplura ducebantur, quae ad genasque pertinebant. Quod ornamentum genus non solum est perantiquum, sed Palaesthinis id atque Syris foeminis olim fuisse usitatum ex eo conjicio, quod Arabes, cui nostra tempestate Africam obtinent, plurimum utuntur iis, sive filis, sive licis, non solum in penulis, quas e lana et serico conficiunt ad imbres arcendos, sed etiam in tyaris lineis, et praelongis, quas multiplici flexu capiti circundant. Verosimile autem est isthaec mitrae marginibus fila pendentia, e lino intorto vulgo fieri solita, ditiores vero, et nobiliores

foeminas aurea illa gestasse, aut proe illis usas fuisse tenuibus ex auro catenulis, aut margaritarum item tenuium, et filo insertarum pluribus ordinibus, quorum ad extrema addita essent sigilla turturum aurea, et perexigua, idque ornamentum vocari Hebraeis תוריים Thorim multitudines numero. Haec cum scribebam didici a quodam Arabe, cujus utebar opera idem quod ego conjectura ex antiquis signis descripsi foeminei capitis ornamentum, aut certe illi valde simile, nunc in usu esse Arabibus foeminis, vocarique ab illis patria lingua Hūmal hazem. Esse autem vittam lineam acu pictam longam octo digitos, latam tres: ejus ab altero margine duci plures ordines filo insertorum, aut orbiculorum aureorum, aut margaritarum tenuium, aut mixtim utrorumque: eam vittam caeteris, quibus capita ornant, Arabes foeminas superaddere solere, religareque arcto nodo, ita ut margaritarum ordines illi, qui e vitta pendent ad cilia fere pertineant, et fronti atque temporibus involitent. Atque; haec de turturibus. Monilia porro quae Latinus interpret vertit, Hebraice סרוזים Haruzim dicuntur, nomen, ut quidam volunt permutatione unius litterae a ארז Haraz deductum, e cedro torno elaborati minutissimi globuli perforati, et filo juncti, quibus pro torquibus utuntur foeminae, esse dicuntur, ii nunc, vel e corallo, hebenove, vel e gagatis minutissimis fragmentis fiunt. Id igitur colli ornamentum, hoc loco cedri multitudinis numero appellatur: simili figura, atque in Hispano sermone idem ipsum ornamentum, vocitatur: *Los corales, Los azava-ches*. Sunt etiam nonnulli, qui id nomen verbo הרז Haraz quod attenuare significat deduci volunt, sonareque, dicunt Haruzim attenuata, aut minuta, vocari vero ea ornamenta attenuata propter exiguitatem, et tenuitatem earum partium ex quibus constant. Sequitur. MURENULAS AUREAS FACIEMUS TIBI, VERMICULATAS ARGENTO. Quod superius turtures hic murenulas vertit: nam in Hebraeo utrobique תוריים Thorim legit. Ex quo intelligitur, vel ipso Hieronymo

teste, turtures muliebre ornamentum esse, MURENULAS AUREAS. Quoniam, ut video, inquit, genis tuis, atque ori, decus addunt ista ornamenta: jam ea tibi ex auro atque argento facienda curabo, quo eis, et libentius utare, et ornere magis. Atque haec sponsus. Cui sponsa. DUM ESSET REX IN ACCUBITU SUO, NARDUS MEA DEDIT ODOREM SUUM. Alternis prope versibus sibi invicem respondent, et amore certant inter se: idque jure faciunt. Est enim turpe in amore vinci. Ergo remunerat sponsum nardo, vel potius promittit se remuneraturam, pro turturibus aureis, quas ab eo dono acceptura erat. Atqui ut virorum est aurum dare amicae, quo se ornent, sic foeminarum, unguentis imbueri amatores suos, officiosasque, et amantes erga ipsos se ostendere, hoc praecipue officii genere. Apte igitur Salomon utrique personae dedit, quod utriusque erat maxime proprium. IN ACCUBITU SUO. Hebraice מסב Mesab quod orbem, aut circuitum sonat. Accipitur autem hic pro triclinio, sic ab Hebraeis appellato: propterea quod antiqui cubantes, et thoris cubito innixi, atque in orbem positi, cibum capiebant. NARDUS MEA. De nardo Plinius, et Dioscorides: Hujus radix odore praestat, e qua unguentum suavissimi odoris olim conficiebatur, cujus Galenus meminit, de quo unguento etiam ille.

Nardi parvus onyx eliciet cadum.

Id unguentum Graeci *νάρκων* vocant. Hebraei autem eodem, quo fruticem ipsum nomine appellant נרד Nered, NARDUS MEA: suam nominat propterea quod eo unguento, ipsa, ut omnium suavissimo, et odoratissimo maxime delectaretur. DEDIT ODOREM SUUM: a consequentibus rem notavit; perinde igitur est, ac si diceret in te, mi rex, cum discubueris effundam. Nardi pyxidem: dabit tunc Nardus mea odorem suum, id est, effundetur: nam unguenta cum effunduntur tunc maxime emittunt ex sese odoris vim. Sed

cur in convivio, et non in cubiculo potius? quia servit suae gentis consuetudini. Etenim Hebraeis in more erat quos ad convivium vocabant antequam discumberetur, vel in ipso accubitu, unguentis perfundere, maxime autem id faciebant, cum aut magistratum, aut superiorem aliquem invitabant. Itaque apud Joannem (1) Maria in caput Domini Jesu in triclinio sedentis nardi pretiosissimi vasculum infudisse dicitur. Et Christus ipse apud Lucam cap. VII non sine tacita reprehensione Simonis, qui ipsum invitaverat, et id officium, vel fastu, vel negligentia praetermiserat, hujus moris meminit dicens. Oleo caput meum non unxisti: haec autem unguento unxit pedes meos. Sed addit. FASCICULUS MYRRHAE DILECTUS MEUS MIHI, INTER UBERA MEA COMMORABITUR. Proxime superiora grati animi indicia erant, haec autem tenere amantem animum declarant. Non solum, inquit, unguentis te perfundam meis, quod, qui non amant, officio interdum, et gratificandi studio, et patrio more magis quam charitate aliqua inducti faciunt: sed quantum amant foeminae rosam, quamque illis charum, et gratum est e floribus corollas sibi, et fasciculos concinnare, quos ad nares admoveant, et suo sinu recondant: tam ipsa te, et prae oculis gero, et intra meum pectus, verissimo amore recondo. Nam neque tu minus pulcher es quam rosa, neque ego patere rosae sinum potius, quam tibi pectus meum volo. Ducta est autem omnis haec oratio ex communi more adolescentularum foeminarum, quibus plurimus est atque pergratus rosarum atque florum usus. Myrrhae porro fasciculus, qui dicitur, is e myrrhae floribus atque foliis confectus et concinnatus est intelligendus. Est enim myrrha humili stipite arbor in Arabia et Syria maxime proveniens, cujus flores atque folia suavi odore sunt. Sequitur: BOTRUS CYPRI DILECTUS MEUS, IN VINEIS ENGADDI. Eodem quo superiora sensu, etiam haec dicuntur, nisi quod ipsa

(1) Joan. XII.

similitudinum geminatio, et ejusdem sententiae repetitio ad amoris vim magis declarandam pertinet. Quid autem Copher sit, pro quo vetus interpres Cyprum posuit, quid vineae Engaddi, incertum sane, quando vetustate cum rebus ipsis, multorum etiam nominum cognitio oblitterata est. Itaque alii aliud. Vetus interpres Cyprum vertit. Cypri autem nomine arborem eam intelligit, cujus meminit Josephus non Cyprum insulam, ut quidam arbitrantur: alii Caphuram esse putant: alii genus palmae quoddam. Qua in dissensione valde est verosimilis illorum sententia, qui Copher Hebraeis dici volunt id arbustum, e quo elicitur balsamum, quod est viti simile. Idque sit credibilius ex eo, quod additur. IN VINEIS ENGADDI. Nam Engaddi urbs est ad mare mortuum, ut in libro Jud, scribitur, quo in loco vites quae ferunt balsamum maxime provenire Josephus est author, capitu XXVII, libri IV Judaicae captivitatis. Ad haec sponsus e vestigio respondet. ECCE TU PULCHRA ES, AMICA MEA: ECCE TU PULCHRA. Contentione non solum laudandi studium accenditur, sed amor etiam ipse auctior efficitur: et quo plura hi conjuges inter se dicunt, eo plura dicere avent. Neque sibi ipsi satis faciunt mutuoque in aspectu defixi utrique ab altero gratior semper ad oculos species venit: miranturque se invicem magis, quo magis in se ipsi intuentur: qua ex admiratione ista sunt: ECCE TU PULCHRA ES AMICA MEA, ECCE TU PULCHRA. Non solum inquit, pulchre ornata, ut ante dicebam, sed tu ipsa per te, et tua sponte pulchra. Et quare sibi ita videatur declarat dicens. OCULI TUI COLUMBARUM. Meminit oculorum in primis, quia in illos praecipue aciem ipse oculorum suorum directam et intentam habebat: et ex illorum luminibus dulce ad se transferebat lumen. Ad haec quia haec corporis pars magnum momentum habet ad pulchritudinem in utramque partem, idcirco commemorat oculos, vel solum vel primum. Etenim turpibus oculis nulla quamvis honesta facies placet, pulchri autem, et grate micantes ipsi per se com-

mendare formam possunt. Columbae autem, quarum meminit, non Hispanae, aut Italae accipiendae sunt, quae parum certe oculorum pulchritudine praestant, sed quas Syria, aut Palaesthina alit columbas, ab iis similitudo ista ducitur, quarum esse dicuntur formosissimi oculi cum figura, tum splendore. Sed sponsa illi statim. ECCE TU PULCHER ES, DILECTE MI, ET DECORUS. Sua illi verba resignat, nec sine corollario quidem, addidit enim, et decorus. Pulchritudo in membrorum corporis apta figura cum quadam coloris suavitate consistit: decor vero, et venustas, et dulcedo (nam omnia ista Hebraico נחמ Nahim significantur) non in partium figura modo, sed in motu etiam, et sermone, inque habitu, cultu, aspectu, ac omni denique actione cernitur, idque recte concinnitas appellatur: concinnique, et apti, et salsi, qui eo praestant: contra qui carent, inconcinni, inepti, insulsi. Atque ut pulchritudo ea, quae ex membrorum apta figura existit, nisi hae concinnitate conditur, insulsa plane sit: ita cum ad eam hic sal accessit, efficitur ejusmodi, nihil ut ea fieri possit conditius. Praestat igitur utraque laude sponsus, id est perfecte, et cumulate pulcher est, idque ita sponsae videtur: quod magis declarant quae sequuntur. ET LECTULUS NOSTER FLORIDUS, TIGNA DOMORUM NOSTRARUM CEDRINA, LAQUEARIA NOSTRA CYPRESSINA. Non solum inquit tu pulcher es, sed lectulus etiam noster, nostraque domus tota, a te pulchritudinem mutuatur: et ob id ipsum quia tua sunt, florere mihi omnia videntur, atque aurea esse: quod ex amantium loquendi consuetudine ductum est, ut caetera omnia. Quamquam etiam in eo quod de lectulo, et de ejus amoenitate sermonem hoc loco sponsa infert, personae, ut videtur, servit. Nam ut virum natura genuit ad exercitationem forensem, et extraneam: ita mulieri domestica negotia curanda tradidit: viro eum dedit ut sub dio saepe maneret, utque calores, atque frigora pateretur, iniret itinera, subiret certamina pro re tum privata, tum publica. Mulieris autem

operam ad domesticam diligentiam comparavit. Itaque inter caetera ad ejus curam pertinere voluit, domus ut munda esset, ac sordibus vacans, ut abaci ornati, triclinia culta, omnia praenitentia, in primis autem lecti strati perpulchre. Nam is cultus viros inducit, ad id, ut domi libentius manere, atque esse velint. Illa certe, cujus mentio fit in proverbiiis, ejus ostentatione cultus virum ad secum una commorandum invitat. Atque haec hactenus verborum, quem diximus sonum persequuti sumus (1), et quasi in scena res ageretur, suas cuique personae voces dedimus, sive potius a Salomone datas sumus interpretati: jam sub iis personis, et corporeorum amorum imaginibus, quid arcani, ac divini lateat aggrediamur dicere pro eo quantum nobis Deus intelligentiae, ac sermonis concesserit. Est enim magna res, et plane supra hominis vires, et denique ejusmodi, ut vix possit intelligi, nisi ab iis, qui eam non tam doctoris alicujus voce quam ipsa re, et suavi amoris experimento a Deo didicerunt, de quorum numero non esse me, et fateor et doleo. Sed qui nos in hanc scribendi, sive voluntatem, sive necessitatem induxit Deus, is, uti spero, scribentes adjuvabit, ea ut doceamus, quae cum ipsi, cui uni gratum facere cupimus, accepta, tum sanctae Romanae ecclesiae, cui omnia nostra probari volumus, sint utilia. Deo igitur auspice sic ordiamur.

ALTERA EXPLANATIO

Constare video fere inter omnes, in his personis effectos animi justis amores, et expressam imaginem vitae spiritualis declarari, amorem, inquam, Dei erga suos, ipsorum item erga Deum prona et incensa studia: quae ex pie acta vita

(1) Prover. vii.

mendare formam possunt. Columbae autem, quarum meminit, non Hispanae, aut Italae accipiendae sunt, quae parum certe oculorum pulchritudine praestant, sed quas Syria, aut Palaesthina alit columbas, ab iis similitudo ista ducitur, quarum esse dicuntur formosissimi oculi cum figura, tum splendore. Sed sponsa illi statim. ECCE TU PULCHER ES, DILECTE MI, ET DECORUS. Sua illi verba resignat, nec sine corollario quidem, addidit enim, et decorus. Pulchritudo in membrorum corporis apta figura cum quadam coloris suavitate consistit: decor vero, et venustas, et dulcedo (nam omnia ista Hebraico נחמ Nahim significantur) non in partium figura modo, sed in motu etiam, et sermone, inque habitu, cultu, aspectu, ac omni denique actione cernitur, idque recte concinnitas appellatur: concinnique, et apti, et salsi, qui eo praestant: contra qui carent, inconcinni, inepti, insulsi. Atque ut pulchritudo ea, quae ex membrorum apta figura existit, nisi hae concinnitate conditur, insulsa plane sit: ita cum ad eam hic sal accessit, efficitur ejusmodi, nihil ut ea fieri possit conditius. Praestat igitur utraque laude sponsus, id est perfecte, et cumulate pulcher est, idque ita sponsae videtur: quod magis declarant quae sequuntur. ET LECTULUS NOSTER FLORIDUS, TIGNA DOMORUM NOSTRARUM CEDRINA, LAQUEARIA NOSTRA CYPRESSINA. Non solum inquit tu pulcher es, sed lectulus etiam noster, nostraque domus tota, a te pulchritudinem mutuatur: et ob id ipsum quia tua sunt, florere mihi omnia videntur, atque aurea esse: quod ex amantium loquendi consuetudine ductum est, ut caetera omnia. Quamquam etiam in eo quod de lectulo, et de ejus amoenitate sermonem hoc loco sponsa infert, personae, ut videtur, servit. Nam ut virum natura genuit ad exercitationem forensensem, et extraneam: ita mulieri domestica negotia curanda tradidit: viro eum dedit ut sub dio saepe maneret, utque calores, atque frigora pateretur, iniret itinera, subiret certamina pro re tum privata, tum publica. Mulieris autem

operam ad domesticam diligentiam comparavit. Itaque inter caetera ad ejus curam pertinere voluit, domus ut munda esset, ac sordibus vacans, ut abaci ornati, triclinia culta, omnia praenitentia, in primis autem lecti strati perpulchre. Nam is cultus viros inducit, ad id, ut domi libentius manere, atque esse velint. Illa certe, cujus mentio fit in proverbiiis, ejus ostentatione cultus virum ad secum una commorandum invitatur. Atque haec hactenus verborum, quem diximus sonum persequuti sumus (1), et quasi in scena res ageretur, suas cuique personae voces dedimus, sive potius a Salomone datas sumus interpretati: jam sub iis personis, et corporeorum amorum imaginibus, quid arcani, ac divini lateat aggrediamur dicere pro eo quantum nobis Deus intelligentiae, ac sermonis concesserit. Est enim magna res, et plane supra hominis vires, et denique ejusmodi, ut vix possit intelligi, nisi ab iis, qui eam non tam doctoris alicujus voce quam ipsa re, et suavi amoris experimento a Deo didicerunt, de quorum numero non esse me, et fateor et doleo. Sed qui nos in hanc scribendi, sive voluntatem, sive necessitatem induxit Deus, is, uti spero, scribentes adjuvabit, ea ut doceamus, quae cum ipsi, cui uni gratum facere cupimus, accepta, tum sanctae Romanae ecclesiae, cui omnia nostra probari volumus, sint utilia. Deo igitur auspice sic ordiamur.

ALTERA EXPLANATIO

Constare video fere inter omnes, in his personis effectos animi justis amores, et expressam imaginem vitae spiritualis declarari, amorem, inquam, Dei erga suos, ipsorum item erga Deum prona et incensa studia: quae ex pie acta vita

(1) Prover. vii.

orientur voluptates: quam sint dulcia virorum bonorum cum Deo colloquia, quam familiares congressus, aliaque item omnia, quaecumque pertinent ad hanc vitae rationem. Sed utrum hic singulorum tantum, an communiter omnium bonorum ratio explicetur, id est, utrum, in hoc carmine declaretur amor Dei erga singulos bonos, an potius erga ipsum coetum, et conventum bonorum, quae graeco vocabulo *Ecclesia* dicitur, in eo non omnes consentiunt, quamquam mea quidem sententia cur dissentiant causa nulla est: cum utrumque non solum verum sit, sed necesse sit esse. Nam et ratio totius semper ex partibus existit: et in natura ipsa qualis est descriptio universi, talis et ratio singularum ejus partium, proportione tamen cujusque partis. Quare fateamur in his personis non *Ecclesiae* modo, sed cujuslibet etiam pii, ac fidelis hominis imaginem inesse, et posse hoc divinum carmen apte referri ad utrumque genus. Id quod praeis, et nobilibus scriptoribus placuisse video, quorum vestigiis libenter insisto. Sed quemadmodum hos probo, ita illos probare nullo modo possum, qui utrumque interpretationis, et sententiae genus dum simul sequi volunt, neutrum assequuntur; sed confundunt, atque miscent universa: carminisque hujus partes quasdam ad *Ecclesiam* proprie pertinere volunt, quasdam alias de singulis piis hominibus interpretantur, cum contra deberent, aut tantum in alterutro genere interpretationis insistere, aut utrumque exequi ad extremum usque integre, et non interrupto filo. Nec enim adduci possum, ut existimem, partem unam carminis hujus in unam *Ecclesiam* quadrare: partem aliam singulis justis proprie convenire: sed totum illud cum singulis, tum universis vere aecomodari posse arbitror idque factum a Deo credo, ut cum in una ficta persona sui erga nos amoris imaginem expressisset, eamque notis nobis rerum corporearum, et verbis et sententiis formasset, objecissetque oculis contuendam nostris: in eam nos intuentes, cum de *Ecclesia*, id est, de omnibus bo-

nis communiter, tum de singulis bonis proprie cogitaremus. Maneat igitur hoc, quod moveri non debet, in hoc carmine, non solum de utroque genere agi, sed totum ipsum, cum ad singulos, tum ad universos communiter pertinere: illosque errare, qui in eo, quod unum atque continens est, partitiones sine causa faciunt. Mihi porro non est in animo de utroque genere scribere in praesentia. Esset enim nimis longum, mihique id permolestum, qui ad has descriptiones, non ut alii, animi, aut oblectationis causa, sed necessitate quadam compulsus accessi. Non igitur agam de utroque sed id exequar tantum, quod ad singulos pertinent: atque ita exequar, ut demonstrem Dei amantem hominem per singulos amoris gradus ad summum usque evehi, atque perducere: et quos progressus ille in amore facit, et quo ordine facit, eos, eodem ordine et via, miroque, et rerum et sententiarum textu in hoc libello explicari. Nam quod nonnullis visum est non cohaerere satis inter se partes hujus carminis, nec certo aliquo ordine, atque vinculo jungi, sed ex diversis tanquam centonibus constare totum, utpote constat e pluribus amatoris sententiis magna divini amoris mysteria explicantibus, verum nullo certo copulatu inter se cohaerentibus, id ego falsum puto, atque eo magis puto quo magis attento animo singula, quae hic dicuntur, considero. Initia profecto, et tanquam incunabula divini amoris primo dicuntur: progressus deinde, et incrementa: postremo ad supremum amoris gradum dicendo pervenitur. Et qui ordo rerum inter ipsas est, idem carminis totius, ejusque sententiarum existit. Nec est aliquid eorum, quae in hoc amoris tanquam stadio currentibus accidunt, vel in carceribus, vel prope carceres, vel in ipso spatio, vel cum ad metas est perventum, quod non hic suo quodque loco ponatur. Idque ut ita censeam multis, et magnis causis adducor, quas omnes si jam explicare vellem, carminis hujus prope verba omnia hic in ipso initio, interpretationis introitu, percurrenda mihi essent, et interpretanda: con-

fecissemque justum commentarium in ipso commentationis vestibulo, quod esset perabsurdum. Quare suis quaeque locis commodius explicabuntur: illud unum modo. Cum in hoc animi ad Deum amoris ascensu sint tres gradus, e quorum infimo per medium ad supremum pervenire quisque potest, et vero multi perveniunt: quos gradus viri sancti, et horum amorum periti, et distinxerunt olim, et notaverunt propriis nominibus; nam qui in infimo gradu esset, eum incipientem appellarunt: cum idem ad ulteriora profecit, proficientium gradum tenere dixerunt: ubi autem ad supremum evasit, jam perfectum ipsum nominantes perfectorum in gradu collocarunt. Igitur cum haec ita sint, dico ad hanc tripertitam vitae, atque graduum divisionem, hoc omne carmen a Salomone accommodatum esse: et illos tres gradus, quamvis nominibus eorum tacitis, re tamen ipsa atque vi positos esse ab eo in hoc carmine affirmo. Deum amare incipientis affectus, atque voces describuntur, a cap. I usque ad capitis II partem illam: Vox dilecti mei. Ab eo loco ad illum capitis quinti, ubi eadem verba, scilicet: Vox dilecti mei, repetuntur, proficientis in amore tota ratio declaratur. Reliqua vero carminis ad finem usque, perfectorum, in amore propria plane sunt. Itaque his tribus in locis, trina sit pulchritudinis sponsae commemoratio: eaque laudibus celebratur ter. Primo parcius, idque a solo sponso, deinde uberius, cum ab sponso, tum a nonnullis aliis: postremo effusissime, et copiosissime, et ab sponso, et ab omnibus. Ex quo intelligitur hic amoris quosdam gradus describi, et quid intersit inter ipsos poni: tum quomodo a primo ad medium, ab eoque ad summum perveniatur doceri: hujusque rei demonstrationem, verum hujus libri argumentum esse: eoque tanquam in finem referri, omnem illius orationem, atque sententias. Quem nos finem praecipue intuentes, in eum nostram interpretationem maxime dirigemus: ac primum dicemus exordia amoris eorum qui in primo, et infimo amandi gradu consistunt, Spiritus

sancti verba, et tanquam vestigia legentes, quorum initium hoc est: OSCULETUR ME OSCULO ORIS SUI. In animi ad Deum ascensu, ut diximus, sunt gradus tres: horum autem singuli plures, atque varias res in se continent. Commune est omnibus, ut a vocatione Dei initium sumant: nam nisi Deus nos, aut viae oblitos vocet, aut languentes in via atque residentes, ad institutum iter peragendum excitet, atque adjuvet: neque de principio justitiae iter aggredi, neque id ingressi in eo progredi postea possimus. Igitur vocemur a Deo necesse est, sive qui in peccatis residemus adhuc, ut noxium torporem a nobis repellamus, sive qui in bono aliquos jam progressus habemus, ut ad ulteriora, et meliora contendamus. Porro qui vocati sunt, neque ad eam vocem aures obturaverunt suas, amare Deum statim incipiunt, ac esse cum eo una quaerunt. Deus vero hunc eorum amorem, et desiderium sui, primum objecta aliqua re molesta, ac difficili probat. Etenim multi sunt, qui vocati audiunt, et coelestis dulcedinis primo gustu capti, atque inescati amore erga Deum ac desiderio accenduntur. Sumus enim natura omnes voluptatis appetentes, atque avidi. At iidem, si accidat, ut ob pietatis causam subeundus sit illis labor aliquis, aut quidquam molesti perferendum, mutata voluntate ab instituto amore discedunt, suntque de illorum numero, de quibus Christus (1). *Qui super petram, ii sunt qui cum gaudio suscipiunt verbum Dei, et in tempore tentationis recedunt.* Igitur quos vocat Deus, et a quibus se diligi, atque amari videt, eos primo probat, deinde pertentatos, atque probatos favore complectitur: eorumque desiderio, atque honestae, et probabili voluntati obsequens, illabitur jucunde in ipsorum animos: ipse que illapsu, eos tum erudit interioribus sermonibus blandis, et salutaribus: tum ingenti quodam gaudio, atque voluptate perfundit. Hoc autem illapsu, et eruditione humana mens

(1) Luc. VIII.

major efficitur: itaque, supra naturam elata suam, ad corpus deficit, et ad Deum tota rapitur. Tot igitur rebus, nimirum vocatione Dei, amantis animi desiderio, ejus probatione, illapsu interiori, amatorio, et dulci sermone, ac tandem raptu, sive, ut graeco verbo significantius dicitur *ἔκστασι* eorum singulorum, quos diximus, graduum tota ratio constat, atque perficitur. Singulorum dico, ne quis putet ex iis quaedam esse propria eorum qui in primo gradu consistunt: quaedam ad eos qui profecerunt, aut jam perfecti sunt pertinere. Universa namque in singulos gradus cadunt, expressiora illa quidem, et illustriora sunt in altioribus: omnia tamen in singulis inveniuntur, quod ipsum in hoc carmine non obscure perspicitur. Nam cum omne id divisum sit in partes tres, quarum singulae singulorum graduum continent explicationem, omnia ista quae diximus, e quibus uniuscujusque gradus ratio completur, in singulis partibus rerum corporearum vocibus, et velaminibus mire tecta describuntur, terque eadem omnia quamvis pluribus verbis, illustrioribusque sententiis in una quam in alia parte amplificata, et exaggerata magis: tamen eadem ipsa ter in hoc libro repetuntur, neque praeterea quicquam aliud additur, aut commemoratur. Sequamur igitur hoc filum, quo nullo neque magis certo, neque magis fido uti poterimus ad hujus carminis tanquam labyrinthi ambages, et sinuosos flexus sine errore obeundos, eoque fisi pedem in haec adyta inferamus: quorum in vestibulo, ac primo limine imago nobis occurrit animae recenter ad Deum amandum conversae, ipsumque desiderantis, ac se ex desiderio afflictantis, itaque dicentis: OSCULETUR ME OSCULO ORIS SUI. Praetermissa vocationis Dei commemoratione, et expositione, hanc primam partem Salomon exorsus est, a desiderio amantis animi, quod merito, ac jure fecit. Nam illa vocatio prima qua revocatur ab impietate homo, non ad amantem fit, sed ad inimicum, atque hostem, neque quia nos aliquid prius fecimus, quod

gratum Deo, et acceptabile esset, idcirco vocamur, sed contra potius quia vocamur, quiaque coelesti hausto lumine videre incipimus quam praecipiti, et periculoso in loco versemur, nos colligimus ipsi, pedemque ab impietate revocamus, sicut scriptum est (1): *Non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos*, et rursus: *Quoniam Deus prior dilexit nos*. Quia igitur qui ad primam justitiam vocantur, nondum ipsi justus sunt, aut Deum amant, sed ad id potius vocantur, ut injusti esse desinant, Deumque amare vere et ex animo incipient: ideo non deicit, ut in eo carmine, quod totum amatorium est, quodque ad mutuos Dei atque hominis inter se amantium sensus explicandos comparatum est, atque confictum ejus rei mentio fieret, quae ad eos proprie pertinet, qui Deo inimici sunt. Id enim si factum a Salomone fuisset, inducendus etiam ab eodem esset, ac verbis fingendus homo, quales sunt qui vocantur, animo a Deo averso, et in terram prono, atque defixo. Contineretque hic liber non tam animae Deo nuptae epithalamium, quam laesi, et violati amoris reconciliationem. Quare illa Dei prima vocatio, omnino hic inferenda non fuit, sed ex aliis, qui a Salomone conscripti sunt, libris, quique hoc carmen ordine praecedunt sumenda. Qui profecto libri toti, Proverbiorum, et Ecclesiastae libros dico, in hac vocationis ratione, atque doctrina multum versantur: idque maxime agunt, ut partim monitis, partim minis, atque terroribus homines a flagitiosa vita revocent ad honestam. Itaque in ipso libri Proverbiorum (2) initio, aut paulo post initium divina inducitur sapientia, omnia urbis loca obiens: atque e loco edito intenta et exaudibili voce clamitans, itaque dicens: *Intelligite parvuli astutiam, et insipientes animadvertite*. Ad haec ancillas mittens, quae suis verbis illis dicant: *Si quis est parvulus, veniat ad me. Et insipientibus locuta est* (3). Ve-

(1) 1 Joan. c. iv. (2) Prov. viii. (3) Prout. ix.

nite, comedite panem meum, et bibite vinum, quod miscui vobis; relinquite infantiam, et vivite, et ambulate per vias prudentiae. His igitur vocibus, et hortatibus qui paruerunt, quique ab erroris itinere, quod instuerant, pedes retrahentes suos in domicilium sapientiae se contulerunt, et pulchritudinis illius amatores facti sunt: eos praeceptis jam, atque monitis satis instructos, ab se dimittunt illi libri: traduntque Salomoni per Itabirium, atque Libanum, perque Carmeli myrteia ad Jerosolymam usque, id est, per amoris gradus omnes ad culmen ipsum amoris hoc carmine perducendos. Atque quemadmodum hoc carmen libros illos sequitur: ita quod illis in libris perfectum jam est, hic haud repetit Salomon, sed eo posito ad ea, quae sibi perficienda restabant progreditur: assumitque hominem jam e superioribus suis scriptis satis edoctum, et ad Deum conversum, id est, jam vocatum a Deo hominem, et ex peccatore justum effectum: ejusque hominis, quae deinceps vitae ratio futura sit, quive amoris cursus aggreditur explicare: non quasi de altero loquens, sed eum ipsum, qui vocatus est sub ficta persona, inducens loquentem, et, quod vocationem statim sequitur, aspirantem, et anhelantem ad Deum, ejus jam aliquem gustum in ipsa vocatione percepit. Vocationem cum dico, eam, quae interius in animo sit, intelligi volo: quae tota divini luminis infusione, et coelestis voluptatis sensu perficitur. Etenim Deus quos vocat, eo vocat, quod illorum mentibus immittit lumen suum, facitque sicut scriptum est, lucem splendescere in tenebris: quodque praebet illis aliquem sui gustum, quo gustu efficitur, ut incipiat illis esse dulce, et optabile, quod antea non ad palatum modo, sed ne ad aspectum quidem admittabant. Sed jam isto dulcedinis, et voluptatis illicio inescata anima, quid dicat, audiamus: OSCULETUR ME OSCULO ORIS SUI (1). Praeterita, inquit, mea studia condena-

(1) Chrys. hia. de turture.

vi: quidquid ante hoc tempus dilexi, frustra me illud, et sine causa dilexisse professa sum: quod judicavi suave aliquid in vita, aut (1) dulce esse, errore deceptam me judicavisse dixi, verorum bonorum, tuique in primis dulcissimi amoris gustu, priorum amorum omnem sensum amisi: fastidio illos jam, abominor, detestor. Quantum a veritate umbra distat, aut potius quantum interest inter dulce et amarum, tantum tua bona illis bonis antestant. Illa vino similia, inanem laetitiam modo, et spes fallaces, et gaudia vana quaedam afferunt, eosque qui ipsis indulgent dementes, et ebrios reddunt: illa caduca sunt turpia: misera: at ubera tua, amoresque tui suavissimi: promissa tua, et ea quae ex te sunt bona, vera, aeterna, gloriosa, plena laetitiae, plena honestissimae voluptatis. Haec sola appeto, solaque bona esse duco. Horum quoniam quadam ex parte, compos effecta sum, quoniamque ex turpi vita, et meretricia abs te erepta, magnoque abs te eodem in pretio habita sponsa tua esse coepi, jam in thalamum tuum introferri ardentissime cupio, idque unum suspiro. Nam quae hactenus abs te accepi, ea non tam cupiditatem meam expleverunt, quam incitarunt et auxerunt desiderium. Quo enim plura ex te haurio, eo ad te magis sitio. Confirma igitur quod in me operatus es: tuum beneficium, atque munus amplifica: possim te praesentem praesens amplecti: fas mihi sit dulci tuo ex ore legere sanctissimum illum spiritum, cujus jam nonnullam partem accepi, ejus communionem vivo et spiro, cujus vel primus gustus tam dulcis mihi fuit, ut prae ejus dulcedine vel ipsum vinum, quod hominis cor lactificare maxime dicitur, hoc est universa ipsa mortalium studia, et quidquid terreni, ac falsi homines pro suavi, ac dulci habent, sordere mihi et putere jam incipiat. Porro non sine causa Salomon in ipso sermonis exordio tam multus est in vini, uberum, osculorum, amo-

(1) In solilo. libro Augustino attrib. c. i.

rum, id est, rerum, quibus voluptas, et dulcedo significatur commemoratione. Nam est id incipientium, de quibus nunc agitur, proprium, ut in ipso suae ad Deum conversio his initio, colliquescant voluptate toti, utpote qui afficiantur dulcedinis quodam genere maxime conspicuo, atque sensibili et ad corpus ipsum non solum ad animum pertinente. Etenim ea tanquam esca capiuntur a Deo, captique aluntur eo usque quoad tenera illorum vis, et quasi infans virtus sensim adolescens, ac viribus aucta maioribus solidioris cibi reddatur capax. Est enim illis pastus is omnium convenientissimus et aptissimus. Nam homines corporeis voluptatibus dediti, eisque diu, ac multum assueti haud facile possent exuere, earum amorem, ipsasque contemnerere, nisi alterius meliores illius quidem, sed non alienae a corpore voluptatis sensu delinirentur. Ob eamque causam in sacris litteris Deus voluptatis potissimum, et dulcedinis ostentatione peccatores ad justitiam invitat: ut est videre multis in locis: *Gustate et videte* (1) *quoniam suavis est Dominus* (2). *Jugum meum suave est, et onus meum leve* (3). *Quam magna est multitudo dulcedinis tuae, quam abscondisti timentibus te*. Et illud maxime: *Torrente voluptatis tuae potabis eos* (4). Ex quo etiam efficitur, ut istorum erga Deum amor imperfectus, et parum purus sit. Habet enim adjunctum eum amorem quo se quisque, suasque res diligit immodice: qui non solum impurus amor est, sed impuritatis atque vitiorum omnium seminarium atque caput. Itaque quoniam in virtute colenda, Deoque amando, qui istius gradus atque ordinis sunt, corporis illam dulcedinem, non solum animi lactitiam, atque jucunditatem, id est, quod sibi gratam, atque dulce est, si minus praecipue, tum valde cupide sequuntur, atque expetunt: idcirco id ut doceret, aut potius ut tacite significaret Salomon talibus exordiis usus est. OSCULETUR ME OSCULO ORIS SUI, QUIA

(1) Psal. xxxiii. (2) Matt. xi. (3) Psal. xxx. (4) Psal. xxxv.

MELIORA SUNT UBERA TUA VINO FRAGRANTIA UNGUENTIS OPTIMIS, OLEUM EFFUSUM NOMEN TUUM. In quo, quid audis praeter voluptatem, aut quae efficiunt voluptatem? oscula petuntur, commemorantur ubera, praedicantur amores, unguentorum mentio, atque vini fit: nec nisi voluptatem ex Deo capere sponsa, et ob id ipsum cum illo conjungi velle videtur. Sed videamus quod sequitur. FRAGRANTIA UNGUENTIS OPTIMIS. Tribuit odorem Deo, et unguentorum fragrantiam, quo significet non solum gustatu dulcem ipsum esse, sed etiam olfactu, hoc est, non solum piorum hominum desideria dulcedine afficere solere, sed ad eorundem etiam mentes influere cum voluptate. Non enim solum cum amatur delectat animum, sed etiam cum intelligitur voluptate ipsum afficit, dum videlicet ex omni natura fluentes suae divinitatis species, atque significationes nobis odorandas objicit. Odor namque ut in iis rebus, quibus proprie inest, sic ad divina translatus, non naturam ipsam Dei significat; sed illustra ejus naturae signa, sive in naturis rerum expressa, sive extantia in sacris litteris. Attamen quamvis Dei natura odor non sit, tamen isto odore testatur Deus se non procul abesse a nobis. Quae autem hic odoris nomine significantur indicia adventantis, aut praesentis Dei, ea in libris Regum (1), ventorum, et procellae, atque ignis nominibus declarantur, cum Deus scribitur visus in monte Oreb ab Helia propheta, quorum nominum singula suas habent, et arcanas significationes, de quibus alias fortasse dicemus.

OLEUM EFFUSUM NOMEN TUUM. Rectissime Deus oleum effusum nominatur, quo intelligatur ejus naturae se per omnia diffundentis potestas atque vis. Etenim si, ut modo dicebam, odoris nomen in Deo, non tam naturam Dei significat, quam ejus naturae significationes, et indicia nos illius admonentia, et non longe a nobis abesse ipsum tes-

(1) III Reg. xix.

tantia, consequens est Deum, qui tot signa sui in omni natura impresserit, verissime non odoratum modo, sed odorem ipsum, atque adeo effusum odorem appellari. Non enim possumus pedem ponere, nisi in aliquo illius vestigio, quidquid intueamur, quocumque convertamus nos, certatim ex omni parte confluunt, et in oculos nostros incurrunt variae, ac multiplices divinitatis species, quae nos commovent, et nisi simus plane stupidi accendunt amore Dei, sicut scriptum est (1): *Coeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiat firmamentum: Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam.* Nec solum in illustribus illis, et aeternis naturae partibus, coelum dico et stellarum lucentes globos, clara species divinitatis elucet, sed etiam id iis naturis, quae infirmae omnium, atque despectissimae habentur in terra, et in iis, quae terra continentur et aluntur, magna bonitatis Dei vestigia apparent, et existunt.

Sequitur. IDEO ADOLESCENTULAE DILEXERUNT TE (2). Vox Hebraea עלמה Halma puellam inuuptam et viri expertem significat: ducitur autem id nomen ab occultando. Nam עלם Halam Hebraeis occultare est. Significat igitur halma, si rem sequamur, adolescentulam: si etymon, quod ita est abditum, atque reconditum, ut non modo hominum usibus, sed ne oculis quidem pateat. Ex iis igitur significationibus, nimirum ex eo quod nomen ipsum significat, et ex nominis notatione ipsa (nam ex utroque similitudinum translationes in sacris litteris duci solere, idque metaphora genus maxime proprium esse earum litterarum, postea fortasse opportuno magis loco dicemus). Igitur juxta has duas rationes arbitror hoc nomine declarari duo piarum mentium genera sagacissima omnium ad Deum odorandum, ex iis, quae diximus signis, atque vestigiis. Nam quemadmodum non omnia corpora aequae sensu valent, sed pro corporis constitutione diversa, aut pro victus ratione varia, alii obtuso sunt,

(1) Psal. xviii. (2) Chrys. homilia xiv in Marc.

atque hebeti sensu ad olfaciendum, alii sagaci atque acriter mentium atque animorum variae sunt species: eisdemque e rebus, alii parum, alii permultum afficiuntur. Sunt, igitur in hac divini odoris per omnes coeli, atque terrarum tractus sparsi, percipiendi, atque sentiendi facultate, atque munere maxime praestantes, atque sagaces: primo eorum mentes, qui puellarum inuuptarum modo puri, et integri, et in semel suscepto justitiae bono stabiles permanentes nullam majorem labem ex quotidiano hominum convictu contraxerunt: deinde illorum qui vitia, quibus aliquo tempore oppressi tenebantur, exuerunt tandem aliquando: et non modo ad bonam frugem se receperunt, sed in portum quietis longe ab hominum frequentia semotum etiam se contulerunt, vitae genus sequentes abditum, et ab hominum tumultu, et interpellationibus liberum et secretum. Horum utrorumque animi, tam illorum qui integritate adolescentulis sunt similes, quam illorum, qui secretum illud vitae genus sequuntur, in odorando, id autem est, in Dei significationes omnes, quamvis tenuissime datas, praesentiendo maxime vigent. Etenim id ut possint, illis praestat ea animi puritas, qua nitent: illaque tanquam mundities mentis vix nulla prope sorde maculatae. Hi vero idem fere consequuntur, fugiendis ut hominibus, humanisque studiis magnam sibi animo requiem, et curarum atque cupiditatum tranquillitatem comparent. Nam sicut corporibus objecta specula, quo vel a natura, vel ab arte leviora, et nitidiora effecta sunt, eo corporum illatas imagines absolutiores et magis conspicuas reddunt: sic quorum animi, vel conservata innocentia vitae, vel comparata ex secessu mentis tranquillitate, quam purissimi sunt omnium, facillime has naturae Deum testantis atque praedicantis tanquam voces percipiunt. Et quemadmodum ipsi a naturali, et recto animi statu, vix unquam discedunt: nec suam naturam pervertunt, atque depravant peccato, aut iniquitate graviore aliqua: sic quidquid naturale est maxime

cum illorum mente, atque sensibus congruit: seque ad illorum animos perfacile insinuat, expeditissimeque ab eis intelligitur. Nihil autem tam naturale est, quam ut quae a Deo condita sunt, ipsum Deum testentur conditorem esse suum. Has igitur voces, et tanquam testimonia naturae, quae eorum hominum, qui vitiis immerguntur, occupatas, sive potius obturatas aures, vel leviter perstringunt, vel certe praetervolant, ii soli, quos diximus, et maxima facilitate audiunt, et earum hortatu vocum ad Deum amandum, atque laudandum maxime inducuntur: et ex universi inspectione eum sensum percipiunt, qui omnium suavissimus est sensus maximeque naturalis. Iis namque vere candidi dies fluunt, iis soles melius nitent.

Sequitur. TRAHE ME POST TE CURREMUS. Trahendi verbum Latinorum usu significationem habet cum quadam violentia conjuncta. Nam trahere proprie significat motum alteri injicere, neque duci se volenti, neque ductori parenti: unde est illud.

Fata volentem ducunt, nolentem trahunt.

Caeterum ut ab hac verbi exquisita, et subtili interpretatione nonnihil hoc loco discedamus, res ipsa postulare videtur: atque eo magis quod verbum Hebraicum מִשַׁךְ Masac, pro quo Latinus interpres posuit trahere in sacris litteris motum magis amore a volente elicitum significat, quam vi expressum a nolente, quod illa sane indicant: *In vinculis Adam traham eos, in funibus charitatis* (1). Item Jeremiae illud: *Idcirco attraxi te miserans* (2). Nam ad significandum motum invitae, et repugnantis iniectionem Hebraei verbis גָּדַף Gadaf, et סָהַב Sahab, potius utuntur, et quidem cum in motu violento duo sint, alterum, qui movetur vi ab altero sibi addita, et impressa moveri, alterum invito illi et repugnanti externam illam vim addi, et immitti, Latini

(1) Osee. xi. (2) Jere. xxxi.

id utrumque uno trahendi verbo satis significarunt: prius autem illud a posteriori secretum, id est motum inditum, et incitatum ab externa facultate, quam facultatem is qui cietur, non invite suscipiat Hebraei מִשַׁךְ Masac verbo proprie significant, Latini uno fortasse verbo non expresse- rint. His expositis facile intelligitur, quid sponsa dari sibi ab sponso, et concedi velit. Ardet illa quidem studio ipsum insequendi, sed eam vires deficiunt: itaque non induci ut velit sequi, sed vires sibi suffici ut possit, id vero cupit, atque orat. Nam quamvis non solum quae in posteris, et consequentibus, sed etiam quae prima susceptione honesta sunt, Dei inducto a nobis, et instituantur, et perficiantur: nec solum ad praeclare aliquid agendum, sed ad honeste etiam cogitandum, atque adeo ad primos, et interiores animi motus, ad coelestem salutem modo, et felicitatem pertinentes, vires nobis Deus, et copias suppeditet, sicut scriptum est. *Qui dat nobis, et velle et perficere pro sua bona voluntate* (1): tamen quemadmodum non omnes se habent eodem erga pietatem modo, neque eosdem in virtute progressus faciunt omnes, sic non petunt omnes eadem. Qui in peccatorum, atque carnis coeno defixi haerent, ii petant non solum ut recti officii obitus atque defunctio, sed etiam ut ipsa recte obeundi, recteque agendi officiosa voluntas sibi detur a Deo, non solum ut salvi sint, sed etiam ut se salvos aliquando tandem vere, et ex animo velint: quoniam in utroque infirmi sunt, et in recte facto, et in recte faciendi honesta voluntate (recte factum, honestamque voluntatem cum dico, eam intelligo in qua meritum est beatae vitae) itaque qui huiusmodi sunt ea petant si possunt: nam id ipsum ut petere studiose, et ardentem possint est illis a Deo tribuendum. Qui vero a peccati iugo liberati Deum jam studiose amant, sed quamvis amant, is eorum amor variis et crebris curis, et difficultatibus impeditur, ita ut quod animo satis compre-

(1) Ad Pihil. ii.

hensum habent, ad Deum sibi esse, et velis et remis contendendum re ipsa praestare, atque exequi vix possint. In quo genere ponendi sunt ii, quos incipientes vocamus, et quorum voces, atque sensus hoc capite contineri, atque explicari jam diximus (multa enim ex priore consuetudine, atque vita ad progrediendum in amore impedimenta in eorum carne, atque sensibus remanent: multi interiores, atque immites hostes, qui honestarum actionum tanquam itinera obsident et infestant plurima, eaque artetissima a cognatis, ab amicis a domesticis injecta vincula, quae illos quamvis invitos, et ea omnia abrumpere cupientes, variis tamen modis implicatos, et irretitos detinent.) Igitur qui tales sunt spiritu prompti, carne autem infirmi: quique cum Paulo dicunt, velle adjacet mihi, perficere autem non invenio, non tam volunt induci se ut Deum ament, quippe quem jam ab eodem ipso Deo amandi facultate accepta, vero amore et charitate prosequuntur, quam orant, et omnibus votis expetunt, ut illa, quibus ipsorum ad Deum cursus retardabatur, impedimenta, illa areta vincula Deus ipse dissolvat, viresque suggerat ipsis languentibus, et parum adhuc firmis, horumque propria vox ista est. **TRAHE ME.**

Quod autem additur. **POST TE CURREMUS.** Id primum valet ad Christianae charitatis ingenium declarandum, quae, quas sibi dari optat vires, atque copias, eas in illos usus confert, qui proprie ad amorem erga Deum alendum, et in majus provehendum spectant. Non enim qui Deum amat praestare avertit ullis corporis aut animi dotibus, nisi quibus fiat instructor ad amori navandum meliorem operam. Deinde inest in hoc Christiani officii imago quaedam, atque descriptio, Deo ante tot annos per suum vatem Evangelici instituti perfectionem docente. Etenim non solum sequi Deum, sed contento cursu ipsum sequi desiderat. Atqui sequitur Deum qui Dei praeceptis tanquam vestigiis, quibus ad Deum pervenitur, insistit: cursu autem sequuntur, qui ad sanctissima Christi consilia mores suos insti-

tuentes opibus se, et honoribus abdicantes, voluptatesque spernentes, abjiciunt a se hujus terrenae vitae non tam praemia, quam honesti cursus impedimenta, in quo Christianae religionis absoluta perfectio consistit.

Sequitur: **INTRODUXIT ME REX IN CELLARIA SUA.** Hic docemur quae sit eorum qui Deum jam amant, et quanta erga ipsum fides. Illi enim quemadmodum a charitate habent, ut una cum Deo semper esse cupientes dicant: **OSCULETUR ME OSCULO ORIS SUI,** ita a fide ut affirmant: **INTRODUXIT ME REX IN CELLARIA SUA.** Id autem est tam firmam illos fidem de veritate, et bonitate Dei concepisse, ut neque adversis rebus fracti, neque temporum diuturnitate fessi, neque impiorum commoti vocibus iis, quibus, et multum, et saepe in bonorum studia, atque spes cavillantur, animum unquam despondeant: nec vero dubitent quin ad optatos, et spe perceptos perventuri sint complexus Dei, magnasque ex eo, et utilitates, et voluptates percepturi. Non enim, si cunctatur interdum Deus, idcirco perpetuo suos negligit: neque si vocatus, non statim faustus, et salutaris nobis adest, ideo censendus est contempsisse nos, aut non exaudisse. Neque illi profecto quorum erga Deum fides acris, et ardens est, quia illum saepe vocarunt, saepeque suas preces fuderunt coram illo, precum autem et lachrymarum suarum nullum adhuc fructum retulerunt, idcirco desistunt a precando, ipsa potius dilatione accenduntur magis, tantumque absunt ab eo, ut aut spem abjiciant aut animo concidant, ut sicut ignis ventorum flabris paulatim accensus, ad extremum flammarum ingentes globos volvit, sic illorum fides ipsis difficultatibus, atque ipsa Dei tanquam cunctatione sensim aucta, atque crescens in eum tandem modum ipsorum animos afficiat, ut saepe id, quod sperant, bonum pro adepto habeant: speque quam re non secus laeti dicere non dubitent: **INTRODUXIT ME REX IN CELLARIA SUA;** idque adjungant quod sequitur: **RECTI DILIGUNT TE,** quasi ita dicentes: Idcirco amaris, atque diligeris, quia tametsi

differas interdum, nunquam tamen frustraris vota tuorum: imo, verum si dicimus, ne differs quidem, sed cum maxime nostri oblitus videris, tunc ad benefaciendum observas, et ad opitulandum nobis, quod maxime opportunum sit, atque aptum tempus, ac si minus cito quam ipsi cupimus, at nunquam non eo tempore, quo nos cupere oportet propitius, et salutaris ades. Quod si hujus fidei rerum adversarum contentione auctae exemplum aliquod in sanctis viris quaerimus, illud certe Davidicum perillustre est. Is enim cum tantum abesset ab eo quod illi pollicitus fuerat Deus futurum, ut Judaeorum populis imperaret, ut regis inimicissimi, et potentissimi iram metuens profugus, atque ipso natali solo carens, de vita quotidie, non modo de fortunis caeteris periclitaretur, essetque vel sua ipsius confessione valde miser, atque aerumnosus, usque eo non defecit, usque eo fide in Deum viguit, ut illo ipso tempore quo se maxime oppressum malorum multitudine, atque magnitudine videbat, et praedicabat, non dubitaret, et regnum sibi polliceri, et eos vanos atque mendaces appellare, qui ipsius fortunam in melius verti posse negarent: itaque scribere de hac sua, et fuga, et spe: *Credidi propter quod loquutus sum, ego autem humiliatus sum nimis, ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax* (1). Cum inquit, patriam fuga linquens aditum mihi ad meliorem fortunam intereluisse, et omnem bonam spem abjecisse ita videbar aliis, actum ut de me jam esse dicerent, dixi, omnis homo mendax: mentiri illi quidem certe possunt, et vero mentiuntur, tua autem promissa rata, et firma manebunt. INTRODUXIT ME REX IN CELLARIA SUA. Sed quaenam sunt ista cellaria quaerat aliquis, ad quae pias mentes Dominus introducit? Hic quamquam non est necesse ut similia inter se omnes partes conveniant, tamen recte dicemus, iis cellariis eas significari res, in quibus exhibet se visendum, et contemplandum

(1) Psal. cxv.

Deus, aliqua illustriori ratione. Atque ut praeteream coeleste templum, quod est Dei proprium domicilium, id enim est maxime interius penetrabile, in quo, qui introducuntur non imaginem aliquam Dei, sed ipsum qualis est, Deum aspiciunt, sed ut hoc praeteream, quoniam ad id nemini patet aditus in hac vita, tria reliqua cellaria sunt, triaque penetrabilia, in quae dum hic vivitur, introduci a Deo incipientes solent, ad gaudia ex ipso capienda. Incipientes inquam, nam qui robustiores jam ac perfectiores sunt, interdum corporis omni sensu deposito, mente obeunt, altiora quaedam et caelestis, ac intelligibilis lucis magis plena loca. Igitur minores versari solent interius, et jucunde cum Deo ab ipso intromissi: primum ad rerum naturae inspectionem, deinde ad cognitionem sui ipsorum: postremo ad earum rerum contemplationem, quas Christiana disciplina, ac litterae continent. In primo genere elementorum vires, temporum vices, ortusque, atque altus animantium, coelique in primis atque syderum species, atque motus continentur rati, atque constantes: alterum constat ex corporis, atque animi, et eorum partium omnium, et earum singularum muneris et officii, tum etiam ex summi boni cognitione: ad tertium atque postremum pertinent legis Dei, non ejus modo quae natura indita, atque innata est hominum mentibus, sed illius potius, quae sacris litteris traditur, et rerum a Deo hominum causa gestarum, quarum historia eisdem in litteris continetur, inspectione, et intelligentia. His namque in adytis, et tanquam penetrabilibus domus Dei (penetrabilibus inquam, nam etsi harum rerum nonnullae oculis, et sensibus subjectae nostris, in primo limine hujus, de quo agimus domicilij, inque ipso ejus vestibulo esse videantur, tamen re ipsa ita abditae sunt, itaque sunt difficiles ad intelligendum, quomodo quidem a piis hominibus intelliguntur, ut opus sit a Deo intromitti nos, atque duci, quo fructum aliquem ex earum inspectione capiamus). His

itaque in cubilibus incredibile dictu est pii homines, quot, et quantas voluptates percipiant, ut gaudeant, ut sermones familiares cum Deo conferant, ut erudiantur ab eodem ipso, ut denique in ejus dulci felicique complexu acquiescant. Qua in re vel unus David, quem coelestis spiritus per omnia divini domicilii quamvis interiora loca perduxit, testis est satis locuples. Nam de spectabili coeli, mundique specie, rerumque naturae et varietate, et admirabilitate, vigesimum primum, et centesimum tertium Psalmos scripsit. Humanae vero naturae praestantiam brevi quidem illo sed magnis sensibus pleno carmine est complexus: is autem est Psalmus VIII. Postremi porro ita saepe meminit, ut fere nihil aliud concrepent illius scripta omnia, quam studii, et meditationis in lege Dei laudem, et commendationem. Atqui est quaedam horum penetralium inter ipsa distinctio. Nam sunt alia aliis interiora, atque divina magis, tum pro eo, quantum quisque nostrum in virtute profecimus, magis nobis patent, quamquam sunt omnia illa eorum, qui in primu amoris gradu consistunt propria loca: non quod alii vegetiores nunquam eo introducantur, sed quod imbecilliores, propterea quod parum adhuc a commercio corporis recesserunt, necesse habent commoveri, atque pelli hac rerum sensibilium imagine. Atque ob eandem causam arbitror cellaria nominari multitudinis numero. Nimirum quia incipientes, ut qui sint rudes, et infirmi, nisi multiplici doctrina instruantur, nisi que varia eruditio exhibeatur illis, vix possunt induci ad Deum, uti aequum est, diligendum. Nam illi perfecti unum habent, ut antea dixi, idque altius et multo istis interius penetrabile. Itaque hoc ipso in carmine inferius cap. II, quo loco in amore proficientium persona, et oratio explicatur: sponsa non jam in cellaria intromittitur, sed in unam cellam, eamque vinariam.

Ex quo intelligimus illos, proficientes, scilicet, atque perfectos, quippe quorum animi vires multo magis quam

superiorum uniuntur, atque conspirant in amorem Dei, minus multis egere rebus, quibus provocentur ad amandum: tum eosdem frui contemplationis Dei quodam magis dulci, magisque uno genere, quam priores. Quid? num a me ista finguntur, an potius ex iis exemplis, quae nobis suppeditant sacrae litterae petuntur, atque ducuntur? Judaei quandiu per deserta Arabiae loca perrexerunt, quoniam Ægyptiae vitae, atque morum residens in illorum animis recens memoria efficiebat, ut crebro respectarent ad Ægyptum: quoniamque in amando Deum erant plane rudes, atque tyrones, quot et quam variis modis inducti sunt ad id, ut colere Deum ex animo, atque amare vellent? quam illis Deus exhibuit curam multiplicem? quot patefecit aditus, quibus tanquam intrare in amorem possent? Primum per mare rubrum sine ratibus, incolumes illos transvexit, Ægyptiorumque ingentes copias, quae ipsos insequerentur eodem summersit mari. Deinde noctu flamma, interdium fumum, ac nubem, eorum castra praecedens vasta eremo, atque invia pro duce illis fuit. Eosdem per continuos quadraginta annos coelesti aluit, atque suavissimo cibo: et quod fidem superare videtur, toto eo tempore vestes eorum usu, aut vetustate consumi non est passus. Ad haec aridissimo, ac maxime sterili loco, atque adeo e rupe magnam aquae vim, qua illi uterentur, elicit. Eodemque postremo pertinuit, quod mons Sina tremere, quodque montis cacumen ignibus ardere visum est: quodque ipse Deus palam vulgo est auditus loqui, leges aequissimas ferens. At posteaquam iidem illi in terram ipsis promissam sunt inducti, et officii observantiores effecti, Deus omnes rationes providentiae suae erga illum populum, veluti cœgit atque contraxit in unum locum, quem in locum e tota provincia convenire omnes voluit, quicumque vel sacrificare ipsi vellent, vel in dubiis rebus ipsum consulere. Jam quando illius populi status cum nostro, id est, cum Evangelica lege collatus, pueri illi, et imbecilles, ut Pau-

lus (1) scribit, nos firma aetate viri, quod ad cognoscendum, et amandum Deum attinet censendi sumus, quanto paucioribus nos, quam illi ad pietatem, vel caeremoniis provocamur, vel legibus erudimur, vel ritibus instituimur? nosque ipsi quanto simpliciore, ac veriore, ac magis uno modo amoris Dei vacabimus, eique adhaerebimus, cum ad perfectam virtutem eveci, in eam civitatem recepti fuerimus, quam scribit Joannes (2), auro illam quidem et gemmis exaedificatam, omnique ex parte beatissimam, sed ita vacuum ab omni operosa, et varia colendi Deum ratione, ut ne templum quidem in ea sit, quoniam ipse Dominus templum illius est? Ex quo intelligitur perfectos homines minus multis egere rebus, quibus rebus ad amandum excitentur, et moveantur ac multiplicia ista cubicula ad insinuandum se in amorem Dei imperfectorum esse propria. Sed quo proprie afficiatur modo hominis justus animus, quidve illi accidat, ubi ad isthaec cubicula semel est admissus, si roges: ex ipsa sponsa statim audies.

EXULTABIMUS, inquit, ET GAUDEBIMUS IN TE, MEMORES UBERUM TUORUM SUPER VINUM, RECTI DILIGUNT TE. Primum enim exultat, hoc est, effertur gaudio, non sine commotione corporis, ac sensuum gestiente quadam laetitia, quod proprium exultantis esse videatur corpore commoveri, atque exilire. Idque fit notius ex eo verbo, quod huic voci in Hebraico subicitur $\text{לֵב} \text{לֵב}$ Guil enim non sine gestu corporis, atque etiam laeto vocis sono, atque plausu fit, quo de genere canit Propheta (3): *Cor meum, et caro mea exultaverunt in Deum vivum.* Itaque exultat primum. Etenim tum dulces lachrymae per ora fluunt, tum ducuntur ex imo pectore ardentia suspiria, tum pia querelae audiuntur, tum denique ardere sibi videtur homo totus, atque aestuare: correptus videlicet ab ipso numine, seque haud capit ipsa mens. Itaque exultat, deinde gaudet, id

(1) Galat. iv. (2) Apoc. xxi. (3) Psal. lxxxiii.

autem est, Deo paulatim progrediente, suamque vim in hominis animum penitus insinuante, omnesque illius vires sibi subjiciente, tandem inferiores illae, et corporeae facultates, quae se dudum ad insolitam numinis praesentiam commoverunt, venerabundae silescent, et quietem jussae agunt: mens vero ipsa conjuncta cum suo bono, et magna ab eodem luce perfusa haurit ex ipso, cum tranquillitate summum et defaecatum gaudium: et post commotionem, ut scriptum est (1), *succedit sibilus aerae tenuis*: dicitque et ipsa interdum felici illo gaudio ebria: *Domine bonum est nos hic esse.* Sed quoniam vitae hujus ratio id non patitur, corporis videlicet, cujus tuendi munus, atque cura ipsi incumbit, vocibus ipsam interpellantibus, et a Dei tanquam complexu divellentibus, ac distrahentibus, id ubi fit, ut aciem oculorum suorum ad haec humana referat, et cogitationum suarum partem aliquam corpori impertiatur illud tamen observat quod sequitur.

MEMORES UBERUM TUORUM SUPER VINUM. Defert enim secum dulcem memoriam vitae feliciter modo actae cum Deo, ac haesitans, multaque adversa revertens, crebroque ad littus respiciens fluctibus curarum committit se illa quidem, sed ita committit, ut, sive secum agat aliquid, sive cum alio contrahat, propositam ante oculos habeat ejus pulchritudinis, et ordinis, quem in Deo conspexit effigiem, quo ex eo exemplari, quo ad res ipsa patitur, exemplum aliquod ad actiones suas transferat: idque unum semper agat, bonum ut illud, quod vidit, quodque adamavit in omni sua actione exprimat, atque imitetur. Namque is deum probandus est, qui haec interiora cum Deo colloquia sequitur, eisque vacat, non tam ut oblectet sese, quam ut exempla inde sumat, quibus, vel suam, vel aliorum vitam regat, quique ex hoc beatae contemplationis tanquam otio, ad vitae obeunda munera redit paratior, et instructor: et

(1) iii Reg. xix.

id est quod sequitur. RECTI DILIGUNT TE. Id est, ex eo quod diligunt te, ac tecum colloquuntur, familiariterque versantur, recti efficiuntur, et quod bonum in te contemplati sunt, et cujus memoriam retulerunt secum, id ad actiones deducunt.

Sequitur: NIGRA SUM, SED FORMOSA FILIA HIERUSALEM, SICUT TABERNACULA CEDAR, SICUT PELLIS SALOMONIS. Quod saepe jam diximus, incipientium voces et ingenia hoc capite poni, id, vel ex hoc loco, facillime perspicitur. Nam qui sunt hujusmodi, primum multa retinent de ante acta vitiosa vita, quibus recens inductus pietatis color in illis quodammodo obscuratur, et inficitur: propensiones, scilicet, in malum, multas plurimas vulnerum cicatrices: nonnulla item ulcera, ad sanitatem illa quidem prope perducta, sed non plane sanata, aut omnino puris vacua, et quod maximum est, remanet adhuc in eis, vetus ille, et domesticus hostis, domitus potius, quam extinctus. Itaque rebel-lat interdum, et incendia miscet. Quibus rebus fit ut, et formosi, et nigri sint, formosi propter novam vitam, nigri propter veteris reliquias, quas in se habent: quare isti merito dicunt. NIGRA SUM, SED FORMOSA FILIA HIERUSALEM. Id est, quamvis nigra ob proxime actae vitiosae, et pravae vitae reliquias, quas nondum prorsus abjeci (1): formosa tamen, propter charitatem Dei, quae cordi meo diffusa est: propterque illius gratiae communionem, qua proxime accedo ad divinae pulchritudinis similitudinem. Quae oratio ex superiori oratione consentaneae orta est. Etenim desiderio, et spes, et timor natura agnatus est. Nam, qui in magno desiderio sunt, iis natura occurrit, primum ut mente pertractent, atque metuant omnia illa, quae sibi quo minus id quod cupiunt assequantur, impedimento esse possunt: deinde, ut iis opponant aliam spem efficientiam, eorumque oppositione, metum extenuent, ac bene sperare sibi

(1) Orig. homilia I in Can.

jubeant: eodemque ex desiderio, et contrahuntur metu, et eriguntur spe. Quia igitur superius, in hac sponsae, et persona, et imagine inductus est homo, ad Deum amandum proxime conversus, et ejus potiundi desiderio ardens et sibi de illo omnia fausta, et laeta promittens: ideo apte, et convenienter nunc idem inducitur, quae suae persuasioni, atque cupiditati putabantur obstare, ea, et metuens, et extenuans. Nam dum anhelabat ad Deum, subiit illius animum praeteritorum peccatorum, eorumque foeditatis recordatio: ex quo gravi percussus metu labascens, ac loco prope motus, de spei gradu pene dejectus est: sed exoritur rursus ab eodem ipso desiderio excitata, et roborata spes, qua sibi vere persuadet, non tam se ex peccati reliquiis, quae in ipso remanserunt, deformem esse, quam ex gratiae et donorum Dei splendore formosum: siquidem ea dona in se habeat: nam utrum habeat, de eo nemo justus plane certus est: suspicatur tamen se habere, multis, et magnis conjecturis ad ita opinandum inductus, audentque dicere: NIGRA SUM, SED FORMOSA. Et quamvis nigra, multo magis formosa: nec tam ob nigredinem despicienda, quam ob decorem, atque pulchritudinem amore, atque favore prosequenda. Verum enimvero isthaec sceleris admissi, et ulceris atque foeditatis, id est, malae propensionis ex peccato ralicetae, commemoratio, cujusvis justis animi, quamvis recuperata divina gratia sanum jam, et valentem, angit tamen ipsum, atque cruciat: quod omne peccatum ab animi natura atque indole sit alienum. Quapropter discessisse ipsum a se aliquando, suamque naturam depravasse, ubi meminuit, nimis dolet: nimisque miratur, se potuisse eorum amore aliquando capi, quae jam tantopere aversetur, et horreat. Itaque tanti mali causam inquiri: qua in inquisitione cognoscens omne illud malum existere a corpore, et a sensibus corporis, quibus cum affinitate ipse est, et foedere naturae conjunctus, de eorum violentia, atque in justitia conqueritur: et prave a se factorum culpam in

eos ipsos sensus, qui culpae suasores illi et auctores fuerunt, derivat. Ubi autem ista querimonia, et criminis derivatio? NOLITE, inquit, ME CONSIDERARE, QUIA FUSCA SUM, QUIA DÉCOLORAVIT ME SOL: FILII MATRIS MEAE PUGNAVERUNT CONTRA ME, POSUERUNT ME CUSTODEM IN VINEIS, VINEAM MEAM NON CUSTODIVI. Qua in oratione, peccata unde oriantur demonstratur, ita apta similitudine, atque translatione verborum, nihil ut putem, commodius potuisse dici.

Id, quo magis perspiciatur, pauca quaedam de animae partibus, deque illarum inter ipsas mutuo ordine altius repetamus. Animi humani tres sunt, sive partes eas, sive vires, facultatesve nominari velimus. Una quae vacat corpori alendo, atque curando, quaeque idcirco vegetabilis dicitur: communis nobis non cum animantibus modo, sed etiam cum stirpibus. Altera quae corporum varias species, coloresque, atque sapes percipit, sentiens appellata, animantibus nobiscum etiam communis. Tertia rationis intelligentiaeque particeps, veri una cultrix, atque amatrix, ut hominum propria, ita praestantior, atque excellentior caeteris omnibus, quae est ratio, atque mens. Est porro earum unicuique suum a natura attributum bonum, et tanquam de paterna, et communi haereditate pars unicuique data sua, apta videlicet cuique, atque conveniens, pro ratione cujusque. Nam illi vegetabili parti primae, atque infimae, bonum utile datum est, quod excoleret: sic enim appellamus ea bona, quae ad vitam, et alendam, et defendendam valent: quod esse diximus hujus partis munus proprium. Altera, quae huic succedit pars sentiens, dulcedinis sensu movetur, voluptatisque est avida: itaque bonum delectabile ex paternis bonis, et tanquam praedii, unum praedium est sortita, in quo se jactet, atque dominetur. Mens vero, atque ratio, ut est omnium altissima, ita capitur, atque alitur altissimo bono, id autem est bonum intelligibile, quod contemplationi propositum veritas est,

ad regendas actiones translatum appellatur honestum: quod nihil aliud est, quam ad veritatis praescriptum moderata actio: cujus tantus est splendor boni, tamque plena dignitatis species, nihil ut ea sit, neque pulchrius, neque admirabilius. Atqui considerandum et illud est, has animi partes, haec bona, et uti ea appellavimus, praedia, quae a natura acceperunt, non accepisse instrumento vacua, sed instructa potius, et ornata omnibus iis rebus, quae ad opus faciendum necessariae sunt. Esse autem id instrumentum, partibus quidem multiplex, sed genere duplex. Ejus enim unum genus iis, quae noxia sunt, evellendis servire: alterum valere ad ea asciscenda et capienda, quae bona sunt, et utilia. Esse enim duos animi motus ipsi a natura insitos, quorum alter fuga, alter accessu constant: quibus unaquaeque earum partium, quas diximus, ex eo agri quantum cuique datum est, aut legit atque demetit ea, quae sibi convenientia sunt, aut quae sunt noxia et inimica revellit, atque abjicit. Sed quamvis sint omnibus animae partibus isti motus communiter dati, tamen eos non aequae id omnibus eminere, sed una in parte ardentiores esse, obscuriores in alia. Itaque aliàs aliis nominibus appellari. Nam in vegetabili dicuntur contractio, et dilatatio, in sentiente odium, atque cupiditas: in mente, atque ratione voluntas, et quae huic contraria est, nomineque latino caret; sed dicatur ea tamen nobis modo docendi causa: involuntas. Horum priores hebetiores reliquis esse, et magis obscuros, posteriores stables, et tranquillos: inter utrosque interjectos et medios odium nimirum, atque cupiditas, acres natura, atque igneos ubi semel corpori atque sensibus incubuerunt, eos commovere, atque perturbare, itaque inflammare, ut vel ipse ignis prae illis frigere putandus sit. Atque huic divisioni, descriptionique partium, illud etiam est adjungendum: eas omnes, quarum tamen singulae singulis generibus datae sunt, uni homini a natura fuisse attributas, et naturali quodam, et arcto foedere in-

ter sese amabilibus charitatis vineulis colligatas, atque constrictas: atque ne quid tumultus, atque rixae inter ipsas unquam exoriretur, lege ab eadem natura lata, sancitum fuisse, ut minores illae et inferiores, vegetabilem atque sensilem dico, quippe quae rationis, atque arbitrii expertes ipsae, et ad serviendum omnino natae sunt, rationi, atque menti parerent: ratio autem ipsa non dominatum modo in illas exerceret, sed patrocinium etiam earum, et procurationem susciperet. Nam quoniam illae caecae, et inconsultae sunt, et impetu feruntur in sua bona, quae tamen ipsa neque parare sibi possunt, neque si jam parta sint, administrare ea uti decet, aut illis frui intra modum sciunt: ideo natura voluit, ut in mentis tutela essent, quae primum eis sufficiat copias naturalium bonorum, deinde praescribat modum, quem in fruendo servaturae sint, ut scilicet, eatenus suis fruantur bonis, quatenus, nec sibi ipsis nimia copia, inopiave damnum afferant: neque hominum societati, atque generi, cujus in bono suum ipsarum bonum continetur, aliquid incommodent. Voluitque praeterea, ut in ea rectione rationis, et quasi tutelae administratione maxima honestatis vis inesset, utque ex eo accenderetur maximum dignitatis lumen, quo uno bono mens ipsa capitur, ne labores suscepisse tantos illa, sine ullo praemio, sineque mercede ulla videretur. Ac fuit tempus quoddam, cum has naturae leges homo observabat, cum, et sensus, et qui in eis existunt affectus rationi dicto audientes erant, quocumque illos ratio duxisset: et ratio ipsa veluti in vigilia quadam corporis manens, et acquissimis imperiis regebat illud, et ab omni externa, et inimica vi tutum reddebat. Ex quo etiam factum est, ut omnibus animae partibus inter se conspirantibus, et consentientibus, cum nulli tumultus essent in homine, nulla intestina seditio, sed omnibus in unum collectis suis viribus, et totus, et semper sibi praesens adesset homo, facile in reliqua universa imperium obtineret. Cuncta enim illi tanquam justis-

simo Domino, quique in se ipso ostendebat totius ordinis, atque justae gubernationis clarum exemplum ultro subiciebantur summa et facilitate, et voluntate, quo etiam tempore justitiae, temperantiae, pietatis, ac reliquarum omnium virtutum chorus, terras obtinuit. Verum malus daemon nostro inimicissimus generi, eam felicitatem hominibus invidens, passus non est, ea ut nobis, aut perpetua, aut etiam diuturna esset. Et quoniam videbat hominem a se superari non posse, quandiu secum ille consentiens, omnibusque e suis partibus aptus, et concinnus permaneret, conjunctionem illam et conspiracyem, et mutuam consensum partium dirimere, et in mentis atque rationis regno seditiones atque turbas concitare, in primis conatus est. Itaque fraude armatus, et serpentis speciem, ob id ipsum quia astu, atque dolo furtim obrepebat, indutus, hominemque aggressus, illum induxit, noxiis ut illis, et interditiis cibis vesceretur, eisque cibis ipse suum virus immiscuit, facesque occulte subiecit, atque ignem inspiravit. Quo ex cibi esu, venenique, atque ignis afflatu, hae partes, quae infimae sunt in homine flammis statim correptae, ac vehementer accensae ruptis omnibus pudoris, atque modestiae legibus efferre sese, atque liberius agere, foedusque illud sanctum discindere, turbidaeque, et tetrae ferum quiddam, atque belluinum prae se ferentes, et contra rationem rebellantes, ruere praecipites, ac turbare omnia coeperunt, ac tandem animi imperium per tyrannidem occuparunt. Nam ratio acriter primo repugnans, tandem illarum accensis cupiditatibus, et incredibili importunitate victa concessit: ac deposito regali cultu, et specie, obsequuta illis est servilem in modum, ipsoque deinceps ex obsequio, atque serviendi usu, a naturali sua pulchritudine quotidie discedens magis, magisque; in deformem, et turpem habitum demutata, a felicissimo statu, ad summas miserias est devoluta. Atque haec prima nostri mali labes fuit, haec humani peccati primordia a primo quidem illo homine ini-

tio prodita, sed postea propagatione, et nascendi lege in omnem ejus posteritatem derivata. Simul enim cum carne, atque sanguine, quam ab illo nascendo ducimus, etiam contrahimus, non solum labem in animo, sed etiam veneni illius contagione infectum corpus, et ad malum pronos sensus, id est, fomenta quaedam, et incendia peccati, ex serpentis afflatu nostrae naturae injecta et immissa: quae latent illa quidem interdum, atque occultantur, sed tempus atque causam nacta se produnt, flammisque ore vomunt: quibus inflammati, atque efferati sensus nostri, ac tandem praecipites acti, secum una rationem in consensum trahunt, ad omne dedecus, atque flagitium. Quae idcirco a nobis enucleatius, et pluribus verbis sunt exposita, ut ii, si qui sunt, qui has litteras vel ignorant, vel rudes putant, admirari posthac incipiant, atque adorare ipsarum, non solum in sententiis divinam vim, sed etiam in eloquendo aptissimam, et elegantissimam rationem. Nam quae nos tam longa oratione vix explicavimus, ea paucis verbis, iisque translatis Spiritus Sanctus hoc in loco perfectissime complexus est. Nam in persona hominis a peccato ad justitiam translatis inquit: *NOLITE ME CONSIDERARE QUOD FUSCA*, vel fuerim antea vel nunc etiam *SIM*, ob reliquias, scilicet, praeteritae vitae: *QUIA DECOLORAVIT ME SOL*, aut sicut in Hebraeo est: *QUIA ASPEXIT ME SOL*. Nam Sol hoc in loco, est vis illa ignea malae concupiscentiae nostris sensibus indita, et a capite humani generis in nos longo ordine successionis transfusa, cujus ardentissimis cupiditatibus, quasi Solis aestu quodam aduritur, nigraque efficitur hominis mens. Et quoniam id illi non sua propensione accidit, est enim honestatis, atque justitiae appetens natura sua, sed aliorum injuria, atque impulsu, id ut doceret statim subjecit. *FILII MATRIS MEAE PUGNAVERUNT CONTRA ME*. Qui autem sunt isti filii haud dubie corporis sensus ipsi, illaque partes animi, quas diximus eodem naturae satu cum ratione fuisse generatas, et eidem tributas, quas

regeret, sed daemonis astu in fraudem impulsas, postea rebellasse. Nam illae ab eodem parente ortae, et una simul eductae, adversum rationem pugnant, aut ut in Hebraeo dicitur, excandescunt, et incenduntur, igne, scilicet, eo, quem ex serpente conceperunt: idque eo usque faciunt, quoad custodem illam ponunt in vineis, hoc est, in eis bonis, quibus ex bonis ipsae fructum aliquem laetitiae, atque jucunditatis percipiunt, efficientes ut ipsarum cupiditati ratio ministret. Haec enim vis est hujus custodiae, quam vocat, servire mentem corpori, totamque vacare servitio sensuum: et quae illis brutis, et infimis animae partibus dulcia, et utilia sunt, ea sola quaerere, conficere, et amplificare. Qua ex custodia id sequitur, ut mens amittat honestatem, et dignitatem suam: et dum aliorum fundos colit, suum ipsius fundum sentibus, et virgultis silvescere patiatur. Itaque elegantissime et verissime additur. *VINEAM MEAM NON CUSTODIVI*. Illud nimirum honestum, cujus possessionem, atque fructum amisit, dum indulget sensibus. Quod ideo vocat vineam suam, non quod tueri aliarum partium bona ad mentis curam non pertineat; sed quod hoc sic illi proprie attributum bonum. Unde recte in Hebraeo pronomen geminatur hoc modo *נרבישלי לאנברתי* quod latine non incommode vertas, Vineam semel, atque iterum meam: eam, inquam, quae proprie vinea mea est, non custodivi.

Sequitur. *INDICA MIHI QUEM DILIGIT ANIMA MEA, UBI PASCAS, UBI CUBES IN MERIDIE*. Crescit ipsa tractatione rerum divinarum animae erga Deum amor, seque ipsa melior sensim efficitur, quod iis, qui hoc amoris iter agunt, diligenter observandum sit, ut nunquam resideant, nam cum quiescunt retro referuntur: sed ut cursum suum ad hoc sponsae exemplum, fictum illud quidem, sed tamen omnibus numeris absolutum semper dirigant. Nam quae paulo ante duci se, atque adeo trahi volebat, jam amantior, et valentior effecta, ipsum iter prope arripit: tantum impediri se dicit hominum existimationis timore quodam,

quem tamen ipsum deponet: atque abjiciet paulo post. Nunc tamen impeditur illo, quia quamvis profecit, tamen non eo usque profecit, ut perveniret ad eam charitatem, quae omnem pellit timorem. INDICA, inquit, MIHI QUEM DILIGIT ANIMA MEA. Quid? parumne multa sunt, quae Deum indicent, atque testentur, ut ipse rogandus sit, se uti in lucem prodat, atque manifestet, sui ut nos certiores faciat? Testatur quidem certe omnis natura Deum esse, sed quibus in oris pecus ductet, aut ubi locorum meridiatur, nescimus. Nam his translationibus ea significantur bona, quibus bonorum hominum pastus in hac vita constat, in futura vero requies, et accubitus: quae altioris ordinis bona sunt, quam ut ad ea natura duce ascendere, aut pervenire possimus. Et ideo necesse est, ipse ut nos doceat Deus, atque eo deducat, seque nobis ipse ac sua ista altioris ordinis bona coelestia, atque divina, majore illato lumine ostendat, et cognoscenda proponat. Quare quia semper ipso doctore, atque duce in hac re indigemus, idcirco semper orandus nobis ille est, menti ut nostrae indicet, quibus in locis oves suas ductet et pascat.

Sequitur: NE VAGARI INCIPIAM POST GREGES SODALIIUM TUORUM. Quamvis infirmitatis in amore, et imperfectionis sit, quod timet, tamen dum sic affectus animus est, jure sibi cavet, ne dum pietatem, ac caeteras virtutes persequitur, errore viae in vicina, ac similia virtutibus vitia incidat ne pro pietate, hypocrisin, pro religione, superstitionem, pro severitate, crudelitatem sectetur. Nam eae, atque iis similes animi labe, falsa honestatis specie convelatae virtutes mentiuntur, ac se pro illis haberi volunt, ductantque et ipsae magnos perditorum hominum greges.

Sequitur: SI IGNORAS TE, O PULCHERRIMA INTER MULIERES. Adest precanti Deus, qui propterea hic potissimum, atque huic petitioni ultimae respondisse dicitur, ut ex eo intelligatur, ex omnibus, quae Salomon in sponsae persona a Dei amatoribus dici, atque agi haecenus expressit,

nihil aequè gratum Deo esse quam quod domo, atque urbe relicta demigrare in agrum velle, sponsa professa est, ejus videndi, atque fruendi causa. Nam id Deus a suis in primis petere solet, ut se terrenis curis subducant, seque vindicent in quietem, et libertatem aliquam, quo ipsi uni per otium vacent. Cujus rei in illo ipso Abrahamo, qui nationis piorum primus habetur parens, exemplum proditum est. Ei enim dixit Deus (1). *Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et faciam te in gentem magnam.* Igitur, quia hanc sponsae vocem libentissime Deus audivit, ideo statim a Salomone sponsus inducitur respondens, et sponsae votis annuens: hoc est, in sponso Deus inducitur exhibens se praesentem, atque omnino se insinuans amanti animae, et ad illius rogata omnia respondens: quae jam ad eam partem pertinent, quam diximus ex illapsu, et doctrina constare. Quid autem respondet, aut docet? EGREDERE, ET ABI POST VESTIGIA GREGUM TUORUM, ET PASCE HAEDOS TUOS JUXTA TABERNACULA PASTORUM. Sed qui pastores isti, quaeso, aut quae eorum tabernacula, juxta quae hoedos suos sponsa pascet? Hic si ex tabernaculorum natura rem interpretemur, necesse est intelligamus significari quasdam naturae partes, sensu et ratione carentes; quarum tamen ex inspectione et contemplatione inducitur homo ad cognoscendum, et amandum Deum: quale caelum est, et astrorum ignes, et mundi totius species, ornatus, atque descriptio. Nam isthaec proponi a Deo rudioribus, ut ex eorum inspectione salutarem pastum capiant, testis est regius vates, cum inquit (2): *Caeli enarrant gloriam Dei, et opera manum ejus annuntiat firmamentum.* Sin autem nobis ipsi constare volumus, idque agimus, quod harum literarum, atque scriptorum interpretes agere omnino debent, ut haec cum superioribus apte cohaereant, utque haec spiritualis intelligentia cum illa corporalium rerum explica-

(1) Gen. XII. (2) Psal. XVIII.

tione consentiat, et ex illa ducta omnino, et derivata videatur, dicendum plane est, in his tabernaculis atque pastoribus conventus bonorum ac piorum hominum significari, eosque viros declarari, qui non modo ipsi pietatem colunt, sed voce, atque vita alios ad ejusdem cultum invitant, qui una nobiscum in hac vita versantur, divisi videlicet ab illo beatorum coetu atque grege, quem verus pastor Jesus, beatis in locis reficit sempiternae pastu voluptatis. His adde etiam eos, qui horum conventuum, atque coetuum auctores olim, et institutores fuerunt, qui quamvis vita functi sunt, vitae tamen ipsorum atque virtutis imago viget, ac vivit, quorum sunt incipientibus sequenda vestigia, quia ut sancti doctores tradunt, in ipsis vitae spiritualis initia, atque primordiis, dum animus in virtute rudis est, et inexperiens, et ad lapsiones facilis, magis expedit una cum aliis ejusdem voti, atque propositi hominibus vivere, quam solitariam vitam degere. Nam solitarium illud, et verè monasticum vivendi genus aptum est solis illis, qui suas cupiditates satis jam edomitas, et compressas habent. Itaque perfectorum illud est; imperfecti vero, et incipientes, in conventu, atque grege bonorum sese ad virtutem exercere debent, nec ipsi sibi novam viam munire, sed inire veterem, atque aliorum vestigiis atque itineribus tritam. Qua de re hic non sine causa admonentur. Nam incipientes uni ex omnibus solitudines amare maxime solent: statim que contemplationi Dei vacare volunt, et charitatis uno igne corripere, atque succendi. Quare qui hujusmodi sunt, haec sibi a Deo dici putent, legant ut prius gregum suorum vestigia: tabernacula pastorum adeant: religiosis hominibus se regendos permittant: communiter cum bonis viris vitam degant: habeant qui se ignaros viam doceant: qui languentes excitent: morantes impellant: praefestinantibus cohibeant: revocent aberrantes, utanturque aliorum oculis, consilio, rectione, usque eo quoad cupiditatibus sedatis, et majoribus in animo collectis viribus, ipsi

sibi praesse et in se dominari recte possint: id cum effecerint, tunc secreta tuto, et beatas illas solitudines petant, ad quas solitudines inferius iidem invitantur, cum scilicet, ad proficientium, jam, aut perfectorum gradum pervenerunt; nunc autem quando incipientes sunt, ad pastorum tabernacula commorari jubentur, aliisque parere: ideoque sequitur. *EQUITATUI MEO IN CURRIBUS PHARAONIS ASSIMILAVI TE AMICA MEA.* Nam isti eatenus probantur Deo, non si ferarum modo agrestes, et indomiti vitam degant, sed si jugo sua colla subdi, fraenum ore accipere, ac curru jungi, habenisque torqueri, atque circumagi voluerint. His namque rebus paratur atque alitur Christianae humilitatis maxima illa, maximeque necessaria virtus, quae tanquam fundamentum, atque solum est virtutum reliquarum.

Sequitur: *PULCHRAE SUNT GENAE TUAE SICUT TURTURIS.* Interiorem illapsam quo Deus efficitur quodammodo praesens animae, duo sicut supra diximus, sequuntur, eruditio, et voluptas: vel potius ipsius illapsus duplex est vis, una erudiens, altera voluptatis efficiens: Utrumque porro in homine operatur Deus, pro portione amoris, quo ab ipso diligitur, et pro eo gradu, quem in amando obtinet is, cui sese infundit. Et quidem quod attinebat ad doctrinam eorum, quorum nunc persona agitur, proxime explicatum est: nunc quod sequitur, alteram partem continent, quae ad efficiendiam voluptatis spectat. Voluptas autem maxime efficitur ex Dei, atque animae inter ipsos dulci, et amatorio colloquio. Ea ergo nunc colloquia Salomon exponit, quo uno modo res tanta exponi potuit, ipsos inducens mutuo se laudantes, et quam blandissime compellantes se, eaque dicentes, quae dici non solent, nisi ab iis, qui in rei amatae sinu infusi voluptate nimia colliquescent. Ac primo Deus. *PULCHRAE SUNT GENAE TUAE SICUT TURTURIS, COLLUM TUUM SICUT MONILIA.* Laudat nunc parcius omnia, eadem postea cum ad altiorem amoris gradum anima pervenerit, uberius laudaturus. Vera animae pulchritudo, charitas in Deum

est. Ea enim una in caelestis naturae habitum demutati efficiamur Deo similes. Est autem charitas in incipiente imbecilla et exigua, quippe quae adolescere tunc incipiat, et cupiditatibus carnis, quarum adhuc magna vis est in corpore tanquam quibusdam spinis obsideatur. Caeterum quamvis charitas minus proferat lumen suum in incipiente; tamen extant in illo atque enitent aliae virtutes, illae nimirum, quae animorum cultrices habentur, et ideo καθαριται, id est purgatoriae appellantur: quoniam purgandis animis adhibentur: quarum munus est quidquid ex corpore, et ex anteacta vita existit, quod nocere, aut obstare charitati possit, id revellere, et tanquam agrum sic animum sarrire, quo radices altius agere in eo charitas et melius fructificare valeat. Quae virtutes, illustrant illae quidem et cohoneant animos nostros, sed non quasi in eis ipsa pulchritudinis vis, et summa absolutio sit, sed quasi ornamenta accersita, et exterius adhibita pulchritudinis conciliandae causa. Igitur qui hunc gradum amoris tenent, in iis purgatoriis virtutibus, suam industriam potissimum probant: fiuntque et ipsi ob hasce virtutes spectabiles, atque conspicui, laudeque et honore digni. Quod ipsum hic significatur iis verborum involucris, quibus sponsa pulchra esse dicitur, non tam propter membrorum aptam compositionem, aut propter coloris suavitatem; ex quibus ipsum pulchrum est; quam propter ascita, et extrinsecus adjuncta. PULCHRAE SUNT GENAE TUAE SICUT TURTURIS. Id autem est, licet adhuc parum charitate valeas, parumque amore mei incalescas, in quo uno summa animi pulchritudo consistit, licetque plurimum terreni, ac tui amantis insit in te adhuc, tamen isti abs te suscepti labores cupiditatum extinguendarum causa, vigiliae istae, ista jejunia, illi luctus acerbi, illique lachrymarum rivi largissimi, multum verae pulchritudinis, atque spiritualis decoris tibi addunt, atque conciliant. Sed quid monilibus cum lachrymis, aut quae huius translationis ratio potest esse? Hic ipsa Hebraica no-

mina, pro quibus interpres, et turtures et monilia posuit recurramus oportet: eaque unde nata sint, et a qua significatione verborum deducta videamus. Igitur alterum nomen, id est, תור Thor, ab eo, quod est disponere, et in ordinem redigere ducitur, alterum ab eo quod est attenuare, et gracilem reddere: utrumque autem quis est, qui non videat aptissime cadere in unam temperantiae virtutem, cuius officii est carnem luxu exultantem attenuare, et cupiditates se turbide efferentes compescere, et intra certum ordinem cogere. Temperantia porro ad id efficiendum illis utitur, quae commemorabamus jejuniis, vigiliis, precibus, lachrymis, quae partim ipsa ex se parit, atque producit, partim ab aliis virtutibus precario sumit, et in suos usus convertit. Nec vero id solum ex Hebraicorum nominum notatione probamus, sed multo etiam magis ex eorundem significatione, id est, ex iis rebus, quas ad res significandas assumuntur. Nam turturum gemitus, atque querelae nobiles sunt: iis autem querelis in arcanis litteris animae vitia detestantis, ac praeteritam vitam dolentis lamenta significari solere, sancti et probati scriptores tradunt: monilia vero, quae collo circumjecta ipsum arcte constringunt atque circundant, haud inepte referri possunt ad declarandum severum illud, et austerum vitae genus, quod continentiae legibus coereita, et quasi circumscripta omni immodica et superflua cupiditate, animum constringit, ac circum circa concludit.

Quod autem sequitur. MURENULAS AUREAS FACIEMUS TIBI VERMICULATAS ARGENTO. In eo Deus primum hunc suum amatorem admonet, ut perseveret in eisdem poenitentiae et temperantiae operibus, utque sibi ex eo virtutum genere majora adjungat quotidie ornamenta. Deinde illi pollicetur effecturum, ut isti labores, et dulces, et fructuosi ipsi sint, auro videlicet, atque argento pretiosiores. Cujus spe promissi erectus ille, gaudioque perfusus de praesentia Dei, e vestigio respondet; DUM ESSET REX IN

ACCUBITU SUO, NARDUS MEA DEDIT ODOREM SUUM. Videlicet, ne quis ipsum ingratitude arguere posset, promittit pro virili sua parte vicem Deo relaturum: hoc est, effecturum boni exempli odore bono, ut a cunctis hominibus laudetur, atque celebretur Deus. Sed cujus quaeso rei odore? Nardi, inquit. Habet autem Nardus symbolum poenitentiae ex charitate profectae, et cum charitate conjunctae. Ex quo intelligi potest quam inter se consentiant ista omnia. Nam quia jusserat Deus, ut in instituto poenitentiae et temperantiae officio perseveraret, quiaque idem promiserat, se pro eo quantum in eis virtutibus elaborasset magna praemia repensurum, ideo apte hic quo de agitur justus homo respondet, se nardo sua, eaque odoratissima perfusurum ipsum, id est se tandiu perseveraturum in coeptis poenitentiae ac temperantiae operibus, quoad non modo ipse bonus efficiatur, sed etiam aliis videatur talis esse: quoad, inquam, non solum ipse eas sibi conciliet, et in se efficiat virtutes, easque comprehendat, atque complectatur intra sese, sed etiam eo usque quoad multus et suavissimus boni exempli ex eis odor exiens, et ad alios perveniens eos moveat, atque excitet ad laudes Dei. Sed cur praecipue purgatoriae istae virtutes odoratae dicuntur? curve odoris nomen potissimum attribuitur illis? Quia hominum oculis magis quam reliquae expositae cum sint, maxime eas homines praesentiunt, maximeque omnes admirantur. Quod enim factu difficillimum esse judicat, id quisque admiratur maxime. Nihil autem difficilius existimatur, quam expertem voluptatis vitam in labore, et contentione animi semper ducere: propterea quod suis cupiditatibus vulgo omnes inserviunt. Itaque si quem voluptates aspernantem, cultu tenui, atque victu utentem, sanctisque laboribus vacante vident, vident autem facillime, ex meliore atque divino quodam genere hominum illum putant, Deumque ob eam rem laudant, quae Deo est gratissima laus. Igitur hoc loco homo justus pollicetur, se poeniten-

tiae operum odore bono cunctos mortales ad Dei laudes excitaturum, eaque laudum voluptate, et tanquam dono Deum remuneraturum; nec ab eo studio edendi quotidie, ac proferendi sibi utiles, Deo gratos, cunctis hominibus salutares, et praedicabiles, poenitentiae fructus unquam desitutum; ideoque adjicit: FASCICULUS MYRRHAE DILECTUS MEUS MIHI INTER UBERA MEA COMMORABITUR, et quod in eadem sententiam statim sequitur. BOTRUS CYPRI DILECTUS MEUS MIHI IN VINEIS ENGADDI. Nam Cyprum, id est, ut supra diximus, opobalsamum corporibus illitum corrumpi ea prohibet, quod item myrrha facit, ideoque utrumque apte transfert ad significandas poenitentiae, atque temperantiae virtutes, quae immodicis cupiditatibus obsistunt, eisque animum corrumpi non sinunt. Quarum virtutum tanquam fasciculis et myrrhae et Cypri floribus concinnatis sinus suos hic justus refecit, quo ostendat cordi sibi illas virtutes esse, et quamvis amaras, gratas eas habere.

ECCE TU PULCHRA ES AMICA MEA, ECCE TU PULCHRA, ET OCULI TUI COLUMBARUM. Ex sermone instituto cum Deo, eque ipso amandi actu, animus ipse pulchrior, ac melior sensim efficitur: jamque illius species ipsa per se, non solum ob adjuncta ornamenta placere Deo incipit. ECCE TU PULCHRA ES AMICA MEA. Pulchram, et amicam vocat, et ea re pulchram, quia amica est: pulchram autem nondum ex omni parte, propter turbidos quosdam motus, quos nondum compressit, sed quod ad oculos attinet, OCULI TUI, inquit, COLUMBARUM. Quod in corpore oculi, id in animo ea vis est, quae in ultimum, et extremum bonorum, appetitu et amore fertur, quaeque a nostris Theologis non prorsus inepto verbo intentio appellatur. Nam sicut oculi sunt in motu duces, quibus sine ingredi, sine offensione vix possumus, ita finis ultimi, extremique bonorum voluntate ducimur, atque dirigimur in omni vita. Nam neque instituere a principio aliquod opus, neque semel institutam, id rite exequi ullo modo possumus, nisi ea nos vis et inducat, et

regat. Ex quo ea una vel recti cursus, vel postremi erroris, aut omnis, aut certe praecipua causa censetur. Nam si ad id quod vere bonum est, semel appulsa in illud intuebitur, et spectabit semper, haud dubie vitae cursum in hoc saeculi vasto, et procelloso mari, ad certissimam cynosuram dirigens hominem in portum felicitatis inducet: sin autem pro vero bono falsum bonum complexa fuerit, naturam hominis, et naturae consentanea officia pervertens, illum praecipitabit in interitum. Verum autem hominis bonum, Deus est. Hunc igitur qui sibi pro fine constituunt, et in ejus unius amorem, atque cultum omnes suas cogitationes atque studia referunt, ii quamvis interdum impediuntur affectibus, quos nondum exuerunt, quo minus in omni sua actione efficere, atque consequi perfecte possint illud honestum, quod cupiunt, quodque contendentibus ad Deum, unicum, atque directum iter est; tamen multum valent ea ipsa voluntate animi in Deum tanquam in verum et supremum finem, eodem ipsos ad id adjuvante Deo, intenta et directa efficaciter. Nam ab illa habent, ut et boni et justi viri sint: et ut Dei filii, et ejus ipsius Dei naturae participes nominentur. Non quod nihil deforme, nihilque, quod reseccari debeat, in illorum insit animis, sed quod hujus partis, ubi illa bene erga Deum per gratiam affecta est, ea vis sit, ut virtute atque efficientia reliquarum omnium partium perfectionem et absolutionem in se ipsa contineat, sicut scriptum est (1): *Si oculus tuus lucidus est, totum corpus tuum lucidum erit.* Quare qui animus isto modo affectus est, appellatur sane pulcher, sed ea tenus quatenus obtutu, atque intentu oculorum, id est, intentionis ipsius directione in divinum lumen, ipsiusque divini luminis atque gratiae communione, ignea et micantia lumina columbarum refert. OCULI TUI, inquit, COLUMBARUM. Cui illa: ECCE TU

(1) Matt. vi, v. xxii, legitur: *si oculus tuus fuerit simplex, etc.*

PULCHER ES, DILECTE MI, ET DECORUS. Et quidem sine exceptione ulla.

Sequitur. ET LECTULUS NOSTER FLORIDUS, ET TIGNA DOMORUM NOSTRARUM CEDRINA, LAQUEARIA CYPRESSINA. Varie hoc exponitur, lectuli nomine, aliis privata cujusque studia, aliis vitae institutum, unicuique hominum generi proprium, aliis quiescendi in eo, quod quis adeptus est, desiderium et cupiditatem intelligentibus. Nos omnes has sententias, quoniam in singulis illarum aliquid veri inest, exponemus. Qui privata studia, ad quae quisque natura et inductione animi fertur, in lectulo intelligunt ita dicunt (1). Cupere omnes, praesertim eos, qui in virtute haud multum profecerunt, Deo gratum facere iis in rebus, quae ipsis item gratae sunt: nec tam Deum sequi velle, quam ipsum ad se trahere, ac devocare cupere, eosque proprie dicere. ECCE, TU PULCHER ES, DILECTE MI, ET DECORUS, ET LECTULUS NOSTER FLORIDUS, ET TIGNA DOMORUM NOSTRARUM CEDRINA, LAQUEARIA NOSTRA CYPRESSINA. Quibus verbis ita fatentur se affici divinae pulchritudinis amore, itaque conjungi cum Deo velle, ut tamen tacite ad lectulum suum, et ad delicias suas ipsum invitent, pertrahereque conentur ipsum ad ea, quae ipsis dulcia et grata sunt: hoc est, cupiant, atque desiderent probare Deo suum laborem in eis operibus, muneribusque obeundis, quae ipsi munera atque opera obeunt cum voluptate. Altera sententia et interpretatio est, lectuli atque domus nominibus, translate significari vitae cujusque institutum. Etenim universi homines, quo id assequantur, quod summe expetunt, certum aliquod, et ad id, quod quaerunt, aptum atque conducens vitae institutum, atque rationem sequuntur, eique vacant maxime atque incumbunt tanquam lectulo. Qui divitias amant, rem augent mercatura: qui honores ambiunt, in populi aut principum gratia colligenda laborant: quos vo-

(1) Hos arguit Bernard. in Can. serm. XLVI.

luptaria juvat vita, ii molle otium persequuntur, iisque artibus vacant, quibus foeminarum amor facillime conciliatur. At qui caelestis vitae cum Deo degendae cupiditate tenentur, vitae genus eligunt, durum, monasticum, voluptatis expers, laboris plenum, in quo minimum jucunditatis sit, laboris vero, et aerumnarum plurimum. Qua in vita et omnium quae in vita jucunda sunt negatione, atque fuga, Deum cum invenerunt, non solum id assequuntur, ut Deus illis qualis est, omni ex parte pulcher, et amore dignus appareat: neque solum id assequuntur, ut ex Deo invento summas voluptates percipiant: sed etiam, ut illa ipsa, quae inveniendi ejus causa subierunt mala, labores dico illos, vigiliis, jejunia, dulcia illis et jucunda, et ampla, et optabilia sint, assequuntur et ob eam rem dicunt: ECCE, TU PULCHER ES, ET DECORUS, LECTULUS NOSTER FLORIDUS. Id est, non solum tu pulcher et decorus es, sed haec etiam vivendi ratio, tui inveniendi gratia suscepta, lectulus, inquam, hic, in quo sedemus, quique nobis perangustus quoddam ac vix ferendus est visus, jam vel rosa ipsa mollior est, atque gratior. Nec dubium est, non modo quin ita sentiant isti, sed quin re ita sit. Quod illi maxime experiuntur verum esse, quibus res adversae aliquando evenerunt. Ii enim, si tamen (quod illos facere justum est) moderate ipsa mala ferunt, ac Deum aequo animo laudant, eique uni fidunt, eam in mediis malis ex Deo, qui injuria oppressis semper adest, consolationis, ac suavitatis sentiunt magnitudinem, ut jam non modo constanti et forti animo fortunae damna perferant, sed ut pro bonis ea, et optabilibus rebus habeant, et animoque, ac vere dicant: ET LECTULUS NOSTER FLORIDUS EST, ET TIGNA DOMORUM NOSTRARUM CEDRINA, LAQUEARIA NOSTRA CYPRESSINA. Tertia ac postrema ratio est ea, quae ex lectulo ac cedrina domo, quietem in eo bono, quod quis adeptus jam est, intelligit, atque interpretatur. Quae mihi ratio ob id maxime probatur, quod affert sententiam, et interpreta-

tionem valde cum superiori oratione congruentem et consentaneam. Nam consequutionem optati boni natura sequitur desiderium in eo quiescendi. Atqui sponsa, quod unum optabat videre sponsum, atque alloqui, id jam assequuta dicitur: quid igitur restat, nisi ut quod assequuta jam est, eripi sibi nolit, utque perpetuum sibi id, atque proprium esse cupiat? Hanc igitur illius cupiditatem et natura consequens desiderium, hoc loco explicat Salomon, cum ipsam inducit domum suam et lectulum communem, quae quietis atque otii sunt loca, laudantem et praedicantem. Nam dum laudat, tacite significat quietem se amare jam, et ad eam votis omnibus aspirare. Et sane cum omnibus qui labores subierunt, alicujus adipiscendi causa, insitum est, id postquam adepti sunt, ut cessare non nolint, tum id est maxime proprium eorum qui multis, et ardentibus cupiditatibus circumsessi, poenitentiae labore, tanquam ferro, per medias hostium acies, viam sibi ad Deum aperuerunt, id est, incipientium, de quibus nunc agimus. Nam illi quo propter insolentiam, et Dei colloquia dulciora ipsis, et poenitentiae officia magis aspera accidunt, eo magis optant vacationem sibi, ac requiem aliquam laborum dari; eoque aegrius a jam degustato bono dulcissimo divelluntur, et ad institutos poenitentiae labores revocantur. Cujus rei exemplum D. Petrus prodidit in sese. Nam quemadmodum ille caelesti, et in opinata luce, Christique late splendentis plena divinae majestatis specie perstrictus, nesciens quid diceret, ajebat, *Bonum est nos hic esse* (1), sic istis ad primos Dei congressus amore divino ebriis, ac quasi debellatum jam esset, de sola pace cogitantibus, in mentem non venit, ut cogitent, restare adhuc in suo corpore multa ex veteri homine, inimica ipsis, in quibus debellandis, necesse est ut elaborent. Quare illis paulo post, id est, capite sequenti merito dicitur: SICUT LILIUM INTER

(1) Matth. xvii.

SPINAS, SIC AMICA MEA INTER FILIAS. Cujus orationis, quae sit vis dicemus, cum ad id loci pervenerimus.

TERTIA EXPLANATIO

Quod initio hujus libri, quando primum in lucem emisi ipsum, me facturum negavi, ut carmen hoc, quod et de singulis justis hominibus scriptum est, et ad universos communiter pertinet, utroque modo explanarem, quod operosum esse dicerem, et mihi futurum permolestum putarem, id libro bis edito, ipsum editurus tertio nunc facio, suasu inductus quorundam amicorum meorum. Dicebant enim, illi mihi, idque saepe, me non satis integre hoc explanasse Carmen videri, ni qua ratione de Ecclesia interpretandum esset, docerem: esse meum ad eas explanationes quas edidi, hanc etiam explanationem adjungere, ne commentariolo isti accurate, ut sibi videbatur, scripto, quod ad hujus carminis praecipuae sententiae intelligentiam pertineret, id plane deesset. Quibus non potui non parere, vel quia mihi visi sunt aequa dicere, vel omnino quia erant amici, quorum ego et judicia plurimi facio, et voluntatibus libentissime obsequor. Itaque illis obsequutus, id aggredior nunc scribere, de quo scripturum me olim negaveram. Et quoniam, quae de hujus carminis argumento sentiam, ea a me latius explanari iidem volunt, quod ad illa quae super hoc in initio perstrinxi, quidam nimis caecutiunt, age de hoc primum, non solum latius, sed etiam pinguiore minerva, id ut omnes intelligant disse-ramus. Varias de hoc sententiae sunt, de quibus singulis ordine. Quidam enim Salomonem sua tantum inductum voluntate, atque iudicio ad hoc scribendum accessisse carmen dicunt, ut eo amores complecteretur suos. Eamque sententiam praeter haereticos, tenent nonnulli doctores He-

braei. Alii et ipsi fatentur haec a Salomone de amoribus scribi suis, sed dicunt scribi Deo illum excitante ad haec ipsa scribenda, ut eorum amorum, sicuti aliarum rerum, quae Salomoni acciderunt, memoria extaret in sacris libris. Priores nec divinas res hoc libro contineri volunt, nec id esse divinum dicunt, cujus inductu conscriptus est hic liber: itaque eum non esse habendum pro sacro censent, neque ab auctore, neque ab argumento. Posteriores vero sacrum illum esse fatentur, quod ad auctorem attinet, cujus praecipue impulsu, atque ductu conscriptus est, tamen quod ad ejus argumentum spectat, nihil in eo, aut spirituale, aut mysticum esse ajunt. Ut Esther liber, qui inscribitur, habetur sacer, etiamsi, ut videtur, nihil praeter earum rerum historiam contineat, quae Estheri acciderunt, ut Assuero nupserit, ut Judaeorum gentem ab interitu vindicaret. Atque hi quidem levius peccant, quam primi, sed neutri sunt ullo modo ferendi. Illi quod a Canone sanctarum scripturarum, contra Ecclesiae iudicium, hunc librum ejiciunt: hi quod librum, quem frugi non putant, ei inserunt. Horum itaque sententiae Theodoretus (1) mentionem fecit, eamque jure improbavit. Nam improbari debere liquet, primo, quia omnes Ecclesiae scriptores, hujus libri orationem mysticam esse concedunt, utpote in qua aliud dicatur, aliud intelligatur, deinde quia libri qui sacri habendi sunt, ea tantum continere debent, quae caelestia et spiritualia sunt, aut ad eas res facile referri possunt (2). Nam, ut Paulus scribit: *Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.* Et hoc est causae quare non omnia quae praeis patribus acciderunt in sacris commemorantur scriptis, sed cum delectu quaedam referuntur, quaedam

(1) Theod. in prol. Can.

(2) II Tim. III.

SPINAS, SIC AMICA MEA INTER FILIAS. Cujus orationis, quae sit vis dicemus, cum ad id loci pervenerimus.

TERTIA EXPLANATIO

Quod initio hujus libri, quando primum in lucem emisi ipsum, me facturum negavi, ut carmen hoc, quod et de singulis justis hominibus scriptum est, et ad universos communiter pertinet, utroque modo explanarem, quod operosum esse dicerem, et mihi futurum permolestum putarem, id libro bis edito, ipsum editurus tertio nunc facio, suasu inductus quorundam amicorum meorum. Dicebant enim, illi mihi, idque saepe, me non satis integre hoc explanasse Carmen videri, ni qua ratione de Ecclesia interpretandum esset, docerem: esse meum ad eas explanationes quas edidi, hanc etiam explanationem adjungere, ne commentariolo isti accurate, ut sibi videbatur, scripto, quod ad hujus carminis praecipuae sententiae intelligentiam pertineret, id plane deesset. Quibus non potui non parere, vel quia mihi visi sunt aequa dicere, vel omnino quia erant amici, quorum ego et judicia plurimi facio, et voluntatibus libentissime obsequor. Itaque illis obsequutus, id aggredior nunc scribere, de quo scripturum me olim negaveram. Et quoniam, quae de hujus carminis argumento sentiam, ea a me latius explanari iidem volunt, quod ad illa quae super hoc in initio perstrinxi, quidam nimis caecutiunt, age de hoc primum, non solum latius, sed etiam pinguiore minerva, id ut omnes intelligant disse-ramus. Varias de hoc sententiae sunt, de quibus singulis ordine. Quidam enim Salomonem sua tantum inductum voluntate, atque iudicio ad hoc scribendum accessisse carmen dicunt, ut eo amores complecteretur suos. Eamque sententiam praeter haereticos, tenent nonnulli doctores He-

braei. Alii et ipsi fatentur haec a Salomone de amoribus scribi suis, sed dicunt scribi Deo illum excitante ad haec ipsa scribenda, ut eorum amorum, sicuti aliarum rerum, quae Salomoni acciderunt, memoria extaret in sacris libris. Priores nec divinas res hoc libro contineri volunt, nec id esse divinum dicunt, cujus inductu conscriptus est hic liber: itaque eum non esse habendum pro sacro censent, neque ab auctore, neque ab argumento. Posteriores vero sacrum illum esse fatentur, quod ad auctorem attinet, cujus praecipue impulsu, atque ductu conscriptus est, tamen quod ad ejus argumentum spectat, nihil in eo, aut spirituale, aut mysticum esse ajunt. Ut Esther liber, qui inscribitur, habetur sacer, etiamsi, ut videtur, nihil praeter earum rerum historiam contineat, quae Estheri acciderunt, ut Assuero nupserit, ut Judaeorum gentem ab interitu vindicaret. Atque hi quidem levius peccant, quam primi, sed neutri sunt ullo modo ferendi. Illi quod a Canone sanctarum scripturarum, contra Ecclesiae iudicium, hunc librum ejiciunt: hi quod librum, quem frugi non putant, ei inserunt. Horum itaque sententiae Theodoretus (1) mentionem fecit, eamque jure improbavit. Nam improbari debere liquet, primo, quia omnes Ecclesiae scriptores, hujus libri orationem mysticam esse concedunt, utpote in qua aliud dicatur, aliud intelligatur, deinde quia libri qui sacri habendi sunt, ea tantum continere debent, quae caelestia et spiritualia sunt, aut ad eas res facile referri possunt (2). Nam, ut Paulus scribit: *Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus*. Et hoc est causae quare non omnia quae praeis patribus acciderunt in sacris commemorantur scriptis, sed cum delectu quaedam referuntur, quaedam

(1) Theod. in prol. Can.

(2) II Tim. III.

silentio obteguntur. Non enim illa omnia aut caeleste aliquid post futurum praesignabant, aut ad spirituale genus aliquo modo referri poterant. Ex quo plané efficitur, ut hic liber, si nihil aliud contineat praeter meros Salomonis amores, ne scriptus quidem a Deo sit, itaque sacer nullo modo sit, neque ab auctore, neque ab argumento. Et ex eo rursus colligitur parum inter has sententias differre, et utramque in errore prope eodem versari. Sunt alii, qui Salomonem in hoc carmine de suis amoribus, ut apparet, agere et ipsi dicunt, sed addunt agere eo fine, ut, suis amoribus recensendis, adumbret divinos amores. Itaque illum sumere ex se typos et imagines arbitrantur, quibus, quantum Deus hominum amet genus, significet. Quod, quemadmodum Salomonis persona Christi personam retulit, et Salomonis imperium, Christi imperii imago fuit, et pleraque eorum quae Salomoni acciderunt, eo acciderunt, ut eis quasi typis significaretur, et exprimeretur Christus, eodem modo existiment debere dici Salomonis, et filiae Pharaonis conjugium imaginem fuisse conjunctionis Christi cum ecclesia, ac similiter amatorios sermones, quos cum illa, aut de illa habuit, imagines extitisse charitatis ejus, qua Christus ecclesiam complectitur. Quae sententia, etsi olim Hebraeis probata fuerit, et nunc haud parum multis nostris probetur, tamen eo mihi minus probanda videri solet, quod Deum non satis fortasse deceat, earum rerum historiam texere, quae duo conjuges amatorie fecerunt: etiamsi in iis conjugibus imago insit Christi, et Ecclesiae. Quare aliorum sententia fuit, haec a Salomone dici figurate de Judaea, in qua imperitabat ipse: et cum ea provincia ipsum in hoc libro loqui tanquam cum una aliqua foemina, quam amaret. Itaque ut si esset foemina ita ipsam describere, et membra foeminea ipsi tribuere, et membrorum foeminei corporis nomina, eique rei argumento esse, quod Carmelum, ejus provinciae altissimus mons qui est, caput nominet, arcem vero eam, quae in Libano ver-

sus Damascum erat, appellet nasum, pro oculis autem habeat Hesebonis piscinas, formae porro ejus praecipuum decus in Hierusalem et Thyrsa collocet, ejus provinciae regiis et nobilissimis urbibus. Sic novus quidam scriptor existimat. Qui, si credit de hoc ita agi, ut hic liber praeter ejus provinciae historiam ac descriptionem nihil aliud contineat, in eodem errore quo illi superiores versatur, sin autem arbitratur, uti illud arbitrari, atque credere existimo, historice agi de Judea, mystice vero de ecclesia, minus ille quidem errat, sed tamen in eo decipitur, quod propter pauca nomina partium ejus provinciae huic carmini inserta, totum ei provinciae carmen accommodat, quod a vero longissime abest. Nam sunt permulta in hoc libello, quae ad eam sententiam detorqueri non possunt, etiam si fingendi licentia detur. Alii ergo ad id quod verum est propius accedentes, quos et Theodoretus commemorat, rempublicam Judaeorum hic a Salomone sub persona foeminae induci, et cum ea ipsum tanquam cum puella hos sermones conferre censent. Sed vera sine dubio sententia est, nullius amatorii sermonis re ipsa a Salomone habiti, aut cum uxore sua, aut cum aliqua alia foemina historiam referri in hoc libro, sed historicum ejus sensum eundem mysticum esse, eumque totum versari in exprimendo, quantum ecclesia, atque Christus ament inter se, quos Salomon inducit sumpta persona conjugum inter se amantium, et suos calores blandissimis verbis conferentium. Et quidem Christum, et Ecclesiam induci, veteres fere omnes affirmant: induci autem non nudos ipsos, id est, non quales ipsi sunt aperto ore sui animi sensa propriis efferentes verbis: sine figura, et parabola, sed personatos potius, et iis tectos personis, quas diximus, primum perspicuum est ex ipsa oratione libri, in quo nec Christus se Christum nominat, nec Ecclesia ecclesiam, sed ut cum foemina una speciosa, sic cum illa loquitur Christus. Deinde idem constat testimonio veterum fere omnium. Theodoretus in prologo,

id non solum affirmat, sed et confirmat multis exemplis eam scribendi rationem, in qua aliud dicitur, et aliud significatur, sacras valde decere litteras asserens. Dionysius in epistola ad Titum, hujus libri orationem typicam, et symbolicam vocat, et sub eorum quae videntur specie arcana quaedam contineri confirmat: eamque scribendi rationem etiam dicit rebus divinis tradendis esse aptam, et ob eam causam ab scriptoribus usitatam sacris. Athanasius in synopsis ita inquit: «Totus hic liber ad finem usque mystice cum allegoria aenigmatica conscriptus est, sensus enim dogmatum illius non est manifestus, sed in arcano absconditus. Gregorius Nisenus: «Atque in his, inquit, quod depingitur apparatus est nuptialis, quod autem intelligitur animi humani cum divinitate conjunctio.»

Idem affirmat Origenes in iis homiliis, quae sub illius circumferuntur nomine in prima et secunda. Etiam Bernardus homilia prima in Cantica, inquit: «Sacri amoris gratiam et aeterni connubii cecinit sacramenta, simulque expresit sanctae desiderium animae, et epithalamii carmen, exultans in spiritu, jucundo composuit eloquio, sed figurato tamen, nimirum velabat et ipse instar Moysis faciem suam, non minus forsitan in hac parte fulgentem.» Et homilia septuagesima quarta. «Nos autem in expositione mystici eloquii caute et simpliciter ambulantes, geramus morem sacrae Scripturae, quae nostris verbis sapientiam in mysterio absconditam loquitur, et Deum nobis insinuat notis rerum sensibilium similitudinibus.» Gregorius Romanus prologo in Cantica. «Rebus, inquit, nobis notis, per quas allegoriae conficiuntur, sententiae divinae conficiuntur, et dum cognoscimus exteriora verba, pervenimus ad interiorem intelligentiam. Hinc est quod in libro, qui Canticum Canticorum conscriptus est, amoris quasi corporei verba ponuntur, ut a corpore suo anima per sermones consuetudinis suae refricata recalescat, et per verba amoris, qui infra est, excitetur ad amorem qui supra est.» Idem eisdem

fere verbis affirmat Richardus de S. Victore in primum hujus libri caput, et Beda in eodem loco sic inquit: «Cantica Canticorum, in quibus sapientissimus Salomon mysteria Christi, et Ecclesiae, id est, regis aeterni, et civitatis ejus sub figura sponsi et sponsae descripsit.»

Itaque de hoc, quin non solum verum sit, sed etiam perspicuum et evidens nullo modo dubitare debemus, dubitat certe nemo sanus. Sed ut minime de eo dubitemus, tamen inest in eo quiddam nonnullorum opinione controversum, et dubium, quod inexplicatum relinquere non oportet. Nam, etsi constet Christum et Ecclesiam sub personis duorum conjugum loqui, nihilominus tamen quaeri potest: utrum isti conjuges, quorum sub personis Christus et Ecclesia loquuntur, ita loquantur, quomodo qui inter se amant loqui solent, id est, utrum Salomon iis personis, quas inducit, eos sermones det, et eas actiones attribuat, quas illis, vel mos dat, vel natura: an potius nullam habens personarum, quas externe inducit rationem, sed in id solum intuens, quod illis occultatur personis, ita eas loquentes faciat, sicut duo conjuges, qui inter se amarent, loquuti nunquam sunt, sed ne loqui quidem possent, nisi ab omni natura rerum et recto loquendi more abhorrerent. Nam ita potius dicendum esse visum nonnullis est, bonis illis quidem viris, sed parum certe consideratis et intelligentibus. Et argumenta, quibus eorum confirmari sententia possit, haec fere sunt.

I. Primo: abhorret a consuetudine communis sensus, ut foeminae viros ad amandum provocent; viri potius sollicitant foeminas, at in hoc Cantico, initio ejus inducitur sponsa, sponsi petens oscula. Igitur hujus carminis oratio non servit personis, sed rebus, quas occultant personae.

II. Deinde, in capite III hujus libri sponsa inducitur noctu egressa domo, et per urbem cursitans, et obvios quosque rogans de viro suo, quae multum absunt ab eo, quod foeminis est in more. Ad haec in capite VIII ubera sponsae instar turris dicuntur esse.

III. Ego, inquit, sum murus, et ubera mea sicut turris, at hoc cum natura ipsa non solum cum more pugnat.

IV. Praeterea in capite IV: collum turri Davidis, quae aedificata est cum propugnaculis, simile nominatur, et ubera instar duorum hinnulorum caprae esse dicuntur, et capilli sicut caprarum greges, quae ascendunt de monte Galaad, quibus, uti constant, et mos, et natura repugnat.

V. Rursus in capite VI: confertur cum Hierusalem urbe maxime nobili, et dicitur formidabilis ut castrorum acies ordinata, nemo autem amator amicam suam laudavit isto modo.

VI. Item in capite VII: nasus sponsae sicut turris esse longus scribitur, quae est in Libano: et caput sicut Carmelus mons permagnus, et oculi quales sunt piscinae in Hesbon, quibus nihil alienius dici potuit ab eo quod amatores loquuntur.

VII. Tum praeterea in capite VIII, optans inducitur puelus ut lactens esset vir suus. Quis, inquit, det te fratrem meum sugentem ubera matris meae. Quae autem id unquam optavit foemina?

VIII. Sed et acrius urgent, nam inquit, si ita loquerentur hi, sicut qui inter se amant loqui solent, consequens esset, ut Deus ad exprimendos coelestes amores duceret similitudines e corporeis, et lascivis amoribus: eosque nobis contuendos subjiceret, quo in eorum imagine amores contemplaremur coelestes. At hoc dici atque ferri non potest. Primum quia corporei amores non sunt apti ad similitudinem, plurimum enim divini amores ab humanis distant amoribus. Deinde quia etsi essent, tamen minime Deum deceret eorum amorum suorum declarandorum causa imaginem fingere. Postremo, quia etsi deceret, verum tamen fingeretur cum maximo spectatorum periculo. Nam corporei ac lascivi amoris species luculenter descripta, et quamvis alterius amores intelligendi causa, oculis, ut eorum aciem in eam intendamus, objecta, ignem malarum

cupiditatum statim accendit. Et, ut Nazianzenus Gregorius oratione prima contra Julianum prudenter scripsit. Quae prudentia est per coenum ad urbem ducere, aut per saxa, et scopulos ad littus contendere? Instant praeterea.

IX. Dionysius de hujus carminis oratione agens scribit videri monstra quae in eo dicuntur. Nam inquit, τὰ γὰρ ἐκτὸς αὐτῆς ὀπίσθης ἀναπέπλησται τῆς ἀπιθανοῦ καὶ πλασματώδους τερατείαις, id est, quae enim extrinsecus apparent plena sunt incredibilis et commentitii monstri. At nihil monstri in iis profecto esset, omnia si dicerentur ex eo quod aut amantium mos, aut amoris natura fert.

X. Denique sic ajunt, Patres eos, qui haec Cantica legunt, monent ne iis animum anhibeant, quae prae se ferunt, sed ut ad sublimiora et coelestia cogitanda totam mentem convertant, illos hortantur: igitur non declaratur divinus in hoc libro amor, ex amore corporeo similitudine ducta. Nam si declararetur necesse omnino esset oculos ad imaginem vertere. Quod enim ex imagine cognoscendum est, id cognosci nequit, imago nisi cognoscatur. Patres porro id admonere est verissimum. Dionysius in Epistola supra citata. Μὴ γὰρ ὁρώμεθα τὰ φαινόμενα τῶν συνθημάτων ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀναπεπλάσθαι, id est, ne existimemus ea quae apparent in ejusmodi scriptionibus ficta esse, et conscripta ipsorummet causa. Gregorius Nisenus in loco supra citato, «ὡςπερ δὲ κατὰ τὴν γραφικὴν ἐπιστήμην ὕλη μὲν τις πάντως ἐν διαφόροις βαφαῖς ἢ συμπληροῦσα τῶν ζώων τὴν μίμωσιν, ὁ δὲ πρὸς τὴν εἰκόνα βλέπων τὴν ἐκ τῆς τέχνης διὰ τῶν χρωμάτων συμπληρωθεῖσαν, οὐ ταῖς ἐπιχρωθείσαις τῷ πίνακι βαφαῖς ἐμφιλογῶρει τῷ θεάματι, ἀλλὰ πρὸς δὲ εἶδος βλέπει μόνον, ὁ δὲ τῶν χρωμάτων ὁ τεχνίτης ἀνέδειξεν, οὕτω προσήκει καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης γραφῆς, μὴ πρὸς τὴν ὕλην τὴν ὄντως ῥήμασι χρωμάτων βλέπειν, ἀλλὰ καθάπερ τι εἶδος βασιλείας ἐν αὐτοῖς καθορᾶν τοῖς διὰ τῶν καθαρῶν νοημάτων ἀνατυπούμενον, id est, ut in pingendi artificio: etsi materies quaedam ejus ii colores sint, quibus ejus animantis quod imitatur imaginem absolvit, tamen qui coloribus expressam intuetur imagi-

nem, non haeret aspectu coloribus tabulae illitis, sed formam intuetur tantum, quam expressit coloribus artifex; sic decet et in hac pictura non defigere oculos in verborum, e quibus veluti constat, coloribus, sed ut in imagine regis fit, in his verbis id contemplari, quod mundae cogitationes effingunt. » Gregorius Romanus similiter: «Hoc autem nobis solerter intuendum est, ne cum verba exterioris amoris audimus ad externa sentienda remaneamus; et machina quae ponitur ut levet, ipsa magis opprimat ne levemur.»

Atque his rationibus niti poterunt: et certe earum nonnullis nituntur ii, qui imagines ex amore corporeo in hoc libro duci, ac fingi negant. Quas ego rationes diligenter perquisitas, idcirco collegi omnes, ut cum ad eas sigillatim respondero, nullus illis deinceps relinquatur, aut obloquendi, aut calumniandi locus. Quod ut plenius faciam, quaedam altius repetam hinc ducto principio. In sacra Scriptura, quod inter omnes constare debet, quaedam ponuntur plane, et simpliciter propriis elata verbis, atque sententiis, quaedam figurate, et allegorice. Nam ut magnus Dionysius in supra citata docet Epistola, duplex est theologica traditio, una aperta, et perspicua, et cognitu facilis, altera mystica, et occulta quae eadem illi *τελεστική* vocatur, et *συμβολική*. Mysticae porro, et allegoricae traditionis duplex modus est, sicuti et ipsa duplex est allegoria, una rerum, verborum altera. Rerum enim allegoria ea esse dicitur in qua res, quae vere extiterunt, ponuntur, ut iis aliae postea futurae res, illis prioribus similes declarentur, et significantur. Quo modo veterum patrum pleraque facta scripta sunt, et sacris mandata litteris, ut iis alia illis quidem similia, meliora tamen, atque majora postea significarentur futura. Quale est quod Abraham duos filios tulisse dicitur, unum de ancilla, alterum de libera (1), nam iis, ut Paulus aperuit, significatum est futura duo testa-

(1) Gal. III.

menta, servitutis unum, libertatis alterum. Idque allegoriae genus proprium est sanctarum litterarum (1). Nam reliquis scriptoribus est inusitatum et incognitum. Allegoria autem verborum, quae a Fabio inversio appellatur, est ea, in qua aliud verbis, aliud sensu ostenditur: et fit plerumque e perpetua metaphora. Nam metaphora in uno, aut altero verbo translato posita est, allegoria vero pluribus verbis translate positis constat, de qua Cicero (2) in Oratore sic dicit. Nam illud quod ex hoc genere profuit, non est in uno verbo translato, sed e pluribus continuatis connectitur, ut aliud dicatur, et aliud intelligendum sit, ut exempli gratia, si rempublicam romanam bellis agitatum civilibus fluctuare quis dixerit, metaphora est. Verbum enim fluctuandi a navi, de qua proprie dicitur, ad rempublicam translatum est. At si reliqua quae irato, et undoso mari navi proprie contingunt, idem ad rempublicam transferat allegoria existet ea, qua Flaccus usus est libri primi Carminum ode decima quarta, sic dicens:

*O navis referent in mare te novi
Fluctus, o quid agis? fortiter occupa
Portum: nonne vides ut
Nudum remigio latus
Et malus celeri saucius Africo
Antennaeque gemant, ac sine funibus
Vix durare carinae
Possint, imperiosius
Æquor?*

In quo navim pro Republica, fluctuum jactationes atque vices pro civilibus bellis, portum pro pace, et civium concordia venustissime posuit. Atque hoc allegoriae genus, etsi commune sit scriptis omnibus, tamen sacris est valde familiare litteris. Plurimum enim illae hoc figurae genere

(1) Lib. VIII, c. VI.

(2) Lib. III.

utuntur: nec in eo obscuritatem vitant, quam vitandam Cicero praecipit, sed illam potius affectant quodammodo, itaque sacrae allegoriae ad aenigmata interdum proprius accedunt. In hoc certe genere tota hujus carminis oratio versatur. Est enim perpetua quaedam verborum allegoria, in qua sponsus pro Christo ponitur, sponsa pro Ecclesia, pro Ecclesiae autem partibus, atque viribus foeminei corporis membra nominantur, caput, oculi, ubera. Sed est praeterea advertendum, in hoc allegoriae genere, id et servari debere, et ab iis, qui ipsum scite tractant perpetuo servatum esse, ut omnia, quae dicuntur convenient cum re simili, id est, cum ea re quae alterius significandae causa adhibetur. Nam hoc servandum esse primo ipsa omnino docet allegoriae ratio (1). Allegoria enim, ut ait Cicero, efficitur cum sumpta re simili, verba ejus rei propria deinceps in aliam rem transferuntur. Deinde colligitur ex eo sine cujus gratia adhibetur. Etenim id in allegoria quaeritur, ut una re, quae nobis notior est describenda, alia quae est illi similis, sed minus nota nobis aut magis explicetur, aut certe majori cum delectatione tradatur: quod similitudo inter res diversas, perspecta natura, omnes delectet. Quare si hujus rei causa allegoria excogitata est, ut cum delectatione una re simili aliam demonstret, necesse est, ut res similis qualis ipsa est, talis inducatur a nobis, ut exempli gratia, si sub imagine navis res aliqua publica significanda sit, ea dicenda erunt quae de navi proprie dici possunt, quaeque illi convenient, ut Horatium fecisse videmus. Nam quia, o navis, dixit, ventos addidit, et fluctus, et portum, et remiges, et reliqua quae ad rem nauticam pertinent. Aliter enim allegoria non illustrabit id quod obscurum est, illatione rei similis, sed obscurabit potius, eritque quod sic efficietur monstri simile, ut:

(1) Lib. III de Oratore.

*Humano capiti cervicem pictor equinam
Jungere si velit, et varias inducere plumas
Undique collatis membris, ut turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa superne.*

Et qualia aegri somnia sunt, ut nec pes, nec caput uni reddatur formae, tale quod ex eo existet erit absurdum, atque ridiculum. Ut si, exempli causa, quis vellet Cedri allegoria viri alicujus corporis, atque animi dotes describere, et Cedrum inducens ac nominans, velis, atque remis ornaret ipsam, tum ei puppim, ac proram daret, ac caetera subjungeret, navis quae sunt, eum sine dubio uti absurdum, ac recti sermonis ignarum jure omnes riderent. Postremo idem constat exemplo scriptorum omnium: ac de profanis scriptoribus quod obvia exempla sint, nullum proferam, sacros tantum nominabo. Esaias allegoria vineae: Reipublicae Judaeorum rationes significans, ea dicit quae natura, et more vineae convenient, ait: *Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei (1), et sepivit eam, et lapides elegit ex illa, et plantavit eam electam, et aedificavit turrin in medio ejus, et torcular extruxit in ea, et expectavit, ut faceret uvas, et fecit labruscas.* Quid horum vineae non convenit? Serit in cornu filio olei, id est, in colle oliveti consito, hoc est, loco vineti maxime apto, ut enim ille:

Bacchus amat colles.

Purgat locum ne fructificationi lapides officiant: id quod ad vitium culturam pertinet. Vallat sepimento, quo vineae tutandi causa muniri solent. Extruit in ea turrin, atque torcular, id est, loca vindemiae faciendae, et recondendae opportuna. Denique quod ultimo addit: «Et expectavit ut faceret uvas, et fecit labruscas», in eo etiam institutae allegoriae servit. Nam vites cum valent ac vigent uvas ferunt,

(1) Esai. v.

cum degenerant, atque silvescunt, ferunt labruscas. Ezechiel in tricesimo primo Cedri allegoria regis Assur vires et potentiam describens, nihil item dicit, quod Cedro non proprie et litterate conveniat (1): *Ecce, inquit, Assur Cedrus in Libano pulcher ramis, et frondibus nemorosus, et excelsus altitudine, et inter condensas frondes elevatum est cacumem ejus.* In Libano, inquit, nam Libani montis cacumina Cedris consita erant, et libanotica Cedrus caeteris praestabat omnibus. Addit: *Aquae enutrierunt illum, abyssus exaltavit illum, et flumina ejus manabant in circuitu radicum ejus.* Nam et hoc ad naturam arborum pertinet, nam quae irriguae sunt, proveniunt felicius. Quare subjicit: *Propterea est elevata altitudo ejus super omnia ligna regionis, et multiplicata sunt arbusta ejus, et elevati sunt rami ejus prae aquis multis,* et quoniam in patula, et frondibus plena arbore, aviculae nidulari solent, etiam adjecit: *Cumque extendisset umbram suam in ramis ejus fecerunt nidos omnia volatilia coeli, et sub frondibus ejus genuerunt omnes bestiae saltuum,* et caetera quae sequuntur. Idem navis allegoria Tyrum describit, et istas allegoriae leges exactissime servat. Ait: *Abietibus de Sanir extruxerunt te.* Etenim navibus aedificandis abies est aptissima, ex quo illud Poetae:

Et abies casus visura marinos.

Addit: *Cedrum de Libano tulerunt, ut facerent sibi malum.* Nam est maxime procera Cedrus, quae provenit in Libano. Pergit: *Quercus de Basan dolaverunt in remos tuos.* Apte scilicet ad ipsarum naturam rerum. Nam remi e materia duriori, qualis quercus est, fieri debent, quod iis propulsa navis fluctus secet. *Et transtra tua fecerunt sibi e ebore Indico; et praetoriola de insulis Italiae: Byssus varia de Aegypto texta est tibi in velum ut poneretur in malo: hyacinthus et purpura de insulis Elisa, facta sunt operimentum*

(1) Eze. xxxi.

tuum. Habitatores Sidonii et Aradii fuerunt remiges tui, sed nullum est hujus, quam dico, observationis illustrius exemplum eo, quod in capite xvi ponit idem propheta. Nam demonstraturus quanto amore Deus prosequutus fuerit Judaeorum Rempublicam, quamque ipsa vicissim malam ipsi gratiam retulerit, puellam inducit infantem, quam cum sui exposuissent, alius quidam fovit, et usque ad nubilem aetatem eduxit, ac tandem duxit uxorem, cui ipsa puella conjugii fidem vulgato corpore postea fregit: itaque hujus allegoria, Synagogae describit facta impia, ita tamen artificiose ut nihil non ducat e rei similis, quam sumit, natura atque more (1). *Quando nata, inquit, es, in die ortus tui non est praecissus umbilicus tuus, et aqua non es lota, neque sale salita, nec involuta pannis: non pepercit super te oculus ut faceret tibi unum de his misertus tui, sed projecta es super faciem terrae.* Quae certe omnia iis infantibus accidunt, quos sui parentes abjiciunt, atque exponunt. Et pergit: *Transiens autem per te, vidi te conculcari in sanguine tuo, et dixi tibi cum esses in sanguine tuo: vive, et grandis effecta es.* Quo significat se, pro eo quod accidere solet cum abjectam illam infantem et omni ope destitutam vidisset, pietate commotum nutriendam suscepisse, nutritisque tandem, quoad pervenit ad aetatem nubilem, qua in aetate, quia foeminae pubescunt, et tumere incipiunt eis ubera, et mundicias amant, et congregari cum viris appetunt, id ut etiam imitaretur, adjecit: *Et pervenisti ad mundum muliebrem, ubera tua intumuerunt, et pilus tuus germinavit, et ecce tempus tuum tempus amantium, et juravi tibi, et ingressus sum pactum tecum, et facta es mihi.* Itaque eam matrimonio copulavit sibi. Et quoniam qui uxores ducunt, eas comptas et lautas volunt: aurumque ob eam rem atque vestes, qui se ornent illis tribuunt, idcirco ut allegoriae serviret, id etiam expressit subjiciens: *Et lavi te aqua, et unxi te oleo,*

(1) Eze. xvi.

et vestivi te discoloribus, et calceavi te hyacintho, et cinxi te bysso, et indui te subtilibus, et ornavi te ornamento, et dedi armillas in manibus tuis, et torquem circa collum tuum, et dedi inaurem super os tuum, et circulos in auribus tuis, et coronam decoris in capite tuo. Et habens fiduciam in pulchritudine tua fornicata es in nomine tuo, et exposuisti fornicationem tuam omni transeunti. Nam fide violata ad artes meretricias se convertit. Meretrices autem, ut mos erat illius aetatis hominum, tuguriolo, aut tabernaculo constructo extra urbem, et juxta vias residebant. Quare addit: *Et sumens de vestimentis tuis aedificasti tibi lupanar, et fecisti tibi prostibulum in cunctis plateis, ad omne caput viae aedificasti signum prostitutionis tuae, et abominabilem fecisti decorem tuum, et divisisti pedes tuos omni transeunti.* Quae certe universa ex eo ducuntur quod iis accidit, quae corpore quaestum faciunt. Denique Christus ipse in iis parabolis quibus utitur, idem omnino servat, ut ad eas sive personas, sive res, quibus parabola constant, omnia accommodatissime dicat. Nam illae parabola ad hoc allegoriae, de quo agimus, genus sunt referendae. Id patet in parabola de vinea, de decem virginibus, de convivio et invitatis, de semine in terram jacto. Denique in parabolis omnibus. Quare hoc maneat fixum in verborum allegoria, ea verba, quae rei similis propria sunt, de re simili quae sumitur semper dici, et ex ea ad aliam transferri. Quibus sic constitutis, quid ipse de proposita quaestione sentiam, ordine dicam per quaedam distincta capita, quorum primum hoc est.

I. Personae in hoc carmine inductae, et sub quibus loquuntur Ecclesia, atque Christus; sic loquuntur: uti ipsas personas loqui decet, id est, sicut qui inter se amant, loqui solent. Nam primo hoc carmen, ut supra demonstratum est, totum constat allegoria, dum sub persona viri ac foeminae, Christi, atque Ecclesiae amores commemorat. Sed in hoc allegoriae genere, ratione ejus id exigente, et sine cujus causa institutum est, postulante: et consuetudine sacrarum

litterarum suffragante perpetua, quidquid dicitur iis personis accommodatur, quae externe inducuntur. Igitur et quae hic dicitur, id omne duci debet ex inductae personae, id est ex personae amatoriae ratione atque natura. Praeterea, hic commemorantur oscula, enarrantur suspiria, referunt suspiciones desideria amantium invicem congrredi cupientium exponuntur, laudes scribuntur, quibus se mutuo celebrant, invitationes, blanditiae, querimoniae recitantur: et in eo hujus carminis oratio fere tota consumitur. Atqui haec e corporeo amore omnia duci possunt, ac sine dubio talia sunt, qualia, quae iis, qui mutuo amant, eveniunt. Igitur etsi daremus in hoc libello inesse aliquid, quod a more, et consuetudine amantium recederet, tamen ex eo statuendum non esset de isto carmine; quando constat ejus pleraque aptissime convenire cum natura atque more. Semper enim ex eo quod maximas partes continent, latissimeque funditur, tota res appellat. Et quidem qui contra sentiunt, id sentiunt quia unus, aut alter hujus carminis locus, non nihil ut ipsis videtur, discrepat, ab eo quod fieri more solet, et e minima parte de tota re judicant, quo nihil fingi potest injustius. Nam si id sibi concedi volunt, ut quod ex uno loco, paucisve locis argumentum ducunt, id validum sit et firmum, cur non concedant potiora illa esse, et validiora argumenta, quae nos ex tota re ducimus? Et si argumento est ista non quadrare in corporeum amorem, quia pars earum minima non quadrat, sit argumento apte respondere, quia pars maxima apte respondet. Constat sub imagine duorum amantium Christi amorem cum Ecclesia in hoc carmine exprimi: constat Ecclesiam sub persona amatrix foeminae induci: constat ei personae foeminae, foeminei corporis membra tribui, oculos, genas, ubera, femora. Qui igitur sit vero simile eis membris non ea tribui, quae ipsa decent quae ad ipsorum compositionem, et speciem attinet? ut sicut persona foeminae, conditionem Ecclesiae, et naturam refert: et sicut foeminei corporis membra,

partes Ecclesiae referunt, eis membris persimiles, eodem modo eorundem membrorum figura, et confirmatio, earum partium Ecclesiae, quarum ipsa membra imagines sunt, excellentiam, et absolutionem declaret. Et si in membris corporis nominandis cuncta Deus ad foeminei refert naturam corporis, ea scilicet nominans quae natura corpori foemineo membra insunt: cur in eisdem describendis atque laudandis a natura, et a recti sermonis ratione recedet? Et si Ecclesiae tribuit ubera, ut personae quam induxit, decorem et imaginem servet, cur affingat ejusmodi ubera, qualia nec mos patitur, nec natura rerum esse permittit? Denique, quod saepe jam dico, Deus iis amantium personis id agit, ut Christi, et Ecclesiae amores declaret. Nam ni id ageret, non amatorias viri, et foeminae personas induceret, sed sumeret alias res similes. Igitur si per has personas id agit, eoque eas inducit, sequitur tales induci ab ipso, quales qui inter se amant, esse solent. Aliter enim res absurdissima efficeretur, ut idem amatorias personas induceret ad suos in earum imaginem significandos amores: idem illas ita formaret ac fingeret, non ut duorum qui inter se amarent speciem prae se ferrent, sed ut duo monstra plane essent ab omni natura abhorrentia.

II. Deus in hoc carmine amorem suum erga Ecclesiam allegoria amorum humanorum declarat, ut ex iis quae nobis nota sunt, divini amoris nobis ignotam vim facilius perspiciamus.

Hoc primum sequitur e proxime superiori. Nam si his personis eas Deus actiones, uti docuimus, tribuit, et ea verba dat, quae ipsis more, naturaque conveniunt: etsi hae personae amatoriae sunt, uti constat, iis certe quae amantibus accidunt, hoc est, iis, quae corporei amoris propria sunt, caelestes describit amores Deus. Praeterea idem ipsum isto argumento conficitur. Propositum est Deo divinos Christi amores hoc carmine allegorice dicere: sumit ergo ad id aliam rem similem: at nullam potuit rem sume-

re, aut similiorem, aut notiozem nobis, quam eorum, qui inter se verissime et ardentissime amarent personas. Igitur amoris humani species hic sumpta est ad divinum declarandum amorem. Ad haec. Si quid obstaret, id certe esset, dedecere Deum, ut ad suos explicandos amores petat similitudines a nostris amoribus. At id minime ipsum dedecet. Nam si Deo indecorum non est se tanquam hominem amantem, et Ecclesiam item tanquam amatricem foeminam in scenam inferre, ut se in hoc carmine infert: sique se sponsum dici, et illam nominari sponsam non timet, cur reformidet pro ratione assumptae personae loqui: hoc est, agere personam quam sumit, et ut dicitur scenae servire? Nam si persona non dedecet, accidentia personae propria indecora esse non possunt. Sed quaero, divini amores qui in hoc scribuntur libro, utrum scribantur proprie, an translate? Constat non proprie, translate igitur. At translata verba ea proprie significant quae similia sunt, id est, e quibus similitudo transfertur, et hujus Cantici verba corporeos amores proprie significant, igitur ab his amoribus ducitur similitudo ad significandos divinos. Quid? nonne Hebraei ab hujus libri lectione juvenes arcent, nec ullum nisi quadragenario majorem ad eum audiendum admittunt? nonne etiam nostri Romanus et Nisenus Gregorii lectores monent, ut cum legunt, ab eo quod verba prae se ferunt sensum avocent, et mentem ad sublimiora convertant? cur quaeso hoc? nisi quia amoris corporei imago sumitur ad divinum declarandum amorem? nisi quia nihil in hoc libro dicitur, quod non ex eo ducatur, quod accidit in humanis amoribus? nisi quia ea plane dicit, quae in amore corporum dici ac fieri videmus. Denique idem ipsum veteres patres affirmant. Dionysius in supra citata Epistola, de hoc Cantico ita: *καὶ τὰς τῶν ἀσμάτων προσύλους καὶ ἑταιρικές πολυπαθείας*, id est, et illas Canticorum corporeas, et meretricias affectiones multiplices. Gregorius Nisenus in oratione secunda: *εἰκόνα τινα τῶν κατὰ τῶν βίον ἡδέων, εἰς τὴν τῶν δογμάτων τούτων*

κατασκευὴν τεκμηριώμενος; ἡ δὲ εἰκὼν γαμικὴ τις ἐστὶ διασκευὴ, id est, imaginem quamdam eorum quae in vita suavia, et voluptuaria sunt, ad hujus doctrinae demonstrationem molitur, imago autem illa nuptialis et apparatus. Et rursus in oratione tertia, καὶ τούτου χάριν τὸ σφοδρώτατον τῶν καθ' ἡδονὴν ἀνεργούμενον, λέγω δὲ τὸ ἐρωτικὸν πάθος, τῆς τῶν δογμάτων ὑψηλῆς αἰνιγματωδῶς προσετίθησθε, ἵνα διὰ τούτου μάθωμεν ὅτι χρῆ τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ ἀπρόσιτον τῆς θείας φύσεως κάλλος ἐνατενίζουσιν τοσοῦτον ἐρᾶν ἐκείνου, ὅσον ἔχει τὸ σῶμα τὸν σχέσιν πρὸς τὸ συγγενὲς καὶ ὁ μὲν φύλον μετενέγκουσιν εἰς ἀπάθειαν τὸ πάθος, id est, et ea de causa quod in iis, quae cum voluptate fiunt, est vehemētissimum, affectionem amoris dico, id expositioni doctrinae suae praetulit allegorice, ut ex eo disceremus oportere, ut anima in divinae naturae inaccessiblei intenta pulchritudinem, eam tantum amet, quantum corpus erga id quod affine ipsi et cognatum est, affici solet: transferatque quod passioni obnoxium est, ad id quod passionis est expers. Et paulo infra: τί γὰρ ἂν γένοιτο τούτου παραδοξώτερον, ἢ τὸ αὐτὸ ποιῆσαι τὴν φύσιν τῶν ἰδίων παθημάτων καθάρσιον, διὰ τῶν νομιζομένων ἐμπαθῶν ῥημάτων, τὴν ἀπάθειαν νομοθετούσαν, καὶ παιδεύουσαν, id est: Quid enim magis praeter opinionem fieri potuit, quam efficere, ut a suis passionibus natura se, eis ipsis munderet, dum iis verbis, quae affectus, et perturbationes ebullire videntur, docet, et instituit apathiam. Origenes prima homilia: Libellus hic epithalamii habens speciem in modum dramatis conscribitur. Drama autem est, ubi certae personae introducuntur, quae loquuntur, et aliae interdum superveniunt, aliae recedunt, aut accedunt, et sic totum in mutationibus agitur personarum. Haec igitur est totius libelli species, et secundum hanc pro viribus historica a nobis aptabitur expositio, spiritualis autem intelligentia, sicut in praefatione signavimus de Ecclesia ad Christum sub sponsi, et sponsae titulo. Et subdit. Introducitur ergo nunc per historiae speciem sponsa quaedam, quae suscepta quaedam sponsaliorum et dotis titulo dignissima munera,

ab sponso nobilissimo, sed plurimo tempore moram faciente sponso, sollicitari eam desiderio amoris sui, et confici jacentem domi suae. Psellus scriptor perantiquus, cujus libri fragmenta quaedam in suum librum Theodoretus retulit, Canticum, inquit, Canticorum, quod eleganter admodum, et sub specie, ac figura quadam nuptiarum, tradit humanae animae perfectionem. Sub figura inquit, et specie nuptiarum, at nuptiae ad corporeos amores pertinent, eisque constat. Gregorius Romanus: Hinc est, ait, quod in hoc libello amoris quasi corporei verba ponuntur, ut a corpore anima per sermones consuetudinis suae refricata recalescat, et per verba amoris, qui infra est, excitetur ad amorem qui supra est. Nominantur enim in hoc libello oscula, nominantur ubera, nominantur genae, nominantur foemora, in quibus verbis non irridenda est sacra Scriptura, sed amplius Dei misericordia consideranda, qui dum membra corporis nominat, sic nos ad amorem vocat; quique ut cor nostrum ad investigationem sacri amoris accenderet, usque ad amoris nostri verba descendit. Sed unde se loquendo humiliat, inde se intellectu exaltat, quia ex sermonibus hujus amoris discimus, qua virtute in divinitatis amore ferveamus. Bernardus in Cantica (1): «Si de carnalibus sponsis, et eorum amoribus quaestio est, sicut literalis superficies praelusisse videtur.» Et Homilia LXXIV. «Nos in expositione mystici eloquii caute, et simpliciter ambulantes geramus morem Scripturae, quae nostris verbis sapientiam in mysterio absconditam loquitur, nostris affectibus Deum figurat, et insinuet notis rerum sensibilibus similitudinibus.»

Et in Homilia LXXIII: «Haec littera gustata carnem sapit, sed enim quod in ea tectum est de Spiritu Sancto est.» Idem Glossa affirmat, quae ordinaria vocatur. Idem Nicolaus Lyranus, idem alii sexcenti.

(1) Bernard. homil. LXXV in Cantica.

III. Deus in hoc carmine, etsi amoris corporei allegoria suum erga Ecclesiam amorem declarat; tamen eam non ducit ab amore lascivo, sed ab honesto et pudico, qualis conjugum est.

Dico itaque Deum, quamvis ex amore corporeo similitudines ducat ad suum exprimendum amorem: quamvisque utatur iis verbis, quibus, qui inter se amant, uti solent, quamvisque ea, quae in nostro amore accidunt, transferat ad suum; nusquam tamen ipsum in hoc libro similitudinem ducere ab aliqua lasciva, et turpi re, earum quae in impudico amore saepe accidunt; nusquam verbo, turpe aliquid quod significet, uti nusquam amoris aliquid referre, quod sit cum turpitudine, et lascivia conjunctum; sed ex iis, quae in amore contingunt, ea tantum sumere, quibus ingens ille quidem, ardensque, sed tamen pudicus significetur amor. Hoc vel ex eo liquet, quia impudica dicere, aut eorum aliquid in oratione ponere, etsi alterius rei significandae causa ponatur, tamen alienum videtur esse, non solum ab eo quod sacram Scripturam decet, sed etiam ab eo quod viri modesti et graves in suis scriptis faciunt (1). Qua de re Nazianzenus Grego. in supra citato loco rectissime scribit: Δεῖ γάρ, ὡς γοῦν ἐμοί γε δοκεῖ τῶν θείων μηδὲ τὰς ἐνδείξεις, καὶ τὰς ἐμφάσεις ἀπρεπεῖς εἶναι καὶ ἀναξίας τῶν δηλουμένων, μηδὲ οἷαις ἂν καὶ ἄνθρωποι λεγόμεναις περὶ αὐτῶν δυσχεραίνουσιν ἀλλὰ ἢ τὸ κάλλιστον πάντως ἔχειν, ἢ μὴ τὸ ἀσχηστόν, ἵνα τὸ μὲν τοῦ σοφοτέρου εὐφραίνει, τὸ δὲ μὴ βλάπτει τοὺς πλείονας, id est: Rerum divinarum mea certe sententia, ne demonstrationes quidem ipsas externasque species inhonestas esse convenit, rebusque significandis indignas, ac denique tales, ut homines quoque ipsi eas de se praedicari permolesto laturi sint, verum aut maximam pulchritudinem habere, aut certe a summa turpitudine abesse, ut hoc quidem eruditiores oblectet, illud autem vulgi animos minime labefactet.

(1) Greg. Nazianzen.

IV. Hujusmodi scripta allegorica duplicem sensum habent, unum in promptu, quem verba prae se ferunt: alterum interiorum, et reconditum, ad quem omnis intentio scribentis dirigitur, qui sensus, et re, et nomine differunt.

Confirmo singula. Primum hujusmodi scripta duos habere sensus, ex iis, quae diximus, sequitur. Nam si hujus oratio carminis amantium sermones refert, ut in eorum imagine ratio cognoscatur, et forma divinorum amorum, necesse est, ut exterius unum sonet, interius alterum significet. Quod ut clarius cognoscatur, adverti debet, ea vocabula, quae plures significant res non ob unam rationem aliquam, quae sit rebus communis, id est, quae ea significant, quae Graeci vocant homonyma, differe ab iis vocabulis, quae translate ponuntur, in eo quod res, quas significant, significant proprie, et ex aequo omnes: et ob eam causam quoties ponuntur in oratione ad unum aliquod eorum, quae significant declarandum, quae ex hujusmodi verbis oratio constat, unam tantum sententiam habet. Quia etsi e verbis plura significantibus constet, tamen constat ex illis quatenus referuntur ad unum eorum tantum, id est, quatenus, id unum significant, quod is, qui loquitur, animo comprehensum verbis explicare voluit, cum quo, quia cognationem nullam habent res caeterae, quae eisdem significantur verbis, fit, ut non idcirco haec posita in oratione censeantur, quia illud positum est. Itaque e verbis plura significantibus, unius significati atque sententiae una et simplex oratio conficitur. At quae translate posita sunt vocabula ita significant plura, ut eorum unum in altero et ex altero significant. Nam in uno proprium habent domicilium, e quo transferuntur, et tanquam demigrant in alienum. Itaque unum proprie et proxime, caetera translate, id est, intercedente illo uno, significant. E quo efficitur necessario, ut quae ex his vocabulis oratio constat, ea sententiam multiplicem habeat: habet enim, ut minimum sensum duplicem, unum quem verba, ex eo quod proprie significant,

prae se ferunt, alterum, quem innuunt, ex eo, ad quod transferuntur. Nam transferri verbum id, scilicet, est, similitudine ejus, quod proprie significat, aliud significare quod est simile illi. Quare poni in oratione non potest quin pro utroque ponatur. Itaque utrumque nobis simul objicit contuendum: alterum aperte alterum tecte, alterum prope oculis, id ut videamus, alterum animo, ut tacite contemplemur. Ut exempli gratia, si dico animo fluctuare me, irrequieti maris, ac fluctibus agitati speciem eorum, qui audiunt, sensibus offero, ac una declaro meum similiter agitari animum, idque unico verbo. Inest enim certe in omni allegoria, et metaphora, tacita similitudo quaedam. Qui enim se fluctuare dicit, hoc plane dicit, ut mare fluctibus, sic se agitari curis. In quo, uti constat, duas simul res, mare atque animum, fluctus atque curas, quarum una alterius imago est, in conspectum adducit. Istos porro unius verbi duos sensus, ac translate positarum vocum duas sententias multum inter se differre, ex eo perspicitur, quod externus ille sensus, quem vocabula proprie faciunt, non est proprie sensus, non enim in eum is, qui dicit, proprie animum intendit suum, nam allegorica oratio, non earum rerum declarandarum gratia conficitur, quas proprie significat. Itaque non est proprie sensus, sed est, ut ego illum nominare soleo, sonus quidam verborum, aut, ut Bernardus eum appellat, literalis superficies, aut literae tenor et cortex; est qui intelligentiam historicam eum vocitet, ut Origenes fecit, quanquam sicuti sensus proprie non est, sic historicus aut literalis sensus dicendus non erit. At alter interior verus orationis sensus est, nam ad eum, qui dicit, proprie refert se, et ejus declarandi atque explicandi causa suam orationem instituit, et ob id historicus est dicendus sensus, quia dicenti, aut scribenti est propositus proprie et praecipue. Nam is dicitur historicus esse sensus, quem, qui dicit, aut scribit explicare sibi proprie proponit verbis, sive propriis, sive translatis. Itaque is, quem dico, et ad quem

explicandum vocabula transferuntur, historicus sensus erit, quia est scriptori propositus: atque idem rursus dicetur mysticus, quia est interior, et figuratus, id est, figuris, et imaginibus, cum verborum, tum rerum expressus: dicique etiam spiritualis possit ob eas circa quas versabitur res, quae, si ad animi divinum cultum, et institutionem pertinebunt caelestem, quaecumque de eis oratio habebitur, spiritualis dicetur. Qualis est interior hujus carminis sensus, qui una, et historicus est, quia scriptori propositus, et mysticus, quia interioribus rerum et verborum figuris expressus, et spiritualis, quia pertinet ad erudiendum caelesti doctrina animum.

Absoluta hujus Carminis, et similium scriptorum explanatio, duabus constare debet rebus: et nonnulla enodatione eorum, quae verba proprie prae se ferunt, et eorum, ad quae inferius transferuntur explicatione luculenta, id est, propositione imaginis, et expositione eorum, quae significantur in imagine.

Hoc caput e proxime superiori deducitur. Nam si Carmen hoc et sono constat, et sensu, id est, si unum sensibus objiciunt ejus audita verba, et alterum inferius significant: sique e uno ad alterum gradus sit, et in uno latet alterum, sequitur non posse rite explanari nisi utrumque enodetur. Deinde ad quod explanandum, alterius adhibetur similitudo rei, id intelligi satis nequit, ejus unde similitudo ducitur natura non ante intellecta. Sicuti nec cognosci a nobis potest, quod per imaginem aut ex imagine cognoscendum est, quandiu a nostris oculis imago abest. At, ut diximus, in omni allegoria similitudo inest tacita, igitur scripta allegorica utroque modo sunt explananda. Praeterea id fieri debere suo exemplo docent, qui hoc Carmen interpretati sunt, alius quidem alio copiosius, tamen eorum nemo est, qui non aliquid in utroque explanationis genere elaboret. Origenes in eis homiliis, quas supra citavi, pluribus in locis, antequam interiorem intelligentiam in lucem

proferat, in explanatione externae sententiae versatur, id facit initio primae homiliae: et in eadem in illo: Meliora sunt ubera tua vino, et in illo: Unguentum exinanitum nomen tuum. Et homilia II, in principio, in illo: Fusca sum et formosa. Et in illo: Filii matris meae. Et in illo: Indica mihi. Et in illo: Equitatu meo. Et in illo: Pulchrae sunt genae tuae. Et in illo: Botrus Cypri. Et homilia III in illo: Tigna domorum nostrarum. Et in illo: Sicut arbor malus. Et in illo: Vox dilecti mei. Quo loco latissime hanc, quam dico, externi sensus explanationem exequitur. Et homilia IV in illo: Capite nobis vulpes parvulas. Idem saepe Bernardus, cum alibi, tum in homilia XLIII, et homi. XLVI in illa verba: Lectulus noster floridus, et hom. XLVII in illa: Ego flos campi, et homilia XLIX in illa: Introduxit me rex. Et hom. LI in illa: Fulcite me floribus. Et homilia LII in illa: Adjuro vos filiae Sion. Et homilia LVI in illa: En spectat per parietem nostrum. Et homilia LX in illa: Ficus protulit grossos suos. Et homilia LXI in illa: Columba mea in foraminibus petrae, quo in loco hunc historicum declarans sensum, quaedam valde amatoria commemorat, atque iis positis subjicit. «Hic litteralis lusus, quid ni dixerim lusum? quid enim serium habet haec litterae series? nec audito quidem dignum, quod foris sonat, si non intus adjuvet spiritus infirmitatem intelligentiae nostrae.»

Et homilia LXIV in illa: Capite nobis vulpes parvulas. Et homilia LXXIII in illo: Revertere similis esto. Et Nicolaus Lyranus similiter pluribus in locis, sed praecipue in capite IV in illud: Quam pulchra es, et capite V, in illud: Dilectus meus candidus, et rubicundus, et capite II in principio. Et novi quidam scriptores sexcentis in locis. Quod autem dico; nonnulla enodatione hujus externi sensus uti oportere, eo intelligi volo moderationem adhibendam esse in hoc genere, et eo parce utendum, nec nisi quando rei necessitas postulat. Primum enim non sunt alia e corporeo amore asciscenda praeterea, quae verba proprie intellecta signi-

ficant. Deinde ea ipsa non sunt nimis exacte exprimenda nec omnibus quibus possunt coloribus animanda, sed quatenus ad id ad quod transferuntur conducit. Postremo id solum in hoc explanationis genere agendum est, non ut nimium extet, et emineat, sed ut appareat, et conspiciatur tantum imago ea, quae ad alterius rei demonstrationem effingitur. Et quemadmodum qui variorum naturas animalium, quorum in tabella imagines expressas haberet, alicui demonstrare singulas cuperet, is primo tabellam produceret, velumque amoveret, ut conspici, quod inerat posset, deinde in eis imaginibus elucentes singulorum animantium naturas latius verbis, et oratione explanaret: eodem pacto, qui hunc interpretatur et exponit librum, primum debet velum amovere, quo haec exterior nonnullis in locis occultatur imago, quod ad prius explanationis genus spectat, deinde explicare pluribus verbis ejus naturam rei quae subest, et subindicatur in proposita imagine, quod pertinet ad explanationis genus posterius. Hanc certe nos in hoc opere, sicuti polliciti ejus initio sumus, sequimur interpretandi rationem.

Sed restat jam, ut ad ea respondeamus, quae objecimus, quae facile refellemus si prius animum adverterimus, hoc carmen, quod ante bis mille annos scriptum est, in peregrina lingua scriptum esse, iis hominibus, quorum et mores, et judicia, a nostris moribus et judiciis valde diversa erant: et saepe usu venire ut quae in sermone uni probantur genti, eadem alteri, atque adeo eidem ipsi mutatis temporibus improbentur, tum in verbis singulis, tum in complexione mutua verborum: illudque omnino verum esse antiquissimos scriptores, qualis Homerus, Hesiodus, Orpheusque et reliqui, qui heroicis floruerunt temporibus fuere, in similitudinibus, et translationibus, et ejusmodi aliis exornationibus orationis, magis adamavisse grandia et fortia, quam delicata atque mollia. Itaque ad id quod objectum primo est, abhorrere a consuetudine ut foeminae

viros ad amandum provocent, sicut sit in hoc libro, respondere debemus, id, si quid est, contra illos certe potius esse, qui ista obijciunt. Nam abhorret sine dubio a natura et consuetudine spiritualium amorum, ut quis Deum prior ad amandum provocet, quia dubitari non potest quin ab ipso omne amandi, ac recti agendi principium ducatur. In amore vero humano, etsi frequentius viri, tamen etiam foeminae non parum saepe praeludunt, cujus exempla scribuntur Esaiæ VII (1), et Genesis XXXIX (2). Quare in hoc, verum si est dicendum, nec recessum est a nostra consuetudine, nec inductum aliquod exemplum contra naturam gratiae. Subintelligitur enim Deus ad sui amorem sponsam invitavisse prius. Itaque quod illa ex abrupto sic incipit: OSCULETUR ME OSCULO ORIS SUI, in eo non tam ipsa aliquid dicere instituit, quam iis respondet, quibus invitata ab altero, et sollicitata prius fuerat, uti postea suo loco dicetur.

II. Quod autem similiter abhorrerere putatur, foeminam noctu concursasse dici, sui viri quaerendi causa, id inane profecto est: primum quia non abhorret; nam et apud Tibullum tale aliquid ausa dicitur nescio quae foemina. Deinde quia ut abhorreret ab eo quod foeminae faciunt, tamen ab eo quod probati scriptores facere solent non abhorret, illi namque cum aliquem vehementius commotum, ac perturbatum inducunt, ea dicunt fecisse ipsum, non quae, aut ipse fecit, aut fieri soleant ab aliis, sed quae res ipsa, et perturbationis vis illi suadebat ut faceret: sic Virgilius Gallum, pro eo quantum ex amore insaniebat aptissime inducit, ea dicentem facere se, quae fecit ipse quidem nunquam, sed ut faceret amoris hortabatur aegritudo ipsum:

*Hic gelidi fontes, hic mollia prata, Lycori,
Hic nemus (3): hic ipso tecum consumerer aevo.*

(1) Esai. VII. (2) Gene. XXXIX. (3) Vir. ecl. X.

*Nunc insanus amor duri me Martis in armis
Tela inter media, et adversos detinet hostes.*

Postremo quia tota illa oratio nulla verborum ipsius fraude ita potest interpretari; non ut sponsa dicat quid ipsa re fecerit, sed quid amore suadente secum, et cum animo suo utrum faceret agitaverit. Haec enim sponsae sunt verba. In lectulo meo per noctem quaesivi quem diligit anima mea, quaesivi, et non inveni, surgam, et circuibo civitatem, per vias, et plateas quaeram quem diligit anima mea. Quae certe magis sunt deliberantis quid facto opus esset, quam quod fecerit enarrantis.

III. Nec obesse praeterea debet, quod de uberibus turri similibus dicitur. Non enim simpliciter turri similia dicuntur, sed si murus sponsa sit, ubera ejus ipsi esse ut in muro sunt turres. Ego, inquit, murus, et ubera mea sicut turris, id est, si murus ipsa sum, ubera mea pro turribus erunt. Nam ut in muro turres eminent, sic in pectore foemineo ubera extant: et proportionem ut in muro turres, sic in corpore mammae respondent.

IV. Quod autem rursus obijciunt de collo, quod dicitur turri simile: de mammis quae hinnulos referunt: de capillis similibus capreis Galaad, eo obijciunt quod illa pravisime et ineptissime intelligunt. Non enim si collum turri simile esse dicitur intelligi debet, tam longum id esse dici, quam est alta turris: rectitudo enim turris in eo solum, non altitudo confertur. Itaque et nostri Poetae saepe turri eburneae id comparant, et similiter hinnuli, quibus similia dicuntur esse ubera, non ipsi hinnuli intelligendi sunt, sed eorum potius capitula, in quibus similitudo mammarum inest non inepta. Ex quo et in Proverbiis hinnulorum nomen ad ubera significanda transfertur, qua dicitur: (1) *Cerva charissima, et gratissimus hinnulus ubera illius inebriente omni tempore.* Nec minus foede labuntur in capreis: non

(1) Prov. VII.

enim ipsas, sed earum pilos Salomon confert, quo doceat speciosissimam sponsam praeditam esse coma, id est, nigra. Nam orientalibus capilli nigri probantur. Illud porro de urbe Thyrsa deque Hierusalem tantum abest, ut alienum aut a longe petatum sit, ut ad id de quo agebatur nihil aptius dici potuerit.

V. Nam quo quaeso pacto melius sponsus exprimeret magnitudinem admirationis ejus, quam pulchritudo sponsae faciebat, quam urbes ornatissimas conferendo? sicut enim illarum species urbium pulcherrima erat, sic illi sua sponsa videbatur esse praeter usitatum morem pulcherrima. In quo semper intelligendum est, non a magnitudine, sed a varietate pulchraque specie similitudines duci. Atque idem dici potest de acie ordinata, et instructa, nihil enim ea spectabilius esse potest. Quanquam in hoc, mihi ut videtur, non tam significavit quam sibi pulchra sua videretur sponsa, quam declaravit, quam ejus a se alienare animum vehementer metueret, quem ad significandum timorem, aciei instructae convenientissime mentionem fecit.

VI. Nec est huic dissimile, quod de naso turri simili objiciunt, in eodem namque semper luto haerent, qui ista objiciunt, ac in simili errore versantur. Non enim longitudo collata est, sed rectitudo atque species, quo significaretur nec polyposum esse nasum, nec tuberibus inaequale. Praeterquam quod nasi vocabulum in his litteris transferri solet ad totius oris atque corporis habitum, et ad animi elati, ac generosi significandam speciem, cum qua rectissime specie turris ea confertur, quae sita in Libano contra Damascum, et Palaestinam ornabat, et timorem Syris incutiebat hostibus Judaeorum. De Carmelo autem monte similiter dici debet, non agi de eo quantus esset is mons, sed quam esset pulcher et amoenus, habebatur enim pulcherrimus omnium, qui in Judaea erant quod non esset sylvosus, ut ejus regionis alii, sed vinetis, atque olivetis pulchre consitus. Unde

Esaias (1): *Auferetur laetitia, et exultatio de Carmelo*. Et alibi (2): *Decor Carmeli, et Saron*. Sed et dici etiam illud potest non poni id vocabulum eo in loco pro monte, sed significare quod est coccineum, aut purpureum. Nam Carmel coccineum significat. Itaque coccineum dici sponsae caput, vel quod coccineo integeretur velo, vel certe quod purpureo colore tinctam comam gestaret. Nam et is capillorum color in Oriente probatur, ex quo et nostra tempestate Arabes foeminae ejus coloris inducendi causa ligustri radice ex aqua capillos inficiunt.

VII. Ad aliud de eo quod desiderate sponsa praeter consuetudinem dicitur, suus ut vir puellus esset infans, quid istis dicam non habeo usque eo mihi communi carere sensu videntur. Non dico in Hebraeis haberi, a quibus isti litteris, quo suae inscitiae praetexant religiosissime abstinent, itaque non dico haberi in Hebraeo, quod istos in viam recti sensus posset inducere. Quis det sicut fratrem te mihi sicut sugentem ubera matris meae, sed horum ipsorum quae Graeci continent, et Latini codices, si modo ea qui legit judicii aliquid habeat, non eam esse, quam isti putant sententiam dico, et affirmo. Quid quaeso optat sponsa? Quid ait? Utrum ut puellus esset suus vir, an potius ut sibi eo uti tanquam puello liceret amicissime, et conjunctissime et in omnium conspectu? hoc certe illa amore elata desiderat, vel desiderare venuste fingitur, quoad summum amoris pervenisse gradum significetur, in quo qui sunt in sinu suo semper et quasi in ulnis Deum gestare capiunt, id reprehendente nemine, et videntibus universis.

VIII. Sed dicunt dedecere divina scripta, ductis e lascivo amore similitudinibus uti, dedecere fateor, sed uti nego e lascivo, sed e probro, et honesto. At ne isti amores ajunt, quamvis probi, ad divinum declarandum apti sunt, quia plurimum ab illo distant. Distant praestantia, sed plurimis

(1) Esai. xvi. (2) Esai. xxxv.

aliis in rebus sunt similes. Uterque enim amor pulchri appetitus est. Uterque ex antecedenti cognitione oritur, uterque nascitur ex communiione aliqua et similitudine, quae in iis existit, qui amant inter se, uterque id agit ut eos penitus jungat, uterque amantem, in id quod amat transfert, utrique adjuncta est cura placendi, et metus displicendi, utrique inest immutatae voluntatis suspicio, in utroque querelae sunt, in utroque blanditiae. Itaque alter alterum valde refert, et imitatur amorem, et in alterutro eorum alterius inest imago ea, qua nulla expressior esse potest. At ut ea imago perfecta sit, eo exprimendis rebus divinis apta non est, quia est periculosa moribus. Esset periculosa nisi e probo duceretur amore, nisi caveretur, ut homines carnis cupiditatibus dediti, ab hujus libri lectione abstinerent, nisi praeciperetur ne in ea contemplanda imagine gradus figatur. Et ut in colendis imaginibus solet caveri, atque praecipi, ut eas recte qui velit colere una animi intentione, atque motu in imaginem feratur, et in id quod refertur imagine, sic quorum bene institutus est atque affectus animus, ii, cum haec legunt, cumque istorum amorum imaginem sibi in conspectu proponunt, uno tanquam mentis aspectu, et imaginem, et quod in ea elucet aspiciunt. Sed objicitur Dionysius nobis, qui monstra scribi in hoc carmine dicat. Sed qui objiciunt, quod cum bona eorum venia dictum sit, Dionysium non satis intelligunt. Dicit enim ille quidem in hujusmodi scriptis monstra quaedam inesse videri, sed tamen non in eo monstrum ponit, quod eorum verba institutae allegoriae non apte respondeant, ut isti stultissime putant, sed in eo quod eorum propria significatione Deo tribuant, et affigant, quod plurimum abhorret a natura divina. Id namque Dionysium dicere perspicuum esse potest ex iis quae adducit exemplis. Monstrum enim est Dionysio uterum Deo tribuere, ut illi eum tribuit sacra Scriptura, qua dicit. Ex utero ante luciferum genui te, monstrum dare oculos, ubera, foemora, monstrum pasto-

rali figura ipsum in hoc Carmine inducere, quod et nos fatemur ipsi. At hoc semel admissio monstrum, ei monstrum reliqua quae subjiciuntur, aptissime ferviunt. Etenim si uterum Deo sacra Scriptura dedit, et in eo monstrum fecit, quia a natura recessit, tamen in eo, quod utero generandi vim statim attribuit, a natura non recessit, rerum. Itaque monstrum non edidit, sed pro eo, quod instituerat dicere, apte loquuta est. Est enim uteri generare, non autem numerandi aut disserendi scientiam et facultatem tenere, quae si illi Scriptura tribueret tum vere monstrum efficeret. Ultimum quod objiciunt, contra eos ipsos valet, qui objiciunt, nisi enim quae in hoc continentur Carmine e media amantium consuetudine et vita ducerentur, causa non esset, quare patres non admonerent, caveremus animum adhibere iis rebus, quas verba Carminis prae se ferunt. Sed cum monent ne adhibeamus animum, non praecipunt ne in eas ullo pacto inspiciamus. (Nam inspiciendae eatenus sunt, quatenus ad id ad quod referuntur conducunt.) Sed admonent ne insistamus, aut immoremur in eis, neve eas sic menti versemus, ac si propter se ipsae, et non alterius rei causa, scriptae essent, et nobis traditae: Nam hoc illos dicere ex iis, quae scripserunt, perspicitur. Dionysius. «Ne existimemus, inquit, ea quae apparent, in ejusmodi scriptionibus ficta esse ipsorummet causa.» Nisenus non negat inspiciendos esse colores, quibus imago constat, qui enim ea posset conspici non visis coloribus? sed praecipit ne coloribus spectandis inhaereas. Gregorius Romanus. «Intuendum, inquit, est, ne cum verba exterioris amoris audimus ad externa sentienda remaneamus.» Ne remaneamus praecipit, id est, ne haereamus in ipsis, sed meliorum, ac magis sublimium rerum explicandarum, et contemplandarum causa scripta esse putemus. E quibus omnibus constat, et hoc Carmen allegorice scriptum esse, ea allegoria, quae nominatur verborum; et ea continere, quae iis personis, atque rebus quibus allegoria tractatur

convenient: et eas personas duorum conjugum inter se amantium personas esse: et earum amoribus honestis et probis declarari amores Christi, et Ecclesiae: nec eos ex hoc Carmine recte intelligi posse, nisi ea prius, quae illos refert, atque exprimit cognoscatur imago: et ob id utrumque explicandum esse, et prius habita ratione posterioris, et quatenus ad id intelligendum conducit. Sed quando de his omnibus constat, fortasse quis scire velit, cujus ordinis, atque conditionis isti conjuges sint, qui inducuntur? utrum regiam personam gerant, an potius privatam? et si privatam utrum urbanam, an pastoralement rusticam. Nam quibusdam suo iudicio doctissimis, aliorum ne mediocriter quidem doctis, pastores induci non placet, quod sponsa de sponso: *Introduxit me rex in cubiculum suum; et rursus: Dum esset rex in accubitu suo, et sponsus de se: Equitatu meo in curribus Pharaonis; quodque sponsus non semel Salomon nominetur. Respondeo, pastorales personas hic ad allegoriam assumi. Id enim ex oratione ipsarum liquet personarum, e sermonibus quibus utantur, e similitudinibus quas adhibent quas omnes e re rustica sumunt. Diverbia enim hujus Carminis omnia colloquis pastorum constant: de gregibus, de fontibus, de ortis, de pascuis saepe loquuntur, amores spirant, quod ipsum est bucolici Carminis proprium: denique se ipsi, nullus ut dubitandi locus sit reliquus, pastores nominant; illa: *Indica mihi ubi pascas, ubi cubes in meridie, ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum; ille: Si ignoras te, o pulcherrima foeminarum, egredere post vestigia gregum tuorum; et pasces hoedos tuos circa tabernacula pastorum. Sed cur, quacrat aliquis, potissimum assumpta est pastoralis persona? Primum sumpta est, quia apta est ad exprimendam amoris vim, tum quod pastores pure amant, tum quod eorum vitae genus est valde aptum ad vacundum amori: ex quo bucolicum Carmen in omni lingua ad referendos amores aptissimum et dulcissimum semper habitum est. Deinde**

quia, qui his occultantur personis, Ecclesia atque Christus, nulla re alia significarentur melius. Nam Christus se pastorem nominari gaudet: *Ego sum pastor bonus* (1). Et in Psalmo: *Dominus pastor meus* (2). Et Paulus: *Suscitavit magnum pastorem Jesum* (3). Cum enim tribus modis Christi cum Ecclesia conjunctio figurate in sacris significetur litteris. Parabola agricolae, et horti (4): *«Ego sum vitis vera, et pater meus agricola est.»* Parabola pastoris et gregis: *«Ego sum pastor bonus, et cognosco oves meas, et cognoscunt me meae.»* Parabola duorum conjugum et eorum pastorum, ut fit in hoc carmine, hic ultimus praestat caeteris. Nam pastoris persona aptissima est propter causas, quas diximus, et conjugalis ratio valde conveniens, quod conjugum amor sit omnium dulcissimus, ex quo ejus imago a sacris scriptoribus ad Christum saepe transfertur (5), ut in Paulo videre est, in Esaia, in Ezechiele, in Osea (6). Quod autem is pastor rex interdum nominetur (7), id dicendum est pertinere ad verborum amatorias blanditias (8). Sic enim qui invicem amant, cujuscumque illi ordinis sint, inter se saepe loquuntur: seque sic mutuo et blande compellant. Sed et exuere personam interdum licet iis, qui inducuntur personati: itaque eam exuisse dici potest Christus hoc loco: seque et Salomonem, id est, pacificum, et regem, uti re vera est, nominasse. Quod si quis praeterea scire aveat, ad quod scripti genus hoc Carmen pertineat, is sciat, ad dramaticum pertinere genus: idque esse, in quo Carminis scriptor nihil interfatur ipse, sed solae personae, quae inducuntur totam rem gerunt, ut in comoedia fit, atque tragoedia. Et sicut in tragoedia inducitur chorus, sic in hoc opere sponsi sodales, et sponsae socias induci atque fari, et chori partes agere, et tanquam in theatro fingi dicere. Sed utrum scena, id est, locus atque tempus, quando ista finguntur agi,

(1) Joan. x. (2) Psal. xxi. (3) Heb. xiii. (4) Joan.

(5) Eph. v. (6) Esai. lxii. (7) Ezech. xvi. (8) Ose. i. et ii.

atque dici sit multiplex, de eo non idem probatur omnibus. Quibusdam videtur et locus multiplex et actio non unius diei, quibus de tempore assentior sed de loco non possum. Omnia enim Hierosolymis finguntur agi, aut prope Hierosolymas, hoc est, in earum suburbiis. Quibus expositis, ipsum jam aggrediamur interpretari Carmen de Christo et Ecclesia, de qua qui id interpretantur in varias sententias dividuntur. Nam alii atque ii fere Hebraei de Ecclesia ea quae sub Mosis legibus vixit. Alii, iique nostri de Ecclesia Evangelii, alii de utraque.

Quibus ego non accedo solum, sed aliquid addo amplius ad eorum sententiam. Nam profecto dum omnes hujus Carminis partes considero, et cura adhibita alias cum aliis confero, mihi videor videre elucentem in eo duarum maximarum rerum duas imagines. Unam amoris ejus, quo Ecclesia ab exordio usque ad finem mundi Deum amat, amaturaque est. Alteram ejus charitatis, quam Deus per omne id tempus exhibuit, estque exhibiturus Ecclesiae. Quare judico omnium qui unquam fuerunt futurive sunt bonorum, ac fidelium hominum rationes, quod pertinet ad pietatem eorum erga Christum, et ad gradum quem in virtute tenuerunt, tradi in hoc Carmine, hoc est, censeo in hoc libro explicari, quo pacto se Christus erga suam Ecclesiam gerat, ab eo tempore, quando illa in terris primum esse coepit, et eam sibi desponsavit ipse, ad id usque tempus, quando eandem in coelum sublatam accipiet uxorem. Itaque totam Ecclesiae militantis historiam, quod ad mutuum inter ipsam atque Christum amorem attinet; his contineri et explicari scriptis existimo ac pro certo habeo. Quod ut sine errore et confusione cernatur animadvertere oportet, Ecclesiae aetatem atque durationem in tria esse tempora dividendam: unum naturae, alterum legis, tertium Evangelii atque gratiae. Primum ab Adami pertinuisse lapsu, usque ad lationem legis. Alterum a Mose usque ad Christum pervenisse. Tertium a Christo usque ad finem saeculi.

In primo tempore Dei cultores qui erant (eorum enim hominum conventus Ecclesia dicitur) nullam habuisse divinitus scriptam legem. In altero, qui vixerunt, legibus a Deo per Mosem latis paruisse. Ad tertium qui pertinent, a legum umbris, ad Evangelii lumen atque ad gratiam translatos, gratiis redundantem conficere Ecclesiam. Primos imperfectiores fuisse secundis: secundos postremis. Igitur in horum trium primo tempore quod tanquam infantiae tempus fuit, sic Ecclesiam Deus habuit, ac si esset puella modo nata atque tenera. In secundo ac si esset juvencula aliquanto grandiuscula. In tertio, ut eam, quae jam ad nubilem aetatem pervenerat. Nam quemadmodum cui puella infantula despondetur ut eam postea maturam viro, uxorem ducat, is ex aetate puellae amoris sui erga ipsam rationem moderatur, et cum infantula se blandum ostendit, cum eadem juvencula amantiorem, viro jam maturam eximio amore complectitur: sic Deus Ecclesiam, quam ut primum in lucem eduxit desponsavit sibi, maturo tempore, id est, in fine saeculi, matrimonium initurus cum illa, vario amore prosequutus est: et suae charitatis erga illam incrementis, ipsius sequutus est cursum aetatis. Ut enim illa aetate procedebat, sic ipse semper aliquid addebat ad amorem, vel certe ad ostensionem amoris. Hujus igitur totius rationis, atque progressus imago, in hoc libro mirifice descripta extat. Unde et ipse liber ut supra diximus, in tres partes dividitur: in quarum prima Ecclesiae in naturali lege constitutae ratio continetur, in secunda legitimus ejus status declaratur, tertia tota pertinet ad tempora gratiae. Explicantur itaque tribus libri partibus, tres aetates Ecclesiae. Explicantur autem non ita, ut omnia, quae quovis modo pertinent ad Ecclesiam dicantur, sed ut ea tantum commemorentur, quae ad sponsae rationem attinent, id est, ad Christi erga ipsam et ipsius erga Christum mutuum amorem. Nam declaratur qualis, et quanta fuerit singulis aetatibus Ecclesiae et ejus in virtute praestantia,

et Dei erga ipsam beneficentia. Et quoniam omnis Ecclesiae praestantia, in colendo Deum consistit. Colitur autem Deus charitate, atque fide, id est, recta de ipso persuasione et amore: beneficentia autem Dei erga illam in hoc maxime extat atque eminet, quod eam tuetur in periculis, et consolatur in rebus adversis: ideo hujus libri tota oratio versatur in eo, ut demonstret, quibus fuerit Ecclesia in utroque, hoc est, in veri cognitione, et in studio boni in omni sua aetate culta virtutibus: quibusque a Deo et praesidiis munita fuerit, et consolationibus sublevata et imbuta. Docet enim semper quidem ipsam in utroque praestitisse: at non aequè praestitisse semper, sed pro eo quod in aetate progrediebatur, sic in utroque profecisse magis. Itaque qualia ista fuerint singulae hujus libri partes, quaeque pro ea Ecclesiae aetate ad quam spectat declarant, adeo ut quod in earum partium singulis, vel sponsam dicere, vel de sponsa dici conspicitur, sive querimoniam, sive invitationem, sive laudem, sive precationem contineat, id omne quali Ecclesia modo, vel Christum adamaverit, vel a Christo culta et defensa, fuerit significet. Haec simul omnes hujus libri partes continent, haec eadem singulae explicant, ordine inter ipsas, atque nexu mirifico: nec praeterea aliquid, quod non eo facile referri possit, commemorant. Quod explanatione fiet planum, quare jam sponsam ipsam audiamus: OSCULETUR ME OSCULO ORIS SUI. Prima hujus cantici parte, uti diximus, ratio ejus Ecclesiae, quae floruit in naturae lege describitur, erat autem illa Ecclesia, utpote recens nata, imbecilla, atque tenera. Quare Salomon, eam ut adumbret, puellam hic inducit, pro aetatis simplicitate et candore sui sponsi oscula aperte petentem. Nam puellare ingenium apertum est, et simplex et cum primis desiderii impotens. Petit autem non ipsa ultro sponsum provocans sed alias ab eo adamandum inducta, et semel degustati amoris cupidine incensa. Nam amoris gustum aliquem, antea percepisse docet, quod sequitur: QUIA MELIORA SUNT

UBERA TUA VINO. Nec enim ista dixisset, nisi jam cognosceret atque experta esset, quam dulcia ubera sponsi essent. Quae omnia cum ipsa, ad quam referuntur, re mire conveniunt. Etenim Deus primus hominibus, et antequam peccarent, patefecit, et postquam peccarunt, pollicitus est futurum, ut ex ipsorum nasceretur Christus semine, idque illis verbis quae continentur in Genesi (1): *Inimicitias ponam inter te et mulierem, inter semen tuum et semen illius, tu insidiaberis calcaneo ejus, et ipsum conteret caput tuum.* Ex quo fiebat, ut ejus promissi cogitatio et spes, in illius aetatis hominum inclusa animis, et felicitatis paulo ante amissae memoriae, quae vigeat in ipsis, magnum in eis accenderet desiderium ejus videndi hominis, qui ipsos liberaturus a miseria, et in coelum introducturus erat, id est, verbi divini cum humana carne copulati videndi, cujus desiderii indices sunt istae voces: OSCULETUR ME OSCULO ORIS SUI. Nam modo experta felicitas, a qua deciderant, acriorem efficiebat in illis hominibus malorum morsum, et ob eam causam se restitui in eum gradum, quem amiserant, ardentius optabant. Itaque quod sibi promissum fuerat fore, ut per Christum restituerent, id illi longius differri non ferentes, cum secum, et cum animo suo, colloqui prius multa essent, quae partim amissae felicitatis dolor, partim ejusdem iterum consequendae spes, et desiderium ipsis suggererat, in has prorupisse voces finguntur: OSCULETUR ME OSCULO ORIS SUI, id est, praesta quod nobis es pollicitus: inter homines homo apparere jam incipe. Audacter ago, confiteor, sed promissa tua ut auderem fecerunt. Cum tam mei amans es, ut mei causa carnem induere velis, meum erga te amorem miris modis incendis. Non continuisti ipse intra pectus amorem tuum, sed quantum amares me testatus es promissis largissimis, non queo ipsa desiderium tui, quo discrucior, inclusum animo diutius tenere. Rumpe

(1) Gene. II.

omnes moras, id est, OSCULARE ME OSCULO ORIS TUI, hoc est, ori meo os tuum admove, id est, ut saepius interpreter, fiat caro Verbum tuum, quod Joannes (1) simpliciter dixit. Itaque prima Ecclesia, Christi videndi maximo incensa desiderio, quod incendebat in ipsa, tum promissae rei magnitudo, tum de amissa felicitate doloris acerbitas, petit his verbis maturitatem incarnationis ejus, quam osculi vocabulo, figurate et apte significat. Nam sicut in osculo os admovetur ori, sic in incarnatione Verbum Dei conjungitur cum carne. Nee solum maturitatem petit incarnationis, sed ut ipse quidem arbitror, illud etiam Spiritus Sancti uberius donum infundi sibi postulat, quo non tantum peccati deletur culpa, sed etiam mala libido, cupiditatesque ex ea pravae, magna ex parte abolerentur ac prope extinguuntur, in quo ipsius sanctitatis absolutio consistit. Nam id donum vix antea in terris visum, aut fortasse ne vix quidem antea visum in terris, post Christum natum et sublatum in caelum, larga manu fidelibus est collatum hominibus. De eo enim, ut existimo, scribitur (2): *Non erat Spiritus datus, quia Christus nondum erat glorificatus.* Quare id donum qui petunt, simul etiam volunt verbum Dei ut caro fiat, quia verbum caro factum, id est, Christus, id impetravit a Patre donum ipsum, ut copiose in animos suorum effunderet. Est enim Christi propria effectio atque functio suos non mundare solum a peccatis, sed etiam ea induere virtute, quae cum veteris hominis ruina, et prope interitu, eximiam quandam afferat sanctitatem. Atque quemadmodum proprium Christi est, id ut donum hominibus tribuat, sic omnium vota hominum, qui modo salvos se et incolumes esse cupiunt, eo sunt referenda, id ut bonum aliquando consequantur; quod in eo totius vitae spiritualis absolutio, atque finis sit constitutus. Quae cum ita se habeant, recte atque ordine Ecclesia in sui initio ad hanc spiritus communionem

(1) Joan. I. (2) Joan. IX.

aspirare dicitur, idque bonum expetere, quod cum recuperantur vitam coelestem in terris vivunt, quod valde quidem apte osculorum significavit nomine. STE, id est, osculo spiritus communio quaedam est. Qui enim se mutuo deosculantur, animam uterque in alterum transferunt. Id ergo illa Ecclesia donum flagitat, in quo omnem suae libertatis atque salutis spem sitam esse videt, quodque ob eam causam summopere desiderat. Flagitat igitur una simul, et incarnationem Verbi, quae in conjunctione oris cum ore aptissime exprimitur, et communionem Spiritus Sancti, quae communionem animae, quae conjunctis existit osculis, significatur. Sed et cur id tam estudiose efflagitet causam subjicit, dicens: *QUIA MELIORA SUNT UBERA TUA VINO.* Id est, quia, ut paulo ante in paradiso constituta experimento didicerat, sciebat quam esset dulcis Deus, et quam amari dignus: idque apertius jam cognoscebat ex collatione ad terrena bona, quorum aliquem sensum perceperat, e paradiso postquam ejecta fuit. Quae terrena cuncta bona translate vinum nominat, quod ebrios nos reddant, et inani voluptate demulceant. Itaque necessitudinis cum Deo pristinum usum sibi restitui percipit: et quoniam id nisi per Christum sibi non esse restituendum intelligit, oscula sibi dari a Deo petit, id est, Verbum hominem, et hominum sanctificatorem nasci, ardentissime optat. At quam accurate, et allegoriae et sententiae servivit Salomon hoc in loco uberum vocabulum inferens. Nam puellam, qualis est ea quae inducitur, uberum meminisse decet, et Dei erga homines in paradiso constitutos providentia, aptissime uberum significatur nomine. Nam ut pueri ubera sugunt, eoque aluntur: sic illa curatione et providentia Dei, homines modo nati, alti et educti sunt.

Sed pergat: *FRAGRANTIA UNGUENTIS OPTIMIS.* Dixerat maturitatem incarnationis, et communionem divini Spiritus optare se, eo quod, quam suave esset versari semper cum Deo, in paradiso experta fuisset: nunc autem aliam

adfert caras, id quare eandem illam maturitatem desideret: eaque est, quia scilicet rumore nonnulla acceperat de praestantia futuri Messiae, qui rumor omnes bonas spes longo intervallo superabat. Nam significaverat illi Deus futurum Messiam, non solum, qui ipsam a peccato liberaret, sed qui etiam revocaret ad felicitatem longe amissa potiorem. Eam igitur promissionem et de Messia sparsam famam, translate fragrantiam odoris vocat, (Fama enim cum odoratis rebus et alibi a Salomone confertur, qua dicit (1): *Melius est nomen bonum*, id est, fama quam unguenta pretiosa). Et eam optimis praestare dicit unguentis, id est, aliorum, quamvis magnorum honorum, opiniones omnes atque spes superare. Jure autem illa Ecclesia meminit odoris sponsi, quia illo tempore Christus tenui rumore quodam, id est, obscuris promissis, et quasi de nomine tantum cognoscebatur. Quod autem dicimus fragrantiae nomen ad bonum rumorem de Christo in vulgus sparsum significandum transferri, ipsa declarat sponsa, cum addit, OLEUM EFFUSUM NOMEN TUUM, IDEO ADOLESCENTULAE DILEXERUNT TE. Nam hic interpretatur quam superius fragrantiam nominasset. Itaque tota ista oratio sic potest distinguui. Fragrantia tua, sive ex Hebraico ad verbum: ob fragrantiam tuam, quae praestat optimis unguentis. Et antequam orationem absolvat, interserit. Nam oleum effusum nomen tuum. Ac mox redit ad superiora, atque subjicit. Adolescentulae dilexerunt te. Sensus ut sit: ob fragrantiam tuam, qua res odoratissimas vincis, summo te adolescentulae amore prosequuntur. Quod si quis, inquit, me roget, quae sit tua ista fragrantia, respondeo: oleum effusum nomen tuum, id est, oleum late fragrans, quod dico, fama nominis tui est, ipsumque etiam quod nominandus est nomen. Messias scilicet, hoc est, Christus, id est, oleo purfusus, atque unctus. Adolescentulae porro istae,

(1) Eccl. vii.

quae dicuntur amare sponsum odore, quae, cum in se recipiuntur, rat inductae, ipsam significant Ecclesiam, quae per se recipi videtur. Sicut enim Christus, idem et sacerdos et pastor, idem et pastor, atque ovis vocatur, sit Ecclesia quod ejus idem, sit multiplex sit, censetur multiplici nomine. Congruit autem, ut hujus aetatis Ecclesia adolescentula nominetur, ut ejus sic explicetur infirma aetas, id est, ut intelligatur ejus in cognoscendo Deum imperfectio atque ruditas. Sed alii sunt, qui harum nomine gentes significatas volunt ab Ecclesia alienas, sed aliquando in Ecclesiam venturas, a quibus gentibus Christi odoris suavitate permotis, id est, incitatis ejus nominis celebritate atque fama, ipsum amandum aliquando esse illa oriens Ecclesia videbat. Sed quod sequitur: TRAHE ME POST TE, CURREMUS, magis cum priori interpretatione coheret. Nam in eo quod petit trahi se, satis significat se per id temporis infirmoorem esse in amando. Eadem enim postea, charitatis majoribus collectis viribus, valentior effecta, non manet dum se sponsus trahat, sed ipsa illum omnibus vestigiis perquirat, TRAHE ME, inquit. Quidam hoc non tam in optandi significato, quam in praedicendi quod futurum esset sensu dictum accipiunt, hoc modo. Ut video, inquit, et ut ipsa colligo ex tuis promissis, futurum est, ut me trahas, id est, futurum est, ut me nunc de altissimo felicitatis gradu deturbatam, et ad humum misere allisam, aliquando ipse erigas, et tecum ex me ipse natus summe jungas, quod cum acciderit, POST TE CURREMUS, id est, te sequemur contentissimo cursu. Quod et accidit tempore Evangelii: cujus temporis hominum erga Christum studium et ardorem haec jam tum Ecclesia praevidens, istis verbis praedixit. Nec studium solum praevidit insequendi, sed etiam sequentium innumerabilem multitudinem, ideoque verbi mutavit numerum. Cum enim primo in singulari dixisset, TRAHE ME, postea intulit, CURREMUS. Quo doceret, innumerabiles futuros homines, qui natum in terris Christum sequerentur, sicut apud Joannem scribi-

adfert carceras, in quo
ret: eaque est, ut
praestantur, ut
longe, mortuus, et
omnes orbis nationes. Sed et illud non dici non debet, accessum hominum ad Christum per Evangelium, non sine causa cursus vocabulo nominatum. Nam qui Christum sequebantur, antequam ipse apparuisset in terra, lente et quodammodo pigre sequebantur ipsum, praegravati terrenarum impedimentis rerum: at postquam viderunt eum homines, et in eorum auribus vox illa ejus insonuit (2): *Qui vult venire post me abneget semetipsum, tollat crucem suam, et sequatur me.* Illaque in primis: *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos*, haec, inquam, postquam ad aures hominum pervenerunt voces, innumeri ipsum omnibus terrenis abjectis ponderibus expediti et nudi, ut in cursu fit, maxima festinatione sequi coeperunt.

Sed pergit: *INTRODUXIT ME REX IN CELLARIA SUA, EXULTABIMUS, ET LAETABIMUR IN TE. MEMORES UBERUM TUORUM SUPER VINUM, RECTI DILIGUNT TE.* Haec ex persona adolescentularum quidam dici volunt, sed melius judicant, qui ad sponsam ea referunt. Rursus ea aliqui sic accipiunt, quasi subsit conditio supplenda, et subintelligenda isto modo. Etiam si introducat me Rex in cubicula sua, tamen exultabimus, et laetabimur in te. Quasi dicat: Malo diligere abs te, quam a Rege, idque pluris facio. Sed simplicius intelligatur sine aliqua conditione. *INTRODUXIT ME REX*, id verbum, vel potest accipi ut est, vel intelligi positum pro futuro, priori modo significatur anteactae in paradiso vitae foelicitas, estque perinde, ac si Ecclesia dixisset, Ego ipsa quae trahi ab sponso nunc cupio, olim introducta ab ipso fui in cubiculum, id est, ad summas sui admissa voluptates. At o vitae commutationem miseram, ut brevi id

(1) Joan. XII. (2) Matth. XVI.

amisi bonum! Verum ut amiserim, tamen postea erum recuperatura sum: Nam, *EXULTABIMUS ET LAETABIMUR IN TE*, id est, futurum est, ut meae pristinae foelicitati *IRATI SUNT* autem cum acciderit: *MEMORES ERIMUS UBERUM TUORUM*, id est, non mihi ex animo effluet ejus voluptatis memoria, sed haerebit in ipso fixa semper, nec ullius alterius voluptatis sensu delebitur. Nam, *RECTI DILIGUNT TE*, id est, nam rectum est, ut omnes te ardentissimo amore diligant. Sin autem temporis enallage, pro introducet, dictum est introduxit, sibi pollicetur Ecclesia quod optat, ex desiderii vehementis natura. Nam quae cupide optamus, ea nos consequuturos fore facile nobis persuademus. Optarat autem sponsa trahi ab sponso, id est, illa oriens Ecclesia suae infirmitatis conscia, illis vocibus suum Christi videndi desiderium ostenderat. Quare nunc consentanee sperare dicitur, quod optarat, id est, sibi promittere, fore ut ipsam aliquando Christus in sua cellaria introducat, nec eam sua fefellit spes. Introducta, enim, ab illo fuit postquam adolevit, primo ad legem, deinde ad gratiam Evangelii: estque demum ad vitam introducenda immortalis, quae sunt sponsi cellaria, iis referta bonis, quibus solis bene beateque vivitur. In quibus cellariis qui introducuntur ita gaudent, et exultant, ut nullius alterius boni amplius meminisse velint; pro nihilo reliqua bona ducant; universa alia puteant ipsis ac sordeant.

Sequitur: *NIGRA SUM SED FORMOSA FILIAE HIERUSALEM SICUT TABERNACULA CEDAR SICUT PELLIS SALOMONIS.* Hebraice, nigra et formosa, et, pro sed, uti omnes interpretes hoc in loco consentiunt. At τὴν ἀπιδανότιαν duabus similitudinibus mitigat, id est, novitatem sententiae reddit probabilem duabus adductis, et commemoratis rebus, quae extrinsecus deformia sunt, interius autem valde speciosa. *NIGRA SUM SED FORMOSA*; dixerat illa Ecclesia se sperare futurum, ut eam Christus ad sua bona introduceret, hoc est, in statum restitueret amisso meliorem, sed ei ista di-

centi metus suus, ex praesentis sui status consideratione, cui persuaderetur futurum, ut hominum maxima ipsorum culpa expulsi e paradiso in maximas miseras projecti, e iis miseriis non emergerent, sed etiam ad vitam beatam pervenirent, id est, omnibus bonis circumfluerent? Isti igitur timori occurrit, seque adversus ipsum confirmat, sic dicens: NIGRA SUM SED FORMOSA, id est, etsi, in speciem nigra sim, hoc est, nudata sim maximis bonis, et maximis miseriis subjecta, tamen ob id de me desperet nemo, nam et formosa fui, et item futura sum formosa, nec id solum, sed et nunc sunt interius formosa. Nam est aliquid in me, quod Deo placeat, ab ipso mihi donatum Deo. Semper enim in Ecclesia fides atque charitas viguit, sed quia ea obscuriora, illo tempore et minus absoluta, minusque perfecta erant, ideo ejus temporis Ecclesia se nigram esse fatetur.

Sed pergit: NOLITE ME CONSIDERARE QUIA FUSCA SUM, QUIA DECOLORAVIT ME SOL, FILII MATRIS MEAE PUGNAVERUNT CONTRA ME, POSUERUNT ME CUSTODEM IN VINEIS, VINEAM MEAM NON CUSTODIVI. Hebraice ad verbum. NE DESPICIATIS, QUOD EGO SUBNIGRA, QUIA ASPEXIT ME SOL, FILII MATRIS MEAE TRATI SUNT IN ME, POSUERUNT ME CUSTODEM IN VINEIS VINEAM MEAM, MEAM INQUAM NON CUSTODIVI. Quibus, haec sponsae inducta persona, et illa oriens Ecclesia sub ea persona loquens, dum suum colorem defendit, se figurate ad bene sperandum magis atque magis confirmat. Nam inquit. Etsi, ut dixi, nigra sim, non sum tamen deformis, aliud in me apparet, aliud latet, quod item aliis in rebus accidit, quare nemo me de summa cute judicet, neque ob id quis me despiciat, quod in rebus verser aerumnosis et miseris. Nam spe valde locuples sum. Adde quod haec meae conditionis misera species, non mihi natura inest, non enim natura misera sum, ita ut exuere miseriam non possim, sed fraude ad hanc vitae atque sortis indignitatem deveni, et fraudem exponit. Nam inquit:

FILII MATRIS MEAE. Sic enim Angelos apostatas vocat, quod ab eodem Patre Deo una homines Angelique sati sint, atque geniti. Illi ergo inquit, PUGNAVERUNT, AUT IRATI SUNT CONTRA ME. Id est, odio in me atque invidia inflammati, fraudis suae machinas mihi admoverunt, meque tandem superarunt, superatam e paradiso praecipitarunt, praecipitatum et expulsam vinearum custodiae addixerunt, id est, in Solem et in pulverem eduxerunt me hujus aerumnosae vitae atque miserae. MEAM PORRO VINEAM NON CUSTODIVI. Quia beatam illam amisi vitam, quam in paradiso ducebam coelesti simillimam. Et addit: INDICA MIHI QUEM DILIGIT ANIMA MEA, UBI PASCAS, UBI CUBES IN MERIDIE, NE VAGARE INCIPIAM POST GREGES SODALIIUM TUORUM. Nam dixerat Ecclesia fratrum suorum frade se in peccatum inductam, et ob id de paradiso deturbatam, et custodem atque cultricem rerum terrenarum effectam, ex ipsa vitae conditione aerummosa contraxisse nigrorem; eamque miseriam vitae suae, Solis atque aestus nominarat translatis nominibus. Igitur quia se meridiano Sole terreri, hoc est, maximis urgeri, ac peruri malis videbat, ad suum iterum sponsum conversa, ab ipso petit, se ut doceat quibus in locis ipse meridiatur, qua sub umbra medios aestus declinet, ubi locorum miseriae atque laboris expertem vitam ducat, id est, petit, ardentissimis votis, ut sibi majus infundat lumen, seque viam doceat, qua ad ipsum sine errore perveniat, persuasa futurum, ut cum ad ipsum pervenerit, omni malorum ardore liberata, jam non amplius aestuet, hoc est, ut iterum interpreter, petit, ut se doceat quando id assequetur, quod Christi accepto spiritu in ipsa aliquando efficiendum erat, ut refrigerata malarum cupiditatum libidine una cum sponso sub umbra sancti Spiritus vitam felicissimam degat. Ex desiderii porro magnitudine, mali a quo liberari desiderat magnitudo intelligitur, id est, ex eo quod se in umbra collocari, tam ardentem cupit, colligitur, quanto torrerentur illius aetatis homines

malae libidinis aestu. Nam certe, ut ex sacris colligitur litteris, antequam aquae terras inundarent haec mali vis maxime viguit. Itaque, quia cuncta libidinibus ardebant, aquarum inundatione tantum incendium restinctum est. Ergo quoniam gravissime illo vesabatur aestu, quem arcerere unus Christus suo spiritu poterat, idque ipsa sciebat, dum ipsum de loco ubi meridietur rogat, recte significat se jam cupere in umbra spiritus vivere: quod quoniam nescit quando, aut quo modo assequutura sit, id eo sponsum orat, ut se planissime doceat. Itaque ait. Indica mihi o anime mihi ubi pascas, vel certe ubi pascas me, ubi accubare facies in meridie, id est, quo tempore, aut quibus modis effecturus sis, ut ipsa sub tui spiritus collocata umbra, a malorum cupiditatum molestiis et ardoribus liberam transigam vitam. Nam quoniam omnis origo mali, ab animi perturbationibus ducitur, ideo omnium Philosophorum opinio fuit, in affectuum vacatione aut moderatione constitutam esse beatam vitam. Quia neque sine honesto, beate, neque sine moderatione affectuum honeste poterat vivi. Itaque nulla aetas fuit in qua non aliquis extiterit, qui se hujus sanctitatis, ac moderationis afficiendae et comparandae doctorem profiteretur. Huc enim omnes Philosophorum referebantur disciplinae; huc omnium religionum instituta spectabant. Sed Ecclesia divinitus edocta sciebat, quid id pollicerentur esse plurimos, qui praestare posset, praeter Christum, esse neminem, quare illum unum rogat, ac viam scire cupit verita, ne errore ejus in aliquem eorum qui se eadem tradere profitentur incidens decipiatur, deceptaque fidem suo sponso ab ipsa debitam more malarum violet. Haec autem dum commemorat, satis declarat, Christum a se solito amplius jam amari, hoc est declarat, quantum aetate processisset, tantum profecisse in amore. Nam ortus sui initio hactenus amabat, ut domi ipsa residens osculatura sponsum esset, si adesset. Mox in amore proficiens, eo venire, quo ipse esset, cupiebat, si modo trahe-

retur ab ipso. Nunc autem amore magis aucto viam inire ipsa vult illius conveniendi causa, sed recte viae ignorantia detinetur, id est, cunctatur quodammodo, et moras interponit, quam id esset exiguum lumen, quo ex Deo tunc illustrabatur declarans. Sed sequitur: SI IGNORAS TE, O PULCHERRIMA INTER MULIERES, EGREDERE, ET ABII POST VESTIGIA GREGUM, ET PASCE HOEDOS TUOS JUXTA TABERNACULA PASTORUM. Tandem enim sponsus exoratus respondet. Respondet autem quid? ut si se conventum cupit gregum vestigia legat. In quo Deus illi Ecclesiae quae ipsius videndi desiderio flagrabat ostendit, non quidem se, nondum enim ejus rei ostendendae maturum tempus advenerat, nec etiam sui aliquam satis expressam imaginem, nam eam illi postea dedit quando vixit in lege. (Ritus enim illi sacrificiorum legitimi, et a Mose traditae sanctissimae caeremoniae, Christum rite expresserunt). Sed ostendit sui quaedam indicia, obscura illa quidem, sed minime tamen fallacia. Nam ea si sequatur, ipsam in debito erga Christum officio continebunt, id est, in fide et amore. Nam praecipit, ut suorum gregum vestigia sequatur. Est autem ejus praeccepti vis duplex. Primum enim praecipit, ut in desiderando perseveret, eoque tendat quo illam ista sua Christi videndi cupiditas ducit. Nam in hoedis cupiditatis inesse symbolum, eorumque ob id nomen ad desiderii cupiditatem significandam transferri recte posse, notum certe est. Nam et infra ubera, hoc est, amores et cupiditates sponsae, hinnulis caprarum similia esse dicuntur: et Poetae hoedos petulcos vocant, ab appetendo, ut Servius in illo notat: HOEDIQUE PETULCI. Deinde hortatur eam ut majores sequatur suos, id est, eos qui in ipsa principem locum obtinebant, quibus Christi venturi ratio aliquanto notior erat quam caeteris. Itaque in eorum fide et spe, si una cum ipso aliquando esse cupit, ut acquiescat ei praecipit, utque inibi agnos suos pascat, id est, suis desideriis faciat satis.

Sed pergit: EQUITATUI MEO IN CURRIBUS PHARAONIS

ASSIMILAVI TE, AMICA MEA. Ex hoc loco usque ad primam capitis, quod sequitur, partem, certant laudibus sponsi inter se, et alternis prope versibus alter alterum laudat. Id autem pertinet ad docendum, quae virtutis ornamenta illa habuerit Ecclesia. Nam ex iis quae illa in sponsum confert, cognoscitur qualem ipsa de Deo rebusque divinis cognitionem habuerit, quantumque praestiterit in eo virtutis genere, quod in cognoscendo versatur. In eo autem quod ab sponso ipsa laudatur intelligitur, quid in illius moribus Christo placuerit, quaeve ejus et quanta fuerit in morali genere virtus. Igitur ait: *EQUITATUI MEO IN CURRIBUS PHARAONIS ASSIMILAVI TE, AMICA MEA.* Confert enim illam Ecclesiam sponsus, equae eleganti, et ad currus agendos aptae, in quo docet inesse in illa aliquid ferinum et animale, ut Paulus loqui solet, non tamen id indomitum, sed jugo rationis subditum. Nam vis animae sentiens quae nobis cum brutis communis est, illa aetate, eo magis vigeat, quo parcius illis hominibus, is, quo illa sanatur, caelestis conferebatur spiritus, sed quamvis vigeat, tamen in viris justis ratione ducebatur. Itaque eos laudat ab obedientia mandatorum divinorum. Et praeterea addit: *PULCHRAE SUNT GENAE TUAE SICUT TURTURIS, ET COLLUM TUUM SICUT MONILIA.* Eisdem ut laudet a cultu externo, quem Deo exhibebant. Non enim illorum genas pulchras esse simpliciter dicit, sed pulchras in turturibus, id est ob ascititia et extrinsecus adjuncta ornamenta. In genis autem pudoris sedes est, in collo autem animi, aut submitio, aut elatio, significari solet, elatio erecto, submitio eodem inflexo. Probat ergo sponsus pudorem et submissionem erga Deum illius aetatis Ecclesiae, quae res ad religionis cultum spectant. Probat autem eas propter addita externe ornamenta, quo, scilicet, doceat eum cultum, splendore externo fuisse praecipuum. Illius enim aetatis homines Deum colebant, magis externis ritibus magnifice, quam spiritus interiori veritate perfecte. Nam quamvis in Ecclesia semper interior

Dei cultus fuerit, quo si externa destituatur caeremonia non admodum probanda est, tamen interior Dei cultus perfectus proprius est Ecclesiae Evangelicae, id est, Ecclesiae, quae vigeat post Christum natum, ut testatur ipse apud Joannem (1), qua dicit: *Venit hora, et nunc est, in qua veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et veritate.*

Sequitur: *MURENULAS AUREAS FACIEMUS TIBI VERMICULATAS ARGENTO.* Quia laudavit illam Deus, quod se quam accuratissime coleret, externis sacrificiis et caeremoniis, quae ideo probarentur illi, quia Ecclesiae collum, et genas ornabant, id est, quia ejus animi erga se submissionem, et pietatem ostendebant; quiaque sicut collo vox interpretis animi funditur, sic illis ritibus atque cultibus venturum nunciabat Mesiam: et sicut genis atque facie quisque dignoscitur, sic in illis caeremoniis Christi imago elucebat ea, qua agnoscebatur venturus. Quia igitur ob ea sacrificia Ecclesiam laudavit, quae certe illo tempore valde ipsam decebant, ideo nunc eidem promittit se aliquando daturum, ex hoc genere alia meliora ornamenta, aurea, scilicet, cum punctis argenteis, id est, argento mixto locis suis, hoc est, promittit futurum, ut aliquando Mose interprete atque ministro, aliam cultus atque sacrificiorum rationem ipsi tradat exactiorem, ac veritati propriorem, qua magis ornata incedat ipsa, et ad veros suo tempore recipiendos cultus fiat aptior. Quibus consentanea sunt quae sequuntur: *DUM ESSET REX IN ACCUBITU SUO, NARDUS MEA DEDIT ODOREM SUUM.* Nam ejus promissi spe Ecclesia exhilarata, ei hoc versu grate respondet, ac dicit sibi in animo esse eo tempore ipsum perfundere odoratissima nardo sua. Qua ambage verborum primum significat, sibi gratum esse quod promittitur. Deinde vicissim ipsa pollicetur cum id tempus advenerit, se eos cultus exhibituram illi magna accurate, et studio. Id enim est nardo sua ipsum perfundere in

(1) Joan. iv.

accubitu, aut in triclinio, id est, cum sacrificia fient. Nam sacrificium epulum quoddam est, ut Philo docet (1), et ut in Levitici (2) atque Deuteronomii libris scribitur, in quo una cum Deo epulabantur, et sacrifici, et qui sacrificia offerebant. Itaque hostiae quaedam pars Deo dabatur (3), eaque incendebatur super altare, quaedam cedebat sacerdoti immolanti, reliqua hostia vesebantur qui eam offerebant. In hoc igitur convivio Ecclesia dicit, nardum suam daturam odorem suum, quia in omni sacrificio ritu Mosaico adhibebatur thus, et bis singulis diebus noctu, atque mane adolebatur thymiana ex thure confectum et aliis aromatis praestantissimis, uti in Exodo dicitur (4). Sed et nardo significari solent bona opera, ea, quae in oculos incurrunt hominum, sui que exemplo alios ad virtutem accendunt, et quasi odore bono, quem ex se spirant lateque spargunt, oblectant universos, quo sensu pollicetur Ecclesia, se ad ea sacrificia, eorum quando rationem atque ritum acceperit, addituram pietatem animi, et bonorum operum illustra documenta, sine quibus iste Dei externus cultus imperfectus est; uti Esaias (5) vates scribit. Et quoniam de odorata nardo sua mentionem fecit, eo tanquam admonita quam esset odoratus sponsus, de eo mentionem infert. Itaque subjungit: **FASCICULUS MYRRHAE DILECTUS MEUS MIHI, INTER UBERA MEA COMMORABITUR: BOTRUS CYPRI DILECTUS MEUS MIHI IN VINEIS ENGADDI.** Quasi dicat, perfundam ego quidem, quod pollicita sum, dilectum meum nardo, quando accubabit pransurus, is licet eo minime indigeat. Est enim ipse per se odoratissimus: miros ex se afflat odores, usque eo ut neque myrrhae flores, neque cyprus praestantia odoris conferendi cum eo sint. Itaque haec, qua de agimus, Ecclesia hoc versu laudat Christum ab odore, quem ille ex se spirat, ipsa, laudis ratione aperte demonstrans

(1) Philo de sacrif. (2) Lev. VIII et XVII. (3) Deut. XII.
(4) Exod. III. (5) Esai. I.

quantum in eo genere praestet. Nam de se illa cum ageret non tribuebat odorem sibi, sed nardo suae; de Christo autem ait, ipsum instar myrrhae atque opobalsami odoratum esse, id est, docet se, si quid oleat, nardo id effici, id est, effici alterius ope atque dono: Christum autem per se odoratum esse, imo esse fontem ejus boni odoris, qui per omnia diffunditur, sicut scriptum est: *De cujus plenitudine omnes accepimus* (1). Quae dicens, iis ipsis rebus quibus explicat vim odoris, quem Christus spirat, vaticinatur arcana ratione, et nomen, et officium, et munus Christi. Nam id unguentum, quo legis Mosaicae ritu ungebantur reges et sacerdotes futuri, myrrha potissimum et oleo constabat, cui adjiciebatur cinnamomi et calami, et casiae nonnihil, ut in Exodo scribitur. Itaque myrrha id oleum figurate significat. Copher porro, ut quid sit, ignoretur, tamen cognoscitur duci a Caphar, idque Hebraeis esse expiare, et ob id Copher expiamentum significare posse, aut placamentum, aut amotionem peccati. Quare quod Christum fasciculum myrrhae Ecclesia vocat, satis indicat fore, ut Christus illo sancto oleo delibutus, non modo ipse ungatur, sed et contineat congestum in se, ut in fasciculo myrrha colligitur, quidquid ad hoc pertineat unctionis genus, de quo David in Psal. dicebat (2): *Unxit te Deus Deus tuus oleo laetitiae prae participibus tuis.* Et quoniam, ab unctione unctus quis dicitur, unctus autem latine qui dicitur, graece nominatur Christus, ideo eum fasciculum myrrhae nominans praedicat Christum nominandum: nec hoc solum praedicat, sed etiam significat futurum ut illa myrrhae, id est, olei sanctissimi copia, quae in Christo est, ad mystici sui corporis singula viva membra, ita derivetur, ut ea imbuat, et in eis haereat atque resideat. Nam addit: **INTER UBERA MEA COMMORABITUR.** Quia intra pectus ipsius ubi sedes vitae est, id est, in eis Ecclesiae partibus, quae ma-

(1) Joan. cap. I., v. XVI. (2) Psal. XLIV.

xime vivunt, atque vigent, ea unctio reconditur. Diserte autem et pro sua conditione quam aptissime dixit: **COMMORABITUR**, aut ut hebraice dicitur **תלוי** id est, residebit, moram ducet, domicilium collocabit, ita ut, neque domo, ut ita dicam, pedem efferat, neque se in publicum det. Nam oleum coelestis gratiae, illius aetatis homines quo ungebantur, in animi ipsorum superiori ac magis intima parte tanquam in corde inclusum haerebat, atque latebat, e quo loco leges vivendi dabat inferiori parti, ejusque appetitiones atque motus regebat, non tamen se diffundebat in ipsa, aut vim explicabat in ea suam, ipsam sanctificans, aut omnes ejus pravos motus elidens. At in quibus novi testamenti gratia exultat, et regnat, in iis spiritus evangelici unctio in utraque animi parte diffunditur, et a capite, ut in psalmo dicitur (1), usque ad oram, derivatur vestimenti, non solum carnis cupiditatibus, ejusque perturbationibus modum statuens, sed eas fere evellens ex animis: ita ut et raro extent, et debiliter ac languide se contra rationem efferant. Quod autem Ecclesia adjunxit de botro Cypri, aut Copher, in eo docuit fore, ut Christus esset, ut Joannes scribit (2), propitiatio pro peccatis nostris, et non solum nostris, sed etiam totius mundi. Atque is, quoniam non unius generis peccati expiamentum est, sed peccatorum omnium generum, quoniamque ea non una ratione expiat, sed varia atque multiplici, doctrina, exemplo, morte, sanguine, interventu, cura, assiduitate, officiis omnibus, ideo convenientissime non Copher modo, sed et botrus Copher dictus est. Botrus enim plurimis uvarum granis componitur. Nec est sine causa additum: **IN VINEIS ENGADDI**. Is enim vicus, qui esse prope mare mortuum in tribu Juda in libro Judicum dicitur, ejusque vici ager, non longe a Hierosolymis aberat, qua in urbe hic botrus Copher, id est, piaculi atque expiationis botrus, de cruce pendit ita alto

(1) Psal. CXXXII. (2) I Joan. II.

et sublimi loco, eo ut e loco despici posse engadditanus ager.

Sequitur: **ECCE TU PULCHRA ES, AMICA MEA, ECCE TU PULCHRA, OCULI TUI COLUMBARUM**. Haec sponsi, id est, Christi sunt, quibus ab Ecclesia laudatus ipsam vicissim laudat, atque ut ea pro aetatis progressu magis in amore Christi et cognitione crescebat, sic sponsus Christus eam quoties de integro laudat, aliquid semper ad laudem addit. Supra illius commendarat genas atque collum a monilibus, quibus ornabatur, id est, a cultu adventitio et externo: nunc per se pulchram esse affirmat ipsam, idque non semel modo sed iterum dicit, quo verum esse magis confirmet. Praecipue autem oculos commendat ipsius, quod est valde consentaneum iis quae proxime praecesserunt. Nam illis Ecclesia declaravit facultate videndi pollere se, utpote quae tanto antea et nomen et officium venturi Christi praeviderit. Quibus etiam ostendit se jam non parum profecisse in cognitione et amore ejus, in cognitione quod vidit ipsum myrrhae fasciculum fore: in amore, quod collocare eum atque recondere inter ubera sua velle professa est, id est, in intimo cordis sui loco, sede scilicet, amoris propria. Itaque quod sui in amore Dei et ejus cognitione progressus id documentum Ecclesia ostenderat, ideo Christus nunc et pulchritudinem attribuit ipsi, et ejus celebrat oculos, quos habere columbinis similes dicit: pulchritudinem attribuit propter amorem, est enim animi maxima pulchritudo in charitate constituta: oculos columbinis similes, propter vim fidei, qua fere totam rationem venturi praevidit Christi. Atque haec certe ad illam mihi videntur Ecclesiae aetatem pertinere, quae Abrahamum ejusque tulit filios, magnos sane viros et rerum divinarum, ac praecipue Christi venturi, majori cognitione praeditos, tum ita amantes Dei, ut ejus inveniendi et cum eo libere commorandi cupiditate incensi, natali relicto solo, et longe a sua patria vitam pastoritiam ducentes, unum ipsum in vita du-

cem sequuti fuerint, uti ii, quibus esset dictum: EGREDERE ET ABI POST VESTIGIA GREGUM TUORUM, ET PASCE HOEDOS TUOS JUXTA TABERNACULA PASTORUM. Id enim praecepit Abrahamo Deus, qua scribitur (1): *Egredere de terra tua et de cognatione tua, et faciam te in gentem magnam.* Cui etiam de Messia futuro apertius et asseverantius quam iis, qui se praecesserunt, promisit, ut in eodem libro bis dicitur. In capite xv (2): *Suspice coelum et numera stellas si potes; et dixit ei, sic erit semen tuum.* Et in capite xxii (3): *Multiplicabo semen tuum sicut stellas coeli, et sicut arenam quae est in littore maris; possidebit semen tuum portas inimicorum suorum; et benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae.* Quibus ipse promissis fidem habuisse dicitur, et eam illi fidem reputatam fuisse ad justitiam, ut recte conveniat ejus aetatis Ecclesiam hoc loco bis nominatam esse pulchram, quia bis Abrahami, hoc est praecipuae ejus Ecclesiae partis, fides et obedientia explorata atque probata fuit: semel cum natale solum Dei jussu deservit: iterum cum mactare ad aram Deoque offerre, ipso eodem praecipiente Deo, spem posteritatis suae filium sibi charissimum voluit. Recteque etiam conveniat ut ejus Ecclesiae nunc imprimis praedicentur oculi, et columbini dicantur, quo significetur fidei cum animi simplicitate conjunctae virtus, Abrahamus qua praestitit, et qua, ea, quae nondum videbat, spe tanquam oculis hausit, animoque conspexit. Sed sequitur: ECCE TU PULCHER ES, DILECTE MI, ET DECORUS, LECTULUS NOSTER FLORIDUS, TIGNA DOMORUM NOSTRARUM CEDRINA, LAQUEARIA NOSTRA CYPRESSINA. Ut in amiboeo carmine, sponsa, quod ipsam laudibus affecit sponsus, ipsum vicissim laudat, suaque ei verba resignat. Nam Ecclesia Dei praedicatione commendata, probe cognoscens quidquid in ea pulchri sit, id a Deo totum habere, se jure illi et vere respondet, ECCE TU PULCHER, DILECTE MI, ET DE-

(1) Gene. xii. (2) Gene. xv. (3) Gene. xxii.

CORUS. Quasi ita dicat, quin tu potius, dilecte mi, pulcher es, per quem ipsa habeo ut pulchra sim. Itaque pulcher es, quod ad te attinet, et omni ex parte perfectus, decorus vero quod ad nos spectat, id est, suavis et beneficus, et in alios tuae pulchritudinis splendorem diffundens, eosque ex te pulchros efficiens. Ex quo recte sequitur, quod adjungit, ET LECTULUS NOSTER FLORIDUS, aut ut in hebraeo dicitur, vernans, metaphora ducta ab arboribus cum primo vere folia atque flores edunt. Nam inquit. Quoniam suavis ipse et beneficus, et tuorum bonorum effusor es, ideo noster vernat lectulus. Nam lectulus figurate ad selectiores et mansuetiores Ecclesiae partes significandas transfertur. In quibus partibus tanquam in lectulo quiescit libenter Christus. Dicitur porro hoc loco satis apte lectulus vernare ac florere, quia haec intelliguntur dici ab Ecclesia jam ulterius aetate progressa, et in Aegypto constituta, quando Jacobus una cum filiis et nepotibus eo commigravit, anno-nae coactus caritate. Nam illo in loco germinare Ecclesia multum coepit, incredibili hominum fidelium numero brevi tempore aucta, ut in Exodo scribitur (1). Quod ipsum ea etiam significant quae sequuntur: ET TIGNA DOMORUM NOSTRARUM CEDRINA ET LAQUEARIA CYPRESSINA. Nam his involucris verborum Ecclesia illa subindicat se jam plures domos, id est, familias habere, hoc est, hominum magna copia frequentari. Harum domorum ac familiarum tanquam tigna, et laquearia, earum capita atque rectores erant: erantque idem cedrini et cupressini, quod essent virtute magni, bonis moribus incorrupti, optimis benefactorum exemplis odorati, instar cedri atque cupressi, quae arbores et procerae sunt, et odore praestant, et cariem non sentiunt. Et quod de illis principibus dicimus, id commode ad universos, qui in Ecclesia ullo unquam tempore principem aut tenuerunt, aut tenet locum, transferre pos-

(1) Exod. i.

sumus. Nam ii profecto principes tigna sunt, atque trabes, quibus Dei fulcitur et continetur domus, suntque, hoc est, esse debent, suo si muneri satisfacere volunt, tigna cedrina. Nam cedrus procera et levis arbor est, odoris grati, corrumpi nescia, cujus qui liniuntur oleo, a scabie sunt alieni. Itaque et illi esse debent, primum alto animo, et iis omnibus virtutibus exaggerato, quas Paulus ad Timotheum scribens recenset (1). Et quomodo in historia Regum de Saul (2), quando ascitus est ad regnum, scribitur stetisse ipsum in medio populi, et superasse visum esse universum populum ab humero et sursum, sic Ecclesiae praelati virtute reliquos superabunt. Deinde leves erunt, id est, non truces, et graves in imperando, neque ut Petrus scribit (3), *dominantes in clero*. Nam id regum est, non Ecclesiae ministrorum, quod Christus docet, qua dicit (4): *Reges gentium dominantur eorum, vos autem non sic*. Itaque ipse, ut exemplo suo formam imperandi exhiberet, imperium suum ab Esaia (5) dictus est portare supra humeros suos, ut praelatus Ecclesiae aliorum ipse portet onera, non autem aliis sit oneri. Ex quo Paulus Timotheo cum dixisset (6), *argue, obseca, increpa*, ne laxasse habenas acerbitati videretur, statim adjecit, *cum omni patientia, et doctrina*. Praeterea sint odorati, id est, odore boni exempli praestantes. Nam ad illos proprie pertinet illud Christi (7). *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum, qui in coelis est*. Itaque effigies in ipsis extare debet omnium virtutum, effigiesque conspicua, et in oculos cunctorum incurrens. Qua de causa vetus sic ornabatur sacerdos, ut quod bonum in vita est, id totum suo ornatu referret. Ad haec oportet, ut cariem non sentiat, utque corruptionis sit expers, id est, ut nullis affectibus seruiat, non livore, non odio (8), non cupiditate, non amore, in

(1) Tim. I. c. III. (2) I. Reg. X. (3) I. Pet. V. (4) Luc. XXII.
 (5) Esai. IX. (6) I. ad Tim. II. (7) Matt. V. (8) Sap. IX.

imperando ducatur. Sed, ut quales illi dicuntur esse, quos proposuit Jethro Mosi genero suo, et ut Reipublicae prae-ficeret monuit, viri sapientes et timentes Deum, in quibus sit veritas, et qui oderint avaritiam, talis ipse sit (1). Nam carie non exedi, id, scilicet, est carere avaritia, qua nulla caries animum pejus exedit. Postremo eo oleo perungant suos ut ab omni eos scabie et rubigine procul arceant, hoc est, liberent eos a morbis animi oleo ex se nato, id est, non mercenariorum opera, sed ipsorummet cura, vigilantia, rectione, quae ideo oleum nominantur, quia esse debent lenitate et mansuetudine temperata omnia. Nam et illa foelicissima arbor sata in caelestis urbis medio juxta flumen aquae vivae, quod procedebat de sella Dei, ut est in Apocalypsi, tulisse dicitur duodecim, singulos singulis anni mensibus fructus, eosque (2) salutare usque eo, ut et folia, quibus integebantur, salutaria cunctis essent, quo intelligeretur, muneris Ecclesiae praelatorum, quorum illa arbor imaginem sustinet, sine dubio esse ut ex se folia medicinam facientia proferant, hoc est, pertinere ad ipsum munus, non solum ut suorum malis medeantur ipsi, sed ut medeantur leni ratione, et tanquam adhibito arboris viridis folio viridi, quo nihil est lenius. Sed haec haectenus.

(1) Exod. XVIII. (2) Apoc. nlt.

CAPUT II

1. Ego flos campi, et liliū convallium.
2. Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias.
3. Sicut malus inter ligna silvarum, sic dilectus meus inter filios: sub umbra illius, quem desideraveram sedi, et fructus ejus dulcis gutturi meo.
4. Introduxit me in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem.
5. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.
6. Laeva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me.
7. Adjuro vos filiae Hierusalem per capreas, cervosque camporum, ne suscitatis, neque evigilare faciatis dilectam, quosque ipsa velit.
8. Vox dilecti mei; ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles.
9. Similis est dilectus meus capreae hinnuloque cervorum: en ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos.
10. En dilectus meus loquitur mihi, surge, propera, amica mea, formosa mea, et veni.
11. Jam enim hyems transiit, imber abiit et recessit.
12. Flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit: vox turturis audita est in terra nostra.
13. Ficus protulit grossos suos, vineae florentes dederunt odorem, surge, propera, amica mea, speciosa mea, et veni.
14. Columba mea in foraminibus petrae, in caverna maceriae, ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis; vox enim tua dulcis, et facies tua decora.
15. Capite nobis vulpes parvulas, quae demoliuntur vineas; nam vinea nostra floruit.
16. Dilectus meus mihi, et ego illi, qui pascitur inter lilia;
17. Donec aspiret dies, et inclinentur umbrae, revertere, similis esto, dilecte mi, capreae hinnuloque cervorum super montes Bethel.

PRIMA EXPLANATIO

Exequitur, quod exponere instituit amoris inter istos conjuges, atque laudum certamen. EGO FLOS CAMPI, ET LILIUM CONVALLIUM. Ambiguum est utrius illorum haec oratio sit, nam ex utriusque persona accipi potest, nisi quod ipsa rerum natura postulare videtur, ut eam sponsae tribuamus. Nam se laudare foeminas magis quam viros decet. Quare mea quidem sententia, haec cum proxime

praeteritis adnectenda sunt, et cuncta uno prolatu dici intelligenda, ut post lectuli flores, et post domus laquearia cedrina, quibus illa sponsum ad una secum permanendum invitavit, adjiciat nunc sponsa se etiam esse pulchriorem rosa, dicatque continenti et nusquam interrupto spiritu: LECTULUS NOSTER FLORIDUS EST, ET TIGNA DOMURUM NOSTRARUM CEDRINA, LAQUEARIA CYPRESSINA, ET EGO FLOS CAMPI, ut et lectuli amoenitate, et domus magnificentia, et sua ipsius pulchritudine et venustate ad se amandum sponsum provocet, et alliciat. EGO FLOS CAMPI. Quod flos interpretis vertit, id in hebraeo est הבצלה Habaceleth, id porro tradunt genus esse rosae colore nigro quidem, sed specie venusta, et odore suavi: quod valde quadrat sponsae, quae item nigra et formosa superius dicta est.

Sequitur: ET LILIUM CONVALLIUM. Haec sponsa quidem dicit, non tamen de se, ut mihi videtur, sed de sponso potius suo. Quod pronomine addito planius dicas; Ego flos campi, et tu liliū convallium. Pro lilio, in hebraeo est שושנה Susanot, ii vero sunt flores senis foliis. Convallium vero epitasim habet: nam in convallibus laetius haec omnia proveniunt propter humoris majorem copiam. SICUT LILIUM INTER SPINAS, SIC AMICA MEA INTER FILIAS. Haec jam ex persona sponsi dicuntur, quia ab eo quod postremum in oratione sponsae fuit, initium faciens, eam iterum laudat, et quod lilio convallium similis ipse dictus est, docet id sponsae aptissime convenire: nec id solum ut lilio similis sit, sed ut inter spinas lilio: et sibi attributas laudes in sponsam retorquens, auget eas, et amplificat. Nam quae juxta spinas nascuntur rosae, eo pulchriores videntur, eoque magis oblectant oculos, quo spinarum, quibus obsidentur, horridior est species; nam horrore illo illustratur rosarum nitor. Itaque dicit. Quod me lilio sponsa adsimilas, id in te plane quadrat, quippe quae, et aetatis virore et specie liliū omnino refert, ut quantum rosa ab spinis distat, tantum ipsa forma praecedas reliquas foeminas, at-

CAPUT II

1. Ego flos campi, et lilium convallium.
2. Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias.
3. Sicut malus inter ligna silvarum, sic dilectus meus inter filios: sub umbra illius, quem desideraveram sedi, et fructus ejus dulcis gutturi meo.
4. Introduxit me in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem.
5. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.
6. Laeva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me.
7. Adjuro vos filiae Hierusalem per capreas, cervosque camporum, ne suscitatis, neque evigilare faciatis dilectam, quosque ipsa velit.
8. Vox dilecti mei; ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles.
9. Similis est dilectus meus capreae hinnuloque cervorum: en ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos.
10. En dilectus meus loquitur mihi, surge, propera, amica mea, formosa mea, et veni.
11. Jam enim hyems transiit, imber abiit et recessit.
12. Flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit: vox turturis audita est in terra nostra.
13. Ficus protulit grossos suos, vineae florentes dederunt odorem, surge, propera, amica mea, speciosa mea, et veni.
14. Columba mea in foraminibus petrae, in caverna maceriae, ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis; vox enim tua dulcis, et facies tua decora.
15. Capite nobis vulpes parvulas, quae demoliuntur vineas; nam vinea nostra floruit.
16. Dilectus meus mihi, et ego illi, qui pascitur inter lilia;
17. Donec aspiret dies, et inclinentur umbrae, revertere, similis esto, dilecte mi, capreae hinnuloque cervorum super montes Bethel.

PRIMA EXPLANATIO

Exequitur, quod exponere instituit amoris inter istos conjuges, atque laudum certamen. EGO FLOS CAMPI, ET LILIUM CONVALLIUM. Ambiguum est utrius illorum haec oratio sit, nam ex utriusque persona accipi potest, nisi quod ipsa rerum natura postulare videtur, ut eam sponsae tribuamus. Nam se laudare foeminas magis quam viros decet. Quare mea quidem sententia, haec cum proxime

praeteritis adnectenda sunt, et cuncta uno prolatu dici intelligenda, ut post lectuli flores, et post domus laquearia cedrina, quibus illa sponsum ad una secum permanendum invitavit, adjiciat nunc sponsa se etiam esse pulchriorem rosa, dicatque continenti et nusquam interrupto spiritu: LECTULUS NOSTER FLORIDUS EST, ET TIGNA DOMURUM NOSTRARUM CEDRINA, LAQUEARIA CYPRESSINA, ET EGO FLOS CAMPI, ut et lectuli amoenitate, et domus magnificentia, et sua ipsius pulchritudine et venustate ad se amandum sponsum provocet, et alliciat. EGO FLOS CAMPI. Quod flos interpretis vertit, id in hebraeo est הבצלה Habaceleth, id porro tradunt genus esse rosae colore nigro quidem, sed specie venusta, et odore suavi: quod valde quadrat sponsae, quae item nigra et formosa superius dicta est.

Sequitur: ET LILIUM CONVALLIUM. Haec sponsa quidem dicit, non tamen de se, ut mihi videtur, sed de sponso potius suo. Quod pronomine addito planius dicas; Ego flos campi, et tu liliū convallium. Pro lilio, in hebraeo est שושנה Susanot, ii vero sunt flores senis foliis. Convallium vero epitasim habet: nam in convallibus laetius haec omnia proveniunt propter humoris majorem copiam. SICUT LILIUM INTER SPINAS, SIC AMICA MEA INTER FILIAS. Haec jam ex persona sponsi dicuntur, quia ab eo quod postremum in oratione sponsae fuit, initium faciens, eam iterum laudat, et quod lilio convallium similis ipse dictus est, docet id sponsae aptissime convenire: nec id solum ut lilio similis sit, sed ut inter spinas lilio: et sibi attributas laudes in sponsam retorquens, auget eas, et amplificat. Nam quae juxta spinas nascuntur rosae, eo pulchriores videntur, eoque magis oblectant oculos, quo spinarum, quibus obsidentur, horridior est species; nam horrore illo illustratur rosarum nitor. Itaque dicit. Quod me lilio sponsa adsimilas, id in te plane quadrat, quippe quae, et aetatis virore et specie liliū omnino refert, ut quantum rosa ab spinis distat, tantum ipsa forma praecedas reliquas foeminas, at-

CAPUT II

1. Ego flos campi, et liliū convallium.
2. Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias.
3. Sicut malus inter ligna silvarum, sic dilectus meus inter filios: sub umbra illius, quem desideraveram sedi, et fructus ejus dulcis gutturi meo.
4. Introduxit me in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem.
5. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.
6. Laeva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me.
7. Adjuro vos filiae Hierusalem per capreas, cervosque camporum, ne suscitatis, neque evigilare faciatis dilectam, quosque ipsa velit.
8. Vox dilecti mei; ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles.
9. Similis est dilectus meus capreae hinnuloque cervorum: en ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos.
10. En dilectus meus loquitur mihi, surge, propera, amica mea, formosa mea, et veni.
11. Jam enim hyems transiit, imber abiit et recessit.
12. Flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit: vox turturis audita est in terra nostra.
13. Ficus protulit grossos suos, vineae florentes dederunt odorem, surge, propera, amica mea, speciosa mea, et veni.
14. Columba mea in foraminibus petrae, in caverna maceriae, ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis; vox enim tua dulcis, et facies tua decora.
15. Capite nobis vulpes parvulas, quae demoliuntur vineas; nam vinea nostra floruit.
16. Dilectus meus mihi, et ego illi, qui pascitur inter lilia;
17. Donec aspiret dies, et inclinentur umbrae, revertere, similis esto, dilecte mi, capreae hinnuloque cervorum super montes Bethel.

PRIMA EXPLANATIO

Exequitur, quod exponere instituit amoris inter istos conjuges, atque laudum certamen. EGO FLOS CAMPI, ET LILIUM CONVALLIUM. Ambiguum est utrius illorum haec oratio sit, nam ex utriusque persona accipi potest, nisi quod ipsa rerum natura postulare videtur, ut eam sponsae tribuamus. Nam se laudare foeminas magis quam viros decet. Quare mea quidem sententia, haec cum proxime

praeteritis adnectenda sunt, et cuncta uno prolatu dici intelligenda, ut post lectuli flores, et post domus laquearia cedrina, quibus illa sponsum ad una secum permanendum invitavit, adjiciat nunc sponsa se etiam esse pulchriorem rosa, dicatque continenti et nusquam interrupto spiritu: LECTULUS NOSTER FLORIDUS EST, ET TIGNA DOMURUM NOSTRARUM CEDRINA, LAQUEARIA CYPRESSINA, ET EGO FLOS CAMPI, ut et lectuli amoenitate, et domus magnificentia, et sua ipsius pulchritudine et venustate ad se amandum sponsum provocet, et alliciat. EGO FLOS CAMPI. Quod flos interpretis vertit, id in hebraeo est הבצלה Habaceleth, id porro tradunt genus esse rosae colore nigro quidem, sed specie venusta, et odore suavi: quod valde quadrat sponsae, quae item nigra et formosa superius dicta est.

Sequitur: ET LILIUM CONVALLIUM. Haec sponsa quidem dicit, non tamen de se, ut mihi videtur, sed de sponso potius suo. Quod pronomine addito planius dicas; Ego flos campi, et tu liliū convallium. Pro lilio, in hebraeo est שושנה Susanot, ii vero sunt flores senis foliis. Convallium vero epitasim habet: nam in convallibus laetius haec omnia proveniunt propter humoris majorem copiam. SICUT LILIUM INTER SPINAS, SIC AMICA MEA INTER FILIAS. Haec jam ex persona sponsi dicuntur, quia ab eo quod postremum in oratione sponsae fuit, initium faciens, eam iterum laudat, et quod lilio convallium similis ipse dictus est, docet id sponsae aptissime convenire: nec id solum ut lilio similis sit, sed ut inter spinas lilio: et sibi attributas laudes in sponsam retorquens, auget eas, et amplificat. Nam quae juxta spinas nascuntur rosae, eo pulchriores videntur, eoque magis oblectant oculos, quo spinarum, quibus obsidentur, horridior est species; nam horrore illo illustratur rosarum nitor. Itaque dicit. Quod me lilio sponsa adsimilas, id in te plane quadrat, quippe quae, et aetatis virore et specie liliū omnino refert, ut quantum rosa ab spinis distat, tantum ipsa forma praecedas reliquas foeminas, at-

que, ut lilia spinarum juxta positarum appositu videntur pulchriora, sic reliquae foeminae tecum compositae formae decus tuum illustrius reddunt. Cui sponsa rursus: SICUT MALUS INTER LIGNA SYLVARUM, SIC DILECTUS MEUS INTER FILIOS. Quantum, inquit, malus et amoenitate foliorum, et pulchra pomorum specie, aut ilicem, aut quercum superat, rigidas et incultas arbores, tantum meus sponsus elegantia formae vincit reliquos. Et certe multum amoenitatis habet malus arbor cum foliis, tum pomis abundans. Nam folia praeter quam quod figuram habent valde concinnam, viridi inficiuntur valde amoeno; pomis vero ex albo, aureoque modice rubentibus nihil ad aspectum pulchrius fieri potest. Ex quo intelligitur majorem laudem, quam quae sibi tributa fuerat, sponsam in sponsum contulisse, uberiusque illum laudasse: nam lilia, quorum similis dicta ipsa est, nullus ex se fructus edunt; malus vero utroque excellit, et pomis, et specie. Quoniam porro usu saepe venit, ut malus arbor, iis qui ipsam intuentur amoenitate umbrae, pomisque suis desiderium injiciat accedendi proprius, et desidendi sub ipsa, inibique dum se aestus remittit commorandi, pomaque ex ea carpenti; ideo in coepta similitudine persistens, ac longius sponsa progressa, commemorat, se in eandem voluntatem, atque cupiditatem inductam fuisse propius accedendi ad sponsum suum, eum ut vidit pomaque ex eo carpenti, idque ita fecisse. SUB UMBRA, inquit, ILLIUS, in qua desiderabam desiderare, scilicet, et quietem capere, SEDI, id est, quod optabam obtinui, perfeci quod cupiebam. ET FRUCTUS EJUS DULCIS GUTTURI MEO. Hoc est voti mei compos effecta, quam summam optabam mihi dari illius copiam, consequuta sum. Atqui optarat non solum alloqui, sed et deosculari, et amplecti. Id igitur factum ab se esse honesta verborum translatione significat. Nam viri sui optato aspectu commota, atque ejusdem sermone, atque blanditiis penitus inflammata, media inter verba in complexus illius irruisse intelligenda

est: intelligenda, inquam, est, non quia fecerit, sed quia fecisse fingitur, et ad eam rationem oratio ejus accommodatur. Itaque adhaerens viro suo, collumque ipsius arcte tenens, cupita legisse oscula intelligitur: et ipsos inter amplexus, atque oscula, interruptis vocibus illa dixisse. Nam ut suo postea dicemus loco, eadem ista accidunt in congressu animae cum Deo, cujus congressus imago hic exprimitur.

Sed pergit: INTRODUXIT ME IN CELLAM VINARIAM. Vini nomen, atque rem, ad voluptatem significandam transferri solere, superius dictum est. Cella igitur vinaria, summam quamdam et exaggeratam voluptatem, vel potius cumulum atque conventum voluptatum omnium significat; in eam porro sponsam introduxisse dicitur sponsus, quia suum erga illam amorem, quibus potuit maximis documentis testificatus est, quare subdit: ET ORDINAVIT IN ME CHARITATEM. Eo enim introduxit illam in cellam vinariam, id est, in gaudii atque voluptatis domicilium, quia ordinavit charitatem, id est, maxima ipsam, maximeque excellenti, atque conspicua charitate complexus est. Nam ordinandi verbum, ut in re militari usurpatur, cum ordinare acies, cumque ordines militum dicimus, sic hoc loco accipiendum est, ut ex hebraea voce, cujus loco ponitur, intelligitur. Nam דגאל Dagal proprie significat vexillum erigere, translate vero eminere, aut insignem esse in re aliqua, ut in acie signifer eminent. Igitur suam erga sponsam charitatem ordinasse sponsus, cum dicitur, id nimirum dicitur, nihil ad summum amorem fecisse sibi reliqui: magna et maxime illustra amoris documenta ostendisse: et tanquam sustulisse amoris signum quoddam, quod illa signum, ut strenui milites faciunt, intrepide sequuta, facile passa est quocumque voluit duci se, atque intromitti. Nam charitas, quemadmodum ipsa nemini insidias facit, ita strui sibi ab aliis, haudquam credit. *Charitas nihil timet, omnia sperat* (1).

(1) I. Cor. XIII.

Sequitur: FULCITE ME FLORIBUS, STIPATE ME MALIS, QUIA AMORE LANGUEO. Ea est animi nostri imbecillitas et infirmitas, ut peraeque gaudio, atque aegritudine laedamur. Itaque haud multo plures sunt, quos aegritudo conficit, quam quos effusa et immoderata laetitia extinguit, quod in amore maxime cernitur; propterea quod amor, ut in desiderando est omnium ardentissimus, ita in gaudento est effusus, et immoderatus maxime. Quamobrem, qui ardentem amant, crebro animo deficiunt, et prope exanimantur, nunc acri desiderio, nunc subita objecta laetitia victi, neque ad sperandum fortes, neque ad laetandum valentes, sed ad utrumque aequae imbecilles, et magis quam viri, foeminae, quarum animi imbecilliores sunt, et ob id impotentius amant. Ex quo affectu ducitur haec oratio. Nam magnitudine gaudii quod ex complexu sponsi hausit, victa sponsa est, et nimiae laetitiae vires corporis concesserunt. Itaque exanimata, et inter sponsi manus collapsa, vel dum collabatur potius, sibi deficienti, quibuscumque rebus possint, ut opem ferant, a suis comitibus petit, aut certe petisse fingitur, non quidem se animo deficere simpliciter dicens, sed ea loquens quae, quos animus deficit, loqui solent, quod est multo venustius. Ac profecto, ut hoc loco dicam, quod singulis prope hujus carminis locis jure dici potest, incredibilis est, et major fortasse, quam quae ullo ingenio explicari possit, et harum litterarum praestantia, et rerum naturae inter ipsas consensio. Nam, ut de harum litterarum praestantia primo dicam, cum poesis nihil aliud sit, quam pictura loquens, totumque ejus studium in imitanda natura versetur: id quod quidam nostri poetae, qui amatoria scripserunt, parum certe attendentes, cum se putarent optime dicere, ab optimi poetae officio longissime recesserunt. Verum ut coepi dicere, cum poesis naturam imitetur, eamque quodammodo loqui doceat, ac nihil aliud ad oblatum argumentum afferat praeter apta et decentia verba: cumque in eo uno poeta maxime elaborare debeat,

ut quae insunt in re proposita, aut quae pro illius rei natura inesse ipsi par est, ea sententiarum, atque verborum tanquam coloribus expressa, atque descripta ita exhibeat oculis conspicienda, ut non tam dici, quam agi videantur; ut quod de Ennio dictum est, si quae ab eo dicta praeclare, et scripta sunt, eadem dicere musae vellent, eas non aliis verbis, quam quibus Ennius usus est, usuras fuisse, idem efficiam ipse, suumque argumentum ita perficiat, eoque cuncta eloquatur modo, quomodo natura ipsa eloquutura esset, ei si loqui liceret: cum itaque omnis poeticae praestantiae, atque laudis gloria in hoc uno sit, affirmo in hoc amorum argumento, et in hac duorum inter se amantium, mutui amoris expositione, Salomonem reliquos omnium linguarum, atque gentium poetas, et oratores omnes, tam longe, tamque multum superasse, ut si, quae illi scripserunt cum ejus scriptis conferantur, statuendum sit, in illorum litteris amoris quidem inesse umbram quandam tenuem: solidam autem, et expressam, atque adeo vivam, et spirantem, atque agentem imaginem contineri in his Salomonis scriptis. Nihil enim eorum, quae in amore accidunt, a Salomone, vel est praetermissum, vel non ita dictum, quomodo dici optime, et significantissime potest. Nam quae prima in amore sunt desideria, atque suspiria, eorum primo loco mentionem fecit: iis adjecit colloquia praesentium mutua, verborumque blanditias, quae natura desiderio succedunt: haec sequuntur corporum complexus et animae atque spiritus communio, quibus ex rebus incredibilis voluptas exoritur, et existit, et qua in re honeste explicanda alii vehementer laborare solent; itaque vel taciti totum eum locum praetereunt, vel praeter decorem pudoris jacturam faciunt, eam Salomon ita apte exposuit verbis translatis, et mali arboris similitudine inducta, ut quamvis rem ipsam oculis prope subjecerit, honestas tamen, et verecundas aures nihil offenderit. Ac demum nequa in re deesset suscepto argumento, quia interdum con-

tingit, ut ingenti voluptate liquescens, et in laetitiam effusus amatorum animus corpus destituat, quoniamque id non tam saepe viris, quam foeminis accidit, quorum est ingenium imbecillius; ideo sponsam inducit ad extremum laetitiae veluti oneri succumbentem, ac omnibus cum corporis, tum animi viribus dissolutis collabentem. Atque haec ille omnia non commemorat ut facta, sed quo plus, et virium haberet, et suavitatis oratio, quasi agerentur exponit, personas ipsas agentes ea, atque loquentes inducens. Nec vero ad eorum expositionem adhibet a se excogitatas aliquas, et ingeniose elaboratas, aut sententias, aut verba; sed e media hominum vita, atque consuetudine sumptas voces numeris dulcissimis alligat; ut non tam carmen panxisse videri possit, quam amorem ipsum, affectusque amoris omnes, et quae in amore accidunt universa excitasse, et motum illis, ac vocem dedisse, in caenamque introductis imperasse, suam ut quisque personam ageret, eaque diceret, quae pro natura cujusque apta cuique, et convenientia essent: ut vel hoc ipso satis constet prodita haec scripta fuisse a majore facultate, atque vi, quam est humana facultas. Atque haec de praestantia harum litterarum. Quod vero ad rerum naturae consensionem attinet, quis non miretur, tam arctis similitudinum vinculis res, genere et natura plurimum distantes, esse colligatas: tamque consonare inter se ea, quae maxime dissentire videntur, humana scilicet atque divina, corporea et expertia corporis, ut ad coelestes amores, et eorum motus omnes exprimendos, nullis ex rebus proprios, atque expressiores similitudines, et imagines petantur, atque ducantur, quam ex humanis amoribus? Nam quamvis appetitus ille pulchri, qui est in utroque amore, ardentior in uno sit, quam in alio; tamen pro ratione utriusque eadem in utroque amore exordia sunt, ab eisdem, aut a similibus rebus incrementa suscipiunt: similes ac fere iidem motus, et affectus existunt in utroque: progressiones denique utriusque

absolutionesque, et fines sunt prorsus pares. Atque ut pulchri ea species, quae in corporibus cernitur, et qua vulgo notus amor excitatur, ab intelligibili, et incorporea pulchritudine ducitur, et participatur: estque tanquam umbra quaedam pulchri, quam ipsum veri pulchri veluti corpus in terras jacet, sic corporeus ipse, et terrenus amor, divinum et coelestem amorem imitatur, et iisdem, quibus ille vestigiis ingreditur. Itaque non solum quia hujus amoris, terreni, scilicet, atque humani natura, atque ratio nota nobis est, Salomon, aut potius per Salomonem Deus eo voluit uti, ad insinuandum in animos nostros aliquam notionem amoris sui; sed quia inest in illo sui amoris imago ea, qua nulla esse potest, aut expressior, aut melior, idcirco eo usus est. Idque habuit causae, quare tam exquisite, tamque omnibus suis partibus integre constantem humani amoris effigiem in hoc libro perfecit: nimirum, quia videbat nihil in illo amore praeter lasciva esse, quod non apte, atque commode posset ad divinos amores transferri. Ex quo erat consequens, ut quo plus in hac veluti imagine perficienda elaboratum esset, et quo plus in ea perpolienda curae positum, adhibitis omnibus, et artis, et ingenii coloribus, eo apertior efficeretur, ac notior divini amoris vis, atque natura, cujus in lucem proferendae, et illustrandae causa, omnia ista elaborabantur. Sed de hoc, quoniam alias dicemus, vel potius, quoniam toto opere sparsim dicendum est, nunc plura dicere supersedeamus, et eo revertamur unde digressi sumus. Animo, inquit, destituor, nec laetitiae vim ferre sustineo: accedite propius, flores date, vina spargite, fugientem spiritum quibuscumque potest revocari rebus, floribus, vino, pomis revocate. Et ad ipsum sponsum conversa: fulci, inquit, tua laeva, languidum meum caput, vinci dextra occiduum corpus, meque ruentem retine. Hujusmodi namque dici in animi deliquio solent, dicitque ea hic sponsa deficiens, aut certe fingitur dicere. Atque ea cum dicit, non solum illam defecisse intelligimus, sed de-

ficientem, collabentem, opem implorantem ipsam, ejusque declive caput, et suffusas pallore genas pene videmus. Sed sequitur ex sponsi persona: ADJURO VOS FILIAE SION PER CAPREAS, CERVOSQUE CAMPORUM, NE SUSCITETIS, NEQUE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM, DONEC IPSA VELIT. Animi deliquio somnus succedit, natura videlicet, id agente, quo ipsa quiete languidum reficiatur corpus. Igitur quasi ex deliquio in somnum sponsa incidisset, eam sponsus molli-ter in lectulo collocasse fingitur: conversusque ad sponsae socias, eas adjurasse, quietem ut ipsae agerent tantisper, dum illa somnum capit. Adjurat autem illas atque obtestatur per capreas, cervosque camporum, propterea quod cum sponsa ipsa, tum sponsae comites virgines inducuntur vitae rusticae deditae, et venationis studiosae ex illius gentis more: etenim de Tyriis virginibus, quae Palaesthinae vicinae sunt, extat illud Poetae:

Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram.

Et quoniam ita communis ratio sermonis, atque usus fert, ut a quibus aliquid obtinere volumus, eis prospera imprecemur in eis ipsis rebus, quarum studio tenentur; itaque ad militiae deditum agentes, ita te victorem complectar, ad magistratus studiosum, ita te consulem conspiciam dicere solemus; et Poeta lyricus navi, qua in Graeciam trajiciebat Virgilius, quo ipsum incolumem Athenis redderet, Pollucis benignum sydus, ac secundos ventos sic precabatur:

*Sic te diva potens Cypri,
Sic fratres Helenae lucida sydera,
Ventorumque regat pater,
Obstructis aliis praeter Iapiga,
Navis, quae tibi creditum
Debes Virgilium—*

Quia igitur ita consuetudo, atque ratio nostri sermonis fert, ideirco cervorum, atque caprarum, quarum illae venationi studebant, mentionem infert, obtestaturque sponsus sponsae comites, pro eo quantum cupiunt, dum venantur capreas sibi dari, quas certis ictibus jaculando conficiant, uti parcant cubantis sponsae, et somno indulgentis placidissimam quietem rumpere. Atque haec hactenus. Nam quae sequuntur tanquam ex alio nata principio, nova argumenta amoris continent. VOX DILECTI MEI, ECCE ISTE VENIT SALIENS IN MONTIBUS, TRANSILIENS COLLES. Dubium est, utrum hic inducatur sponsa vigilans, et ea quae sibi vigilanti evenerunt exponens, an dormiens potius, et somniorum visis affecta inter dormiendum id loquens, quod per quietem sibi videbatur videre, aut quod per quietem vidisset, quomodoque vidisset, id certe nunc dicens. Nonnullis placet, quod item mihi non displicet, novi argumenti hic exordium poni, sponsamque induci commemorantem sponsi ad ipsam reditum. Nam postquam illa quieti se dedit, discessisse ab ipsa sponsus fingitur, et in agrum se contulisse, paulo post reversurus. Adduntque iidem non oportere, in iis amatoris sermonibus quarere, quid rerum natura postulet, sed quid amantium usus atque ratio ferat. Etenim illam domi inclusam revertentem sponsum et montium juga cursu superantem videre, haudquaquam potuisse; sed desideranti illi, et de viri sui reditu cogitanti, redeuntis illius, et praefestinantis speciem, ut fit, ad animum occurrisset: accidisse autem, ut ad cogitationem apte eventus caderet, utque ille rediret, cujus de reditu sponsa cogitabat, quemque jam adventare animo praecipiebat. Nam evenire saepe, ut eorum quos amamus, et a quibus absumus proximos, et instantes reditus, species quaedam veluti nuntiae praecurrant, quae nobis, de amicorum nostrorum reditu nihil alioqui, aut cogitantibus, aut certi exploratique habentibus, de repente se offerunt, et subito desiderio nos accendunt, cupiditatemque nobis injiciunt, et

cogitandi de illis, et agendi, denique efficiunt ut pro eo accupimus, jam se in viam dantes illos, jam iter facientes, maturantes, adventantes, limenque ipsum superantes domus, sic animo quasi oculis videamus. Quod utrum casu fiat, an rerum naturae arcana consensione aliqua incertum sane esse, quin autem fiat non esse dubitandum. Hanc igitur rationem, si sequamur, priora illa: *VOX DILECTI MEI, ECCE ISTE VENIT SALIENS IN MONTIBUS TRANSILIENTES COLLES*, quae de adventu sponsi sui ipsa sibi sponsa desiderando fingit, continere debebunt. Posteriora vero, et quae proxime illa sequuntur, nimirum: *ECCE IPSE STAT POST PARIETEM NOSTRUM*, quid acciderit re ipsa, vel certe id quod fingitur accidisse explicabunt. Quod quo planius intelligatur ipsam loquentem inducamus, itaque dicentem. Nescio quid certe boni meus mihi praesagit animus, utrum fallor, an sponsi mei vocem ego audio? certe audire mihi videor, ipsumque concitato cursu redeuntem videre. At o nunquam amantis animus fallax, en adest ipse, nec opinione falsum: adest certe, jamque ipsum limen domus superat, meque e janua salutatur: sed quo ille disparuit, quoove adiit? ut se occulit postibus, ut rursus apparet, rursusque occulitur, vides ut caput intulit fenestras, ut emicuit pulcher. Aliis videtur, quorum nos sententiam libentius sequimur, propterea quod praeteritis praesentia apte connectit, et ad ea quae in re evenire solent, sese valde accommodat: itaque alii dicunt, quemadmodum animi deliquium natura somnus sequitur, ita somno insomnia agnata esse, in iis maxime, quorum animi gravioribus curis sollicitantur, quales sunt amantes omnes. Quare sponsam, quae hactenus dormire dicta est, nunc consentaneae fingi, dum dormit, audire ea, atque videre, quae cum vigilabat, versabat in animo, quaeque optabat, atque cupiebat. Itaque omnia ista dormientem ipsam secum egisse, ac loquentam fuisse affirmant, aut certe quae per quietem egisset, atque vidisset ea nunc commemorari: pulchreque quadrare, ut

quae superius inducebatur, se ipsa ex crucians, quod suo sponso carebat, ea postea fingatur per quietem hauriens sponsi sui redeuntis, et adventatis imagines ejusmodi, quales fingi a desiderante, et somniante solent, non quales re ipsa contingunt. Salomonemque ipsum adeo incubuisse dicunt, animumque intendisse in morum, atque naturae imitationem, ut quoniam dormientibus, non eadem, quae vigilantes obierunt, occurrunt videnda, sed similia illis, aut affinia, aut aliqua ex parte conjuncta, idcirco verba, quae vigilantibus sponsae, et magno desiderio flagranti, carminis hujus initio ipse dedisset, eidem dormienti nunc, et ex desiderio somniorum visis affectae, non eadem quidem illa tribueret, sed ejusmodi daret, ut ex illis videri possint derivata, atque deducta. Quae eo verisimilius dici mihi videntur, quia mox capite sequenti, in lectulo per noctem sponsum suum quaesivisse, nec tamen invenisse illum sponsa dicitur; ex quo apparet, illam cubantem nunc, et indulgentem insomniis induci. Adde quod ipsa totius orationis ratio, ipsaque varietas, et inconstantia dictorum speciem, atque imaginem insomni prae se fert. Quod enim in somniorum visis fit, ut multarum rerum imaginibus multis una coeuntibus, atque confusis, nec temporum nec locorum, nec ordinis, aut naturae ulla ratio servetur, sed praesentibus praeterita jungantur, et plurimum inter se loco distantia conferantur in unum locum, ejus in hac oratione perfectissime expressa imago extat. Est enim videre in ea sponsam tecto quidem suae domus inclusam, agros tamen, et nemora peragrantem, jam videntem sponsum suum jam ipsum quaerentem, eodemque momento temporis et in agro illum, et secum una domi esse dicentem: magnaque, et prope mirabile celeritati, fenestras, agros, nemora, cancellos, colles in unum conferentem: ut quanta visorum esse solet, tanta sit orationis hujus, atque sententiarum varietas. Sed jam quid dicat, audiamus. *VOX DILECTI*. Ex abrupto atque praecise, qualis dormientium, aut

subito gaudio affectorum sermo esse solet. ECCE ISTE VENIT SALIENS IN MONTIBUS TRANSILIENS COLLES; SIMILIS EST DILECTUS MEUS CAPRAE HINNULOQUE CERVORUM, scilicet corpore solutus animus distantia eaque, atque proxima videt. EN IPSE STAT POST PARIETEM NOSTRUM. Ut maturant amantes ad ea, quorum cupiditate tenentur, dicenda, atque fingenda. Quot enim et quanta camporum, atque montium spatia, quantulo temporis spatio confecit? EN IPSE STAT POST PARIETEM NOSTRUM, RESPICIENS PER FENESTRAS, PROSPICIENS PER CANCELLOS. Quod non recta ad sponsam ingressus sponsus, sed per rimas prospectasse dicitur, id ex amantium consuetudine, atque ingenio mirifice expressum est. Nam amatores interdum obvoluto capite ad amicas adeunt, quo nec opinato postea se ostendentes ipsas majore laetitia afficiant: interdum vero aegre se illis ostendunt, et quanquam videri volunt, nolle simulant, ludosque sibi ipsis mutuo de se praebent, pertentantque saepe, et explorant iis lusibus uterque alterius amorem erga se mutuum: ipsum denique amorem conditiorem, ut ita dicam, et dulciorem hoc tanquam sale reddunt, ex quo est illud:

—*Et se cupit ante videri.*

PROSPICIENS PER CANCELLOS. Proprie et simpliciter vertit, quod in hebraeo positum est translate, et eleganter. Nam זרזיז proprie de rosa, et floribus dicitur, cum e folliculis erumpunt. Unde per similitudinem transfertur ad sponsum proferentem caput per fenestram. Nam ut flores cum primo erumpunt lactiores, et nitidiores nobis videntur, quam cum foliorum orbem explicaverunt: nec apparent tunc toti, sed capitulorum acumina tantum ostendunt, sic omni flore, omnique rosa pulchrior sponsus, caput fenestrae intulisse, et roseum os aperuisse sponsae visus est. EN DILECTUS MEUS LOQUITUR MIHI. Et haec audiri sibi sponsa videtur. SURGE, PROPERA AMICA MEA, SPECIOSA MEA, ET

VENI. Quoniam plurimum ipse ruri versatur, eodem ipsam vocat, hoc est, ad una secum commorandum invitatur. Quanquam quod saepe admoneo, quae hic dicuntur facta dictave, ea neque Salomon ipse cum alio, neque pastores ulli conjuges inter se egerunt, aut dixerunt unquam; sed e quotidiana vita sumpta, personisque iis attributa, quas maxime deceret ea facere, ac dicere, ad Christi et Ecclesiae mutuos amores significandos sunt cuncta relata. SURGE, PROPERA AMICA MEA. Hortatur ut sine cunctatione aliqua agros, et rura petat: nam ea loca et languentibus salubriora esse solent, et inter se amantibus multo gratiora: et quo facilius illi persuadeat, primo blandissime appellat illam, deinde novo veris adventu ruris amoenitatem exaggerat, SURGE, inquit, ut decubuisse illam intelligas. JAM ENIM HYEMS TRANSIT, IMBER ABIIT ET RECESSIT. Ne scilicet, aut frigus, aut noxios aegro corpori ventorum flatus causari posset: FLORES APPARUERUNT IN TERRA NOSTRA. Descriptio veris a conjunctis, sive accidentibus, vernat tellus, ergo ver est, ut in illo:

*Jam veris comites, quae mare temperant,
Impellunt animae Linthea Thraciae.*

TEMPUS PUTATIONIS ADVENIT. Ex hebraeo alii, tempus cantionis, utrumque autem et verbo hebraeo significatur, et vere fit. Nam vere appetente, et putantur vites, et vinetores dum opus faciunt cantillant; quanquam cantus omnino cum vere maxime jungitur: novo enim solis accessu auctus sanguis cor animantium complet, et laetitia insolita afficit, ex quo canendi cupidus sequitur, tam in hominibus, quam in volucris, unde in veris descriptione ille:

*Ducunt in tenero gramine pinguium
Pastores ovium carmina fistula.*

VOX TURTURIS AUDITA EST IN TERRA NOSTRA. Nam hyme ineunte turtures e Palaesthina discedunt, et calidiores regiones petunt: veris autem initio revertuntur. FICUS PROTULIT GROSSOS SUOS. Ficus immaturae quae sunt, aut quae non facile ad maturitatem perveniunt, grossi appellantur, easque Hebraei $\alpha\beta$ nominant. VINEAE FLORENTES DEDERUNT ODOREM. Hebraice, et vites minuta uva dederunt odorem. Nam cum a flore primo apparent uvarum botri granis minutissimis odorem ex se emittunt perquam suavem. Igitur quando omnia vernant. SURGE, inquit, PROPERA AMICA MEA, SPECIOSA MEA ET VENI. In agrum scilicet, quo isto quidem anni tempore nihil esse potest amoenius.

Sed pergit: COLUMBA MEA IN FORAMINIBUS PETRAE, IN CAVERNA MACERIAE, OSTENDE MIHI FACIEM TUAM, SONET VOX TUA IN AURIBUS MEIS. Jam cujus rei causa ipsam vocet, apte et verecunde explicat, similitudine ducta a columbis, quae ex omnibus volucris maxime inter se amant. A columbis inquam non cicuribus, sed feris quae in rupibus nidulantur, vaganturque per agros, quo magis omnia inter se consonarent. Nam ad idem vitae genus rusticum, videlicet, vocabat ipsam; itaque dicit: Quod autem te in agrum voco, quo non ego modo, sed valetudo tua te, aerisque ipsa, et locorum amoenitas vocat, tellusque ipsa floribus vernans, vineaeque pampinis vestitae jam, et late fragrantantes invitant; itaque quod te voco, ideo voco, ut quantum columbae, quae rupes et rura colunt, amori vacent suo, tantum nos ab omni cura vacui indulgeamus nostro. In agrum itaque veni, et mecum una vivo ad exemplum columbae, quae sociam sequuta, eique assidens, ac mutua, atque dulcia murmura, et oscula miscens, in amore aetatem degit. Innuit porro, atque quodammodo tacite illam docet rationem eam, qua se amari ab ipsa vult. Nam columbae ut sunt maxime inter se amantes, ita fidei observantes sunt maxime, et ob id ipsum suspiciosae sunt mi-

rum in modum: quod potissimum in maribus cernitur (1). Peregre enim reversi, ut compares aspiciunt, statim nescio qua mala suspitione tacti graviter commoventur: itaque tumet illis statim pectus, et raucum quiddam, atque irae plenum frementes, caudaque humum ictibus crebris ferientes, ut et iratum animum, et sui impotentem facile agnoscas, illas obeunt, circumcirca, ac rostro ipso interdum acriter feriunt, laesae pudicitiae ipsi dum aberant, et violatae fidei, ipsi ut suspicantur, poenas repetentes ab innoxiiis. Quae illae omnia mira mansuetudine tolerant. Nam neque ab illorum aspectu se subtrahunt: neque longius abscedunt: neque, quamvis graviter percussae, referunt ipsae illos aliquando, sed eo usque perferunt, quo ad ipsarum patientia marium ferocia victa, animum item illi induunt placatum et mitem, et irarum ac suspitionis oblitae, de integro amicitiam ineunt, rostraque jungunt, atque oscula mirabili charitate. Quae omnia ad spiritualia, et divina relata magnos significatus habent, ut suo postea dicemus loco: nunc satis sit vidisse, quam apte columbarum natura, atque ratio ad amoris transferatur significationem.

Sequitur: CAPITE NOBIS VULPES PARVULAS QUAE DEMOLIUNTUR VINEAS, NAM VINEA NOSTRA FLORUIT. Non satis constat uter ista dicat: et quidem si sponsae sunt haec verba, ut esse ego certe puto, quanquam videri possit alicui parum illa cohaerere cum superioribus, tamen vere multum cohaerent, et ex illis ducuntur, res ipsa, si quemadmodum se habet, attente consideretur. Est enim familiare foeminis quo tempore se a suis viris maxime amari vident, de eo quod ipsis vel triste aliquando accidit, vel periculosum in futurum imminet agere, atque queri, nullo saepe agendi idoneo argumento ipsis oblato, et plane intempesitive. Nam ab amore ipso, et ab experta erga se virorum

(1) Plin. lib. x, c. xxxiv.

suorum voluntate, atque charitate, ad querelas hujusmodi inducuntur, et iis illae querelis quodammodo testificantur, et quam ipsae viros suos tenere diligant, et quam se ab eis diligi, atque amari credant, utque arbitrentur, atque confidant, praesidio illos futuros sibi. Igitur sponso vocanti, et invitanti, et blandissimis verbis testificanti amorem suum obsequuta sponsa, et in agrum egressa, nihil ad blanditias sponsi respondisse dicitur, sed praeter id ex foeminarum ingenio nimis apte dixisse: CAPITE NOBIS VULPES PARVULAS, QUAE DEMOLIUNTUR VINEAS, NAM VINEA NOSTRA FLO- RUIT. Nam ex eo intelligitur jam esse in agro. Est enim sacrae Scripturae, quae antecedunt significare facta esse ex iis, quae sequuntur. Vineas florentes vidit, ergo in agro versabatur. In quo, quoniam vinea quaedam illius erat, eam ut vidit, et ei florenti, ac palmites agenti, a vulpibus vinearum vastatricibus periculum imminere animadvertit, recte fingitur praetermissis aliis id unum orasse virum suum, daret operam eas ut caperet. CAPITE, inquit, NOBIS VULPES PARVULAS. Judaeam regionem abundare vulpibus ex libro Judicum, et Samsonis facto satis liquet: illas autem vinetis pestem afferre solere, omnibus est notum, idque maxime cum parvae sunt: nam postquam adoleverunt, majores praedas agunt, ideoque parvas vulpes nominavit, easque antequam vineae florere inciperent capi voluit. Nam postquam vites folia, atque palmites protulerunt, difficilius capiuntur, propterea quod iis foliis, atque palmitibus sese occultant.

Sed pergit: DILECTUS MEUS MIHI, ET EGO ILLI, QUI PASCITUR INTER LILIA. Haec, et verno tempore, et sub auroram agi intelliguntur. Nam aurora appetente, cum ager vernans amoenissimus est, sponsam hortabatur sponso, ut lecto surgeret, ac se in agrum conferret. Cum autem hortatus esse illam dicitur, eduxisse eam una secum in agrum intelligitur, quo ipse cum grege pergebat. Quo in loco illa aliquantulum commorata, postea vitandi calores

causa (nam aegro corpore calorem Solis ferre non posset) antequam dies aestuaret, domum reverti velle fingitur, et dum revertitur orare sponsum, ut quando ipsi pastus causa domum redire ante noctem non licet, id saltem sibi det, ut statim atque advesperascere coeperit, domum properet nulla mora interposita. DILECTUS, inquit, MEUS MIHI, ET EGO ILLI, QUI PASCITUR INTER LILIA, DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTUR UMBRAE; REVERTERE, SIMILIS ESTO CAPRAE HINNULOQUE CERVORUM, et quae sequuntur. DILECTUS MEUS MIHI, ET EGO ILLI. Vocandi significationem ista habent, ac si dicat, heus dilecte mi, meque ipse diligens, qui pascis inter lilia. Pascere autem inter lilia dicit, non quod lilia sint pascua, sed quia amantes foeminae semper in ore habent rosam, lilia, gemmas, ebur, atque iis alia similia. DONEC ASPIRET DIES ET INCLINENTUR UMBRAE. Id est, usque ad vesperum diei. Nam pometidianum, et vespertinum tempus, his significatum verbis arbitror, non matutinum, ut quidam putaverunt. Nam occidente Sole, lenes aurae plurimum spirare incipiunt, unde ille:

*Aspirant aurae in noctem, nec candida cursum
Luna negat.*

Itaque aurae spirant cadente Sole, et umbrae quae corporum objectu fiunt, quaeque dum medium coeli tinebat Sol, stabant quodammodo, produci longius et moveri, atque adeo festinare videntur.

Et Sol crescentes decedens duplicat umbras.

Unde quod Latinus interpres vertit, inclinentur; hebraice נָסוּ Nasu, dicitur, id est, fugiant. Dicuntur autem fugere umbrae, occidente Sole, id est, maturare, ex proprietate sermonis hebraici, in quo fugere pro maturare ponitur, proque ocyus moveri: quale est illud quod hoc

ipso in carmine postea dicitur. Fuge, dilecte mi, id est, matura: quod etiam Graeci satis expresserunt interpretes: quippe qui hunc locum isto modo convertunt $\alpha\alpha$ $\alpha\alpha\theta\omega\sigma\tau\upsilon$ $\alpha\iota$ $\tau\alpha\alpha\iota$. Quanquam et in latino sermone fuga non semel usurpatur pro matura profectioe atque cursu. Ex quo ille:

Nona fugae melior.

Et alibi:

Ille volat, simul arva fuga, simul aequora verrens (1).

Significatur igitur iis verbis, vespertinum tempus a conjunctis, idque tempus, et non matutinum significari, et res ipsa, et instituti sermonis ratio posebat: res ipsa. Nam sub noctem a pastu domum reditur. Ex quo ille:

—Ite domum saturae, venit Hesperus, ite capellae.

Ratio instituti sermonis. Nam amantem foeminam et ex amore aegram, atque decumbentem, qualis hic sponsa fingitur, se noctu relinqui solam decebat, ut nollet. Rogat igitur virum suum, ut, quoniam rei familiaris, atque pecuariae causa in agro remanet, illum saltem sibi et amanti concedat, et aegrae, ruri ne pernoctet. Itaque ait. REVERTERE, SIMILIS ESTO CAPRAE HINNULOQUE CERVORUM SUPER MONTES BATHER. Id est, ipsum orat, ut simul atque Sol ad occasum vergere coeperit, reditum ipse maturet, iterque arripiat, arreptumque conficiat summa celeritate, quomodo hinnuli festinant, atque etiam praevertere ventos fuga solent, super montes, quos Bather, id est, divisionis, aut scissurae vocat, vel quod regiones montibus disterminantur: vel quasi dicat, super scissuras montium, id est, ut

(1) Virgilius Georgi I et III.

hinnuli faciunt, quando se in montium scissuras, in quibus sua habent cubilia referre properant. Sed expositis jam hujus capitis vocibus, veros earum sensus exquiramus.

ALTERA EXPLANATIO

EGO FLOS CAMPI ET LILIUM CONVALLIUM. Haec, ut diximus, ad superioris capitis finem referuntur, eique adjuncta sunt, et ab sponsa dici accipienda, quae videlicet contenta eo amoris gradu, ad quem pervenit, manere in eo velit. Nam incipientes, uti diximus, quo magis praeter eorum spem atque meritum participes sunt effecti bonitatis, atque voluptatis divinae, eo citius suae cupiditati modum statuere volunt: nam se ad summum pervenisse facile sibi persuadent. Ergo quia lectulus illorum jam floret, et quia eorundem domus electa e materia constructa nitet, hoc est, quia ut ipsis videtur, arefacta radice peccati, pietas in ipsis germinare coepit, floresque proferre, id est, ut iterum interpreter, quia se collocatos vident in ea vita, quae non solum honesta et Deo placens, sed grata etiam sibi est, et jucunda, jucunditas ut ea perpetua sibi sit, cupiunt atque optant. ET LECTULUS, inquit, NOSTER FLORIDUS, ET TIGNA DOMORUM NOSTRARUM CEDRINA, ET LAQUEARIA CYPRESSINA. ET EGO FLOS CAMPI. Ut nihil sit, quare non perpetuo manere mecum velis, mihiq; stabile et proprium efficere gaudium hoc, quod e tuo colloquio et congressu percipio. FLOS CAMPI. Alii flos saturitatis, aut ubertatis, quod hispane apte diceretur: *Flor de buen año*. Quod ideo vere, ac recte dicitur, quia justis, ut justis et probis ac Deo grati sint, non a se ipsi habent, sed praecipue a coeli indulgentia, hoc est, ab eo, cujus de plenitudine omnes accipimus; suntque propterea flores ubertatis, id est, ab illa uberrimorum bonorum copia, quae in Christo est, producti

ipso in carmine postea dicitur. Fuge, dilecte mi, id est, matura: quod etiam Graeci satis expresserunt interpretes: quippe qui hunc locum isto modo convertunt $\alpha\alpha$ $\alpha\alpha\theta\omega\sigma\tau\iota\upsilon$ $\alpha\iota$ $\tau\alpha\alpha\iota$. Quanquam et in latino sermone fuga non semel usurpatur pro matura profectioe atque cursu. Ex quo ille:

Nona fugae melior.

Et alibi:

Ille volat, simul arva fuga, simul aequora verrens (1).

Significatur igitur iis verbis, vespertinum tempus a conjunctis, idque tempus, et non matutinum significari, et res ipsa, et instituti sermonis ratio posebat: res ipsa. Nam sub noctem a pastu domum reditur. Ex quo ille:

—Ite domum saturae, venit Hesperus, ite capellae.

Ratio instituti sermonis. Nam amantem foeminam et ex amore aegram, atque decumbentem, qualis hic sponsa fingitur, se noctu relinqui solam decebat, ut nollet. Rogat igitur virum suum, ut, quoniam rei familiaris, atque pecuariae causa in agro remanet, illum saltem sibi et amanti concedat, et aegrae, ruri ne pernoctet. Itaque ait. REVERTERE, SIMILIS ESTO CAPRAE HINNULOQUE CERVORUM SUPER MONTES BATHER. Id est, ipsum orat, ut simul atque Sol ad occasum vergere coeperit, reditum ipse maturet, iterque arripiat, arreptumque conficiat summa celeritate, quomodo hinnuli festinant, atque etiam praevertere ventos fuga solent, super montes, quos Bather, id est, divisionis, aut scissurae vocat, vel quod regiones montibus disternantur: vel quasi dicat, super scissuras montium, id est, ut

(1) Virgilius Georgi I et III.

hinnuli faciunt, quando se in montium scissuras, in quibus sua habent cubilia referre properant. Sed expositis jam hujus capitis vocibus, veros earum sensus exquiramus.

ALTERA EXPLANATIO

EGO FLOS CAMPI ET LILIUM CONVALLIUM. Haec, ut diximus, ad superioris capitis finem referuntur, eique adjuncta sunt, et ab sponsa dici accipienda, quae videlicet contenta eo amoris gradu, ad quem pervenit, manere in eo velit. Nam incipientes, uti diximus, quo magis praeter eorum spem atque meritum participes sunt effecti bonitatis, atque voluptatis divinae, eo citius suae cupiditati modum statuere volunt: nam se ad summum pervenisse facile sibi persuadent. Ergo quia lectulus illorum jam floret, et quia eorundem domus electa e materia constructa nitet, hoc est, quia ut ipsis videtur, arefacta radice peccati, pietas in ipsis germinare coepit, floresque proferre, id est, ut iterum interpreter, quia se collocatos vident in ea vita, quae non solum honesta et Deo placens, sed grata etiam sibi est, et jucunda, jucunditas ut ea perpetua sibi sit, cupiunt atque optant. ET LECTULUS, inquit, NOSTER FLORIDUS, ET TIGNA DOMORUM NOSTRARUM CEDRINA, ET LAQUEARIA CYPRESSINA. ET EGO FLOS CAMPI. Ut nihil sit, quare non perpetuo manere mecum velis, mihiq; stabile et proprium efficere gaudium hoc, quod e tuo colloquio et congressu percipio. FLOS CAMPI. Alii flos saturitatis, aut ubertatis, quod hispane apte diceretur: *Flor de buen año*. Quod ideo vere, ac recte dicitur, quia justis, ut justis et probis ac Deo grati sint, non a se ipsi habent, sed praecipue a coeli indulgentia, hoc est, ab eo, cujus de plenitudine omnes accipimus; suntque propterea flores ubertatis, id est, ab illa uberrimorum bonorum copia, quae in Christo est, producti

flores. At quid huic Christus respondet? SICUT LILIUM INTER SPINAS, SIC AMICA MEA INTER FILIAS. Ita laudat, ut simul admoneat incipientem Deus, nimium cito ipsum quietem appetere, et ab honestis laboribus vacationem: multa ei restare perferenda, antequam eo perveniat, quo se jam pervenisse falso putat. Eatenus ipsum esse pulchrum, et justum, si cum spinis, id est, cum iis hominibus comparetur, qui cupiditatum aculeis cruentantur: nondum autem eo pervenisse, ut perfectis viris connumerari possit, aut conferri. Nam residere adhuc illum in infimo bonorum ordine, nec ad eum ascendisse gradum, in quo qui sunt, non jam ex comparatione malorum pulchri habentur, sed amatis puellis omnibus, concubinisque, id est, incipientibus, et proficientibus in virtute viris anteferuntur: turpe vero illi, et perniciosum esse cessare velle, antequam ad eum gradum perveniat. Cui in persona incipientium sponsa: SICUT MALUS INTER LIGNA SILVARUM. Christo digna, et vere illi tributa laus: sed videamus quod sequitur. SUB UMBRA ILLIUS QUEM DESIDERAVERAM SEDI. Declarat voluptatem eam, quam ex divino illapsu percepit. Quanquam umbrae ratio, atque nomen tam saepe transfertur in sacris litteris ad Dei gratiam significandam, ut nobis videatur arcanum aliquid, et cognitione dignum latere in eo. Et quidem in umbra, quod cum gratia, et favore Dei habeat communionem aliquam, ex quo umbrae nomen ad gratiam significandam possit transferri, unum fere est, quod ad arcendos aestus valet; nam, quae illi insunt caetera, levitas, fugacitas, lucis vacuitas, cum eo de quo loquimur, nihil affine aut cognatum habent. Sed num aliquod in nobis incendium, aliquisve ignis conceptus latet? aut in legis Dei cultu, ejusque gratia, et favore refrigerandi, et aestus arcendi inest aliqua vis? Est certe utrumque, et in nostris sensibus ex illo primo, noxio serpentis afflatu magnum inclusum incendium, et in divina gratia ejus restinguendi facultas summa, modo illi ne obsistamus nos, sed permittamus po-

tius ut in nobis explicet vires suas. ET FRUCTUS EJUS DULCIS GUTTURI MEO. Consentaneae, scilicet, nam ubi id evenit, ut sub gratiae Dei umbra, anima quiescat, malarum cupiditatum ardore restincto, aut certe magna ex parte refrigerato, tum plene percipit quanta dulcedinis magnitudo insit in amore Dei, ex quo etiam sequitur: INTRODUXIT ME IN CELLAM VINARIAM, ET ORDINAVIT IN ME CHARITATEM. Nam haec jam ad ecstasim pertinet. Sed cum ejus duplex genus sit, unum divini luminis illatione constans, in quo luce coelesti perfusa mens, et magnarum quarundam, et sublimium rerum cognitionibus occupata, aciem suam ad externa haec et sensibilia referre non potest: alterum quod efficitur, atque existit abundantia ex Deo perceptae voluptatis, dico ad hoc posterius genus, quae hic dicuntur pertinere; quod satis apparet ex eo, quod additur: ET ORDINAVIT IN ME CHARITATEM. Et continenter: FULCITE ME FLORIBUS, STIPATE ME MALIS, QUIA AMORE LANGUEO. Nam ex illapsu, hoc est, ex iis sermonibus blandis, et praedulcibus, quos cum Deo anima habuit, sensim atque paulatim auctus amor penitus exarsit, et tanquam incendio quodam corripuit omnes animi vires, et in Deum convertit ipsum totum; ex quo factum est, ut non jam amplius corpus curare vellet, sed vacare uni amori cuperet, unumque Deum arctissime complecti, eique omnino adhaerere: unde sequitur: LAEVA EJUS SUB CAPITE MEO, ET DEXTERA ILLIUS AMPLEXABITUR ME. Quae proculdubio divinis amplexibus fruētis, inque Dei sinu quiescentis, nec modo amantis Deum, sed etiam in ipso amore voluptate colliquescentis, verba sunt. Itaque istius amatricis animae quieti prospiciens Deus continuo subjungit. ADJURO VOS FILIAE HIERUSALEM PER CAPREAS CERVOSQUE CAMPORUM, NE SUSCITETIS, NEQUE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM, DONEC IPSA VELIT. Qui vacantis Deo animi quietem, et sanctum illud et fructuosum bonorum otium interpellant, atque perturbant, vel molestiis inferendis, vel offensionis, atque peccati causis afferendis, quique e deliciis

paradisi pertractos sanctos homines in medias hujus vitae turbas conjiciunt, et tanquam per vim divellunt a divino complexu, impii, et virtutis hostes homines; non secus ipsi faciunt, quam caput ipsorum fecisse legitur, adversus primos humani generis parentes. Et quemadmodum similiter faciunt, ita similem exitum metuere atque horrere debent. Nam detestatur Deus, ac pessime odit eos homines, qui eo usque pravo et corrupto animo sunt, ut non solum peccandi nullum modum ipsi faciant, sed ut omnes in peccando similes sibi esse velint: quique quoscunque honestae vitae sectam sequentes viderint, ad suum gregem pettrahere illos et aggregare summo studio conantur: aut si id minus illis successerit, pro inimicis sibi eos habendos ducunt. Etenim in ejusmodi homines, sive potius hominum pestes, illa Christi, quamvis mitissimi, haud dubie severissima verba intenta sunt (1): *Qui scandalizaverit unum ex pusillis, qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria ad collum ejus, et demergatur in profundum*. Eademque est hujus adjurationis sententia: **ADJURO VOS FILIAE HIERUSALEM PER CAPREAS CERVOSQUE CAMPORUM**. Nam his verbis sine dubio hortatur, atque monet Deus homines universos, quantum sua cuique vita, atque fortunae charae sunt, tantum ut abstineant a tam immani facinore: neve bonorum studia virtutum impedire, aut debilitare audeant, aut quovis modo bonis molestias exhibeant: ipsi potius illos sequantur, ad eorumque exemplum, mores suos, atque vitam instituant. Atque hoc modo, atque his verbis ecstasis incipientum describitur, ad quam, ipsi cum pervenerunt, ad summum ejus gradus pervenisse putandi sunt. Itaque quae sequuntur jam ad secundum, id est, ad proficientium gradum spectant: ea autem sunt haec. **VOX DILECTI MEI**. Dum corporis sensibus consopitis uni Deo vacat justus animus, ad altius virtutis, atque amoris genus vocari sibi videtur, et

(1) Matt. XVIII.

certe vocatur, utpote qui creditum sibi, et ad rem augendam datum talentum, humi defosum non absconderit, sed ad mensam nummulariis dederit. Itaque, quia propositi stadii prima spatia rite confecit, ad ea quae restabant simili gnavitate obeunda se excitari a Deo, visum sibi esse dicit. Nam Deus semper eos in majus provehit, qui, quae ab ipso accipiunt, dona rite collocant. Cupit enim pro sua immensa bonitate, quod quidem ad se attinet, ad summum omnes evehere. Atque quemadmodum Sol, sine personarum, aut gentis aliquo discrimine, lucis suae radios undequaque diffundit, neque suum lumen ulli mortalium invidet, imo ultro offert ipse se atque infert, modo ei non obsistatur, tantumque ex ejus lumine quisque haurit, quantam illi praebet facultatem inferendi sese, atque introeundi; sic ex inexhausto divinae bonitatis fonte manans, et ad omnes mundi partes pertinens munificentia, atque largitas Dei, ultro se offert nobis, atque ingerit, nullumque sibi constituit benefaciendi modum, nisi quatenus ei nos vel morum pravitate, vel certe imbecillitate, et angustia animi aditum intercludimus, locumque adimimus. Adimimus autem, cum, quae ab ipso accepimus bona, aut infructuosa ea, et sterilia manere in nobis patimur, aut pessime collocata in pravos usus convertimus. Quam ille habet maximam, atque justissimam causam de nostra caecitate querendi, quod cum natura ipse et beneficus sit, et benefaciendi infinite cupidus, nostra vel socordia, vel aversione animi, et tanquam obstructione efficimus, vix ut extare in nobis possit beneficentiae suae munus. Quod illi tam molestum est, quam ipsum benefacere gratum est atque charum. Nam profecto quicumque largitati Dei obsistunt, eamque ingredi ad seipsos non sinunt, id, quod in ipsis est, ex Deo, cujus est maxime propria munificentia atque largitas, divinam naturam tollunt. Quare illos odit merito Deus, atque aversatur, et tandem nudos, atque spoliatos relinquit, ea auferendo ab eis beneficia, atque dona, quae prius in

illos contulerat. Nam qui bona, quae a Deo acceperunt, per suam socordiam, vel inutilia reddunt, vel in suam perniciem convertunt, satis eo ipso docent, se esse indignos, quibus amplius benefiat. Itaque hos odit Deus: contra autem eos amat, atque quotidie amplioribus beneficiis auget, quos rem coelestem quotidie, et talenta sibi ab ipso credita, diligenter augere videt; unde est hoc: VOX DILECTI MEI. Nam, ut dixi, his Deus significatur incipientem vocasse ad altiorum gradum gratiae, quia gratia recte usus est. Vocasse autem ad proficientium in amore gradum. Nec enim passus Deus est, ut ullum sibi a benefaciendo vacuum tempus praeteriret; aut ut spatium aliquod intercederet, quo in spatio, qui functus recte esset suo erga ipsum officio, qui pro eo, quod sibi datum esset virtutis, munus suum rite obivisset, in eo ipso gradu, quem premebat, diutius maneret, ac non potius ad altiorum gradum ascenderet; atque operae a se egregie navatae, majoris gratiae praemium acciperet. Quoniam enim ipsum benefacere amat: nobisque bene, et ex animo cupit, ut primum vidit amplius bene fieri isti homini posse, statim illi benefecit: et occasionem benefaciendi arripuit, ut primum ipsi oblata est. Ex quo apte ipse Deus, et pro institutae metaphorae ratione profecto eleganter inducitur festinans, et concitato cursu montes et colles transiliens.

Sequitur enim: ECCE ISTE VENIT SALIENS IN MONTIBUS, ET TRANSILIENS COLLES. SIMILIS EST DILECTUS MEUS CAPRAE HINNULOQUE CERVORUM. Quod idem Dei ardens studium nobis benefaciendi, et quaecumque facultas datur sua beneficia ad animos nostros insinuandi, et ea quae sequuntur significat. EN IPSE STAT POST PARIETEM NOSTRUM RESPICIENS PER FENESTRAS, PROSPICIENS PER CANCELLOS. Nam huius de quo agimus gradus atque virtutis hominis animus nondum ita ab omni cupiditatum sorde purus est redditus, videre ut splendores Dei integre possit. Sed quemadmodum maculis varie notata, et infecta specula, qua parte

sui nitent, et satis levia atque, pura sunt, imagines objectas clare reddunt: qua vero maculosa, obscurant et obtundunt: item in isto de quo loquimur, gradu, quod anima nondum sibi, omnibusque partibus sui metum, dolorem, gaudium, cupiditatem, caeterosque affectus absternit evenire conspicitur. Species namque Dei, cum ipse istam animam convenit, ac propior illi esse incipit, non tota in ipsa enitet, sed partim apparet, partim occultatur: et pro eo ad quod videndum anima habilis effecta est, ita sibi videtur ipsum videre: jam stantem post parietem: jam per fenestras respicientem: jam prospicientem per cancellos. Hoc est, animus huius, quem dico ad proficientes ascendere quoad licet, et quoad patitur ratio ipsius, qui nondum aptus est ad id, ut illustrari ex Deo totus possit, Deum videt gratiae suae dona sibi tribuentem atque ostendentem. At quid quaeso tribuit illi, aut ostendit de novo? ipsam audiamus sponsam. EN, INQUIT, DILECTUS MEUS LOQUITUR MIHI, SURGE PROPERA AMICA MEA, FORMOSA MEA, ET VENI. JAM ENIM HYEMS TRANSIIT, IMBER ABIIT, ET RECESSIT. FLORES APPARUERUNT IN TERRA NOSTRA, TEMPUS PUTATIONIS ADVENIT. VOX TURTURIS AUDITA EST IN TERRA NOSTRA. FICUS PROTULIT GROSSOS SUOS, VINEAE FLORENTES DEDERUNT ODOREM. SURGE PROPERA, AMICA MEA, SPECIOSA MEA, ET VENI. Tribuit ergo illi uti surgat et properet, hoc est, ut non amplius in inferiori incipientium ordine jaceat et commoretur; sed ut ad eum gradum ascendat, in quo qui sunt, proficientes, id autem est, properantes ad id quod summum est, eique vicini et affines dicuntur. Quem ut gradum significet, aptissime a verno tempore similitudines ducit. Nam sicut vere ineunte in serenum aer purgatur, sic ad illum gradum cum pervenitur, animi libidine, atque concupiscentia, cujus ex halitu cupiditatum nubila in nobis, et foedae tempestates existunt, magna ex parte compressa, coelum primo nitescere, et animi bonorum serenari quodammodo incipiunt. Tunc coeleste illud ac divinum semen, quod Christi beneficio

satum est in incipientibus, exerens suam vim, atque in lucem eam proferens, uberiusque germinans, virtutum fundit, atque bonorum operum laetissimos flores. Tunc hyemis transactae, et malorum, quae evaserunt, cogitatio justorum subiens animos, praesentis status comparatione, gaudium in illis excitat, et ex gaudio, Dei laudes canendi voluntas exoritur. Tunc majori studio quam antea, quidquid virtuti obstare, aut impedimento illi esse, ullo modo potest, quo minus sua edat germina, amputatur et abjicitur. Tunc eo succo, quem a Christo vera vite, trahunt atque ducunt palmites, non solum ipsi vivunt, sed etiam tanquam virore, et floribus, sic rebus optimi exempli, oculos intuentium oblectant. Tunc vetus illud Christi maledictum metuens, ficus grossos sedulo profert. Tunc insolito, et ante id tempus non satis experto pacis sensu, affecti, se peregrinari in hac terra justi sentiunt, ardereque incipiunt desiderio coelestis patriae, suspirantque ad illam crebro, sonatque in ipsorum cordibus turturea Spiritus Sancti vox gemitibus inenarrabilibus; sed videamus quod sequitur (1). COLUMBA MEA IN FORAMINIBUS PETRAE, ET IN CAVERNA MACERIAE. Non jam columbae, quod attinet ad oculos, similem, sed columbam simpliciter ipsam nominat, ut intelligamus ad meliorum numerum atque gradum amatricem hanc animam pervenisse. Et certe ipso columbae nomine satis ostendit, quem ad vitae statum, quemque ad amoris gradum ipsam vocet, perinde ac si dicat: Jam res ipsa abs te, tempusque postulat, ut amoris erga me tui majora documenta exhibeas, ut quemadmodum veris adventu flantibus zephyris, quae hyeme horrebat, tellus vernare incipit; sic tu, cui ego jam sum factus proximior, meo ex spiritu calorem concipiens, uberiores fructus edere incipias, ut ad illas purgatorias horridiores, et asperiores virtutes, quas protulisti adhuc, addas alias nitidiores, quibus animus hu-

(1) Chrysost. homil. de turture.

manus illustratur magis, quaeque proprie pertinent ad hunc gradum, ad quem te voco, ut sicut vere coelum nitescit, sic tua mens his serenetur et illustretur luminibus, mihi que ipsa posthac, non solum sis columbae similis, quod ad oculos attinet, sed sis tota columba. Quod cum dicit, mirum est quot, et quanta res hac una columbae voce, et appellatione concludat. Nam primum docet charos habere eos homines, qui ipsi columbis similes sunt, id est, eos qui non aliud ore promunt, aliud pectore occultant, sed sui ubique similes sola simplicitate pollent. Quod enim cuique simile est, eo delectatur maxime, est autem Deus natura sua maxime unus atque simplex, ac omni ex parte sibi similis, semperque idem. Deinde declarat causam propter quam in agro potius, quam in urbe se a suis conveniri velit, quia, scilicet, est consortis impatiens; quare columbas appellat eos, quo intelligant sicut columbae non promiscue coeunt, sed una haeret uni perpetuo, sit ipsos (si tamen verum illud amoris foedus inire cum ipso cupiunt) desertis urbibus, id est, omnibus terrenarum rerum curis spretis, omnes alios amores repellere a se, et eradicare debere. Postremo significat futurum aliquando, ut illorum in amando constantiam exploraturus, permittat ipsos adversis rebus premi atque vexari: quod cum evenerit, quemadmodum columba conjugis sui suspiciones, atque injurias patienter, et mansuete fert, sciant, atque intelligant, sibi aequae patienti animo ipsis iniusta flagella esse toleranda, eaque ubi paululum pertulerint, confidant esse finienda, sperentque futurum, ut patienter agendo, converso tandem ad elementiam Deo, superiores, et multo quam a principio fuerunt laetiores et feliciores evadant; sed cur obsecro additur: OSTENDE MIHI FACIEM TUAM, SONET VOX TUA IN AURIBUS MEIS, QUIA ELOQUIUM TUUM DULCE, ET FACIES TUA DECORA MINIS? Quia profecto praecesserat: COLUMBA MEA IN FORAMINIBUS PETRAE, IN CAVERNA MACERIAE. Etenim tum justitiae pulchritudo quanta sit ple-

ne perspicitur, tum ad Dei aures grata accedit bonorum vox, cum sedatis, atque compressis cupiditatibus, ut columbae desertis in locis, arduaque in rupe nidulantes, tranquilliter in amore vivunt, sic illi uni Deo adhaerentes, in ipso collocatas habent omnes suas cogitationes et spes.

Sequitur: CAPITE NOBIS VULPES PARVULAS, QUAE DEMOLIUNTUR VINEAS: NAM VINEA NOSTRA FLORUIT (1). Quod Paulus praecipit dicens: *Cum timore, et tremore salutem vestram operamini* (2). Ejus praecepti vis, hoc loco, ut opinor, ab Spiritu Sancto explicatur. Nam ista noti humani amoris imagine Spiritus Sanctus, non tam explicat quid ipsi justi interdum faciant (nam illi naturae ipsius fragilitate interdum victi deficiunt, atque prolabantur interdum, ipsique charitati, quae in illis est, non semper permittunt, ut vires suas in ipsis proferat, eo ordine, atque via, quibus proferre apta est) itaque non tam explicat Spiritus Sanctus, quid illi interdum faciant, quam quid illis sit faciendum docet: nec quo ipsi ament modo, sed quae ipsa sit coelestis amoris vis, ei nisi obstiterimus, declarat. Atqui illud in primis solet placere Deo, ut ii quorum in animis sua collocavit dona, submisse de se ipsis et humiliter sentientes, eis non abutantur ad superbiam, sed omnes peccati atque offensionum causas summa sollicitudine vitent: et quo plura dona confert in illos, eo majorem modestiam et cautionem requirit ab iisdem. Nam simul cum ipsis gratiae donis sensum christianae humilitatis semper infundit. Humilitatem porro, quae propriae infirmitatis consideratione constat, sequitur decidendi a gratia Dei, et offensionis, atque irae divinae metus. Deus igitur cum dona sua in nobis auget, simul subjicit nobis cogitationes humiles, admonetque nos infirmitatis nostrae, ex quo cadendi ab eo statu metus oritur, et ex metu sollicitudo atque cautio. Ergo quoniam vo-

(1) Chrysost. in psalm. xcvi.

(2) Psellus et tres Patres in Cantica. Ad Philip. II.

cationis gratia ea, qua non quidem impii ad justitiam, sed justi jam et in pietate probati ad altius justitiae genus vocantur, quae et ipsa Dei donum est magnum, atque optabile, explicata est proxime superiore oratione, idcirco nunc aggreditur dicere, quem effectum in nobis illa habitura sit, quidve effectura, ejus si impulsum sequamur. Est autem ejus, ut diximus, in primis subjicere mentem Deo, admonereque hominem propriae infirmitatis, reddereque in amore vigilantem et cautum. Eam itaque circumspectionem, eam cautionem, atque metum, et ex metu opis implorandae studium, nos ut in sponsa doceret, simul atque ab sponso vocata est, sic illam Salomon respondentem induxit. CAPITE NOBIS VULPES PARVULAS, QUAE DEMOLIUNTUR VINEAS: NAM VINEA NOSTRA FLORUIT. Nam haec profecto oratio non se efferentis de sponsi erga ipsam amore est, sed ita ipsum amantis, atque ei fidentis, ut suae infirmitatis satis sibi conscia, interdum timeat, ac sibi suisque bonis sollicite metuat. Quid autem quaeso metuit? vastationem et direptionem vineae suae, hoc est, boni sibi omnium charissimi amissionem.

Sed a quibus metuit? a parvis vulpibus. Quae porro vulpes istae sunt, aut quae huic voci vis subjecta est? Advertamus animum, obsecro, ut quod saepe jam admonero, quantus hujus carminis textus sit, quamque illius omnia in hos, quos distinximus, amoris gradus apte conferantur, liquido perspiciamus. Humani generis inexorabilis hostis, quamvis nos oppugnare nunquam desistit, tamen non semper nos oppugnat eodem modo. Nam quoties aperto Marte, et palam indicto et professo bello parum proficit, arte atque dolis agit, idque variis rationibus tentat, pro re ipsa dolose agendi atque fallendi subiens diversas formas. Impugnat autem aperte illos, quos cum prius peccatorum vinculis constrictos, sibique ob eam causam in servitutem addictos tenuisset, exuere peccati vincula ipsos postea, et se in libertatem vindicare velle videt, hos enim

summa vi retinere nititur. Itaque accurrit statim in ipso conversionis illorum principio, manusque illis injicit, et reluctantibus faces admovet, et praeteritarum voluptatum objectis imaginibus, aciem animi illorum perstringens, ad non ita pridem deserta flagitia eos aperte vocat, omnique ratione illis instat acerbus, atque molestus. Verum ubi evenit ut illi superato hoc priore certamine in virtutis studio, atque cultu proficiant, eique ita assuescant, ut peccati tetra et foeda species, ipsis, qualis est, ita appareat, utque eam aspernentur, et horreant morte ipsa pejus: tunc ille, non jam palam et aperte, sed insidiose, et per cuniculos quosdam ad certamen aggreditur. Itaque illis non jam suadet ut peccent, neque ut redeant ad flagitiosam, quam dereliquerunt vitam, sed parva quaedam, et minuta, et honesti specie interdum tecta, quaeque et difficulter dignosci qualia sint, et facillime admitti possint, ipsis objicit, ut ubi ea tanquam parum in utramque partem referentia ad animum suum illi, et ad voluntatem admiserint, eorum studii intentio paulatim remittatur, parvisque in rebus saepius cedendo habiles efficiantur, ad id ut aliquando tandem superentur. Atque quemadmodum ipse Sathanas, cum apertum bellum hominibus infert, propter caedis studium, et sanguinis humani sitim appellatur leo, sicut scriptum a Petro est (1), *quia adversarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, circuit, quaerens quem devoret*: sic cum ad alias nocendi artes insidiosas, et plenas fraudis se convertit, ex ipsa re et fallendi studio vulpes jure dicitur, eaque parva vulpes, non quia parum noceat (demolitur enim vineas florentes jam, et uberes fructus promittentes, et speratum, et prope adeptum, perfectae virtutis bonum nobis eripit e manibus) sed quia recti specie decipiens, et in peccata levitia, ac vix eo nomine digna, bonos, sed non bene cautos viros inducens, eos in exitium tandem praecipitat. Et sicut

(1) 1 Petri. v.

vulpes carpendi vitium foliis, palmitibusque decerpentis, quae ipsa ad caetera, quae sunt in vite relata, minima sunt, eo pestem et interitum viti affert (nam neque educari uvae possunt, neque maturescere vite foliis nudata, ipsaque tandem vitis, quippe quae cortice morsu vulpium scisso injuriis coeli pateat, amittit eam omnem vim, qua viget, atque vivit) sic ille dum astu agens bonos nudat iis rebus, quae virtuti educandae pro foliis esse solent, dumque ipsos imprudentes levioribus peccatis implicat, viam sibi munit ad inferendum majora damna, vulpesque imitatur, tum arte aggrediendi fallaci atque subdola, tum ratione ipsa parvis e malis mala gravia efficiendi. Quas vulpes ut capiat, hoc est, ut procul arceat Deus, illi in persona sponsae justae petunt, quorum jam vineae floruerunt, quique jam eo se profecisse vident, ut non solum pravas actiones fugiant, et quales sunt, tales eas esse judicent, tetro et horribili aspectu, sed ut excellentium operum flores magna uberioris proventus spe edere incipiant. Petunt autem, ab ipsa vocationis gratia suae fragilitatis admoniti, et ad petendum inducti: petuntque id omnium primum, quoniam eodem gratiae dono ipsos docente, intelligunt in eo amoris gradu, ad quem vocantur, et quem tenere jam incipiunt, sibi maxime metuendas esse istas vulpes, has videlicet, sub specie boni latentes fraudes, hos in levioribus rebus crebriores lapsus, hunc Angelum lucis mentitum, et amica specie pestem celantem, tetrum, et infestum, et quo occultiore, eo nocentior hostem. Et quoniam malum hoc duplici ratione Deus repellit, una facultatem adimendo vulpi huic adeundi ad hominem, et fraudulenter ipsum pertentandi, et ad malum illiciendi, quod est vulpes capere, atque vincere, id est severissimis imperiis, ne quid moliantur aut noceant, constrictas tenere: altera inferendo animis bonorum lumen, atque robur, quibus et insidias suae vitae fieri intelligere possint, et detectis dolis insidiatorem repellere. Haec igitur cum ita sint, justae tamen illud praecipue, atque

maxime a Deo petunt, vulpes has ut capiat, et vinculis coerceat. Est enim optabile, certaminum ac periculorum expertem in amore Dei vitam degere. Deinde si eveniat (quemadmodum evenire necesse est) ut pugnandum illis sit, id summopere orant Deum, ut antequam illis occidat is laetitiae, et tranquillitatis dies, quo fruuntur, ut primum spirare gravior aliqua ventorum vis, et malorum tanquam umbrae augeri coeperint, id est, ut statim, in ipso pugnae initio, et certaminis conflictu, antequam titubatum quidquam sit, praesto illis, et salutaris adsit.

Hanc enim vim habet quod sequitur: **DILECTUS MEUS MIHI, ET EGO ILLI, QUI PASCITUR INTER LILIA, DONEC ASPIRET DIES ET INCLINENTUR UMBRAE, REVERTERE DILECTE MI, SIMILIS ESTO CAPRAE HINNULOQUE CERVORUM SUPER MONTES BETHEL.** Id est. Dilecte mi, qui pascis inter lilia ad usque vesperum diei, finito die, adventanteque nocte festinato revertere, quomodo caprae atque hinnuli a pastu domum properant. Est enim ab eadem illa humili cognitione sui, ab eodemque illo in peccatum decidendi timore, quo boni sollicitantur, profecta vox, qua blande a Deo, et pro jure mutuae charitatis amice postulant, ut inclinato jam ad occasum die, et irruentibus periculorum tentationumque tenebris, sibi auxilietur nulla mora interposita. **SIMILIS, inquit, ESTO CAPRAE, HINNULOQUE CERVORUM.** Quod sine metaphora proprie et litterate David dicebat: Domine, ad adjuvandum me festina; et rursus: Domine, accelera ut eruas me. Quodque non solum causa incitandi Deum, et ut auxilium ferre maturet efficiendi, ab sponsa dicitur, sed etiam quo nos admoneat, ut in ipso statim pravae cogitationis initio, ut primum mala libido subire animum coepit, ad primos hostis aspectus, imo vero ad primos rumores, atque suspiciones belli, antequam ob negligentiam turbarum in nobis, atque tumultus aliquid oriatur, attollamus ad coelum oculos, et ad Deum cor nostrum penitus convertamus, illudque cum lachrymis iterantes: **REVERTERE**

DILECTE MI, SIMILIS ESTO CAPRAE, HINNULOQUE CERVORUM, salutem illi nostram ardentissime commendamus, et ut acceleret, atque festinet, nos ut liberet non a malo solum, sed etiam a suspicione mali ab ipso petamus.

TERTIA EXPLANATIO

EGO FLOS CAMPI ET LILIUM CONVALLIUM. Haec, ut supra diximus, a superioribus pendent, et cum illis conjungi debent; quasi sponsa dicat: Et tu usque eo pulcher es sponse mi, ut a te et lectulus floreat, et domus egregiis ornetur operibus, et ipsa sim flos campi, etenim tu es liliium convallium. Quibus verbis omnia sua bona sponso accepta refert, et eundem eo ipso ad secum una manendum invitat, quo suum ipse beneficium tueatur et amplifiet. Nam sicut qui domum aliquam suo sumptu magnifice aedificavit, et aedificatam ornavit rebus omnibus, libenter in ea moratur, sic Deus in iis, quos ipse aedificat, atque ornat, libentissime habitat, itaque id Ecclesia cum sciret, omnia quae ab eo accepit eidem ornamenta explicat, sub aspectumque ponit lectuli flores, domus magnificentiam suam, ipsius pulchritudinem, ea ut ratione, magis se illius in amorem insinuet: **EGO INQUIT FLOS CAMPI, ET LILIUM CONVALLIUM.** Hebraice ad verbum: Ego rosa saronitis, id est, quae provenit, in planitie agri saronis; saronia autem planities a Caesarea ad Joppem usque pertinet, ut scribit Hieronymus, sed quod vertimus rosam, et hebraice, ut supradiximus, est Habazeleth, quamvis de eo, utrum liliium, an rosa sit, Hebraeorum doctores dissentiant; tamen quin colore nigro flos sit, de eo dubitat nemo. Quod et vocabulum ipsum, quod a nigrore et umbra ducitur, praesefert. Porro ex omnibus herbis una Circea apud Dioscoridem nigrum educit florem, cum qua nonnulli, qui de re herbaria scri-

maxime a Deo petunt, vulpes has ut capiat, et vinculis coerceat. Est enim optabile, certaminum ac periculorum expertem in amore Dei vitam degere. Deinde si eveniat (quemadmodum evenire necesse est) ut pugnandum illis sit, id summopere orant Deum, ut antequam illis occidat is laetitiae, et tranquillitatis dies, quo fruuntur, ut primum spirare gravior aliqua ventorum vis, et malorum tanquam umbrae augeri coeperint, id est, ut statim, in ipso pugnae initio, et certaminis conflictu, antequam titubatum quidquam sit, praesto illis, et salutaris adsit.

Hanc enim vim habet quod sequitur: **DILECTUS MEUS MIHI, ET EGO ILLI, QUI PASCITUR INTER LILIA, DONEC ASPIRET DIES ET INCLINENTUR UMBRAE, REVERTERE DILECTE MI, SIMILIS ESTO CAPRAE HINNULOQUE CERVORUM SUPER MONTES BETHEL.** Id est. Dilecte mi, qui pascis inter lilia ad usque vesperum diei, finito die, adventanteque nocte festinato revertere, quomodo caprae atque hinnuli a pastu domum properant. Est enim ab eadem illa humili cognitione sui, ab eodemque illo in peccatum decidendi timore, quo boni sollicitantur, profecta vox, qua blande a Deo, et pro jure mutuae charitatis amice postulant, ut inclinato jam ad occasum die, et irruentibus periculorum tentationumque tenebris, sibi auxilietur nulla mora interposita. **SIMILIS, inquit, ESTO CAPRAE, HINNULOQUE CERVORUM.** Quod sine metaphora proprie et litterate David dicebat: Domine, ad adjuvandum me festina; et rursus: Domine, accelera ut eruas me. Quodque non solum causa incitandi Deum, et ut auxilium ferre maturet efficiendi, ab sponsa dicitur, sed etiam quo nos admoneat, ut in ipso statim pravae cogitationis initio, ut primum mala libido subire animum coepit, ad primos hostis aspectus, imo vero ad primos rumores, atque suspiciones belli, antequam ob negligentiam turbarum in nobis, atque tumultus aliquid oriatur, attollamus ad coelum oculos, et ad Deum cor nostrum penitus convertamus, illudque cum lachrymis iterantes: **REVERTERE**

DILECTE MI, SIMILIS ESTO CAPRAE, HINNULOQUE CERVORUM, salutem illi nostram ardentissime commendamus, et ut acceleret, atque festinet, nos ut liberet non a malo solum, sed etiam a suspicione mali ab ipso petamus.

TERTIA EXPLANATIO

EGO FLOS CAMPI ET LILIUM CONVALLIUM. Haec, ut supra diximus, a superioribus pendent, et cum illis conjungi debent; quasi sponsa dicat: Et tu usque eo pulcher es sponse mi, ut a te et lectulus floreat, et domus egregiis ornetur operibus, et ipsa sim flos campi, etenim tu es liliium convallium. Quibus verbis omnia sua bona sponso accepta refert, et eundem eo ipso ad secum una manendum invitat, quo suum ipse beneficium tueatur et amplifiet. Nam sicut qui domum aliquam suo sumptu magnifice aedificavit, et aedificatam ornavit rebus omnibus, libenter in ea moratur, sic Deus in iis, quos ipse aedificat, atque ornat, libentissime habitat, itaque id Ecclesia cum sciret, omnia quae ab eo accepit eidem ornamenta explicat, sub aspectumque ponit lectuli flores, domus magnificentiam suam, ipsius pulchritudinem, ea ut ratione, magis se illius in amorem insinuet: **EGO INQUIT FLOS CAMPI, ET LILIUM CONVALLIUM.** Hebraice ad verbum: Ego rosa saronitis, id est, quae provenit, in planitie agri saronis; saronia autem planities a Caesarea ad Joppem usque pertinet, ut scribit Hieronymus, sed quod vertimus rosam, et hebraice, ut supradiximus, est Habazeleth, quamvis de eo, utrum liliium, an rosa sit, Hebraeorum doctores dissentiant; tamen quin colore nigro flos sit, de eo dubitat nemo. Quod et vocabulum ipsum, quod a nigrore et umbra ducitur, praesefert. Porro ex omnibus herbis una Circea apud Dioscoridem nigrum educit florem, cum qua nonnulli, qui de re herbaria scri-

pserunt, Catanancem confundunt. Catanancem autem ad amatoria philtrea multum valere dicitur, ex quo conjecturam facio Habazeleh, Circeam esse, Catanancemve, aut certe Circeae, Catanancisve florem, cui nigro, et ad conciliandum amorem valde efficaci (1), jure similis sponsa dicitur, quae supra dicta est nigra esse et formosa.

Sequitur: SICUT LILIUM INTER SPINAS, SIC AMICA MEA INTER FILIAS. Haec sponsus. Quibus non modo probat, quod ipsa sibi tribuebat sponsa, cum se florem nominabat, sed etiam id auget et amplificat, dicens, usque eo verum esse eam esse rosam, ut reliquae omnes foeminae collatae cum ipsa videantur spinae. Nec male hoc interpretantur, qui haec omnia ad Ecclesiam referunt; et his tribus rebus, flore campi, lilio convallium, lilio inter spinas consito, tres Ecclesiae fidelium ordines, in quos tota dividitur, significatos esse dicunt: incipientium ordinem quem vocat, et proficientium, et perfectorum. Ita ut flos campi Ecclesia propter incipientes dicatur, quorum est vita laxior: liliu convallium, propter proficientes, quorum, ut est minor numerus, ita est magis angustus locus: liliu inter spinas, propter perfectos, cum quibus collati reliqui sunt spinae. Sed et illa, de qua agimus, Ecclesia in Ægypto constituta, proprie liliu inter spinas dici possit ob triplicem causam. Una quia vivebat in medio nationis pravae, erant enim superstitiosi Ægyptii supra omnes mortales. Altera quia cruentabatur ab ipsis, hoc est, de eorum consortio aliquid superstitionis trahebat. Tertia quia ipsam illi opprimebant, servitute durissima ut in Exodo scribitur.

Sequitur: SICUT MALUS INTER LIGNA SILVARUM, SIC DILECTUS MEUS INTER FILIOS, laudat vicissim sponsum ipsa, et uberius quam ab ipso laudata fuerat, laudat ipsum. In quo videre licet, ut paulatim illa Ecclesia in cognitione Christi

(1) Haec de philtreis, pro more illius temporis, et virtutis plantarum ignorantia, ex vulgi opinione dicta sunt. *PP. Aug.*

proficiat. Nam paulo ante fasciculo myrrhae similem dixerat, hoc est, similem arbori, odoratae quidem, sed minime pomiferae: nunc autem confert ipsum cum malo arbore, quae et poma gignit, et ejus generis poma, quae non solum suavem odorem spirent, sed etiam gustata delectent, et in metaphora mali persistens, subjungit: SUB UMBRA ILLIUS, QUEM DESIDERAVERAM SEDI, ET FRUCTUS EJUS DULCIS GUTTURI MEO. Nam quia suave est in aestu sub umbra mali sedere, et ejus poma carpere, eisque vesci, ideo illa Ecclesia adversarum rerum aestu laborans, nam ut dixi, illam Ægyptii graviter opprimebant, dicit se optasse quiescere sub umbra Christi, hoc est, ab illo malorum aestu se Christi auxilio, et protectione, defendi vehementer optasse. Nam omne praesidium in malis in uno Christo constitutum esse, id Ecclesiae semper notum fuit. Quod autem dicit, sub illius umbra sedisse se, et ejus comedisse poma, eaque ipsi suavissima visa esse; in eo, aut desiderii sui omnem rationem explicat, aut rem prout gesta fuit narrat. Sic desiderium illud, SEDI, ET FRUCTUS EJUS DULCIS GUTTURI MEO, pro eo habendum est, ac si diceret, desideravi sedere, et ejus pomis vesci, quae esu scio esse dulcissima, hoc est, concupivi, me ut a malis, quibus valde premebat, liberaret ille, ac me suae consolationis fructu reficeret. Nam id certe constat desideratum ab illa esse et flagitatum vehementer. Itaque clamor ejus usque ad coelum pertinuit, ut in Exodo dicitur (1): sin autem rem ut est gesta commemorat, dicendum est, hac verborum translatione significare sponsam velle id divinae protectionis, atque consolationis genus, quo illam protexit, atque consolatus est Ecclesiam illo tempore Deus. Nam quam certum est in omni aetate Ecclesiae Deum ab ipsa fuisse cultum charitate atque fide, tam certum esse debet, Christum in omni Ecclesiae tempore, et in omni ejus calamitate auxilium

(1) Exo. i, ii, vii.

tulisse ipsi, eamque in rebus adversis non sublevasse solum, sed etiam coelestis dulcedinis pastu sustentasse, non quidem eodem semper modo, sed alias parcius, alias uberior, pro eo quantum Ecclesiae aetas posebat. Itaque ad Christum confugit ipsa semper, apud quem se habere scitutum, atque paratum perfugium, ipseque item eam admittit semper atque recipit, ita benigne, atque blande, ut malorum oblita suorum, in ipsius sinu, atque indulgentia quiescat. Cujus confugii atque consolationis testes sunt istae voces: desideravi, sedi, poma dulcissima carpsi; tum eae quae sequuntur.

Nam sequitur: INTRODUXIT ME IN CELLAM VINARIAM, ORDINAVIT IN ME CHARITATEM: FULCITE ME FLORIBUS, STIPATE ME MALIS, QUIA AMORE LANGUEO. LAEVA EJUS SUB CAPITATE MEO, ET DEXTERA EJUS AMPLEXABITUR ME. ADJURO VOS, FILIAE HIERUSALEM, PER CAPREAS CERVOSQUE CAMPORUM NE SUSCITETIS, NEQUE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM, DONEC IPSA VELIT. Nam his verborum figuris nihil aliud declarat, quam se pro eo, quod optabat, et indigebat, non solum defensam a Deo fuisse, sed etiam indulgentem, et amanter habitam. Nam pro inductae personae ratione, quasi si esset puella quaedam, ita se fingit Ecclesia, cum ad colloquium ab eo, quem deamabat, admissa esset, certissimis cognovisse documentis, quantum amaretur ab ipso, et ex eo tanto fuisse perfussam gaudio, ut prae eo animi sui compos non esset, itaque inter sponsi manus cum laboreretur, sustentasse eam illum ne corrueret, et amplexu cinxisse, ac fuleisse sinu, quietem ut ibi ageret. Adfuit enim Deus illi Ecclesiae laboranti, et prope ruenti, nec eam penitus opprimi malorum pondere sivit, sed sustentavit ipsam, et quam ejus res curae ipsi essent e rubo Mosen docuit, et per Mosen eam postea certiore fecit; per quem etiam Aegyptiis severe praecepit ei molesti ullo modo ne essent, aut ejus profectionis, ad quietis loca, consilium impedirent, aut perturbarent.

Quibus obstrepentibus et tumultuantibus, idest, repugnantibus, et divinis imperiis nollentibus acquiescere, ipse suae Ecclesiae auxilio venit, ita praesens, ut prope videretur atque audiretur ab ipsa, ex quo sunt quae sequuntur: VOX DILECTI MEI, ECCE-ISTE VENIT SALIENS IN MONTIBUS, ET TRANSILIENS COLLES, SIMILIS EST DILECTUS MEUS CAPRAE HINNULOQUE CERVORUM. EN IPSE STAT POST PARIETEM NOSTRUM, RESPICIENS PER FENESTRAS, PROSPICIENS PER CANCELLOS. Nam ex hoc loco de secunda aetate Ecclesiae, quam a Mose usque ad Christi tempora extendi diximus, agitur, qua in aetate puellares excessisse annos Ecclesia fingitur, et adolescentulae personam gerere jam adulta, et eleganti forma praeditae; itaque dicere: VOX DILECTI MEI.

In malis enim gravissimis constitutam, et saepius de eo conquerentem ac sibi succurri a Deo anxie petentem, aliquando tandem Deus illam Ecclesiam exaudivit, et opem ipsi atque auxilium laturus venit, de quo in Exodo dicitur (1): *Vidi afflictionem populi mei in Aegypto, et clamorem ejus audivi, propter duritiam eorum, qui praesunt operibus, et sciens dolorem ejus descendi, ut liberarem eum de manibus Aegyptiorum, et educam de terra illa in terram bonam, et spaciosam.* Hunc igitur Dei adventum ad se educendam ex Aegypto Ecclesiam figurate significans dicit: VOX DILECTI MEI, ECCE ISTE VENIT SALIENS IN MONTIBUS, TRANSILIENS COLLES. Vocem enim adventantis dilecti hausit illa Ecclesia quando Moses, ejus Ecclesiae pars praecipua, eum e rubo se alloquentem audivit, eaque dicentem sibi, quae modo retulimus, et quando ipse Moses Dei agens legatum, cum reliquo populo ex persona Dei loquutus est isto modo (2): *Dominus Deus patrum vestrorum apparuit mihi, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, dicens: visitans visitavi vos, et vidi omnia quae acciderunt vobis in Aegypto, et dixi ut educam vos de*

(1) Exod. v. (2) Exod. iiii.

afflictione Ægypti, in terram Cananaei. Qui nuncius quoniam gratissimus illi accidit, et quodammodo praeter omnem suam spem, id ut gaudium ei ex opinato objectum declararetur, sic loquuta fingitur, VOX DILECTI MEI, ECCE ISTE VENIT SALIENS IN MONTIBUS, TRANSILIENS COLLES. Nam haec oratio ejus videtur esse qui optata aliqua re, sibi praeter spem objecta, prae gaudio exclamat: ECCE ISTE VENIT. Quod autem additur: SALIENS IN MONTIBUS, TRANSILIENS COLLES, eo additur, non solum ut significetur, e caelesti regione, hominibus ut videbatur, Deum in Ægyptum descendisse ad liberandum populum suum, quod et fecit, et se fecisse testatus est, in Exodo dicens (1): *Descendi ut liberarem eum de manibus Ægyptiorum*; sed etiam ut intelligatur, magnam ab ipso celeritatem adhibitam in eo esse, et numinis sui praesentia, et auxilii efficacitate, ac magnitudine. Nam ex eo postquam decrevit suam ex Ægypto Ecclesiam educere, nullam moram interposuit, sed quamvis multa essent, quae se opponebant ei, atque obstabant, quominus suam ad optatum exitum voluntatem perduceret, tamen brevi superavit omnia, et conculcans ea atque proterens transilivit. Nam cor Pharaonis durum portentis edomuit: Ægyptios repugnantēs eo adegit, Judaeos ut non solum abire permitterent, sed etiam ut eis abeundi auctores et suasores essent. Illa enim omnia, quibus Judaeorum ex Ægypto retardabatur exitus, quaeque iter intercludebant illis, et ad omnes ejus aditus se opponerent, montium, atque collium significantur nominibus. Clivosa enim, et saxosa, montuosaque loca iter impediunt: plana expeditum, et facile reddunt. Quae tamen obstacula, et itineris impedimenta Deus studio benefaciendi pervicit, idque summa celeritate perfecit, sibi instans ipse, et alia aliis prodigia accumulans, et novis vetera obruens, Ægyptios denique respirare non sinens, eo usque quoad illos compulit, ut Ec-

(1) Exod. iii.

clesiae potestatem abeundi facerent. Quod ut doceat, festinasse Deum, scilicet, et summam adhibuisse celeritatem, saliendo, et transiliendo, nominibus sponsa usa est; et quo nullus relinqueretur dubitando locus, adjecit, SIMILIS EST DILECTUS MEUS CAPRAE HINNULOQUE CERVORUM. Quae pernecitate pedum animalia praestant. Quod autem adjunxit: EN IPSE STAT POST PARIETEM NOSTRUM RESPICIENS PER FENESTRAS, PROSPICIENS PER CANCELLOS, quod ejus esse solet qui, et se ab aliis videri cupit et ut se occultasse velle iidem arbitrentur studet, quique per lusum nunc videndi sui copiam facit, nunc e conspectu se velociter subtrahit; in eo Ecclesia declarat, auxilii sibi divinitus oblato ad excedendum ex Ægypto, quasdam tanquam mutationes atque vices, quibus efficiebatur, ut inter metum et spem quodammodo fluctuaret, et alternis moeroris atque laetitiae motibus ageretur: jamque sibi videretur praesens Dei auxilium cernere: jam versis in contrarium rebus disparuisse crederet, ac se vana spe ludi putaret, animumque prope desponderet. Nam quando primum Moses mandata Dei exposuit Hebraeis, lux quaedam bonae spei ipsis oriri visa est; at mox ubi Pharaeo Moysi indignatus praecepit, ut Hebraeorum operibus paleae non darentur, id est, ut gravius ipsis imponeretur onus, disparuit e Hebraeorum oculis illa libertatis illata lux, seque illi in graviolem incidisse servitutem sunt arbitrati, itaque adeuntes ad Moysen dixerunt ei (1): *Videat Dominus et judicet, quoniam foetere fecistis odorem nostrum coram Pharaone et servis ejus, et praebuistis eis gladium ut occiderent nos.* Rursus quando idem Moses iterum ad eos pertulit illa eadem divina mandata (2), et quo illis persuaderet ea variis rationibus confirmavit, iterum quodammodo apparuit Deus illis, ac se videndum exhibuit; at cum ea refutarunt Hebraei propter angustiam cordis, ut scribitur, et opus durissimum (3), idem illis occulta-

(1) Exod. v. (2) Exodi, vi. (3) Exodi, vi.

tus est, et tanquam evolavit e ipsorum conspectu. Idemque licebit cernere in iis plagis, quibus Ægyptios Deus afficiebat, eorum ut animos ad bene agendum cum suo populo flecteret. Nam illi quodcumque eos malum atque plaga premebat, Hebraeis ut abirent copiam faciebant: itaque Hebraei tunc in spem libertatis veniebant, at iidem malo mitigato sententiam mutabant, ac Hebraeos gravius opprimebant. Ergo laetitiae illa, et spei suborta dies, statim extenuabatur et evanescebat. Sed alternantibus gaudio, atque moerore, desperatione et spe, ad extremum moeror atque desperatio concessit, obtinuitque laetitia, et libertas, ac Deus ludos facere desinens, in conspectum illorum venit in nube, in igne, in nebula, denique in omni re apertissima signa edens suae tutelae, ac praesentiae.

Quare recte subjungitur: DILECTUS MEUS LOQUITUR MIHI, SURGE, PROPERA AMICA MEA, COLUMBA MEA, FORMOSA MEA, ET VENI, JAM ENIM HYEMS TRANSIT, IMBER ABIIT, ET RECESSIT, FLORES APPARUERUNT IN TERRA NOSTRA, TEMPUS PUTATIONIS ADVENT, VOX TURTURIS AUDITA EST IN TERRA NOSTRA, FICUS PROTULIT GROSSOS SUOS, VINEAE FLORENTES DEDERUNT ODOREM, SURGE AMICA MEA SPECIOSA MEA ET VENI. Nam imminente jam profectionis ex Ægypto tempore eaque instante die, qua constituerat Deus Ægyptiorum natu majoribus filiis cunctis, una nocte interfectis, a servitute Ecclesiam eximere (1), illi mandavit per Moysen ut novo sacrificandi ritu Phase immolato, et argenti facti, aurique, ac vestis quod esset mutuo ab Ægyptiis rogato, vasis collectis ad iter ineundum universi parati essent, futurum enim eos ut Ægyptii, arripere iter cogent. Quod ut mandatum Dei, et laetitiae plenam, et ad iter agendum excitantem adhortantemque vocem Salomon significaret, personae, quam inducit, decoro serviens haec ei aptissime dedit verba. EN DILECTUS MEUS LOQUITUR MIHI, SURGE,

(1) Exod. xi.

PROPERA AMICA MEA, COLUMBA MEA, FORMOSA MEA, ET VENI. Surge, inquit; quia dura servitute oppressa jacebat. Nam qui in moerore sunt constituti, et rebus angustis urgentur, jacere, in sacris dicuntur litteris, ex eorum, qui moerent, habitu loquendi ratione ducta. Moerentes enim, aut incurvi incedunt, aut se omnino in terram abjiciunt. PROPERA. Quia festinanter egressa est Ægyptiis ipsam urgentibus, nec morari sinentibus, cujus rei significandae causa, et Hebraei festinanter immolarunt pascha, succincti, et baculis innixi, et tanquam ad iter intenti. JAM ENIM HYEMS TRANSIT, IMBER ABIIT ET RECESSIT. Servitutem quam in Ægypto serviebat figurate hyemem nominat, quod hyeme cuncta rigeant, ventorum violentissimis flatibus agitentur, pluvia foedata madeant. Et in metaphora persistens, libertatem a servitute veris appellationibus atque descriptione significat, quod sicut servituti succedit libertas, sic ineunte vere ex horrore atque rigore hyemis, aeris, atque terrae tota exhilaratur species. Et quoniam ejus libertatis tempus instabat, hyeme, id est, servitute finita, ideo flores germinare, et apparere incipere dicit, hoc est, libertatis adventare ver, quod describit elegantissimis a conjunctis, et consequentibus, uti supra docuimus, ut intelligamus eam libertatem, ad quam hic Ecclesia vocatur, fuisse perfectam ex omni parte. Itaque in clausula ad orationis rediens caput, subjungit, SURGE, AMICA MEA, SPECIOSA MEA, ET VENI, id est, quando jam omnia mutationem in melius promittunt, cunctari noli, age, surge, ac Ægypto deserta in agrum exi, liberoque coelo frui incipe. Et quoniam per deserta eremi vastissimae loca iter factura erat, quae ad loca illam adducebat Deus, ut antequam ad avitas penetraret sedes, disceret paulatim eos mores, quos ex consuetudine, quae ei fuit cum Ægyptiis contraxit: et in eremo ab omnium gentium consortiis separata, et ex Deo tota pendens, et divini in se amoris, atque benignitatis maxima documenta cognoscens, eum ex animo diligere disceret, eique uni fideret, ideo

ad ea significanda loca, atque rem, apte subjunxit: COLUMBA MEA IN FORAMINIBUS PETRAE, IN CAVERNA MACERIAE, OSTENDE MIHI FACIEM TUAM, SONET VOX TUA IN AURIBUS MEIS, VOX ENIM TUA DULCIS, ET FACIES TUA DECORA. Nam quo ostendat se ad deserta, et hominibus vacua loca Ecclesiam velle perducere, similitudinem ducit non a domesticis et cicuribus columbis, sed a feris, atque iis quae inter saxa, et in petrarum cavernis nidulantur, quibus e cavernis se ut videndam et alloquendam ipsi praebeat obnixe ab illa petit, quae columbae, cum in nido suo cubant, pulchriores videantur; itaque hac similitudine simul et locum notat ad quem ipsam vocat, et declarat quid ab ipsa exigat. Vocat, enim, ad ea loca in quibus columbae ferae versantur, idest, ad deserta et inculta loca: exigit autem, id cujus efficiendi gratia in desertum locum educebat ipsam, ut imitetur columbas, id est, ut se ardentissimo amore amet, sunt enim amatrices columbae, utque quomodo illae in nido collocatae suo, cum comparibus columbis dulcia et oscula et murmura miscent: eodem ipsa modo, ad deserta illa loca profecta, a caeteris expedita curis, et in se unum tota mente conversa, cum ipso conferat omnia sua consilia, omnesque sermones.

Sequitur: CAPITE NOBIS VULPES PARVULAS, QUAE DEMOLIUNTUR VINEAS, NAM VINEA NOSTRA FLORUIT. Proxime superioribus verbis exactae hyemis et veris appetentis allegoria, illi Deus denunciabat Ecclesiae fore ut brevi, Ægyptiaca servitute finita, plenam consequeretur libertatem, quod iis respondet, quae, uti supra diximus, Moses ad Hebraeos Dei jussu detulisse fertur in Exodo (1), Deum velle ut parati ad protectionem essent, nam fore ut decima quarta ejus mensis die nocte concubia, primogenitis Ægyptiorum filiis horae momento subita et acerba nece deletis, tanto malo reliqui Ægyptii perterriti, ipsos non solum excedere e suis locis

(1) Exod. xii.

paterentur, sed etiam orarent ut excederent. Atqui consentaneum rationi est, his auditis illam Ecclesiam in maximam libertatis spem erectam illius noctis adventum, et Ægyptiorum in ea edendam caedem, qua in caede eorum erat libertas sita, summis optasse votis, nec optasse modo, sed, ut in desiderio omnia, quae obstare aliquo modo possunt, timeri solent, veritam, ne Deus aut sententiam mutaret, aut in aliud tempus differret, etiam orasse ipsum, ut in sententia maneret, et Ægyptiorum caedem maturaret, suae libertatis fontem futuram. Id igitur ejus desiderium ut declararet Salomon, haec loquentem inducit ipsam: CAPITE NOBIS VULPES PARVULAS, QUAE DEMOLIUNTUR VINEAS, NAM VINEA NOSTRA FLORUIT, id est, quia vinea nostra floruit, hoc est, quia nostra jam germinare libertas coepit, cui obstare atque nocere parvulae vulpes possunt, hoc est, Ægyptiorum filii, quoniam e ipsorum illa videtur pendere caede, ut oraculum retulit, capite illas nobis, hoc est, maneat quaeso ratum ac firmum quod de illorum futura caede nobis promissum est: idque quam citissime ad exitum perducatur. Et quia haec futura esse illi Ecclesiae, denunciata sunt, sexto, aut septimo, antequam agerentur die, quo in tempore par est aestuasse ipsam ejus horae videndae desiderio, et prae desiderio omnia sibi lenta visa esse, ac proinde studio precandi Deum semper intentam, crebro ipsum orasse, ut maturaret, ut moras omnes rumperet. Ideo ad id demonstrandum, et haec loquuta fingitur, quae sequuntur. DILECTUS MEUS MIHI, ET EGO ILLI, QUI PASCITUR INTER LILIA DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTUR UMBRAE, REVERTERE, SIMILIS ESTO CAPRAE HINNULOQUE CERVORUM SUPER MONTES BETHER. Quibus verbis et Deum vocat, et ab eo pro jure mutuae inter ipsos amicitiae, et charitatis petit, ut reditum maturet, id est, ut praestituta ab ipso die veniat; itaque ait, Dilecte mi, meque ipse diligens (sic enim ipsum jure vocat, quia tunc et Deus ipsa re ostendebat quantum ipsam amaret, et ipsa tanta

Dei erga se charitate perspecta, non poterat non redamare ipsum) ergo, inquit, dilecte mi, meque ipse diligens, qui pascis in liliis, hoc est, qui in amoenissimis versaris locis, DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTUR UMBRAE, REVERTERE, id est, redi, nos liberaturus ut pollicitus es, ut primum illa nox nostrae libertati, et Ægyptiorum praestituta caedi, appetere coeperit. Nam hortatur Deum ut redeat, ea nox eum advenerit, quia ex quo illam liberare promisit, quoad advenit salutis ac libertatis promissae dies, abesse ab illa Deus videri potuit. Hortatur autem ipsum ut fiat similis capreae hinnuloque cervorum, id est, ut nihil anteponat suae saluti, ut nihil ipsum ab auxiliando retardet, sed cito, brevi, facile, celeritate maxima, quod promisit, conficiat, quod et evenit. Nam sexcenta hominum millia praeter foeminas, atque servos, quorum erat innumerabilis multitudo, intra decem et octo horarum spatium (tot enim horae ad summum intercesserunt, a media nocte decimiquarti diei mensis primi (1), quando Ægyptii interfici coepti sunt, ad horam nonam insequentis diei (2), quando se Hebraei in viam dederunt) tot igitur millia hominum intra tam breve tempus novo miraculo, in unum coacta, agmine facto, e Ramesses profecta sunt, ut se Deus in eis ex Ægypto educendis sedulum, diligentem, festinantem, velocem, cervorum atque hinnulorum instar, praestiterit.

(1) Exod. xii. (2) Num. xxxiii.

CAPUT III

1. In lectulo meo per noctem quaesivi, quem diligit anima mea; quaesivi illum, et non inveni.
2. Surgam, et circuibo civitatem per vicos et plateas, quaeram quem diligit anima mea; quaesivi illum, et non inveni.
3. Invenerunt me vigiles, qui custodiunt civitatem: num quem diligit anima vidistis?
4. Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meae, et in cubiculum genitricis meae.
5. Adjuro vos filiae Hierusalem per capreas, cervosque camporum, ne suscitatis, neque evigilare faciatis dilectam donec ipsa velit.
6. Quae est ista, quae ascendit per desertum sicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhae, et thuris, et universi pulveris pigmentarii?
7. En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel:
8. Omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi: uniuscujusque ensis super foemur suum, propter timores nocturnos.
9. Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani:
10. Columnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum, media charitate constravit propter filias Hierusalem.
11. Egredimini filiae Sion, et videte regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater sua, in die desponsationis illius, et in die laetitiae cordis ejus.

PRIMA EXPLANATIO

Soluta somno sponsa, atque experrecta, sponsum quem se jacere credebat (nam uti rogatus fuerat, cum pecore e pastu domum reversus fingitur), quaesivisse, atque, eo non invento, e lecto exilivisse, domoque egressa, urbis loca omnia illum quaeritando obiisse dicitur. In quo non quid re ipsa gestum sit, commemorasse intelligendus est Salomon, sed quid rei, de qua agitur, natura fieri postulet, accommodate ad ipsam rem, atque apte exposuisse

Dei erga se charitate perspecta, non poterat non redamare ipsum) ergo, inquit, dilecte mi, meque ipse diligens, qui pascis in liliis, hoc est, qui in amoenissimis versaris locis, DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTUR UMBRAE, REVERTERE, id est, redi, nos liberaturus ut pollicitus es, ut primum illa nox nostrae libertati, et Ægyptiorum praestituta caedi, appetere coeperit. Nam hortatur Deum ut redeat, ea nox eum advenerit, quia ex quo illam liberare promisit, quoad advenit salutis ac libertatis promissae dies, abesse ab illa Deus videri potuit. Hortatur autem ipsum ut fiat similis capreae hinnuloque cervorum, id est, ut nihil anteponat suae saluti, ut nihil ipsum ab auxiliando retardet, sed cito, brevi, facile, celeritate maxima, quod promisit, conficiat, quod et evenit. Nam sexcenta hominum millia praeter foeminas, atque servos, quorum erat innumerabilis multitudo, intra decem et octo horarum spatium (tot enim horae ad summum intercesserunt, a media nocte decimiquarti diei mensis primi (1), quando Ægyptii interfici coepti sunt, ad horam nonam insequentis diei (2), quando se Hebraei in viam dederunt) tot igitur millia hominum intra tam breve tempus novo miraculo, in unum coacta, agmine facto, e Ramesses profecta sunt, ut se Deus in eis ex Ægypto educendis sedulum, diligentem, festinantem, velocem, cervorum atque hinnulorum instar, praestiterit.

(1) Exod. xii. (2) Num. xxxiii.

CAPUT III

1. In lectulo meo per noctem quaesivi, quem diligit anima mea; quaesivi illum, et non inveni.
2. Surgam, et circuibo civitatem per vicos et plateas, quaeram quem diligit anima mea; quaesivi illum, et non inveni.
3. Invenerunt me vigiles, qui custodiunt civitatem: num quem diligit anima vidistis?
4. Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meae, et in cubiculum genitricis meae.
5. Adjuro vos filiae Hierusalem per capreas, cervosque camporum, ne suscitatis, neque evigilare faciatis dilectam donec ipsa velit.
6. Quae est ista, quae ascendit per desertum sicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhae, et thuris, et universi pulveris pigmentarii?
7. En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel:
8. Omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi: uniuscujusque ensis super foemur suum, propter timores nocturnos.
9. Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani:
10. Columnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum, media charitate constravit propter filias Hierusalem.
11. Egredimini filiae Sion, et videte regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater sua, in die desponsationis illius, et in die laetitiae cordis ejus.

PRIMA EXPLANATIO

Soluta somno sponsa, atque experrecta, sponsum quem se jacere credebat (nam uti rogatus fuerat, cum pecore e pastu domum reversus fingitur), quaesivisse, atque, eo non invento, e lecto exilivisse, domoque egressa, urbis loca omnia illum quaeritando obiisse dicitur. In quo non quid re ipsa gestum sit, commemorasse intelligendus est Salomon, sed quid rei, de qua agitur, natura fieri postulet, accommodate ad ipsam rem, atque apte exposuisse

Dei erga se charitate perspecta, non poterat non redamare ipsum) ergo, inquit, dilecte mi, meque ipse diligens, qui pascis in liliis, hoc est, qui in amoenissimis versaris locis, DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTUR UMBRAE, REVERTERE, id est, redi, nos liberaturus ut pollicitus es, ut primum illa nox nostrae libertati, et Ægyptiorum praestituta caedi, appetere coeperit. Nam hortatur Deum ut redeat, ea nox eum advenerit, quia ex quo illam liberare promisit, quoad advenit salutis ac libertatis promissae dies, abesse ab illa Deus videri potuit. Hortatur autem ipsum ut fiat similis capreae hinnuloque cervorum, id est, ut nihil anteponat suae saluti, ut nihil ipsum ab auxiliando retardet, sed cito, brevi, facile, celeritate maxima, quod promisit, conficiat, quod et evenit. Nam sexcenta hominum millia praeter foeminas, atque servos, quorum erat innumerabilis multitudo, intra decem et octo horarum spatium (tot enim horae ad summum intercesserunt, a media nocte decimiquarti diei mensis primi (1), quando Ægyptii interfici coepti sunt, ad horam nonam insequentis diei (2), quando se Hebraei in viam dederunt) tot igitur millia hominum intra tam breve tempus novo miraculo, in unum coacta, agmine facto, e Ramesses profecta sunt, ut se Deus in eis ex Ægypto educendis sedulum, diligentem, festinantem, velocem, cervorum atque hinnulorum instar, praestiterit.

(1) Exod. xii. (2) Num. xxxiii.

CAPUT III

1. In lectulo meo per noctem quaesivi, quem diligit anima mea; quaesivi illum, et non inveni.
2. Surgam, et circuibo civitatem per vicos et plateas, quaeram quem diligit anima mea; quaesivi illum, et non inveni.
3. Invenerunt me vigiles, qui custodiunt civitatem: num quem diligit anima vidistis?
4. Paululum cum pertransissem eos, inveni quem diligit anima mea: tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meae, et in cubiculum genitricis meae.
5. Adjuro vos filiae Hierusalem per capreas, cervosque camporum, ne suscitatis, neque evigilare faciatis dilectam donec ipsa velit.
6. Quae est ista, quae ascendit per desertum sicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhae, et thuris, et universi pulveris pigmentarii?
7. En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel:
8. Omnes tenentes gladios, et ad bella doctissimi: uniuscujusque ensis super foemur suum, propter timores nocturnos.
9. Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani:
10. Columnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum, media charitate constravit propter filias Hierusalem.
11. Egredimini filiae Sion, et videte regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater sua, in die desponsationis illius, et in die laetitiae cordis ejus.

PRIMA EXPLANATIO

Soluta somno sponsa, atque experrecta, sponsum quem se jacere credebat (nam uti rogatus fuerat, cum pecore e pastu domum reversus fingitur), quaesivisse, atque, eo non invento, e lecto exilivisse, domoque egressa, urbis loca omnia illum quaeritando obiisse dicitur. In quo non quid re ipsa gestum sit, commemorasse intelligendus est Salomon, sed quid rei, de qua agitur, natura fieri postulet, accommodate ad ipsam rem, atque apte exposuisse

censendus. Quod idem et poetae saepe faciunt, ut pro suscepti argumenti ratione, quid fieri debeat, tametsi id neque factum sit, nec fieri fortasse possit, tamen commorentur tanquam factum. Quod si suae personae id arbitrantur convenire non posse, alias fingunt et inducunt personas ad ea quae ex argumento dicunt, atque confingunt accommodatas. Sic igitur hoc in loco Salomon, quia videbat si primariam, et illustri loco natam foeminam induxisset loquentem, sibi aut recidenda esse ex hoc carmine, atque omittenda plura eorum, quibus amoris vis maxime exprimitur, aut longe a decoro recedendum. Nam cui probaretur regiam foeminam intempesta nocte, hortante amore, sine custode, sineque comitibus per urbem circumcursasse dici? Itaque, quia intellexit, aut decorum a se negligi, aut bonam hujus carminis partem omitti deberi, idcirco personam sumpsit de medio, rurique eductam foeminam induxit, quo decore servato exprimeret in ea omnem amoris vim. Quid vero haec? IN LECTULO MEO PER NOCTES QUAESIVI, QUEM DILIGIT ANIMA MEA, QUAESIVI, ET NON INVENI. Foeminae amantes semper illae quidem, sed praecipue noctu viros suos abesse aegre ferunt, eosque requirunt, incitatae partim ab ipso amore, cujus vis nocturno tempore silentibus aliis curis magis accenditur: partim a suspitione, et timore: suspitione, quod sibi alias praeferrere foeminas, seque negligi a viris suis male suspicantur: timore, quod verentur, eos in aliquo versari periculo. Est enim injuriae inferendae opportunum nocturnum tempus. His igitur amoris, atque suspitionis tanquam stimulis sponsa excita, imperare sibi non potuit, ut quoad luceret, domi maneret; sed exilivit statim, et neque tenebris deterrita, neque nocturnos casus metuens, neque sui rationem ullam habens, unumque amorem ducem sequuta, virum suum pervestigavit. SURGAM ET QUAERAM. Pro praeteritis surrexi, et quaesivi, ex proprietate hebraici sermonis. Nam sequitur: QUAESIVI ET NON INVENI. Quod autem additur. IN-

VENERUNT ME VIGILES, QUI CUSTODIUNT CIVITATEM. Ex quotidiano more ductum est. Nam qui noctu oberrant, in excubitores atque custodes urbis saepe incidunt. NUM EUM VIDISTIS, QUEM DILIGIT ANIMA MEA? Nam verosimile erat vidisse, qui omnes urbis angulos scrutarentur. Sed quam hoc ex arte a Salomone confictum est! Primum non illam pudet fateri amorem suum, quia, quod est proprium amantium, non dubitabat quin omnibus aequae atque ipsi, ea res honesta, et praedicabilis videretur. Deinde quasi de re cunctis nota, illos quamvis ignotos, et alienos rogat, consueto, scilicet, amantium errore ducta, qui ex suo ipsorum sensu alios aestimantes arbitrantur, neminem latere posse, quid ipsi cupiant, atque ament, atque haec illa. Cui custodes, quippe qui de homine ipsis ignoto rogarentur, nihil respondisse dicuntur. Ipsa tamen, quod amantem decuit, perseveravit in quaerendo. Itaque a custodibus digressa, illum tandem invenit, inventumque apprehendit, et domum deductum cubiculo inclusit, verita ne iterum se desereret. At quam belle, quamque elegantibus, et verbis, et numeris ista persequitur? INVENERUNT ME, inquit, VIGILES, QUI CUSTODIUNT CIVITATEM, NUM EUM VIDISTIS, QUEM DILIGIT ANIMA MEA? PAULULUM CUM PERTRANSISSEM EOS, INVENI QUEM DILIGIT ANIMA MEA, TENUI EUM, NEC DIMITTAM, DONEC INTRODUCAM ILLUM IN DOMUM MATRIS MEAE, ET IN CUBICULUM GENITRICIS MEAE. Sic enim adolescentes foeminae loqui solent.

Sequitur: ADJURO VOS FILIAE HIERUSALEM PER CAPREAS, CERVOSQUE CAMPORUM, NE SUSCITETIS, NEQUE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM DONEC IPSA VELIT. Haec per prolepsim. Nam prius fuit, quod ipsam cum viro suo domum redeuntem, quidam homines admirati sunt. Itaque de eo mox: nunc anticipat, ac dicit: ADJURO VOS FILIAE HIERUSALEM. Quanquam in Latina versione perspicuum sit haec ab sponso dici, tamen ex hebraico textu ab utrovis dici, possunt intelligi. Etenim ex ipsa re,

vel sponsus ipse, qui ad multam noctem vigilasset, cubiculum ingressus, somno statim correptus fingitur, vel certe ipsa sponsa, quae illum quaeritando sese labore contriverat, eum postquam adepta, atque complexa est, in somnum incidit. Nam alterutrum horum accidisse erat verosimile. Est autem propositum Salomoni, ut ante diximus, nihil eorum, quae in re accidere solent, praetermittere: sed ita exequi universa, ut haec duorum inter se amantium imago, omnibus suis numeris absoluta cernatur: quo quanto ea fuerit absolutior, et suum exemplar proprius referens, tanto amoris divini rationes in ea elucentes facilius discamus, quarum rationum declarandarum causa omnia ista sunt comparata. Quam eandem ob causam nos, quod ante diximus, sed propter tardos quosdam saepius est repetendum, non veremur curiosius singula inquirentes, omnes hujus vulgati amoris sensus, quorum modo in hoc carmine aliquod extare vestigium conspiciatur, dicere, et in lucem proferre, ad Salomonis iudicium atque propositum, nostrum ipsi iudicium, atque interpretationem accommodantes. Ex quo eodem iudicio et naturae imitationis studio nata sunt, quae sequuntur. *QUAE EST ISTA QUAE ASCENDIT DE DESERTO, SICUT VIRGULA FUMI EX AROMATIBUS MYRRHAE, ET THURIS, ET UNIVERSI PULVERIS PIGMENTARII.* Nam verosimile erat, quae una cum viro suo rure domum reverteretur. (Nam ruri invenisse illum fingi, ex hoc loco aperte colligitur.) Itaque verosimile erat, eam obvios habuisse aliquos sibi ignotos homines, qui ejus admirati pulchritudinem, vel secum ipsi, vel alios rogando dicerent. *QUAE EST ISTA QUAE ASCENDIT DE DESERTO?* Id est, rure atque agro: nam rus Hebraeis saepe desertum appellatur. *SICUT VIRGULA FUMI.* Aut ut ex Hebraeo alii, sicut columna fumi, quod non tam ad corporis proceritatem declarandam pertinet, quam ad fragrantiam odoris. Itaque odoratiorem eam esse praedicant thure, atque myrrha. Quod autem virgulam, aut columnam dicunt, ideo dicunt quia

thus, atque myrrha, et id genus alii odorati pulveres cum igne supposito cremantur, una cum fumo, qui ex ipsis exit, odorem emittunt. Fumus porro natura sursum, atque e regione ascendens, columnae speciem prae se fert. Sed sponsa hos revocat ab ipsius contemplatione, atque laudibus, et ad viri sui praestantiam contemplandam, et celebrandam potius convertit. Itaque dicit. *EN LECTULUM SALOMONIS.* Nam haec verba sponsae esse, dubitandum non est quibus illa verbis in coelum fert opes, cultum, pulchritudinem viri sui, quem non jam personatum inducit, sed suo illum, et proprio nomine notat, Salomonem ipsum appellans, eaque commemorans, quae Salomonem habuisse constat e libris Regum. Ex quo intelligitur Salomonis personam versari in hoc carmine, non quod de se, aut uxore sua proprie haec scripserit Salomon, neque quod suos amores quamvis illustres, nam eximie illam adamavisse scribitur, aliquo modo studuerit exponere; sed quod sua persona atque nomine, qua in persona et nomine, divinitus edoctus, sciebat, sustineri personam et nomen Christi, uti voluerit ad illius erga homines immensum amorem, his imaginibus adumbrandum. Igitur inquit: *EN LECTULUM SALOMONIS SEXAGINTA FORTES AMBIUNT EX FORTISSIMIS ISRAEL.* Quasi ad illos, qui se admirabantur, sponsa conversa dicat eis, injuste vos, aut certe inconsiderare facitis, quod me unam intuentes, et admirantes, viri mei mecum una revertentis, et multo me praestantioris pene obliti videmini, quem tamen ad contemplandum, vel ipse externus illius cultus vos convertere debuisset. Itaque de lectuli ejus majestate primum: deinde de regii solii exquisito, et admirabili opere: postremo de ipsius regis, cum ornatus magnificentia, tum formae praestantia, multa commemorat. Constat porro vel ex Christi verbis apud Matthaeum in VII (1), Salomonem et exquisitissimo et pulcherrimo vestitu usum

(1) Matt. VII.

fuisse. EN LECTULUM SALOMONIS SEXAGINTA FORTES AMBIUNT EX FORTIBUS ISRAEL, OMNES TENENTES GLADIUM, ET AD BELLA DOCTISSIMI, UNIUSCUIUSQUE ENSIS SUPER FOEMUR SUUM PROPTER TIMORES NOCTURNOS. Non est tamen hoc loco hebraici sermonis praetermittenda proprietates, quam adnotasse, tametsi ad hanc rudem, in qua nunc insistimus, expositionem parum certe pertineat: tamen ad veram sententiam, de qua mox dicturi sumus, non parum contulerit. Etenim quod vetus interpres recte vertit: OMNES TENENTES GLADIOS, si verbum interpretemur e verbo, in hebraeo est, omnes capti sive apprehensi gladiis, enalage verbi passivi pro activo: quod quam vim habeat, suo postea loco dicemus.

Sequitur: FERULUM FECIT SIBI REX SALOMON DE LIGNIS LIBANI. Ferulum Hieronymus pro lecticae quodam genere posuisse intelligendus est, a gestando, scilicet, et ferendo, quod eo illustriores viri, atque foeminae gestarentur. Nam Hebraicum פריקן Apirion, lectulus gestatorius esse dicitur, quamquam de eo non satis inter omnes convenit. Ergo sive ferulum sella gestatoria sit, sive regalis thronus quod e lignis libani fuisse dicitur, intelligi debet constitisse e cedro, quae appellatur lignum libani, eo quod Libanotica cedrus maxime esset nobilis. COLUMNAS FECIT ARGENTEAS, RECLINATORIUM AUREUM. Hebraice רפידה Raphida, quod alii stratum vertunt, eoque significant lecticae veluti pavementum. Sed certe רפידה Raphida a fulciendo et roborando ducitur: ex quo rectius reclinatorium, quam pavementum vertitur; praeterquam quod ipsa architecturae ratio pavementum, ut aureum sit, non satis certe permittit. Reclinatorium porro hic diei puto ejus sellae, quae intra lecticam erat, latera atque dorsum, quae reliqua sede eminentiora sunt, et quibus, qui sedent, reclinato saepe corpore, cubitoque innixi incumbunt. Hispane, *recodadero, y respaldar*; unde recte sequitur: ET ASCENSUM PURPUREUM. Nam ascensus hoc loco est ea sellae pars,

in qua flexis poplitibus sedetur: sic dicta a Hieronymo, quod in eam, qui sedet, veluti ascendat. Quod ita esse facile intelligitur ex Hebraico, cujus loco ponitur, verbo: nam מרעב mercab, ab insidere, aut inequitare ductum proprie significat *επισηκω*, id est, equi sellam. MEDIUM AUTEM CHARITATE CONSTRAVIT PROPTER FILIAS HIERUSALEM, charitas autem est ipse Salomon in sella sedens. Sic enim illum appellat figurate et amatorio more, ipsumque, amari dicit a filiabus Hierusalem, id est, a Solymitanis foeminis, vel quod re ipsa amaretur, vel certe quod amari dignus esset, sibi que ita videretur. Quod tamen alii fere in eandem sententiam non inepte verterunt, et medium tenet ipse accensus, seu combustus amore ob filias Hierusalem. Est enim Hebraicum רצוף Razuph ad utramque sententiam ambiguum; quamquam ii amari a Salomone foeminas significant; Hieronymus ipsum amari a foeminis intellexit. Credibile autem est utrumque verum fuisse, in vero certe et *אֲבָקָה* Salomone verum utrumque est: de quo tamen suo loco dicetur. Sed quoniam mentionem intulit Salomonis in solio ornato regio sedentis, id latius exequitur ad Hierosolymitanas foeminas suam orationem convertens, atque inquit: EGREDIMINI, FILIAE SION, ET VIDETE REGEM SALOMONEM CUM CORONA, QUA CORONAVIT ILLUM MATER SUA IN DIE DESPONSATIONIS ILLIUS, ET IN DIE LAETITIAE CORDIS EJUS. Diadematis aut coronae nomine Hebraeorum loquendi consuetudine omnis corporis cultus elegans (1), atque aptus significari solet. Illud autem, in die desponsationis, ex communi vita ductum est. Nam quo die quis uxorem ducit cultius ornatur; et sponso coronatos inire nuptias, in more priscorum fuit. Ex quo illud:

*Hic autem cum corona candida (2)
Laute vestitus.--*

(1) Prover. 1. (2) Plant. in Casi.

Sed cur a matre ornatus dicitur? An quia matris, id est, Bersabeae opera et industria, David antequam moreretur, regni successorem declaravit ipsum, caeteris ejus fratribus, quamvis natu majoribus praetermissis? vel potius quia hoc sicuti et superiora omnia accommodatum est ad hominum morem? Nam nuptiarum die quaecumque ad conjugum ornatum attinent, ab eorum matribus curari solent. Ego quidem certe sic sentio, nonnullos tamen esse scio, a quibus ipse, quod eos et amem, et plurimi faciam, dissentire non possum, qui ab illo, EN LECTULUM SALOMONIS, quae sequuntur universa, non ab sponsa, sed de sponsa dici volunt ab iis spectatoribus, qui modo ejus demirati odoris fragrantiam dixerunt: QUAE EST ISTA QUAE ASCENDIT DE DESERTO SICUT VIRGULA FUMI. Ipsos enim affirmant pulchritudinis ejus miraculo obstupefactos, ac vix animi compotes, quidquid aut ipsorummet, aut vulgi judicio pulchrum habebatur, in eam conferre: lectumque atque ferculum Salomonis, quod ad speciem attinet, nominare ipsam, itaque dicere: EN LECTULUM SALOMONIS. Id est. Haec ille lectulus, quo nihil pulchrius censetur: haec plane cum illo de pulchritudine certet. Nec enim illi tantum dignitatis addunt copia, opusque, et excubiae nocturnae, quam istam undique qua oculos, qua genas, qua os atque corpus totum convestivit decor. Ferculum porro quod sibi Salomon fecit insigni artificio visendum, utpote in quo, quamvis auro atque gemmis distincto, ars certet cum copia, num conferri queat cum hujus pulchritudine foeminae? Sed haec haec hactenus. Nunc rursus a capite ordiamur, sive potius contexamus verae sententiae expositionem, proxime superiore capite interruptam.

ALTERA EXPLANATIO

IN LECTULO MEO PER NOCTEM (1). Quod illis verbis: *fili, accedens ad servitium Dei, praepara animam tuam ad tentationem*, iis qui pie vivere volunt, denuntiatur fore, ut Deo sese interdum subtrahente, et malorum ad ipsos accessum et incursum, quo eorum erga se amorem probet, non impediante, rerum adversarum tempestate, et tanquam fluctibus saepe agitentur; ad id se comparare omnes debent, non solum ii, qui incipiunt Deum colere, sed etiam illi, qui in ejus amore, aut profecerunt, aut jam plene perfecti sunt. Non enim tam comitatur umbra corpus in luce positum, quam adversi casus sequuntur eos, qui ipsi pietatem sequuntur. Et quo quis majoribus Dei donis affectum se esse cognoscit, eo cogitare debet, instare atque impendere sibi majus aliquod et difficilius certamen, quod obeat. Ergo quoniam vir hic justus, quem describimus, vel potius qui a Salomone figurate descriptus illustratur, et in lumine collocatur a nobis, ut agnosci facile, atque conveniri a cunctis possit: ergo quoniam hic vir justus incunabula illa amoris deseruit, et in meliore et perfectiori statu locatus, amplioribus gratiae beneficiis affectus a Deo est, ideo jam quod sequitur, ut strenue agendo atque certando se iis beneficiis esse non indignum demonstret, inducitur in tribulationis acie constitutus, et tanquam sub armis laborans. IN LECTULO, inquit, PER NOCTEM QUAE SIVI, QUEM DILIGIT ANIMA MEA. Nam in adversis esse intelligitur primum ex eo quod in nocte est. Nam figurato sanctarum litterarum, et arcano sermone, aspera et aerumnosa tempora, noctis et tenebrarum significantur nominibus. Deinde quod Deum absen-

(1) Eccle. II.
ТОМ. II.

Sed cur a matre ornatus dicitur? An quia matris, id est, Bersabeae opera et industria, David antequam moreretur, regni successorem declaravit ipsum, caeteris ejus fratribus, quamvis natu majoribus praetermissis? vel potius quia hoc sicuti et superiora omnia accommodatum est ad hominum morem? Nam nuptiarum die quaecumque ad conjugum ornatum attinent, ab eorum matribus curari solent. Ego quidem certe sic sentio, nonnullos tamen esse scio, a quibus ipse, quod eos et amem, et plurimi faciam, dissentire non possum, qui ab illo, EN LECTULUM SALOMONIS, quae sequuntur universa, non ab sponsa, sed de sponsa dici volunt ab iis spectatoribus, qui modo ejus demirati odoris fragrantiam dixerunt: QUAE EST ISTA QUAE ASCENDIT DE DESERTO SICUT VIRGULA FUMI. Ipsos enim affirmant pulchritudinis ejus miraculo obstupefactos, ac vix animi compotes, quidquid aut ipsorummet, aut vulgi judicio pulchrum habebatur, in eam conferre: lectumque atque ferculum Salomonis, quod ad speciem attinet, nominare ipsam, itaque dicere: EN LECTULUM SALOMONIS. Id est. Haec ille lectulus, quo nihil pulchrius censetur: haec plane cum illo de pulchritudine certet. Nec enim illi tantum dignitatis addunt copia, opusque, et excubiae nocturnae, quam istam undique qua oculos, qua genas, qua os atque corpus totum convestivit decor. Ferculum porro quod sibi Salomon fecit insigni artificio visendum, utpote in quo, quamvis auro atque gemmis distincto, ars certet cum copia, num conferri queat cum hujus pulchritudine foeminae? Sed haec hactenus. Nunc rursus a capite ordiamur, sive potius contexamus verae sententiae expositionem, proxime superiore capite interruptam.

ALTERA EXPLANATIO

IN LECTULO MEO PER NOCTEM (1). Quod illis verbis: *fili, accedens ad servitium Dei, praepara animam tuam ad tentationem*, iis qui pie vivere volunt, denuntiatur fore, ut Deo sese interdum subtrahente, et malorum ad ipsos accessum et incursum, quo eorum erga se amorem probet, non impediante, rerum adversarum tempestate, et tanquam fluctibus saepe agitentur; ad id se comparare omnes debent, non solum ii, qui incipiunt Deum colere, sed etiam illi, qui in ejus amore, aut profecerunt, aut jam plene perfecti sunt. Non enim tam comitatur umbra corpus in luce positum, quam adversi casus sequuntur eos, qui ipsi pietatem sequuntur. Et quo quis majoribus Dei donis affectum se esse cognoscit, eo cogitare debet, instare atque impendere sibi majus aliquod et difficilius certamen, quod obeat. Ergo quoniam vir hic justus, quem describimus, vel potius qui a Salomone figurate descriptus illustratur, et in lumine collocatur a nobis, ut agnosci facile, atque conveniri a cunctis possit: ergo quoniam hic vir justus incunabula illa amoris deseruit, et in meliore et perfectiori statu locatus, amplioribus gratiae beneficiis affectus a Deo est, ideo jam quod sequitur, ut strenue agendo atque certando se iis beneficiis esse non indignum demonstret, inducitur in tribulationis acie constitutus, et tanquam sub armis laborans. IN LECTULO, inquit, PER NOCTEM QUAE SIVI, QUEM DILIGIT ANIMA MEA. Nam in adversis esse intelligitur primum ex eo quod in nocte est. Nam figurato sanctarum litterarum, et arcano sermone, aspera et aerumnosa tempora, noctis et tenebrarum significantur nominibus. Deinde quod Deum absen-

(1) Eccle. II.
ТОМ. II.

tem quaerit. Nam quamvis Deus in omni natura semper sit, suisque similiter semper adsit; propria et peculiari providendi ratione, tamen, illi quemadmodum cum ipsis bene est, Deum veluti excubantem in suam ipsorum salutem videre sibi videntur; sic rebus in contrarium conversis, aversum ipsum a se existimant, et abalienato ab ipsis animo, custodire ipsos amplius nolle arbitrantur, aut certe quasi arbitrentur, ita praedicant atque queruntur; quale est illud Davidis: *Usquequo Domine oblivisceris me in finem* (1), *usquequo avertis faciem tuam a me?* Quare non est cur dubitemus, quin in malis dicatur esse is de quo dicitur, ipsum in nocte constitutum requirere absentem Deum. Praeterquam quod ipsa res, et bonorum vitae ratio poscebat, ut qui vocatus esset, atque sublatus a Deo ad altiorem amoris gradum, quique ei vocationi obtemperans, majoribus gratiae bonis affectus, plus virium atque roboris in animo collegisset, statim educeretur in aciem, et de ejus in superanda tribulatione strenuitate, et in malis patientia ageretur. Imo si ad ea, quae hoc caput antecesserunt, attendimus, haud obscure videbimus hunc sub ista amantis persona adumbratum justum virum, imminere sibi probationum, id est, laborum tolerandorum, et adversarum rerum discrimen, jam antea praevidissee, atque ut primum vocari se a Deo, hoc est augeri majoribus bonis vidit, sibi metuere coepisse, atque ad mox sequutura acerba, atque tristia se comparasse.

Nam profecto hoc illis verbis agebatur: *CAPITE NOBIS VULPES PARVULAS, QUAE DEMOLIUNTUR VINEAS.* Itemque illis: *DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTUR UMBRAE, REVERTERE DILECTE MI.* Nam quod vulpium, hoc est, ut diximus, invisibilium hostium insidias metueret, quodque Deum precaretur, ut adventantibus tenebris, reditum maturaret, ex eo erat, quia ex novis et majoribus gratiae donis, qui-

(1) Psalm. XII.

bus se affectum esse sentiebat, conjectura colligebat imminere sibi jam, et instare tribulationis periculum aliquod; et proportionem sibi de novo collatae gratiae, majora sibi praelia futura videbat; et quo majus illi gratiae lumen infundebatur, eo clarius cernebat adventantem jam tristissimis tenebris involutam malorum noctem, quam ducere una cum Deo cupiebat. Itaque, quae metuisset tunc dictus est mala, in iis nunc incidisse dicitur, cum in lectulo jacens, et tenebris circumfusus inducitur, et inter tenebras Dei opem requirens. Nec vero recusandum illi fuit, quin communem sanctis omnibus sortem subiret, seque ostentaret Deo, atque probaret tolerantiam adversorum. Caeterum, quamvis id sit commune omnibus sanctis, tamen sciendum est plurimum interesse quo quis probetur modo atque loco. Incipientes enim, utpote qui amorem quidem virtutis aliquem in sese habeant, firmum tamen illius usum atque habitum non habeant, levius impelluntur, ne in ipso adolescenti initio, cum nondum satis alte radices egerunt, asperius accepti pondere ipso malorum obruantur: itaque hos mala ipsa suspensa veluti manu feriunt: in eos vero, qui proficientium ordinem tenent, acrius incursant: adversus perfectos porro justo praelio, et omnibus copiis decertant. Quod ipsum ne quis fingi a me putet in hoc carmine, et in hac divinorum amorum expositione, figurate quidem ut caetera omnia, sed tamen accuratissime et diligentissime exprimitur. Nam quo intelligatur per singulos spiritualis vitae gradus, quos esse tres diximus, bonos subire tribulationum procellas, idcirco ter inducitur moerens, seque ex-crucians sponsa, eo quod esset absens vir suus; semel initio carminis, iterum hoc loco, tertio infra capite v. Id porro semper accidere, quotiescunque majori gratia donati a Deo illi ad altiorem virtutis et charitatis gradum vocantur, ita perspicuum est in hoc carmine, ut expositione non egeat. Nam cum primum amare sponsa coepit, statim angi dicta est; hoc est, in ipso exordio hujus libri: eademque, ut ad

secundum amoris gradum pervenit, hoc est, isto quo de agimus loco, iterum dolens inducitur: et rursus infra posteaquam perfectior in amando effecta est, sollicitatur gravissime. Nam post illa: Vox dilecti mei: aperi mihi soror mea, sponsa mea; quibus ad altissimum amoris gradum vocatio et ascensus describitur, continuo sequitur; Pesulum ostii mei aperui, at ille declinaverat, atque transiverat: quaesivi illum, et non inveni: vocavi, et non respondit mihi; itemque illud: Invenerunt me custodes qui custodiunt civitatem, percusserunt me, et tulerunt pallium meum. Caeterum, non eadem ratione universos vexari, sed esse eorum disparia certamina, leviora amare incipientium, proficientium in amore, et perfectorum graviora, mirum etiam est, quam apte in hoc carmine, et quam eleganter significetur. In principio enim ejus dolere dicebatur sponsa, quod se solam reliquisset suus vir, et hactenus dolere, ut domi ipsa manens, et animi sui desiderium verbis testificans, nihil praeterea molesti pateretur. At hic, ubi jam major atque perfectior persona agitur, etiam domo egressa, totam urbem obiisse, magnumque in inquirendo illum dicitur laborem suscepisse, atque eum multo maximum postea, cum perfecte amantis imaginem sustinet. Nam praeter urbis loca noctu, et maxima anxietate animi obita, in custodes urbis cum incidisset, spoliata, et plagis aliquot acceptis, male ab ipsis mulctata discessit; de quo, cum ad id loci perventum fuerit, dicemus. Quod si quis a me quaerat causam, quare in ipso honestae vitae degendae, et in cuiusque ejus vitae gradus principio, aut certe paulo post principium, viri justis, malis tribulationum vexandi, atque torquendi tradantur. Huic ego, quamvis intelligam interdum aliter evenire, easque bonorum tribulationes, eaque certamina in aliud tempus differri; tamen quia saepius usu venit, ut statim probentur, respondeo, id propterea fieri, quia vocationes istae omnes, et ad singulos amoris gradus ascensus, magna dulcedinis coelestis copia redundant.

Nam blanditur quodammodo Deus illis, quos ad se vocat, eosque illectat deliciis spiritualibus magnis. Itaque cum ista vitae sanctae, et ejus omnium partium principia plena voluptatis, et tanquam circumlita melle sint, si praeterea quae sequuntur, reliqua ex animi sententia justis placida, et tranquilla evenirent, periculum esset, ne nimia et perpetua voluptate decepti amorem Dei, atque adeo omne virtutis officium, voluptate, atque utilitate metientes, in amando non tam amorem ipsum, quam quae ex illo sunt commoda sequerentur, seque ipsi potius amarent, quam Deum; ex quo etiam fieret, ut ille Dei in hominibus suo amore inflammandis conatus, non solum in nihilum recideret, sed ut contrarium ejus, quod Deo propositum est, efficeret. Nam cum Deus, in infundenda coelesti voluptate atque dulcedine, id agat, ut nos ad se ingenue amandum invitet, ejus si voluptatis atque dulcedinis usum nobis perpetuum daret, eo ipso quo nos ad se amandum allicit, repelleret, et errare faceret, ab eo quem requirit, amore, vero scilicet et ingenuo, et in quo Deus ipsius solum causa diligitur. Qui error atque lapsus primo admissus, ac laetarum deinceps, ac secundarum rerum successu altus et inveteratus in animo, omnem sine dubio honestae ac beatae vitae rationem everteret. Quare oportuit, ut primo quoque tempore evelleretur is error, vel potius ut obviam iretur illi antequam germinare, aut omnino posset radices agere; id autem efficitur eum justis abstrahuntur ab illa, quamvis coelesti, tamen corpus quoque imbuente voluptate, cumque in laboribus et in rebus asperis continentur; quo sic tandem diligendi Deum veram rationem addiscant, nec quidquam aliud ex Deo praeter Deum quaerant. Et quemadmodum sulcis mandata, atque commissa semina, si coeli clementia statim atque terrae mandata sunt, et genitalibus auris excipiantur, in herbam effusa, non temere ad frugem perveniunt; sin autem Aquilonares venti solum durarint, nixque supra ceciderit, deorsum radices agunt, quibus fir-

mata, ac roborata opportuno tempore uberes fruges gignunt; sic noster animus, postquam divinae gratiae semina intra se semel accepit, nisi molestarum rerum, et ingratarum mole comprimatur, laetitia exultabit inani, ac extra se totus effusus, speciem fortassis aliquam pietatis praese feret, virtutis tamen ejus expers erit, et sibi bene ac volupe esse id unum amabit, seque pro Deo diliget, quo nihil potest, aut dici, aut esse perversius. Quare necesse est, ut secundis adversa succedant, et tristibus laeta temperentur, quo eorum alternis vicibus, quasi utrinque aequis ponderibus libratus animus, neutramque in vitiorum partem inclinans, semper contineatur in officio. At cum id evenit, ut in rebus asperis versetur vir justus, quo animo illum futurum, aut quibus armis usurum dicemus? ad quem confugiet? cujus implorabit auxilium? cujus sibi advocabit opem adversus infernas, in seque insurgentes acies tenebrarum? Bonis et justis viris certe. (Nam scelerati atque improbi cum in mala tali vita digna incidunt, ipsi viderint quid sibi faciendum sit, aut quomodo contra mala nitendum, si tamen illi nituntur unquam contra, ac non potius ab omnibus animi bonis flagitiose imparati ferri se atque agi a malis sinunt, seque aegritudinibus et desperationi conficiendos permittunt). Bonis igitur atque justis viris, certe unus Deus pro auxilio, proque perflugio, in omni eorum calamitate atque malo est. Nam, ut primum nox tribulationis coepit irruere, statim suum animum ad Deum convertunt, et toto pectore illum cogitant, ac plus aliquanto, quam antea facere erant soliti, occupantur in eo amando; eoque sunt erga ipsum animo, ut postquam omnem suam causam ei exposuerunt, postquamque spes suas in eo uno collocasse, professi coram eodem ipso sunt, illudque addiderunt, intelligere se atque cognoscere, nec sine illius permissu illa accidisse, nec sine ejusdem jussu mutari ea in melius posse, ac denique ipsum, mitius ut secum agere, et irasci jam desinere velit, deprecari sunt, illudque

in primis affirmarunt, se id unum maxime velle, atque cupere, suae ut ille voluntatis atque gloriae potissimam rationem habeat, deinceps quasi ablegata a se omni rerum suarum cura, Deoque permissa in una legis, ac promissorum Dei meditatione acquiescant, humana despiciant, coelum mente petant; seque veluti in sinum atque complexum Dei conjiciant, atque abscondant, inibique absconsi atque delitescerent, et magno amore flagrantes, malorum morsus, aut omnino non sentiant, aut certe levissime perferant. Quod si, quod nonnunquam facere Deus solet, non solum molestari ipsos a malis, atque vexari sinat, sed ipse se quasi ab alienato ab illis animo subtrahat, et influere amplius in eorum mentes suaviter et jucunde, ut solebat, nolit, eosque in media tribulationis nocte solatio destitutos relinquat, aut ita ipsis videatur relinqui se a Deo et abjici, et pro despectis haberi, id si eveniat, minime illi quidem, aut spem abjiciunt, aut amorem suum a Deo dimovent, sed quod sponsa hoc loco fecisse scribitur, id potius ipsi faciunt, quaerunt in lectulo, domi perquirunt, per urbis vias, per fora, perque compita omnia, omnibus vestigiis sequuntur, circuncursant, obvios rogant, nihil denique non faciunt, quoad voti sui compotes effecti, id quod quaerunt, inveniunt; hoc est, nullis malis, nullis rebus molestis et acerbis deterrentur ab amando Deum, beneque de ipso sperando. Si domestico atque intestino malo infestantur, unum Deum requirunt. Si publice in illos insurgitur, in eodem Dei quaerendi studio perseverant. Si calamitati additur calamitas, et alia ex aliis mala nexa sequuntur, sique luctuosas noctes excipiunt moesti et lachrymosi dies, sive malum quo opprimuntur breve sit, et intra domesticos parietes inclusum, sive apertum potius, lateque patens, et in longum tempus perseverans, omnibus quamvis fortunae telis confossi, ad caetera stupidi, unum illum dolorem ad sensum admittunt, et ad animum suum, quem acerbissimum capiunt, ex eo quod species illa amabilis et grata

Dei, quae in ipsorum animo elucebat antea, jam nusquam appareat. Itaque excitant sese, et animi sui omnes latebras scrutantur, dictaque sua et facta omnia severissime examinant, omnesque vias insistunt, quibus ad Deum pervenire quis potest, instant, precantur, supplicant, fletus fundunt, lamentantur etiam interdum; clamores edentes maximos, illaque Davidica: Illumina vultum tuum: Cur avertis faciem tuam a me? Ne declines in ira a servo tuo, saepius iterantes perseverant, usque eo dum converso ad pietatem et clementiam Deo, intermissus ille jucundissimae consuetudinis Dei eis redditur, et restituitur fructus. Quo ex fructu ipsis restituto atque reddito, majorem etiam, quam antea voluptatem capiunt. Itaque novo quodam et vehementiori amore accensi, irruunt in complexus Dei, illumque arcte tenent, et quam possunt intime intra suum pectus recondunt, nec ab eo divelli possunt ullo modo, et hoc est, quod sequitur: TENUI ILLUM, NEQUE DIMITTAM. Id porro ubi assequuti sunt, labores et aerumnas suas non tanti faciunt, facileque sibi et vere persuadent, quando jam Deus optatum illud vultus sui lumen ipsis ostendit, brevi futurum, ut malorum suorum tenebris penitus discussis, tranquillus ipsis oriatur, et serenus dies.

Sequitur: QUAE EST ISTA, QUAE ASCENDIT SICUT VIRGULA FUMI? Quamvis vera virtus se ab hominibus videri, aut celebrari non velit; tamen ne, si maxime cupiat, latere eos possit, ab ipso suo splendore et pulchritudinis magnitudine proditur. Itaque vel nolens in oculos hominum incurrit, eosque ita commovet, ut qui nullam ipsi partem virtutis habent, tamen non possint illam non admirari. Sed interest, quis gradus virtutis sit. Nam incipiens virtus, quae plurimis, quae e prave assueto corpore existunt, tanquam nebulis, ejus oscuratur et inficitur lumen, haud facile suum splendorem foris profert. At eadem, ubi aliquantulum adolevit, radios emittit lucis suae, quoque magis adolevit, eo magis late emicat. Itaque in hoc carmine, cum de incipien-

tum virtute et amore agebatur, intra sponsi sponsaeque personas omnis sermo constitit, omnisque illa amoris tanquam actio, intra domesticos parietes ab his peracta, duobus spectatore caruit, et applausore. At nunc cum jam describitur proficientium virtus, cujus splendor occultari nequit, praeter istorum personas, inducuntur alii, qui dum pulchritudinem sponsae admirantur, nos doceant justos viros, cum eo usque profecerunt in amore Dei, ut in secundo amantium ordine numerentur, admirationi hominibus esse incipere. Qui quidem homines cum ejusmodi justum aliquem contendentem ad virtutis culmen pleno gradu conspiciunt, consistunt primo, atque ipsum veluti noscitantibus diligentius inspiciunt, eoque agnito recordantur vitae eidem, eisdemque quibus ipsi tenentur studiis, illum non ita pridem vacasse, cupiditatibusque similibus servisse; itaque rei novitate commoti percontantur, quo ex genere hominum homo ille sit, qui tam subito in novum, et ab eo, qui erat antea, diversum hominem sit demutatus, quando, quove modo ea, in quibus studio detinebatur, inculta et horrida loca relinquens, ad coelestis vitae lucidas, et sublimes regiones tanto virtutum agmine circumseptus conscenderit. In quo genere illud etiam saepissime evenit, ut ad haec consideranda, et secum reputanda homines animum magis advertant, quoties id accidit, ut calamitosum aliquem, et gravi fortuna oppressum hominem, cujus de salute jam desperaverant, praeter ipsorum spem, ab omni liberatum malo, ac suae pristinae dignitati nec opinato restitutum videant. Illa enim fortunae in melius commutatio tam subita, acrius illorum mentes, atque animos commovens efficit, ut intelligere, et cognoscere incipiant, ejus hominis res curae Deo esse, majusque omnino bonum aliquod latere in eo, quam quod ipsi unquam suspicatisunt, arbitrentur: quod jam illis bonum, dum ista pertractant, paulatim ex alterius animo emicare et apparere ita incipit, sibi ut videantur illud videre. Itaque quem antea de-

spiciebant, jam eum suspiciunt, atque venerantur, nec solum taciti secum, sed cum aliis etiam loquentes animi sui admirationem expromunt. Itaque dicunt: *QUIS EST ISTE, QUI ASCENDIT DE DESERTO SICUT VIRGULA FUMI?* Qui est inquam hic, qui vagus, atque errans, perque urbem modo cursitans, tam subito laetus et beatus est redditus? Qui tot mala, quibus opprimebatur, evasit? Qui ab inimicis circumventus, a suis impie proditus, animi firmitate cunctos superavit? Qui tot illos, quibus constrictus tenebatur, laqueos calumniarum exiit? Quem non carceris paedor confecit: non diurnitas mali fregit: non cum summa facultate nocendi conjunctum odium pessundedit? Qui tot tela nudo corpore excipiens, sustinendo illa, et modeste agendo repulit, inque eo ipso perstitit, usque eo quoad Deus inimicorum ejus omnes conatus, universaque consilia, in nihilum redigens, effecit, ut patientiae audacia, et innocentiae improbitas cederet? Hisque multa similia mutuis sermonibus conferunt. Et hoc causae habuit Salomon, quare simul atque sub ista sponsae suum virum querentis, et magno tandem labore invenientis imagine, bonorum virorum tribulationes, et e tribulationibus non opinatas liberationes insinuavit, continuo induxerit admirantes, et percunctantes turbas; quod illa liberatio bonorum statim visa animos hominum admiratione complet. A quo eodem Salomone illud etiam magno judicio factum est, ut quoniam ista, quae agitur, virtus proficientum, utpote quae perfecta virtus non est, quasi odore quodam boni exempli se ad homines insinuat, nec illis adhuc contuendam exhibet honesti aliquam absolutam atque perfectam speciem, idcirco modice hic, aut intra modum potius sponsa laudaretur, commendareturque eatenus, non ut forma excellere, sed ut optimo praestare odore diceretur.

Quae autem sequuntur: *ADJURO VOS FILIAE HIERUSALEM PER CAPREAS, CERVOSQUE CAMPORUM, NE SUSCITETIS, NEQUE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM, DONEC IPSA VELIT,*

ab utrovis dicta accipiantur, similiter interpretanda sunt. Significant enim illam animi quietem, illamque laetitiae beatam dulcedinem, qua justos jam perfunctos laboribus sequi solet; qua de obtestatione, quoniam alias diximus, hic plura dicere supersedebimus. Porro quae ab hoc loco, usque ad finem capitis restant, quae item ipsa, vel ab sponsa dicuntur, vel ut nonnullis placet, ab iis, qui proxime inducti sunt laudantes, et admirantes sponsam: nam et mihi modo hoc, modo illud probabilius videtur: haec itaque continent illustrem praedicationem, et expositionem ejus providentiae, qua Deus res atque vitam suorum proprie gubernat. Nam quamvis divinis rectionibus omnia temperentur, tamen est quodam peculiare, si ita loqui licet, reliquis vigilantius et attentius curae genus, quo Deus eos, qui se amant prosequitur, quod ad genus, illa pertinent (1): *Custodi me Domine ut pupillam oculi*, et, *Qui vos tangit* (2), *tangit pupillam oculi mei* (3); illudque Davidis: *Oculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum* (4); tum Christi illud: *Nolite timere; omnes capilli capitis vestri numerati sunt*; et in primis hoc, de quo agimus: *EN LECTULUM SALOMONIS SEPTUAGINTA FORTES AMBIUNT EX FORTIBUS ISRAEL*. Nam si in iis verbis illorum adhuc persona versatur, qui modo sponsam admirati dixerunt: *QUAE EST ISTA QUAE ASCENDIT DE DESERTO, SICUT VIRGULA FUMI?* valde consentanee subjungitur: *EN LECTULUM SALOMONIS*. Recteque ex illis ista sequuntur, id est, ex salutis, quae justis nec opinato reddita est, admiratione, providentiae Dei erga eosdem commemoratio recte et ordine sequitur. Nam quotiescumque, aut videmus ipsi, aut ab aliis audimus, aliquem praesertim bonum et modestum virum a carcere, ab ignominia, ab inimicorum manu, a morbo, a captivitate, a similibus permultis, praeter opinionem hominum liberatum, statim nobis occurrit revereri, et

(1) Psal. xvi. (2) Zacha. ii. (3) Psal. xxxiii. (4) Matt. x.

admirari providentiam Dei. Itaque judicamus divino nutu cuncta regi, et de omni illius rectione magnifice sentimus, sicut scriptum a Davide est (1): *Laetabitur justus cum viderit vindictam, manus suas lavabit in sanguine peccatoris. Et dicet homo, si utique est fructus justo, utique est Deus judicans eos in terra.* Sin autem sponsae ista sunt verba, id quod verius existimo et de se ipsa interrogantibus, et admirantibus, hisce verbis respondet (2), id profecto dicit, quod boni et justī viri faciunt, facere certe omnes debent, cum a malis, et tribulationibus liberantur. Nam agnoscentes a Deo se esse servatos, ei uni liberationem et incolumitatem suam acceptam referunt, ejusque erga homines charitatem laudant, et sive secum agant, sive cum aliis versentur, id unum in ore habent, id perpetuo praedicant, et quod in ipsis est, omnes homines ad hujus charitatis Dei, et erga suos providentiae considerationem erigunt, et invitant, dicuntque: EN LECTULUM SALOMONIS SEPTUAGINTA FORTES AMBIUNT EX FORTIBUS ISRAEL, OMNES TENENTES GLADIOS, ET AD BELLA DOCTISSIMI, UNIUSCUIUSQUE GLADIUS SUPER FOEMUR SUUM PROPTER TIMORES NOCTURNOS. En inquam, qua voce auditorem ipsum ab eo, de quo antea agebatur, revocant, et ad novae alicujus, atque magnae rei considerationem traducunt, tantumque non dicunt. Causa non est cur nobis de recuperata praeter spem salute gratulemini, curve admiremini fortunae commutationem tam subitam, quasi nobis ob eam rem aliquid laudis, aut praedicationis tribui deberi, arbitremini. EN LECTULUM SALOMONIS. Ad has inquam potius divinae providentiae, atque custodiae rationes respicite, illudque considerate, quot, et quam firmis praesidiis Deus eos, qui ipsi fidunt, circumdet. Nam lectulus hic Salomonis qui dicitur, ipsos bonos, atque justos significat. Illi enim quemadmodum alias aliis nominibus, pro eo, ad quod ex virtute sunt apti, in sacris litteris varie et figura-

(1) Psal. LVII. (2) Theodoretus in Cantica.

te appellantur: templumque, et sedes, et Dei currus dicuntur; sic hic Salomonis, id est, Christi lectulus nominantur: propterea quod Christus in peccatoribus veluti laboret, sicut scriptum est (1): *Servire me fecisti in peccatis tuis: praebuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis; in justis vero molliiter quiescat.* Etenim divina munificentia in illis intra angusta spatia concluditur, et quodammodo coarctatur, parceque Deus cum illis videtur agere, eorum ipsorum culpa prohibitus, ut videre est in illo servo, de quo apud Matthaeum in xxv. In his autem sicut qui jacet in lecto corpus suum effundit, atque distendit, ita Deus bonitatis atque largitatis suae divitias late explicat; quia ut scriptum est: *Habenti dabitur, et abundabit* (2). Ea enim est natura, atque ratio donorum Dei, ut alia ex aliis semper nascantur; ac veteribus nova succedant, et minora majoribus cumulentur, semperque beneficiis divinis accipiendis, iis, si quemadmodum decet, utamur, ac potiora beneficia accipienda fit gradus. Quod vel ex illo verum esse intelligitur, quod Paulus eleganter scripsit (3): *Nam quos praedestinavit, hos et vocavit, quos vocavit, hos et justificavit, quos justificavit, hos et glorificavit.* Deus enim quo ad se attinent, voluntatem nobis benefaciendi non intermittit, sed cum natura pronus sit ad omnem liberalitatem atque munificentiam, quamcumque sibi oblatam benefaciendi causam arripit, ipsoque benefaciendi, et liberaliter agendi opere gaudet, et exultat, et tanquam in lecto fusus quiescit. Unde et Hebraicum מִיִּתָּהּ *mitha*, quo lectus significatur, ab extendendo et dilatando deducitur. At non temere est quod justī, hoc potissimo loco, in quo de ipsorum recuperata salute agitur, *mitha* nominantur. Nam profecto quandiu illi in angustis versabantur rebus, tandiu Deus similiter videri poterat contraxisse manum suam, seque ipsum in arctum locum quodammodo inclussisse; quia pro ea, qua erga

(1) Esa. XLIII. (2) Matt. xxv. (3) Rom. VIII.

suos uti solet liberalitate, nimis restricte tunc, ac nimis etiam parce visus est agere. Nos certe cum bonos viros aerumnis plenos, afflictos et abjectos videmus, florentibus interim et feliciter agentibus inimicis illorum; tametsi non minus bene, quam par est, de Deo sentiamus, tamen minus latam, minusque laxam, et amplam sedem in nostris animis, et cogitationibus ipsi exhibemus; ea certe opinio, quam habemus de bonitate et munificentia ejus, exilior in nobis efficitur, et veluti contrahitur. At cum eisdem luci atque libertati Deus restituit, idque videmus ipsi, contra omnia eveniunt. Nam primum laetissima quaedam, tamquam lux divinae bonitatis atque justitiae nobis oritur: deinde ingens ex eo in eisdem nobis gaudium nascitur: postremo eo perfusi, atque imbuti gaudio, linguas, quas ante id tempus moeror stupore mixto constrictas tenebat, laxamus in laudes Dei, qui jam nobis, ut est, ita optimus, atque maximus, et effusissime bonus, atque liberalis esse videtur. Atque haec de lectulo. Porro septuaginta illi, qui justa lectum excubare dicuntur, tametsi proprie illud providentiae genus significant, quod nominavimus singulare et privatum, quodque mirabiliter est varium, ac multiplex, tamen vere etiam referunt Ecclesiae praelatorum, atque sacerdotum eos ordines, quorum ministeriis Deus vitam, atque mores nostros gubernat. Qui primo praelati ideo fortes dicuntur, quia non solum dominicas oves pascendi, atque ductandi laborem perferre, sed quia ultro ipsi, et audacter in infestos Christi ovilibus lupos incursare debent, eisque se opponere pro grege Dei, neque re ipsa solum, sed aspectu etiam, atque animi habitu timorem illis incutere. Nam ea vis subjecta est voci Hebraeae גִּבּוֹרִים Guiborim, pro qua fortes Latinus posuit interpres. Sunt enim Guiborim robusti, et potentes, et cum corporis tum animi viribus pollentes, belloque gerendo nati homines. Itaque fortes sint oportet. Nec enim tantum, et tam multiplex, tamque sollicitudinis, ac periculi plenum munus, quale est

Episcoporum, et verbi Dei ministrorum, administrari ullo modo recte, atque obiri queat ab iis, qui ipsi cupiditatibus suis cedunt, atque succumbunt, eisque uti addicta mancipia serviunt; neque tam caeteros antecedunt honoris insigniis, quam avaritia, atque nequitia praestant omnibus.

Igitur primo sint fortes. Deinde, quod non temere additur, ex fortibus Israel. Nam qui ambitionis labores maximos subeunt, et regum domos frequentant, et nihil non audent, atque tolerant, quoad consequantur quod cupiunt, id est, rebus Ecclesiae publicis praeficiantur, sunt illi quidem fortes; aliter enim tanto tollendo oneri qui essent idonei? sed non ex fortibus Israel. Possunt illi omnia digna, indignaque perferre, possunt per obstantes eadem ambientium cuneos, viam sibi labore, et assentatione quasi ferro aperire, possunt eo tendere, vel per medios ignes, quo ipsos perversa honoris cupido vocat; at a virtute adversus vitia in acie consistere, consistere dico, vel primum hostium aspectum sustinere, aut si minus militis calonis saltem munus obire, aut omnino militibus se numerari velle, plane non possunt, suntque foeminis molliores. Possunt quidvis perpeti, dumtaxat, dum sibi comparant aliquem gregem in quo se jactent, atque dominantur, at ubi compararunt, pascere eum salutari atque coelesti pastu non possunt. At qui haec non est fortitudo Israel qui dum soceri sui greges pascit, et ductat, insomnes plures noctes duxisse dicitur, frigoraque atque aestus maximos tolerasse. Non est, inquam, fortitudo Israelis, qui tametsi ob fraternam odia, et parentibus et patria domo careret; nullis tamen rerum difficultatibus cessit, quique in Liae, atque Rachelis personis, rectae actionis atque beatae contemplationis absoluteionem adamavit, et coluit, qui denique, ne angelo quidem in lucta concessit. Nam hoc fortitudinis genere praelatos Ecclesiae praestare debere, Israelis facta commemoratio significat. Verum quemadmodum versari in acie, aut cum hoste configere aliquis inermis non possit, tametsi et cor-

poris et animi excellat viribus, sic isti Ecclesiae praefecti existimare debent, non sibi satis esse, quod sunt manu fortasse prompti, et parato addimicandum animo, nisi praeterea arma habeant ea, quibus in hoc genere belli utendum est.

Nam ideirco subjicitur: OMNES ACCINCTI GLADIIS. Est autem gladius, juxta harum litterarum arcanum sermonem, verbum Dei, scientiaque ejus, cum legitima docendi facultate conjuncta, ut constat ex illo Apocalypsis (1), ubi in Christi ore gladius inesse utraque parte acutus scribitur. Nam cum in ore esse, aut ex eo egredi dicitur, satis declaratur gladio significari verbum, atque doctrinam Christi. Quo certe gladio, id est, rerum atque legum divinarum cognitione, atque scientia, Ecclesiae ministri armabuntur, si modo id futuri sunt, quod se esse volunt, atque cupiunt, populi Christiani rectores, doctores veri, magistri vitae, lumina Ecclesiae. Nam quod nonnulli arbitrantur, et docent ad Episcopi munus gerendum, verbi Dei, hoc est, sanctarum Litterarum, et Theologiae cognitionem necessariam non esse, siquidem eisdem artibus, quibus ab illis comparatur, id munus administrandum est, recte arbitrantur; compararunt enim illud ambitionis pessimis artibus: sin autem legis, atque voluntatis Dei ratio habenda est, sique ex ipsius muneris natura judicium est faciendum, in maximo profecto errore versantur. Quod si illi propter animi sui caecitatem ad hujus legis intelligendam penetrare non possunt, et ad ejus vim intelligendam eorum mentis acies hebescit, veteris illius Ecclesiae, quae ante mille annos felicissime floruit, saltem exempla respiciant. Eque enim e tanto sanctissimorum Episcoporum, et doctorum numero nobis proferant, cujus non fuerit insignis in hac re, de qua agimus scientia? nisi forte plus videre se, quam viderint divini illi viri arbitrantur? aut nisi longo

(1) Apoca. i.

usu edocti invenerunt contineri in officio, sine ista arte populos Dei, et probos effici posse? Ego sane sic existimo, Christianae reipublicae antiquos mores, ex eo potissimum tempore in deterius labi coepisse, cum divinarum litterarum, atque legum imperiti homines cathedras Ecclesiae occuparunt. Una enim cum illis avaritia, una luxus, atque fastus, una crudelitas et immanitas, aliaeque innumerae pestes, in Christianos mores invectae Ecclesiam oppresserunt, oppressamque ita tenent, ut regressus ad salutem nullus fere sit reliquus; futurumque videatur, quod non parum multi pii, et sancti homines, non sine causa, atque argumento verentur, ut quemadmodum orientis populos, apud quos olim Christiana disciplina vigeat, tenebris erroris involvi, illorum offensus peccatis Deus permisit: sic etiam nos, nostris irritatus culpis, abjiciat, sibi que quae rat, atque provideat alios populos humiles, et ad sementem gratiae accipiendam, et ad fructum proferendum idoneos, ad quos simul cum fide Jesu Christi filii sui transferat a nobis ablatum coeleste regnum, et Spiritus Sancti charismata. Nam et hoc ipsum, jam ante mille annos timuit Augustinus; imo non tam timuit, quam praevideat futurum. Itaque litteris prodidit. Etenim Ecclesia, quandiu homines erunt, tandiu ut stet necesse est, sed ut hoc necesse sit, tamen non est necesse ut in aliquo delecto, et sibi proprie attributo populo, aut natione perpetuo permaneat. Sed ut ad institutum redeamus sermonem, in hos timores, malasque spes, et in has populi Christiani ruinas incidimus ruendi initio facto ab iis, qui divinarum litterarum ignari, atque rudes, non sunt veriti manum admovere gubernaculo Ecclesiae. Est enim, quo omnis improba constringitur, ne se effundat, et coercetur cupiditas, veluti fraenum, timor Dei. Timeri autem Deus, qui potest ejus legis cognitione atque scientia de medio sublata? Nam de medio ipsam tolli, atque omnino extinguere necesse est, si qui maxime illam tenere, atque aliis tradere debuissent, ab iis contemnitur, et ne-

gligitur maxime. Cur enim privati eas literas, et disciplinas ament, quas videant ab iis, a quibus coli debent, non solum ipsas despici, sed etiam professores earum negligi, et pro nihilo haberi, et interdum etiam scurrilibus jocis vexari? Sed de istorum perverso errore, proprio et justo volumine aliquando fortasse dicemus, eosque infinita et rationum, et testimoniorum copia obruemus. Quamquam illi non tam ratione revincendi essent, est enim res perspicua, et plane ejusmodi, ut nefas esse videatur eam vocare in dubium, quam catenis vincendi, nisi quod nobis in hac parte sunt feliciores. Sed adversus hos alias. Nec enim tanta res commode concludatur intra commentarioli hujus angustias. Nunc illud maneat, quod nobis dant haec verba Dei enarrari instituta, quos Deus Ecclesiae suae custodes praeficit, eos non solum fortitudinis eximio genere praestare, sed etiam gladio verbi Dei armatos esse debere: OMNES, inquit, TENENTES GLADIUM. Sed quod supra admonimus hic in Hebraeo verbi enallagem esse, ponique passivum, ubi activum poni debere, res ipsa poscebat, id si qua ratione fiat, quis roget, cognitis iis, quae diximus, non est difficile exponere. Nam si viri isti fortes sunt Ecclesiae ministri, sique verbum Dei, et ejus administrandi potestas est gladius, jure non ipsi tenere gladium, sed teneri potius ab ipso dicuntur; id namque exigit, atque postulat illorum officium, non ut in suos usus convertant potestatem, quam habent, sed ut ipsi potius serviant ei, ac se ab ea duci permittant, omnesque suas, et curas, et cogitationes ad eorum, quibus praesunt salutem dirigant, atque referant.

Sequitur: FERECULUM FECIT SIBI REX SALOMON DE LIGNIS LIBANI. COLUMNAS EJUS FECIT ARGENTEAS, RECLINATORIUM AUREUM, ASCENSUM PURPUREUM MEDIA CHARITATE CONSTRAVIT PROPTER FILIAS HIERUSALEM. Alia iterum allegoria, idem, quo de agimus, providentiae divinae erga suos peculiare genus declaratur, et exponitur; nisi quod supe-

rior, eam partem continet, quae in defendendo, et tuendo versatur: haec ad eam partem, quae utilitates ipsis, et bona conciliat, spectat. Ibi auxiliandi ratio, hic benefaciendi vis, atque largitas declaratur. Itaque, quemadmodum ibi lectuli nomine justii significabantur, sic isto loco significantur ferculi, atque lecticae nominibus. Atque sicut ob eam causam lectus dicuntur, quia effundit atque dilatat in illis Deus suae providentiae rationes, cum eos ab oppressione malorum liberans, luci atque dignitati restituit; sic cum eosdem suis donis, magnos et illustres efficit, eis pro lectica atque ferculo, quo ipse se circungestari gaudet, uti videtur. Nam quamvis illi semper Deum gestent in mente, et in corpore, tamen quando vel ipsi edunt insigne aliquod facinus, vel a Deo illustri quopiam dono afficiuntur, eorumque ob eam rem virtus populo innotescit, tunc ipsum Deum ita palam circumferunt, ut a cunctis prope cerni, et adorari possit. Quocirca, universa illa nomina, aurum, argentum, purpura, cedrus, quibus ex rebus constare ferculum dicitur, eas rationes benefaciendi significant, quibus Deus erga suos plurimis atque maximis utitur: vel potius illa ipsa bona, bonorumque genera, quae Deus tribuere solet suis, cum illis benefacit. Nam habent singula illa nomina suas, et arcanas significationes. Nam auro charitatem significari liquet, ex illo Apocalypsis (1): *Suadeo tibi emere a me aurum ignitum*. Argentum vero, legis ac praeceptorum divinorum intelligentiam, et observantiam significat. Juxta illud (2): *Eloquia Domini argentum igne examinatum*. Purpura autem, e qua summi sacerdotis vestis magna ex parte conficitur, ad cultum Dei, et ad religionis virtutem referatur. Cedri porro altitudo ad virtutum heroicarum exaggerationem, et ad animi cuncta terrena despicientis celsitudinem declarandam apte transfertur. Nee vero illud est omittendum, non copia solum, sed arte etiam praestare

(1) Apoca. III. (2) Psalm. II.

hoc ferculum dici, quo intelligatur non solum largum in benefaciendo, sed in ipsa ratione benefaciendi admirabilem esse Deum. Etenim quibus maxime viis homines existimant se ad interitum duci, iis saepe, Deo id ipsum provide disponente, ad salutem illorum, et ad gloriam contenditur; qua de re in Josepho, et in Davide exempla illustrissima extant: alter enim postrema perferendo mala captivitatem, servitutem, carcerem diuturnum, ad dignitatem regiae parem pervenit: alter autem patria fugienda, et exilio perferendo assequutus est ut in contribulibus dominaretur suis. Itaque Deus iis, quos amat, omnia in bonum vertit, seque ipsis praebet, quod est maximum bonum, sicut scriptum est (1): *Et ad illum veniemus, et mansionem apud illum faciemus.* Idque hoc loco significatur, cum dicitur: **MEDIA CHARITATE CONSTRAVIT.** Charitas enim Deus ipse est, quod Joannes scripsit. Qui Deus in his ferculis, id est, justis hominibus sedens, eosque amans, ac lucis suae radiis illustrans, ita reddit conspicuos, ut omnia illa, argentum, aurum, purpura, cedri, ille inquam divinarum virtutum chorus eximius, ex eo quod Deus illi praesidet, pulcher potissimum, et spectabilis, pretioque et aestimatione sit dignus.

Unde rectissime sequitur: **EGREDIMINI FILIAE SION, ET VIDETE REGEM VESTRUM SALOMONEM CUM DIADEMATE, QUO CORONAVIT EUM MATER SUA IN DIE DESPONSATIONIS SUAE, ET IN DIE LAETITIAE CORDIS EJUS.** Nam beneficiorum Dei commemoratio ipsa, ei in memoriam reduxit, summum illud, et maximum beneficium, et quod certe caput est reliquorum beneficiorum omnium: utpote in quo divinae providentiae erga homines excellentia maxime enituit, cum homo ipse effeci pro hominibus voluit. Cujus ex consideratione rei, sponsa, cum raperetur in admirationem, et eam animo inclusam continere non posset, veluti exclamans dicit: **EGREDIMINI FILIAE SION, ET VIDETE REGEM VESTRUM**

(1) Joan. xiv.

SALOMONEM CUM DIADEMATE, QUO CORONAVIT ILLUM MATER SUA. Quasi ita dicat. Quid attinet per singula, providentiae Dei erga nos magnitudinem dicere, aut illius universa nobis collata beneficia commemorare? Cur aut excubias nocturnas, aut regii custodes cubiculi, aut lecticae referam artificium egregium? Quid conjecturis argumentisve probem, ab eo nos diligi, cum videam, ostendereque cunctis possim Dei filium, et unigenitum filium, et summum etiam ipsum, et patri aequalem Deum, patre ipso volente, esse factum nostri causa hominem, et infima conditione hominem? **EGREDIMINI, igitur, ET VIDETE REGEM SALOMONEM CUM DIADEMATE, QUO CORONAVIT EUM MATER SUA,** ac desinite mirari, quod in hominibus, quasi in lecto quiescat, quod eorum custodiae, atque saluti tot modis prospiciat, quod se in ipsorum, et animis, et corporibus circungestari gaudeat, quod praesidiis defendat illos, quod auro, argento, purpura, ebore, id est, maximarum praestantia virtutum exornet; cum ipse omnium rerum Dominus, Dominus inquam ipse, ne nos amplius morti serviremus, carnem induere dignatus sit, et in ea servitutem nostram servire; et qui olim severus est habitus, jam et sit, et dicatur Salomon, hoc est auctor unicus verae pacis, et qui ante omnia tempora, ex solo patre nascebatur, matrem jam mortalem habeat, e cujus utero, mortali et ipse cultu ornatus prodeat, eoque ita gaudeat, atque laetetur, ut ostentare in eo se, atque jactare quodammodo videatur: nullam certe illo regiam purpuram augustiorem esse putet, nullum diadema.

Itaque sequitur: **IN DIADEMATE, QUO CORONAVIT ILLUM MATER SUA IN DIE DESPONSATIONIS SUAE, ET IN DIE LAETITIAE CORDIS EJUS.** Et certe desponsationis nomine, aperte, et citra ulla verborum ambages, assumptae a Deo carnis sacramentum sponsa declarat: Nam, sicut Litterae sacrae loquuntur, cum Deus homo factus est, iniit conjugale cum homine foedus, nullo tempore dirimendum. Cujus foederis ineundi, et humanae suscipiendae carnis tempus, quod

verbum sibi ante omne tempus constituit, laetitiae ipsius propterea dicitur dies, quia, si ita loquendum est, Deo omnium laetissimus is dies illuxit, cum humana carne vestitus, et ex homine in lucem ortus, ab hominibus visus est homo. Etenim quid Deus unquam fecit, quod aut huic operi simile, aliqua ratione sit, aut conferri cum illo aliquo modo possit? Alia certe omnia, quaecumque Deus operatus est, hujus rei efficiendae, et ad exitum perducendae causa operatus est. Adde, quod in singulis aliis operibus, singulae lucent virtutes Dei, in hoc ita apparent universae, ut nulla re, aut magis, aut aequae illustrentur. Quod si vere regius Psaltes scripsit (1): *Laetabitur Dominus in omnibus operibus suis*: quo gaudio, quave laetitia affici censendus est in eo opere suo, quo reliqua ipsius opera, vel si omnia in unum conferantur, tanto intervallo superat? Nam si documentum aliquod quaeritur, divinae sapientiae in hoc summa apparet: si bonitatis, nullum hoc exemplo est exemplum illustrius: si potentiae, si justitiae, si aequitatis, consilii, magnitudinis, munificentiae, caeterarumque omnium virtutum lumen requiritur, iis completur hoc opus luminibus, nulla ut humana mens, nisi vi roboretur coelesti, videre splendores tantos possit. Ac si nobis ea nostra consilia placere maxime solent, quibuscum aut nihil agere, aut aliud prorsus agere videamur, id potissimum effecimus, quod nobis proposuimus efficere, ad exitumque felicem, et optatum, nostra instituta perducimus, ipsi interim, ut apparet, otiosi; laetissimum profecto Deo accidit tantas fecisse res, quantas nullius animi mens, et cogitatio percipiat, re, ut a mundi sapientibus judicatur, omnium vilissima, et contemptissima, id est carne, atque cruce Christi. Qua de re, verissime Paulus scripsit (2): *Quod stultum est, Dei sapientius est, quam homines; quod infirmum est, fortius est hominibus* (3). Itaque Deus ob istam causam, Christum ipsum

(1) Psal. ciii. (2) I. ad Cor. i. (3) Luc. iii.

brachium suum, et salutis suae cornu proprietate quadam hebraice sermonis vocat, id est magnum, atque eximium suum robur, aut certe totius suae magnitudinis, atque praestantiae clarissimum, et prope unicum exemplum. Quid? cum tanto ante id futurum denuntiavit, cum toties, et tanta asseveratione praedixit, cum tot ad id declarandum adhibuit, et verborum et imaginum figuras, nonne satis declaravit, de eo ipsum sibi vehementer placere? Sed quid attinet plura conquirere, cum extet ipsius divini verbi haec de re perspicuum testimonium? Nam in Proverbiis, quo loco hic ipse Dei Filius inducitur, sua opera atque facta commemorans, cum exposuisset pleraque eorum, quae in mundi conditione simul cum Patre operatus est, ad extremum sic intulit (1): *Et deliciae meae esse cum filiis hominum*, tantum non dicens, reliqua omnia quaecumque fecit, sibi quodammodo labori fuisse, hoc autem unum, quod pro hominibus homo et natus, et mortuus est, gaudio, atque voluptati. Atque haec ab sponsa in persona eorum justorum dicta sunt, qui cum aliquantulum jam profecissent in amore Dei, et rerum adversarum illatione tentati, atque vexati essent, postea liberati, gratias agunt Deo ob suam liberationem. At quae deinceps sequuntur, verba sunt Dei illapsi jam arcano quodammodo, atque praesentis in eorundem justorum animis, pertinetque ad amatorios illos sermones, quos diximus, de quibus postea suo loco dicemus.

TERTIA EXPLANATIO

IN LECTULO MEO PER NOCTES QUAESIVI, QUEM DILIGIT ANIMA MEA, QUAESIVI ILLUM, ET NON INVENI. SURGAM, ET CIRCUIBO CIVITATEM PER VICOS ET PLATEAS, QUAERAM

(1) Prover. viii.

verbum sibi ante omne tempus constituit, laetitiae ipsius propterea dicitur dies, quia, si ita loquendum est, Deo omnium laetissimus is dies illuxit, cum humana carne vestitus, et ex homine in lucem ortus, ab hominibus visus est homo. Etenim quid Deus unquam fecit, quod aut huic operi simile, aliqua ratione sit, aut conferri cum illo aliquo modo possit? Alia certe omnia, quaecumque Deus operatus est, hujus rei efficiendae, et ad exitum perducendae causa operatus est. Adde, quod in singulis aliis operibus, singulae lucent virtutes Dei, in hoc ita apparent universae, ut nulla re, aut magis, aut aequae illustrentur. Quod si vere regius Psaltes scripsit (1): *Laetabitur Dominus in omnibus operibus suis*: quo gaudio, quave laetitia affici censendus est in eo opere suo, quo reliqua ipsius opera, vel si omnia in unum conferantur, tanto intervallo superat? Nam si documentum aliquod quaeritur, divinae sapientiae in hoc summa apparet: si bonitatis, nullum hoc exemplo est exemplum illustrius: si potentiae, si justitiae, si aequitatis, consilii, magnitudinis, munificentiae, caeterarumque omnium virtutum lumen requiritur, iis completur hoc opus luminibus, nulla ut humana mens, nisi vi roboretur coelesti, videre splendores tantos possit. Ac si nobis ea nostra consilia placere maxime solent, quibuscum aut nihil agere, aut aliud prorsus agere videamur, id potissimum effecimus, quod nobis proposuimus efficere, ad exitumque felicem, et optatum, nostra instituta perducimus, ipsi interim, ut apparet, otiosi; laetissimum profecto Deo accidit tantas fecisse res, quantas nullius animi mens, et cogitatio percipiat, re, ut a mundi sapientibus judicatur, omnium vilissima, et contemptissima, id est carne, atque cruce Christi. Qua de re, verissime Paulus scripsit (2): *Quod stultum est, Dei sapientius est, quam homines; quod infirmum est, fortius est hominibus* (3). Itaque Deus ob istam causam, Christum ipsum

(1) Psal. ciii. (2) I. ad Cor. i. (3) Luc. iii.

brachium suum, et salutis suae cornu proprietate quadam hebraice sermonis vocat, id est magnum, atque eximium suum robur, aut certe totius suae magnitudinis, atque praestantiae clarissimum, et prope unicum exemplum. Quid? cum tanto ante id futurum denuntiavit, cum toties, et tanta asseveratione praedixit, cum tot ad id declarandum adhibuit, et verborum et imaginum figuras, nonne satis declaravit, de eo ipsum sibi vehementer placere? Sed quid attinet plura conquirere, cum extet ipsius divini verbi haec de re perspicuum testimonium? Nam in Proverbiis, quo loco hic ipse Dei Filius inducitur, sua opera atque facta commemorans, cum exposuisset pleraque eorum, quae in mundi conditione simul cum Patre operatus est, ad extremum sic intulit (1): *Et deliciae meae esse cum filiis hominum*, tantum non dicens, reliqua omnia quaecumque fecit, sibi quodammodo labori fuisse, hoc autem unum, quod pro hominibus homo et natus, et mortuus est, gaudio, atque voluptati. Atque haec ab sponsa in persona eorum justorum dicta sunt, qui cum aliquantulum jam profecissent in amore Dei, et rerum adversarum illatione tentati, atque vexati essent, postea liberati, gratias agunt Deo ob suam liberationem. At quae deinceps sequuntur, verba sunt Dei illapsi jam arcano quodammodo, atque praesentis in eorundem justorum animis, pertinetque ad amatorios illos sermones, quos diximus, de quibus postea suo loco dicemus.

TERTIA EXPLANATIO

IN LECTULO MEO PER NOCTES QUAESIVI, QUEM DILIGIT ANIMA MEA, QUAESIVI ILLUM, ET NON INVENI. SURGAM, ET CIRCUIBO CIVITATEM PER VICOS ET PLATEAS, QUAERAM

(1) Prover. viii.

QUEM DILIGIT ANIMA MEA; QUAESIVI ILLUM, ET NON INVENI. INVENERUNT ME VIGILES, QUI CUSTODIUNT CIVITATEM, NUM QUEM DILIGIT ANIMA MEA VIDISTIS? PAULULUM CUM PERTRANSISSEM EOS, INVENI QUEM DILIGIT ANIMA MEA. Si quae mulier, quod haec fecisse foemina fingitur, id re ipsa fecisset, ut nocte intempesta, domo sine comite egressa, per omnes urbis angulos suum virum anxie perquireret, ipsam nemo non diceret, amore, metu, desiderio, sollicitudine, desperatione, una in ejus animum confluentibus, magno curarum aestu laborare atque confici. Quare hujus persona ad Ecclesiam translata nihil aliud significat, quam Ecclesiae in gravi aliquo periculo constitutae, et undique malis circumvallatae, curam animi, et sollicitudinem, et in Dei ope quaerenda et imploranda, summum ab ipsa adhibitum studium. Quod autem id tam grave malum fuerit, Ecclesiae quod accidit, jam ut fingimus, ex Ægypto profectae, et a servitute in libertatem jam vindicatae, si quis me roget, is ex monumentis rerum ab illa Ecclesia gestarum, id discere poterit (1). Nam, ut in Exodo scribitur, cum filii Israel profecti ex Ægypto, quartis castris in Phia-phirot consedissent ad oram rubri maris, rex Ægypti Pharaon, quod eos abire permisisset, dolens, multis millibus armatorum hominum raptim collectis, ipsos insequutus, non procul ab illis castra posuit. Quae res Hebraeorum vehementer perturbavit animos, ejus postquam per exploratores certiores facti sunt, ex quo trepidari coeptum est in eorum castris. Nam neque armis certare inermes contra armatos audebant, neque ullus fugae patebat locus, quod montes altissimi eorum utrinque cingerent latera, ante vero objectum obstaret mare. Itaque consilii inopes, ac metu pene exanimati, ac de Mose, quasi se prodidisset, certe in iniquissimum adduxisset locum, gravissime conque-
sti, sollicitam noctem, atque anxiam peregerunt, quoad sub

(1) Exod. xiv.

aurora apertam in mari, atque stratam viderunt viam, aquis partim exsiccatis, partim dimotis. Hunc, igitur, in gravissimo atque imminente periculo, cujus effugiendi nulla patebat via, timoris, trepidationis, anxietatis, sollicitudinis querelarum, et lachrymarum, id est, maximorum malorum concursum atque conventum molestissimum, quo illorum animi varie excruciatum sunt, haec sponsae oratio pereleganter significat; inquit enim, IN LECTULO MEO, hoc est, in laetis meis rebus, in media libertatis quiete, quando gravem servitutem exuisse arbitrabar, PER NOCTEM, id est, ea nocte, quae diem eum insequuta est, quando mea juxta castra sua Ægyptii castra posuerunt, QUAESIVI QUEM DILIGIT ANIMA MEA, id est, in summum vitae discrimen incidi. Nam rem a consequentibus demonstrat. Consequens enim est, ut Dei requirant auxilium, qui sunt constituti in periculis. QUAESIVI, ITAQUE, ET NON INVENI. Quia periculi evadendi rationem nullam inire potui. SURGAM, ET CIRCUIBO CIVITATEM PER VICOS ET PLATEAS, QUAERAM QUEM DILIGIT ANIMA MEA, quia cum malum in horas cresceret, omnia circumspexi, mentem per omnia circumtuli, omnia tentavi, quibus me ab eo extricare posse credebam, nec tamen mihi aliquid ex sententia successit; INVENERUNT ME VIGILES, QUI CUSTODIUNT CIVITATEM, id est, in Moysen et Aaronem incidi, inque reliquos mei populi principes, nec tam incidi, quam ipsa ultro doloris, ac timoris plena conveni illos, atque ita rogavi: NUM QUEM DILIGIT ANIMA MEA VIDISTIS? num est aliqua ratio expediendae salutis? num aliqua incolumitatis spes? Qua de re sic in Exodo scribitur (1): *Cumque appropinquasset Pharaon, filii Israel levantes oculos viderunt Ægyptios post se, et timuerunt valde, et clamaverunt ad Dominum, et dixerunt ad Moysen, forsitan non erant sepulcra in Ægypto, ideo tulisti nos, ut moreremur in solitudine; sed addit, PAULULUM CUM PERTRANSISSEM EOS, INVENI QUEM*

(1) Exod. xiv.

DILIGIT ANIMA MEA. Quia paulo post hunc cum Moyse sermonem habitum, Deum sibi auxilio venisse prope sensit. Nam is ignis, qui ante ejus erat castra constitutus, eis ut noctu praeluceret, se ad extremam partem castrorum transferens, et inter utraque consistens castra, Ægyptios accessu prohibuit; tum coortus Aquilo, totaque vehementer spirans nocte, soli ejus, mare quod obruebat, partem nudavit aquis, eamque partem ex aqua mollem atque madentem desiccavit, eo ut Hebraei iter facerent firmo et non fallente vestigio. Sic enim proxime post illa, quae posuimus, scribitur: *tollensque se angelus Domini (1), qui praecedebant castra Israel, abiit post eos, et cum eo pariter columna nubis, priora dimittens post tergum, stetit inter castra Ægyptiorum et castra Israel; et erat nubes tenebrosa et illuminans noctem, ita ut ad se invicem toto noctis tempore accedere non valerent, cumque extendisset Moyses manum super mare, abstulit illud Dominus flante vento vehementi, et urente tota nocte, et vertit in siccum, divisaque est aqua, et ingressi sunt filii Israel.* Hac igitur ratione, quia periculum evasit, et optatam salutem adeptam est, ideo inventum a se esse dilectum dicit, quem tam cupide atque anxie quaerebat, id est, sponsa hic ex persona illius Ecclesiae commemorat, expertam se esse praesens auxilium Dei, ac praeterea addit, TENUI EUM, NEC DIMITTAM, DONEC INTRODUCAM EUM IN DOMUM MATRIS MEAE, ET IN CUBICULUM GENITRICIS MEAE.

Quibus verbis figurate significat, quanta perfusa laetitia ipsa fuerit, cum Dei tanto beneficio, se e mediis lethi faucibus ereptam ac vitae restitutam vidit, quantaque eam rem, et quam grata recordatione sic prosequutura semper. Quod enim nobis bonum, et postremi mali timore, nec opinato mirabili aliqua ratione accidit, id non solum laetius esse solet, sed haeret in animo magis, itaque toto id pectore complexi tenemus, nec elabi nobis ex animo, atque

(1) Exod. xiv.

effluere patimur. Et vero illius tanti beneficii magnitudo summum excitavit in illa Ecclesia, atque accendit amorem Dei, quem pene praesentem ac pro se depugnantem aspexit. Ergo eximia ipsum charitate complexa, nunquam postea, ut hic dicitur, penitus a se dimisit, id est, nunquam se deinceps ejus ope, atque praesidio omnino nudam ac desertam vidit. Ut enim tenere sponsum, auxilio ejus uti est, sic retinere erit, ejusdem ope nunquam plane orbari, aut destitui. Nam etsi saepius ille populus quandiu in desertis locis peregrinatus est, suis prave factis indignationem Dei in se, ac justam ultionem commovit, tamen nunquam Dei animum a se ita alienavit, quin ei oblata causa Deus bene et vellet, et faceret. Ille enim ut in Psalmo quodam scribitur (1), *propitius fuit peccatis eorum, et non perdidit eos, et abundavit in avertendo iram suam, et non accendit omnem indignationem suam.* Itaque paulo post in Sina prope visus ab ipsis est, certe palam auditus loqui, ex eoque deinceps tempore eum populum Deus semper fovit, et ruentem sublevavit, variisque affecit, et innumerabilibus beneficiis per annos continuos quadraginta, nec per quadraginta solum, sed quoad illum in optatam introduxit terram, et in ejus possessionem induxit, ferocissimis, qui eam antea obtinebant, gentibus expulsis, atque deletis, ab illius tanquam latere nunquam discessit, quare inquit, *DONEC INTRODUCAM EUM IN DOMUM MATRIS MEAE, ET IN CUBICULUM GENITRICIS MEAE.* Et poetico more, inverse pro donec introducat, ab eo in domum matris meae, et in cubiculum genitricis meae. Quia ad id usque temporis ille populus praesentissimo Dei auxilio usus est. Sunt porro nonnulli, qui hoc in eam accipiunt sententiam, ut affirmant Synagogam iis definiri verbis, quanto tempore in vera fide atque cultu Christi, atque Dei erat permansura, itaque diceret, se non discessuram ab illo, donec introducat

(1) Psalm. LXXVIII.

ipsum in domum matris suae, id est, donec claudat intra claustra foeminei ac materni uteri, carne inductum humana. Nam ut primum Deus homo factus, in lucem publicam prodiit, is populus ab ipso defecit publice; itaque ob id et regnum amisit, et religionis gloriam. Sed haec quamvis vera sint, tamen, ut mihi videtur, sunt aliena ab eo, quod Salomoni propositum est in hoc carmine dicere. Nam propositum illi est laudes Ecclesiae, non probra recensere, id est, virtutes celebrare bonorum virorum, quibus praecipue Ecclesia constat, non autem flagitiosorum et escleratorum hominum, qui in ea continentur, malefacta commemorare.

Est enim nuptiale carmen hoc, id est, laudatorium carmen, et laetitiae plenum; quod autem sequitur: ADJURO VOS FILIAE HIERUSALEM PER CAPREAS, CERVOSQUE CAMPORUM, NE EXCITETIS, NEQUE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM, DONEC IPSA VELIT, quamvis quomodo ex Hebraeo vertitur ambiguum sit, ut diximus, ab utro dicatur, tamen id utrovis accipiatur modo, eandem sententiam habet. Nam dum sive sponsus, sive sponsa comites obstetatur suos, ne alterutrum a somno invitum excitent, id profecto eventurum significant, quod accidit ipsa re, ut in illo tam longo, diurnoque itinere nunquam illa Ecclesia, nisi Dei unius jussu, iniret iter. Non enim Israelitae institutum continuabant iter, aut arcam Dei loco movebant, quoad nubes ea, qua Dei operiebatur tabernaculum, se in altum sustollebat. Eam namque praecedentem, atque viae flexus demonstrantem illi insequabantur, neque sequendi faciebant finem, quoadusque eam consedissee videbant. Itaque illos nemo cogebat iter facere, sed se excitabant, ipsi unius Dei nutum, atque ducatum sequentes, sicut scriptum est (1): *Die qua erectum est Dei tabernaculum, operuit illud nubes; a vespere autem super tentorium erat quasi species ignis, usque mane.*

(1) Num. ix.

Sic fiebat jugiter: per diem operiebat illud nubes, et per noctem quasi species ignis. Cumque ablata esset nubes, quae tabernaculum protegebat, tunc proficiscebantur filii Israel, et in loco ubi stetisset nubes, ibi castrametabantur. Ad imperium Domini proficiscebantur, et ad imperium ejus figebant tabernaculum. Cunctis diebus, quibus stabat nubes super tabernaculum, manebant eodem in loco; et si evenisset ut multo tempore maneret super illud, erant filii Israel in excubiis Domini, et non proficiscebantur quotquot diebus fuisset nubes super tabernaculum. Ergo quoniam ita accidit, ut nemo auderet, aut arcam Dei loco movere, aut ipse iter ingredi, quoadusque ipsa signum proficiscendi dabat dimota nube; idcirco ut eam arcae testamenti, et Dei in ea tanquam requiescentis atque cubantis, a nemine interpellatam quietem exprimeret, inductae personae decoro servato convenientissime Salomon istam adjurationem effinxit: ADJURO VOS FILIAE HIERUSALEM PER CAPREAS, CERVOSQUE CAMPORUM, NE EXCITETIS, NEC EVIGILARE FACIATIS DILECTAM, DONEC IPSA VELIT. Quod autem huic succedit adjurationi satis demonstrat nos in harum interpretatione rerum dicere, non quae somniamus ipsi, sed quae ex ipsa re ducimus.

Nam sequitur: QUAE EST ISTA QUAE ASCENDIT PER DESERTUM SICUT VIRGULA FUMI EX AROMATIBUS MYRRHAE ET THURIS, ET UNIVERSI PULVERIS PIGMENTARIUM? Per desertum, inquit Salomon, ut quam rem superioribus occultarit allegoriis, eam tandem aliquando aperiat, ac diserte litterateque doceat se de eo loqui populo, qui per Arabiae deserta loca iter faciebat, de quo nunc populo quaerentes inducit quosdam, eorum voces atque sermonem imitatus, quo significet illam Ecclesiam magnam sui admirationem eis movisse gentibus, ad quas fama detulerat, innumerabilem hominum multitudinem duce Mose Aegypto profectam, in desertis versari locis, Deo ipsam non modo ab hostibus defendente suis, sed etiam mirabili ratione summam ipsi suppeditante copiam eorum omnium, quae ad victum atque cultum necessaria

erant. Nam dubium non est, quin omnium circumcirca populorum ac gentium aures circumsonaverint fama atque vocibus rerum a Deo gestarum cum illo populo, qui in desertis morabantur locis. Nec fieri potuit, quin, iis auditis rebus, illi in stuporem adducti, et secum, et cum aliis, privatim et publice de ea re plurimum loquerentur, quorum per Mimisin voces nunc sponsa refert, cum dicit: **QUAE EST ISTA, QUAE ASCENDIT PER DESERTUM SICUT VIRGULA FUMI?** quasi sic diceret, circumvicinae gentes me admiratae ita percontabantur inter se: **QUAE EST ISTA GENS, QUAE ASCENDIT,** id est, peregrinatur, aut certe proprie ascendit? Nam loci situ Palaestina altior est Ægypto, itaque eo, qui ex Ægypto pergunt, vere ascendunt: ergo quaerebant, quae esset ista gens, quae ascendebat per desertum, id est, per Arabiae vastissimas solitudines, **SICUT VIRGULA FUMI EX AROMATIBUS MYRRHAE, ET THURIS, ET UNIVERSI PULVERIS PIGMENTARII.** Nam me similem, inquit, dicebant fumo ei, quem ex se aromata prunis subjectis emittunt; quo vim odoris, id est, famae atque nominis mei ad omnia pertinentis loca docerent, pro eo ac si dicerent: **Quinam isti, tantum boni odoris, qui ex se spirant, nullum ut aroma odoratius illis sit? qui, de quibus, nullis antea audita saeculis, tot erga ipsos amoris Dei documenta nunciantur? Quibus ipsa respondet: EN LECTULUM SALOMONIS SEXAGINTA FORTES AMBIUNT EX FORTISSIMIS ISRAEL, OMNES TENENTES GLADIOS, ET AD BELLA DOCTISSIMI, UNIUSCUJUSQUE ENSIS SUPER FOEMUR SUUM PROPTER TIMORES NOCTURNOS.** Quibus causam reddit, quare sibi tantum boni suppetat in deserto, quareque in media inopia, copia rerum abundet: quasi dicat, si vos meae res admiratione obstupesciunt: sique istius meae felicitatis cognoscere causam cupitis: **EN LECTULUM SALOMONIS SEXAGINTA FORTES AMBIUNT EX FORTISSIMIS ISRAEL; intuemini illum, qui versatur mecum, quem habeo intra ambitum castrorum meorum, id est, arcam Dei et propitiatorium aureum, Cherubinibus**

item aureis innixum, in quo quiescit apud me et commoratur Deus: nam is mihi omnes istas felicitates profundit. Propitiatorium enim quod gemini Cherubini aurei, suis conficiebant alis, et ex quo Deus certissima responsa dabat, lectulum Salomonis figurate et apte nominat: lectulum, quod in eo quiesceret: Salomonis, quod Salomonis nomen atque persona in his litteris ad Christum significandum transfertur, ut in Psalmo XLIV (1), et in Psalmo LXXII (2), et II Regum, in penultimo capite (3). Id autem propitiatorium erat intra velum, quae interior pars tabernaculi erat: tabernaculum porro ipsum in medio castrorum locatum a fronte et a tergo, et ab utroque latere cingebant Israelitarum tentoria, id est, cingebant Hebraeorum familiae duodecim fixis tentoriis, ita ut ternae familiae singulas ejus partes, quae ad mundi relatae plagas erant quatuor, obsiderent.

Et ideo addidit: **SEXAGINTA AMBIUNT E FORTIBUS ISRAEL.** Quia ut dictum est, sexcenta hominum bellatorum millia in ea erant Ecclesia, id est, myriades sexaginta praeter pueros, et foeminas, itaque ait majoris explanationis gratia: **OMNES TENENTES GLADIOS ET AD BELLA PROMPTISSIMI, UNIUSCUJUSQUE ENSIS SUPER FOEMUR SUUM PROPTER TIMORES NOCTURNOS.** Sed quoniam propitiatorii, in quo cubabat Deus, mentionem fecit, ideo tabernaculi, in quo id propitiatorium continebatur, quodque Moyses jussu Dei in deserto fabricavit et erexit, consentaneae structuram et formam depingit figurate ut caetera, et sub imagine cujusdam lecticae exquisiti artificii, qua uti solitus erat Salomon. ®

Nam addit: **FERCULUM FECIT SIBI REX SALOMON DE LIGNIS LIBANI, COLUMNAS EJUS FECIT ARGENTEAS, RECLINATORIUM AUREUM, ASCENSUM PURPEREUM MEDIA CHARITATE CONSTRAVIT.** Nam id Salomon fecisse dicitur, quia Dei

(1) Psal. XLIV. (2) Psal. LXXII. (3) II Reg. penult.

jussu Moyses faciendum curavit, ut in Exodo scribitur (1). Nominaturque jure ferculum, quoniam eo quodammodo gestabatur et circumferebatur Deus. Ita enim compactum erat, ut facile dissolvi posset, itaque dissolvebant illud sacerdotes, iter quoties faciendum erat, ejusque arcam humeris suis ipsi sacerdotes portabant, partes autem illius reliquas portabant Levitae. Constabat autem id ex auro, argento, cedro, atque purpura, hoc est, ex eisdem rebus, quas hic sponsa nominavit. Quod autem in hujus feruli descriptione dicitur, MEDIA CHARITATE CONSTRAVIT, id ex Hebraeo verbum pro verbo alii vertunt: MEDIUM INTERIUS CONSTRATUM AMORE FILIARUM HIERUSALEM, vel IN MEDIO INTERIORI SEDENS, COMBUSTUS OB FILIAS HIERUSALEM, vel COMBUSTIO FILIARUM HIERUSALEM, idque satis apte ad ipsam rem de qua agimus; quia in interiori ejus tabernaculi parte inerat arca, et propitiatorium, in quo residebat Deus, quem ardebant filii Israel, et qui amoris erga ipsos igne flagrabat.

Cum quo recte quadrat quod sequitur: EGREDIMINI ET VIDETE FILIAE SION REGEM SALOMONEM IN DIADEMATE, QUO CORONAVIT ILLUM MATER SUA IN DIE DESPONSATIONIS ILLIUS, ET IN DIE LAETITIAE CORDIS EJUS. Nam gaudio elata illa Ecclesia ob id ipsum, quod Deum prope palam in suis castris versantem, seque omnibus modis foventem et protegentem habebat, id ut cuncti mortales videant, vehementer desiderat. Itaque universos ad id invitat spectaculum, ipsum tanquam digito demonstrans residentem in tabernaculo, quod nubes, ut supra dictum est, in coronae modum cingebat. Ait ergo: EGREDIMINI ET VIDETE. Quoniam a suo quisque egressus tabernaculo, et ad tentorii hostium stans, in Dei tabernaculum nube circumfusum, oculos atque manus tendebat Moyses, quoties in illud introibat, sicut scriptum est (2): *Cum egrederetur Moyses ad tabernaculum sur-*

(1) Exod. xxv et xxvi. (2) Exod. xxxiii.

gebat universa plebs, et stabat unusquisque in ostio papilionis sui, aspiciebantque tergum Moysi donec ingrederetur tentorium. ET VIDETE REGEM SALOMONEM, id est Dei verbum, IN DIADEMATE. Sic enim vocat totum illum ornatum tabernaculi vasorumque ejus, QUO CORONAVIT ILLUM MATER SUA, id est, quem ornatum ad ejus omnino cultum comparavit ille Hebraeorum conventus, jure tunc mater ipsius nominatus, quia post, futuro tempore, ipsum ex sese humana vestitum carne erat geniturus. Sed hunc, quaeso, quando paravit illi sua mater ornatum atque cultum? IN DIE, inquit, DESPONSATIONIS EJUS, ET IN DIE LAETITIAE CORDIS EJUS, id est, quando foedus cum illa fecit Ecclesia, mutua utrinque data et accepta fide, qui ipsi Deo, cui beneficentia cordi est, fuit laetissimus dies.

CAPUT IV

1. Quam pulchra es, amica mea, quam pulchra es.
2. Oculi tui columbarum absque eo, quod intrinsecus latet.
3. Capilli tui sicut greges caprarum, quae ascenderunt de monte Galaad. Dentes tui sicut greges tonsarum, quae ascenderunt de lavacro, omnes gemellis foetibus, et sterilis non est inter eas.
4. Sicut vitta coccinea, labia tua, et eloquium tuum dulce.
5. Sicut fragmen mali punici, ita genae tuae, absque eo quod intrinsecus latet.
6. Sicut turris David collum tuum, quae aedificata est cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.
7. Duo ubera tua sicut duo hinnuli capreae gemelli, qui pascuntur in liliis.
8. Donec aspiret dies et inclinentur umbrae, vadam ad montem myrrhae, et ad collem thuris.
9. Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te.
10. Veni de libano sponsa mea, veni de libano, veni, coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir, et Hermon, de cubilibus leonum, et montibus pardorum.
11. Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum, et in uno crine colli tui.
12. Quam pulchrae sunt mammae tuae soror me sponsa! pulchriora sunt ubera tua vino, et odor unguentorum tuorum super omnia aromata.
13. Favus distillans labia tua, sponsa, mel et lac sub lingua tua, et odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris.
14. Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus.
15. Emissiones tuae paradisi malorum punicorum, cum pomorum fructibus. Cypri cum nardo,
16. nardus et crocus, fistula et cinnamonum cum universis lignis libani, myrrha et aloe, cum omnibus primis unguentis.
17. Fons hortorum puteus aquarum viventium, quae fluunt impetu de libano.
18. Surge Aquilo, et veni Auster, perfle hortum meum, et fluent aromata illius. Veniat dilectus meus in hortum suum, ut comedat fructum pomorum suorum.

PRIMA EXPLANATIO

Quod amatores saepe faciunt, dum gratificari foeminis volunt, ut vel intempesta nocte, vel appetente luce, ante ipsarum aedium fores amatorium aliquid ad lyram recinant, quod vel querimoniam, vel preces, vel certe laudes

earum, quas amant, contineat, id hoc loco Salomon, aut tale aliquid certe, quale illud est, retulisse, et in suum carmen transtulisse videtur. Nam inducit sponsum domum reversum cantu personantem, et sponsae suae pulchritudinem miris laudibus celebrantem. Constat autem omnis ista laus similitudinum adhibitione potissimum; nam in singulis partibus illius laudandis singulas similitudines adhibet, easque e re rustica maxima ex parte petit. Quas quidem similitudines fortassis non nemo iudicet, nimium abhorrere, non solum a nostra consuetudine, sed a communi etiam omnium hominum sensu, et a probato bonorum scriptorum loquendi usu, atque adeo ab iis ipsis rebus, quarum declarandarum, atque laudandarum causa adducuntur. Quod forsitam ex eo evenit, id ut nobis ita videatur, quia et haec scripta antiquissima sunt, et ab eo, ad eosque scripta, quorum et lingua, et mores, et consuetudines vitae, a reliquarum omnium gentium atque nationum moribus, atque vita mirabiliter differebant. Est autem unicuique genti suus et vernaculus in loquendo mos, atque proprietas: quo saepe fit, ut aliis absurda et inepta videantur, quae alii pro optimis et elegantissimis habent. Quare omnis haec, et orationis novitas, et translationum, tam a longe petitarum, quasi durities, quae politas fortasse et cultas aures offendat, non tam in ipsa re, ut ego quidem arbitror, est, quam in dissimilitudine morum, atque iudiciorum nostrorum, ab illorum, quibus haec prodita primo sunt, moribus et iudiciis. Res enim ipsae rectae sunt, et inter se satis aptae, modo non, ut quidam faciunt, temere atque de summa veluti cute, sed exacte et iudicio adhibito accurate eas examinemus. In id igitur incumbamus.

QUAM PULCHRA ES, AMICA MEA, QUAM PULCHRA, OCULI TUI COLUMBARUM. Generalis propositio, quam mox per singulas partes confirmat. Exornat autem ipsam propositionem admiratione et repetitione, quo majorem attentionem excitet. Porro confirmationem orditur ab oculis, quos co-

CAPUT IV

1. Quam pulchra es, amica mea, quam pulchra es.
2. Oculi tui columbarum absque eo, quod intrinsecus latet.
3. Capilli tui sicut greges caprarum, quae ascenderunt de monte Galaad. Dentes tui sicut greges tonsarum, quae ascenderunt de lavacro, omnes gemellis foetibus, et sterilis non est inter eas.
4. Sicut vitta coccinea, labia tua, et eloquium tuum dulce.
5. Sicut fragmen mali punici, ita genae tuae, absque eo quod intrinsecus latet.
6. Sicut turris David collum tuum, quae aedificata est cum propugnaculis, mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.
7. Duo ubera tua sicut duo hinnuli capreae gemelli, qui pascuntur in liliis.
8. Donec aspiret dies et inclinentur umbrae, vadam ad montem myrrhae, et ad collem thuris.
9. Tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te.
10. Veni de libano sponsa mea, veni de libano, veni, coronaberis de capite Amanae, de vertice Sanir, et Hermon, de cubilibus leonum, et montibus pardorum.
11. Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, vulnerasti cor meum in uno oculorum tuorum, et in uno crine colli tui.
12. Quam pulchrae sunt mammae tuae soror me sponsa! pulchriora sunt ubera tua vino, et odor unguentorum tuorum super omnia aromata.
13. Favus distillans labia tua, sponsa, mel et lac sub lingua tua, et odor vestimentorum tuorum sicut odor thuris.
14. Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus.
15. Emissiones tuae paradisus malorum punicorum, cum pomorum fructibus. Cypri cum nardo,
16. nardus et crocus, fistula et cinnamonum cum universis lignis libani, myrrha et aloe, cum omnibus primis unguentis.
17. Fons hortorum puteus aquarum viventium, quae fluunt impetu de libano.
18. Surge Aquilo, et veni Auster, perfle hortum meum, et fluent aromata illius. Veniat dilectus meus in hortum suum, ut comedat fructum pomorum suorum.

PRIMA EXPLANATIO

Quod amatores saepe faciunt, dum gratificari foeminis volunt, ut vel intempesta nocte, vel appetente luce, ante ipsarum aedium fores amatorium aliquid ad lyram recinant, quod vel querimoniam, vel preces, vel certe laudes

earum, quas amant, contineat, id hoc loco Salomon, aut tale aliquid certe, quale illud est, retulisse, et in suum carmen transtulisse videtur. Nam inducit sponsum domum reversum cantu personantem, et sponsae suae pulchritudinem miris laudibus celebrantem. Constat autem omnis ista laus similitudinum adhibitione potissimum; nam in singulis partibus illius laudandis singulas similitudines adhibet, easque e re rustica maxima ex parte petit. Quas quidem similitudines fortassis non nemo iudicet, nimium abhorrere, non solum a nostra consuetudine, sed a communi etiam omnium hominum sensu, et a probato bonorum scriptorum loquendi usu, atque adeo ab iis ipsis rebus, quarum declarandarum, atque laudandarum causa adducuntur. Quod forsitam ex eo evenit, id ut nobis ita videatur, quia et haec scripta antiquissima sunt, et ab eo, ad eosque scripta, quorum et lingua, et mores, et consuetudines vitae, a reliquarum omnium gentium atque nationum moribus, atque vita mirabiliter differebant. Est autem unicuique genti suus et vernaculus in loquendo mos, atque proprietas: quo saepe fit, ut aliis absurda et inepta videantur, quae alii pro optimis et elegantissimis habent. Quare omnis haec, et orationis novitas, et translationum, tam a longe petitarum, quasi durities, quae politas fortasse et cultas aures offendat, non tam in ipsa re, ut ego quidem arbitror, est, quam in dissimilitudine morum, atque iudiciorum nostrorum, ab illorum, quibus haec prodita primo sunt, moribus et iudiciis. Res enim ipsae rectae sunt, et inter se satis aptae, modo non, ut quidam faciunt, temere atque de summa veluti cute, sed exacte et iudicio adhibito accurate eas examinemus. In id igitur incumbamus.

QUAM PULCHRA ES, AMICA MEA, QUAM PULCHRA, OCULI TUI COLUMBARUM. Generalis propositio, quam mox per singulas partes confirmat. Exornat autem ipsam propositionem admiratione et repetitione, quo majorem attentionem excitet. Porro confirmationem orditur ab oculis, quos co-

lumbarum oculis similes esse dicit, a colore eos et splendore laudans, ut jam ante diximus.

Sed ad id attendamus quod sequitur: PRAETER ID QUOD INTRINSECUS LATET. Hoc in Hebraico uno dicitur verbo, זמא zama, quod item Hieronymus uno latino potuit reddere, sed quia illo turpe quiddam significari credebat, maluit circuitione uti: itaque vertere, PRAETER ID QUOD INTRINSECUS LATET. Honesto verborum ambitu videlicet, rem turpem occultans. Idemque consilii fuit Simmacho, qui et ipse graece interpretatus est sacras litteras. Nam vertit ἐκτός τῆς σωπῆσεως, id est, praeter silentium, aut taciturnitatem tuam. Quid autem illud sit tam turpe et obscenum, id ut Hieronymo visum sit celari oportere, nolo Lector ex me audiat, se ex ipso Hieronymo potius, cujus commentariorum in Esaiam quandam partem ad verbum ad hoc ipsum declarandum, nunc referam; idque faciam, non solum ne quis id a me fingi arbitretur, sed etiam quia pudore quodammodo impediatur, ea dicere meis verbis, quae ille divinis quibusdam sanctitatis et doctrinae bonis assequutus est, libere ut posset dicere (1). Is igitur ad verbum sic. «In eo ubi nos interpretati sumus, denuda turpitudinem tuam, pro quo Septuaginta transtulerunt ἀποκαλυφθετο κλυμα, id est, revela operimentum, Aquila ipsum verbum Hebraicum posuit זמא, Symmachus τῆ ὑ σωπῆσιν σου quod nos exprimere possumus taciturnitatem tuam, quod taceri debeat prae verecundia. Quod quidem et in Cantico Canticorum legimus, ubi sponsae pulchritudo describitur, ad extremum infert: absque taciturnitate tua, nolentibus qui interpretati sunt transferre nomen, quod in sacra scriptura sonaret turpitudinem.» Et paulo infra. «Disputant Stoici multa re turpia, prava hominum consuetudine, verbis honesta esse, ut parricidium, adulterium, et caetera iis similia, rursusque re honesta nominibus videri turpia, ut liberos procreare,

(1) Hier. lib. XIII Comm. in Esa. capit. XLVII.

inflationem ventris crepitu digerere, alveum relevare stercore, vesicam urinae effusione laxare, denique non posse nos, ut dicimus, a ruta rutulam, sic ὑποκοριστικόν a menta facere. Ergo camatheca, quod Aquila posuit, ut diximus, verenda mulieris appellantur; cujus etymologia apud eos sonat, sitiens tuus, ut inexplebilem Babylonis indicet voluptatem.» Ex his puto liquere, quid hoc loco Hebraicum זמא zama Hieronymo significet, et quare id simpliciter et aperte transferre noluerit: quo videlicet pudicis Latinorum auribus parceret. Quanquam si quidem res ita se habet, quemadmodum Hieronymo habere visa est, profecto non video, quare quod judicaverit hebraice ab Spiritu Sancto aperte et honeste dici potuisse, latine proferri honeste non posse censuerit. At, quis credat, aut id verbum eam significationem habere, aut ut habeat, in ea positum hoc loco esse ab Spiritu Sancto? An quod Hieronymo, atque Simmacho visum fuit, sine circuitione, honeste latine dici non posse, id credibile est hebraice, Spiritum Sanctum turpiter et aperte posuisse? Utrum Simmachus, et Hieronymus pudentiores et cautiores fuerunt Spiritu Sancto? vel Romani, quam Hebraei magis digni, quibus id honoris haberetur a Deo, nullum ut verbum turpe apud eos diceretur? Jam, quid quaeso conveniat oculis, cum pudendo muliebri, ut oculorum facta commemoratione, ejus statim memoriam afferret? Pulchritudinem quidem certe sponsae sigillatim describebat sponsus, et a capite exorsus, cum vix ad oculos pervenisset, tot rebus, quarum est eximia et maxime commendabilis pulchritudo, in medio relictis, statim ad pudenda descendit? At hoc non gradibus descendere est, sed ruere potius, aut se de sublimi loco saltu praecipitem in coenum dare. Quando iterum infra a pedibus incipiens, ad foemora et umbilicum, et inde ad pectus, et ad caput usque laudando conscendit, silentio eam partem praetervehitur; et hic, cum de oculis diceret, impetrare a se non potuit, ut de pudendis reticeret? Quanquam quis

unquam obsecro, cum alicujus laudaret formam, in pulchritudinis parte numeravit, et posuit, quod natura ipsa, ut tetrum atque deforme ab oculis omnium removit? aut quo modo credendus est Spiritus sanctus in a se conscripto libello, in aspectum atque in lucem proferre voluisse, quod maxima adhibita diligentia, tam occuluit in corpore? Sed de tota ista, sive Symmachi sententia, sive Hieronymi, doctis et prudentibus viris judicare permitto, meum ego iudicium non interpono. Illud tantum dicum Hebraicum צְמָרָא zama, pro ea capillorum parte solere accipi, quae fronti, atque temporibus imminet; quos capillos foeminae, quibus nativi desunt, supposititios gestare solent. Hos igitur capillos, quod ex antiquis signis intelligere licet, adolescentes foeminae non constringebant nodo uti reliquos, sed libere dependere sinebant ante oculos, illisque pro velo utebantur. Et certe sub iis capillis oculi latentes atque micantes, nescio quo pacto ipso capillorum errore, atque motu commenda ti pulchriores apparere solent. Quare, ut de eo, quod Divo Hieronymo visum est, interim sileamus, versionem certe ipsam vulgatam, ex ista verbi hebraici significatione apte possimus interpretari.

Nam quod scribitur: PRAETER ID, QUOD INTRINSECUS LATET, sic intelligimus, commendari sponsae oculos, non solum a nitore, propter quem columbarum oculis praedicantur similes, sed etiam ab eo, quod intrinsecus latet, id est, ex eo quod positi sub iis capillis, qui illius fronti involitabant, tanquam ex insidiis, quod in amatorio sermone dici solet, incautos adoriebantur, eosque vulnerabant. Nam profecto motu ipso et tremore supra oberrantium capillorum efficitur, lumina ut oculorum vibrare videantur, et lucis radios ex sese, tanquam tela quaedam jacere. CAPILLI TUI SICUT GREX CAPRARUM, QUAE ASCENDERUNT DE MONTE GALAAD! Ab oculis in quibus foemineae formae decor praecipue spectatur, ad capillos, qui ipsi magno ornamento foeminis esse solent, commendandos accedit. CAPILLI, in-

quit, TUI SICUT GREX CAPRARUM. Sed quid capillis cum caprarum grege convenit? aut quomodo haec inter se conferri, nisi absurdissime possunt: maxime ubi de laude capillorum agitur? Nam si vituperarentur fortassis ratio esset, quare non immerito caprarum gregibus similes dicerentur. Et certe nonnullis ita videtur, ista si ad corpus referantur, omnino esse perabsurda. Quare volunt Salomonem hoc loco, atque adeo iis omnibus similitudinibus, quibus sponsae pulchritudo commendatur, nullam habuisse rationem eorum corporis membrorum, quae nominat, sed ad internos, et latentes hujus carminis sensus, et ad eas animae vires, quas haec membra significant, omnia retulisse. At si universa alia quaecumque hoc carmine continentur, e media vitae consuetudine, et amatorum moribus aptissime ille, et elegantissime duxit, ut sigillatim ostendimus, cur hic potissimum ab instituto suo discessisse putandus est? Et si pleraque hujus capitis ad corpus relata ita dicuntur apte, nihil ut a quoquam aptius dici possit, qui potest credi hanc unam similitudinem non quadrare cum corpore? Quare sicut non dubito, quin animi praecipue et ejus partium ratio, et habita a Salomone sit in iis similitudinibus adhibendis, et sit habenda a nobis in eisdem interpretandis; sic quod initio hujus interpretationis dixi, verum omnino illud, et retinendum esse contendo, causa declarandorum amorum spiritualium hic describi, corporeos amores, eorumque omnes rationes in singulis hujus libri partibus explicari, atque ita demum de amore divino translate ista dici, ut possint omnia in corporeum istum amorem litterate conferri; quo sensu principio admonuimus. Nam si se aliter haberet res, nulla causa esset, quare amorum spiritualium declarandorum causa, Spiritus Sanctus in hoc carmine similitudines e visibili amore transferret. Nam si nominibus quae corpora, et corporeos amores significant, ea, quae iis amoribus congruere non possunt, dicerentur, tenebrae profecto nostris mentibus offunde-

rentur: non autem induceretur id lumen, quo, quae occulta sunt, et remota a nostris sensibus, illustrari solent, rerum nobis notarum, et quotidiano usu perceptarum adhibitione. Est igitur haec similitudo, neque dura, neque absurda, aut a longe petita, sed elegans cum primis, et ad id, de quo agitur, declarandum valde apta, modo rite expendatur. Ac primum quod haec similitudo e re rustica sumitur, decoro egregie servitur. Deinde quod capilli capreis dicuntur similes, intelligi debet, non capreis ipsis, sed earum pilis similes dici. Nam deest orationi illi aliquid; plene enim diceretur: *CAPILLI TUI SICUT PILI GREGIS CAPRARUM*. Postremo considerandum est foeminarum capillos, a copia, et a nitore, et a colore commendari solere. Et quod ad colorem attinet, id quoque sciri debet, quemadmodum in occiduis regionibus flavus probatur color; ita in orientalibus niger, aut ex purpureo, rubroque mistus, quem colorem medicamentis solent inducere, eoque capillos inficere Arabes illae foeminae, quae nostra hac tempestate eam Bethicae Hispaniae partem incolunt, quae interraneo mari alluitur. Dico igitur ista tria, quibus capillorum omnis laus, et commendatio perficitur, hac caprarum similitudine mirifice declarari. Nam pro soli natura capreae Galaad iticae plurimum, aut nigrae sunt, aut subrufae. Ob pascuorum autem bonitatem et copiam (nam totus ille mons, et omnes circumjacentes campi, qui Rubenitis, et Gaditis, et mediae tribui Manasses possidendi sunt traditi, ut ex Numerorum libro liquet, erant maxime pascui). Igitur ex soli natura nigrae, ob pascuorum bonitatem pingues illae capreae intelligendae sunt fuisse, et ob id ipsum non squallentibus, ut in macie attenuatis fit gregibus, sed praenitentibus pilis. Nec solum quia pingues erant, earum nitebant pilis: sed quia resinosis arboribus abundabat ille mons, quod ex Ieremia et Zacharia et Amos vatibus constat, consentaneum profecto est capreas, quae juga ejus montis pascebant, ex contactu arborum inunctas resina, in qua cutis

poliendae vis quaedam inest, nitidiores et comptiores aliarum regionum gregibus evasisse. Quod vel ex Hebraico verbo גָּלַס Galas, quod hoc loco pro latino ascendere ponitur, possumus intelligere. Nam id non solum ascendere, quod Latinus vertit interpres, sed etiam pectere, aut polire significat. Itaque licebit etiam vertere: *CAPILLI TUI SICUT GREX CAPRARUM, QUAE PECTUNT SESE IN MONTE GALAAD*. Dicuntur autem sese pectere, ideo quia veteres et deciduos earum pilos resina evellebat, novos et firmos polibat, et in decentem ordinem redigebat, ex quo efficiebatur, ut, tanquam si esset pexi et bene culti, praeniterent: nihil ut fortasse cum formosis foeminarum capillis, conferri possit similis.

Nec est minus aptum quod sequitur: *DENTES TUI TANQUAM GREX TONSARUM, QUAE ASCENDERUNT DE LAVACRO, OMNES GEMELLIS FOETIBUS, ET STERILIS NON EST IN EIS*. In dentibus haec spectantur: primum ut candidi sint, deinde, ut sint aequales, ita ut neque promineat, neque extet alius alio magis, ad haec ut sint bene juncti, et qua parte gingivis inseruntur, ut nequid hiet, aut hiulecum sit; quae utrum una aliqua similitudine significari cuncta possint, haud scio, hac certe ita explicantur omnia, ut prope oculis videnda subjiciantur. Nam cum plures oves gregatim una eunt, ita inter se corpora jungunt, ut procul aspicientibus, unum omnium earum corpus esse appareat, idque album totum; nam de albo pecore, hoc loco Salomon loqui intelligendus est. Itaque album per omnia et aequale, quales sunt formosi dentes. At quam considerate quod addidit. *OMNES GEMELIS FOETIBUS, ET STERILIS NON EST IN EIS*. Nam plurium ovium una euntium, tantum superne unum apparet esse corpus, nam inferne invicem a se distant. Quoniam eum earum crura sunt gracilia, corpora autem obesa, ut maxime corporibus jungantur et haereant, tum eribus, atque pedibus dividuntur. Caeterum ubi accidit, ut oves sint foetae, et foetus suos una secum ducant, etiam inferne unum omnium earum corpus videtur esse. Nam

agniculi matribus haerentes, et inter ipsarum crura injecti, et eis utrinque inserti, totum id spatii complent, quod vacuum restare videbatur.

Sequitur: SICUT VITTA COCCINEA LABIA TUA, ET ELOQUIUM TUUM DULCE. Utrumque suis et propriis laudibus ornat: labiis namque ruborem, in quo labiorum pulchritudo consistit: ex quo ab aliis labia corallina dicuntur: eloquio dulcedinem tribuit. Eloquium porro hoc loco, id quod ex hebraico verbo *medabar*, cujus loco ponitur, intelligitur, non tam sententiarum, aut eorum, quae dicuntur, ornatus, quam dictionis, atque pronuntiationis quidam significatur habitus, qui tonorum praecipue, vocisque et spiritus moderatione, atque oris quodam gestu constat. Ex quo in pronuntiando alii agrestes atque vasti dicuntur, alii insuaves, alii contra concinni atque lepidi, quae concinnitas hic dulcedo nominatur. SICUT FRAGMENTUM MALI PUNICI, GENAE TUAE. Hebraica vox *רקא* Raqua, pro qua latinus interpret genas posuit, proprie tempora significat, sic ab Hebraeis appellata propter tenuitatem cutis, atque carnis earum. Nam *רקא* Raqua ab eo deducitur verbo, quod Hebraeis attenuare significat. Sed sive genae sint, sive tempora, constat recte conferri cum malo punico, aut mali punici fragmento. Nam in temporibus cutis candor modico rubore suffunditur, et in genis candore mistus rubor inest, aut si minus inest, purpurisso illito, ut inesse videatur foeminae efficiunt: cui similis est is color, qui apparet in mali punici granis.

Sequitur: PRAETER ID QUOD INTRINSECUS LATET. Hebraice ut superius *לצמתך*, quod eadem ratione, et eodem consilio non verbum pro verbo, sed circuitione a Hieronymo versum est. Ad id, quomodo supra exposuimus, intelligi etiam hic debet, tempora aut genas sub iis capillis, qui supra ipsas inerrabant latentes pulchriores, et formosiores videri. Quod si zama id est, quod esse Hieronymo est visum, qui credi potest, in sanctissimo carmine, tam verbum

turpe toties ab Spiritu Sancto inculcari atque repeti? aut qui conveniebat, ut mulieris pudenda, cum temporibus atque genis conjungeret? SICUT TURRIS DAVID COLLUM TUUM, QUAE EST AEDIFICATA CUM PROPUGNACULIS, MILLE CLYPEI PENDENT EX EA, OMNIS ARMATURA FORTIUM. Corporis pulchritudo non solum membrorum, cum singulorum per se apta figura, tum inter se omnium convenientia, et proportione constat, sed justa quadam magnitudine ac proceritate totius corporis, qua de proceritate nunc agitur.

Itaque dicitur: SICUT TURRIS DAVID COLLUM TUUM. Collum nominat, figurate, et apte corpus totum, aut certe corporis totius elegantis, atque erecti habitum, colli nomine et appellatione significat. Nam hebraica proprietate, collum saepe in proceritatis significatione ponitur: quemadmodum et in hispano sermone, *descollados*, vocamus eos, qui alto et proceri sunt corpore. Confert autem Davidis turrim potissimum, eo quod illius aedificium ob egregium ejus opus ea tempestate, spectabile admodum, et celebre esset, ut pote ejus operis, quod a Rege opulento et magnificentissimo constructum fuisset. Nec vero quisquam tam absurdus, et ineptus sit, ut palmo ista metienda putet, aut collum hujus existimet, turri aequale magnitudine dici; sed proportione, non minus ipsum spectabile, quam illa fuerit turris, intelligat affirmari: ut quantum illa turris praestabat caeteris, tantum haec foemina habitu corporis eleganti, atque proceri reliquas dicatur superasse. At quod additur. CUM PROPUGNACULIS, id in Hebraeo est *להלפיו* Lethalpiod anceps et variae significationis verbum. Itaque alii aliter vertunt.

Sequitur: MILLE CLYPEI PENDENT EX EA, scilicet, vel insculpti in ea, vel additi, vel appensi. Utrovis enim modo recte intelligatur, quanquam appensi videntur magis, quam additi. OMNIS ARMATURA FORTIUM. Quod tamen per *על כל צד*, et excursus poeticum dictum intelligi debet, nec necesse esse ut ei aliquid in allegoria respondeat.

Sequitur: UBERA TUA SICUT DUO HINNULI CAPREAE, QUI PASCUNTUR IN LILLIS. Nihil conferri similis potuit, nihil aptius a pastore dici. Inest namque in capreolis, festivum quiddam atque laetum, et quod alliciat eos, qui se intuentur, ad propius accedendum, et manibus ipsos contrectandum, quae similiter insunt in papillis foeminarum. Proprie autem similitudo ducitur a capitibus hinnulorum, in quibus mammaram quaedam imago inest. Nam caput ipsum magnitudine, et figura instar uberum est: oscula autem ex rubro et pallido modice subrubentia mammaram capitula imitantur. DONEC ASPIRET DIES ET INCLINENTUR UMBRAE, VADAM AD MONTEM MYRRHAE, ET AD COLLEM THURIS. Interrumpit institutam laudationem, quo magis varium efficiat ipsum carmen. Igitur, quasi inter canendum recedatur sponsus rustici alicujus, et necessarii operis, cujus, studio ipso canendi, atque sponsam laudandi, memoriam amiserat, ita Salomon inducit ipsum subito abrumpentem sermonem institutum, dicentemque: DONEC ASPIRET DIES ET INCLINENTUR UMBRAE, VADAM AD MONTEM MYRRHAE. Veluti se ipse tacite arguat, atque reprehendat: quod prae amore rem suam familiarem pene neglexerit, quale est illud Poetae:

*O Corydon Corydon, quae te dementia cepit,
Semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est,
Quin tu aliquid saltem potius, quorum indiget usus
Viminibus, mollique paras detexere junco.*

DONEC ASPIRET DIES ET INCLINENTUR UMBRAE. Periphrasis est temporis vespertini a conjunctis, ut ante dixi. VADAM. Id est, quin potius id ago, quod mihi facere incumbit. AD MONTEM MYRRHAE, ET AD COLLEM THURIS. Ubi scilicet, agellum habuisse fingitur; cui conjunctus erat hortus, de quo infra capite VI. Sed addit: TOTA PULCHRA ES AMICA MEA, ET MACULA NON EST IN TE. Rursus rei domesticae cura deposita et abjecta, ad institutam laudationem redit. Sic

enim amatorum animi variare saepe solent, et in plures, atque diversas partes dividi, quorum hic imago a Salomone ponitur, summo artificio descripta. Dum vacabat amori, suaeque sponsae laudibus indulgebat, rei domesticae et familiaris ipsius animum subiens cura momordit: jam abire parantem, amor iterum illum revocat, et pene manu reprehendit, dicereque cogit: TOTA PULCHRA ES AMICA MEA. Quasi ita dicat. At res domestica non est tanti, ut eam ob rem relinquenda tu mihi sis, et deserenda, quae quanta es, tota pulchra es.

Sed quoniam rursus studium, et cura rei domesticae recursabat, et perurgebat ipsum, adjecit: VENI DE LIBANO, VENI, CORONABERIS DE CAPITE AMANA, DE VERTICE SANIR, ET HERMON, DE CUBILIBUS LEONUM, ET DE MONTIBUS PARDORUM. Rogat enim ipsam, se ut euntem comitetur, et quo facilius illi persuaderet, pollicetur ipsam ducere in eos montes, qui omnium, qui in Judaea erant, amoenissimi habebantur, et cognitu dignissimi. VENI DE LIBANO, VENI. Id est, Veni mecum ex itinere visura Libanum. Libanus autem non Phaeniciae mons intelligendus est is, ex quo abiegnae, ac cedrinae trabes, ad construendum templum Dei Salomonis jussu sunt comportatae: sed alius in Judaea, qui etiam saltus (1) Libani interdum nominatur a Judaeorum regibus, multis et peregrinis arboribus consitus, et propter similitudinem aliquam, quae illi erat cum illo Phaeniciae, Libanus appellatus. CORONABERIS, Hebraice הַשָּׂרֵי quod circumdare (ex quo coronare Latinus vertit interpres), atque etiam despiciere significat. DE CUBILIBUS LEONUM, ET PARDORUM. Appositio est. Nam quod ex sacris litteris satis constant, Judaeae regio leonibus abundabat, quorum lustra in his montibus erant. VULNERASTI COR MEUM SOROR MEA SPONSA, VULNERASTI COR MEUM IN UNO ASPECTU OCULORUM TUORUM, ET IN UNO CRINE COLLI TUI.

(1) III. Reg. VII.

Nam, inquit, ipsa veni mecum, quoniam ipse divelli a te nullo modo possum, non solum luminibus tuis amore saucius, sed etiam pulcherrimis tuis crinibus, aut, ut in Hebraeo est, torquibus tuis devinctus atque constrictus. UNO, inquit, OCULO ET UNO CRINE COLLI TUI. Veluti si tacite argumentetur ac dicat. Nam, si vel uno tuo aspectu me mihi subripuisti, sique vel unus crinis tuus mihi est pro vinculo, tot corporis tui, atque animi dotibus, quo modo affici me, atque incendi in amore putas? Quo etiam magis illi suadet, se ut sequatur, ne, scilicet, videatur parum grate respondisse tanto amori sponsi erga ipsam. At, quae sequuntur, quasi illi jam persuasisset sponsus, ut in agrum pergeret, eamque ipse secum duceret, et inter eundem conjunctis osculis, ex dulci illius ore dulcem spiritum legeret, et quod ea de re gaudium percipiebat, quibus verbis maxime posset, explanare gestiret, ita mihi videntur dici: QUAM PULCHRAE SUNT MAMMAE TUAE, SOROR MEA SPONSA, PULCHRIORA SUNT UBERA TUA VINO, ET ODOR UNGUENTORUM TUORUM SUPER OMNIA AROMATA. FAVUS DISTILLANS LABIA TUA, SPONSA, MEL ET LAC SUB LINGUA TUA, ET ODOR VESTIMENTORUM TUORUM SICUT ODOR THURIS. Quo neque elegantius quicquam, neque mollius dici potuit.

Neque minus est, aut elegans, aut molle quod sequitur: HORTUS CONCLUSUS SOROR MEA SPONSA, HORTUS CONCLUSUS, FONDSIGNATUS. In quo, non jam per partes, sed univarse illam laudat, et ad eam laudandam duas adhibet similitudines, a fonte integro unam, alteram ab amoeno horto petitam. Quas similitudines, primo paucis ambas proponit: deinde singulas exequitur ea verborum elegantia, atque copia, ut ne sibi Salomon ad superandum locum videatur reliquisse. Itaque hortum describit amoenissimum, arboribus consitum multis, tum praeterea summa diligentia custoditum et cultum, in quo nihil sit vacans, nihil sterile, sed selectis arboribus, et cum specie pulcherrima, tum fructu atque pomis praestantibus, omni ex parte ple-

num: quas arbores nominatim recenset, mira orationis gratia, ita ut ad hunc Salomonis hortum illi Alcinoi horti, de quibus Homerus, collati, inculti, ac sordidi videantur. Porro hac similitudine id agit Salomon, ut significet similiter in hac foemina, nihil non modo deforme esse, sed, quod ad pulchritudinem attinet, ne mediocre quidem, aut vulgare, sed illius omnes partes aptas, venustas, decentes, gratissimas et formosissimas esse: totam ex gratiis constare, amores ex se spirare undique. HORTUS CONCLUSUS. Id est, et muro, et custode munitus, et ob id ipsum ab incursu et populatione bestiarum tutus. EMISSIONES TUAE. Id est, omnia quae ex te proficiscuntur, universae arbores quas profers. PARADISUS MALORUM PUNICORUM. Nam mala punica Palaestinae felicissime proveniunt, et plurimi fiunt. CYPRI CUM NARDO. De Cypro inter herbarum scriptores, quid sit, satis constat, at utrum Hebraicum קופר Copher hoc loco sit Cyperus, id ut ante dixi, non satis constare video. CUM NARDO. Hujus plures esse dicuntur species, quarum unam in Syria, et Palaestina maxime provenire scribit Dioscorides. FISTULA ET CINNAMOMUM. Hebraice קנמן קנה, *Quinamon quane* id, quid sit, non satis illi explicant. Verisimile tum est, Casiae species duas, quarum una est altera praestantior, significari iis nominibus. MYRRHA. Arbor, scilicet, ea, ex qua elicatur myrrha. ALOE. Hebraice הלוח Haloth. Itaque ex sono vocis, qui aloe interpretati sunt, videntur mihi conjecturam fecisse. Aloe vero non arboribus adnumeratur, sed plantis: estque ea humilis planta, uno caudice, unaque radice foliis crassioribus. Itaque aliis sandalum vertunt, quod certe huic loco apte conveniat: propterea quod sandalus sit arbor, et specie, et odore praestans, et pomariis aptior, quam aloe. CUM OMNIBUS PRIMIS UNGUENTIS. Id est, arboribus, e quibus aromata conficiuntur. FONDSIGNATUS. Redit ad superius propositam similitudinem, fontemque describit, qualis optimus esse potest, purum, integrum, intactum, deinde ita

abundantem aquis fontem, ut unus pluribus hortis suppetet. SIGNATUS: idest, clausus, ex quo intelligitur liquidus. PUTEUS AQUARUM VIVENTIUM. Videntes nominat aquas juges ac perennes, nec vere nec aestivo tempore deficientes. QUAE FLUUNT MAGNO IMPETU DE LIBANO. Allusit in eo ad Or et Dan, duos fontes, qui e Libano magna aquarum copia scaturientes, Jordanem efficiunt, ut Josephus docet in XVIII capite libri III de bello Judaico. SURGE AQUILIO, ET VENI AUSTER, ET PERFLA HORTUM MEUM, ET FLUENT AROMATA ILLIUS. Totam laudationem concludit elegantissima apostrophe ad Austrum (1) et Aquilonem ventos, quorum hunc abigit ne spiret, illum ut veniat, id est, ut spiret, hortatur. SURGE, inquit, id est, abi, discede Aquilo. Nam est frigidissimus ventus, et ob id hortis, et arboribus metuendus. Veni, hoc est, spira Auster, hebraice תימן Theman, id est meridies, a qua coeli regione Austri, id est, temperatae et maxime genitales spirant auras. ET PERFLA HORTUM MEUM, ET FLUENT AROMATA ILLIUS. Nam innato naturis omnibus calore australibus auras, quae et ipsae tepidae sunt excitato, et quodammodo accenso, plantae, atque arbores odoratae, vim odoris emittunt ex sese, eumque odorem auras ipsae late dispergunt. Est autem hoc in more positum, cum de eo, cujus nobis vita, atque salus chara est, incidit sermo, aut certe quoties commemoramus ipsi alicujus nobis amici hominis bona atque laudes, ad extremum bene illi precari, optareque, id ut bonum proprium illi, atque perpetuum sit. Ex quo perspicitur, quam, non solum eleganter, sed etiam ad communem consuetudinem accomodate hic Salomonis pastor, hac fine suam laudationem concluderit. Nam cum Aquilonem abigit, et Austrum vocat, profecto bene precatur sponsae suae, eique omnia fausta, atque felicia exoptat. Describat enim ipsius pulchritudinem horti allegoria. Quare

(1) Hiero. in Ezech. c. XL, et in Abo. c. III.

in eadem allegoria persistens, quoniam Aquilone stante arbores adurantur, spirante autem Austro germinant atque virent, foliaque et flores fundunt, idcirco imperat, vel potius imperando precatur (inest namque in illo imperio optandi quaedam vis, et magni cujusdam desiderii significatio permaxima) itaque optat, ut ab omni noxio flatu ille hortus immunis, coeli atque aëris indulgentia semper foventur; id est, orat, ut ad sponsae suae, vel corpus, vel animum nulla unquam res noxia, atque pestilens vim suam applicet, desideratque, ut omnia ipsi ejusmodi eveniant, qualia maxime evenire convenit, ad in majus promovendum innatum illius, et naturale bonum, fausta scilicet, atque jucunda omnia. Et quod ab artis scriptoribus praecipitur solet, ut in imprecatione ponamus ea, quae cum natura, aut officio ejus, cui bene, aut secus precamur, convenient: quodque ipse David scientissime observavit in illo lugubri carmine, quod panxit de caede Saulis et Jonathae, quos dimicantes, et in fugam conversos (1) Palaesthini hostes in Gelboe monte ceciderant, *Montes*, dicens, *Gelboe, nec ros, nec pluvia cadat super vos*. Nam rore, atque imbribus irrigata terra herbis ornatur, et floribus, siccitate vero aret atque moeret: idem ipsum etiam hoc loco Salomon fecit. Nam cum isti, de quo agimus, horto molles auras precatur, ea certe illi bona optat, quibus arbores, et sata universa, in utramque partem solent maxime affici. Sed jam iterum a capite ordiamur.

ALTERA EXPLANATIO

QUAM PULCHRA ES AMICA MEA. Haec, ut dixi, ad illas, et colloquia interiora pertinent, suntque omnia mys-

(1) II. Reg. I.

abundantem aquis fontem, ut unus pluribus hortis suppetet. SIGNATUS: idest, clausus, ex quo intelligitur liquidus. PUTEUS AQUARUM VIVENTIUM. Videntes nominat aquas juges ac perennes, nec vere nec aestivo tempore deficientes. QUAE FLUUNT MAGNO IMPETU DE LIBANO. Allusit in eo ad Or et Dan, duos fontes, qui e Libano magna aquarum copia scaturientes, Jordanem efficiunt, ut Josephus docet in XVIII capite libri III de bello Judaico. SURGE AQUILLO, ET VENI AUSTER, ET PERFLA HORTUM MEUM, ET FLUENT AROMATA ILLIUS. Totam laudationem concludit elegantissima apostrophe ad Austrum (1) et Aquilonem ventos, quorum hunc abigit ne spiret, illum ut veniat, id est, ut spiret, hortatur. SURGE, inquit, id est, abi, discede Aquillo. Nam est frigidissimus ventus, et ob id hortis, et arboribus metuendus. Veni, hoc est, spira Auster, hebraice תימן Theman, id est meridies, a qua coeli regione Austri, id est, temperatae et maxime genitales spirant auras. ET PERFLA HORTUM MEUM, ET FLUENT AROMATA ILLIUS. Nam innato naturis omnibus calore australibus auras, quae et ipsae tepidae sunt excitato, et quodammodo accenso, plantae, atque arbores odoratae, vim odoris emittunt ex sese, eumque odorem auras ipsae late dispergunt. Est autem hoc in more positum, cum de eo, cujus nobis vita, atque salus chara est, incidit sermo, aut certe quoties commemoramus ipsi alicujus nobis amici hominis bona atque laudes, ad extremum bene illi precari, optareque, id ut bonum proprium illi, atque perpetuum sit. Ex quo perspicitur, quam, non solum eleganter, sed etiam ad communem consuetudinem accomodate hic Salomonis pastor, hac fine suam laudationem concluderit. Nam cum Aquilonem abigit, et Austrum vocat, profecto bene precatur sponsae suae, eique omnia fausta, atque felicia exoptat. Describat enim ipsius pulchritudinem horti allegoria. Quare

(1) Hiero. in Ezech. c. XL, et in Abo. c. III.

in eadem allegoria persistens, quoniam Aquilone stante arbores adurantur, spirante autem Austro germinant atque virent, foliaque et flores fundunt, idcirco imperat, vel potius imperando precatur (inest namque in illo imperio optandi quaedam vis, et magni cujusdam desiderii significatio permaxima) itaque optat, ut ab omni noxio flatu ille hortus immunis, coeli atque aëris indulgentia semper foventur; id est, orat, ut ad sponsae suae, vel corpus, vel animum nulla unquam res noxia, atque pestilens vim suam applicet, desideratque, ut omnia ipsi ejusmodi eveniant, qualia maxime evenire convenit, ad in majus promovendum innatum illius, et naturale bonum, fausta scilicet, atque jucunda omnia. Et quod ab artis scriptoribus praecipitur solet, ut in imprecatione ponamus ea, quae cum natura, aut officio ejus, cui bene, aut secus precamur, convenient: quodque ipse David scientissime observavit in illo lugubri carmine, quod panxit de caede Saulis et Jonathae, quos dimicantes, et in fugam conversos (1) Palaesthini hostes in Gelboe monte ceciderant, *Montes*, dicens, *Gelboe, nec ros, nec pluvia cadat super vos*. Nam rore, atque imbribus irrigata terra herbis ornatur, et floribus, siccitate vero aret atque moeret: idem ipsum etiam hoc loco Salomon fecit. Nam cum isti, de quo agimus, horto molles auras precatur, ea certe illi bona optat, quibus arbores, et sata universa, in utramque partem solent maxime affici. Sed jam iterum a capite ordiamur.

ALTERA EXPLANATIO

QUAM PULCHRA ES AMICA MEA. Haec, ut dixi, ad illas, et colloquia interiora pertinent, suntque omnia mys-

(1) II. Reg. I.

tertiis plena. In quo primo admirari licet Dei erga nos, non dico largitatem, atque clementiam, sed facilitatem, et suavitatem, et prope dicam, familiaritatem. Non enim satis habuit, quod homines justos filiorum loco reposuit, quodque ad omnem se dejiciens aequalitatem, pro sociis illos habet; nisi etiam, quod unum apud homines amoris genus est, et in conjunctione animorum arctissimum, et in ardore vehementissimum, et in consuetudine vitae, atque adeo in voluptate dulcissimum virorum erga foeminas, sponsarumque erga sponso suos, ejus amoris et nomen, et imaginem ad se ipsum, et ad suam erga nos declarandam charitatem transferret, sponsumque se nominaret animorum nostrorum. Nec vero nominari tantum voluit, sed re ipsa ita esse, adeo, ut omnis illa quamvis arctissima conjugum inter ipsos conjunctio, illeque animorum et corporum, tot naturae commendationibus conciliatus amor, illeque nexus tam arcte constrictus, cum isto amore Dei conferri, et comparari vix possit, quod cum alibi saepe in sacris Litteris, tum certe hoc in loco mirifice declaratur. Nam quis, obsecro, unquam unus homo aliquam foeminam, vel tam perditam adamavit, vel cum adamaret vehementissime, prosequutus est tam exquisitis laudibus, tamque mollibus, et amoris aestum significantibus verbis, ea ut sunt, quae a ficta quidem persona in hoc capite dici, sed a se dicta intelligi Deus voluit? Quis vel testificari amorem suum, vel ad alterius animum insinuare se, tot modis unquam, totque blanditiis est conatus? Ecqua huic similis fuit amoris flamma? Ecquod tantum incendium? Quod si ipsi per nos efficere possemus aliquid, quod ipsum per se honestum, ac Deo gratum et acceptabile esset, minus fortasse mirandum esset, nos ab eo tantopere diligi: nunc autem cum quod dignitatem gloria dignam habeat, nihil per se efficere homo possit: cumque omnis ille honestatis splendor, qui lucet in sanctis viris, ab eodem ipso Deo, et oriatur, et incrementa suscipiat; cumque Deus nos et diligat, et laude,

atque praemio dignos putet, potissimum ob ea ipsa bona, quae ab illo accepimus, quis ingenuitatem, ut ita dicam, et magnitudinem divini in nos amoris admirari satis possit? Itaque amore ardens, et animi veluti impotens: QUAM PULCHRA ES, inquit, AMICA MEA, QUAM PULCHRA, cum tamen neque pulchra sit, quia ita nata est, neque quia suis ipsa viribus adepta est, ut esset pulchra, sed quia id ut esset, munere obtinuit ejus ipsius Dei, qui ista pulchritudine capitur, et incenditur. Quod si ista, rerum corporearum, et verbis, et imaginibus involuta, totque velata modis, cum vel audiuntur, vel leguntur, tam animos oblectat, qua illi animi voluptate, atque gaudio credendi sunt affici, quibus cum Deus his velaminibus inclusos, blandos et coelestes sermones aperte, et litterate, sine verborum strepitu, omnique remoto velamine confert? Et si ii, qui aliquantulum modo profecerunt in amore Dei, ad quos isti nunc diriguntur sermones, tot ornantur ab ipso laudibus, easque capiunt voluptates, quas humanus sermo non explicet, quo torrente voluptatis credi debent immergi perfecti, et eximie sancti viri? Ipse certe Deus cum virtutis mediocritatem, tam profuse laudat, cumque homines ad meliora contententes, nondum tamen summa consequutus, tot encomiis prosequitur, satis profecto declarat, quidquid a nobis ipso potissimum adjuvante, bene et honeste fit, gratissimum esse ipsi. QUAM PULCHRA, inquit, ES AMICA MEA, QUAM PULCHRA, OCULI TUI COLUMBARUM, PRAETER ID, QUOD INTRINSECUS LATET.

De oculis quid significant, deque columbis, jam antea diximus: quare quod sequitur videamus. COMAE CAPITIS TUI SICUT GREX CAPRARUM, QUAE ASCENDERUNT DE MONTE GALAAD. Video constare inter omnes, capillorum nomine in ista arcana sanctarum Litterarum loquendi ratione significari animi atque mentis cogitationes, nec ratio non quadrat. Nam ut a capite capilli oriuntur, sic a mente, quae animi veluti caput est, prodeunt cogitationes, magno et

numero, et mobilitate, ut etiam in hoc capillorum similes videantur. Quare hoc teneamus. Igitur ut in capillis spectatur cultus, ordo, atque nitor, sic cogitationes confusae et incertae vituperantur: contra autem illustres, et non nisi iudicio, et ex rationis praescripto, in animo versari permissae probantur, atque laudantur. Quae tamem ipsae cogitationes bonae, et illustres, non tam per se probantur, quamquam et hoc quoque, (est enim magna earum vis in utramque partem, nec sine causa est scriptum (1): *Cogitationes stultae separant a Deo*; Illudque Sapientis: *Auferet se a cogitationibus quae sunt sine intellectu*); sed non tam per se probantur, et laude, atque aestimatione dignae sunt cogitationes bonae, quam quia indicant bonam animi valetudinem. Nam sicut male cultus, aut omnino cultura destitutus ager, lolium et spinas profert, cultus vero uberes fruges gignit; sic hominis animus, cui deest cultura coelestis, inconstans, et vagus, et secum ipse dissentiens, ut quaeque primo res illi objicitur, eam statim sine delectu, ad cogitationem admittit, recipitque quaecumque, et a quibuscumque seruntur malorum cogitationum semina: itaque ex eo vanissimas et absurdissimas cogitationes germinat, atque profert, quarum turba saepe obruitur, sicut scriptum est (2): *Cogitationes mortalium timidae et incertae: corpus enim, quod corrumpitur, aggravat animam, et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem*. Contra autem, qui divinis gratiae, et charitatis excolitur bonis, ut ad cupiditatem nihil admittit turpe, ita nec ad cogitandi vim absurdum aliquid, aut leve introire patitur; quantumque ejus, et studia recta, et amores sancti sunt, tantum ejusdem cogitationes sunt honestae, et illustres; alterumque semper nascitur ex altero. Nam quorum quis studio tenetur, ea plurimum cogitationibus ipse sibi subjicit, et in animo versat. Quapropter, rectissime ab oculis continuo ad capillos

(1) Sap. i. (2) Sap. ix.

laudandos accessit, hoc est, a recta erga Deum voluntate, et, ut jam antea nominavimus, intentione ad bonarum cogitationum lumen, atque honestatem. Nec vero ratione aut causa caret, quod initio hujus carminis, quo loco primum mentionem oculorum intulit Salomon, de capillis dicere intermisit: hic vero utrosque laudat, atque commendat. Nam quod saepius dictum jam est, et, ut video, saepius est repetendum, illic incipientes fingeat, hic proficientes alloquitur. Est autem ita natura comparatum id, quod, qui periculum sui aliquod in Deo amando fecerunt, profecto fatentur, est itaque natura comparatum, ut incipientes qui sunt, quoties agere secum ipsi interius volunt, turba venientur vanissimarum cogitationum, quae ab omnibus animae partibus, omnibusque hominis sensibus excitatae, et in mentem ingressae, illius et aciem obtundunt, et lumen obscurant, seque moleste ingerunt, usque eo quoad ab institutis cogitationibus suis honestis et praeclaris illam abducunt. Quocirca merito omnis incipientium laus, intra oculos constitit, id autem est, intra ipsorum studium, et voluntatem in Deum; quam tametsi rectam illi, et in Deo collocatam et fixam habent; tamen adhuc infestantur multis et vanis cogitationibus, quod proficientibus, quorum videlicet mens, ad imperandum caeteris animae partibus, majores vires atque robur collegit, minime accidit. Nam quemadmodum Sole oriri incipiente, ab infimis atque humidis locis nebulae excitatae, et in altum evehctae, ac late se diffundentes ipsi Soli obstant, quo minus radios lucis suae ad nos possit transmittere; eodem autem cursu ulterius progresso, ac coeli medium capessente, et quasi de superiori loco lucis suae tela emittente, nebulae considunt primo, deinde plane evanescent, ac purum nobis, et intaminatum luminis aspectum relinquunt; sic profecto de coelesti illo gratiae lumine, et tanquam Sole, cum oriri nobis coepit, judicandum est. Nam, sive ob male agendi maleque cogitandi usum, longa consuetudine inolitum id nobis eveniat, sive

quod ita sic comparatum, ut nihil novari in vita possit sine magno aliquo rerum motu, sive quod ipse humani generis hostis aegre scilicet ferens hominem sibi eripi, hoc est, a regno tenebrarum transferri, in admirabile lumen Dei, in ipso initio et honestae vitae ingressu, quando maxime imbecillis est virtus, agmina ista malarum cogitationum ad nos loco movendos subjiciat: itaque sive hoc, sive illud, sive utrumque simul, aut universa potius in causa sint, ita fere fit; fieri certe, nobisque sic accidere omnes prope experimur, ut nascenti gratiae luci opponant se cogitationes istae erroris atque tenebrarum plenae; eidem autem jam corroboratae et amplificatae, et ad omnes recessus animi lumen suum transmittenti, concedant: cujus jam boni, qui proficientes sunt, participes esse incipiunt. Quare istorum nunc capillos laudat, quamquam ne his quidem in hoc plenam laudem tribuit, sed eam reservat perfectis postea suo loco tribuendam. Qui quidem perfecti sicut in aliis rebus, sic etiam in hoc bene, atque sancte cogitandi, sive officio, sive virtute, multum excellunt. Illos igitur postea, cum de illis aget, cumulate laudabit: hos vero nunc hactenus laudat, ut tumultum et confusionem, et errorum tenebras ab ipsorum cogitationibus removeat, id est, ut quae capillis, qui similes sint capreis Galaad inesse dicuntur, ornatus atque nitor, ea aut iis similia, quoad rei natura patitur, bona, in istorum cogitationibus inesse dicat, ordinem atque lucem. E quibus ordo spectatur in eo quod non, ut quaeque res illorum sensus pervellit, eam statim ad animum suum et cogitationem admittunt, sed intendunt aciem mentis suae, prius ut videant qualis ea res sit, et veluti excubant ante fores cordis sui acri cura, atque vigili, ne quis se intro illa, loci puritate, et sanctitate indignus insinuet. Sicut scriptum est (1): *Cogitationes justorum iudicium*. Itaque nec malarum rerum cogitationes admit-

(1) Prov. xii.

tunt; neque earum etiam rerum, quae, aut nunquam erunt, aut ne esse quidem possunt, ad se introire patiuntur: nec oblectant se ea, qua plurimum quidam delectantur, vanitate, animo sibi et cogitatione inanissima somnia fingendi, quia ut scriptum est: *Spiritus Sanctus effugiet fictum, et auferet se a cogitationibus, quae sunt sine intellectu*. Itaque haec ad ordinem pertinent; splendor autem cogitationum consistit in eo, ut splendidae ipsae sint, id est, ut de rebus splendidis et illustribus, hoc est coelestibus, aut ad vitam coelestem pertinentibus, suscipiantur. Id quod sedulo agunt, fereque, jam assequuntur proficientes; plurimum enim animo cum Deo versantur, eaque mente petraunt, quae proferri foras, et in luce constitui honestissime possunt; contra atque accidit intemperantibus, et pravis hominibus.

Horum enim cogitationes ejusmodi sunt, ut non solum ipsi eas in publicum proferre non audeant, sed ut ipsismet, quibus voluptatis sunt, quales sint, saepe videantur esse horribiles atque tetrae; sequitur: *DETES TUI SICUT GREX TONSARUM, QUAE ASCENDUNT DE LAVACRO, OMNES GEMELLIS FOETIBUS, ET STERILIS NON EST IN EIS*. Quod in superiore similitudine evenit, ut omnes sacri harum litterarum interpretes in eandem sententiam concurrerent; hic contra accidit, ut singuli suas, et ab aliis diversas sententias, sequerentur. Quas ego singulas enumerare nolo, ne justo sim longior: id dicam tantum, quod mihi cogitanti, et studium adhibenti, maxime probabile occurrit; idque quanta potero luce, et brevitate explicabo. Quod, si cui haec nostra explicatio visa fuerit nimium alte petita, nosque quis dixerit multis ambagibus usos, vix eo pervenisse quo tendimus, cum hoc ego non multum contenderim, dummodo id concedat nobis, quod omnis bonus atque aequus certe concedet, eam esse istarum litterarum et majestatem, et obscuritatem, ut quod studium in aliis adhibitum rebus immodice adhiberi putaretur, id in his adhibitum litteris laudari fortasse debet, reprehendi certe nullo modo possit. Igitur dentium

vocabulum, cum ad opera naturae, et ad res rusticas significandas, in Litteris sacris transfertur, invenio significare solere valles et loca humilia, atque plana, arvaque ea, quae segetibus ferendis sunt idonea. Nam qui istas litteras chaldaice primus vertit, aut potius paraphrasi interpretatus est, cujus est apud omnes gravis autoritas, illud quod in Genesi (1), a Jacobo de Juda filio suo, ejusque posteritate dictum scribitur: *Pulchriores sunt oculi ejus vino, et dentes lacte candidiores*, sic ad verbum interpretatur: *Montes ejus rubicundiores erunt in vineis suis, distillabunt colles ejus vinum, dealbabuntur campi ejus frumento et gregibus*. Oculi igitur colles vitibus consitos, dentes autem arva segetibus flavescencia translate significant. Porro colles ipsi, atque valles, in arcano sacrarum Litterarum sermone etiam transferuntur ad aliquid aliud significandum. Etenim colles principes viros, valles vero homines ignobiles, et tennes significant, ut in illo Psalmi (2): *Assument montes pacem populo, et colles justitiam*. Et in *Esaiæ* illo (3): *Omnis collis humiliabitur, et omnis vallis implebitur*. Sed est praeterea sciendum in homine, qui ipse non sine causa, minor mundus dictus est, esse quandam reipublicae effigiem. Nam eminent in illius animo principale quiddam et excelsum, ad imperandum et regendum natum, quod est ratio atque mens: similiter inest in eodem humile aliud et demissum, et alterius rectionis egenum, et omnino natum ad serviendum, quae est irascendi, atque concupiscendi facultas. Quibus ex rebus efficitur, si in natura dentium appellatione valles significantur, et si valles in re civili et publica pro ignobilibus accipiuntur, ut consequens sit partes ignobiles atque infimas, sive reipublicae totius, sive uniuscujusque hominis, qui et ipse reipublica quaedam parva est, isto arcano sacrarum literarum sermone dentes vocari, hoc est, vocari dentes in reipublica obscuros homines.

(1) Gene. XLIX. (2) Psalm. LXXI. (3) Esai. XL.

in homine vero infimas, et ad humum pronas irascendi atque concupiscendi partes. Quid? quod ipsa rerum, de quibus hic agitur, ratio atque natura postulat, ut in dentibus has inferiores vires animae translate significari credamus. Nam primum in virtute, et quasi illius caput est, ut mens, quae altissima pars hominis est, recte erga Deum afficiatur, quae affectio est directio, sive ut dicere coepimus, intentio mentis recta erga finem ultimum, bonorumque extremum. Secundum, ut cogitandi levitas, id est, ad cogitationem admittendi quidquid sese cogitandum ultro obtulerit, facilitas, ab animo removeatur, adhibeaturque in cogitando iudicium atque delectus, moderatioque servetur, ac sanctitas. Tertium, ut mente ad istum modum affecta, partes animi eae, quae in mentis tutela sunt, eique subsunt, ex quibus irae et cupiditates, omnesque iis similes animi motus existunt, atque adeo ipsi corporis sensus, quorum nuntiis istae partes, vel dilatantur, vel contrahuntur, contineant se intra modum a ratione praescriptum, eique parere assuescant facile et libenter. Haec igitur cum ita sint, cumque de rectitudine mentis, qualis ea in proficientibus esse debeat, sit dictum, nam columbarum oculis similes oculos habere dicti sunt, et de cogitationum sanctitate similiter, cum sunt eorum capilli laudati; ipse rerum ordo poscebat, ut de inferiorum animae partium moderatione statim diceretur. De iis ergo partibus agitur, dentesque isti sponsae, qui tonsarum gregibus similes dicuntur, proculdubio has significant partes, in quibus, quod in formosis dentibus commendatur, elucere idem debet, ac certe elucet, aequabilitas nimirum, atque mundities. Nam justis et bonis viris, ita eas studio, atque culto virtutum moderatas habent, et quasi ad rationis amussim exactas, ut sicut in tonsarum grege ac dentibus iis, quos superius descripsimus, summa aequalitas inest, sic in illis nihil inaequale sit, nihil eminent, aut a se dissentiens. Nam sicut peccatores et flagitiosi homines, innumeris, et saepe inter

se contrariis cupiditatibus, in varias partes distrahuntur, ita ut nihil illis pravius sit, aut inaequale magis; sic contra, in bonis atque studiosis viris, quatenus a virtute est, nihil pravam, nihil distortum nihil, quod aut subsideat, aut emineat, conspicitur. Non enim vel metu contrahuntur, vel efferuntur laetitia, vel dolore concidunt, vel distrahuntur cupiditate; sed ad id, quod unum semper atque idem, sibi-que simile est, ratio pervenire contendens, partibus sibi subjectis, carumque perturbationibus aequabiliter moderatur. Itaque resecat atque recidit ab istis partibus, nimium quod est, atque insolens, et ita illas ad mediocritatem et aequalitatem reducit, ut sicut tonsarum ille grex, sibi undique est similis, sic istae sibi ex omni parte consentiant, eluceatque in eis ex temperatione, moderationeque ortum idem illud decus, quod in dentibus, quale descripsimus, ovium gregi similibus ex paritate relucet.

Quod autem sequitur: LABIA TUA SICUT VITTA COCCINEA, ET ELOQUIUM TUUM DULCE: Jam id proprie interpretari licet, ut nihil aliud in eo quam orationis, atque sermonis justorum prudentiam, atque dulcedinem, laudari intelligamus. Est enim illorum sermo, non solum mitis et moderatus, sed omnino dulcissimus, et, qualis ut sit Paulus optat, sale conditus (1). Quam autem opportune, quamque in loco sermonis mentionem intulit! Est enim animi imago sermo ipse. Quare animi et ejus partium pulchritudine, atque cultu laudato, jure sermonis, qui ab animo fluit, ipsumque omnino refert, ornatum laudat; et exposita interiori honestate, ad externum cultum, qui siquidem verus est, et non simulatus atque fallax, ex interiori ipso cultu effluit atque derivatur, exponendum aggreditur. Laudat itaque bonorum colloquia, in quibus animi ipsorum pulchritudo atque praestantia mirum in modum elucet.

Quod autem sequitur: SICUT FRAGMENTUM MALI PUNICI GE-

(1) Coloss. IV.

NAE TUAЕ, ABSQUE EO QUOD INTRINSECUS LATET; id pertinet ad externi hujus ornatus, de quo jam agit, eam partem laudandam, quae in motu cernitur, incessuque, et oculorum atque totius corporis habitu. Nam in genis sedes pudoris est, et sicut pudor ab innata animi ingenuitate ortus genis infunditur, easque grato quodam rubore afficit; sic animi interior species honesta, atque praestans, corpus ipsum, corporisque actus atque motus omnes, decenter effingit. Ex quo satis apparet, quam graviter illi errent, qui hujus externi ornatus, atque cultus, nullam rationem, aut ipsi habent, aut ab aliis esse habendam ducunt. Nam tametsi accidere interdum possit, ut, qui omni ornatu interiori, omnique animi virtute sit vacuus, externe satis honeste affectus et cultus appareat; tamen profecto nunquam eveniat, ut qui veris virtutibus animum cultum habeat, ejus sit exterior species inculta, aut inconcinna, hoc est, indecora, et a rationis praescripto abhorrens.

Sed pergamus ad reliqua: COLLUM TUUM SICUT TURRIS DAVID CUM PROPUGNACULIS, MILLE CLYPEI PENDENT EX EA, OMNIS ARMATURA FORTIUM. Religionis erga Deum una pars est ea, quae in precando ipsum versatur, id est, quae oratione ipsum atque laudibus colit. Quae a nostris oratio vocatur, philosophis parum nota, a nobis vero in primis culta, atque eo in pretio virtus habita, ut maximum honestae atque spiritualis vitae non solum praesidium, sed etiam solatium, et oblectamentum positum in ea esse putemus. Nam illi, quoniam in ea doctrina, quae ipsorum litteris atque libris continebatur, satis magnum auxilium ad bene beateque vivendum eos habere putaverunt, qui ea se doctrina institui, atque excoli siverunt; idcirco nihil, quod quidem ad virtutem, aut comparandam, aut alendam pertineret, vel a Deo petendum esse arbitrati sunt, vel dari a Deo posse crediderunt; sed in cujusque industria, atque gravitate, id totum positum esse censuerunt. Itaque hujus virtutis apud illos non solum cultus jacuit, sed etiam ratio

atque nomen fere ignotum fuit. Nos contra, non solum quia humanae infirmitatis nobis ipsi conscii sumus, sed etiam quia Christi divino beneficio, aretissimo necessitudinis, et Charitatis vinculo, cum ipso Deo jungimur: quiaque per Spiritum Sanctum, qui nostris mentibus infusus est, perque illius gratiae donum divinae naturae consortes effecimur, ad Deum audacter adimus, tanquam ad parentem indulgentem atque optimum. Nec vero in eo nostra fallit nos aut eludit spes. Nam clementissime exceptit ille nos, vocesque et vota nostra ad suas aures admittit, nobisque vicissim respondet, eaque petentibus donat, quaecumque iis, qui petunt, utilia futura esse cognovit ipse, cui omnia in futurum nota sunt et manifesta. Est igitur ob hasce causas perfectae orationis virtus Christianorum nationis propria, nobisque solis cognita, et cum summa non solum utilitate, sed etiam voluptate usurpata. Quae profecto virtus tantum momenti habet ad pie, atque sancte vivendum, ut pro eo atque quis huic orationi virtutisque studet, ita de ejus excellentia atque praestantia debeat statui. Nullum enim virtutis lumen est, nullum coeleste atque divinum bonum, quod ista orandi virtus, aut non contineat ipsa, aut non obtineat a Deo, et ad nos ipsos adducat. Quare, ut quisque sanctissimus est, ita maxime studio et assiduitate orationis excellit. De hac igitur nunc agit Salomon, eamque figurate collum nominat, quoniam in hac boni viri imagine, quam format, colli ipsa vicem et officia obtinet multis de causis. Nam primum collo, et ducitur anima ea, qua spiramus, et trajicitur cibus is, quo alimur, et verba atque voces funduntur; et similiter oratione patefacimus Deo interiora vota nostra, et divinum ab eo spiritum, eaque gratiae bona ducimus, quibus maxime alitur noster animus. Deinde, quemadmodum collo jungitur, atque nectitur capiti corpus reliquum, sic oratione jungitur mens nostra cum Christo Ecclesiae sanctae capite. Ad haec sicut nervi, quibus totius corporis firmitas, motusque potissimum continetur, a capi-

te principium ducentes, per collum in omnes partes corporis diffunduntur; sic virtutum robur prope omne a Christo capite in nos derivatur, oratione postulatrice atque interprete. Praeterea quod ex habitu colli, de reliqui corporis viribus et habitudine judicare solemus: nam quibus obesum est, et torosum collum, eos viribus pollere dicimus, contra autem infirmos esse, et imbecilles, quibus est id tenue atque gracile; id etiam apte transferatur ad orationis naturam. Valent enim plurimum spiritualibus animi viribus, et contra omnes malorum incursus prope invicti persistunt, qui orationis studiosissimi sunt; contra, remissi in ejus studio atque negligentes, utpote qui viribus gratiae destituantur, facile cedunt malis, seque vinci permittunt, animumque gerunt variis morbis obnoxium. Postremo: sicut proceritas, et elegantia corporis justa colli magnitudine efficitur; sic altum illud, et excelsum, quod in bonorum animis cernitur, ex colloquendi cum Deo, et orandi ipsum assiduitate existit maxime. Quod si tanta vis ad honestam vitam in oratione est, recte Salomon, expositis honestae justorum vitae dignitate, atque dotibus, quibus ea vita potissimum paratur, et efficitur artibus, eas artes nunc praedicat et exponit.

Quae autem est ista praedicatio, atque laus? COLLUM TUUM SICUT TURRIS DAVID CUM PROPUGNACULIS, MILLE CLYPEI PENDENT EX EA, OMNIS ARMATURA FORTIUM. Tribuit orationi eadem, quae recto, et honesto collo tribui solent. Utor autem cum ista orationis voce, tum aliis vocibus, quibus Ecclesiae scriptores in significandis rebus, quas veteres Latini ignorarunt, utuntur; ne si una voce nolim, pluribus mihi vocibus semper sit utendum. Igitur ea oratio habeatur perfecta, primum quae non inflectatur ad humum, sed instar rectae cervicis ad sublimia, et aeterna semper erigatur, et intendatur. Deinde, quae extet supra humeros, id est, transiliat, atque transcendat terrena omnia, quousque animum virtute adolescere, et pervenire faciat ad mensu-

ram magnitudinis Christi. Postremo, quae sit turris David cum propugnaculis mille fortium virorum clypeis ornata, id est, quae sit nobis pro turri, et propugnaculo adversus omnium malorum incursus. Nec vero illud causa, aut ratione vacat, quod Davidis turris potissimum est adhibita ad similitudinem. Nam istam turrim David Hierosolymis aedificavit, in Sionis ejus urbis edito, et manu atque natura munito colle, Jebusaeis tamen prius devictis, atque urbe pulsis: quod ad rem nostram relatum declarat, quando malae cupiditates in animo dominantur, tandiu huic virtuti non esse locum. Quare, qui terrenis studiis non solum occupati, sed etiam addicti, justitiae atque bonorum morum parum studiosi, huic tamen virtuti studere, et vacare se dicunt, ac se ideo bonis numerari volunt, certe ipsi sibi ita persuadent aliquid se esse, quod statis horis temporis aliquid orationi, et divinarum rerum contemplationi impertiunt, umbram illi quidem inanem hujus virtutis fortasse assequantur; ipsam autem veram virtutem non assequuntur, seque ipsi valde decipiunt. Jebusaei namque ex urbe, id est, ex animo malae cupiditates prius sunt expellendae.

Sequitur porro: DUO UBERA TUA SICUT DUO HINNULI CAPRAE GEMELLI, QUI PASCUNTUR IN LILIIS. Haec jam ad eas virtutes laudandas spectant, quae ad alterum referuntur, charitatem dico in homines, et misericordiam, atque beneficentiam; quae ideo multitudinis numero ubera appellantur, quia duplici officiorum genere dividuntur, quorum aliud ad corpus, ad animum aliud pertineat. Nihil porro est tam naturale, quam ut, qui bonus ipse est, aliis etiam prodesse velit, et re ipsa prosit. Nam quemadmodum ea, quae natura constant, cum ad eam aetatem adoleverunt, ut ad sui generis, quo ad ipsarum ratio patitur, perfectionem perveniant, statim aliud ex sese gignunt, aut certe avent gignere, quod sibi simile sit, quodque ejus boni, quod in se ipsa habent, particeps possit esse: sic virtute prae-

stans animus effigiem sui in aliis exprimere studet. Et sicut adolescentibus foeminis, ubi ad nubilem aetatem pervenerunt, tumere incipiunt ubera; sic illis, quorum jam est adulta virtus, pectus tumere incipit, studiis alios juvandi. Quare istis hoc loco ubera tribuit Spiritus Sanctus, eaque hinnulis caprarum similia, hoc est, pulchra, et omni ex parte formosa ubera. Fieri enim nullo modo poterat, ut hujusmodi gradus, atque perfectionis virtus sterilis permaneret.

Sed addit: VADAM AD MONTEM MYRRHAE, ET AD COLLEM THURIS, DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTUR UMBRAE. Qui noverunt atque experti sunt, quemadmodum ista Dei cum hominibus sibi charis interiora colloquia se habeant, ita tradunt. Saepe accidere, ut in medio sermone disparere subito ex ipsorum animis, illis videatur ea lux, qua ex Deo perfundebantur, et rursus brevi mora interposita iterum apparere, majusque quam antea lumen in ipsis accendi: quod quidem quare fiat dicere non habeo, quin autem quoties fit maxima causa fiat, affirmare non dubito. Ad has igitur vices euntis et redeuntis Dei, quibus instituti interiores sermones in medio orationis cursu abrumpuntur, quibusque occultantur, et rursus apparere incipiunt divinae lucis radii, haec verba referenda sunt, ut existimo. Itaque ad hoc significandum inducitur sponsus orationem institutam primo intermittens, ac dicens: VADAM AD MONTEM MYRRHAE. Deinde ad eandem rediens, atque subjungens: TOTA PULCHRA ES AMICA MEA, et quae deinceps sequuntur. Nisi alicui fortasse placeat, id quod mihi non displicet, his verbis, non quidem significari Dei aliquem discessum, aut instituti sermonis intermissionem; sed doceri justos, atque admoneri, ut in iis, quae modo sunt enumeratae et celebratae, virtutibus magis ac magis proficiant: utque non prius a proficiendo desistant, quam ad montis cacumen, quo in cacumine edito, scilicet, et difficili ad ascendendum loco, virtus domicilium habere dicitur,

perveniant, id est, compotes fiant perfectae et absolutae virtutis. Nam certe, tametsi se abire velle sponsus dicat, tamen discedere ab sponsa velle non dicit; imo cum eam e vestigio iterum laudat, et pulchram, atque omni ex parte pulchram appellat, satis indicat, divelli se ab ea non posse. Itaque quod dicit: VADAM, admonendi illius et excitandi ad progrediendum vim habet, non, aut deserendi, aut relinquendi significationem; perindeque est, ac si ita dicat: Vadam ipse: tuque me euntem sequere: vel vadam ipse, quoniam te euntem, et pleno gradu ad culmen contendentem comitabor, quod ita esse illa aperte indicant, quae sequuntur: VENI DE LIBANO, VENI. In quibus, quemadmodum sponsam ad insequendum sponsus hortetur, jam superius expositum est. Sed quo se iturum una cum sancta anima dicit sponsus? AD MONTEM MYRRHAE, ET AD COLLEM THURIS. Ea autem sunt duo genera maximarum virtutum, quorum alterum purgare animum dicitur, illuminare alterum; ex quo ab istarum rerum scriptoribus aliae purgatoriae sunt dictae, aliae illuminatrices virtutes. Nam in myrrha poenitentiae significari officia, superius satis ostendimus. Thus vero religionis cultum erga Deum significat, ut liquet ex illo Psalm. (1): *Fiat oratio mea tanquam incensum in conspectu tuo.* Et in Apocalypsi (2): *Habentes singulas phialas aureas plenas odoramentorum, quae sunt orationes sanctorum.* Sed aberat ne ab istis locis sponsa? non illa quidem aberat, sed, quod ad perfectionis culmen tendenti aliquid ipsi deerat, nec totum suae vitae tempus expleverat, id ut adderet quod sibi deerat, et ut in eo quod ipsa coeperat ad extremum usque persisteret, admonetur. At, vade, diceret. Imo vadam aptissime; quoniam una ipse nobiscum in omni bono opere vadit. Imo non vadit solum, sed euntes praecurrit nos: efficitque ut ire ipsi possimus,

(1) Psal. cxl. (2) Apoca. v.

atque velimus. Etenim ab ipso ducitur, et bene agendi, et in bono proficiendi, perseverandique omne principium.

Sed quo fructu, dicit aliquis, in iis studiis perseverabit? nimirum eo qui sequitur: TOTA PULCHRA ES AMICA MEA, ET MACULA NON EST IN TE. Perveniet enim ad summam, et perfectam virtutem, atque felicitatem perseverando; quod etiam quae sequuntur significant: VENI DE LIBANO VENI, CORONABERIS DE CAPITE AMANA, ET SANIR, DE VERTICE HERMON, DE MONTIBUS LEONUM ET PARDORUM. Nam si vocem atque ductum Dei perseveranter sequamur, sine dubio, perveniemus ad Libani, ad Amana, ad Sanir, et ad Hermon, altissimorum, scilicet, montium cacumina; quibus cacuminibus eximiae et heroicae virtutes in sacris Litteris significantur. At quam apte ad rem ipsam, de qua nunc agebat, coronaberis, sive, quemadmodum hebraea etiam verti possunt, despicias dixit. Nam cum quis ad illud virtutis fastigium pervenit, quid illi nisi ut coronetur jam restat? Sicut de se ipso loquens Paulus scripsit (1): *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, de reliquo reposita est mihi corona justitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die, justus iudex.* Ad haec, qui in isto fastigio versatur, si quando ad haec terrena, et inferiora despexerit, qui poterit illa non despiciere? Despiciet illa certe, et vilia atque humilia, ut sunt, esse iudicavit: contemptuque, atque omni despectione digna ducet.

Sequitur: VULNERASTI COR MEUM SPONSA MEA, IN UNO ASPECTU OCULORUM TUORUM, ET IN UNO CRINE COLLI TUI. Non attribuit novam aliquam laudem, sed attributas amplificat; dum iis animi bonis, quibus iusti ornati sunt, affici se Deus dicit, et ad amandum accendi. Itaque eadem iterum commemorat, oculos, capillos, linguam, quo intelligatur, virum bonum in eo ipso quod Deus cum illo interior loquitur, sensim proficere, seque ipso meliorem effici: nec

(1) II ad Timoth. iv.

solum novas gratiae dotes acquirere, sed eas ipsas, quas antea habebat, ampliores et illustriores reddere. Atque haec ita se habent.

Porro quod sequitur, novam continet laudem: HORTUS CONCLUSUS, SPONSA MEA, FONSI SIGNATUS: EMISSIONES TUAE, PARADISUS MALORUM PUNICORUM CUM POMORUM FRUCTIBUS: CYPRI CUM NARDO, NARDUS ET CROCUS, FISTULA ET CINNAMOMUM, CUM UNIVERSIS LIGNIS LIBANI, MYRRHA ET ALOE CUM OMNIBUS PRIMIS UNGUENTIS. Haec enim germina, honesta ipsa officia sunt, quae ex interiori virtute pullulant (1). Nam explicatis atque laudatis virtutum singulis partibus, hoc unum restabat, ut exponeret illarum fructus, qui in actione et officio cernuntur, quales ipsi essent quamque praestantes. Id igitur exponit, ut caetera, allegorice similitudine ducta, ab eo horto, in quo non modo nulla pars inculta sit, sed ne vulgari quidem, aut mediocri arborum genere consita: qui, totus peregrinis et aromaticis abundet arboribus, ut non solum intuentium oculos oblectare possit, sed etiam vitae hominum magnas utilitates afferre. Tales quippe justus sunt; non torpent otio: non inertem esse sinunt suae fidei commissum talentum: non defodiunt humi, aut involvunt sudario gratiae divinae sibi dona collata; sed praeclare operandi instrumentum, quod acceperunt a Deo, ad actiones deducunt, fructusque edunt bonorum operum maximos. Nam praeterquam quod illos ipsa eorum interior virtus, ad ita agendum sollicitat: id etiam a se expectari atque requiri sciunt. Itaque in id incumbunt, sibi que ipsi dies, atque noctes instant, nulloque tempore studium intermittunt bonos fructus alios ex aliis edendi; ex quo efficitur, ut nihil sit eorum animis, vel fructuosius, vel cultius. Sed si ista bonorum operum germina, nec grata Deo sunt, nec praedicatione, aut praemio digna, ut insani quidam nostra hac tempestate docuerunt, cur ea Deus tam

(1) Psell. in Canti.

exquisite laudat hoc loco? An contempsisse illa, et pro nihilo habuisse putandus est is, qui ea esse dicit paradiso similia? Qui Cinnamomi, et Fistulae, et Ciperi, et Myrrhae, atque Thuris translatis, et magnam vim boni significantibus, insignit nominibus? Sed utrum quaeso dicunt, vel nihil ab homine justo effici, quod vere honestum sit, vel ut efficiatur, nihil illi ad gloriam et ad praemium valere? Insanum utrumque quidem, ac similiter impium, sed utrumvis eligant, vel hoc uno testimonio revinci plane poterunt. Nam cum Spiritus Sanctus haec justitiae tantopere laudat germina, satis aperte utrumque quidem docet, et a justis viris edi ea posse, et honesta illa esse, sibi que pergrata accidere. Nam qui poterat fieri, ut quae coelesti satu edita, coelestique imbri irrigata germinarent, minus honesta essent? Et quae, Deo in primis autore et adiutore, ab homine fiunt, qui potest intelligi despici a Deo, atque negligi? Quid unquam Deus fecit quod non idem probaret? Sicut scriptum est: *Et vidit Deus cuncta, quae fecerat, et erant valde bona* (1). Quod si hoc in natura verum est, in gratiae bonis profecto erit verissimum. At humani ingenii imbecillitas, et ad malum pronitas, bonorum operum ipsum lumen obscurat. At ea imbecillitas id valet, non ut nunquam honeste agere homo possit, sed ut semper in omni vita non possit recte et perfecte operari; non efficit, ut omnibus peccatorum maculis inficiatur, sed ut nonnullis quamvis justus maculetur; non efficit ut omnia justorum opera prava sint, sed ut sint aliqua. Atque ut verum est, neminem ab omni peccato immunem in hac vita esse, ita est certe verissimum, multa a justis edi bonorum operum germina, ab omni peccati labe atque defectu libera. At detrahitur Christi meritis quidquid arrogatur nostris operibus. Imo nos Christi meritorum veram laudem, et agnoscimus, et amplificamus; vos, qui illustratores illius, et dici, et haberi vultis, minui-

(1) Gene. 1.

tis eam et obscuratis. Etenim non ii sumus, qui cujusquam hominis, quamvis justis, rectissime factis quidquam tribuamus meriti, nisi in Christo, et propter Christum. Quin illud ipsum honestum, quod in actione cernitur, absolutum omnibus suis numeris, atque perfectum praestitisse neminem dicimus, nisi prius ipse a Deo, ob Christi meritum, et animi justitia sanctificatus, et magnis gratiae auxiliis ad bene agendum incitatus fuisset, et instructus. Itaque vos, qui Christi ita laudatis meritum, ut nihil ex eo ad nos manare velitis, quod nos re ipsa sanctificet, ac bonos reddat; sed opinione quadam inani, et vanissimis cogitationibus ficta imputatione, rem totam conficitis; utrum Christi meritis laudem, an labem, amplitudinem, an imbecillitatem tribuatis, et arrogetis, etiam atque etiam videte. Nos certe non modo quam vos majorem, sed quanta tribui potest maxima, tantam illi laudem tribuimus. Dicimus enim, et praedicamus Christi merita, cum ipsa per se amplissima et infinita esse, tum ita esse efficacia ad homines justos efficiendos, eos ut non solum Deo reconcilient, et ex inimicis, qui antea erant, amicos haberi efficiant, quod vos dicitis, sed etiam ut quales qui Deo chari futuri sunt esse debeat, tales eos reddant, sanctos, scilicet, menteque pura ac munda praeditos: nec solum munditia et puritate mentis, sed coelesti etiam, atque divino animi habitu ornatos. Affirmamusque illud, ex ea, quae in ipso Christo est justitiae, atque omnis praestantiae immensa copia, ad justorum animos derivari magnam vim, qua primum ad Christi effigiem ipsi et similitudinem effinguntur, atque formantur: deinde ad illa effigie ac similitudine dignas, et consentaneas actiones impelluntur. Itaque illa coelestis justitiae excellens forma, ad Christi justitiae exemplum efficta, et ex illa deducta, primum in animo justis existit impressa, postea in actionibus apparet, atque enitet. Quibus in actionibus bonis, quo magis insistimus, eo magis Christus ipse meritorum suorum copias nobis communicat; nosque similiores sibi

efficit; ex quo rursus sequitur, ut promptius ipsi atque alacrius, atque etiam perfectius bene operemur: ita fit ut honestum, quod a Christo in animo nostro est, in actione simile honestum efficiat, ipsumque actionis honestum autum, et amplificatum, animi, a qua ortum habuit, honestatem iterum augeat: idque totum, quo ne cogitari quidem aliquid potest in hoc justitiae genere praestantius, aut majus, in nos Christi sanguis efficiat. Ita, ut si ratione diligenter subducta, cunctisque in unam summam collatis, de re ipsa, prout est, judicare velimus, dicere debeamus, quod et dicimus, et libera voce affirmamus, praeter Christum, aut quod ex Christo ortum, atque natum sit, nihil in hominum genere, sed ne in Angelorum quidem esse, quod Deo gratum sit, et acceptum: eoque nomine potissimum Deo nos commendari, quatenus justitiae eo bono, quod ex Christo trahimus, et participamus, quodque et in animo nostro diffunditur, et in actionibus explicatur ac cernitur, similes efficiamur ipsi Christo. Illa enim Christi in nos imago conspicua, participatione ejus boni, quod in Christo est, et ab eo in nos derivatur effecta, divinum amorem nobis et benevolentiam conciliat, sicut scriptum est (1): *Quos praescivit et praedestinavit conformes fieri imagini filii sui*. Igitur, vos haeretici, Christi meritorum gloriae, et virtuti detrahitis: nos debita illum laude et praedicatione prosequimur. Vos inertem quamdam, et ut ita dicam, ociosam vim illis tribuitis: nos energiae, et efficacitatis plenam. Vos in solo Christo haerere dicitis justitiae bonum: nos ad animos bonorum id introducimus, et ab animis ipsorum ad actiones eorundem derivari contendimus. Vos inhaerere vultis in vite palmites, nullum tamen a vite succum, qui quidem in ipsis sit, illos trahere, aut ullos fructus edere, qui pretio et aestimatione sint digni: nos libenter assentimur Christo dicenti (2): *Ego sum vitis, et vos palmites, qui manserit in*

(1) Roma. VIII. (2) Joan. xv.

me, hic fert fructum multum. Vos quidem fontem omnium bonorum Christum esse fateamini, sed fontem, qui intra sese contineat aquas suas (1): nos ex eo fonte, quem item in-exhaustum et Oceano majorem esse fateamur, largos bonorum omnium rivus derivari, et ad singulos justos pervenire affirmamus; quibus e rivis effici dicimus, ut in singulis justis, ad quos derivantur, existant singuli fontes, ejus ipsius fontis, a quo ortum habuerunt, proportione consimiles, ac coelestibus exuberantes aquis, sicut ipse Christus affirmat (2): *Qui credit in me, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam.* Et Salomon hoc ipso in loco: FONS SIGNATUS, PUTEUS AQUARUM VIVENTIUM, QUAE FLUUNT MAGNO IMPETU DE LIBANO. Nam in eo certe, quod hos fontes aquis viventibus abundare, et fluere magno impetu dicit, satis docet in iis rivis, qui ab his fontibus manant, hoc est, in bonis justorum operibus vitalem inesse vim, id autem est, efficientem coelestis vitae.

Nam quod ad extremum adjungit: SURGE AQUILUS, ET VENI AUSTER, ET PERFLA HORTUM MEUM, ET FLUENT AROMATA ILLIUS. Idecirco adjungit, quia desiderat, id quod omnes boni desiderare debemus, ut fideles suos liberet Deus a vestris istis venenatis doctrinis: vosque ipsos, aut de medio tollat, aut certe dedoceat ista dogmata pestifera, quibus, quemadmodum ventis aquilonaribus sata aduruntur, sic omnis bene, et sancte operandi alacritas aduritur, omne honesti studium extinguitur, omnes industriae nervi inciduntur.

TERTIA EXPLANATIO

QUAM PULCHRA ES, AMICA MEA, QUAM PULCHRA ES; OCULI TUI COLUMBARUM, ABSQUE EO, QUOD INTRINSECUS LATET.

(1) Psellus. in Canti. (2) Joan. iv.

Expositis superiori capite, ex persona Ecclesiae, iis, quae Deus benigne, et amanter cum illa fecit in Ægypto, et in mari: commemoratisque aliis rebus, quae ad tabernaculi fabricam, et Dei numinis praesentiam declarandam pertinebant; in hoc capite, quo intelligatur, quam ea Ecclesia Deo grata esset, quamque ejus reipublicae ratio atque forma ipsi esset ex omni parte probata, et accepta, sponsus, id est, Verbum Dei Christus inducitur, ejus Ecclesiae membra singula laudans, personae sub qua loquitur decoro servato. Nam ut amatores celebrare laudes solent earum, quas amant; et quod ad oris illarum pulchritudinem, et corporis attinet elegantiam, id potissimum, celebrant; sic Deus de illa Ecclesia, tanquam de una foemina elegantis forma praedita, loquens, singulas ejus oris, atque corporis partes cum laude commemorat, itaque inquit: QUAM PULCHRA ES, AMICA MEA, QUAM PULCHRA ES. Haec, ut mihi videntur, ad illa proprie tempora spectant, quando sub finem quadraginta annorum, quibus Hebraei in Arabiae solitudinibus versati sunt, vita functis fere universis, qui Ægyptiacorum morum studio tenebantur, tota illa Ecclesia ex iis constabat hominibus, qui a pueris in timore Dei, et ejus cultu erant educati. Nam etsi nullum tempus sit, in quo Ecclesiae erga Deum pietas laudari non possit (nec enim Ecclesia sit, aut consistat, nisi fide erga Deum et amore praestet), tamen est quando eae virtutes in ipsa magis efflorescunt, nec efflorescunt magis modo, sed etiam latius pervagantur, et ad plures homines pertinent. Itaque tunc pleno magis ore celebrari debet et potest. Et dubium non est, quum ille Hebraeorum conventus, quo et longius ab Ægypto terrarum spatiis recedebat, et minus aberat ab eo, ut ad promissas adiret sedes, eo magis et numero bonorum virorum, peccatoribus paulatim decedentibus, augetur, et eorum in omni genere virtutum praestantia floreret. Igitur de eo: QUAM PULCHRA ES, AMICA MEA, QUAM PULCHRA ES. Unius et ejusdem verbi geminati varius usus est in sa-

me, hic fert fructum multum. Vos quidem fontem omnium bonorum Christum esse fatemini, sed fontem, qui intra sese contineat aquas suas (1): nos ex eo fonte, quem item in-exhaustum et Oceano majorem esse fatemur, largos bonorum omnium rivus derivari, et ad singulos justos pervenire affirmamus; quibus e rivis effici dicimus, ut in singulis justis, ad quos derivantur, existant singuli fontes, ejus ipsius fontis, a quo ortum habuerunt, proportione consimiles, ac coelestibus exuberantes aquis, sicut ipse Christus affirmat (2): *Qui credit in me, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam.* Et Salomon hoc ipso in loco: FONS SIGNATUS, PUTEUS AQUARUM VIVENTIUM, QUAE FLUUNT MAGNO IMPETU DE LIBANO. Nam in eo certe, quod hos fontes aquis viventibus abundare, et fluere magno impetu dicit, satis docet in iis rivis, qui ab his fontibus manant, hoc est, in bonis justorum operibus vitalem inesse vim, id autem est, efficientem coelestis vitae.

Nam quod ad extremum adjungit: SURGE AQUILUS, ET VENI AUSTER, ET PERFLA HORTUM MEUM, ET FLUENT AROMATA ILLIUS. Idecirco adjungit, quia desiderat, id quod omnes boni desiderare debemus, ut fideles suos liberet Deus a vestris istis venenatis doctrinis: vosque ipsos, aut de medio tollat, aut certe dedoceat ista dogmata pestifera, quibus, quemadmodum ventis aquilonaribus sata aduruntur, sic omnis bene, et sancte operandi alacritas aduritur, omne honesti studium extinguitur, omnes industriae nervi inciduntur.

TERTIA EXPLANATIO

QUAM PULCHRA ES, AMICA MEA, QUAM PULCHRA ES; OCULI TUI COLUMBARUM, ABSQUE EO, QUOD INTRINSECUS LATET.

(1) Psellus. in Canti. (2) Joan. iv.

Expositis superiori capite, ex persona Ecclesiae, iis, quae Deus benigne, et amanter cum illa fecit in Ægypto, et in mari: commemoratisque aliis rebus, quae ad tabernaculi fabricam, et Dei numinis praesentiam declarandam pertinebant; in hoc capite, quo intelligatur, quam ea Ecclesia Deo grata esset, quamque ejus reipublicae ratio atque forma ipsi esset ex omni parte probata, et accepta, sponsus, id est, Verbum Dei Christus inducitur, ejus Ecclesiae membra singula laudans, personae sub qua loquitur decoro servato. Nam ut amatores celebrare laudes solent earum, quas amant; et quod ad oris illarum pulchritudinem, et corporis attinet elegantiam, id potissimum, celebrant; sic Deus de illa Ecclesia, tanquam de una foemina eleganti forma praedita, loquens, singulas ejus oris, atque corporis partes cum laude commemorat, itaque inquit: QUAM PULCHRA ES, AMICA MEA, QUAM PULCHRA ES. Haec, ut mihi videntur, ad illa proprie tempora spectant, quando sub finem quadraginta annorum, quibus Hebraei in Arabiae solitudinibus versati sunt, vita functis fere universis, qui Ægyptiacorum morum studio tenebantur, tota illa Ecclesia ex iis constabat hominibus, qui a pueris in timore Dei, et ejus cultu erant educati. Nam etsi nullum tempus sit, in quo Ecclesiae erga Deum pietas laudari non possit (nec enim Ecclesia sit, aut consistat, nisi fide erga Deum et amore praestet), tamen est quando eae virtutes in ipsa magis efflorescunt, nec efflorescunt magis modo, sed etiam latius pervagantur, et ad plures homines pertinent. Itaque tunc pleno magis ore celebrari debet et potest. Et dubium non est, quum ille Hebraeorum conventus, quo et longius ab Ægypto terrarum spatiis recedebat, et minus aberat ab eo, ut ad promissas adiret sedes, eo magis et numero bonorum virorum, peccatoribus paulatim decedentibus, augetur, et eorum in omni genere virtutum praestantia floreret. Igitur de eo: QUAM PULCHRA ES, AMICA MEA, QUAM PULCHRA ES. Unius et ejusdem verbi geminati varius usus est in sa-

cris Litteris, et in sermone Hebraeorum. Auget interdum geminatio numerum, ut in Exodo (1): *Congregaverunt ranarum aggeres aggeres*, id est, plurimos aggeres. Interdum notat inaequalitatem, et discrepantiam in eo, quod unum ac simplex esse debebat, ut in Deuteronomio (2): *Non erit in sacco lapis et lapis*, id est, aliud ab alio diversum pondus, sed una et eadem erga omnes mensura; et in Psalmo (3): *In corde et corde loquuti sunt*, id est, cum quod pectore celant, oratione depromere deberent, contra aliud ore protulerunt, aliud pectore occultarunt. Saepe rem amplificat, et vim superlationis habet, tum interdum in una re ejus, quod nomine significatur, distinctas rationes notat, ut in praesentia; nam cum sponsus dicit sponsae suae: QUAM PULCHRA ES, AMICA MEA, QUAM PULCHRA ES, aut significat videri sibi pulchram supra omnem modum; aut certe docet gemina ratione sibi pulchram videri: duo enim in illa Ecclesia et hominum conventu spectari tunc maxime, atque probari poterant. Unum interior eorum erga Deum pietas, in quam ipsos paulatim induxerat, atque proficere fecerat, summus quidam, et prope familiaris, et domesticus usus, ac necessitudo, quae illis cum Deo fuit. Alterum externa ejus reipublicae forma, quod ad descriptionem castrorum pertinebat, et ad iter faciendi rationem, ad jurisdictionem, ad civilem disciplinam, ad sacrorum ritus. Quarum rerum imprimis spectabilis erat atque pulcherrima species. Itaque Balaan, ut in Numeris dicitur (4), cum e vertice montis Phegor Israelitarum vidisset castra posita in subjecta planitie, elatus spiritu in haec verba prorupit: *Quam pulchra tabernacula tua, Jacob, et tentoria tua, Israel, ut valles nemorosae, et ut horti irrigui juxta fluvios, ut tabernacula, quae fixit Dominus, quasi cedri prope aquas*. Quibus non sunt dissimilia quae sponsus: QUAM PULCHRA ES, AMICA MEA, QUAM PUL-

(1) Exodi. viii. (2) Deut. xxv.

(3) Psal. xi. (4) Num. xxiv.

CHRA ES. Sed quod universe dixit, id quo magis esse verum ostenderet, per partes statim explicavit.

Nam subjicit: OCULI TUI COLUMBARUM, PRAETER ID, QUOD INTRINSECUS LATET; CAPILLI TUI SICUT GREGES CAPRARUM, QUAE ASCENDERUNT DE MONTE GALAAD; DENTES TUI SICUT GREGES TONSARUM, QUAE ASCENDERUNT DE LAVACRO, OMNES GEMELLIS FOETIBUS, ET STERILIS NON EST INTER EAS. SICUT VITTA COCCINEA LABIA TUA, ET ELOQUIUM TUUM DULCE; SICUT FRAGMENTUM MALI PUNICI, ITA GENAE TUAE ABSQUE EO QUOD INTRINSECUS LATET. SICUT TURRIS DAVID COLLUM TUUM, QUAE AEDIFICATA EST CUM PROPUGNACULIS: MILLE CLYPEI PENDENT EX EA, OMNIS ARMATURA FORTIUM. DUO UBERA TUA SICUT DUO HINNULI CAPRAE GEMELLI, QUI PASCUNTUR IN LILIIS. Quas omnes similitudines atque res, non necesse est cum totidem aliis Ecclesiae conferre rebus, aut minutatim manus (ut ita dicam) aptare manibus, atque oculos oculis. Non inquam est necesse, ut quoniam hic capilli, oculi, genae, ubera, nares, et reliqua membra corporis nominantur, ideo demonstramus in illa Ecclesia ac republica fuisse aliquid quod sigillatim illis responderet, quodque in republica esset, quod in corpore dicuntur esse capilli, oculi atque genae, sed dicendum est, ista formosae foeminae imagine descriptioneque, significari illius Ecclesiae, ad quam ea refertur, omnes partes perfectas atque absolutas esse, uti ea omni ex parte perfecta esse imago fingitur; idque interpretationis genus cum primis grave est, et ob id his scriptis maxime, mea quidem sententia, conveniens. Quod si haec eadem scrupulosiori illo interpretationis modo explanare velimus, qui in comparatione res rebus, et verba verbis annumerat, quod genus, fateor, multi sequuntur, dicere oportebit sponsum in hoc loco, ei cum versaretur ante oculos illius imago Ecclesiae, vel in tentoriis residentis, locatis castris, vel ad iter agendum accinctae, iterque ipsum facientis ordinibus rite dispositis, ejus rei mira specie delectatum, quasi unius pulchrae foe-

minae laudaret membra, ita ejus singulas partes laudasse: quod ut intelligatur quam ad rem quodque transferatur nomen, advertendum prius est, illam Ecclesiam in ponendis castris, quandiu in Arabiae solitudine versata est, hunc semper tenuisse morem. In orientali castrorum parte, id est, in fronte castrorum tentoria figebant ternae tribus, Judas, Isachar, et Zebulon: ad eorundem meridionalem plagam locum tentoriis ponendis metabantur ternae aliae, Ruben, Simeon, Gaad; Circium et Septentriones Dan, et Asser, et Nephtalim obsidebant: in occasu vero Ephraim erat, et Benjamin, et Manasse: medio autem castrorum spatio, tabernaculum Dei erigebatur: id non longo spatio dirempta ab ipso, Levitarum tentoria circum circa cingebant. Porro quoties sublatis castris itineri se dare illa Ecclesia decreverat, hoc ordine procedebat. Praeibat nubis columna, noctu instar ignis lucens, et quo tendendum esset demonstrans, eam agmine quadrato sequebantur Judae et Isacharis, et Zebulonis tribus, his Rubinitae, et Simeonii et Gaditae succedebant, post quos arcam Dei et tabernaculi partes, ac vasa omnia inter sese partiti deferebant Sacerdotes et Levitae, quibus a tergo instabant Ephraimitae, et qui ad eorum ordinem pertinebant, Danitae vero una cum sociis sibi tribubus extremum claudebant agmen. Ergo id, animo quasi oculis sponsus hauriens, spectaculum, et quam sibi ejus Ecclesiae partes omnes gratae essent, corporis foeminei, et speciosi allegoria declarans, in oculis igneam significat nubem, qua praemonstrante viam, illi carpebant iter, quaeque ideo illis erat pro oculis. Judae tribus, et duarum tribuum, quae in eadem regione, qua illa, castrametabantur cohortes, signis spansis nubem sequentes, capillis assimilant; Rubenitas et eorum socios, multis pecoribus abundantes, dentibus comparat iis, qui ovium foetarum greges referant, labiorum ac loquellae instar esse dicit; Levitas Sacerdotesque, Rubenitarum qui sequebantur agmen, quod eorum ore Deus cum illa Ecclesia loqueretur,

eosque vittae coccineae similes esse dicit, quod in eorum sacro ornatu cocus et purpura praeniteret; his succedebant Ephraimitarum numerosa agmina, quae genas nominat, malo granati fragmentum referentes; in quo varii ac multiplices granorum ordines pulchre collocati et constipati visuntur. Desinebat autem id agmen totum in Danitas, ut caput in collum desinit; quare collum ipsos nominat, et quod virtute animi, et corporis robore praestarent, armisque egregie instructi essent. Id collum simile esse dicit turri Davidis aedificatae cum propugnaculis, e qua mille penderent clypei, omnisque fortium armatura. Ad extremumque Mosen et Aaron eximie laudat, duo illi populo data quasi ubera eos esse dicens, quae ipsum semper salutari, ac coelesti pastu alerent, post quae tandem apte subjugit: *DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTUR UMBRAE, VADAM AD MONTEM MYRRHAE, ET AD COLLEM THURIS.* Nam ejus Ecclesiae, sive in castris, sive in itinere pulchra specie, et descriptione laudata, tandem consentaneae hortatur ipsam, eo ut accedat, quo tendit, id est, ut Palaestinae sibi promissa loca adeat, hortatur autem ipsam nunc tacite, postea apertius hortaturus. Non enim inquit, vade ad montem myrrhae, sed ipse vadam dicit, id est non directe, sed oblique ei suadet itionem istam. Nam consequens erat, se ut euntem illa comitaretur, quia qui inter se amant aegre divelli a se possunt: tum quae facere debemus ipsi, ea Scripturae non ignoto more Deus facere saepe dicitur; itaque se velle ire dicens, ei auctor est, ut eat quo profecta est; hoc autem dum suadet illi, aut quasi suadeat, ita loquitur, in eo certe significat, jam viae longissimae errore finito, ingressus ejus in Palaestinam adesse tempus. *VADAM*, inquit, id est, vadam ipse, tuque me euntem sequeris. *AD MONTEM MYRRHAE, ET AD COLLEM THURIS*, sic enim periphrasi quadam, figurateque Palaestinam nominat montem et collem, quod montuosa maxima ex parte sit, feracem autem myrrhae, et thuris, vel quod aromata ferret, gignebat enim

opobalsamum, atque cyperum, uti supra monstravimus, vel certe quod iis in montibus primo tabernaculum Dei figendum erat, deinde templum magnificentissimo opere construendum, et in his thymiama Deo singulis diebus adolendum, quod, ut diximus, myrrha potissimum, atque thure constabat.

Sed quod addit: **DONEC ASPIRET DIES, ET INCLINENTUR UMBRAE.** In quo dicit se usque ad vesperum diei moraturum in iis locis, in eo docet, inibi Ecclesiam, vel diutissime permansuram, vel permansuram dumtaxat usque ad Adventus Christi tempus, quod ultimum mundi aetatis tempus est, et ob id in sacris Litteris non parum saepe novissimum nominatum.

Sequitur autem: **TOTA PULCHRA ES, AMICA MEA, ET MACULA NON EST IN TE.** Reddit enim causam superioris sententiae, quasi dicat, ideo diutissime una tecum ero in monte myrrhae, et in colle thuris, id est, in Palaestinae regionis locis, cultus a te, et te ipse vicissim colens: Quia: **TOTA PULCHRA ES, AMICA MEA, ET MACULA NON EST IN TE,** id est, quia omnes reipublicae tuae partes pulchre sunt constitutae. Et certe illa Ecclesia, quando Deus ipsam hortabatur, bello ut Palaestinam aggredereetur, multum in omni virtute praestabat. Nam, qui levi in Deum atque infideli animo hactenus in ipsa fuerunt, ii jam de medio sublatis omnes erant: et qui in eorum successerunt locum ipsorum filii, ii, et quod Ægyptiorum morum ignari essent, et quod a teneris annis cultum Dei imbibissent, ipsum religiose colebant, itaque pulchra erat tota. In quo etiam perspicitur quantum ejus aetatis Ecclesia illam priorem, quae ante Mosis tempora floruit, in cognitione et amore Dei Ecclesiam superarit. Nam eam cum laudabat sponsus, oculos illi pulchros dabat, praeterea nihil, sic enim dicebat: **ECCE TU PULCHRA ES, AMICA MEA, OCULI TUI COLUMBARUM.** At istius pulchritudinem laudat, et quod ad oculos pertinet,

et quod ad genas, et capillos, et dentes, et ubera atque collum spectat.

Sed addit: **VENI DE LIBANO SPONSA MEA, VENI CORONABERIS DE CAPITE AMANA, DE VERTICE SANIR ET HERMON, DE CUBILIBUS LEONUM, ET MONTIBUS PARDORUM.** Quibus verbis jam ipsam aperte invitat ad Palaestinam ineundam, quasi ita dicat. Quia tota pulchra es, ideo tecum in monte myrrhae, et colle thuris, id est, in Palaestinae regionis locis volo residere. Quare age, gressum matura, ingredere Palaestinam, quam *συνεδιοκλιῶς* a parte totam significat, montes nominans, Libanum, et Amana, et Sanir, et Hermon. Nam his montibus Palaestina fere cingitur ab ortu, et Septentrionibus, a quibus partibus Hebraei in eam ingressi, atque irruentes, lateque effusi, ipsam dominatu oppreserunt. Itaque dum hortatur illam ut veniat, ut de Libano et de caeteris montibus coronetur, id significat se velle, atque cupere, ut veniat eos visura montes, et de eorum vertice montium omnes subjacentes campos contemplatura. Nam pro, coronaberis, ex hebraeo ad verbum, ut ante dictum est, circumspecies verti potest. Id autem se cupere cum significat, certe ipsi figurate praecipit, ea ut adeat loca, eaque armis obtineat, et pristinis expulsis possessoribus, in eis dominetur; quod et fecit.

Sequitur porro: **VULNERASTI COR MEUM, SOROR MEA SPONSA, VULNERASTI COR MEUM IN UNO OCULORUM TUORUM, ET IN UNO CRINE COLLI TUI.** Adhuc perseverat in laudando. Nam quo magis se illius pulchritudine in amore incendi affirmat, eo magis laudat ipsam. Ait autem se eousque incendi, ut vel unus ejus aspectus, unusque illius crinis, ipsi mentem eripiat. Quae jam ad id tempus significandum spectant, cum, transmissis Jordane fluvio, in Cananaeorum fines Hebraei invaserunt, quo tempore, multis editis signis, Deus docuit quantum Hebraeorum illum conventum, atque Ecclesiam diligeret. Ergo ut beneficia, quae quis in alium confert, quam ipsum amet, satis indicant; sic retro, cum

Deus hoc loco inducit ex imie illam Ecclesiam amans, et suum erga ipsam amorem jactans ac praedicans, certe significat eo tempore ejus Ecclesiae causa, et ut illi beneficeret, stupenda ipsum edidisse opera; itaque ut doceat sponsam se nunc novis beneficiis vetera velle superare beneficiat, et prioribus facinoribus inaudita et commemoranda magis facinora addere, quam ipsam tenere, et impotenter amet, testatur. In amore, enim, illa beneficia, atque opera continentur, et ex eo tanquam fonte isti rivuli manant, testificatur autem se amore ardere pro persona quam gerit, satis aperte, dum affirmat, se vel uno illius sauciari aspectu, nam si vel unus aspectus id potest, omnes ejus aspectus, et lepores, quid obsecro efficient?

Sequitur: QUAM PULCHRAE SUNT MAMMAE TUAE, SOROR MEA SPONSA, PULCHRIORA SUNT UBERA TUA VINO, ET ODOR UNGUENTORUM TUORUM SUPER OMNIA AROMATA. Pro mammis, et uberibus in Hebraeo leguntur amores. Itaque dicuntur haec eodem quo superiora sensu, ad docendum quanto amore Deus illo tempore eam prosequeretur Ecclesiam, id est, ad docendum, quot et quam illustria amoris signa in eam ederet. Edidit enim certe plurima, eaque maxime stupenda, sed et obiter hic advertendus est Ecclesiae profectus. Nam quae duo supra sponso ipsa tribuebat, eadem ipsi nunc tribuit sponsus. Dixerat de illo, meliores ejus amores vino esse, audit nunc vicissim ab illo fere eadem. Dederat illi fragrantiam odoris, dat ei nunc sponsus, ut odore vincat odoratissima aromata; quibus verbis ostendit, jam eam omni virtutis laude se proprius referre, id est, sublatam esse ad altiorem virtutis gradum. Omnis enim Ecclesiae progressus in eo positus est, ut fiat similis Christo, ad quem illa, quanto magis similitudine accesserit, tanto magis proficiet. Quae vero sequuntur usque ad finem capitis, ad id tempus Ecclesiae adumbrandum pertinent, quod effluxit ab eo, postquam Hebraei Palaestinam bello subegerunt, usque ad adventum Christi. Quo in tempore

illa Ecclesia, et voce, et potissimum vitae exemplo docere alios populos coepit veri cultum Dei. Et tanquam arbor sata apto solo, atque uberi, edidit uberrimos virtutum fructus. Nam illa mundi aetate in illo tantum populo veri Dei cultus, et religio vigeat, itaque et florebat vera religione ipse, et aliis verae doctrinae lumen praeferebat. Ejus ergo ut doctrinam sponsus significet, labia laudat sponsae, ut autem virtutum praestantiam et varietatem declaret, similem eam praedicat horto amoeno et fonti intacto; sed de labiis prius sic: FAVUS DISTILLANS LABIA TUA, SPONSA, MEL ET LAC SUB LINGUA TUA, ET ODOR VESTIMENTORUM TUORUM SICUT ODOR THURIS. In Hebraeo, favum stillant labia tua, mel et lac sub lingua tua, id est, et quae ipsa alios doces, et quibus a Deo doceris ipsa sacrae, scilicet, Scripturae a Deo tibi uni concredita, et ex te prope natae, quoniam earum omnes scriptores extiterunt ex te, itaque omnis doctrina et disciplina tua melle atque lacte imbuta est. In melle dulcedo inest, in lacte parvulorum cibus, utrumque autem apte transfertur ad verae doctrinae rationem significandam, qua, et alitur humanus animus, et castissima voluptate perfunditur, ex quo in psalmo (1) de ejus dulcedine dicitur, *et dulciora super mel et favum*. De vi autem alendi, atque nutriendi, *lex Domini immaculata convertens animas, testimonium Domini fidele sapientiam praestans parvulis*.

Quod autem addit: ET ODOR VESTIMENTORUM TUORUM SICUT ODOR THURIS, id pertinet ad boni exempli ac famae odorem, quem ex se illa Ecclesia, coepit spargere, postquam in illis consedit locis. Nam plurimi, partim Hebraeorum doctrinae veritate cognita, partim eorumdem religiosa vitae ratione perspecta, cultum veri Dei, et puram religionem suscipiebant, qui et proselyti dicebantur, ob id quod deserto paganismo accedebant ad Judaismum.

(1) Psal. xviii.

Quanta autem fuerit ejus Ecclesiae sanctitatis opinio, et quos ediderit in omni virtutum genere fructus in Palaestina sata, et veluti suo, ac natali solo restituta ubi fuit, horti atque fontis inducta similitudo declarat.

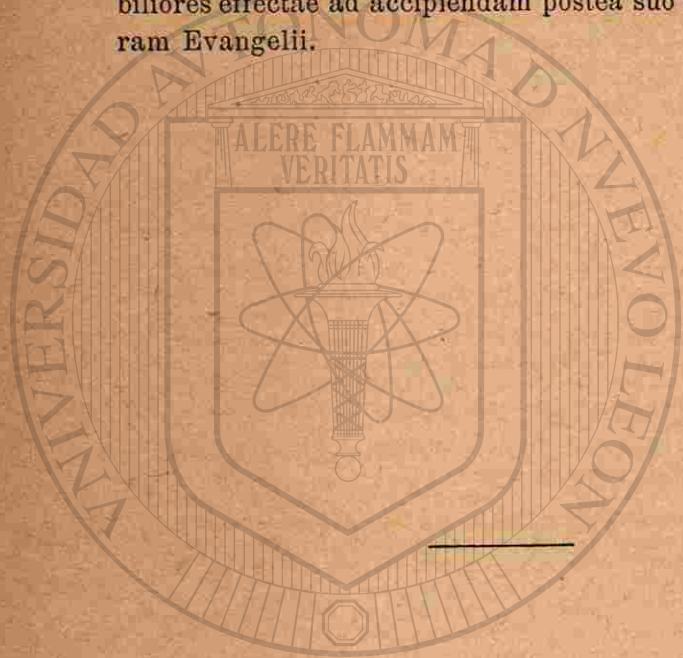
Nam sequitur: HORTUS CONCLUSUS, SOROR MEA SPONSA, HORTUS CONCLUSUS, FONTS SIGNATUS. Nam ut hortus multis ac variis conseritur arboribus, quarum unaquaque pro sua natura fructus uberes gignit, et sicut fons intactus aquis exuberat, sic illa Ecclesia varios virtutum fructus tulit, copiaque aquarum, id est, Spiritus Sancti donorum redundavit, ea enim dona aquarum significari nomine supra docuimus; et quoniam neque in horto nisi muris cincto, quae seruntur arbores rite educari possunt, neque fontes sint liquidi nullo obice clausi; ideo ad similitudinem adduxit, non hortum, aut fontem utcumque, sed hortum conclusum, et fontem signatum, id est, diligentissime clausum; et quo magis explicaret earum virtutum, quas his similitudinibus significat, proventum, ipsas singulas similitudines latius exequutus est, et de horto primo sic: EMISSIONES TUAE PARADISUS MALORUM PUNICORUM CUM POMORUM FRUCTIBUS: CYPRI CUM NARDO, NARDUS ET CROCUS, FISTULA ET CINNAMOMUM, CUM UNIVERSIS LIGNIS LIBANI: MYRRHA ET ALOE CUM OMNIBUS PRIMIS UNGUENTIS. Describit enim hortum amoenissimum multis consitum arboribus. Quae arbores ea virtutum genera translate significant, quibus illa floruit Ecclesia, tam in foeminis, quam in viris, quos sine dubio in illa terra residens tulit plurimos praeditos variis virtutibus, nec solum sibi bonos, sed et cunctis hominibus utilissimos, quod ut indicaret omnes fere, quas nominavit, arbores, ex eo posuit genere arborum, quae odorem spirant, id est, quae ex se late spargunt, quod alios delectet, et juvet. Atque haec de horto. De fonte autem, FONTS HORTORUM, PUTEUS AQUARUM VIVENTIUM, QUAE FLUUNT MAGNO IMPETU DE LIBANO.

Nam sicut illa Ecclesia fuit similis horto propter varia

virtutum quae produxit germina, sic et fons liquidus aquisque exuberans fuisse dicitur propter copiosa dona gratiae, quae Deus in illam contulit, quibus donis illae arbores irrigatae atque altae felicissime germinarunt, sed addit: SURGE AQUILO, ET VENI AUSTER, PERFLA HORTUM MEUM, ET FLUENT AROMATA ILLIUS. Pro surge ex hebraeo, verbum de verbo, evigila. Evigila autem interpretatur, abi, nam ex antecedentibus consequentia Hebraei significare solent, et abituri evigilant, ac se e somno suscitant. Aquilo vero arboribus nocet, aurae australes genitales sunt. Ergo isti suae Ecclesiae Deus secunda optat, adversa, ac nocentia deprecatur, id est, dum se, quasi qui optat, ac deprecatur, inducit, significat sibi curae esse, ut ne quid detrimenti ea respublica capiat. Sed et fortasse non deerunt quibus videatur Aquilone Chaldaeos significatos esse, Austro vero Romanos, illi quod Palaestinae Septentrionales sint, hi quod fere ad eam coeli plagam Palaestinis sint positi, certe Titus in Hebraeos invasurus, e Alexandria, quae australis Judaeae est, cum quinta decima legione profectus, suasque copias cum Vespasiani patris copiis jungens se in Judaeorum fines infudit (1), Josephus ut scribit, ergo dicent fortasse in hoc imperio praedictionem inesse, ut inesse in vatum scriptis solet, in quibus quaedam imperativa verba dicuntur esse prophetica, quod dum aliquid fieri jubent, aut certe ita loquuntur quasi jubeant, id futurum denuntiant. Ergo dicent his verbis praedici (2), fore ut Chaldaei atque Romani (3) a sua coeli regione, qui que tanquam quidam pugnaces venti (nam ventorum ac procellarum nominibus bellicosas gentes, et bellicos in his litteris significari impetus constat) in hunc hortum irruentes longe lateque per omnes terrarum oras, ejus quam ferret virtutis ac religionis bonum odorem spargerent. Nam Judaei primum a Chaldaeis, deinde a Romanis captivi, abducti et

(1) Lib. II de bel. Jud. c. v. (2) Dav. xii. (3) Zach. II.

per orbem dispersi, hominibus idolorum impuris religionibus implicitis, apud quos versabantur, veri Dei cultus, veraeque pietatis exempla dederunt, itaque eorum non parum multos ab illa superstitione mortifera liberaverunt: certe ipsorum commercio gentes inductae paulatim sunt, et habiliores effectae ad accipiendam postea suo tempore culturam Evangelii.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

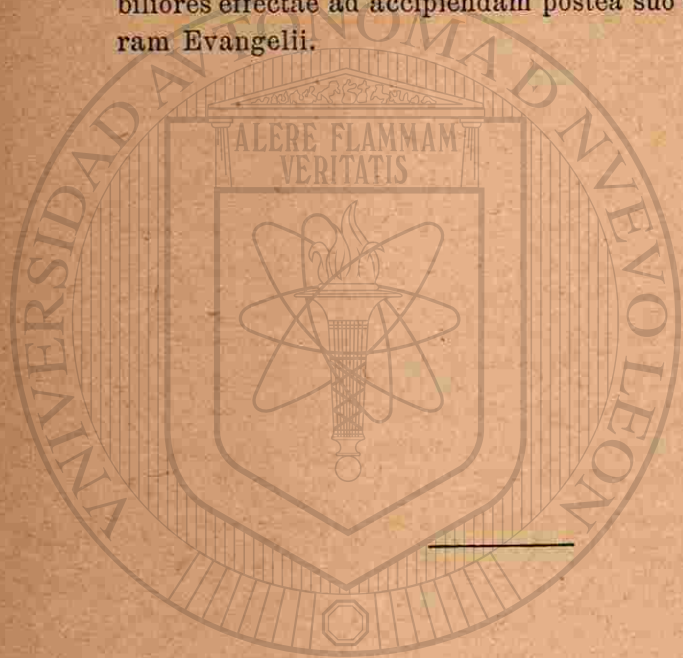
CAPUT V

1. Veniat dilectus meus in hortum suum, et comedat fructum pomorum suorum. Veni in hortum meum soror mea sponsa, mesui myrrham meam cum aromatibus meis: comedi favum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo: comedite, amici, et bibite, et inebriamini charissimi.
2. Ego dormio, et cor meum vigilat: vox dilecti mei pulsantis. Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea; quia caput meum plenum est rore, et cincinni mei guttis noctium.
3. Spoliavi me tunica mea, quomodo induar illa? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?
4. Dilectus meus misit manum suam per foramen, et venter meus intremuit ad tactum ejus.
5. Surrexi ut aperirem dilecto meo: manus meae stillaverunt myrrham, et digiti mei pleni myrrha probatissima.
6. Pessulum ostii mei aperui dilecto meo; at ille declinaverat, atque transierat: anima mea liquefacta est ut loquutus est: quaesivi, et non inveni illum: vocavi, et non respondit mihi.
7. Invenerunt me custodes, qui circummeunt civitatem: perculserunt me, et vulneraverunt me: tulerunt pallium meum mihi custodes murorum.
8. Adjuro vos filiae Hierusalem, si inveneritis dilectum meum, ut renuntietis ei, quia amore langueo.
9. Qualis est dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum? Qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adjurasti nos?
10. Dilectus meus candidus, et rubicundus, electus ex millibus.
11. Caput ejus aurum optimum, comae ejus sicut elatae palmarum, nigrae quasi corvus.
12. Oculi ejus sicut columbae super rivulos aquarum, quae lacte sunt lotae, et resident juxta fluentia plenissima.
13. Genae illius sicut areolae aromatum consitae a pigmentariis. Labia ejus lilia distillantia myrrham primam.
14. Manus illius tornatiles, aureae, plenae hyacinthis: venter ejus eburneus distinctus saphyris.
15. Crura illius columnae marmoreae, quae fundatae sunt super bases aureas. Species ejus ut Libani, electus ut Cedri.
16. Guttur illius suavissimum, et totus desiderabilis: talis est dilectus meus, et ipse est amicus meus, filiae Hierusalem.
17. Quo abiit dilectus tuus o pulcherrima mulierum? quo declinavit dilectus tuus, et quaeremus eum tecum?

PRIMA EXPLANATIO

VENIAT DILECTUS MEUS IN HORTUM SUUM. Sui copiam facit, invitatque sponsum ipsa, et gratificari illi se velle, atque submitti in eo, quod ipsum cupere intelligit, profite-

per orbem dispersi, hominibus idolorum impuris religionibus implicitis, apud quos versabantur, veri Dei cultus, veraeque pietatis exempla dederunt, itaque eorum non parum multos ab illa superstitione mortifera liberaverunt: certe ipsorum commercio gentes inductae paulatim sunt, et habiliores effectae ad accipiendam postea suo tempore culturam Evangelii.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

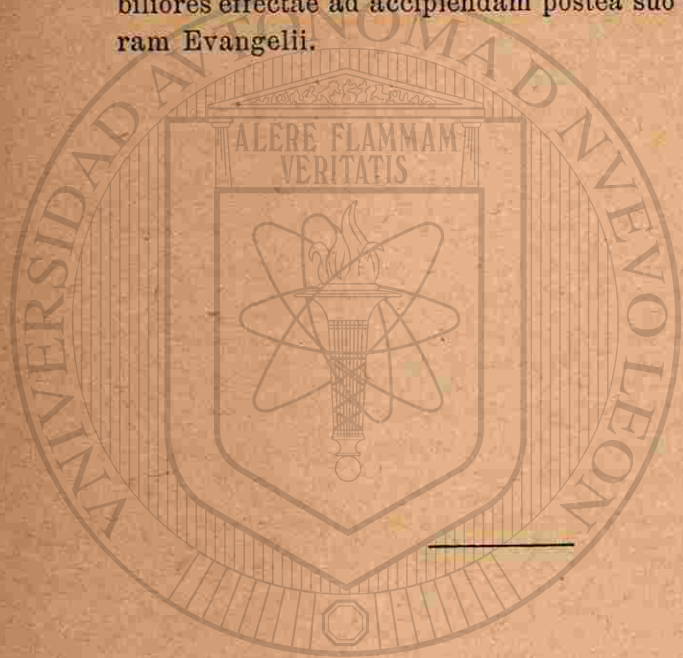
CAPUT V

1. Veniat dilectus meus in hortum suum, et comedat fructum pomorum suorum. Veni in hortum meum soror mea sponsa, mesui myrrham meam cum aromatibus meis: comedi favum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo: comedite, amici, et bibite, et inebriamini charissimi.
2. Ego dormio, et cor meum vigilat: vox dilecti mei pulsantis. Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea; quia caput meum plenum est rore, et cincinni mei guttis noctium.
3. Spoliavi me tunica mea, quomodo induar illa? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?
4. Dilectus meus misit manum suam per foramen, et venter meus intremuit ad tactum ejus.
5. Surrexi ut aperirem dilecto meo: manus meae stillaverunt myrrham, et digiti mei pleni myrrha probatissima.
6. Pessulum ostii mei aperui dilecto meo; at ille declinaverat, atque transierat: anima mea liquefacta est ut loquutus est: quaesivi, et non inveni illum: vocavi, et non respondit mihi.
7. Invenerunt me custodes, qui circummeunt civitatem: percusserunt me, et vulneraverunt me: tulerunt pallium meum mihi custodes murorum.
8. Adjuro vos filiae Hierusalem, si inveneritis dilectum meum, ut renuntietis ei, quia amore langueo.
9. Qualis est dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum? Qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adjurasti nos?
10. Dilectus meus candidus, et rubicundus, electus ex millibus.
11. Caput ejus aurum optimum, comae ejus sicut elatae palmarum, nigrae quasi corvus.
12. Oculi ejus sicut columbae super rivulos aquarum, quae lacte sunt lotae, et resident juxta fluentia plenissima.
13. Genae illius sicut areolae aromatum consitae a pigmentariis. Labia ejus lilia distillantia myrrham primam.
14. Manus illius tornatiles, aureae, plenae hyacinthis: venter ejus eburneus distinctus saphyris.
15. Crura illius columnae marmoreae, quae fundatae sunt super bases aureas. Species ejus ut Libani, electus ut Cedri.
16. Guttur illius suavissimum, et totus desiderabilis: talis est dilectus meus, et ipse est amicus meus, filiae Hierusalem.
17. Quo abiit dilectus tuus o pulcherrima mulierum? quo declinavit dilectus tuus, et quaeremus eum tecum?

PRIMA EXPLANATIO

VENIAT DILECTUS MEUS IN HORTUM SUUM. Sui copiam facit, invitatque sponsum ipsa, et gratificari illi se velle, atque submitti in eo, quod ipsum cupere intelligit, profite-

per orbem dispersi, hominibus idolorum impuris religionibus implicitis, apud quos versabantur, veri Dei cultus, veraeque pietatis exempla dederunt, itaque eorum non parum multos ab illa superstitione mortifera liberaverunt: certe ipsorum commercio gentes inductae paulatim sunt, et habiliores effectae ad accipiendam postea suo tempore culturam Evangelii.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

CAPUT V

1. Veniat dilectus meus in hortum suum, et comedat fructum pomorum suorum. Veni in hortum meum soror mea sponsa, mesui myrrham meam cum aromatibus meis: comedi favum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo: comedite, amici, et bibite, et inebriamini charissimi.
2. Ego dormio, et cor meum vigilat: vox dilecti mei pulsantis. Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea; quia caput meum plenum est rore, et cincinni mei guttis noctium.
3. Spoliavi me tunica mea, quomodo induar illa? Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?
4. Dilectus meus misit manum suam per foramen, et venter meus intremuit ad tactum ejus.
5. Surrexi ut aperirem dilecto meo: manus meae stillaverunt myrrham, et digiti mei pleni myrrha probatissima.
6. Pessulum ostii mei aperui dilecto meo; at ille declinaverat, atque transierat: anima mea liquefacta est ut loquutus est: quaesivi, et non inveni illum: vocavi, et non respondit mihi.
7. Invenerunt me custodes, qui circummeunt civitatem: percusserunt me, et vulneraverunt me: tulerunt pallium meum mihi custodes murorum.
8. Adjuro vos filiae Hierusalem, si inveneritis dilectum meum, ut renuntietis ei, quia amore langueo.
9. Qualis est dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum? Qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adjurasti nos?
10. Dilectus meus candidus, et rubicundus, electus ex millibus.
11. Caput ejus aurum optimum, comae ejus sicut elatae palmarum, nigrae quasi corvus.
12. Oculi ejus sicut columbae super rivulos aquarum, quae lacte sunt lotae, et resident juxta fluentia plenissima.
13. Genae illius sicut areolae aromatum consitae a pigmentariis. Labia ejus lilia distillantia myrrham primam.
14. Manus illius tornatiles, aureae, plenae hyacinthis: venter ejus eburneus distinctus saphyris.
15. Crura illius columnae marmoreae, quae fundatae sunt super bases aureas. Species ejus ut Libani, electus ut Cedri.
16. Guttur illius suavissimum, et totus desiderabilis: talis est dilectus meus, et ipse est amicus meus, filiae Hierusalem.
17. Quo abiit dilectus tuus o pulcherrima mulierum? quo declinavit dilectus tuus, et quaeremus eum tecum?

PRIMA EXPLANATIO

VENIAT DILECTUS MEUS IN HORTUM SUUM. Sui copiam facit, invitatque sponsum ipsa, et gratificari illi se velle, atque submitti in eo, quod ipsum cupere intelligit, profite-

tur: hancque illi gratiam, et concessionem sui rependit pro laudibus, quibus affecta est ab ipso. Itaque dicit. Tu me esse similem dixisti horto pulchre consito; at is hortus, qualis est, tuus est, tuisque usibus et utilitati patet. Itaque veni, et fructum laetitiae ex eo tuo arbitrato carpe. Cui sponsus se venturum respondet, et quo significet sibi id magnae voluptati futurum, figurate, et in eadem persistens metaphora, ea in horto effecturum se esse dicit, quae festo die ab iis, qui ad epulas, quique genii indulgendi causa in hortos conveniunt, fieri saepe solent. VENI, inquit, id est, VENIAM IN HORTUM MEUM, MESSUI MYRRHAM MEAM. Nam solent agricolae in hortis primum aliquid rustici operis facere; deinde vino atque epulis indulgere.

Unde addidit: COMEDI FAVUM CUM MELLE MEO, BIBI VINUM CUM LACTE MEO. Eis enim cibus pastores et agricolae plurimum utuntur. COMEDITE AMICI, BIBITE, ET INEBRIAMINI CHARISSIMI. Imitatio est sermonis mero certantium conviviarum, et mutuo sibi propinantium. Quanquam inest ellypsis quaedam in oratione hac, plene enim et integre diceretur: nec solum ipse veniam, sed socios etiam plures mecum ducam, eosque et cibi, et ejusdem mecum gaudii participes efficiam: dicamque illis, comedite amici, et inebriamini charissimi. EGO DORMIO, ET COR MEUM VIGILAT. Jam ab alio principio nova amoris instituit argumenta. Nam quasi jam discessisset sponsus, atque eo se contulisset, quo se iturum dicebat, sic nunc fingitur sponsa, cum ad multam noctem vigilasset expectando illum, jam prope desperans, reditum, et cubitum ivisse, et postea experrecta, quid sibi et cubanti et dormienti acciderit, ille dum iterum redit, retulisse. EGO, inquit, DORMIO. Id est, dum absentem illum ad multam noctem expecto, me oppressit somnus. At quamvis dormiebam, cor vigilabat meum, cura, videlicet, et aegritudine de viri mei absentia sollicitum. Nam simulatque, illo redeunte, et januam impellente, crepuere fores, excitata somno sum, eumque dicentem audivi:

APERI MIHI, SOROR MEA, AMICA MEA, COLUMBA MEA, IMMACULATA MEA. Quia vero simile erat sponsam, quod se delusisset sponsus suus, et noctu solam reliquisset, iratam esse; idcirco adveniens sponsus placare illius animum, atque lenire indignationem conatur mollissimis istis verbis; quibus simul ut januam aperiat, ipsam rogat, simul machinas, et quasi tormenta quaedam adhibet, blandissimae orationis, quo ad illius subiratum animum penetrare possit, ipsamque lenire.

Hanc enim vim habent appellationes istae blandae, soror mea, columba mea, similiterque quod sequitur: QUIA CAPUT MEUM PLENUM EST RORE, ET CINCINNI MEI GUTTIS NOCTIUM. Nam qui inter se amant, et ob aliquam leviolem causam dissident inter se, tum facillime in gratiam mutuo redeunt, sibi que invicem placantur, cum adversi aut molesti aliquid alteri eorum accidit. Amor enim rei amatae incommodo, atque detrimento perspecto, majorem in modum accensus, omnem dissidii memoriam obliterat. Atque haec sponsus: cui sponsa respondisse fertur plane ex ingenio foeminarum. LAVI PEDES MEOS, QUOMODO INQUINABO ILLOS? EXUI ME TUNICA MEA, QUOMODO INDUAR ILLA? Est namque proprium foeminarum cum rogantur, inepta quaedam causificari, et ea se nolle fingere, quae maxime et ardentissime cupiunt. EXUI ME, inquit, TUNICA MEA. Atqui dudum tui viri videndi desiderio, ita o sponsa flagrabas, ut per nives ipsum, perque medios ignes sequutura viderere.

Sed, ut dixi, foemineus servatur et exprimitur mos. LAVI PEDES MEOS. Nam foeminae lautae cubitum ire solent. QUOMODO INQUINABO ILLOS? Quanta mollities? Quanta foeminei moris expressio? Quantaque significatio indignationis propter sponsi moram conceptae? Quamque etiam urbane, et ex amatorum consuetudine apte suam sponsa indignationem ulciscitur? Nam quod ait: EXUI ME TUNICA MEA, LAVI PEDES MEOS, perinde est, ac si diceret: atqui

pernoctare extra domum potius, quam tam sero reverti domum debuisses: tu te oblectas noctu, quibus tibi commodum est, rebus et locis, ac me desertam, ac pene viduam domi jacere sinis: ast ego vicissim, nec insomnes noctes ducere volui, te frustra expectans, nec nunc aut positam vestem sumere, aut lecto surgens lautos inquinare pedes tui causa volo.

Sed videamus quod sequitur: DILECTUS MEUS MISIT MANUM SUAM PER FORAMEN, ET AD TACTUM EJUS CONMOTA SUNT VISCERA MEA. Nam dum illa cunctatur, sponsus morae impatiens immissa manu, qua patebat inter fores aditus, fingitur pessulum interius aditum amovere voluisse; quod illa, ut animadvertit, omni cunctatione et causificatione deposita, exiliens lecto, ac vehementer perturbata, quod ab amore ipso accusari se, et redargui de superiore cunctatione sentiebat, fores aperuisse dicitur. DILECTUS MEUS MISIT MANUM SUAM PER FORAMEN. Silicet, per id foramen, quo clavis immititur: nam id significat Hebraicum *ההור* Hahur, quo intelligendum est, digitos immisisse sponsum dici, quo januam aperiret. Nam credibile est, idque vel ex hoc loco satis potest intelligi, Hebraeos in occludendis foribus uti solitos fuisse eo serae genere, quo Arabes Ismaelitae apud nos utebantur. Quod erat hujusmodi. Ab interiori januae parte pessulum inditum erat foribus ligneum, cavea item lignea inclusum, superneque dentatum serrae instar: in hoc dentes ab exteriori januae parte immissa clavis ferrea incidens, trudebat ipsum, tum dextrorsum, tum sinistrorsum prout usus posebat; quoad vel oclusura insereret illud annulo item ligneo, qui alteri e foribus inerat, vel reclusura eximeret, atque retraheret. Qui intra domum erant, id pessulum nulla clave, sed sola manu tractum facile, aut inserebant annulo, aut retrahebant ab eo: qui extra vero, clave quidem plurimum utebantur, tamem interdum et ipsi, eodem quo clavis immitenda erat, immissis digitis (nam erat id amplum foramen proportionem ipsius

clavis, quae item erat oblonga, atque crassa) januam recludebant, idque cum faciebant, id est, cum manu citra clavem fores aperiebant, patria illorum lingua, Talhor vocabant, ab hebraeo hahur, non multum dissimili voce; nam clave januam recludere aliter illis, scilicet, Japhtar, nominatur. Hoc igitur foramine immisisse manum sponsus dicitur, eoque immittente manum, VENTER, inquit sponsa, MEUS CONTREMUIT. Ac si dicat. Ipsum ut vidi manu retrahere conantem hostii pessulum, venter meus, id est, viscera mea contremuerunt, hoc est, commota in me sunt. Ventrem autem, et viscera cum nominat, eos animi motus, hebraico loquendi more significat, quorum in visceribus sedes sunt, ut amorem et misericordiam. Qui loquendi mos haud est aliis linguis ignotus; nam et Graeci *σπλαγχνίζεσθαι* pro misereri dicunt. Et ille: grave Pelidae stomachum, pro implacabili ira posuit. Igitur sponsa amore simul, et pudore, atque misericordia, ut praefestinantem vidit sponsum, correpta, toto pectore aestuare coepit. AD TACTUM EJUS, vel ut in Hebraeo legitur, super eum, id est, ejus gratia atque causa, contremuit venter meus: id est, contremui, quod illum fessum atque imbri madidum stare ante fores voluissem, dum pedem ipsa extra lectum efferre recusio. Quam autem vehemens ea perturbatio fuerit sponsae, ex verbo hebraeo *המרי* Hamu, intelligitur, pro quo latinus interpres posuit, commota sunt. Nam id, infremere proprie significat, et de mari irato, et procelloso litterate dicitur: idque ad se sponsa transtulit, quo significaret, quibus ipsa fluctibus amoris atque pudoris agitata fuisset. Nam verosimile est amorem, intra ipsam motus horribiles commovisse, ipsamque quodammodo incussasse gravi fremitu, quod, propter mollitudinem, et desidiam suam, permisisset virum suum noctu sub dio manere.

Sequitur: SURREXI UT APERIREM DILECTO MEO, MANUS MEAE STILLAVERUNT MYRRHAM, ET DIGITI MEI PLENI MYRRHA PROBATISSIMA. Ex consequentibus, id, quod antecessit, de-

clarat. Manus sponsae stillaverunt myrrham: igitur myrrhae plenum vasculum secum tulerat, quo venientem sponsum perfunderet, atque oblectaret: idque fecerat non solum juxta morem gentis suae, sed etiam juxta amantium foeminarum consuetudinem; solent enim illae hujusmodi liquidis odoribus imbuere, atque perfundere amatores suos. At tulit myrrhae plenum vasculum, eo ut suum sponsum exciperet introeuntem, atque perfunderet; sed dum festinat, neque satis sibi prae amore, atque pudore constat, vase effracto, myrrhaque per manus effusa, cum ipsa se digitosque suos, tum pessulum ostii, cui manus admovebat, infecit.

Unde sequitur: PESSULUM OSTII MEI. Scilicet myrrha imbui, non solum manus. Nam orationem sic esse distinguendam ex hebraeo constat, in quo ad verbum scribitur: MANUS MEAE STILLAVERUNT MYRRHAM, ET DIGITI MEI MYRRHAM TRANSEUNTEM SUPER MANUBRIA PESSULI. Dicitur autem myrrha transiens, vel, quod effusa, quomodo dictum est, ad pessulum quoque pervenerit, vel, quod magis probò, quodque est sequutus Hieronymus, quod optima atque probatissima esset. Nam verbum עבר Hober, de moneta dictum, Hebraeis probatam monetam significat.

Sequitur: APERUI DILECTO MEO, AT ILLE DECLINAVERAT, ATQUE TRANSIERAT. Par videlicet pari. ANIMA MEA LIQUEFACTA EST, UT DILECTUS LOQUUTUS EST. Simul, inquit, me et amor corripuit, et dolor: amorem accendit vox, atque preces sponsi: dolorem excitavit ejusdem discessus et fuga. Quod, quo magis mea culpa accidisse videbam, eo gravius, vehementiusque commota sum. Dolore igitur, atque amore domo egredi compulsa: QUAESIVI ILLUM, ET NON INVENI, VOCAVI, ET NON RESPONDIT MIHI. Vocavisse ipsum dicit, non solum quaesisse, vocavisse vero intenta, scilicet, et exaudibili voce, ne forte tenebris occultatus ipsam lateret. Sed cum frustra vocasset, diuque et multum quaesisset, in custodes urbis, a quibus male mulctata est, dicitur inci-

disse. INVENERUNT ME, inquit, VIGILES, QUI CUSTODIUNT CIVITATEM, PERCUSSEUNT ME, ET VULNERAVERUNT ME, TULERUNT PALLIUM MEUM MIHI CUSTODES MURORUM.

Quae non ideo, quia gesta sunt, scribuntur, sed quia amore suadente fieri interdum a foeminis amantibus solent, idcirco apte et venuste facta esse finguntur: similiterque quod sequitur: ADJURO VOS FILIAE HIERUSALEM, καὶ τὸ εἶκος a Salomone est scriptum. Nam verosimile erat maximis clamoribus iis, quos sponsa edidisse dicitur, vel virum suum vocans, vel injuriam sibi a custodibus illatam deplorans, excitatos multos accurrisse quaesitum, quid clamaret, quid sibi vellet, quidve intempesta nocte foemina per urbem quaereret; in quibus aliquot foeminas fuisse, misericordia erga juvenem foeminam praecipue commotas, item est verosimile. Ad eas igitur, ne qua parte sui haec carminis actio manca, atque imperfecta esset, sponsa conversa, sic scribitur a Salomone loquuta: ADJURO VOS, FILIAE HIERUSALEM, SI INVENERITIS DILECTUM, UT NUNTIE-TIS EI, QUIA AMORE LANGUEO. Omisit autem dicere sponsa, quemadmodum suo clamore excitatae illae foeminae sibi obviam venissent, ipsamque rogassent, quid quaereret; atque consulto id, et ex arte dicere omisit; propterea quod illa per singulas partes eorum, quae in re aliqua accidunt, exacta expositio, animum requirit a curis et perturbatio-nibus liberum. Qui enim vel amore, vel odio agitantur, cum explicare sensum sui animi volunt, neque cuncta dicunt, neque ordinem in dicendo servant, sed ad id unum dicendum et exponendum festinant, quod illos maxime cruciat. ADJURO, inquit, VOS FILIAE HIERUSALEM, SI INVENE-RITIS. Atqui sponsae multa alia vel acciderunt, vel certe accidisse finguntur, relatu atque commemoratione digna. Nam quod ipsam sponsus evocatam elusit, queri profecto poterat, quod item ea re necessitatem sibi attulit, ipsum noctu, horrentibus tenebris, sine comite, et sine duce quaerendi, querelae justam causam habebat: quod incidit in

urbis custodes, quod plagis ab ipsis affecta est, quod dispoliata discessit, commemorare vere, ac lamentari poterat: quod denique dolore victa viciniam excitavit, et ignotos sibi homines, sui amoris testes fecit clamando, foeminae praesertim pudicae dolendum maxime, et in primis videretur dicendum; at nihil horum aut ipsa meminit, aut suis verbis sponso dici, a hierosolymitanis foeminis vult; sed illud unum duntaxat, se ex amore languere. Amoris quippe, qui ipsi inerat magnitudo, omnem illi ex animo caeterorum malorum memoriam obliterabat, atque eluebat. Ad haec plane videbat sponsa, nulla re magis sponsum induci posse, ipsi ut ignosceret, id quod unum illa maxime optabat, quam si sciret, audiretve, ipsam ex amore languere. Itaque id mandat potissimum, ut viro suo renuncient, quod ad placandum sibi virum suum, et in amore accedendum potentissimum esse sciebat. At quam belle errat ex amore, quantoque iudicio ipse Salomon omnem vim summi amoris expressit in hac amantis persona. Nam foeminis, quae neque ipsam nossent, neque sponsum ipsius, mandat, ut de suo amore, atque languore suum virum faciant certiozem, antequam eas doceat, vel quae ipsa sit, vel qua de causa noctu per urbem cursitet, curvae tantos clamores, atque ejulatus cieat; quod amore caeca, non minus ea nota esse aliis, quam sibi essent, credebat. Cujus illae errorem vel demiratae, vel miseratae, comiter ei respondisse feruntur: **QUALIS EST DILECTUS TUUS EX DILECTO, QUIA SIC ADJURASTI NOS?** Nos, inquiunt, quisnam sit dilectus iste tuus tantopere a te adamatus nescimus; sed quoniam adjuratae abs te, tuae voluntati obsequi cupimus, illumque quaerere, mandataque tua perferre ad ipsum volumus, age, notas expone, quibus a nobis ille possit dignosci. **QUALIS EST DILECTUS TUUS EX DILECTO**, vel, ut in hebraeo scribitur, **PRAE DILECTO**, id est, quod habet insigne, quove antestat dilectus iste tuus aliis juvenibus, qui et ipsi amore, atque charitate sunt digni; **QUIA SIC ADJURASTI NOS**. Nam, in-

quiunt, neque negligere possumus tuas preces, te tam obnixè obtestante nos: neque habemus qui tuae voluntati obsecundare possimus, tuis istius viri, ad quem nos cum mandatis mittis, ignarae. Quibus sponsa isto modo respondet: **DILECTUS MEUS CANDIDUS, ET RUBICUNDUS, ELECTUS EX MILLIBUS**. Primum in genere, deinde per partes sponsi pulchritudo describitur. **ELECTUS EX MILLIBUS**. Id est insignis, atque excellens inter mille, aut etiam decem mille viros, ut est in Hebraeo. Ponitur autem numerus certus pro incerto, ut sit sensus, ipsum eminere inter omnes. Recte porro vulgatus interpres hebraicum Dagul, vertit electus. Est enim Dagul proprie signifer, sed transfertur ad ea omnia, quae in suo genere eminent. Quare signiferum eum esse sponsa dicit, hoc est, oris dignitate, et totius corporis habitu reliquos omnes superantem juvenes: idque cum dicit, tacite quodammodo istas foeminas reprehendit, quod de re perspicua, et propter sui excellentiam cunctis nota, quasi de re dubia et ambigua, ipsam rogarant. **CAPUT EJUS AURUM OPTIMUM**. Formosum, et adfabre factum, quidquid est, id in omni lingua non solum in hebraea aureum, aut ex auro factum dici solet. Unde et venus χρυσῆ, et eloquentiae flumen aureum dicitur. Caput igitur aureum, id valet, quod formosum, concinneque compactum: estque id ad figuram capitis referendum, non ad capillorum colorem. Nec enim flavos habuisse capillos sponsus dicitur, sed nigros potius.

Itaque sequitur: **COMAE CAPITIS EJUS SICUT ELATAE PALMARUM, NIGRAE QUASI CORVUS**. **ללל Thalal**, Hebraeis erigere significat: ex quo **לל Thal**, tumulus dicitur, quasi dicas erectus, et **לללל Thalthalim**, ad capillos cum transfertur, crispus eos esse significat; propterea quod eorum extrema sursum versus torquentur, et spectant, et quodammodo eriguntur. Hispane id verbum non inepte hoc loco verteretur: *los enriszados*. Ergo elatae, quod posuit latinus interpres, quidam non nomen substantiae, sed participium

esse volunt, comasque elatas latine dici, quo modo תלתלים Thalthalim hebraice dicuntur, id est, sursum versus intortas, et erectas, hoc est, crispas. Palmarum vero, quod additur, ajunt neque in Hebraeo, neque in Graeco exemplari inveniri, et esse probabile additum fuisse alicujus inscitia. Sed ego pro certo habeo non esse additum, sed de graeco ab interprete expressum: quamquam in iis codicibus graecis, quos nunc habemus, non reperiatur. Nam palmarum legisse Theodoretum constat graecum, et perantiquum scriptorem. Non enim solum id citat, sed etiam, quae sint elatae palmarum commentarii in hunc locum interpretatur. Itaque Septuaginta, aut quisquis alius fuit hujus libri graecus interpres, haud dubie crediderunt Hebraica voce תלתלים Thalthalim, elatae significari, addideruntque, explicationis gratia, palmarum; quoniam ἐλατη graecis non solum genus quoddam abietis, in quo falsus fuit nobilis quidam scriptor, sed etiam, ut ex Marcello constat, palmae summum corticem, atque adeo palmarum germen recens, ejusque novi fructus, ac germinis folliculos, atque involucra significat. Quibus corticibus et involucris, credo hic capillos sponsi colore similes dici. Sunt enim subnigri illi cortices, et ideo subjungitur: NIGRAE QUASI CORVUS. Nigri capilli Palaestinis probantur, neque priscis Romanis secus videbatur, ut liquet ex illo:

Spectandum nigris oculis, nigroque capillo.

Sequitur: OCULI EJUS SICUT COLUMBAE SUPER RIVULOS AQUARUM, QUAE LACTE SUNT LOTAE, ET RESIDENT JUXTA FLUENTA PLENISSIMA. Jam diximus Palaestinas columbas praestare nostris, et figura, et splendore, et fulgore quoddam igneo oculorum.

Sed quod addit: QUAE LACTE SUNT LOTAE, ET RESIDENT SUPER RIVULOS AQUARUM, amplificat attributam laudem, quasi ita dicat, Oculi ejus similes sunt oculis columbarum,

non quarumcunque, sed earum, quae pulcherrimos habent oculos. Nam lacte lotae, quod dicit, periphrasis est coloris albi; constat autem columbas albas, et decore, et specie praestare caeteris. Unde et in psalmo LXVII (1): Columba argentea, hoc est, candida, pro pulcherrima columba ponitur. Haec porro earum pulchritudo, et fulgor oculorum enitet, et apparet magis, cum se in flumine laverunt. Itaque, qui eas emunt, probaturi utrum Palaestinae columbae vere sint, aqua eluunt earum oculos, quod ille ipsarum oculorum nitor, sic excitatus, atque auctus magis effulgeat; sed quod Latinus interpres: PLENISSIMA FLUENTA vertit, et in hebraeo est מלאה Meleoth, quod ad verbum plenitudinem sonat; potest etiam non incommode pro ipsarum columbarum sede, atque cubili accipi. Nam quod suas sedes, suaeque loca ea, quae ipsi, vel ars attribuit, vel natura, perfecte implet, id Hebraei vocare solent מלאה. Dicit igitur, hanc rationem si sequamur, sponsa, sponsi oculos, similes columbarum oculis esse: earum, inquam, columbarum, quae candidae sint, hoc est, omnium pulcherrimarum columbarum; et quoniam pro locis, in quibus sunt, earum oculorum decus, atque splendor magis perspicitur, earum columbarum, quae, vel propter aquam resident, vel in nido suo cubant. Nam eo in loco columbas pulchriores videri solere, vel ex illo colligitur, quod superius sponsus ab ista sua columba petebat, ut sui videndi copiam ipsi faceret, in foraminibus petrae, et in cavernis maceriae, id est, in sede sua, atque cubili.

Sequitur: GENAE ILLIUS SICUT AREOLAE AROMATUM CONSITAE A PIGMENTARIIS. Commendat genas a colore ex purpureo et albo mixto, qualis visitur in areolis aromatum, ubi flores varii sunt, alii purpurei, candidi alii. CONSITAE A PIGMENTARIIS. In hebraeo dicitur מגדלות Migdaloth, in quo interpretando ne Hebraeis quidem inter ipsos satis

(1) Psal. LXVII.

convenit. Nam quidam flores, e quibus aromata conficiuntur, quidam turriculas pigmentorum, opere, scilicet, topiario concinnatas in ipsis areolis, ut mos veterum fuit, quidam turrita vascula, natercia, scilicet, et pyxides, quibus pigmenta continentur, quidam circulos pigmentorum interpretantur. Circulos autem pigmentorum, ut suspicor, appellant fictiles catinos, parvos, et orbiculatos purpurisso imbutos, e quibus non inepta similitudo traheretur ad sponsi pulchre rubentes genas laudandas. Pergit: LABIA ILLIUS LILIUM DISTILLANTIA MYRRHAM PRIMAM. Est genus lili quoddam purpureum, ut Dioscorides tradit, quo de genere Salomon intelligendus est loqui; idque dicere sponsi labia purpurea esse, sicuti quae maxime purpurea sunt lilia, eademque ex se odorem emittere, qualis est myrrhae probatissimae odor. Emittere autem dicuntur labia odorem bonum in iis, quorum anima ea, quae ore ducitur, odorata est. Quod merito in laude ponitur, propterea quod iis, quibus anima foetet, nihil tetrius, ac turpius fieri possit. Hos enim nemo sanus vel ad colloquium, vel ad completum admiserit; illos contra, quorum ex ore bonus spirat odor, ipso bono odore omnes invitati, gratos, atque jucundos habent, utpote optime, et animo, et corpore temperatos. Nam profecto ex utriusque partis bona temperatione illa suavitas odoris existit. Ego enim, ut quod expertus sum loquar, sic judico; non colloquio solum, sed amicitia etiam, et consuetudine bonorum arcendos esse eos, quibus anima foetet. Nam quantum recordari retro possum, neminem vidi hactenus, tetrum odorem ore exhalantem, quem non postea gravissimis animi morbis obnoxium cognoverim, atque iis potissimum morbis, qui ex atra bili sunt, invidentiae, fraudis, perfidiae, voracitatis, similibusque permultis.

Sed a labiis descendit ad manus. MANUS ILLIUS TORNATILES, AUREAE, PLENAE HYACINTHIS. Manus, inquit, sponsus meus atque digitos habet aureos, et quasi torno elaboratos, hoc est, longe pulcherrimos, PLENAE HYACINTHIS. He-

braice plenae Tharsis. Est autem Tharsis pretiosus lapis, a regione, in qua gignitur, sic appellatus, colore subrubeo. Itaque hoc loco ad extrema digitorum, id est, ad ungues significandos apte transfertur. Nam quoniam digiti aurei dicti sunt, recte ungues gemmis auro inclusis similes esse dicuntur. VENTER EJUS EBURNEUS, DISTINCTUS SAPPHYRIS. Ventris vocabulo pectus, ac reliquum corpus comprehendit; idque eburneum dicit, ob candorem atque nitorem. CRURA ILLIUS COLUMNAE MARMOREAE, QUAE FUNDATAE SUNT SUPER BASES AUREAS. A capite incipiens, pervenit ad extremum; nec tamen insistit in eo, sed addit aliquid, quod ad illius pulchritudinem universe declarandam pertineat. ASPECTUS, inquit, EJUS UT LIBANUS. Aspectus, id est, totius corporis habitus, vultusque ipse, et proceritas, ut Libanus. Non altitudinem confert, sed amoenitatem, et quam varietas rerum efficit, pulchritudinem. ELECTUS QUASI CEDRUS. Electa Hebraei, procera quae sunt, vocant. Sic de Saule filio Cis primo Israelitarum Rege, quod corporis proceritate superaret omnes, in libris Regum (1) scribitur, fuisse *electum, et bonum*, id est, procerum, et pulchrum. Nam quod Graeci duabus vocibus *καλον* et *αγαθον* id una Hebraei Tob, id est, bonum, hoc est pulchrum appellant. Sed et Latine bonum pro pulchro non nunquam accipitur, ut apparet in illo:

Quem bonum facit barba.

Sequitur vero: GUTTUR ILLIUS SUAVISSIMUM, ET TOTUS DESIDERABILIS, vel ut in hebraeo, significanter: GUTTUR ILLIUS DULCEDINES, ET TOTUS DESIDERIA. Nam quis porro, inquit, illius sermonis dulcedinem, et urbanitatem possit exprimere? singula quippe ejus verba melle sunt lita, dulcedine et lepore redundant. Sed quid singula prosequor,

(1) Lib. Reg. i. c. ix.

quae dicendum quidem vix numerari possunt, multo minus recenseri laudando? Etenim, ut uno verbo dicam, totus est desiderabilis, ex gratis totus, et venustate conflatus: gestu, motu, verbis, oculis, vultu, atque omni denique parte sui, omnium sibi animos et amores conciliat. TALIS EST DILECTUS MEUS, ET IPSE EST AMICUS MEUS, FILIAE HIERUSALEM: Ne videlicet, aut me in amando ipsum deceptam fuisset, aut vos in eodem quaerendo, atque dignoscendo multum laboris subituras esse arbitremini. Illae vero iterum ipsam rogant, dicentes: QUO ABIIT DILECTUS TUUS, O PULCHERRIMA MULIERUM? QUO DECLINAVIT DILECTUS TUUS, ET QUAEREMUS EUM TECUM? Atque hoc fine terminatur hoc caput. Sed nos pedem jam retro referre, et institutam interioris sententiae explanationem prosequi longius debemus.

ALTERA EXPLANATIO

VENIAT DILECTUS MEUS IN HORTUM SUUM, ET COMEDAT FRUCTUM POMORUM SUORUM. Quae superiori capite ex persona sponsi, ad sponsam de ipsa sunt dicta, ad eam partem pertinebant, quae colloquia illa interiora, quae diximus, continet, ad quam etiam spectat hoc, quod nunc sequitur; nisi quod ibi Deus loquebatur, laudabatque in anima sancta, et amante sua, munera, hoc est, eam, quam ipse in ea effecerat, coelestem pulchritudinem et sanctitatem: hic vero ipsa iusti anima tot laudibus ab ipso affecta, ei grate respondet. Respondet autem quid? breve quiddam, si verba ipsa consideres: ac si vim verborum, sententiamque spectes, quod pro bene longo, beneque copioso haberi possit, reddit responsum, hoc est, responsum plenum humilitatis, plenum cognitionis sui, plenum gratitudinis, Deo, inquam, in primis acceptabile, et gratum responsum. VENIAT, inquit, DILECTUS MEUS IN HORTUM SUUM, ET COMEDAT FRU-

CTUS POMORUM SUORUM. Primum non se inaniter effert, neque sibi arrogat, aut acceptum refert aliquid eorum, quae sibi tribui, Deo laudatore, et praedicatore videbat: sed se ipsam agnoscens, et a quo illa sua tantopere laudata bona ducerentur, intelligens, Dei dono potissimum constare ea, et ob id ipsius esse munera ingenue fatetur. VENIAT, inquit, DILECTUS MEUS IN HORTUM SUUM. Nam se, quae propter bonorum operum germina hortus est dicta, se inquam sponsi sui hortum esse fatetur. Fateturque non ob id solum, quod possideatur ab illo, quamquam id quoque (nam tametsi Deus in omnibus dominetur, tamen bonorum atque iustorum proprie Dominus est) sed non tantum quia possidetur ab illo, sed multo etiam magis, quia ab eodem ipso habet, ut sit amoenus, et fructuosus, et pretio atque aestimatione dignus hortus. Ipse enim de principio eum hortum consevit: ipse consitum summa adhibita diligentia curavit: ipse coluit, custodivit ipse: ab eodem ipso denique fructus ferendi vim, et facultatem accepit; sicut scriptum est: Dei agricultura estis. Et alibi (1): *Neque qui plantat, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* Primum itaque ostendit suam submissionem, atque modestiam. Deinde etiam testatur, ac prae se fert, nolle se ea bona; quae a Deo habet, vel in suos, vel in alterius cujusquam usus convertere, vel aliquem laudis fructum ex eis derivare ad sese. Nam Deo illa statim resignat, eique uni istis bonis placere, et gratum facere cupit. Hoc enim est, quod nunc sponsa dicit, eum sponsum ad eum ipsum hortum, quem ipse consererat, atque coluerat, visendum invitat, eumque hortatur, se ut in eo oblectet, et ejus pomis vescatur. Quae animi, cuncta se a Deo accepisse agnoscentis, et ad eundem ipsum, a quo acceperat referentis, modestia atque submitio, Deo sine dubio est gratissima.

Quod satis indicant quae sequuntur: VENI IN HORTUM

(1) 1 ad Corint. III.

quae dicendum quidem vix numerari possunt, multo minus recenseri laudando? Etenim, ut uno verbo dicam, totus est desiderabilis, ex gratis totus, et venustate conflatus: gestu, motu, verbis, oculis, vultu, atque omni denique parte sui, omnium sibi animos et amores conciliat. TALIS EST DILECTUS MEUS, ET IPSE EST AMICUS MEUS, FILIAE HIERUSALEM: Ne videlicet, aut me in amando ipsum deceptam fuisset, aut vos in eodem quaerendo, atque dignoscendo multum laboris subituras esse arbitremini. Illae vero iterum ipsam rogant, dicentes: QUO ABIIT DILECTUS TUUS, O PULCHERRIMA MULIERUM? QUO DECLINAVIT DILECTUS TUUS, ET QUAEREMUS EUM TECUM? Atque hoc fine terminatur hoc caput. Sed nos pedem jam retro referre, et institutam interioris sententiae explanationem prosequi longius debemus.

ALTERA EXPLANATIO

VENIAT DILECTUS MEUS IN HORTUM SUUM, ET COMEDAT FRUCTUM POMORUM SUORUM. Quae superiori capite ex persona sponsi, ad sponsam de ipsa sunt dicta, ad eam partem pertinebant, quae colloquia illa interiora, quae diximus, continet, ad quam etiam spectat hoc, quod nunc sequitur; nisi quod ibi Deus loquebatur, laudabatque in anima sancta, et amante sua, munera, hoc est, eam, quam ipse in ea effecerat, coelestem pulchritudinem et sanctitatem: hic vero ipsa iusti anima tot laudibus ab ipso affecta, ei grate respondet. Respondet autem quid? breve quiddam, si verba ipsa consideres: ac si vim verborum, sententiamque spectes, quod pro bene longo, beneque copioso haberi possit, reddit responsum, hoc est, responsum plenum humilitatis, plenum cognitionis sui, plenum gratitudinis, Deo, inquam, in primis acceptabile, et gratum responsum. VENIAT, inquit, DILECTUS MEUS IN HORTUM SUUM, ET COMEDAT FRU-

CTUS POMORUM SUORUM. Primum non se inaniter effert, neque sibi arrogat, aut acceptum refert aliquid eorum, quae sibi tribui, Deo laudatore, et praedicatore videbat: sed se ipsam agnoscens, et a quo illa sua tantopere laudata bona ducerentur, intelligens, Dei dono potissimum constare ea, et ob id ipsius esse munera ingenue fatetur. VENIAT, inquit, DILECTUS MEUS IN HORTUM SUUM. Nam se, quae propter bonorum operum germina hortus est dicta, se inquam sponsi sui hortum esse fatetur. Fateturque non ob id solum, quod possideatur ab illo, quamquam id quoque (nam tametsi Deus in omnibus dominetur, tamen bonorum atque iustorum proprie Dominus est) sed non tantum quia possidetur ab illo, sed multo etiam magis, quia ab eodem ipso habet, ut sit amoenus, et fructuosus, et pretio atque aestimatione dignus hortus. Ipse enim de principio eum hortum consevit: ipse consitum summa adhibita diligentia curavit: ipse coluit, custodivit ipse: ab eodem ipso denique fructus ferendi vim, et facultatem accepit; sicut scriptum est: Dei agricultura estis. Et alibi (1): *Neque qui plantat, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus.* Primum itaque ostendit suam submissionem, atque modestiam. Deinde etiam testatur, ac prae se fert, nolle se ea bona; quae a Deo habet, vel in suos, vel in alterius cujusquam usus convertere, vel aliquem laudis fructum ex eis derivare ad sese. Nam Deo illa statim resignat, eique uni istis bonis placere, et gratum facere cupit. Hoc enim est, quod nunc sponsa dicit, eum sponsum ad eum ipsum hortum, quem ipse consererat, atque coluerat, visendum invitat, eumque hortatur, se ut in eo oblectet, et ejus pomis vescatur. Quae animi, cuncta se a Deo accepisse agnoscentis, et ad eundem ipsum, a quo acceperat referentis, modestia atque submitio, Deo sine dubio est gratissima.

Quod satis indicant quae sequuntur: VENI IN HORTUM

(1) 1 ad Corint. III.

MEUM SPONSA MEA, MESSUI MYRRHAM MEAM CUM AROMATIBUS MEIS. Quibus Deus in persona sponsi demonstrat sibi, quod ad hortum invitatus fuerit placuisse, itaque quod rogabatur fecisse. Etenim Deus quo magis ipsi se submittit humana mens, eo magis intime se in eam insinuat, propiorque illi fit. Venit itaque in hortum suum, hoc est, venit ad eum, quocum jam antea erat, atque loquebatur: atque ideo de novo venire dicitur, quia ipso Dei colloquio homo magis eruditus, et in virtute ipsa perfectior effectus fecit, ut Deo dignius habitaculum suus esset animus. Veniens porro quid? Laudis atque gloriae fructum sibi uni legit: caeteros vero non modo non minuit, sed etiam magna bonorum accessione auget, et amplificat. De laude, quam sibi legit, illud est: MESSUI MYRRHAM MEAM CUM AROMATIBUS MEIS. Nam in aromate atque myrrha, boni odoris vis intelligitur; bonus autem odor in sacris Litteris ad gloriae laudem significandam transfertur: ad laudem inquam eam, quae Deo tribui ab hominibus solet, cum aliquid vident juste ac praeclare fieri a sanctis viris, ut liquet ex illo (1): *Bonus odor Christi sumus*, quod Paulus scripsit. Gaudet enim se praedicari a nobis Deus, cui uni omnis praedicatione, atque gloria debetur, et pro innumeris beneficiis, quibus mortalium genus afficit, hoc unum sibi a nobis expetit laudis officium. Nec vero ex omnibus, quae facere possumus, quidquam est praeter laudem, cujus proprie fructus ad Deum pertineat. Nam cum ipsum aut fide, aut spe, aut charitate prosequimur, cum incumbimus justis operibus, Deo quidem gratificamur ipsi, sed commodamus nobis potissimum; laus vero et gloria ea, quae justorum benefactis debetur, ita proprie Deo competit, ut nullam ex ea partem sibi detrahi, aut decerpi patiatur. Atque hoc illud erat, quare in veteri lege et in illo ritu, qui jam obsolevit, Deo pecudes sacrificandi, in omnibus sacrificiis, quae et multa

(1) II ad Corint. II

erant, et vario atque sacro ritu perfecta, uno odore suavitatis se capi, atque affici Deus dicebat: tecte scilicet, et eo modo, quo umbrae illius legis sinebant, innuens, atque significans in nostris benefactis utile quod est, id nobis haud gravate concedere: quod autem laude, atque praedicatione dignum, id reservare sibi uni; sicut et ipse Christus vere, et pro ea luce, quam mundo inferebat, dixit apertius (1): *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut glorificent patrem vestrum, qui in coelis est*. Tantum non dicens, nobis eam lucem, eaque officia utilia esse velle; gloriosa autem uni sibi. Laudis itaque fructum sibi Deus collegit e isto horto. Quod autem reliquos ejus fructus, virtutumque bona reliqua, quae in anima justis fructificant, suo ipse adventu ampliora et majora reddat, declarat quod sequitur: *COMEDI FAVUM CUM MELLE MEO, BIBI VINUM CUM LACTE MEO, COMEDITE AMICI, BIBITE ET INEBRIAMINI CHARISSIMI*. Illa enim sponsus non ex horto legit, sed in hortum potius ipse et importavit, et intulit. Itaque lac, mel, atque vinum, hoc est, res suavissimas conjunxit, addiditque praeterea ad voluptatem carpendam invitationem, et adhortationem vehementem, quo intelligeremus bona ista, quibus Deus homines hujus, de quo agimus, gradus, id est, eos, qui in virtute proficiunt, accumulatur, dulcissima esse et suavissima bona, et eximio quodam genere voluptatis referta; talia denique, ut jam prope ad tertii atque ultimi gradus perfectionem accedant. Itaque simul atque justorum animus istis bonis afficitur, prae laetitiae, atque dulcedinis magnitudine ebrius effectus, caeterarum rerum oblitus, et quasi ad corporeas interpellationes sopitus, corpori atque sensibus dormit, et Deo ac bonis divinis vigilare incipit.

Itaque dicit: *EGO DORMIO, ET COR MEUM VIGILAT*. Quae jam ad extasin pertinent, in qua hujus secundi gradus tota ratio completur. Qua in extasi atque raptu, quid sen-

(1) Matth. v.

tiat justus animus, quoque modo afficiatur, quanta luminis copia illustretur, quibus perfruatur voluptatibus, inepte, atque adeo impie facerem, explicare si vellem: ipsi explicent, qui perceperunt, si modo tanta res explicari potest ab ullo homine, illud constat hactenus explicasse neminem. Itaque illi cum de eo, quod in hoc raptu senserunt, rogantur, nihil certius habent dicere, quam arcana se vidisse, *quae non licet homini loqui*, quemadmodum Paulus scripsit (1). Et certe ipse Deus, quamvis ad istos suos interiores, et coelesti voluptate plenos congressus cunctos mortales invitet: tamen ab iis, qui illorum compotes facti sunt, eos ut silentio tegant atque occultent, severissime exigit. Et hoc causae habuit, quare suis in litteris, quoties alicujus istorum incidit mentio, summa parcitate verborum utatur; rem notet uno, aut altero verbo, atque ejusmodi significationis verbo, ut facile intelligatur, quod verbo subest arcanum esse aliquid, et ineffabile, et quod verbis, quamvis multis non possit dici. Nam in Apocalypsi (2): *Manna absconditum* vocat; et in eodem, *Calculus candidum* appellat inscriptum novo nomine, *quod nemo novit, nisi qui accipit*; hoc vero in loco, qui proprius erat, si modo ullus esse potest locus hujus doctrinae, cum caetera, quae ad amorem istum et charitatem pertineat, copiose et enucleate qualia sint, summa verborum ubertate et elegantia posuerit, et oculis conspicienda subjecerit, ad hoc quoties pervenit, prope obmutescit: remque ea brevitate perstringit, verba ut illi deesse videantur: in somnum incidisse, aut animo defecisse, dicere, id satis habet. Quamobrem nos, quale istud bonum sit, experiri omni studio curemus: verbis vero cujusmodi sit, supersedeamus exponere. Hunc itaque locum silentio praetervecti, ad id, quod reliquum est, iter conficiendum pergamus. VOX DILECTI MEI PULSANTIS. APERI MIHI SOROR MEA. Ad hoc loco perfectorum, id est, eorum,

(1) II ad Corin. XII. (2) Apoc. c. II.

qui in supremo gradu amoris sunt, ratio describitur. Nam qui secundum gradum tenebat, et pro gradus sui ratione satis in virtute profecit, is hac sponsi voce ad perfectam charitatem vocatur.

Nam, ut ante dixi, in omni gradu primum locum tenet vocatio (1). APERI, inquit, MIHI SOROR MEA, COLUMBA MEA, FORMOSA MEA, PERFECTA MEA. Sed non est praetermittendum quid inter istam vocationem, et superiorem vocationem intersit. Nam superius, ut domo atque urbe relicta in agrum exiret, justus vocabatur, hic vero rogatur ut intra domum pectoris sui Deum ipsum admittat. Nec enim quis putare debet id temere factum a Salomone esse, aut variandae orationis causa; sed habita ratione ipsarum rerum, earumque natura diligenter perspecta, expressum et scriptum. Nam sciri debet, qui Deum amant, quo minus in eo amore et pietate proficiant, et ad perfectam charitatem perveniant, duobus rerum generibus impediri, atque retardari solere. Primum obstare illis solet terrenarum rerum administratio atque cura, qua alii re familiari procuranda, alii magistratu gerendo, alii rebus aliis obeundis implicantur, atque detinentur. Nam ut ista charitatis lumen non extinguant, ut non extinguunt certe in iis, qui Dei amorem cunctis rebus praeponunt, tamen cursum quodammodo charitatis retardant, eamque crescere, atque augeri, non facile sinunt. Implicant enim nostros animos iis peccatis, atque curis, quibus si minus deletur charitas, illius tamen ei lumen offuscatur, et ardor remittitur. Deinde obest isti charitatis incremento, atque perfectioni vetus, qui dicitur, homo, concupiscentiaeque mala libido nobis natura inserta; quae licet opprimatur ab ipsa charitate in hominibus justis, manet in illis tamen, bellumque saepe contra charitatem movet. Itaque pugnant inter sese, et charitati concupiscentia resistit, eamque charitas tandem, si ab ipsa nos

(1) Chrysost. homil. XIII. in Matt.

duci permittimus, studiose agendo sensim atque paulatim delet et extinguit: quod cum effecit, tum ipsa dicitur, et est jure perfecta. Extinguit cum dico, non id intelligo, posse alicujus studio in hac vita omnes malae libidinis vires, et cupiditates penitus, et omnino deleri. Id enim si cui unquam contigit, nam quin contigerit Dei Genitrici dubitandum non est, sed si cui alii contigit, magno privilegio contigit gratiae et munificentiae divinae. Non igitur id intelligo: neque etiam judico charitatem non esse perfectam, nisi in eo, qui omni cupiditate prorsus sit vacuus: sed id tantum sentio perfectos in charitate ita sedatas, atque compressas, et intra praescriptum divinae legis inclusas cupiditates habere, ut movere se vis audeant, et contra charitatem efferre. Igitur, qui ad perfectionis culmen est perventurus, primum liberari debet a cura rei, vel publicae, vel privatae gerendae: deinde debet omni turbido, et rationi adverso motu, quoad fieri potest, vacare. Sic enim Christus dicebat (1): *Si vis perfectus esse, vade, et vende omnia, quae habes*, quod est, ab omni publica et privata cura vacuum habere animum; et sequere me: quod ad cupiditatum extinctionem, et abolitionem spectat. Nam sequi Christum, est, crucem quisque suam tollere, seque ipsum, id est, cupiditates suas abnegare, ut ipse alibi dicit (2): *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam*. Sed est inter ista duo quidam ordo servandus. Nam primum curis saecularibus nuntium remitti debet; deinde malae cupiditates ex animo sunt evellendae. Primum qui faciunt, in virtute proficere incipiunt. Itaque, qui gradum incipientium rite tenuerunt, ad id vocantur: ut urbe relicta rura petant, id est, ut vitae hujus interiturae rebus nuntium remittant, seque vindicent in aliquam libertatem, hoc est, ut ad superiorem gradum ascendant, et incipientes esse desinant, proficientibusque annumerentur; itaque exeunt

(1) Matt. x. (2) Matt. xvi.

in agrum, et humanae vitae curas abjiciunt. In secundo vero major perfectio quaedam sita est; imo verum, si est dicendum, ipsius perfectionis absolutio consistit; unde qui perfectus esse incipit, intelligi debet magna jam ex parte suas cupiditates non vicisse modo, sed etiam prope extinxisse. Et quoniam ex earum depressione ducitur omne principium cum Deo vere amice et familiariter agendi, a quo profecta charitas tum demum perfecte efflorescit; idcirco, qui jam ad perfectorum gradum ascendit, rogatur, ut Deo introire ad ipsum cupienti, id est, familiariter jam, et omnino amice agere cum ipso volenti, aperire velit, hoc est, ut in eo elaboret, ut edomitis cupiditatibus Deus intrare perfecte ad ipsius animum, et in eo requiescere omnino possit, id est, ut perfectus jam sit, quando satis in secundo bonorum gradu profecit. Nam quod superioris gradus initium est, id antecedentis gradus summum esse intelligimus. Nam incipiens qui dicitur, cum animum induxit renuntiare saeculo, ad summum sui gradus pervenit, premereque incipit proficientium gradum: cujus quidem gradus summa effectio est cupiditatum depressio, quod ut primum quis assequutus est, secundo isto gradu relicto ad perfectorum gradum evadit. Ita fuga saeculi et summum primi gradus est, et initium secundi: similiter devicta cupiditas tertii exordium eadem est, et secundi supremum. Ex quo efficitur, ut, qui ad proficientium gradum vocantur, ad id vocentur, quod in eo gradu primum obtinet locum, id autem est, ut quod jam animo secum agitant, tandem perficiant, abjiciantque ab se opum et honorum, quibus constricti tenentur, studium; et similiter, qui vocantur ad tertium et supremum gradum, ad perfecte comprimenda carnis desideria vocentur. Quae, quoniam explorata erant, et divinitus patefacta Salomoni, idcirco ipse superiorem illam vocationem, qua qui profecturi in amore sunt, invitantur ad rerum hujus vitae contemptum, quam apte pro persona inducta significari poterat, sic eam exposuit; sponsum inducens ad

id, ut patriolare relicto secum una in agro moraretur sponsam hortantem. Hic vero ubi de altiore vocatione ageretur, qua non jam ut saeculum quis deserat, quaeritur; sed ut carnem exultantem, carnisque affectus ita coerceat, ut quoad natura rei patitur, vix amplius extent: non id petere sponsum facit, ut domum sponsa relinquat, id est, ut corpus suum, quod arcano sanctarum literarum sermone domus saepe vocatur, exuat, atque conficiat; sed ut extenuatis assidua meditatione virtutum carnis affectibus, quod obstare Deo possit, animum intrare, et in eo mansionem facere volenti, nihil relinquatur. *APERI, inquit, SOROR MEA, COLUMBA MEA, FORMOSA MEA, PERFECTA MEA, QUIA CAPUT MEUM PLENUM EST RORE, ET CINC INNI MEI GUTTIS NOCTIUM. Cui illa: SPOLIAMI ME TUNICA MEA, QUOMODO INDIAR ILLA? LAVI PEDES MEOS, QUOMODO INQUINABO ILLOS? Quod non ita accipi debet (1), quasi vir justus nolit Deo intrare volenti pectus suum patefacere, hoc est, melior ipse fieri, et Deo acceptior, et gratior, sed quis sit corporis atque carnis sensus exprimitur. Nisi enim esset aliquid adhuc in corpore hujus repugnans, neque satis aequo animo cedens imperiis, atque motionibus gratiae Dei, non profecto vocaretur, id est, non cum eo ageret Deus, ut bonum id, quod instituit, perficeret, et edomaret ita suum corpus, ut nihil ex eo esset, quod animum impediret, quo minus ipsum perfecta charitate diligeret: Quod igitur aperiri sibi vult, aliquid ingressuro obstare demonstrat. Quid autem obstet, quidve aditum obstruat, ex hac cunctatione sponsae, et ex his ejus vocibus mollitia plenis colligitur: *SPOLIAMI ME TUNICA MEA, QUOMODO INDIAR ILLA? LAVI PEDES MEOS, QUOMODO INQUINABO ILLOS?**

Sed addit: *DILECTUS MEUS MISIT MANUM SUAM PER FORAMEN, ET CONTREMUERUNT VISCERA MEA.* Post voces atque adhortationes Deus efficacioris gratiae vim atque impul-

(1) August. in Joann. tract. lvi.

sum adhibet: manum inquam ipse mittit suam, hoc est, non leviter, ut prius, sed vehementius, atque acrius magnam coelestis lucis copiam infundens, totum animum permovet, id est, efficaciter vocat. Nec vero offensus fuit, quod in eo adhuc inesse vidit quiddam contumax et repugnans, nec se satis ab ipso regi permittens; id enim pro nostri corporis atque carnis natura, ut ita eveniret, necessarium esse videbat; sed potius quoniam id plene vinci, et sub jugum penitus mitti ab homine, quamvis studioso, sine suo ipsius auxilio haudquaquam posse intellexit, id auxilium exhibuit. Itaque mittit manum suam per foramen, eaque commovet totum hominis animum, id est, efficit ut animi vis superior ab ipso adjuta, et majoribus viribus aucta, inferiores ejusdem partes, et earum omnes turbidos motus sedet et comprimat. *DILECTUS inquit, MEUS.* Nam ob eam causam, quia dilectus noster est, hoc autem est, quia nos gratis et sua sponte ipse diligit, istis afficit nos bonis atque muneribus. *PER FORAMEN.* Quia quacumque patet Deo aditus ad animum nostrum, illac se insinuat. Nullam enim nobis benefaciendi occasionem praetermittit, quod ipsum summae erga nos suae benevolentiae clarissimum signum est. *ET CONTREMUERUNT VISCERA MEA.* Aut, ut ex hebraeo ad verbum vertitur: *FREMITUM EDIDERUNT SUPER ME VISCERA MEA SUPER ILLUM.* Quibus enim motibus affici putamus justis animam, quanto tremore concuti: quos ex amore dolore mixto impotentem fremitus edere, ubi in illam Deus totus incubuit, seque penitus infudit in illam? At quam graphice (ne enim possum ab hujus loci interpretatione, et tractatione divelli, tam mihi ejus verba singula, et coelesti dulcedine illita, et divinis sensibus videntur plena) quam igitur graphice Salomon utrumque depinxit, et naturae nostrae ingenium et infirmitatem, et amoris atque gratiae Dei efficacitatem, atque potentiam. Nos enim quamvis multum in virtutis studio versati, tamen aegre obtemperamus Deo; Deus vero neque diligendi nos, neque

nobis quamvis cunctatoribus et ingratis medendi ullum sibi aut finem, aut modum constituit. Nos levissimas quasque res pro magnis impedimentis ducentes, nobis et cunctandi, et eo quo vocamur non eundi causas praeteximus, diemque ex die ducimus, inepte, vel potius impie causificando. Nam quid aut levius, aut frigidius opponi poterat illo, spoliavi me tunica mea? at Deus quaecumque sibi causa datur nobis benefaciendi, eam continuo arripit: perque omnes quamvis tenuissimas rimas sese intro agit ad nostrum animum. Nos per nos desidia torpemus, aegraque et infirma membra lecto levare vix possumus; at ubi Deus nobis aegris manum atque vim suam admovet, omnem torporem a nobis excutit. Itaque incredibili celeritate exurgimus, festinamus, ardemus, idque ipsum quod in nobis cunctabatur ante, et ad humum nos deprimebat, eadem gratiae et amoris vi, non solum edomitum, sed etiam flammis correptum et incensum, sensum suum veterem exiit: novum vero atque coelestem induit: denique ab omni illa sibi innata vetustate prope purgatur; ut ex eo constat quod sequitur: *SURREXI UT APERIREM DILECTO MEO: MANUS MEAE DISTILLAVERUNT MYRRHAM, ET DIGITI MEI PLENI MYRRHA PROBATISSIMA.* Nam in hoc, cum magnus quidam charitatis declaratur ardor, tum vero translate significatur illa, de qua jam tam multa dicimus, carnis cupiditatum, ut ita dicam, plena mortificatio. Hujus namque mortificationis symbolum habet, ut ante diximus, myrrha, quae nunc per manus, perque digitos omnes effusa, ipsa manubria pessuli imbuisse dicitur: id autem est, levioribus illis, quae Deo obstabant perfecte introire volenti, mortem prope et interitum attulisse: quae est hujus, de qua agimus, vocationis propria, et peculiaris effectio. *APERUI DILECTO MEO; AT ILLE DECLINAVERAT ATQUE TRANSIVERAT.* Quomodo potuit fieri, ut Deus in eam animam intrare nolit, quae sui pectoris fores illi aperiat? an id agere illa sine ipso Deo potuit? aut nisi ipsum intra sese haberet infusum penitus

menti suae, nisique agigaretur ab ipso, non dico tanto erga illum amore flagrasset, sed ne se quidem unquam suo loco commosset? haud dubie nunquam. Itaque utrumque verum est, et in hujus anima Deum jam versari, et Dei adventum atque ingressum ipsam animam latere, et idcirco extra se eum quaerere, quem haberet secum et in sinu suo inclusum, et subdentem sibi ad perfecte ipsum amandum ardentissimas faces. Quod idcirco evenit, quia cum duobus modis Deus intrare solet in animos nostros, uno inspirando studia recta, et ad ea opere exequenda adjuvando: altero coelesti voluptate nos afficiendo: cumque prior ille intrandi modus occultus nobismetipsis sit, posterior vero apertior atque manifestior (nam quia in eo homo nihil ipse agens coelesti voluptate perfunditur, ideo videre sibi Deum videtur, praesentemque tenere, atque amplecti) idcirco saepe accidit, ut qui habet Deum intra se adjuvantem, et vires sibi sufficientem ad honeste operandum, quia se affici ab eo voluptate non sentit, abesse ipsum abs se putet, seque deseruisse queratur. Nam non, si Deus in nobis existens nos adjuvat, nos etiam semper voluptate perfundit: nec ista duo sunt ita conjuncta, ut alterum sequatur ex altero; contra potius contingit saepissime, ut cui est praesens Deus auxilium ferendo, is non modo hujus coelestis voluptatis inopia laboret, sed maximis etiam animi torqueatur corporisque doloribus. Quod Deus tunc potissimum fieri permittit, cum, quod ante meminimus me dixisse, novum aliquod et solito majus nobis contulit beneficium, cumque nos majoris gratiae collatione, atque vi ad uberius de se merendum, seque magis amandum excitavit. Tunc enim subtrahere se a nostro conspectu solet, neque jam amplius dulciter et jucunde in nos illabatur: quinimo adversi aliquid, vel nobis immittit ipse, vel ab aliis inferri permittit, quasi virtutem nostram isto modo et industriam probare velit. Igitur virum justum, sic in certamen productum, non quidem sua illum ope latenti et occulta des-

tituit, sed tamen nudat ipsum interdum atque orbat suo illo familiari congressu, et conspicuo illo atque eximio dulcedinis suae sensu, qui sensus si adesset, nullus esset malorum et adversorum sensus. Is vero quid aget, aut quo se vertet simul a consortio et tanquam complexu Dei se distractum videns, simul intenta in se hostium suorum tela conspiciens? quid? ipsum eundem, quem abesse putabat, diligentissime quaeret: et quamvis nusquam compareat, quamvisque nihil, neque opis, neque lucis sibi effulgeat ab ipso, quaeret tamen, neque quaerendi nisi eo invento finem ullum faciet; denique id aget, quod sequitur: ANIMA MEA LIQUEFACTA EST UT DILECTUS LOQUUTUS EST: QUAESIVI ILLUM, ET NON INVENI: VOCAVI, ET NON RESPONDIT MIHI: INVENERUNT ME CUSTODES, QUI CIRCUMEUNT CIVITATEM: PERCUSSE RUNT ME, ET VULNERAVERUNT ME: TULERUNT PALLIUM MEUM MIHI CUSTODES MURORUM. ADJURO VOS FILIAE HIERUSALEM, SI INVENERITIS DILECTUM MEUM, UT NUNTIETIS EI, QUIA AMORE LANGUEO. Nam exposita vocatione ejus, qui in secundo ordine cum laude versatus esset, ejusque etiam exposito in superiorem amoris gradum ascensu (nam vocationi paruisse dictus est, et fores animi Deo pulsanti aperuisse) probationem novi hujus amoris, et desiderii, quod ex eo extitit, magnitudinem jam exponit. Probationem in eo, quod declinavit ab illo Deus, ejusque congressum vitavit, simul atque ipsum in meliore gradu constituit. Desiderium vero, et quidem nimis incensum, in eo quod quamvis multae et graves difficultates ei objectae essent, nulla tamen earum ab inquirendo potuit deterreri.

Nam quod dicitur: ANIMA MEA LIQUEFACTA EST, UT DILECTUS LOQUUTUS EST, voce tantum audita liquefcere, magni est amoris indicium: quod autem addit: ET QUAESIVI, ET NON INVENI: VOCAVI, ET NON RESPONDIT MIHI: INVENERUNT ME CUSTODES, QUI CIRCUMEUNT CIVITATEM: PERCUSSE RUNT ME, ET VULNERAVERUNT ME CUSTODES MURORUM.

ADJURO VOS FILIAE HIERUSALEM, SI INVENERITIS DILECTUM MEUM, UT NUNTIETIS, EI QUIA AMORE LANGUEO, nihil ad summi desiderii vim declarandam dicere significantius potuit. Sed quo magis perspiciatur verum esse, quod initio dictum, saepius deinceps a nobis repetitum est, gradibus in hoc libro ad amorem ascendi, age, conferamus hanc desiderii et probationis translate positam expositionem cum earumdem rerum superioribus significationibus; nam oculis intuebimur crescente ipso amore etiam ista crevisse; et probatione majoris gradus, de quo agebatur, sponsam inductam fuisse, tum acrioribus desideriiis accensam, tum vexatam malis gravioribus. Nam quod attinet ad desiderii explicationem, dicta est illa quidem desiderare, aut potius est inducta desiderans, et ab sponso osculari se flagitans in ipso carminis hujus initio; sed quia de incipientis amore tunc, et de tyrone agebatur, intra verba constitit id desiderium, nec ullum re ipsa sui documentum exhibuit; at postea ubi agi coepta est proficiens persona, lecto atque domo relictis, quaesitum sponsum ivisse sponsa dicta est: hoc vero loco, ubi perfectorum in amore ratio describitur, nihil est praetermissum eorum, quibus maximum et ardentissimum desiderium significatur. Nam et quaesitum ivisse dicitur, et cuncta urbis loca quaerendo lustrasse, vocasse, clamores maximos edidisse, infestos quosdam sibi homines obvios habuisse, quamvis multis plagis ab iis affecta quaerere non cessasse, orasse alios, ad omnem denique rationem se dejecisse, nihil intentatum reliquisse. Atque quemadmodum in hoc gradu majus sanctae animae desiderium exprimitur; ita etiam probationis inest in hoc gradu major significatio: levior in secundo, utpote in quo neque plagarum, neque contumeliarum fit mentio: levissima autem in primo, hoc est, in ipso amoris exordio: nullum enim ibi laborem sponsum quaerendi sponsa subiisse dicitur, sed se, quod ille absens esset, cruciasse. Itaque illa absentia atque cruciatus pro probatione illi fuerunt. Ut omnino ex

ipsa re, ad quam praecipue significandam hujus personae actio transfertur, omnis ista oratio ducta sit, et ad id accommodata, quod Dei amatoribus accidit.

Nam incipientes (sunt enim ad graviores labores ferendos minime idonei) suspensa veluti manu feriuntur: proveciores, utpote qui sint robustiores, majora subeunt, atque adeunt certamina: multo autem maxima, et difficilima consummati et perfecti, quorum profecto ex persona nunc dicitur: INVENERUNT ME CUSTODES, QUI CIRCUMEUNT CIVITATEM: SPOLIAVERUNT ME: VULNERAVERUNT ME CUSTODES MURORUM. Mirum porro alicui videatur, semper sponsam in custodes urbis incurrere, et ab eis non modo non adjuvari, sed etiam injuriis affici. An est credibile, qui fidelium conventibus praesunt, quique praesident Ecclesiis Dei, nam iis urbis Ecclesiae, atque murorum custodia conceditur, eos non modo praesidium nullum afferre, sed detrimentum etiam et calamitatem bonis, et Dei amatoribus viris saepe importare? Atqui series ipsa rerum aliarum ex aliis nexarum, mutuoque se consequentium, ac totius orationis atque carminis ordo, verborumque ratio ipsa eo nos ducit, hoc ut credamus esse verum. Et certe quemadmodum nihil est humanogeni salutarius iis Episcopis, qui munus suum rite obeunt; ita cunctis quidem hominibus communiter, sed praecipue optimo, et sanctissimo cuique perniciosi sunt, et exitiales, qui potestatem, quam acceperunt praesidendi populo Dei, in sua commoda et usus convertunt, hoc est, qui malos pastores agunt, quos hujus loci sententia proprie complectitur. Etenim ii sunt, qui pessimo vitae exemplo, hominibus sibi subditis, vitiorum sunt causa maximorum: qui consentaneis ei vitae sententiis atque opinionibus religionis puritatem inficiunt: qui Christianae pietatis ingenuitatem, utpote quae ipsorum fraudulentis artibus et institutis maxime inimica sit, pessime oderunt: nec oderunt modo, sed quocumque aut oblato, aut quaesito colore, ad ignominiam eam, et ad mortem rapiunt. Atque

quemadmodum in ea republica, quae tyrannide opprimitur, nullus est virtuti, aut ulli excellentiae locus, propterea quod tyranni ab omni eo sibi metuunt quod quovis modo praestare, aut eminere putatur; sic isti legitima potestate, et magno nominis splendore tyrannorum pectus celantes, iisque rebus, quas ad salutem hominum acceperunt, potestate, jurisdictione, opibus, atque copiis in hominum perniciem, atque exitium utentes, quod in ipsis est, perfectae Christianitatis, atque virtutis extinguunt decus, ut primum eminere, atque apparere coepit. Quod probare possem multis exemplis, quorum nobis non minimam copiam nostra aetas suppeditat. Sed ea omittam, quoniam commemorari sine aliquorum offensione non possunt. Quare si quis est, qui sibi hujus rei fidem magis astrui velit, is aciem animi sui ad ea, quae superioribus saeculis sunt gesta, convertat. Inveniet profecto, qui sibi aequae nocerent, atque isti nocuerunt, populum Dei nullos hostes habuisse: semperque omnem virtutis praestantiam in hos potissimum scopulos incurrisse, naufragiumque fecisse reperiet. Qui enim viri sancti, qui sacri prophetae, olim in Judaeorum populo, aut in exilium acti sunt, aut ferro perempti fuerunt, horum opera atque consilio fere omnes perierunt. Non enim illos externa vis ulla rapuit, sed contribulium, atque ejusdem fidei, atque generis hominum, sacerdotum, scilicet, et Pontificum, hoc est, ipsius religionis, atque pietatis custodum immanitas occidit. Nostro autem in populo, quamvis Evangelica luce perfuso, et perfectissimis praeceptis, atque exemplis charitatis erudito, quot viri sancti, quot docti, quot Episcopi Ecclesiae lumina, ab iis qui se similiter ejusdem religionis, atque doctrinae Antistites haberi volebant, id est, ab aliis similiter Pontificibus, et Episcopis, speciem, ut inquit Paulus (1) pietatis habentibus, ipsam rem abnegantibus, aut per calumniam, aut

(1) II Ad Timot. III.

per apertam vim, vel loco moti, vel in exilium acti, vel acerba affecti fuerunt et ignominiosa morte? Certe Christus ipse non solum in se clarissimo exemplo docuit, sed etiam verbis testatur est, optimo et religiosissimo cuique ab improbis Pontificibus, et religionis atque Ecclesiarum custodibus maximum exitium imminere (1). Nam de veteri Synagoga dicit (2): *Hierusalem quae occidis Prophetas, et lapidas eos, qui mittuntur ad te.* In Ecclesia porro sua futuros servos praedicat, qui quod viderent ipsum moram facere, et ob eam causam sibi persuaderent, eum non esse venturum, ipsius servos et ancillas percussuri essent, id est, futuros religionis suae atque doctrinae dispensatores, atque ministros infideles et pravos, qui communis domini servos, hoc est, mystici corporis maxime Deo chara, et praestantissima membra vexarent, calumniis opprimerent, ferro atque flammis persequerentur. Atque haec illi faciunt; servi autem Dei, perfecti, et iusti viri quid ad haec? ADJURO VOS, inquit, FILIAE HIERUSALEM, SI INVENERITIS DILECTUM, UT NUNTIETIS ILLI, QUIA AMORE LANGUEO (3), videlicet omnia illa sibi ab improbis Ecclesiae custodibus illata mala, vel quia nihil praeter culpam in malis numerant, vel quia sibi illa ad bonum, et ad majorem cum Deo conjunctionem valere credunt, contemnunt, atque despiciunt; et quasi se ne attingant quidem, quasque nullus ex eis dolor ad suum, vel animum, vel corpus perveniat, non modo questum nullum edunt, sed ne laesos quidem se esse commemorant: tantum illud urgent, quod unum ipsos sollicitat, nimirum, ut Deum quotidie sibi magis amicum, et familiarem efficiant: utque omnes insistant vias, quibus intromittere ipsum ad se, et ad animum suum possint.

Itaque illos relinquunt crudeles hostes, fautores qui esse debebant, seque ad privatos convertunt, eisque di-

(1) Luc. XIII. (2) Matt. XXIV. (3) Augusti. in soliloq. cap. I.

cunt: ADJURO VOS FILIAE HIERUSALEM. Semper enim nescio quomodo simplex et humile vulgus, quippe quod ambitione et avaritia vacuum animum habeat, aequum se atque audiens sanctis hominibus exhibet, semperque lumen illud verae pietatis, in quocumque elucere incipiat, statim perstringit oculos privatorum et humilium hominum, eosque rapit ad sese. Ad hos igitur: ADJURO VOS FILIAE HIERUSALEM. Nam ab iis se adjuvari perfecti viri volunt, cum in malis tribulationum a Deo dereliqui videntur, vel quod eos non solum deserunt, sed etiam malis afficiunt, qui eorum salutis patrocinium suscipere deberent Ecclesiarum custodes, atque praelati: vel certe quod, quemadmodum superius dixi, amoris Dei abundantia inducuntur ad id, ut praetermittere nolint aliquid, quamvis minimum, eorum, quae ad inveniendum ac magis demerendum Deum valere posse putant.

Sequitur: QUALIS EST DILECTUS TUUS EX DILECTO O PULCHERRIMA MULIERUM? QUALIS EST DILECTUS TUUS, QUIA SIC ADJURASTI NOS? Haec pii atque simplices homines adjurati respondent, quia etsi re juvare minus possint, studio tamen juvandi ardere solent. Quibus perfecti, quod magno usui utrisque esse possit, qua sit figura corporis sponsus dicunt, hoc est inveniendi, atque assequendi Christum veram doctrinam illis tradunt; quam non dico perfectos solos nosse, sed dico omnium verissime illos posse tradere. Itaque nusquam sponsa in hoc carmine docendi munus usurpavisse ante hunc locum scribitur. Sed quid perfecti de Christo sentiant, qualisque illis esse videatur, audiamus: DILECTUS MEUS CANDIDUS ET RUBICUNDUS. Prisci scriptores haec de Christo, qua homo est interpretantur; quorum ego sententiam maxime probo; quanquam scio nonnullos esse, qui de ipsa natura Dei ista intelligi debere contendunt; sed sequamur antiquos, quorum fere semper est praeferenda sententia. Igitur haec in Christum ita quadrant, ut quacumque ipsum spectes, ei apte conveniant.

Nam si de figura corporis solum, et membrorum compositione, et externo ipso oris habitu, leporeque sermonis agatur, constat illum omnium, qui unquam nati sunt hominum, speciosissimum et pulcherrimum fuisse, Davide ipso, qui tanto antequam nasceretur, ipsum nasciturum praevidit, ejusque speciem divina luce perfusus oculis hausit, testante atque dicente (1): *Speciosus forma prae filiis hominum: diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in aeternum.* Sin autem interiores animi Christi dotes, moresque sanctissimos, et inclusas in ipso divinitatis divitias consideremus, et ad ea, membrorum corporis ista nomina, istasque, quas hoc loco adhibet Salomon similitudines accommodemus, cum ratio tota optime quadrabit, tum vero interpretatio ipsa non solum plus gravitatis habebit, sed etiam arcanis sensibus aperiendis, conferendisque rerum dissimilium similitudinibus, majorem pariet voluptatem. Igitur, inquit: CANDIDUS ET RUBICUNDUS. Divinae humanaeque naturae in unam Christi personam coitionem atque complexum, hic ex albo et rubro mistus color significat. Nam in candore Dei verbi naturam intelligi, declarat illud, quod in libro Sapientiae dicitur (2): *Candor est lucis aeternae.* Itemque illud (3): *Deus lux est, et tenebrae in eo non sunt ullae;* rubor autem propria nota est naturae hominis, ex quo humani generis primus parens hebraico verbo dictus est Adam, quod Latine rubens, aut rubeus significat.

Quod autem sequitur: ELECTUS EX MILLIBUS. Aut verbum e verbo: VEXILLIFER IN MILLIBUS. Id utroque modo, vel translate dictum accipi potest, vel proprie: translate, quia excellit omnes: proprie, quia ad immortalitatem nos ducit, non solum docendo, sed praecedendo ipse tanquam signifer.

Sequitur: CAPUT EJUS AURUM OPTIMUM. Arcana auri

(1) Psal. XLIV. (2) Sap. VII. (3) I Joan. I.

significatio varia est in sacris Litteris. Nam interdum in auro divina significatur natura. Certe tabernaculum illud jussu et descriptione Dei a Mose legislatore constructum ad universi similitudinem effectum fuisse, omnes probati scriptores fatentur. Atqui in illo arca illa sacra Cherubinis circumsepta, et in ejus interiori parte latens, imaginem continebat naturae divinae, quae similiter in altissima coeli regione choris cingitur Angelorum. Ea autem arca purissimo contegebatur auro: ex quo intelligitur auri vocabulum, ad divinitatem significandam in sacris Litteris solere transferri. Idem saepe charitatem omnium maximam virtutem significat quod liquet ex Apocalypsis illo (1), ubi tepido cuidam, id est, vacuo charitatis dicitur: *Suadeo tibi emere a me aurum ignitum.* Potest autem hoc loco id vocabulum utrovis modo accipi. Nam si aurum divinitas est, vere dicitur Christus ex auro optimo habere caput, quoniam ut Paulus diserte ait (2): *Caput Christi Deus.* Sin autem in auro charitatem virtutem intelligi volumus, haud dubie Charitas Christi caput est reliquarum illius virtutum, id est, principatum obtinet inter omnes: quod satis aperte idem significat Paulus, cum dicit: Charitas Christi quae superat omnem sensum (3). Nam tametsi omnes Christi virtutes singulae in suo genere summe perfectae sint, tamen nescio quomodo inter eas omnes extat charitas, atque eminent. Non quidem ita ut caetera Christi bona obscuret illa, aut non apparere faciat; sed ita ut reliquis virtutibus utatur pro ministris, earumque splendor, et munera, in suam ipsius dignitatem, atque usum convertat. Etenim quid Christus unquam aut ipse fecit, aut ab aliis illatum patienter tulit, quod non ad beneficentiam, et ad charitatem generis humani retulerit? Ecquod tam suum ille habet, et tam eximium bonum, cujus nos, quoad res ipsa patitur, non participes efficiat? Quan-

(1) Apoca. III. (2) I Cor. XI. (3) Philip. IV.

quam hoc loco latet in verbis hebraicis arcanæ significationis quiddam, quod praetermitti non debet.

Nam quod Latina editio: CAPUT EJUS AURUM OPTIMUM, hebraicus textus, caput ejus *chetem paz*, id est, aurum selectum, et aurii selectum. Habent enim Hebraei tria nomina, quibus aurum significant: *Zaab*, quo promiscue aurum significatur, sive syncerum illud sit, sive argento, aut aere misto insyncerum: *Paz*, quo, sive nomen loci sit, ubi electum aurum gignitur, sive electi et defaecati auri nomen, certe significatur id aurum, quod adhibito igne ab omni sorde, et alterius rei mistione est redditum purum: *Chetem* autem, et ipsum purum et syncerissimum aurum est, sua tamen sponte, et naturali bonitate purum. Ex iis igitur tribus nominibus, duobus posterioribus Christi caput ex auro esse significatur ob duas causas: una, quod iis solis aurum, quod esset purissimum, significabatur, ne quis forte putaret, imperfecti aliquid, aut insynceri in capite Christi fuisse, id est, in ejus gratia et charitate, quae est quasi caput virtutum reliquarum. Altera, quo constaret Christum habere geminam gratiam, capitis unam, personae alteram; vel certe quo significaretur, ut Christi charitas purissima et perfectissima fuerit; tamen non quo illa, quod fieri non poterat, purior efficeretur; sed quo nobis pro exemplo Christus esset, quam esset pure amandus Deus, adhibitum illi a Deo fuisse dolorum et tribulationum ignem, et quidem maximarum tribulationum. Qua de re Paulus scribit (1): «Et quidem cum esset filius Dei, didicit ex iis, quae passus est, obedientiam; et consummatus factus est, omnibus obtemperantibus sibi causa salutis aeternae:» et paulo ante. «Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum per omnia pro similitudine absque peccato.»

Sed pergit: COMAE EJUS ELATAE PALMARUM, NIGRAE

(1) Heb. v.

QUASI CORVUS. Si caput Christi Deus est, hujus capitis comae, id est, consilia atque cogitationes Dei, jure elatae palmarum, et nigrae quasi corvus esse dicuntur: plurimum enim distant a cogitationibus nostris, suntque ad pervestigandum valde obscurae et difficiles. De illis certe ita Esaias scribit (1): «Sicut exaltantur coeli a terra, sic exaltatae sunt viae meae a viis vestris, et cogitationes meae a cogitationibus vestris (2). Et Paulus suo more vehementius exclamans: «O altitudo, inquit, divitiarum sapientiae, et scientiae Dei, quam incomprehensibiles sunt cogitationes ejus, et impervestigabiles viae ejus.» Sin autem charitas, quae est in Christo, caput ejus hic nominatur, comae, quas ex sese ista germinat charitas, id est, opera sancta a Christi charitate profecta, elatae certe palmarum sunt, et nigrae quasi corvus, id est, omni ratione in suo genere pulcherrima et speciosissima. Etenim quid aut dici potest, aut fingi perfectius iis rebus, quas Christus amore hominum et pro salute hominum fecit? multa hic possunt quamvis rethorice et copiose commemorari, atque dici, quamvis ad digne commemorandum oratio nulla suppetit; sed quid oratione opus est, quando ipsa facta certius testimonium perhibent, quam verba.

Sequitur: OCULI EJUS SICUT COLUMBAE JUXTA RIVULOS AQUARUM, QVAE LACTE SUNT LOTAE, ET RESIDENT JUXTA FLUENTA PLENISSIMA. In columba declaratur mite illud et mansuetum, quod ipse de se praedicat Christus, dicens (3): Discite a me quia mitis sum, et humilis corde. In earum columbarum ardore, et vi illa ignea, quam jaciunt ex oculis, ardens item ejusdem amoris vis in nostram salutem directa semper, et intenta, significatur. Nisi his columbarum oculis malum significari Spiritus Sancti dona in Christum copiosissime effusa, et in eo commorantia, atque quiescentia, sicut Esaias scribit (4): «Et requiescet super

(1) Esai. lv. (2) Rom. xi. (3) Matth. xi. (4) Esai. xi.

illum spiritus timoris Domini, spiritus sapientiae, spiritus fortitudinis.» Nam oculorum nomine ista dona etiam in illo Zachariae tertio (1): Super lapidem unum septem oculi; significantur de D. Hieronymi et priscorum patrum sententia.

Quod autem additur: QUAE RESIDENT JUXTA FLUENTA PLENISSIMA, ideo additur, quia sicut scriptum est. Non ad mensuram Pater largitus est spiritum Christo, sed plena in ipsum flumina, sive potius Oceanum derivavit aquarum. Aquarum cum dico, Spiritum Sanctum intelligi volo, cujus hoc est in sacris Litteris nomen, ut illa aperte testantur. Qui credit in Filium, de ventre illius fluent flumina aquae vivae: hoc autem dicebat, ut ipse Joannes (2) interpretatur, de Spiritu Sancto, quem accepturi essent credentes in eum.

Sequitur: GENAE EJUS SICUT AREOLAE AROMATUM CONSITAE A PIGMENTARIIS. In genis et pudoris, et probitatis, et modestiae, et omnino animi ingenui, et bene educti indicia apparere solent. Ergo per genas recte intelligimus significari modestiam, mansuetudinem, animi probitatem, ingenuitatem, caeterasque virtutes, quibus Christi quasi facies fingebatur, et colorabatur; quaeque extantes in illo spectabiles, atque conspicuae, ipsum amabilem, et venerandum apud cunctos reddebant. Qui certe concursus tot Christi et tantarum virtutum, merito similis esse dicitur areolis consitis a pigmentariis; propterea quod, quemadmodum ibi multi et variorum colorum flores in unam pulchri speciem conspirant, sic hic multitudo illa et diversitas variarum virtutum mirificum quemdam concentum efficiunt, itaque mirabiliter concordant inter se, ut ex omnibus una extet dignitatis species pulcherrima. Sed a genis ad labia.

Nam sequitur: LABIA ILLIUS SICUT LILIA DISTILLANTIA MYRRHAM PRIMAM. Hoc quemadmodum verum sit, vel ip-

(1) Zach. III. (2) Joan. VII.

sus Christi inimicorum testimonio possumus interpretari. Nam aliquando quidam missi ad comprehendendum illum, cum concionantem audissent, et ejus divina eloquentia capti atque deliniti, sententiam capiendi ipsum mutassent, cur non comprehendissent eum, ab iis, a quibus missi fuerant, rogati dixerunt (1): Nunquam sic loquutus est homo (2). Et Petrus alibi: Quo ibimus, verba vitae aeternae habes (3); Et David, quasi si ei propositum esset hunc explanare locum, sic dicit: Diffusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in aeternum. MANUS EJUS TORNATILES AUREAE PLENAE HYACINTHIS. Manus pro eo quod manu fit, et omnino pro egregio, et insigni aliquo facto, ab Hebraeis poni solere notius est iis, qui sacras Litteras norunt, quam ut pluribus exemplis sit confirmandum. Sunt igitur manus Christi, id est, universa illius opera summe perfecta. Nam istis verbis ea pulchritudo designatur, quanta manibus potest inesse maxima.

Pergit ulterius: VENTER EJUS EBURNEUS, DISTINCTUS SAPPHYRIS. *Meghaim* non ventrem modo, sed pectus etiam, atque adeo omnem eam corporis partem, quae a collo ad pubem usque pertinet, atque etiam ipsius partis viscera interiora Hebraeis significat; figurato autem et arcano sermone ad cor significandum transfertur, non quidem quatenus viscus vitale quoddam est, nam eatenus proprie id significat, sed quatenus animalis sensus principium, et omnium cupiditatum receptaculum, et sedes esse intelligitur. Sic Job. XXXII (4): En venter meus quasi musto plenus; et Psal. XXI (5): Et lex tua in medio ventris mei; et XXX (6): Anima mea et venter meus; et XLIII (7): Humiliatus est in terra venter noster; et Prov. XX (8): Investigasti omnia secreta ventris; et Esai. XVI (9): Venter meus ad Moab. Porro

(1) Joan. VII. (2) Joan. VI. (3) Psal. XLIV. (4) Job. XXXII.
(5) Psalm. XXI. (6) Psalm. XXX. (7) Psal. XLIII.
(8) Pro. XX. (9) Esa. XVI.

id nomen figurate hoc loco debere accipi, praeterquam quod ipsa sententiae ratio, caeterorumque verborum translate positorum, ex quibus hujus libri textus conficitur, perpetuus usus postulat; declarat etiam epitheton, quod in hebraeo additur. Nam quod nos eburneum, in hebraeo ad verbum: Venter ejus candidum ebur: candidum autem Hebraeis est *רננו*, quo non solum candor significatur, sed etiam cogitatio, atque agitatio ea mentis, in qua veri aliquid lumen elucet. Itaque verti potest. Venter ejus intelligens ebur; ex quo intelligitur, qui venter hic nominatur, eum cogitationis atque sensus non esse expertem. Quale igitur cor Christi est? qui sensus ejus? affectus Christi cujusmodi? Ebur, inquit, candidum, hoc est, intelligens, distinctum sapphyris, id est, cor ab omni caeco, et turbulento motu non solum alienum, nec tantum rationi se et suas cupiditates subjiciens, sed ita ex rationis praescripto cuncta agens, ut nisi illa praecunte, neque cupere aliquid, neque dolere posset. Nam qui in nobis extare solent, et antequam ratio quid agatur dispiciat, exardescere, cupiditatum variarum motus subiti, eorum in Christo nullus fuit, sed voluntate atque judicio suscepti omnes, et ob eandem causam candidi omnes, id est, rationis ac coelestis lucis participes, et ob id ipsum honesti atque praedicabiles, et omnino sapphyris comparandi.

Sequitur: CRURA EJUS COLUMNAE MARMOREAE, QUAE FUNDATAE SUNT SUPER BASES AUREAS. Christi fortitudo declaratur his verbis. Fortitudo, inquam, non solum ea, qua ipse fortis est, quaque diaboli vires confregit, sed ea etiam, quam ipse efficit in nobis, qui fide cum illo, et charitate jungimur. Nam ab illo fortitudinem ipsi ducimus, et quia ille inimica nobis et infesta aliquando fudit agmina, ideo nos, si quando incidimus in eadem fracta, videlicet, jam ab ipso et debilitata agmina, superiores evadimus, nisi nos prodamus ipsi, ac nostra nos sponte vinci sinamus. Itaque Christus hac una re potissimum nos adhortatur ad

intrepide agendum, sic dicens (1): «Verum tamen nolite timere, ego vici mundum. Nam profecto, qui victus est, nocere amplius non poterit, iis praesertim, qui unum esse cum victore censentur, ac proinde illo vincente, et ipsi vicerunt.

Atque haec de singulis partibus sigillatim sunt dicta; de universa autem Christi magnitudine, quae statim sequuntur: SPECIES EJUS UT LIBANI, ELECTUS UT CEDRI. Cedri atque montis vocabula in sacris litteris transferuntur ad ea significanda, quae insigni magnitudine praestant. Itaque, qui eminent inter alios, quique summum ac principem locum in populis obtinent, tum Cedri, tum montes vocantur. Est enim Cedrus altissima arbor, montibus autem in terris elatius nihil est. Cum autem et Cedri et montes in unum conferuntur, et quae singula per se magnitudinem excellentem significant, conjuncta simul uni rei tribuuntur, aperte declaratur singulari et eximia ratione ipsam excellere, esseque magnam supra omnem modum. Quo igitur doceremur id, quod res est, Christo nihil esse, neque in terra, neque in coelo sublimius, ipsumque ex excellentiis constare totum, cedros in hoc loco, atque montes Spiritus sanctus conjunxit. In quo neque illud quidem causa atque ratione vacavit, quod ex montibus Libanum praecipue elegit, ex quo similitudinem duceret. Nam praeterquam quod is mons, et altitudine, et magnitudine, et arborum, quas educit, proceritate et copia, earumque materiae bonitate, plurimarumque item rerum ad vitae usus accommodatarum opportunitate, omnes, non solum Syriae, sed Asiae fere totius montes praecedat, quod transferri ad Christum possit, id proprium ac praecipuum habet, quod suppeditavit omnem eam materiam, quae ad templi a Salomone Hierosolymis constructi aedificium necessaria fuit. Nam inerat in illo templo effigies templi spiritualis atque coelestis,

(1) Joan. xvi.

quod Christus, ex quo primum homines esse coeperunt, condere coepit, conditque semper, nunquamque quando erunt homines a condendo et construendo desistet, quod unum est verum, et Deo gratissimum templum. Et quemadmodum unus Libanus suffecit omnes arbores, quae templo aedificando necessariae fuerunt; sic hujus veri et aeterni templi omnis structura ducitur a Christo homine. Ille enim alit, ille producit, ille sustinet, ille denique perficit id, quidquid est, quod isti aedificio inserendum est: sicut Paulus, tametsi aliud et diversum translationis et similitudinis genus insistens, luculenter scripsit (1): «Ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrationis secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in aedificationem sui in charitate.» Postremo tandem ne quid sponsa praetermitteret, quod pertineret ad Christi laudem, uno verbo plura comprehendens adjecit: GUTTUR EJUS SUAVISSIMUM, ET TOTUS DESIDERABILIS. Vel ut significanter in hebraeo legitur: TOTUS DESIDERIA; TALIS EST DILECTUS MEUS, ET TALIS EST AMOR MEUS FILIAE HIERUSALEM. Quae filiae Hierusalem, id est, bene erga Deum affecti, simplices tamen et idiotae homines, cum ista perfectorum hominum oratione illustrati, in Christi atque in rerum divinarum cognitione non nihil profecissent, studio eodem, quo illi Christum quaerendi atque inveniendi accenduntur; et, quod in amore Dei maxime accidit, ut alium ex alio amor corripiat, et quasi contagione quadam latissime et facillime serpat, inflamatur isti, atque corripiuntur ab eo amoris igne, quo ardebant perfecti, mox ut illos ardentis, atque aestuantes, viderunt.

Quod, quae sequuntur, declarant: DIC NOBIS, QUO ABIIT DILECTUS TUUS, O PULCHERRIMA, MULIERUM? ET QUAEREMUS ILLUM. Pollicentur enim suam operam, non jam ut officio-

(1) Ephes. iv.

sos se erga amantes, et studio inveniendi Deum flagrantis viros exhibeant, sed ob id etiam, quia jam et ipsi amatores Dei, ejus pulchritudinis magnitudine audita, esse coeperunt; ardentque illum videndi desiderio, si minus tanto atque illi, certe non multum disimili. Sed his sic, et vere, et de priscorum patrum sententia maxima ex parte explanatis, quid vetat, quando omnes fere istarum literarum sententiae, multis foecundae sunt sensibus, id intelligentiae, quod nunc mihi succurrit, quodque in hac Christi effigie a Salomone descripta latet, in medium proferre. Quod tametsi ab eo, quod modo diximus, non parum diversum sit, non tamen aut falsum per se est, aut illi priori repugnans. Est autem id ei, quod Daniel Babyloniorum Regis rogatu interpretatus est, non dissimile. Nam sicut ille statua ea, aut statuae simili spectro, quod per quietem Rex vidit, Regum cum Chaldaeorum, tum deinceps eorum, qui orbis imperio potiti sunt, rationes dixit significari, atque portendi; similiter ego nunc arbitror in hac Christi imagine, aut Christi imaginis descriptione, non solum qualis ipse sit declarari, sed etiam significari, ac veluti depingi, regnum illius id, quod in terris nunc habet, quodque ab illius mortis tempore ducens exordium, per omnes deinceps saeculi aetates, ad usque mundi finem protenditur, id est, Ecclesiae militantis, quae dicitur, regnum. Etenim hujus Ecclesiae atque regni initium, et veluti caput, primumque illud Ecclesiae sanctae tempus, quod ab Apostolorum, et qui Apostolis proxime successerunt, doctorum aetate, usque ad Constantini Romanorum Regis tempus pertinuit, aurum, quod hic dicitur, optimum fuit.

Tunc enim, id quod scire ex historia veteri licet, charitas in primis, et quae charitatem comitantur, virtutes viguerunt: tuncque vere floruerunt illa pacis atque justitiae foecunda saecula, tanto antea sacris vatibus, tantoque verborum pondere denuntiata atque promissa. Atque quemadmodum in capite oculos natura, ac reliquos fere

omnes sensus constituit; sic omnis sacrae intelligentiae lumen, quo ad hoc usque tempus, quicumque Christiano sumus digni nomine, vitam dirigimus, illo Ecclesiae tempore emicuit. Tunc illa Spiritus Sancti dona, quibus quasi pro oculis atque sensibus anima utitur, quaeque nunc et occulte dantur et paucis, passim et palam conferebantur. Qua ex ubertate atque copia divinorum bonorum, tanquam ex aureo capite dignae ejus capitis comae, tantus exitit bonorum virorum proventus, tam copiosa seges sanctorum, tot martyres, tot virgines, quae, omni fere sensu carnis deposito, coelestem in terris vitam degebant, vere ut fuerint similes elatis palmarum. In terris enim positi vita atque habitu humili, et a caeteris hominibus nullo in numero habiti, vertice coelum contingebant, aut, si verum loqui volumus, coelum supra erant animi atque mentis celsitudine. Porro quae ex hoc Constantini tempore ad Gregorium Romanum Pontificem, virum et doctrina et sanctitate excellentem, sequuta sunt tempora, in quibus, externa Ecclesiae reddita et stabilita pace, florere magis et nitere Christiana charitas debuit; idque primae Ecclesiae aurum, quod tantopere fulsit, magis splendescere, nescio quo modo rebus in deterius abire incipientibus, remittentibusque se paulatim et sensim omnibus verae pietatis studiis, non jam aurea, ut superiora certe, sed ex ebore fuerunt. Nam quemadmodum ebur habet quidem spectabilem nitorem, pretiumque in eo ipsa raritas facit, tamen ipsum non est ejusmodi, ut cum auro, vel pretio conferri queat, vel naturae praestantia: sic illud saeculum in comparatione ad primum deterius fuit, et ea potissimum ratione deterius, quod charitatis, qua Christiana maxime continetur vita, minus habuit; sed tamen fuit, per se ipsum si spectes satis beatum, ac felix. Multum enim de prima illa puritate vitae et pietate retinuit, et quamvis maxima ex parte eburneum fuit; tamen id ebur aptis in locis et auro, et pretiosissimis gemmis, sapphiris, nimirum, atque hya-

cinthis visebatur distinctum. Habuit enim illa aetas Pontifices sanctissimos, qui tanquam digiti aurei in illo corpore fuerunt: habuit eos, qui nunc habentur Ecclesiae lumina maxima, et sapientia, et sanctitate doctores: monasticum vitae genus illa maxime aetate coeptum est frequentari. Itaque floruit illud saeculum monachorum sanctissimorum prope innumeris gregibus, qui profecto monachi sapphiri illi fuerunt, quibus hujus imaginis venter atque pectus distinguitur. Atque quemadmodum venter atque pectus, in quo humeri et brachia numerantur, ad caput relata, ipsum magnitudine superant: sic in ista Ecclesiae aetate secunda Christianum nomen, quod ante id tempus obtinentibus cuncta idolorum cultoribus, angustissimis concludebatur finibus, Constantino Imperatore, tunc nostram religionem amplexo, et pace fidelibus reddita, templis idolorum eversis, constitutoque statu Christianae reipublicae, ita late propagatum est, ut non solum quicumque patebat Romanum imperium se extenderet, sed ad feras etiam et barbaras nationes, et ad ultimas terrarum oras pervaderet, totum denique orbem fere obtineret. At ventrem eburneum, crura atque tibiae exceperunt marmoreae, id est, illi aetati secundae tertiae Ecclesiae, et ipsa deterior, successit aetas; quae incipiens in Gregorio aut paulo post ejus obitum, durat adhuc, durabitque fere usque ad extrema mundi tempora; nam sub mundi finem est desitura. Qua in aetate tertia, id quod sine gravi animi dolore commemorare non possumus, non solum nimis in arctum et angustum locum redacta est Christiana respublica, tot non solum provinciis, sed etiam nationibus avulsis ab Ecclesiae gremio, atque fide; sed etiam, quantum marmor auro cedit, aut etiam multo amplius, quod ad pietatis sinceritatem, atque puritatem attinet, tantum degeneratum est ab eo, quod superioribus Ecclesiae temporibus floruit. Candorem modo et firmitatem quamdam fidei retinemus, sed, qualis est marmoris, frigidam atque lapideam

Vix enim ullum, non dico germanae illius, et primae charitatis, quae jam, si non omnino, nec enim potest, at maxima ex parte exolevit, sed ne prisci quidem, et antiqui moris cernitur in nobis vestigium. Nam rebus praeclarissimis, et quibus maximae nostrae religionis partes continebantur, amissis, pro rebus rerum nominibus utimur, et amplexamur umbras quasdam earum virtutum, quibus in animis nostris nullum locum esse permittimus: et quae profligavimus e vita, quaeque plane extinximus honesti lumina, ne odisse nos lucem quis putet, aut ab eo quod dicimur, cum Christiani nominari volumus, abhorrere, ea, specie quadam tenus servamus. Itaque in eorum locum nobis substituimus spectra quaedam (nam quid aliud nomen nescio, quod fictum totum et simulatum est, et ad illudendum sensibus hominum comparatum). Itaque larvas quasdam foris peraugusta specie praeditas, intus vero vita et veritate vacuas, in demortuarum virtutum locum nobis asciscimus: iisque induti, atque contecti larvis, uni deinceps ambitioni, avaritiae, luxuriae totos nos damus. At quali avaritiae? qualique luxuriae? quam turpi, quam profusae, quam etiam apud eos, qui nomen atque fidem Christi ignorarunt, incognitae et inauditae? Huc etiam accedit, quod ipsamet nostra fides atque religio tam diverso ab eo, quo olim tradebatur, nunc traditur et propagatur modo, satis ut appareat priscos illos homines vere fuisse aureos, nos autem marmoreos, et quod de Deucalione, et Pyrrha ferunt fabulae, de saxis esse natos. Nam quod olim per homines non solum inermes, sed ab omni etiam humano praesidio mirabiliter imparatos; nec solum non violenter, sed ne vafre quidem, et astute aliquid agentes; contra autem inaudita animi simplicitate, lenitateque praeditos praedicabatur, et propagabatur Evangelium; id nostra aetate nos ipsi vidimus (non quidem principum culpa, aut consilio, sed privatorum rapacitate, et avaritia) inculcari, atque tradi per homines ferro succinctos, auri

magis rapiendi, quam verae religionis in aliorum animos inserendae cupidos, infinita edita strage hominum, totisque non modo populis, sed gentibus etiam ad internecionem deletis. Ut qui rem istam, quemadmodum gesta est, rite consideret, judicare omnino debeat parabolam illam Evangelii (1), in qua quod, qui invitati ad convivium erant, venire nolissent, alii per vim adducti et in triclinium intromissi dicuntur, in haec potissimum tempora, et in hanc Evangelii praedicandi rationem, relatam a Christo fuisse.

Sed bene est quod marmor, quodque iste lapideus rigor in aurum tandem desinet, et bases aureae columnas marmoreas suffulcient. Sequetur enim quarta aetas Ecclesiae, eaque cum Ecclesiae, tum mundi ipsius aetas ultima, in qua studiis hominum ad virtutis cultum conversis, et moribus eorum reformatis in melius, Deo praecipue copiose et mirabiliter spiritus sui dona fidelibus impertiente, prima illa et vetus charitas atque justitia, omnium virtutum choro comitata, in antiquum, et vere avitum Ecclesiae solum, tanquam postliminio revertetur. Nam quin id ita futurum, atque eventurum sit ultimo Ecclesiae tempore, dubitare nemo potest, qui modo, aut rationis momenta, aut sanctorum patrum auctoritates, aut certe sacrorum vaticinia Prophetarum et Apostolorum, rite expendere, et considerare voluerit. Nam primum constat eo tempore rem Ecclesiae publicam in summum venturam periculum, atque discrimen, et par est pro periculi, atque discriminis magnitudine auxilium illi gratiae, atque bonorum coelestium, quibus stare firma possit, a Deo affuturum. Invadent enim in illam, cum alii multi hostes externi, tum omnium, quos unquam perpessa Ecclesia est, saevissimus et potentissimus hostis Antichristus impugnabit, atque adeo grassabitur in ipsam: vincet tamen Ecclesia hujus omnes vires, et machinationes, et ad extremum invicta persistet. Sed qui-

(1) Luc. xiv.

bus, quaeso, credi debet ipsam victuram, ac superaturam armis, nisi eisdem illis, quibus in exordio sui Romanorum Imperatorum in ipsam insurgentium gladios, atque adeo omnium orbis Regum odia, et potentiam superavit? inconcussa in Deum fide, in eundem charitate ardentissima, vitae atque morum summa puritate, imprimisque donorum spiritualium atque coelestium magnis copiis, atque subsidiis, ac denique illis eisdem armis, quibus Paulus instructus omnem in ipsum altitudinem mundi insurgentem, se dejecturum credebat, et vero re ipsa deiecit. Itaque de iis armis scripsit (1): «Arma militiae nostrae, non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, et in promptu habentes uleisci omnem inobedientiam.» Deinde eodem Ecclesiae tempore Judaeorum natio, tot jam saeculis in perfidia et errore versata, Dominum Jesum verum Messiam agnoscens, se in Ecclesiae gremium recipiet, quemadmodum et novi et veteris Testamenti litteris praedictum est fore. Postulat autem ipsa ratio, ut hos tanto studio, tantaque multitudine, et numero ad fidem Dei conversos, ut maximam ipsi Ecclesiastici corporis partem conficiant, Dominus Jesus iis spiritualium divitiarum muneribus afficiat, eaque liberalitate prosequatur, quae decet, cum natiyam ipsius bonitatem erga suos supplices, tum praecipue suum illum et antiquum erga eum populum amorem. Etenim laetus de salute, et ad bonam mentem reditu ejus populi, quem eo usque olim dilexit, eo ut ex populo nasci ipse, et inter Judaeos numerari, et lumen spei, atque salutis, inde caeteris proferre populis atque gentibus dignatus sit, nullum suae largitati modum statuet; sed omnes coelestis thesauri copias, atque divitias in Ecclesiam effundet. Nam si

(1) II Cor. x.

cum sibi primum adjunxit, et quasi desponsavit ab Ægyptiorum tyrannide in libertatem vindicatum hunc populum, tam liberalis in illum Deus, et tam munificus fuit, quantum ex Mosaicis scriptis cognoscimus, qualem erga eundem, quo animo, quam placabili, quam misericordi ipsum futurum putamus, quando post tam longum dissidium in gratiam cum illo redire coeperit; maxime ipso thalami, atque nuptiarum instante, atque imminente tempore? An non pascet illum coelestibus bonis, sepositoque et ad id temporis reservato vitulo, hoc est, eximiis charismatibus saginabit? Saginabit profecto, inque eam opinionem me non levis conjectura aliqua, sed vatum testimonia clarissima inducunt. Zacharias enim in id Ecclesiae ultimum tempus, et in Judaeos eo tempore ad Ecclesiae fidem conversos respiciens, ex persona Dei apertissime dixit (1): «Et effundam super domum David, et super habitatores Hierusalem spiritum gratiae et precum, et aspicient ad me, quem confixerunt.» Nam hoc Zachariae vaticinium ad postrema illa mundi, et conversionis Judaeorum spectare tempora, et D. Augustinus (2) magnum Ecclesiae lumen testatur, et ex Joanne in Apocalypsi non obscure colligitur (3). Nam de illo agens tempore ad haec Zachariae verba alludens scripsit: «Ecce enim venit cum nubibus, et videbunt, eum omnes oculi, et qui eum pupugerunt, et plangent, et caetera.» Sed quid ait Zacharias? Effundam, inquit, spiritum gratiae et precum super domum David. Joel (4) vero, qui primae Ecclesiae Spiritus Sancti donorum abundantiam praedixit, quomodo et ipse loquutus est? «Et effundam, inquit, de spiritu meo super omnem carnem.» Ut qui de duobus diversis temporibus, eadem fere a duobus vaticiniis, atque eisdem et verbis, et orationis genere scribi videmus, quin utroque in tempore similiter felix et copiosa

(1) Zach. XII. (2) Augusti. lib. xx de Civit. Dei, c. xxx.

(3) Apoca. I. (4) Joel II.

in bonis gratiae Ecclesia futura sit, non dubitemus. Esaias porro cum aliis in locis (1), tum maxime ultimo capite multa praedicit pertinentia ad hanc coelestium bonorum copiam, quam dicimus futuram in Ecclesia sub mundi finem. Quam ille copiam, rerum quidem et bonorum corporum nominibus adumbratam, sed tamen spiritualiter intelligendam, maximam, atque summam describit. Nam de illo Ecclesiae statu, atque ultima aetate ipsum agere, vel ex eo liquere potest, quod expositio illa omnis, atque praedictio, mundi finis praedictione, et commemoratione ultimi iudicii terminatur, et clauditur. Sed nihil est apertius, quam illa Pauli conclusio, si quis, quam vim habeat, satis attente consideret. Ad Romanos enim scribens, sic inquit (2): «Quod si delictum illorum divitiae sunt mundi, et diminutio eorum divitiae gentium: quanto magis plenitudo eorum? Et infra: «Si enim amissio eorum reconciliatio est mundi, quae assumptio nisi vita ex mortuis?» Arguentur enim a minori, ut apparet. Nam si Judaeis magna ex parte non agnoscentibus Christum, neque fidem illi habentibus, seque ob id, et regia dignitate, et religionis veritate, atque gloria spoliatis, Deus ex gentibus sibi Ecclesiam confecit, eamque maximis locupletavit bonis, quo vel ista ratione, invidentia atque aemulationis studio accensos Judaeos in ejusdem fidei assensum induceret, ut idem Paulus in eadem epistola scribit: Dico, inquit, nunquid impegerunt ut caderent? Absit. Sed illorum offensio, et ruina salus est gentibus, ut ad aemulationem illos provocarent. Si igitur, quod Paulus et illum enarrans Augustinus argumentantur, Deus ut gentium exemplo ad veram Christi fidem Judaeos pertraheret, gentes ipsas amore complexus, salvas illas esse voluit, nec salvas modo, sed coelestibus, ac mirabilibus donis locupletatas, atque auctas; ipsis tunc Judaeis errore suo agnito, atque deposito ad Christum con-

(1) Esai. ult. (2) Roma xi.

versis, ipsumque unice amantibus, consentaneum profecto rationi est, Deum coelestes suas in Ecclesiam opes, maxima largitate effusurum. Et si, cum abjecti illi a Deo fuerunt, et pro inimicis habiti, Ecclesiae gentium benefecit Deus, illi ut participes esse cuperent eorundem beneficiorum, et sic in Ecclesiam intrarent: cum in eam intromissi jam fuerint, eamque ipsi bona ex parte compleverint, Deoque esse coeperint grati, atque chari, profecto Ecclesia ad easdem spirituales opes, quibus olim abundabat, redibit, et ad pristinum illud suum decus resurget, vivetque atque elucebit, lateque splendet in illa, quod jam prope extinctum putabatur, omnium virtutum lucidissimum lumen, charitas: eruntque similia ultima primis, caput pedibus, aut sicut David elegantissime cecinit: Ortus, et Occasus, Ecclesiae maxima coelestis letitiae, atque voluptatis perfusi copia, pares inter se, atque similes erunt. Etenim ille in psalmo LXIV, in quo psalmo de Christi regno, ejusque regni ortu, atque incrementis, deque omni ejus felicitate, ut Poetam divinum decebat, breviter vaticinatur, et figurate, et a rebus rusticis, naturaeque operibus similitudinibus ductis, inter alia, quod ad propositam rationem pertineat, sic scriptum reliquit (1): «Exitus matutini, et vespere delectabis.» Quod enim in vicissitudinibus dierum, ac noctium, oriente Sole, atque decedente contingit, ut ea duo tempora diei laeta maxime, atque grata sint, vel cum dies decedentibus tenebris appetere, et rebus suis color incipit reddi, vel cum occidente Sole, et illo pomeridiano temporis aestu remittente se, et auris leniter spirantibus, ipsa iterum coeli atque aeris exhilaratur species; similiter in hoc Christi, de quo agimus, regno, Ortus et Occasus, initia atque fines peraeque laetos, atque felices dicit esse futuros. Exhilarasti, inquit, occidentis Ecclesiae militantis ultimum tempus, eo scilicet laetitiae, atque voluptatis

(1) Psal. LXIV.

genere, quod te maxime decet, et quo ipsos affici homines, atque imbui maxime convenit, coelesti atque divino, quomodo ejusdem Ecclesiae initia atque primos ortus, exhilarasti. Sed jam propositum exequamur.

TERTIA EXPLANATIO

VENIAT DILECTUS MEUS IN HORTUM SUUM, ET COMEDAT FRUCTUM POMORUM SUORUM. Quoniam sponsus veterem illam Ecclesiam horto similem esse dixerat, atque ei horto similem fecerat, qui esset consitus pomiferis, et odoratis arboribus, id arripiens Ecclesia, et in metaphora insistens, sponsum, id est, Dei verbum hortatur, eo ut veniat pransurus, id est, orat illum, ut ad animum ipsius penitus insinuet se, habitareque in ipsius corde, ac moram ducere velit, grata habens ea, quae in ipsa idem sevit virtutum omnium praestantissima germina; vel precatur ipsum certe, ut quando ipsi sacrificat, adesse propitius sibi velit, et religiosis suis coetibus, atque cultibus interesse. In quo Ecclesia Deo accepta refert, quae habet: fatetur enim se hortum esse Dei, et fructus, quos fert, Dei fructus esse concedit, et simul eadem omnia ei, a quo ipsa accepit, offert, seque plane Deo subjicit, id quod potissimum exigere a suis Deus solet. Nam in hac submissione animi, et ut illam Ecclesiastici scriptores vocant, resignatione spiritualis perfectionis fundamentum constitutum est, quo enim magis se Deo submittit hominis animus, eo magis in ipso suam vim Deus insinuans, eum suis bonis ornat, atque locupletat, quod indicant, quae sequuntur.

Nam inquit: VENI IN HORTUM MEUM, SOROR MEA SPONSA: MESSUI MYRRHAM MEAM CUM AROMATIBUS MEIS: COMEDI FAVUM CUM MELLE MEO, BIBI VINUM CUM LACTE MEO: COMEDITE AMICI, ET BIBITE, ET INEBRIAMINI CHARISSIMI. Quibus

verbis sponsus invitatus ab sponsa, significat se illius votis annuere velle, et quia illa se ipsi submiserat, ipse se in eam insinuasse demonstrat, et sicut Ecclesia superiori oratione suam erga Deum submissionem testificabatur, sic Deus his verbis, quam grata sibi ea submitio fuerit, testatur figurate ut caetera, et in instituta allegoria persistens. Nam sicut festo die in hortis epulis vacare solent homines, sic Deus se venturum in hortum, quo invitatur, respondet una cum sociis, et quo majorem vim laetitiae significet, epulaturum cum illis; itaque epulas nominatim recenset, et quasi jam epularetur, socios ad una epulandum, et potandum invitat. Quo significat, quam gratus ipsi acciderit is cultus, quem ei illa exhibebat Ecclesia: quamque illius modi sacrificia accepta ipsi illo tempore fuerint, et quomodo illis quodammodo interfuerit, eaque veluti honestaverit sui numinis praesentia. Nam, ut ex sacris constat Litteris, saepius Deus, cum illi sacrificia offerebat vetus Judaeorum Ecclesia, igne coelitus immisso ea absumebat, nebulaque item coelesti subito opplebat tabernaculum, atque templum, quod divinae praesentiae signum certissimum habebatur. Et certe in omnibus illis sacrificiis, convivium quodammodo inibat Deus cum iis, qui ea immolabant. Nam, ut supra diximus, in sacrificio convivii quaedam imago inerat. Nam hostiae, quae caedebatur, una pars adolebatur Deo, altera caedebat sacerdoti, tertia vescabantur, qui hostiam afferebant.

Quare merito inquit, VENI IN HORTUM MEUM, id est, in conventus, atque coetus religionis causa abs te institutos me saepe insinuavi, diebus tuis festis interfui. MESSUI MYRRHAM MEAM CUM AROMATIBUS MEIS, id est, thymiamata, quae iis aromatibus constant, odoris suavissimi hausi: COMEDI FAVUM CUM MELLE MEO, BIBI VINUM CUM LACTE MEO, id est, partes hostiarum mihi oblatas, et super altare incensas gratas habui: in sacrificiis vestris et ipse epulatus una vobiscum sum, idque ita familiariter, vos ut ad com-

genere, quod te maxime decet, et quo ipsos affici homines, atque imbui maxime convenit, coelesti atque divino, quomodo ejusdem Ecclesiae initia atque primos ortus, exhilarasti. Sed jam propositum exequamur.

TERTIA EXPLANATIO

VENIAT DILECTUS MEUS IN HORTUM SUUM, ET COMEDAT FRUCTUM POMORUM SUORUM. Quoniam sponsus veterem illam Ecclesiam horto similem esse dixerat, atque ei horto similem fecerat, qui esset consitus pomiferis, et odoratis arboribus, id arripiens Ecclesia, et in metaphora insistens, sponsum, id est, Dei verbum hortatur, eo ut veniat pransurus, id est, orat illum, ut ad animum ipsius penitus insinuet se, habitareque in ipsius corde, ac moram ducere velit, grata habens ea, quae in ipsa idem sevit virtutum omnium praestantissima germina; vel precatur ipsum certe, ut quando ipsi sacrificat, adesse propitius sibi velit, et religiosis suis coetibus, atque cultibus interesse. In quo Ecclesia Deo accepta refert, quae habet: fatetur enim se hortum esse Dei, et fructus, quos fert, Dei fructus esse concedit, et simul eadem omnia ei, a quo ipsa accepit, offert, seque plane Deo subjicit, id quod potissimum exigere a suis Deus solet. Nam in hac submissione animi, et ut illam Ecclesiastici scriptores vocant, resignatione spiritualis perfectionis fundamentum constitutum est, quo enim magis se Deo submittit hominis animus, eo magis in ipso suam vim Deus insinuans, eum suis bonis ornat, atque locupletat, quod indicant, quae sequuntur.

Nam inquit: VENI IN HORTUM MEUM, SOROR MEA SPONSA: MESSUI MYRRHAM MEAM CUM AROMATIBUS MEIS: COMEDI FAVUM CUM MELLE MEO, BIBI VINUM CUM LACTE MEO: COMEDITE AMICI, ET BIBITE, ET INEBRIAMINI CHARISSIMI. Quibus

verbis sponsus invitatus ab sponsa, significat se illius votis annuere velle, et quia illa se ipsi submiserat, ipse se in eam insinuasse demonstrat, et sicut Ecclesia superiori oratione suam erga Deum submissionem testificabatur, sic Deus his verbis, quam grata sibi ea submitio fuerit, testatur figurate ut caetera, et in instituta allegoria persistens. Nam sicut festo die in hortis epulis vacare solent homines, sic Deus se venturum in hortum, quo invitatur, respondet una cum sociis, et quo majorem vim laetitiae significet, epulaturum cum illis; itaque epulas nominatim recenset, et quasi jam epularetur, socios ad una epulandum, et potandum invitat. Quo significat, quam gratus ipsi acciderit is cultus, quem ei illa exhibebat Ecclesia: quamque illius modi sacrificia accepta ipsi illo tempore fuerint, et quomodo illis quodammodo interfuerit, eaque veluti honestaverit sui numinis praesentia. Nam, ut ex sacris constat Litteris, saepius Deus, cum illi sacrificia offerebat vetus Judaeorum Ecclesia, igne coelitus immisso ea absumebat, nebulaque item coelesti subito opplebat tabernaculum, atque templum, quod divinae praesentiae signum certissimum habebatur. Et certe in omnibus illis sacrificiis, convivium quodammodo inibat Deus cum iis, qui ea immolabant. Nam, ut supra diximus, in sacrificio convivii quaedam imago inerat. Nam hostiae, quae caedebatur, una pars adolebatur Deo, altera caedebat sacerdoti, tertia vescabantur, qui hostiam afferebant.

Quare merito inquit, VENI IN HORTUM MEUM, id est, in conventus, atque coetus religionis causa abs te institutos me saepe insinuavi, diebus tuis festis interfui. MESSUI MYRRHAM MEAM CUM AROMATIBUS MEIS, id est, thymiamata, quae iis aromatibus constant, odoris suavissimi hausi: COMEDI FAVUM CUM MELLE MEO, BIBI VINUM CUM LACTE MEO, id est, partes hostiarum mihi oblatas, et super altare incensas gratas habui: in sacrificiis vestris et ipse epulatus una vobiscum sum, idque ita familiariter, vos ut ad com-

potandum et una capiendum cibum provocarem, sic dicens: COMEDITE, ET BIBITE, ET INEBRIAMINI CHARISSIMI. Atque hactenus Ecclesiae aetas illa descripta est, quam egit sub lege: quae autem ex hoc loco usque ad libri finem sequuntur, ad eam Ecclesiae aetatem spectant, quam nunc agit, quaeque ultima illi futura, est in hac vita, de qua re Ecclesia sic loquens inducitur: EGO DORMIO, ET COR MEUM VIGILAT: VOX DILECTI MEI PULSANTIS: APERI MIHI SOROR MEA, AMICA MEA, COLUMBA MEA, IMMACULATA MEA, QUIA CAPUT MEUM PLENUM EST RORE, ET CINCINNI MEI GUTTIS NOCTIUM. Nam his verbis et Ecclesiae conditio, quo tempore Christus in carne natus est, et Christi in carne nascentis, et ad sui amorem atque cultum Judaeorum conventus invitantis, ratio figurate describitur. EGO (inquit) DORMIO, ET COR MEUM VIGILAT. Aut utrumque ad se, aut alterum ad se, alterum ad Christum refert. Etsi ego, inquit, dormiebam, mora adventus ejus quodammodo taedio affecta; at Christus, cor vigilabat meum promissi sui fidem praestaturum: vel, etsi ego in nonnullis meis partibus dormire videbar, quae nonnulli ex meis ad terrenas conversi curas minus curarent coelestia, tamen corde, id est, aliis meis partibus praestantioribus vigilabam, desiderio adventus Christi excitata, et in eum intenta atque defixa: vel certe ego quasi ii, qui dormitant, aut dormiunt, quae ante oculos habebam meos, ea vix agnoscebam: versabatur enim mihi ante oculos Christus ex me natus, et carnem meam indutus, ipsum tamen non agnoscebam; at ille cura vigilabat et studio salutis meae. Itaque non solum se mihi in carne mea visendum ostendit, sed et blandissimis vocibus se advenisse testatus, ut se in meam intromitterem domum oravit: et exponit voces, quibus Christus, postquam apud nos natus est, invitavit ipsam, sic dicens: VOX DILECTI MEI: APERI MIHI SOROR MEA, AMICA MEA, COLUMBA MEA, IMMACULATA MEA, QUIA CAPUT MEUM PLENUM EST RORE, ET CINCINNI MEI GUTTIS NOCTIUM. Quae est oratio Christi ea, qua Judaeo-

rum Ecclesiam ad se admittendum hortatus est: aut certe, qua Christi desiderium atque conatus se insinuandi in animis Judaeorum sic figurate describitur, ut etiam ex ea colligatur ipsum jam induci natum inter homines, et humana carne vestitum. Quod perspici potest primum ex eo quod nusquam ante hunc locum Christo in hoc libro humani corporis dantur membra: deinde quia antea Ecclesiam rogabat ipse, ut, relicta domo, se in agrum sequeretur, utpote qui nondum versaretur inter homines: nunc autem, ut qui homo jam esset, se domum intromitti postulat. Postremo quia hic primum frigore offensus, et pluvia madens, id est, rebus affectus molestis Christus inducitur, ex quo enim humanum corpus induit, vitae hujus aerumnas perferre coepit.

Ait igitur: APERI MIHI SOROR MEA, AMICA MEA, COLUMBA MEA. APERI; Quia ad illam veniebat, ut significaret, non patere ipsi facilem aditum, id est, ut doceret fore, ut a suis aegre reciperetur. SOROR MEA, AMICA MEA, COLUMBA MEA. Hae verborum blanditiae, primo animi tenere amantis indicia sunt, et in ejus, quem amat, animum se insinuare cupientis, illustria testimonia; deinde magnam vim habent ad persuadendum, ipsa enim eorum repetitio testatur, qui haec dicit, non solum cupere alterius voluntatem conciliare sibi, sed et id omnibus modis agere, omnes tentare aditus: omnia, quo id asequatur, conari. Quare ex his ad Christum translatis, primo intelligitur ipsius doctrinae atque sermonis ejus, quo pertrahere ad sui fidem Judaeorum Ecclesiam conatus est, quanta gratia fuerit, quae dulcedo, qui verborum, atque sententiarum lepos, itaque ob istam causam scribitur: «Et stupebant omnes in sermonibus gratiae, qui procedebant de ore ejus. Id quod ea ipsa, quae dicebat, testantur, quibus nihil excogitari potest blandius.» Vocabat enim ad requiem omnes, ad libertatem ab iis cupiditatibus atque curis, quae animum excruciant, ad mutuam charitatem, totiusque suae doctrinae summam

in eo, ut mutuo inter nos benefici essemus, constituebat. Ex quo certe illa sunt: «Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve.» Et rursus. «Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde,» et alibi. «Hoc est praeceptum meum, ut diligatis invicem.» Deinde ex eisdem intelligitur verbis, quanto ipse Christus suorum salutis studio incenderetur, quantumque cuperet omnium voluntates conciliare sibi, quando tot ac tam blandis verbis ad eorum animos penetrare conabatur, quod et re ipsa praestitit; quid enim non fecit, aut molitus est, quo sibi animos Judaeorum adjungeret? Nam et voce, et exemplo, et beneficentia, et miraculis, hortando, rogando, acrius admonendo, interdum minis, interdum precibus, nonnunquam objurgatione severiori, per se, per alios, omnes machinas adhibendo perrumpere Judaeorum cordis claustra tentavit, denique vita ipsa profundenda nostrae studuit saluti.

Quod autem sequitur: *QUIA CAPUT MEUM PLENUM EST RORE, ET CAPILLI MEI GUTTIS NOCTIUM*, eodem spectat. Nam in eo Christus causam efficacissimam affert, quo illi Ecclesiae persuadeat, quam amet ipsam, et quam se ab ipsa amari cupiat, utque nihil eorum praetermittat, quae quovis modo ad eum amorem conciliandum pertineant. Dicit enim se rore plenum, ac pluvia nocturna madidum advenire, eo scilicet translate significans, se carne suscepta nostra in humanae vitae tenebras incidisse, eisque malis affectum se esse, quibus haec vita subjicitur. Quae una res universa ea complectitur atque continet, quae nos et ad Deum amandum accendunt, et ad virtutem erudiunt. Nam quando Christus pro hominibus homo factus, humanae vitae miseras, et acerbissima mala pertulit, non est cur homines ab eo ulla in re se frustra rogari sinant, id enim ex eo sequi Paulus vidit, itaque ad Titum scribens argumenta-

tur (1): Apparuit benignitas, et humanitas Salvatoris nostri Dei omnibus hominibus erudiens nos, ut, abnegantes impietatem et saecularia desideria, juste, et pie vivamus in hoc saeculo (2). Et ut idem collegit, Deum nobis omnia donasse; quia filium suum hominem factum pro nobis in mortem dedit; sic retro nos colligemus, nihil esse quod nos non debeamus Deo, vel eo solum nomine, quod se hominem nasci voluit, et humana mala pati pro nobis, id autem est, rore madeferi, et guttis noctium perfundi.

Sed sequitur: *SPOLIAVI ME TUNICA MEA, QUOMODO INDUAR ILLA? LAVI PEDES MEOS, QUOMODO INQUINABO ILLOS?* Qua sponsae cunctatione et causificatione, illius in obediendo segnitie, et quidam animi, atque amoris languor, atque remissio subindicatur. Quae declarant aegre admissum fuisse Christum ab eo populo, in quo tunc continebatur Ecclesia, multi enim ex illo ipsum non solum spreverunt, sed etiam ingratis persecuti sunt. Atque, quemadmodum sponsus in hoc loco amore sponsae ardens, et ipsius conveniendae cupiditate inflammatus, noctu se itineri dedisse dicitur, neque tenebris impeditus, neque imbre, qui ruebat, prohibitus, utque ei pro isto officio, suum, quod tantopere testabatur, amorem, sponsa malam reddens gratiam, ipsius videndi causa id laboris, qui in veste posita iterum sumenda sustinetur, levissimus certe qui est, subire volebat; sic tunc pro carne nostra suscepta, proque vita aerumnosa nostri causa laboriosissime a Christo acta, Judaei studia voluptatis et ambitionis, quae aditum illi ad ipsorum corda obstruebant, noluerunt deserere, vocatique ab illo, et ad epulas Evangelii lautissimas invitati, morandi atque non veniendi causas ineptissimas nexuerunt: et, ut apud Lucam scribitur (3), alius dixit: «villam emi, et necesse habeo exire, et videre illam, rogo te habe me excusatum: et alter dixit: juga boum emi quinque, et eo proba-

(1) Titum II. (2) Rom. VIII. (3) Luc. XIV.

re illa; rogo te habe me excusatum: et alius dixit: uxorem duxi, ideo non possum venire; quod et Joannes aperte testatur sic dicens (1): «Veruntamen et ex principibus multi crediderunt in eum, sed propter Phariseos non confitebantur, ut e synagoga non ejicerentur; dilexerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam Dei.» Itaque haec sponsae cunctatio, maximae illius Ecclesiae partis aversum a doctrina, et oratione Christi animum indicat, clareque ostendit id, quod evenit, fore ut ille populus Christi vocem gravate ad suas aures admitteret.

Sed sequitur: DILECTUS MEUS MISIT MANUM SUAM PER FORAMEN; ET VENTER MEUS INTREMUIT AD TACTUM EJUS. Quia avertentibus se Judaeis, et aures suas voci Christi occudentibus, neque se levare volentibus de cupiditatum suarum lecto, in quo tenebris erroris involuti jacebant, Christus tamen, jure ob id dilectus vocatus, perstitit in vocando. Itaque, ut hic sponsus fingitur, cunctante sponsa, qua januae clavis immittitur, missis digitis, pessulum ostii amovere voluisse: sic ipse peculiari vi in corda aliquorum incubuit, ipsosque ita permovit, nulla ut res illos ab aperiendo, id est, ab amando et credendo retardare potuerit.

Quare addit: ET VENTER MEUS INTREMUIT AD TACTUM EJUS, aut ut in Hebraeo dicitur: ET VISCERA MEA INFREMUERUNT AD TACTUM EJUS. Nam viscera sua Ecclesia vocat praecipuas partes suas, et eas, quibus praecipue vita consistit, hoc est, homines eos, qui, cum eorum Deus corda aperuisset, vocanti Christo se audientes praebuerunt, quales fuerunt Apostoli et alii Christi discipuli, e quibus Evangelica Ecclesia primo constitit. Nam sicut mare procellosum ventis agitatum infremuit, et fluctibus fervet, ac se ipsum non capit; sic illi Spiritus Sancti flatu commoti, ipso Christo in eorum animis insinuante se, et miros in eis motus ciente, ardere coeperunt in fide et amore Christi, us-

(1) Joan. XII.

que eo, ut omnibus aliis abjectis rebus, in uno quaerendo, et sequendo Christo, omnem suum studium posuerint; quorum ex persona sunt, quae sequuntur: SURREXI, UT APERIREM DILECTO MEO; MANUS MEAE STILLAVERUNT MYRRHAM, ET DIGITI MEI PLENI MYRRHA PROBATISSIMA. Nam hi statim atque eorum aures Christi vocibus circumsonarunt, et manus ejus immissa per foramen, id est, ejus vis occulta ipsorum animos perculit, surrexerunt, id est, neglectis iis, in quibus quasi in lectulo quiescebant, bonis, unum admiraverunt Christum. Itaque surrexerunt, ut aperirent januam dilecto, id est, ut non solum ipsum ad se intromitterent, quem jam in animis habebant flammam amoris atque fidei subjicientem ipsis, sed ut in omnium mentes eundem insinuarent, utque cunctorum corda claustris infidelitatis remotis patere Christo facerent.

Quod autem additur: MANUS MEAE STILLAVERUNT MYRRHAM, ET DIGITI MEI PLENI MYRRHA PROBATISSIMA. Quo significatur sumpto vasculo myrrhae pleno accessisse sponsam ad fores intromissionis sponsum, et myrrha introeuntem perfusuram. Sed dum festinat vasculum confregisse, et ostii pessulum cui manum admoverat, myrrha imbuisse, quantum ad interiorum, de qua agimus, intelligentiam pertinet, ea myrrhae probatissimae effusione, qua manus eorum qui Christo fores aperiebant, imbutae sunt, primo demonstratur, qui Apostolorum hortatu inducti, erexerunt se ut intrare ad ipsos volenti Christo aperirent, eos in ipso intromissionis ejus, id est, conversionis eorum ad ipsum initio, gravi dolore correptos esse, quod spretus antea ab eis Christus, atque occisus fuisset. Myrrha enim in his litteris poenitentiae acerbiter significat. Quod et evenit. Nam in Actis, de iis, quos prima Petri concio ad Christi fidem adduxit, qui ter mille numero fuerunt, scribitur in hunc modum (1): «His auditis compuncti sunt cor-

(1) Acto. II.

de, et dixerunt ad Petrum, et ad reliquos Apostolos: quid faciemus viri fratres? quibus Petrus: Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi: et in Apocalypsi etiam scribitur (1): Et plangent super eum omnes tribus terrae, et videbunt in quem confixerunt. Deinde declaratur eorum, qui Christi et Apostolorum vocibus ad fidem conversi sunt, atque adeo Apostolorum ipsorum virtutem, odorem instar myrrhae ex se spirasse mirabilem, eumque latissime propagasse cunctis hominibus eorum admirantibus sanctitatem, ut commemoratur in Actis (2). Nam quoniam illi erant summa religionis capita et Ecclesiae Evangelicae prima germina, e quibus propaganda erat Ecclesia, et per totum orbem diffundenda, ideo oportuit, non solum ut egregia sanctitate pollerent ipsi, sed etiam ut in sanctitatis maxima opinione essent apud omnes; quod et alio translationis genere Christus significavit, eos cum nominavit lucem, sic dicens: Vos estis lux mundi (3). Et Paulus eodem, quo scribit: «Bonus odor Christi sumus in omni loco.»

Sequitur: PESSULUM OSTII MEI APERUI DILECTO MEO, AT ILLE DECLINAVERAT ATQUE TRANSIERAT. Transierat nimirum, quia quando Judaei Apostolorum suasu converti ad fidem Christi coeperunt, et Evangelicam Ecclesiam conficere, jam Christus in coelum receptus apud homines esse desierat. Vel certe quia aperiendi istud verbum, Ecclesia illa Christi, id est, Apostoli atque Discipuli, non tam referunt ad se, quam ad alios Judaeos, in quorum animos introducere Christum cupiebant. Itaque quo significarent se in illis maxima ex parte lusisse operam, quod nullis suis monitis, ut Christo aditum patefacerent, adduci potuerunt, surrexisse se quidem dicunt, et manum januae admovisse, aperuisse fores denique, hoc est, multum operae, et studii posuisse in eo, ut corda Judaeorum Christo paterent; at

(1) Apoc. i. (2) Acto. v. (3) Matth. v.

Christum maximae partis ipsorum perversione animi et obstinatione neglectum, alio declinasse. «Quod et illae Pauli voces significant. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, et indignos vos iudicatis aeternae vitae, ecce convertimur ad gentes.» Nam quos Evangelii praecones, eorum perfidia exclusi praetereunt, ab iis vere Christus declinat, sed quamvis plurimi Judaeorum Christianae assentiri doctrinae noluerunt, et ob id abiisse Christum, et ab illis discessisse Ecclesia videbat, non tunc ipsa destitit quaerere Christum in illis, id est, non destitit iterum ac saepius amore Christi incensa, non solum Hierosolymis, sed etiam per omnes urbes Judaeae, nec in Judaea tantum, sed omnibus in locis, in quibus erant dispersi Judaei, ipsos ad Christi cultum et amorem vocare, ut in Actis Apostolorum variis in locis scribitur, idque significant, quae sequuntur: ANIMA MEA LIQUEFACTA EST, UT LOQUUTUS EST: QUAESIVI ET NON INVENI ILLUM: VOCAVI ET NON RESPONDIT MIHI. Nam Christi amor cordibus illorum fidelium inclusus, eum postquam loquentem audierunt, eique assensi sunt, ipsos conquiescere non sinebat, perurgebatque ipsos Dei charitas, ut de se Paulus scribit, usque eo ut saepius repulsi, speque frustrati sua saepissime, tamen pergerent Christum in Judaeorum cordibus quaerere. At quia ad extremum luserunt operam, Judaeis maxima ex parte Christo fidem non habentibus, id ut significetur, Ecclesia subjungit: QUAESIVI, ET NON INVENI ILLUM, VOCAVI ET NON RESPONDIT MIHI. Quia quaesitus cum esset a discipulis ejus, non est inventus inesse in Judaeis, et vocatus ab eisdem responsum nullum reddidit, id est, nullo edito signo monstravit se in eorum Judaeorum animis habitare; imo potius longissime abesse ab ipsis, apertissimis documentis ostendit.

Non solum eum amore complexi illum non sunt, sed et acerbissimo prosequuti sunt odio, nec solum ad corda sua non admiserunt illum, sed et studiose a suis animis fidem

illius repulerunt, viasque omnes summo studio adhibito obstruxerunt, quibus accedere ad ipsos poterat, non tantum Christo inimici facti, sed et iis, qui illum annunciabant, hoc est, qui in ipsorum mentibus illum insinuare cupiebant, redditi infestissimi, quare addit sponsa: **INVENERUNT ME CUSTODES, QUI CIRCUMEUNT CIVITATEM: PERCUSSE- RUNT ME, ET VULNERAVERUNT ME: TULERUNT PALLIUM MEUM CUSTODES MURORUM.** Nam custodes civitatis sacerdotes sunt, et Judaeorum principes, quibus commissa reipublicae erat cura. Nam ii Ecclesiam Christi, idest, eos omnes, qui in aliorum mentibus introducere cupiebant Christum, malis gravissimis affecerunt, ob id ipsum, quia Christum in aliis quaerebant. Nec enim sponsa aliam ob causam sibi a custodibus plagas fuisse illatas dicit, nisi quia cupide suum sponsum quaerebat. Quantum autem hoc congruat cum ipsa re, quamque ex illa dictum sit, et expresum, in lib. Act. Apostolicorum (1) perspicitur, in cujus capite iv sic dicitur: «Loquentibus illis ad populum supervenerunt sacerdotes et magistratus templi, et Saducaei, dolentes quod docerent populum, et annuntiarent in Jesu resurrectionem ex mortuis, et injecerunt in eos manus, et posuerunt in custodiam,» et quae sequuntur: et in capite viii, ix et xii (2) plagae, quibus affecerunt ipsos, commemorantur, vere ut sponsa dicat, dum Christum quaerit, id est, Christum Judaeis annuntiat, eum ut in eorum cordibus inveniat, in custodes murorum, id est, in gravissimos Christi incidisse hostes, qui quo ipsam averterent a quaerendo nihil non moliti sunt. Quos autem custodes civitatis vocat, eosdem murorum custodes nominat, hoc est, bis nominat ipsos, quo doceat duorum populorum acerbissima odia Christum excitasse adversum se, primo Judaeorum deinde gentium. Nam utrique et variis modis et longo tempore Ecclesiam vexarunt. Nec vero sine causa

(1) Acto. iv. (2) Actor. viii, ix et xii.

est, quod et plagas sibi illatas memorat, et ablatum pallium esse dicit, ut in altero corporis cruciatus, in altero publicationem et direptionem bonorum significet, aut certe alterum ad apertos suos hostes refert, alterum ad occultos inimicos, id est, ad haereticos, et id genus homines flagitiosos et pravos, qui ipsam charitate atque fide, quae sunt bonorum hominum vestimenta, ut eas istae literae nominant, nudare student, et certe nudant ejus permulta membra. Quod porro utrumque hostium suorum genus urbis custodiae praefuisse dicitur, eo dici quod sua vox, suumque quaerendi Christum in aliorum cordibus studium, quod privatis hominibus maxima ex parte probatum est, et acceptum, principibus viris utriusque populi, sacerdotibus Judaeorum et Romanorum Imperatoribus potissimum fuit ingratum, et invisum. Sed illi sua odia suamque saevitiam in Ecclesiam expromere potuerunt; at vocem ei eripere, aut silentium ipsi imponere nullo modo potuerunt; quo magis enim ipsam opprimebant, eo elatius illa vociferabatur, id est, eo clarius Christum annunciabat: idque mirifice expriment, quae sequuntur: **ADJURO VOS FILIAE HIERUSALEM, SI INVENERITIS DILECTUM, UT RENUNCIETIS EI, QUIA AMORE LANGUEO.** Plagis enim sponsa affecta et pallio spoliata, neque cum custodibus expostulat de accepta injuria, neque eos orat ut ablatam vestem sibi restituant, neque apud quemquam alium suum casum lamentatur, sed ad eas conversa foeminas, quae sibi clamanti obviam venerunt, id unum eas orat ut de amore suo sponsum certiorrem faciant, in eum si quando forte fortuna inciderint, quia profecto Ecclesia illa Evangelica, id est, illi Ecclesiae iri, qui tanta animi constantia, repugnantibus, et cuncta minitantibus, et acerbissima mala inferentibus mundi principibus, victricia signa Christi toti orbi intulerunt, id est, ipsum annuntiarunt universis hominibus, quamvis gravissime vexati, quamvis ferro atque igne appetiti, tamen neque se contra hostes armarunt suos, ne-

que eos unquam ulti sunt, neque saltem, ut eorum a se vim et injuriam repellerent, copias aliquas collegerunt, aut aliorum opem rogarunt, sed ad omnes illorum aggressiones, impressiones, insultus, ad intentas ab illis neces atque cruciatus illud opposuerunt unum: Christianus sum, Christum profiteor; vitam eripies, hanc vocem, hanc fidem nunquam eripies: omnia amittere possum, ut autem a Christo annunciando, amando, quaerendo desistam, induci non possum: licet me appetas malis omnibus, tamen hoc unum, et hoc semper a me audies: ADJURO VOS FILIAE HIERUSALEM, SI INVENERITIS DILECTUM MEUM, UT NUNCIETIS EI QUIA AMORE LANGUEO. Cui illae. QUALIS EST DILECTUS TUUS EX DILECTO, O PULCHERRIMA FOEMINARUM? QUALIS EST DILECTUS TUUS EX DILECTO, QUIA SIC ADJURASTI NOS? Quia enim proxime superioribus sponsae verbis illius in quaerendo Christo, id est, cunctis hominibus annunciando studium, a quo studio nullis rebus adversis removeri potuit, ostensum est, ideo consentaneae hac sponsae comitum oratione ostenditur ejus illud studium non inane omnino, aut inutile fuisse. Inducuntur enim Hierosolymitanae quaedam foeminae de dilecto ipsius rogantes ipsam, quarum in persona illi significantur Judaei atque Gentiles, quicumque Christi praeconum commoti vocibus eis adhaeserunt, et se ab eis disciplinam Christianam exacte doceri vehementer optarunt, in quorum scilicet cordibus ingressa fides alte radices egit. Itaque ii ad Doctores Evangelii conversi, eos primum pulcherrimos nominant (1). Nam et Esaias de eisdem scribit: «Quam pulchri super montes pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona;» iis enim, quorum Deus aperire corda incipit ad credendum in Christum, doctrina et sermone, quae de eo est, nihil videtur esse pulchrius: atque iidem ardentissimo amore eos colunt, qui id lumen mentibus ipsorum inferunt. Ex quo

(1) Esai. LII

illa sunt, quae Paulus ad Galatas, et Lucas in Actis scribunt, ille de Galatis (1): «Testimonium perhibeo vobis, si fieri posset, oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi. Hic de Ephesiis: «Magnus autem fletus factus est omnium, et procumbentes super collum Pauli osculabantur eum. (2)» Deinde rogant eos ut se doceant, qualis sit dilectus iste, id est, volunt ut exactius ipsis exponant totam rationem et doctrinam Christi.

Quorum votis sponsa in eorum persona obsequens, ita respondet: DILECTUS MEUS CANDIDUS ET RUBICUNDUS, ELECTUS EX MILLIBUS. Describit enim sponsi sui corporis elegantiam. Venustissimum quemdam, et omnibus modis speciosissimum depingens juvenem, ut ejus sub imagine Christi vitae, atque omnium actionum ejus praestantiam et excellentiam ante oculos ponat. Itaque id primum universe dicit, deinde per singulas partes exsequitur. In quo adverti primo debet quantum in cognitione rerum divinarum jam haec Evangelica Ecclesia profecerit, quantumque ipsa se in hac re superarit, aliarum ejus, quae praecesserunt aetatum ratione habita. Nam sponsa ante hunc locum, modice aut intra modum potius sponsum laudabat, de illius odore bono non nihil dicebat; attingebat dulcedinem amorum ejus, formae ipsius praestantiam obiter perstringebat: commemorabat pernicitatem in cursu: at ejus corporis, atque membrorum totam compositionem nusquam, praeterquam hic, exacte descripsit, quia antequam ad istam aetatem perveniret, minus ipsa Deum cognoscebat. Nam ad haec Evangelii tempora proprie illa Esaias pertinent (3) «Et replebitur omnis terra scientia Domini.» Illaque Jeremiae: Et erunt omnes docibiles Dei, et cognoscent me omnes a minimo usque ad maximum. Nam Deus eo in tempore humana vestitus carne, primo visus est ab hominibus. Deinde est et hoc diligenter considerandum, spon-

(1) Ad Gala. IV. (2) Acto. XX. (3) Esai. XI.

sam, id est, conventum Apostolorum et Christi praedicatorum rogatum de omni Christiana ratione atque disciplina, eam ut perfecte explicaret, unius Christi graphice descriptam imaginem atque formam in medium protulisse. Nam neque Hierosolymitanae foeminae, id est, ii, qui se numero fidelium adscribi cupiebant, praeter sponsum quidquam discere avent: neque Ecclesia, id est, Evangelici Doctores ipsos aliquid aliud praeter Christum docent, quo intelligatur Christianam disciplinam in uno Christo tradendo, illustrando, explicando, nostris pectoribus inserendo, totam versari, idque unum Evangelio effici atque quaeri, ut qui ei fidem habet, in Christum evadat, id est, ita plane ipsum referat, ut effectus unum pene cum ipso, in eo magis, quam in se vivat. Itaque Paulus totius suae doctrinae summam proponens, dicebat (1): Praedicamus Christum, et hunc crucifixum (2). Et alibi: Nihil arbitratus sum apud vos scire praeter Christum, et hunc crucifixum. Et rursus ad Romanos scribens (3): finis legis est Christus. Et ad Galatas (4): Filioli, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.

Ejus igitur in cognitionem auditores ut sponsa inducat, sic dicit. DILECTUS MEUS CANDIDUS ET RUBICUNDUS, ELECTUS EX MILLIBUS. In quo a colore exorsa dicere, qui ut in corpore e temperatura ipsius existit, sic ad Christi rationem translatum id in eo significat, quod e complexu duarum naturarum, e quibus temperatus est, resultat, nimirum illum concentum humani atque divini, Graeci quod apto vocabulo θεοάνθρωπος nominant, itaque ab eo exorsa vitae ejus omnes partes exsequitur, nativitatem, pueritiam, docendi a baptismo factum initium, doctrinae genus ipsum, sermones coelestes, admiranda opera, mortem, crucem, sepulturam, in vitam reditum, denique ascensum in coelum, quae res Christianam continent disciplinam, uti et

(1) I. Cor. I. (2) I. Cor. II. (3) Romano. x. (4) Gal. ult.

Paulus insinuat, qua dicit (1): Notum autem vobis facio fratres Evangelium, quod praedicavi, et subjungit, tradidi enim vobis imprimis, quod et accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas, et quia sepultus est, et quia resurrexit tertia die secundum scripturas, et quia visus est Cephe, et post hoc undecim.

Nam de nativitate ejus est, quod ait: CAPUT EJUS AURUM OPTIMUM. Nam ut a capite omne initium motus ducitur, sic vitae a nativitate, quae certe in Christo instar auri fuit, quia qua die natus est inter homines, ex eo die hominibus aurea fluxerunt saecula.

Quod autem addit: COMAE CAPITIS EJUS SICUT ELATAE PALMARUM, NIGRAE QUASI CORVUS, ad ejus sub parentibus aetam pueritiam, atque juventutem significandam pertinet, ista enim nativitati successerunt, sicuti et comae a capite fluunt, et elatis palmarum sunt similia, quia acta sub patria potestate. Nam elatae tenera palmae germina sunt ex Hesycho, et sunt nigrae quasi corvus, quia in obscuro transacta luce historiae caruerunt. At oculi, id est, ejus vitae ea pars, quam in oculis egit omnium, quando se in publicum dedit, ac doctrinae, sanetitatisque suae lumen universis praeferre coepit: SICUT COLUMBAE SUPER RIVULOS AQUARUM, QUAE LACTE SUNT LOTAE, ET RESIDENT JUXTA FLUENTA PLENISSIMA. Vel quia a columba, et a Jordane eam orsus est fluvio, vel certe quia illa parte vitae Christus, quae in se continebat Spiritus Sancti dona, quorum columba et aqua sunt symbola, ea in aspectum atque in lucem protulit.

Illam autem, quae de genis sponsa subjicit, dicens: GENAE ILLIUS SICUT AREOLAE AROMATUM CONSITAE A PIGMENTARIIS, et quae de labiis, cum dicit, LABIA EJUS LILIA, DISTILLANTIA MYRRHAM PRIMAM, Christi in ea parte vitae consuetudinis cum hominibus modum, tum ejusdem doctri-

(1) I. Cor. xv.

nae genus et rationem significant. Nam animi pudentis habitus in genis perspicitur, quare genae in Christo ejus externum translate notant habitum, quod ad consuetudines, quod ad congressus, quod ad modum in omni actione, motu, gestuque pertinet. Et dicuntur esse sicut areolae aromatum, in quibus varii visuntur flores, albi, purpurei, lutei, in unam pulchri speciem apte conspirantes, quo intelligatur ea omnia in Christi ex humili et gravi decentissime temperata prorsus fuisse venustissima. Qua de re Esaias scribit (1): «Non clamavit, non audietur vox ejus foris, calamum quassatum non conteret, linum fumigans non extinguet, in veritate educet iudicium, non erit tristis, neque turbulentus.» Itaque genae consuetudinis Christi modum significant: labia porro doctrinae declarant genus in eo, quod ex liliis similia esse, et stillare dicuntur myrrham primam; nam myrrheus amaror ad veritatem, quae nimis quam amara multis est, transferri in his litteris solet: lilia autem rubentia, nam est, ut supra diximus, liliorum genus quoddam purpureum, significant Christi singula verba lita fuisse amore ardentissimo. Utrunque autem declarant, ita ipsum in utroque servasse modum, ut neque severa dicendo ab humanitatis comitate discesserit, neque dum amori, comitatuque servit, de veritatis severitate quidquam remiserit.

Sed de doctrina haec; de operum autem ejus, id est, de rerum ab ipso mirabiliter patratarum magnitudine, id quod sequitur: *MANUS EJUS TORNATILES AUREAE, PLENAE HYACINTHIS*, aut ut ex hebraeo quidam verterunt, *MANUS EJUS ORBES AUREI IN QUORUM PLENITUDINE THARSIS*. Quasi dicas ornatas manus ejus esse annulis aureis, quorum in palla tharsis pretiosus lapillus esset inclusus. Quo significetur quae Christus fecit opera, in quibus naturae leges praetergressus est, supra omnem modum fuisse admiranda. Sed

(1) Esai. xxiv.

nihil admirabilius, nihil arcanis sacramentis foecundius ejus morte ac sepultura fuit, quae tamen eorum, quae Christo acciderunt, abjectissima, esse visa sunt, ut et venter contemptissima humani corporis videtur esse pars.

Itaque de his recte subjungit: *VENTER EJUS EBURNEUS, DISTINCTUS SAPPHRIS*. Venter ejus, id est, sepultura ejus atque crux, sic nominatae, vel quod infirmum quiddam ut venter, uti diximus, vel certe, quod ut in ventre vitalia fere omnia continentur, utque in eo congeruntur omnis generis cibi, sic in Christi sepultura atque cruce conclusi, et tanquam congesti fuimus omnes. Una enim cum illo et in crucem sublato, et terrae postea mandati fuimus, sepulturaque affecti, ut ex eo, quod ipsi utroque in tempore accidit, nos, qui in illo ineramus affecti, quod mori dignum in nobis erat, et terrae mandandum, id extingueretur atque sepeliretur totum, eoque extincto ac sublato de medio, suus animo redderetur nitor gemmeus atque eburneus, id est, noster animus enitesceret atque splenderet gemmis magis atque ebore. Quod si occasus Christi ac sepultura talis, qualis quaeso ad vitam reditus? Et si ea dignitate est infirmitas, fortitudinis quanta erit virtus? *CRURA INQUIT EJUS MARMOREA SUPER BASES AUREAS*. Nam in cruribus, resurrectionis Christi a morte exemplum atque symbolum inest, ea enim erexit se ab occasu Christus, et stetit firmus, qui antea ceciderat. Et ut marmoreum quod est; flecti nequit, sic illa docuit se neque morte, neque inferno vinci potuisse, sed utroque superato hoste, et praeterea devictis, ac sub jugum missis aliis omnibus inimicis, emicuit victor iis splendoribus circumfusus, quos amissurus nunquam esset, auri ut nitor indeficiens est. Ex quo ea crura basi aurea fulta esse dicuntur.

Et praeterea additur: *SPECIES EJUS UT LIBANUS, ELECTUS UT CEDRI*. Talis enim apparuit, quando terras relinquens in coelum ascendit ad patris consessurus dexteram. Is namque ascensus atque consessus proceritas Christi est,

qua certe inter omnes eminet, uti Cedrus, Libanusve in suo quisque genere reliquos altitudine superant. GUTTUR denique EJUS SUAVISSIMUM, id est, spiritus is, quo suos afflavit, ipsum quando de coelo misit, qui quoque ideo guttur nominatur, quod Deo digna verba ori nostro suppeditet, quodque spiretur, ut anima spiratur ea, quae gutture ducitur, is ergo gutture Christi ductus, et in Apostolos effusus, spiritus suavissimus est; aut ut dicitur in hebraeo id, ejus palatum dulcedines, quoniam non uno dulcis est modo, sed innumeras habet dulcedines, ex quo id est, quod subjicitur, ET TOTUS DESIDERABILIS. Totus scilicet Christus ipse, quando ipsa ejus nativitas, ipsa vita, mors ipsa, a morte exsurrectio, in coelum ascensus, Spiritus Sancti de coelo missio, denique quidquid nostri causa egit, passusve est, utilissimum atque optatissimum nobis accidit. TALIS, itaque sponsa ait, EST DILECTUS MEUS, ET IPSE EST AMOR MEUS, FILIAE HIERUSALEM. Quam illae de integro rogant dicentes: QUO ABIIT DILECTUS TUUS, O PULCHERRIMA MULIERUM? QUO DECLINAVIT DILECTUS TUUS, ET QUAEREMUS EUM TECUM? In quo, dum suam operam sponsae istae foeminae pollicentur, et se una cum illa sponsum quaesituras testantur, aperte significant, se illius oratione commotas, et sponsi ipsius, de cujus pulchritudine audierant, amore correptas, illius inveniendi et ipsas cupiditate teneri, id est, significant, Ecclesiae, id est, Apostolis, ac Discipulis de Christo concionantibus gentes, quarum istae foeminae personam gerunt, assensas, amare coepisse Christum, et una cum Apostolis incubuisse in studium inveniendi ipsius, id est, in studium promerendi illum, et imitandi, et ad se ipsos introducendi, ideoque dicunt: ET QUAEREMUS EUM TECUM. Nee vero quaeremus dicunt simpliciter, sed tecum quaeremus, quo constet Christum recte quaeri, inveniri, nisi Ecclesia et comite, et duce, non posse. Quod autem istae gentes Ecclesiam rogant, ut se doceat, quo Christus discesserit, id tribus interpretari modis possumus, quos singu-

los latius explicabimus. Primus; requirunt, cum hoc dicunt, quod ad perfectam doctrinam videbatur deesse sibi. Nam Evangelicae doctrinae partes sunt duae; una, quae mentem illustrat, altera, quae mores animi fingit et firmat, et quoniam de prima satis dictum est in iis, quae proxime supra de sponsi forma et pulchritudinis praestantia dicta sunt, reliquum erat, ut aliquid diceretur de secunda. Id ergo sponsa rogatur. Nam quaerere quo abierit sponsus, est quaerere quibus in locis grate versetur, quos animi mores amet. Nam Christum versari in iis, quos diligit, certum est, ipso dicente (1): «Et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus.» Itaque de hoc Ecclesiam rogant ad Christum modo conversae gentes, quibus in persona sponsae capite sequenti Ecclesia respondet.

(1) Joan. xiv.

CAPUT VI

1. Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum, ut ibi pascatur in hortis, et lilia colligat.
2. Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia.
3. Pulchra es, amica mea, suavis, et decora sicut Hierusalem: terribilis ut castrorum acies ordinata.
4. Averte oculos tuos a me, quia ipsi me avolare fecerunt. Capilli tui sicut grex caprarum, quae apparuerunt de Galaad.
5. Dentes tui sicut greges ovium, quae ascenderunt de lavacro, omnes gemellis foetibus, et sterilis non est in eis.
6. Sicut cortex mali punici, sic genae tuae absque occultis tuis.
7. Sexaginta sunt Reginae, et octoginta concubinae, et adolescentularum non est numerus.
8. Una est columba mea, perfecta mea: una est matri suae, electa genitrici suae: viderunt eam filiae: et beatissimam praedicaverunt Reginae, et concubinae; et laudaverunt eam.
9. Quae est ista, quae progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut Luna, electa ut Sol, terribilis ut castrorum acies ordinata?
10. Descendi in hortum nucum ut viderem poma convallium, et inspicerem si florisset vinea, et germinassent mala punica.
11. Nescivi: anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab.
12. Revertere, revertere, Sulamitis: revertere, revertere, ut intueamur te.

PRIMA EXPLANATIO

DILECTUS MEUS DESCENDIT IN HORTUM SUUM. Cur per urbem tam sollicitè quaerebat ipsum, si descendisse sponsum in hortos sponsa cognoverat? Ergo haec non ita accipienda sunt, quasi id ante novisset sponsa, sed quasi nunc primum, vel audita sponsi voce, vel viso aliquo ejus alio signo cognoscat, et ex eo signo, voceve, gaudio nec opinato correpta, in haec verba prorumpat: DILECTUS MEUS DESCENDIT IN HORTUM SUUM AD AREOLAM AROMATUM, UT IBI PASCATUR IN HORTIS, ET LILIA COLLIGAT. Quibus quidem verbis sibi ipsa quodammodo gratulatur de eo, quod suum

virum invenerit: vel certe subaccusat se ipsam tarditatis, et stuporis, quod sibi, per sexcenta loca virum quaerenti, de horto cogitare non succurrisset: itaque dicit: Sed o me stultam et caecam, quam nunquam subierit cogitatio de horto. Hem in horto ille, quemadmodum certissimis signis percipio, versatur.

Dicit autem, DESCENDIT, quia locus et tanquam *παρυγή* hujus dramatis constituitur Hierosolymis, quae in edito montis loco sita, ejus montis ad radices hortos habebat, et pomaria amoenissima. Igitur ut illum ascendentem et appropinquantem aspexit, quod in re cupide quaesita, et praeter spem inventa, fieri saepe solet, prae gaudio animi impos exclamat: EGO DILECTO MEO, ET DILECTUS MEUS MIHI, QUI PASCITUR INTER LILIA. Cui ille, ex quo jam rediisse intelligitur, ita respondet: PULCHRA ES, AMICA MEA, SUAVIS ET DECORA, UT HIERUSALEM, TERRIBILIS, UT CASTRORUM ACIES ORDINATA. Suavis in Hebraeo non adjectivum nomen esse videtur, sed urbis nomen proprium, nisi quod latinus interpretis notationem verbi hebraici reddere maluit, quam ipsum verbum retinere: id autem est *תרצה* Thirsa, quod a suavitate ductum urbis nomen erat regiae, atque nobilis in sorte Ephraim, in qua, antequam conderetur Samaria, Israelitici populi Reges residebant. Appellabatur autem Hebraeis Thirsa, quod Latine redditum sonat suavis: propterea quod et agri ubertate, et loci amoenitate, et aedificiorum magnificentia atque cultu, apta nimis erat ad vitam jucunde et suaviter traducendam. Hierusalem porro, et ipsa Regum Juda urbis regia fuit pulcherrima, et nobilissima omnium, non solum Syriae urbium, sed etiam Asiae prope totius. Igitur sponsus, qui superius ita copiose et accurate laudavit sponsam, nullum ut neque caeteris, neque adeo ipsi sibi uberius ipsam laudandi locum videretur reliquisse, se ipse nunc aggreditur superare, et superioribus laudibus, quibus videbat nihil addi posse, magnum etiam nunc addere parat laudum cumulum. Non

CAPUT VI

1. Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum, ut ibi pascatur in hortis, et lilia colligat.
2. Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia.
3. Pulchra es, amica mea, suavis, et decora sicut Hierusalem: terribilis ut castrorum acies ordinata.
4. Averte oculos tuos a me, quia ipsi me avolare fecerunt. Capilli tui sicut grex caprarum, quae apparuerunt de Galaad.
5. Dentes tui sicut greges ovium, quae ascenderunt de lavacro, omnes gemellis foetibus, et sterilis non est in eis.
6. Sicut cortex mali punici, sic genae tuae absque occultis tuis.
7. Sexaginta sunt Reginae, et octoginta concubinae, et adolescentularum non est numerus.
8. Una est columba mea, perfecta mea: una est matri suae, electa genitrici suae: viderunt eam filiae: et beatissimam praedicaverunt Reginae, et concubinae; et laudaverunt eam.
9. Quae est ista, quae progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut Luna, electa ut Sol, terribilis ut castrorum acies ordinata?
10. Descendi in hortum nucum ut viderem poma convallium, et inspicerem si florisset vinea, et germinassent mala punica.
11. Nescivi: anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab.
12. Revertere, revertere, Sulamitis: revertere, revertere, ut intueamur te.

PRIMA EXPLANATIO

DILECTUS MEUS DESCENDIT IN HORTUM SUUM. Cur per urbem tam sollicitè quaerebat ipsum, si descendisse sponsum in hortos sponsa cognoverat? Ergo haec non ita accipienda sunt, quasi id ante novisset sponsa, sed quasi nunc primum, vel audita sponsi voce, vel viso aliquo ejus alio signo cognoscat, et ex eo signo, voceve, gaudio nec opinato correpta, in haec verba prorumpat: DILECTUS MEUS DESCENDIT IN HORTUM SUUM AD AREOLAM AROMATUM, UT IBI PASCATUR IN HORTIS, ET LILIA COLLIGAT. Quibus quidem verbis sibi ipsa quodammodo gratulatur de eo, quod suum

virum invenerit: vel certe subaccusat se ipsam tarditatis, et stuporis, quod sibi, per sexcenta loca virum quaerenti, de horto cogitare non succurrisset: itaque dicit: Sed o me stultam et caecam, quam nunquam subierit cogitatio de horto. Hem in horto ille, quemadmodum certissimis signis percipio, versatur.

Dicit autem, DESCENDIT, quia locus et tanquam *παρυγή* hujus dramatis constituitur Hierosolymis, quae in edito montis loco sita, ejus montis ad radices hortos habebat, et pomaria amoenissima. Igitur ut illum ascendentem et appropinquantem aspexit, quod in re cupide quaesita, et praeter spem inventa, fieri saepe solet, prae gaudio animi impos exclamat: EGO DILECTO MEO, ET DILECTUS MEUS MIHI, QUI PASCITUR INTER LILIA. Cui ille, ex quo jam rediisse intelligitur, ita respondet: PULCHRA ES, AMICA MEA, SUAVIS ET DECORA, UT HIERUSALEM, TERRIBILIS, UT CASTRORUM ACIES ORDINATA. Suavis in Hebraeo non adjectivum nomen esse videtur, sed urbis nomen proprium, nisi quod latinus interpretis notationem verbi hebraici reddere maluit, quam ipsum verbum retinere: id autem est *תרצה* Thirsa, quod a suavitate ductum urbis nomen erat regiae, atque nobilis in sorte Ephraim, in qua, antequam conderetur Samaria, Israelitici populi Reges residebant. Appellabatur autem Hebraeis Thirsa, quod Latine redditum sonat suavis: propterea quod et agri ubertate, et loci amoenitate, et aedificiorum magnificentia atque cultu, apta nimis erat ad vitam jucunde et suaviter traducendam. Hierusalem porro, et ipsa Regum Juda urbis regia fuit pulcherrima, et nobilissima omnium, non solum Syriae urbium, sed etiam Asiae prope totius. Igitur sponsus, qui superius ita copiose et accurate laudavit sponsam, nullum ut neque caeteris, neque adeo ipsi sibi uberius ipsam laudandi locum videretur reliquisse, se ipse nunc aggreditur superare, et superioribus laudibus, quibus videbat nihil addi posse, magnum etiam nunc addere parat laudum cumulum. Non

enim ut antea ex agro atque rustica re similitudines ducit, aut capreas jam, hoedosve, aut mala punica loquitur; sed urbes, et eas omnium pulcherrimas et nobilissimas urbes, ad similitudinem confert. Etenim ea erat sponsae pulchritudinis magnitudo, ea oris atque corporis totius majestas, aut certe ea videbatur ipsi esse, tamque illius augusta imago ei, et obversabatur ob oculos, et per oculos in animum introibat, ut ea quanta esset non posse declarari putaret, nisi similitudine earum rerum, quae non solum pulchrae, sed amplae etiam, et multa rerum varietate praeditae essent, quaeque augustissimam speciem haberent, quales sunt urbes regiae, et cum murorum, porticum, templorum, turrium, reliquorumque aedificiorum magnitudine, et varietate spectabiles, tum civium numero, et populi universi frequentia, caeterarumque abundantia rerum, quae ad vitae cultum spectant, insignes.

Ex quo etiam genere est illud, quod sequitur: TERRIBILIS UT CASTRORUM ACIES ORDINATA. In quo non tam a pulchritudine sponsam laudat, quamquam et id quoque, est enim omnium pulcherrima res, maximeque aspici digna militum acies instructa, quam etiam laudat ab ea vi, quae sponsae ipsi inerat, aut certe inesse sentiebat sponsus ipse, hominum animos, quamvis agrestes et feros, et ab humanitate alienos amore domandi. Sic enim militibus sub signis collocatis, ordinibusque eorum dispositis, armorum splendore, et signis militaribus acies effulgens, et ad aspectum est pulcherrima, et ad victoriam potentissima. Itaque ille sponsae vim, quae non solum ipsum incendebat, sed etiam animum eripiebat ipsi, atque ut prisce loquar, mentem expectorabat, amplius vix ferens, jure quod sequitur, addidit: AVERTE OCULOS TUOS, QUIA IPSI ME AVOLARE FECERUNT. Quid enim aliud post tam exaggeratas laudes dicere posset, magis consentaneum quod esset, quam ut, manu in altum sublata, eaque versus sponsam opposita, vultuque et oculis leviter aversis ab ea, eidem

diceret, ut averteret ab ipso oculos tantisper, dum se colligit, dum respirat: incendi enim se illius luminibus, peruri, rapi denique, et extra se prope constitui. Quod quamvis petat, tamen nihil est quod minus fieri velit, sed petit eo, ut ista ratione eleganter doceat, nihil esse quod ab ipso obtinere sponsa sua non possit, seque totum in illius esse potestate. Itaque amplificavit, et exaggeravit sponsae oculorum pulchritudinem, multo magis quam si illustriores stellis eos esse dixisset. At avolare, quod Graecos secutus posuit Latinus interpres, in hebraeo est הרחיבני Harhibeni, quod verbum e verbo, superare me fecerunt, verti potest. Ergo hoc veteri interpreti visum est volare esse, quia qui volant, se in altum sustollunt, alii superbire id esse voluerunt; nam qui superbi, iidem etiam elati sunt, seque supra caeteros efferunt, et ita verterunt: Averte oculos tuos, quia ipsi me superbire fecerunt: verteruntque, mea quidem sententia, recte omnes ad scriptoris sententiam, sed nihil obstabat quo minus verbum etiam verbo redderetur. Nam superare me fecerunt, quod ad verbum dicitur in hebraeo, poetica inversio est, pro, me superarunt.

Sequitur: CAPILLI TUI SICUT GREX CAPRARUM, QUAE APPARUERUNT DE GALAAD. DENTES TUI SICUT GREGES OVIVM, QUAE ASCENDERUNT DE LAVACRO, OMNES GEMELLIS FOETIBUS ET STERILIS NON EST IN EIS. Quae, quoniam jam interpretati superius sumus, quod sequitur videamus. SEXAGINTA SUNT REGINAE, ET OCTOGINTA CONCUBINAE, ET ADOLESCENTULARUM NON EST NUMERUS: UNA EST COLUMBA MEA, PERFECTA MEA: UNA EST MATRI SUAE, ELECTA GENITRICI SUAE. Quibus jam verbis non tam pulchritudinem illius et venustatem commendat, suis, videlicet, et propriis laudibus satis superius laudatam, quam declarat magnitudinem erga illam amoris sui, docens ex omnibus suis uxoribus, quas plurimas habet, cum florentes aetate, tum dignitate praestantes, unam istam esse, quam ipse amet amore eximio, atque praecipuo. Sed unde isti pastori, tot uxores at-

que concubinae? Constat Salomonem plurimas uxores habuisse, etiam plures quam hic numerantur (1). Nam habuit uxores principes septingentas, trecentas vero concubinas, quae et ipsae uxores legitimae erant, sed inferioris notae, et quasi secundae classis uxores, quod sine caeremoniis et ritu solemnibus in potestatem viris dabantur, quodque plurimum, aut servae erant, aut alioqui humili loco natae, ex quo earum filii a patre non scribebantur haeredes, sicut de filiis Ceturae tertiae Abraham uxoris in Genesi legitimus (2). Igitur vel Salomon hoc loco sub persona pastoris de se ipse agit, et in se Christi personam, cujus ille typus fuit, repraesentat: vel certe haec a pastore isto dici accipienda sunt, per contentionem ad ea, quae habebat Rex Salomon, ita ut non dicat se tot uxores habere, sed cum eas habeat Salomon dicat, et affirmet illum amore in tot partes diviso varie distrahi, se in unius amore, et amplexu acquiescere: illum a plurimis foeminis amari, se nisi a sua uxore, quam eam ob causam, quod unica ipsi sit, columbam nominat, nolle diligi: multas illi voluptati esse, sibi unam esse pro multis: quidquid pulchri ac boni in universis illis divisum conspiciatur, id totum collatum in unum, atque conjunctum in sua inesse sibi videri, ideoque ipsam appellare suam perfectam: denique plura a se illam fieri, quam quanti fiant reginae illae, et concubinae omnes a Salomone: seque magis beatum esse una, quam sit beatus Salomon tam multis uxoribus.

Sequitur: *VIDERUNT EAM FILIAE: ET BEATISSIMAM PRAEDICAVERTUNT REGINAE, ET CONCUBINAE; ET LAUDAVERUNT EAM.* Quas superius adolescentulas nominavit, eas nunc filias vocat: filiae autem Hebraeis absolute dictae pro virginibus accipiuntur. Amplificat igitur, cum ista refert, sponsus vehementer laudes sponsae. Nam si ab adolescentulis, si a concubinis et reginis, id est, ab aemulis ipsa

(1) Reg. III. ca. XI (2) Gene. XXV.

laudatur, perspicuum est pulchritudinis suae, atque virtutis praestantia omnem invidiam superasse. Sed quid istae filiae, quaeso, dicunt, quomodoque illam praedicant? *QUAE EST ISTA, INQUIUNT, SICUT AURORA CONSURGENS, PULCHRA UT LUNA, ELECTA UT SOL, TERRIBILIS UT CASTRORUM ACIES ORDINATA.* Quae est profecto uberrima, et qua nulla major fingi potest laus. Nam quae res in omni rerum natura pulcherrimae sunt, Aurora, Luna, Sol, militum acies instructa, eas in unum conferunt: et quo plus artis atque venustatis haberet oratio, quasi per quosdam gradus ipsam crescere faciunt: per singula enim verba, quod sequitur verbum incrementi aliquid addit. Nam ut aurorae species pulchra sit, pulchrior certe Lunae est, Solis vero longe pulcherrima: acie porro instructa nihil fieri potest, aut speciosius, aut admirabilius. Quod autem dicunt, sicut aurora consurgens, non est ita accipiendum, quasi ipsa sponsa ascendere ab inferiori aliquo loco dicatur, sed qualis aurora apparet cum ascendit, id est, cum appetente die surgit. Nam ut Latini appetendi verbo in aurora utuntur, cum ea oritur, sic Hebraei ascendendi, ut constat ex illo: *Dimitte me, quia jam ascendit aurora* (1). Igitur qualis ea est cum consurgit, talem ipsis sponsam videri, id nimirum praedicant, et affirmant: quod ex Hebraico textu fit planius, ubi pro ascendit *נִשְׁקָפָה* verbum legitur, id est, aspicit aut apparet. *DESCENDI IN HORTUM NUCUM, UT VIDEREM POMA CONVALLIUM, ET INSPICEREM SI FLORUISSET VINEA, ET GERMINASSENT MALA PUNICA.* Haec etiam sponsi verba sunt, non, ut aliqui putarunt, sponsae, quibus ille, quo omnem laesi, aut imminuti amoris a se removeret suspicionem, et si quid offensionis in sponsae animo inerat, id ut eximeret, atque deleret totum, affer sui discessus probabilem causam: nimirum discessisse rei familiaris curandae gratia, quod praetermitti sine detrimento, et in aliud

(1) Gene. XXXIII.

tempus differri non poterat. Atque inquit, cum te tantam faciam, quantum quis plurimi potest, cujus tibi, quae de te praedicavi modo, argumento esse possunt, succensere mihi non debes, quod te cum evocassem prius atque excitassem, fores mihi jam aperire volentem reliqui; nam dum moraris, mihi succurrit rei nostrae familiaris cura. Itaque descendi in hortum nucum (a nuce arbore, in eo consita, sic dictum) descendi itaque in hortum, ut viderem poma convallium, et inspicerem, si florisset vinea, et si jam germinassent mala punica. Cui illa statim, et ad morem foeminarum respondet aptissime: NESCIVI: ANIMA MEA CONTURBAVIT ME PROPTER QUADRIGAS AMINADAB. Aut, ut ex hebraeo graeci interpretes transtulerunt, ἔθετό με ἄρματα ἀμινάδαβ, id est, posuit me currus Aminadab. Nam, inquit, quid tibi in mentem venerit, ut a me discedere velles, aut quo concesseris, nescio: illud unum scio, dum te amore perditam atque amens requiro, omnia urbis loca curriculo, eaque velocitate obivisse, ut non sint velociores currus Aminadab. Anima mea, id est, desiderium tui inveniendi, nam anima pro desiderio saepe in his litteris ponitur. Aminadab autem, populus meus princeps, latine significat. Itaque non est viri alicujus proprium nomen, sed duo potius Hebraea nomina, optimates qui sunt in populo significantia. Ex quo currus Aminadab, currus, quibus principes utebantur viri, sunt accipiendi. Nam curruum usus interdictus erat vulgo Judaeis, vel ipsa lege, vel certe equorum ipsorum caritate, atque penuria. Haec igitur, ultro citroque ab his dicta cum essent, discessurique jam a scena et conspectu earum foeminarum, quae vociferanti sponsae venerunt obviam, viderentur, illae diei orta jam luce, tenebrisque discussis (nam sub adventum diei superiora intelligenda sunt agi) itaque, nocte depulsa, attentius sponsam in lumine contemplari cupientes, ipsam orant, ne se substrahat ab illorum conspectu, neve abeat tam cito: REVERTERE, inquit, REVERTERE, SULAMITIS, REVERTERE, UT INTUEAMUR TE. Su-

lamitem illam vocant, id est, Hierosolymitanam civem: nam Hierusalem olim dicta est Salem. Ad haec, quid sponsa responderit, capite sequenti dicemus, si tamen prius explanaverimus veros hujus capitis sensus.

ALTERA EXPLANATIO

DILECTUS MEUS DESCENDIT IN HORTUM SUUM. Intra se, pectusque suum, qui hortus superius appellabatur, tantopere a se foris quaesitum Christum versari, ex aliquo signo anima fidelis praesentit. Itaque exposito ejus erga Deum ardenti, constantique amore, et amoris probatione jam exposita, ab hoc loco Salomon illapsus illos Dei, et amatorios illos plenos coelesti voluptate sermones, qui probationi succedunt, incipit explicare. Nec vero causa aut misterio vacat, quod tunc primum apparere illi Christus, et laetitiae coelestis in animo exoriri lumen dicitur, cum primum de eo apud alios agere, et rudes atque ignaros coepit imbuere coelestibus disciplinis. Hoc enim ab iis, quorum hic persona agitur, id est, a viris in charitate Dei et pietate perfectis, exigere solet Deus, ut hunc sanctis monitis alios instituendi subeant laborem, quem certe ad laborem omnium maxime isti apti et idonei sunt. Verum quoties accidit, ut gravate id isti faciant (nam iniquo animo saepe ferunt divelli se a complexu Dei, et ab otio illo sancto ad turbas molestiae plenas traduci) quoties igitur id recusant facere, aut certe faciunt cunctanter, atque gravate, subtrahit se ab ipsorum conspectu Deus, illosque spoliat ea ipsa, quam tantopere adamaverunt animi tranquillitate, atque quiete: curarum ipsos, atque rerum adversarum fluctibus jactari permittens, quoad experimentis edocti intelligant velle Deum, petereque ab ipsis, aliorum ut negotia suo otio anteponant: utque participes effi-

tempus differri non poterat. Atque inquit, cum te tantam faciam, quantum quis plurimi potest, cujus tibi, quae de te praedicavi modo, argumento esse possunt, succensere mihi non debes, quod te cum evocassem prius atque excitassem, fores mihi jam aperire volentem reliqui; nam dum moraris, mihi succurrit rei nostrae familiaris cura. Itaque descendi in hortum nucum (a nuce arbore, in eo consita, sic dictum) descendi itaque in hortum, ut viderem poma convallium, et inspicerem, si florisset vinea, et si jam germinassent mala punica. Cui illa statim, et ad morem foeminarum respondet aptissime: NESCIVI: ANIMA MEA CONTURBAVIT ME PROPTER QUADRIGAS AMINADAB. Aut, ut ex hebraeo graeci interpretes transtulerunt, ἔθετό με ἄρματα ἀμινάδαβ, id est, posuit me currus Aminadab. Nam, inquit, quid tibi in mentem venerit, ut a me discedere velles, aut quo concesseris, nescio: illud unum scio, dum te amore perditam atque amens requiro, omnia urbis loca curriculo, eaque velocitate obivisse, ut non sint velociores currus Aminadab. Anima mea, id est, desiderium tui inveniendi, nam anima pro desiderio saepe in his litteris ponitur. Aminadab autem, populus meus princeps, latine significat. Itaque non est viri alicujus proprium nomen, sed duo potius Hebraea nomina, optimates qui sunt in populo significantia. Ex quo currus Aminadab, currus, quibus principes utebantur viri, sunt accipiendi. Nam curruum usus interdictus erat vulgo Judaeis, vel ipsa lege, vel certe equorum ipsorum caritate, atque penuria. Haec igitur, ultro citroque ab his dicta cum essent, discessurique jam a scena et conspectu earum foeminarum, quae vociferanti sponsae venerunt obviam, viderentur, illae diei orta jam luce, tenebrisque discussis (nam sub adventum diei superiora intelligenda sunt agi) itaque, nocte depulsa, attentius sponsam in lumine contemplari cupientes, ipsam orant, ne se substrahat ab illarum conspectu, neve abeat tam cito: REVERTERE, inquit, REVERTERE, SULAMITIS, REVERTERE, UT INTUEAMUR TE. Su-

lamitem illam vocant, id est, Hierosolymitanam civem: nam Hierusalem olim dicta est Salem. Ad haec, quid sponsa responderit, capite sequenti dicemus, si tamen prius explanaverimus veros hujus capitis sensus.

ALTERA EXPLANATIO

DILECTUS MEUS DESCENDIT IN HORTUM SUUM. Intra se, pectusque suum, qui hortus superius appellabatur, tantopere a se foris quaesitum Christum versari, ex aliquo signo anima fidelis praesentit. Itaque exposito ejus erga Deum ardenti, constantique amore, et amoris probatione jam exposita, ab hoc loco Salomon illapsus illos Dei, et amatorios illos plenos coelesti voluptate sermones, qui probationi succedunt, incipit explicare. Nec vero causa aut misterio vacat, quod tunc primum apparere illi Christus, et laetitiae coelestis in animo exoriri lumen dicitur, cum primum de eo apud alios agere, et rudes atque ignaros coepit imbuere coelestibus disciplinis. Hoc enim ab iis, quorum hic persona agitur, id est, a viris in charitate Dei et pietate perfectis, exigere solet Deus, ut hunc sanctis monitis alios instituendi subeant laborem, quem certe ad laborem omnium maxime isti apti et idonei sunt. Verum quoties accidit, ut gravate id isti faciant (nam iniquo animo saepe ferunt divelli se a complexu Dei, et ab otio illo sancto ad turbas molestiae plenas traduci) quoties igitur id recusant facere, aut certe faciunt cunctanter, atque gravate, subtrahit se ab ipsorum conspectu Deus, illosque spoliat ea ipsa, quam tantopere adamaverunt animi tranquillitate, atque quiete: curarum ipsos, atque rerum adversarum fluctibus jactari permittens, quoad experimentis edocti intelligant velle Deum, petereque ab ipsis, aliorum ut negotia suo otio anteponant: utque participes effi-

ciant ejus luminis, quod in animo inclusum gerunt, reliquos populos, et quod in ipsis est, beatæ vitæ eos compotes faciant. Quod si, mutata sententia, aliorum salutem suæ anteferre quieti induxerunt animum, restituit illis Deus suam præsentiam, eaque in ipso honesti muneris obitu illos perfundit lætitiâ, ut quod detrimentosum sibi futurum ad vitæ tranquillitatem, atque noxium putabant, fructuosum sibi esse id experiantur, ac pacis, jucunditatisque maxime efficiens.

Quod, ubi accidit, dici non potest, quantum eorum sit, et quam eximium gaudium, eo, quod amabant, et quo se spoliatos esse vehementer dolebant, in eo ipso, in quo minime inesse putabatur, invento: quod gaudium, quæ sequuntur significant: *DILECTUS MEUS MIHI, ET EGO ILLI, QUI PASCITUR INTER LILIA.* Indicant enim ista, atque demonstrant animum magno sibi aliquo præter spem oblato bono, subita ita oppressum lætitiâ, non modo ut non eloqui, sed vix ut sibi licuerit exclamare. Nam exclamantis simul atque admirantis lætitiæque prægestientis ista oratio est, eademque qualis admirantium, atque lætantium esse solet, verbis brevis, vi autem atque sententiis foecunda.

Nam cum dicunt: *DILECTUS MEUS MIHI ET EGO ILLI,* hoc plane dicunt, primum tantopere a se desideratum sponsum, tandem aliquando venisse: deinde quod venerit, magnum illius erga ipsos amoris indicium esse: ad hæc, vel ob id ipsum a se redamari debere: denique se beatos, atque felices esse. Hæc igitur illi. Deus autem ad interruptam consuetudinis suæ, atque sermonis suavitatem rediens, tanto cum illis agit familiarius, quanto illi, inferioribus jam superatis gradibus, se ipsis effecti sunt majores atque meliores, ut ex his, quæ sequuntur, apparet. *PULCHRA ES AMICA MEA, ET SUAVIS, ET DECORA SICUT HIERUSALEM, TERRIBILIS UT CASTRORUM ACIES ORDINATA.* Hæc enim tribui non possunt nisi perfectis, eisque solis verissime et aptissime tribuuntur. Nam et Christus, in Matthæi Evangelio, illos ci-

vitati in edito loco sitæ similes esse dicit. Et proculdubio illa perfectio, illaque bonorum copia, quæ est in consummata, et omnibus suis numeris perfecta virtute, nulla commodius quam ista similitudine declaratur. Non enim putandum est perfecti qui sunt, eos privato aliquo, aut unius generis præditos esse bono; sed cum multiplici et vario, tum publice cunctis hominibus salutari, atque utili. Et enim si externi sapientes eam vim inesse voluerunt in ea, quam ipsi describebant, sapientiâ, quæ certe a vera multum aberat, ut nisi qui sapiens esset, neminem hominis appellatione dignum arbitrarentur; sapientes vero, qui essent, eosdem esse assererent, et liberos, et ingenuos, et reges, et omnium rerum atque artium gnaros, atque peritos, quanto verius nos dicemus, universa simul bona, multorumque, cum publicam, tum privatam salutem inesse in eo, qui Christiana perfecte sit excultus virtute. Itaque Christus Dominus omnium verarum virtutum, atque bonorum non solum autor unicus, sed aestimator et ponderator verus, cum perfectorum virtutis vim, atque naturam declarat, non aliis utitur, quam nominibus earum rerum, quarum est latissime patens, atque utilissimus usus. Primum enim eos lucem nominat; luce autem quid non dico dulcius, sed magis utile ac necessarium, non hominibus solum, sed cunctis sine exceptione rebus, esse omnino potest? Deinde salem appellat, in quo quodammodo vita quaedam, et ut ita dicam, immortalitas omnium corporum inest, et commune adversus tabem, corruptionemque præsidium. Postremo, quod ad hunc locum spectat, urbi illos et civitati dicit similes esse; quia quemadmodum in urbe artis omne genus, et artificia continentur, suntque in ea et domus ad inhabitandum multæ, et ad repellendos hostes firma præsidia, tum maxima eorum copia, quæ ad vitæ usus necessaria sunt; sic perfectæ virtutis magnitudo multiplicia in se bona continet, innumerasque artes habet, quibus prodesse in communi cunctis possit. Quod ut planius fiat no-

bis proponamus ante oculos unum aliquem eorum, qui in hac Christiana virtute perfecti et excellentes fuerunt, sitque is Apostolus Paulus, qui necessitate quadam, ut de se diceret aliquando coactus, ita praedicat de sese (1): Instantia mea et sollicitudo quotidiana omnium Ecclesiarum, quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror? Et alibi gentibus gentilem se, et Judaeis Judaeum factum, et ad singulorum ingenia atque mores, quo lucrifaceret universos, suam naturam versasse, et accommodasse commemorat. Idem Galatas iterum parturiebat: Corinthios monitis castigabat: docebat Romanos: cunctas denique nationes ac populos, imo vero terrarum cuncta, ceu Sol quidam se circumagens, radiis veritatis splendidissimis illustrabat. At quibus ipse, quantisque abundabat coelestibus bonis? (2) Quali ex Deo laetitia, atque voluptate perfundebatur? (3) Portamus, inquit, thesaurum in vasis fictilibus; et alibi: Scio hominem in Christo, sive in corpore, sive extra corpus nescio, Deus scit, raptum hujusmodi usque ad tertium coelum; et scio hujusmodi hominem, sive in corpore, sive extra corpus nescio, Deus scit, quoniam raptus est in paradysum, et audivit arcana verba, quae non licet homini loqui. Ex quibus intelligitur, quam apte conferatur justus, et perfectus vir cum Thirsa et Hierusalem regiis Judaeorum urbibus. Quod si non solum ipsas res, quarum ista sunt nomina, sed nominum etiam ipsorum notationes sequamur (horum enim nominum, unum a suavitate ducitur, alterum a pace, aut pacis contemplatione), hoc igitur si sequamur, verissime de perfectis viris dicetur. Thirsa et Hierusalem eos esse similes, id est, possidere eos solos, et intra sese continere pacis atque suavitatis omnem vim. Nam ut de suavitate dicam (suavitatis namque nomine coelestes animi voluptates atque laetitias, quantae maximae in hac vita esse possunt,

(1) II. Cor. XI. (2) II. Cor. IV. (3) II. Cor. XII.

intelligo) itaque ut de suavitate prius dicam: quae potest esse corporis, atque sensuum voluptas tanta, quae ex divitiis laetitia, quod ex hominum celebritate, et honoribus gaudium, conferri quod possit cum ejus hominis gaudio, qui charitate, morumque imitatione Christo similis effectus, et ejus in sese portans imaginem, Deumque, cum quo, non solum amoris necessitudo intercedit illi, sed quanta, nec intelligi quidem potest naturarum conjunctio, et salutis suae praesidem, et voluptatis effectorem habens, cum summa praeterea, et facultate, et voluntate aliis benefaciendi, tanquam mortalis quidam Deus sibi felix, caeteris salutaris in terris versatur? Pacem vero, qua fruuntur istiusmodi, quis unquam queat dicere, ea quanta sit? Nam primum, quod totius vitae tranquillae caput, atque fundamentum est, justificati per Christum, ut Paulus scribit (1): Pacem ad Deum habent; qui sicut eum, cui iratus est, maximis terroribus exagitat; ita quibus est pacatus et amicus indit animi pacem summam atque dulcissimam. Deinde sibi ipsis, suisque cupiditatibus imperant, easque ita regunt, et rationi subjiciunt, ut cupide non solum facile rationis imperata capessant, certe ejus injussu commovere se vix audeant. Postremo cum caeteris hominibus ita se gerunt amice atque placide, ut plurimis prosint, noceant nemini, et quod in ipsis est, cum omnibus perpetuam pacem conservent: eum accidere non possit, ut qui ipsi omnia mala cupiditate sint vacui, cum aliis in contentionem veniant, aut honoris, aut divitiarum, aut voluptatum; quibus ex contentionibus oriuntur seditiones et discordiae omnes. Quae profecto pax talis, ac tanta est, mihi ut vel hoc nomine videantur esse maxime caeci et miserandi Judaei, qui cum ex vatum oraculis haberent, futurum Messiam, qui aeternam pacem stabiliret, in animum inducere potuerunt, ut crederent eam sibi promitti pacem, quae externorum

(1) Rom. V.

bellorum cessatione continetur, et terrae bonorum copia, eorumque uso libero. Quam pacem, quoniam nondum viderunt, aut experti in se sunt, venisse illum non putant, itaque venturum vanissime sperant. Neque attendunt miseri, neque respiciunt ad hoc, quo de agimus, pacis genus, quod unum maxime verum atque praestans pacis genus est, in cupiditatum moderatione, et justitiae coelestis ademptione consistens. Cujus incredibilem et ante id tempus hominibus vim inauditam Dominus Jesus nobis attulit: verus ille quidem Deus, sed ex Judaeorum gente, et eorum Regis Davidis stirpe homo genus ducens, eamque attulit et induxit adversus omnium malarum cupiditatum fontem libidinem, in animis nostris vim infundens coelestem, cum prius incentorem malorum atque seditionum sathanam debellasset. Ex quo ea sequuta est animi salus atque justitia, quam disputando et in angulis garriendo Stoici argutis suis conclusionibus verbis vix expresserunt, re vero nulli praestiterunt ante illud tempus: ex eo autem tempore deinceps innumerabilia ejus exempla in omni sexu, atque aetate sunt visa: plura illa quidem, et longe plurima primis illis et felicibus Ecclesiae temporibus, quando ipsa Christi fides, atque religio per omnes orbis nationes diffundebatur; nunc vero etsi sint multo pauciora, propterea quod nimis in augustum propter nostra delicta, respublica Christiana redigitur, non tamen omnino desunt, nec vero desesse unquam poterunt in Ecclesia, et populo Dei, aliqui, in quibus vigeat, atque regnet Deus, id est, aliqui, in quorum animis haec Christi sanguinis efficacitas extet. Qui neque metu debilitentur, neque aegritudine conficiantur, neque libidine inflammentur, neque voluptate efferantur inani laetitia: qui neque adversis demittant animum rebus, neque inaniter se erigant laetis atque secundis: qui denique in utraque fortuna et statu in uno Deo gaudentes, constantiam animi, et tranquillitatem conservent, in quo pax consistit ea, quae et sola vera, et sola iis promissionibus ac

praedictionibus Dei, quae de illa in sacris habentur Litteris, digna pax est. Nam profecto nimium mihi humiliter, nimiumque male de Dei sapientia et potestate illi sentire videntur, si existimant, vel potius, quia existimant, ipsum tot ante saeculis tanta praedictionum asseveratione, et exaggeratione, tam saepe, tam multis verbis pro magno atque praestabili, ac se effectore digno bono illis fuisse pollicitum futurum, ut sublato metu hostium, bellis vacuum, et in magna frugum copia atque affluentia laetam traducerent atque quietam vitam; id est, pollicitum fuisse illis, id pacis bonum, quod primum terrenum est, ac propterea caducum: deinde ejusmodi, ut ipsi sibi homines saepe satietate bellorum armis depositis, id stabiliant, atque constituent: postremo tale, ut eo non solum non efficiantur homines honestatis studiosi atque probi, in quo sita est humana felicitas, sed saepius eo, affluentiaque rerum ea, quae pacem sequitur, corrumpantur, et maximis vitiis inficiantur, adeo, ut quos res adversae atque durae industrios efficiebant, eos pax atque copia luxu dissolvat per occasionem, videlicet, efferentibus sese, atque effundentibus pravus cupiditatibus universis. Quod certe Judaei, vel ex se ipsi potuissent discere, nisi essent nimis caeci. Quando enim pace ista sua, et bonorum externorum copia abundarunt, et non se omni tetro et immani flagitio contaminaverunt? cum contra res adversae atque asperae erudirent ipsos, et pietatis studiosos efficerent. At quid facient? Literate enim sacrae literae ubertatem agrorum, et bellorum finem promittunt. Promittunt sane, sed quis est tam caecus, qui eis vocibus pacis, atque bonorum praestantius genus aliud subesse non videt? si tamen aliquid videt, sique considerat, vel quid dignum Deo sit, vel quae sit felicitatis humanae ratio atque natura? Nam quid obsecro, ad beatam vitam pertineat, quod sub ficu quis, atque vite sua jacens, baccasque legens, una cum amicis suis expers belli atque metus, laetum ducat, atque jucun-

dum diem? Quod, quoniam totidem fere verbis scriptum a Deo Judaei in sacris litteris legunt, tanquam obsignatis tabellis cum eo agunt, et quandiu id illis repraesentatum non fuerit, tandiu neque Deum suam fidem exolvere arbitrantur, neque venisse Messiam credunt: credituri videlicet mox atque deletis Judaei nominis hostibus, suis illis Palaestinae regionis ager fertilis, ut olim, atque uber reddatur: seque ea copia, et ab externis bellis quiete beatos putaturi, quamvis intestina bella surgant in animo, quamvisque et ira dominetur, et incendia misceat libido, metus territet, avaritia praedas agat, omne denique impurarum cupiditatum agmen se infestis signis in animum inferat: nullamque illi vitae pacatae atque tranquillae partem relinquat: quo quid absurdius dici, aut cogitari potest? Ergo illa omnino repudianda, et a promissionibus Dei rejicienda pax est, qua, qui potiuntur, flagitiosi, id est, omnium misserrimi esse possunt: illa vero asciscenda, quam vere D. Paulus appellat pacem Dei (1), quae omnem exsuperat sensum: quod neque quanta sit intelligere, nisi Deo docente possimus, neque compotes ejus esse valeamus, nisi ab eodem nobis donata sit: quodque praeterea sit tam firma, tamque stabilis pax, eam ut nobis eripere, nisi prodamus ipsi nos, possit nulla vis. Itaque non sine causa, qui hoc in loco urbi Hierosolymorum simili esse dicitur, iste tranquillitatis atque verae pacis beatus possessor, idem terribilis nominatur, sicut castrorum acies ordinata: quo intelligatur, nullum esse hostile robur tantum, nullum tantum incursum, atque violentiam fortunae, nullum denique malum, ei quod nocere aliquo modo possit, aut ejus animi partium consensum et conspirationem dirimere. Quod illa Pauli satis declarant (2): Quis nos separabit a charitate Dei? Certus sum, quod neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque Potestates, neque prae-

(1) Philip. iv. (2) Roma. viii.

sentia, neque futura, neque altitudo, neque profunditas, neque aliqua alia creatura poterit nos separare a charitate Dei, quae est in Christo Jesu Domino nostro, etc. Etenim, quod unum maxime contrarium est, et inimicum ei paci, quam omnes vulgo vocamus pacem, bellum, atque hostes, id huic verae, de qua agimus, paci, quae in animi tranquillitate, et cupiditatum moderatione consistit, non solum contrarium non est, nec modo eam non extinguit, sed auget etiam interdum atque confirmat. Nam, ut maxime nocere cupiant bonis viris ii, qui bellum ipsis inferunt, quid, quaeso, noceant? quidve illis eripiant? Opes credo. At eas, vel abjiciunt ipsi, vel pro gravi onere habent: itaque se levari eo gaudebunt. At honores. Quos illi certe tanti faciunt, quanti quis faciendos eos magistratus putet, quos illis honoribus similes pueri inter sese per lusus instituunt. Sed eripient voluptates. At eas adversum inexpiabile illi bellum gerunt. At libertatem. Sed quoniam id, quaeso, modo possint, quando eripere illis animi virtutem non possunt? At eripient vitam. At hoc jam beneficium est, ab omni, scilicet, dimicationis molestia, et periculo liberatos eo illos transmittere, quo pervenire ipsi maxime cupiunt. Ex quo intelligitur istos homines tanquam vulcaniis armis tectos, ab externis hostibus superari, laedique non posse: esseque, quod hic dicitur, instructa acie firmiores.

Sequitur: AVERTE OCULOS TUOS, QUIA IPSI ME AVOLARE FECERUNT. Animadverti debet perfectos non aliis pollere animi virtutibus, quam proficientes, sed easdem ipsas virtutes, quas proficientes, aut inchoatas, aut certe parum perfectas habent, perfectiores et absolutiores habere. Quam ob causam hoc loco Salomon eadem, atque iisdem fere verbis laudat, quae superius, cum de proficientium charitate agebatur, laudavit. Ibi primum laudabat oculos: hic ab eisdem laudandi principium ducit. Sed columbarum similes esse dicebat tunc: nunc, ut intelligamus eos, hoc est, quam

illi significant, voluntatis, scilicet, intensionem in Deum, in viris perfectis, supra quam dici potest, esse perfectam, non adhibuit aliquid simile, sed ea orationis figura usus est, quae ex omnibus maximam vim ad amplificandum id, quo de agitur, et exaggerandum haberet.

Nam cum dicit: *AVERTE OCULOS TUOS*, hoc plane dicit, sibi illos ita pulchros videri, itaque se ab ipsis affici, ut eorum non possit sustinere aciem atque vim, nedum laudare pulchritudinem. Eam autem cum laudari posse negat, laudat, ut ante diximus, maxime. Atque huic perfectioni oculorum, id est, intensionem animae in Deum consentiunt, quae ex ea fluunt atque manant, virtutes reliquae: eae autem sunt: *CAPILLI TUI SICUT GREX CAPRARUM, QUAE APPARUERUNT DE GALAAD. DENTES TUI SICUT GREX OVIVM QUAE ASCENDERUNT DE LAVACRO, OMNES GEMELLIS FOETIBUS, ET STERILIS NON EST IN EIS.*

Quae virtutes etsi laudantur hic eisdem verbis, quibus superius sunt laudatae, tamen proportione ejus charitatis, a qua omnes ortum et originem ducunt, hic, id est, in perfecto viro, cujus multo perfectissima charitas est, majores et perfectiores eas esse (1) satis docet, quod sequitur: *SEXAGINTA SUNT REGINAE.* Nam quemadmodum sponsa praecedere et superare dicitur istas foeminas, quibus erat cum ipsa idem conjux communis (2); sic intelligi debet, viros perfectos in iis virtutibus, quas cum caeteris amatoribus Dei, vel proficientibus, vel incipientibus communes habent, suo et proprio eminere modo, ita, ut quod in aliis, vel exiguum, vel mediocre est, id omne in illis perfectum sit.

Qua ex perfectione virtutum, et omni generis laudum praestantia id efficitur, merito ut de illis dicatur, tum hoc, *UNICA EST COLUMBA MEA*, tum id quod proxime sequitur:

(1) Augusti. libr. LXXXIII quaesti. q. LV.

(2) Hier. lib. II adversus Jovini.

VIDERUNT EAM FILIAE SION, ET BEATISSIMAM PRAEDICAVERUNT: REGINAE, ET CONCUBINAE, ET LAUDAVERUNT EAM. Nam perfecti omni jam invidia sunt superiores. Itaque illos cuncti laudant. Et certe tametsi illi, quos peccare delectat, virtutis splendorem in aliquo se efferentem ferre non queant, ipsumque quibuscumque possunt, et rebus, et verbis obscurare nitantur; tamen reginae, et concubinae, et adolescentulae, quibus idem est, et communis vir, id est, omnes illi, qui simili etiam ipsi virtutis studio tenentur, suspiciunt profecto ipsum, et quibus possunt maximis laudibus prosequuntur. Nam probi qui sunt atque religiosi, et inter se amant, et aliorum bona pro suis ducunt, et laetantur aliorum laudibus aequae ac suis, utpote qui et invidentia careant, et libidine detrahendi alterius industriae, sicut scriptum est: *Charitas non aemulatur* (1), non agit perperam, non quaerit quae sua sunt. Religiosos vero, quos dico, eos intelligo, qui re tales sunt, non qui solum nominantur tales: iis enim nihil est, neque invidentius, neque bonis et industriis viris inimicius. At probi, de praestantibus et perfectis viris, quid? Quid? *QUAE EST ISTA*, inquit, *VELUTI AURORA CONSURGENS, PULCHRA UT LUNA, ELECTA UT SOL, TERRIBILIS UT CASTRORUM ACIES ORDINATA?* Quam copiose, atque adeo effuse, satis ut appareat, ipsos ex animo loqui. Aurorae porro, et Lunae, et Solis in unum collecta nomina plane significant viros perfectos, per omnes laudis, atque virtutis gradus, ad summum evasisse. Nam in aurora lucis initia sunt, et tanquam rudimenta: Luna luminis incrementis augetur: Sol autem in eo genere omnium perfectissimus est.

Sequitur: *DESCENDI IN HORTUM NUCUM, UT VIDEREM POMA CONVALLIVM.* Hactenus Deus in animam sanctam influebat cum voluptate: estque iste illapsus proxime superiore oratione a Salomone expositus, quam apte atque

(1) Cor. IV.

commode verbis exponi potuit, nam pro dignitate vix ullis explicetur verbis. Attamen si de eo aliquid est dicendum, isto profecto modo dicendum est, quo dixit Salomon. Nam qui Deum tanquam amatorem aliquem induci vident, mollissimo et dulcissimo carmine laudantem amicam suam, nonne videre sibi videntur illum veluti infusum in sanctae animae gremium, eique praebentem infinitas ex sese voluptates, atque laetitias? Itaque istis verbis voluptas, quam ex Deo sancta percipit anima, significata est. His autem, quae sequuntur, doctrina quaedam ejusdem, et eruditio continetur, quae est altera pars hujus divini illapsus, quem supra diximus ex voluptatis effectione, et eruditione constare. At quid docetur? DESCENDI, inquit, IN HORTUM NUCUM, UT VIDEREM POMA CONVALLIUM, ET SI FLORUISSENT MALA PUNICA, hoc est, discessi abs te, et ad quoddam tempus me subtraxi, tibi que denegavi dulcem illum fructum amoris mei, non animi causa, sed explorandi gratia, utrum vineae, malaque punica germinassent. Hoc autem est, quo rebus asperis et difficilibus patientiam tuam, et humilitatem, charitatemque pertentarem, notumque ista ratione tibi facerem, quos illae virtutes in te, et quantos fructus edidissent, quantum profecisses ipsa, quidve tibi ad summum contententi deesset. Ex quo intelligimus neminem in hac mortali vita, quamvis et multum in virtute profecisse, et strenue adversus vitia certavisse, et plurima bella bellasse, et victorias maximas reportasse se videat, existimare debere, posse se tanquam bellis perfunctum, ociosam degere aetatem reliquam. Nam hic profecto altissimus virtutis gradus describitur; in quo tamen qui erat constitutus subito spoliatus favore Dei, et nocte malorum oppressus, tolerasse dicitur multa gravia, atque aspera. Quod item de se omnes, quamvis pii atque perfecti cogitare semper debent, et ad hujus vitae tanquam perpetuam militiam, et quasi belli dubios eventus, se comparare. Voluit enim Deus hanc vitae nostrae conditionem esse, ut, neque proficiendi

in virtute nobis ullus praefixus esset terminus, neque vero a periculo, atque metu deficiendi atque cadendi tempus aliquod immune, atque vacuum daret; quo his timoris atque cautionis stimulis incitati, attentioresque effecti, omnibus animi in unum collectis viribus, acrius ipsum amaremus. Quo de timore, atque cautione, scriptum in psalmo est (1): Servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore. Atque haec sunt, quae isto in loco sanctam animam docet Deus, vel potius quae ab se doceri significat. Quae sane eruditio atque doctrina, cum omnibus hominibus apta est, tum in primis iis convenit, quos hoc loco Salomon describere instituit, perfectis nimirum, et in virtutis stadio magnos progressus habentibus viris. Nam hi nisi ista securitatis falsa persuasionem decipiantur, ad quam tamen persuasionem diuturnum ipsum studium, quod in virtute non sine magno successu posuerunt, ipsos quodammodo aptos, ac pronos reddit, difficillime loco moveri possunt, aut de eo gradu dejici, quem tenuerunt.

Haec igitur Deus, cui justis, atque sanctis respondent: NESCIVI: ANIMA MEA POSUIT ME SICUT CURRUS AMINADAB. Quibus verbis fatentur, et agnoscunt, quod instar currum Aminadab cursum suum magna celeritate confecerunt, id autem est, quod ad exemplum hominum sui populi principum, virorum, scilicet, optimorum et sanctissimorum, vitae suae cursum direxerunt, ad summumque ita contenderunt semper, ipsos ut nulla res adversa incidens, aut retro vertere, aut omnino retardare potuerit, id non a se habuisse, aut suis ullis viribus esse assequutos (haec enim vis subjecta est illi voci NESCIVI) sed id omne ab eo studio et desiderio Deo placendi, quod in ipsorum animis idem accendisset Deus, manasse. Itaque quam agnitionem sui humilem, atque veram, viri isti perfecti, tunc cum malis opprimebantur, habuerunt, eandem etiam nunc retinent

(1) Psal. II.

liberati a malis. Quae certe agnitio ita Deo grata et probata est, omnem ut fere virtutem continere videatur. Sed quoniam fieri non potest, quin hujusmodi absoluta, atque perfecta virtus foras emanans, et in hominum oculos incurrens, eos primum admiratione afficiat, deinde amore accendat, postremo inducat ad id, ut summis ipsam efferre laudibus studeant, atque cupiant; quo id exprimeret Salomon, sponsam fingit a scena jam discedere volentem a choro foeminarum revocatam his verbis: REVERTERE, REVERTERE SULAMITIS, UT INTUEAMUR TE. Eamque ad ipsas conversam, quaerentem isto modo, atque respondentem inducit. QUID VIDEBIS IN SULAMITE NISI CHOROS CASTRORUM? Quae jam verba ad caput quod proxime sequitur, spectant: de quibus cum ad id loci perventum nobis fuerit, dicemus.

TERTIA EXPLANATIO

DILECTUS MEUS DESCENDIT IN HORTUM SUUM AD AREOLAM AROMATUM, UT PASCATUR IN HORTIS, ET LILIA COLLIGAT. Quasi dicat mores, quos Christus amat, quorum amore capitur, et cum quibus grate versatur, tales esse debent, qualis est amoenus hortus, herbis aromaticis pulchre consitus, in quo non solum est quod oblectet, sed etiam quod juvet et pascuum sit. Nam ad Christiani hominis mores pertinent primum morales virtutes, quarum cultu animus noster instar horti videtur esse virentis, et egregie culti; ex quo alibi in sacris litteris, tum arbori virenti, tum horto irriguo et amoeno comparatur hominis studiosi animus, ut Psal. I, Ecclesias. XLII, Esai. LVIII, Jeremiae, XXXI, Ezechiel. XXXVI, Joelis, II; deinde supernaturales virtutes, ut accedant necesse est, sic dictae, quod sint ex genere coelesti, et in Deum proprius spectent. Itaque illum magis

quam superiores oblectant ob divinum odorem, quem ex se fundunt. Unde et areolae aromatum translate nominantur. Hae autem omnes virtutes ad charitatem Dei et proximi referri debent, ad beneficentiam, ad pietatem, ad benignitatem in Dei honorem, et proximi utilitatem, intentam, sicut scriptum est: finis praecepti est charitas de conscientia, pura, et corde bono; hunc ergo finem et Christiani moris et institutionis scopum ut declararet, adjecit: UT PASCATUR IN HORTIS, ET LILIA COLLIGAT. Nam in pastu beneficentia significatur, in liliis autem, quorum est candor eximius, ingenuus in benefaciendo intelligitur animus nulla sui commodi cupiditate, et tanquam labe infuscatus, nihil plane ad se referens. Atque is sit primus hunc locum interpretandi modus. Alter, sociae, quae gentium personam gerunt, sponsam, id est, eos, qui ipsis Christum annuntiabant, interrogant, quo Christus abiisset, quibusve versaretur in locis. Id est, gentes miratae Christum deseruisse Judaeos, promissus quibus fuerat, et e quorum stirpe ducebat genus, merito rogant, quonam gentium abierit, num ad alios demigraverit populos, hoc est, rogant, utrum, posthabitis Judaeis, aliquam aliam gentem sibi peculiarem, in qua dominaretur, elegerit? Quibus sponsa respondet demigrasse illum ad hortum suum, id est, ad eos ipsos, qui ista rogabant, hoc est, ad universi orbis incolas, ad quos exclusa a Judaeis sponsa, id autem est, Apostolorum et Discipulorum Ecclesia, mittebatur; ut scriptum est Marci ultimo: Praedicate Evangelium omni creaturae (1); quasi sic dicat: Descendit dilectus meus, siquidem id scire cupitis, ad hortum suum, id est, ad vos ipsos, qui ista quaeritis, hoc est, sine exceptione ad universos homines. Nam ad vos docendos misit nos Christus. Descendit, inquam, ad hortum suum, quia in animo illi est ex sterili, et inculto agro, qui antea eratis, hortum efficere virtutibus innume-

(1) Marc. ult.

liberati a malis. Quae certe agnitio ita Deo grata et probata est, omnem ut fere virtutem continere videatur. Sed quoniam fieri non potest, quin hujusmodi absoluta, atque perfecta virtus foras emanans, et in hominum oculos incurrens, eos primum admiratione afficiat, deinde amore accendat, postremo inducat ad id, ut summis ipsam efferre laudibus studeant, atque cupiant; quo id exprimeret Salomon, sponsam fingit a scena jam discedere volentem a choro foeminarum revocatam his verbis: REVERTERE, REVERTERE SULAMITIS, UT INTUEAMUR TE. Eamque ad ipsas conversam, quaerentem isto modo, atque respondentem inducit. QUID VIDEBIS IN SULAMITE NISI CHOROS CASTRORUM? Quae jam verba ad caput quod proxime sequitur, spectant: de quibus cum ad id loci perventum nobis fuerit, dicemus.

TERTIA EXPLANATIO

DILECTUS MEUS DESCENDIT IN HORTUM SUUM AD AREOLAM AROMATUM, UT PASCATUR IN HORTIS, ET LILIA COLLIGAT. Quasi dicat mores, quos Christus amat, quorum amore capitur, et cum quibus grate versatur, tales esse debent, qualis est amoenus hortus, herbis aromaticis pulchre consitus, in quo non solum est quod oblectet, sed etiam quod juvet et pascuum sit. Nam ad Christiani hominis mores pertinent primum morales virtutes, quarum cultu animus noster instar horti videtur esse virentis, et egregie culti; ex quo alibi in sacris litteris, tum arbori virenti, tum horto irriguo et amoeno comparatur hominis studiosi animus, ut Psal. I, Ecclesias. XLII, Esai. LVIII, Jeremiae, XXXI, Ezechiel. XXXVI, Joelis, II; deinde supernaturales virtutes, ut accedant necesse est, sic dictae, quod sint ex genere coelesti, et in Deum proprius spectent. Itaque illum magis

quam superiores oblectant ob divinum odorem, quem ex se fundunt. Unde et areolae aromatum translate nominantur. Hae autem omnes virtutes ad charitatem Dei et proximi referri debent, ad beneficentiam, ad pietatem, ad benignitatem in Dei honorem, et proximi utilitatem, intentam, sicut scriptum est: finis praecepti est charitas de conscientia, pura, et corde bono; hunc ergo finem et Christiani moris et institutionis scopum ut declararet, adjecit: UT PASCATUR IN HORTIS, ET LILIA COLLIGAT. Nam in pastu beneficentia significatur, in liliis autem, quorum est candor eximius, ingenuus in benefaciendo intelligitur animus nulla sui commodi cupiditate, et tanquam labe infuscatus, nihil plane ad se referens. Atque is sit primus hunc locum interpretandi modus. Alter, sociae, quae gentium personam gerunt, sponsam, id est, eos, qui ipsis Christum annuntiabant, interrogant, quo Christus abiisset, quibusve versaretur in locis. Id est, gentes miratae Christum deseruisse Judaeos, promissus quibus fuerat, et e quorum stirpe ducebat genus, merito rogant, quonam gentium abierit, num ad alios demigraverit populos, hoc est, rogant, utrum, posthabitis Judaeis, aliquam aliam gentem sibi peculiarem, in qua dominaretur, elegerit? Quibus sponsa respondet demigrasse illum ad hortum suum, id est, ad eos ipsos, qui ista rogabant, hoc est, ad universi orbis incolas, ad quos exclusa a Judaeis sponsa, id autem est, Apostolorum et Discipulorum Ecclesia, mittebatur; ut scriptum est Marci ultimo: Praedicate Evangelium omni creaturae (1); quasi sic dicat: Descendit dilectus meus, siquidem id scire cupitis, ad hortum suum, id est, ad vos ipsos, qui ista quaeritis, hoc est, sine exceptione ad universos homines. Nam ad vos docendos misit nos Christus. Descendit, inquam, ad hortum suum, quia in animo illi est ex sterili, et inculto agro, qui antea eratis, hortum efficere virtutibus innume-

(1) Marc. ult.

ris consitum. Descendit ad hortum suum, id est, descendit, vos ut hortum efficiat, uti praedictum est ab Esaia, qua dicit (1): Laetabitur deserta et invia, et exultabit solitudo, et florebit quasi liliium, germinans germinabit, et exultabit laetabunda et laudans. Gloria Libani data est ei, decor Carmeli et Saron, ipsi videbunt gloriam Domini et decorem Dei nostri. Nam exclusus a suis, eos ipse vicissim fugit ac deserit, et pro uno, quem repudiat populo, omnes populos, omnes, qui terram, quam late patet, incolunt gentes, ad suam amicitiam adsciscit. Itaque ad vos demigrat, ut nostri ministerio atque voce omni virore gratiae vos ornet, ut pascatur in vobis, et lilia colligat, id est, ut actuosae et contemplatricis vitae fructus e vobis metat.

Quod autem in textu sequitur: EGO DILECTO MEO, ET DILECTUS MEUS MIHI, QUI PASCITUR INTER LILIA, id potest intelligi dictum, vel a sponsa, quae rogatur, quaeque hoc loco personam Apostolorum et Discipulorum Christi sustinet, id est, ab Ecclesia e Judaeis, vel ab iis foeminis, quae se illi sponsae comites adungebant, quae Ecclesiam e gentibus referunt, si primo accipiatur modo, eo illa e Judaeis Ecclesia significat regnum Dei, una cum Christi fide sic ad gentes esse translatum, ut non plane sint deserti Judaei, ex his enim Deus prima elegit fundamenta Ecclesiae Evangelicae Apostolos et Discipulos, et fere omnes illos, qui voce et vitae exemplo Evangelii lumen toti orbi intulerunt; de quo etiam Esaias scripsit (2): Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquiae salvae erunt. Et Paulus ad Romanos scribens (3): Dico, inquit, nunquid Deus repulit populum suum? absit. Nam et ego Israelita sum, non repulit Deus plebem suam, quam praescivit, an nescitis in Ecclesia, quid dicat scriptura? et paucis interpositis, rursus: sic ergo et in hoc tempore reliquiae secundum electionem gratiae salvae factae sunt.

(1) Esai. xxxv. (2) Esai. x. (3) Rom. ix.

Haec ergo ex Judaeis Ecclesia sic loquitur: EGO DILECTO MEO, ET DILECTUS MEUS MIHI, QUI PASCITUR INTER LILIA. Quasi ita dicat, etsi, o gentes, dilectus meus, uti supra dixi, ad vos accesserit, vos ut suum hortum efficeret, hoc est, vos ut coleret omni cultura coelesti, tamen meum populum ab ipso omnino desertum esse id nolo a vobis intelligi. Nam in me, id est, in iis omnibus, quoscumque elegit ex illo populo, manifestissime docuit, quantum eum populum amet; et ego dilecto meo, id est, et ego sum dilecti mei (dativus pro genitivo in significatione possessionis hebraico more), et dilectus meus mihi, id est, et dilectus est meus (eodem hebraismo), hoc est, me amat, ad me omnino attinet, illum ita possideo, ut ad aliam nunquam sit diversurus. Nam certe praeter posteros Abrahae nullos homines Christus neque diligit, neque ad gratiam suam admittit, quos enim admittit eos ad familiam Abrahae prius pertinere facit, ejusque stirpi per fidem inserit, de quo Paulus ad Romanos scribit: Qui filii sunt promissionis, aestimantur in semine. Et ad Galatas dicit (1): Si autem vos Christi, ergo semen Abrahae estis secundum promissionem haeredes. Idemque docet olivae illa similitudine, in quam rami ex oleastro excissi inseruntur. Sin autem altero modo, ex persona comitum, quae gentium referebant Ecclesiam, ista dicta esse accipiantur, sententiam continebunt valde superioribus consentaneam.

Nam his sibi ea Ecclesia gratulatur de eo, quod annunciabatur, Christum ad ipsam demigrare velle, suum ut hortum constitueret in ea, naturale enim est ut, laeta aliqua nunciata re, nobis applaudamus ipsi, fortunamque praedicemus, et osculemur nostram, idque indicant istae voces: EGO DILECTO MEO, ET DILECTUS MEUS MIHI. Quibus hoc fere dicit, o me felicem, siquidem ut mihi renunciatum est, et ego dilecti tota sum, et ipse totus meus futurus

(1) Galat. iii.

est, meque ex inculta amoenum et pascuum hortum effecturus. Tertius interpretandi modus talis est. Quaerebat sponsa Christum, et dum quaerebat, in urbis custodes incidit, a quibus plagis affecta multis fuit, iis illa non deterita perstabat in quaerendo, nec in quaerendo tantum, sed in laudando ac celebrando eo apud omnes, quos obvios habebat. Quibus rebus allegorice significabatur illius prioris Ecclesiae, tum in annunciando Evangelio studium ardentissimum, tum in tolerandis ejus annunciationis causa gravissimis malis invictus animus. At erat admiratione dignum, homines tanta erga Deum pietate praeditos, quanta ii erant, e quibus prima illa constabat Ecclesia, ita a Deo, ut videbatur, neglectos esse, eos ut omnes pro sua libidine, carcere, exilio, ac morte mulctarent, id certe illo Ecclesiae Evangelicae tempore multi secum, et cum aliis saepe admirati sunt. Salomon ergo, eam admirationem ut exprimeret, socias sponsae, sic loquentes ac rogantes inducit: QUO ABIIT DILECTUS TUUS O PULCHERRIMA MULIERUM? QUO ABIIT DILECTUS TUUS, ET QUAEREMUS EUM TECUM? Quod est perinde ac si dicerent, es tu quidem certe pulcherrima, praestas, quod negare non possumus, insigni morum honestate, insigni virtute, Christum amas, quantum quis amare ardentissime et verissime potest; tamen, quod non mirari non possumus, videris ab eo plane negligi; custodes urbis, id est, omnes orbis magistratus tibi supra modum infensi, te ad poenam omnibus horis, omnibus orbis partibus, et ad supplicium rapiunt, illorum libidini videris permissa: cunctorum ludibrio es exposita, ita ut non solum te Deus negligere videatur, sed pene exosam habere. Quo ergo abiit iste dilectus tuus? Quae illi causa est tui negligendi, ac in tantis malis deserendi? Huic quaestioni ipsa divinitus edocta vere respondet: DESCENDIT DILECTUS MEUS IN HORTUM SUUM AD AREOLAM AROMATUM, UT PASCATUR IN HORTIS, ET LILIA COLLIGAT. Causam in eo explicans, quare Deus et illo tempore universam Eccle-

siam, et aliis temporibus lectissima quaeque Ecclesiae membra vexari a malis permiserit. Id enim certe permisit, ut virtutes, quas in ea sevit, rebus adversis tanquam gelu compresae, deorsum in animo radices agentes, et uberius germinantes illustria sui documenta ederent. Nam cum multae causae sunt, propter quas Deus homines pios versari in malis permittat, tum illa est potissima, quae ad eorum augendam virtutem et illustrandam refertur. Virtus enim, ut Paulus scribit, in infirmitate perficitur (1). Et ut alibi dicit: Tribulatio patientiam operatur, patientia spem, spes autem non confundit (2). Ergo, inquit Ecclesia, si quis vestrum miratur, cur me sponsus tantis deserat in malis, curque me a custodibus urbis vexari atque sauciari permittat. Et si quis ejus rei a me causam requirit, is, sciat, non a me sponsum discedere, sed ipsum mihi in eo valde consulere, non a me ille abiit, sed in me, hortum suum potius descendit; id enim, quod vos discessum interpretamini, accessus potius est: quod odio adscribitis, amori assignare debetis: externum auxilium subtrahit, ut interiorius ad animum vim suam magis insinuet: totum enim hoc mei animi colendi, et maximarum virtutum germinibus conserendi causa facit. Pascitur mea patientia: ista impugnatione malorum meam erga se pietatem conspicuam omnibus reddit: odore illius bono cunctos homines replet, nullum ut aroma illo sit odoratius: nec id solum, mea ut erga illum charitas notior reddatur, efficit, sed etiam ut existat ardentior et major: non solum, ut alii videant, quantum ipsum amem, se etiam ut ardentius amem ipsum. Nam ut ignis ventis agitatus fit major, sic amor in illum meus hac procella malorum auctior efficitur.

Quare inquit: EGO DILECTO MEO, ET DILECTUS MEUS MIHI. Quasi dicat: Licet me omnes odio prosequantur, infesti mihi sint, plagas imponant tamen ab inquisitione sponsi mei

(1) I ad Cor. c. (2) Rom. v.

removere me non poterunt, nec modo non removebunt, sed nec retardabunt quidem, calcaria potius efficacissima ad-
dent: non solum me non deterrebunt a tam praeclaro studio, sed studium meum erga ipsum magis accendent: non solum amorem istum mihi non eripient, sed ne professionem quidem ejus imminuent: ora potius laxabunt mea, ut clara et libera voce testificer, dicens: EGO DILECTO MEO, ET DILECTUS MEUS MIHI. Quae voces significationem habent illius publicae, et ingenuae confessionis, qua viri Ecclesiastici tempore persecutionis a iudicibus causarum rogati, et a carnificibus variis tormentorum generibus torti, se profitebantur Christianos esse, et Christi maximos amatores.

Quae quoniam professio ipsi Christo gratissima erat, id ut significaretur et intelligeretur, jure sponsus statim inducitur summis laudibus sponsam celebrans, atque ita dicens: PULCHRA ES AMICA MEA, SUAVIS ET DECORA SICUT HIERUSALEM, TERRIBILIS SICUT CASTRORUM ACIES ORDINATA. Nam tribuit illi pulchritudinem propter multarum ac maximarum virtutum, quas illa habuit Ecclesia, ornatum mirificum: suavitatem autem propter Spiritus Sancti donorum illi Ecclesiae collatam copiam, ex quo tota dulcedine redundabat. Dicit praeterea eam esse similem Hierusalem, urbi sanctae, quod sicut in illa Deus sanctissimis colebatur caeremoniis, eique quotidie sacrificabatur, sic ipsa singulis diebus semet in mortem pro Christo offerebat inimicis suis, seque ipsam super aram charitatis igne immolabat Deo ex se offerens holocaustum. Et quia Hierusalem visio pacis interpretatur, erat certe illa Ecclesia Hierusalem, quia frementibus adversus ipsam et tumultuantibus universis gentibus, in medio malorum maximorum altissima ex Deo pace fruebatur, vi Sancti Spiritus, omnibus quae perturbare ipsius animum poterant, angoribus atque curis compressis ac fere ex ipsa sublatis. Dicit denique eam esse terribilem, ut formidabilis est ordinata acies, quia non so-

lum se invictam praestitit adversus inimicos suos, sed eos ipsa tolerando, et patienter agendo, cum maximo orbis stupore tandem vicit, et ad nihilum redegit.

Sed pergit: AVERTE OCULOS TUOS, QUIA IPSI ME AVOLARE FECERUNT. Laudavit ipsam universe superiori versiculo, nunc autem singulas ejus partes laudat ab oculis initio facto. Etsi enim supra sponsus laudes Ecclesiae recensuit, tamen decuit, ut ejus laudes nunc iterum celebraret, quia non est eadem laus Ecclesiae evangelicae, et ejus, quae Mosayca coluit instituta. Itaque, id ut intelligeretur, iterum sponsam laudat sponsus, et uberius quam prius, prout ipsa se Ecclesia in virtute superavit. Prius pulchram ipsam esse dicebat, nunc praeterea suavem et decoram, et florentissimae ac sanctissimae urbi similem, et militum aciei instructae omnino parem, in quo, ut dicebam, et illius eximia significatur sanctitas, et animi invicta fortitudo, et egregia erga Deum pietas declaratur, idque ita exaggerate atque ample, nulla ut ipsi tribui potuerit laus aut major, aut uberior. Quod autem universe fecit, idem facit ejus cum laudat oculos. Est enim ista oculorum magis, quam superior amplificata laus.

Nam supra recte atque plane: OCULI TUI COLUMBARUM. Hic oblique et amatoria quadam ratione, dum se avertit a contuendo, quod sponsae oculorum vim affirmet non posse ferre, eorum pulchritudinem magis explicat, idque docet, quod re ipsa videmus accidisse Ecclesiae evangelicae, quae, ei postquam Evangelii lumen illatum est, incredibiliter in cognitione rerum divinarum profecit, et non solum clarius quam antea Deum cognovit, sed etiam multo verius ac magis pure coluit ipsum; haec enim sunt duo tanquam lumina Ecclesiae, Dei cognitio, atque cultus. Quam autem ea Deo grata nunc sint, sponsus in persona ipsius figurate ostendit, cum dicit: QUIA IPSI ME AVOLARE FECERUNT. Nam est perinde ac si dicat: Quia me isti tui oculi rapiunt ad sese, aut quia me supe-

rarunt, aut praevaluerunt mihi, ut dicitur in hebraeo. Et enim ista duo lumina, fidei vivacitas, et uni Deo addicta voluntas, omnia a Deo extorquere atque obtinere possunt, usque eo, ut pro sua in nos eximia pietate humano more superari se ab eis affirmet ac vinci. In cuius rei typo Jacob in lucta praevaluit Deo (1), et Moses Dei animum in Hebraeos (2) iracundia succensum precibus vicisse dicitur, et ab ira ad indulgentiam flexisse. Sed ab oculis ad capillos, et dentes, et genas oratione descendit, eisdem ea laudans verbis, quibus supra initio capitis IV fuerat usus.

Nam inquit: CAPILLI TUI SICUT GREX CAPRARUM, QUAE ASCENDERUNT DE MONTE GALAAD: DENTES TUI SICUT GREGES TONSARUM, QUAE ASCENDERUNT DE LAVACRO, OMNES GEMELLIS FOETIBUS, ET STERILIS NON EST INTER EAS; SICUT VITTA COCCINEA LABIA TUA, ET ELOQUIUM TUUM DULCE: SICUT CORTEX MALI PUNICI, SIC GENAE TUAE ABSQUE OCCULTIS TUIS. Ut enim doceat utramque Ecclesiam, veterem atque novam easdem fere dotes habere, eandem fidem, gratiam, promissiones, doctrinam, idcirco eadem utrique membra attribuit, et attributa eodem prope modo laudat, ut vero declaret haec ipsa animi ornamenta donaque coelestia utrique Ecclesiae communia, majora in Ecclesia evangelica esse, magisque illustria, ideo eam statim confert cum veteri Synanoga, et Synagogae anteponit.

Nam dicit: SEXAGINTA SUNT REGINAE, ET OCTOGINTA CONCUBINAE, ET ADOLESCENTULARUM NON EST NUMERUS. UNA EST COLUMBA MEA, PERFECTA MEA: UNA EST MATRISUAE, ELECTA GENITRICI SUAE. His enim, quas reginas, et concubinas, et adolescentulas vocat, et quibus, quamvis pluribus et forma et dignitate praestantibus, sponsus anteponit columbam suam, veterem significat Ecclesiam, quae vere multum Evangelicae cedit in omni genere coelestis pulchritudinis. Significat autem his reginis concubi-

(1) Gene. xxxii. (2) Exod. xxxii.

nisque Synagogam: primo ob earum multitudinem; non quod hominum frequentia in ea major (nam in uno terrarum conclusa angulo, qui id potuit cum Ecclesia evangelica, quae quam late orbis patet, tam late ipsa diffunditur, ullo modo conferri?); sed quod multiplices sacrificiorum ritus, et variam Dei colendi rationem habuit, cum Ecclesia evangelica unico sit contenta sacrificio: deinde quia etsi nomen Salomonis hoc in loco reticeatur, tamen illius persona subesse intelligitur. Nam sponsus, quo magis suam laudet sponsam, eam confert cum uxoribus Salomonis, quas habuit plurimas, ut in libris Regum scribitur (1), id scilicet dicens: se magis una sua beatum esse, quam sit beatus Salomon tam multis uxoribus. In uxoribus autem et concubinis Salomonis, Synagogae, quae ipsi Salomoni regni jure nupta fuit, imago continetur. Itaque in sponsa nostra Ecclesia illi antefertur, cujus Ecclesiae praestantia non modo ipsi sponso nota fuit, sed apud omnes testata gentes, de qua etiam Esaias praedixit (2): Et scietur in gentibus semen eorum, et germen eorum in medio populorum; omnes qui viderint eos, cognoscent illos, quia isti sunt semen, cui benedixit Dominus.

Unde merito additur: VIDERUNT EAM FILIAE, ET BEATISSIMAM PRAEDICAVERTUNT REGINAE, ET CONCUBINAE LAUDAVERTUNT EAM. Nam nullum fuit hominum genus, cui evangelicae praestantia Ecclesiae admirationi non fuerit, quod non ipsam praedicaverit, quodque non in ejus populo se numerari voluerit, ut constat ex Apocalypsi (3), qua scribitur: Et vidi ex omnibus gentibus, et tribubus, et populis, et linguis stantes ante thronum, et in conspectu agni, amicti stolis albis, et palmae in manibus eorum. Nec solum, qui Christi Adventum sequuti sunt homines, Ecclesiae evangelicae pulchritudinem admirati ei assensum praebuerunt, sed et qui Christi nativitatem praecesserunt sancti viri et

(1) III Reg. xi. (2) Esai. lxi. (3) Apoc. vii.

fideles, in ejus post futurae speciem intuentes, exarserunt amore ipsius, eamque beatissimam praedicaverunt. Quod illa indicant: «Abraham exultavit ut videret diem meum: vidit, et gravisus est.» Itemque illa: Beati oculi, qui vident, quae vos videtis. Illudque Petri (1): De qua salute exquisierunt, et scrutati sunt Prophetae, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt, quibus revelatum est, quod vobis nunciabant ea, quae nunc nunciata sunt vobis per eos, qui evangelizaverunt vobis, Spiritu Sancto misso de coelo, in quem desiderant Angeli prospicere; sed et id apertius indicant, quae sequuntur: *QUAE EST ISTA, QUAE PROGREDITUR QUASI AURORA CONSURGENS, PULCHRA UT LUNA, ELECTA UT SOL, TERRIBILIS, UT CASTRORUM ACIES ORDINATA?* Nam haec foeminae illae dicunt, quae admirantes sponsam inducuntur, earum enim orationem Salomon imitatur, admirationis autem in ipsarum inclusae animis indices sunt voces istae: *QUAE EST ISTA, QUAE PROGREDITUR, QUASI AURORA CONSURGENS?* Quae enim omnium rerum pulcherrima et splendidissima sunt, ea afferunt, Auroram, Lunam, et Solem. Aurora certe post noctis tenebras, a par vis initiis principium ducens, brevi tempore totum orbem luce replet, nec retro vertitur, aut remittit lumen suum; sed quo magis procedit, eo illustrior evadit. Luna vero noctem illustrat, diem Sol, sic etiam nostra Ecclesia brevissimo tempore, ignorantiae caeca depulsa nocte, lumine suo totum orbem perfudit; eadem a parvis principium duxit, et lucet nocte atque die, quoniam neque adversis frangitur, neque secundis effertur rebus, sed in utroque persistit invicta tempore. Quare etiam terribilis esse dicitur, ut castrorum ordinata acies, ad quod illud Apocalypsis alludit de muliere amicta sole (2), et pedibus lunam premente, quae hujus Ecclesiae sine dubio imaginem retulit.

Sed sequitur: *DESCENDI IN HORTUM NUCUM, UT VIDEREM*

(1) 1 Petr. i. (2) Apoc. xii.

POMA CONVALLIUM, ET INSPICEREM SI FLORUISSET VINEA, ET GERMINASSENT MALA PUNICA. Haec supra tribuebamus sponso, iis ut se apud sponsam de suo discessu purgaret, quomodo illi ea tribuunt quidam explanatores hebraei; sed et tribui possunt sponsae, quae sociis proxime superius ita rogantibus: *QUAE EST ISTA, QUAE PROGREDITUR QUASI AURORA CONSURGENS,* ita respondeat: *DESCENDI IN HORTUM NUCUM, UT VIDEREM POMA CONVALLIUM.* Fingitur enim sponsa sponsi videndi studio, quem adesse praesentiebat, commota accelerare gradum, motu autem ipso trepidantibus luminibus, sui splendore sociarum oculos perstringere, easque ob eam causam dicere, quae est ista quae progreditur quasi aurora consurgens? hoc est, quae festinat, lucis radios jaciens ex se, et instar aurorae omnia circumcirca illustrans? Quare eis respondere: *Descendi in hortum nucum, et causam in eo reddere, quare festinet, et una quo festinet declarare.* *DESCENDI,* inquit, *UT VIDEREM,* id est descendo, ut videam, praeterita pro praesentibus usitato more sacrae Scripturae, ut in hac allegoria in persona sponsae illa in Ecclesia declaret se festinare, hoc est, ulterius semper incursu Evangelii procedere, eo quod studeret se diffundere per omnes gentes, et per omnes terrarum oras. Nam ipsam pleno progredientem gradu, et Evangelii laetissimum nuncium ulterius semper proferentem, nec de suo studio ob aliorum impugnationes quidquam unquam remittentem, emicantemque ut Luna emicat, atque Sol, cuncti admirantur et ejus festinationis, hoc est, illius tanti et tam felicitis progressus taciti secum causam quaerebant, erat autem illi, ut sic festinaret, ea causa praecipua atque maxima, quod demandatum ipsi erat sub mundi finem, quippe illius aetate postrema, ut intra id spatium Evangelium annuntiaret omni creaturae, id est, ut cuncta terrarum loca coelesti satu consereret.

Quare ait: *DESCENDO AD HORTUM NUCUM, UT VIDEAM POMA CONVALLIUM, ET INSPICIAM, SI FLORET VINEA, ET SI*

GERMINANT MALA PUNICA. Quasi ita dicat: Si meum admiramini nullis obicibus impeditum cursum, sique ejus causam inquiritis, sciatis ob id festinare me; quia descendo ad hortum nucum, id est; quia propositum habeo descendere, hoc est, peragrarere orbem terrarum totum. Quem arcana ratione ideo hortum אגוז, id est, nucis vocat, quod אגוז, alphabetica ratione, ea quae אהבש nominatur, litteris commutatis est השה, id est (1), novem, is autem numerus, ut qui valde imperfectus sit, quod ei ad perfectionem ipsa unitas desit, apte terrarum referebat orbem idolorum cultui tunc deditum, et ob id unius ac veri Dei cognitione carentem. Peragrarere igitur, inquit, totum terrarum orbem cupio, ut videam hoc est, ut curem poma convallium, hoc est, ut ipsum seram pomiferis arboribus: ut vineta in eo pangam, ut malo granatis vestiam, ut colam ipsum, ut fructuosum reddam ex infructuoso et sterili, utque, quae in eo sevi, plantaria, omni cultura adhibita, efficiam ut vigeant, ut fructum quam uberrimum ferant; studeo, inquam, peragrarere orbem totum, et coelesti ubique jacto semine, videre utrum homines ad vitam germinare velint, hoc est, aeternae vitae dignos fructus proferre.

Illa enim nominum atque rerum varietas, convalles, pomaria, vineta, maloque granata, varias terrarum oras, diversa gentium et populorum ingenia, alias alibi culturas adhibitas aperte significat; quibus consentanea sunt, quae sequuntur; nimirum: NESCIVI, ANIMA MEA CONTURBAVIT ME PROPTER QUADRIGAS AMINADAB. Significat enim se in eo, non tam suo iudicio duci, quam divino nutu atque impulsu moveri, nec id suarum virium opus esse, sed divini atque latentis auxilii, quo sua interius permovetur mens, et ad cursum Evangelii incitatur. Descendo, inquit, ad hortum nucum, id est, omnes terras peragrarere volo, et quia tempus urget, festinandum mihi esse video, sed cum me ab

(1) Aug. quaestionum Evangelicarum libr. II q. XL.

isto cursu tam multa revocent, tamen: NESCIVI: ANIMA MEA CONTURBAVIT ME, id est, tamen nescio quid fiat, ut desistere ab eo non possim; ardet enim mihi animus, mens mea istius decurrendi spatii, atque obeundi muneris studio flagrat, quietem mihi imperare non valeo, me animus conturbat meus, id est, mei animi desiderium me arripit. PROPTER QUADRIGAS AMINADAB. Aut, ut ex hebraeo verbum de verbo verti solet: Ponit me quadrigas Aminadab, id autem est, instar quadrigae ad cursum incitatissimae ponit, hoc est, efficit, ut momento temporis obire orbem cupiam, tanta celeritate, quanta esse solet earum quadrigarum, quibus principes utuntur viri. Vel certe, quod magis puto, inest in hoc ellypsis quaedam hujus voculae, *inter*.

Itaque verti potest: ANIMA MEA POSUIT ME INTER QUADRIGAS AMINADAB, id est, populi principis, id quod ab Ecclesia arcana et verissimo sensu dicitur, eo ut significet se dum Judaeis Christum annunciat, hoc est, dum in ipsis Christum inquirat, nec invenit, inscientem quodammodo ad populum esse delatam principem, id est, ad Romanum pervenisse populum, qui in toto dominabatur orbe. Quo in populo, ut constat, Ecclesia evangelica sedem suam et domicilium constituit.

Itaque dicit: DESCENDI IN HORTUM NUCUM, UT VIDEREM POMA CONVALLIUM, id est, descendi ad populum Judaeorum, quem merito et hortum vocat, quod magna Dei cura cultus esset, et variis bonis tanquam arboribus consitus, ex quo, et alibi saepe in his litteris vinea et hortus nominatur, ut apud Esaiam (1), Hieremiam (2), Ezechielem (3), et alios sacros scriptores (4), et nucum hortum appellat eum (5), quod amari aliquid semper habuerit (6), quatenus ingratus adversus Deum et rebellis ipsi saepius fuit. Ad

(1) Psal. XLV. (2) Ecclesias. XXIV. (3) Esai. LI et LXI.

(4) Hierem. XXXI. (5) Ezech. XXXVI. (6) Joel. II.

eum igitur descendit hortum, quia Apostoli et discipuli Christi, e quibus illa Ecclesia constabat, ad eum populum docendum, et ad Christi fidem vocandum primum missi sunt; itaque descenderunt ad illum, Christum ei annunciarunt, ad fidem illi habendam ipsum cohortati sunt: multa denique cum ipso egerunt, UT VIDERENT POMA CONVALLIUM, ET SI GERMINASSET VINEA, ET SI FLORUISSENT MALA PUNICA, id est, ut re ipsa cognoscerent, utrum ad Christi fidem, cujus semina per legem acceperat, effloresceret; sed dum ad Judaeos descendunt, eosque toto orbe sparsos quaerunt, eis ut annuncient evangelium, (nam Apostoli, uti ex eo libro constat, qui acta Apostolorum continet, quae cumque ingrediebantur urbem, in qua modo Judaeorum Synagoga esset, primum adibant Judaeos, eisque annuntiabant Evangelium, a quibus repulsi ubi erant, se convertebant ad gentes); itaque dum Judaeis annunciant Christum, principi populo, hoc est, Romano misceri coepti sunt. Quod quoniam quodammodo illis accidit praeter opinionem et expectationem ipsorum; nam principio Ecclesiae evangelicae vehementer a multis dubitatum fuit, utrum gentes admittendae in Ecclesiam essent, et quatenus admittendae, ut ex Actis Apostolorum colligitur; ex quo illa fuerunt (1): Et obstupuerunt ex circumcissione fideles, quia et in nationes gratia Spiritus Sancti effusa est; et rursus. Disceptabant adversus Petrum, qui erant ex circumcissione fideles, dicentes: Quare introisti ad viros praepetium habentes? quibus cum Petrus rationem sui facti reddidisset, exponens ea, quae ipsum eadem cum illis sentientem Sanctus docuisset Spiritus, Lucas subjungit: His auditis, tacuerunt, et glorificaverunt Deum dicentes: Ergo et gentibus poenitentiam dedit Deus ad vitam; et quod Paulus ad Ephesios scribit (2): In mysterio Christi, quod aliis generationibus non est agnatum filiis hominum, sicuti nunc revelatum est sanctis Apostolis,

(1) Actorum xi et x. (2) Ephes. iii.

et Prophetis in spiritu, gentes esse cohaeredes, et concorporales, et comparticipes promissionis ejus in Christo Jesu. Itaque quoniam hoc praeter opinionem illis evenit, id ut sponsa significaret, nescivisse se dicit, quomodo inter populi principis quadrigas constituta sit. Quod autem ad eas devenerit, id dicit deberi tribui animae suae, sic enim Christi nominat spiritum, quod eo agitetur nostra mens, sicut corpus anima agitur. Ejus namque spiritus doctrina et inductu Ecclesia se ad gentes contulit, quae Romano continebantur imperio; quasi dicat, non iudicii et arbitrii sui id fuisse, quod se gentibus miscuit, sed voluntatis atque impulsus Dei, qui certe illam posuit inter quadrigas Romani, id est, principis populi, quia non solum erudiri illum populum ab ipsa voluit, sed etiam fecit, ut Ecclesia in ejus populi summa sede collocata atque constituta, principem inter omnes locum teneret. Idque illae significant Aminadabi quadrigae, inter quas sponsa poni dicitur. Quae res totum illud tempus complectitur, quod ab ingressu Petri et aliorum discipulorum Christi in urbem Romam fluxit usque ad Constantini magni tempora, quando Romanis imperatoribus Christum amplexis, et idolorum eversis templis, in pretio et honore esse coepit Christianum nomen; quo etiam tempore Ecclesia Romanis sibi adjunctis principibus, et plurima hominum multitudine ad ipsam confluente, mire aucta in maximum splendorem ac dignitatem venit, ipsamque ex eo indiscriminatum omnes admiratae sunt gentes. Quarum admirationem, Salomon ut exprimeret, foeminas inducit sponsam admirantes, et exquisitis laudibus ipsam prosequentes.

Nam sequitur: REVERTERE, REVERTERE, SULAMITIS, REVERTERE, UT INTUEAMUR TE. Orant enim sponsam, se pro personae decoro subtrahere ab ipsarum conspectu violentem, ne se subtrahat, aut certe, ut consistat, ad, aut curatius ipsam contemplantur. Quam, cum est, Hierosolymitanam nominat compa

futurum Esaias praedixit ita scribens (1): Quoniam de Sion exhibit lex, et verbum Domini de Hierusalem. Eo enim in loco lex Evangelica tradi atque evulgari coepta est, et ex eo in orbem effundi, et qui eam primi evulgarunt, Judaei genere fuerunt. Itaque ab Judaeis instituta primo, et de Judaeis coalita, adjunctis postea gentibus intra spatium trecentorum annorum mire crevit Ecclesia. Quibus exactis annis laudari a sociis fingitur, cum ante id tempus unus eam sponsus inducatur laudans, et praeterea nemo; quo intelligatur ante id tempus propter imperatorum adversus Christianos edicta, et propter turpes notas ipsi falso inustas a Christiani nominis hostibus, uni Deo, cui nota erat, suam innocentiam probasse. Caeterum vulgo apud homines multum laborasse fallaciae opinione, ut doctorum ejus aetatis hominum scripta apologetica indicant, postea vero ipsius pietate et integritate illustribus documentis patefacta, eam cum reges mutata sententia colerent, et vulgo cuncti probarent, magnam admirationem movisse hominibus universis. Quorum hominum personam istae foeminae gerentes ab illa petunt, ipsis ut copiam faciat sui diligentius videntae atque laudandae. Quibus ipsa annuens, se per otium contemplari ab eis, atque laudari sinit, atque ita respondet: QUID VIDEBITIS, etc., de quibus dicemus, cum cap. VII interpretabimur.

(1) Esai. II.

filiis ho-

(1) Actorum XI et X. Ep.

CAPUT VII

1. Quid videbis in sulamite, nisi choros castrorum? Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis! juncturae foemorum tuorum sicut monilia, quae fabricata sunt manu artificis.
2. Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis, venter tuus sicut acervus tritici, vallatus liliis.
3. Duo ubera tua sicut duo hinnuli gemelli capreae.
4. Collum tuum sicut turris eburnea: oculi tui sicut piscinae in Hesebon, quae sunt in porta filiae multitudinis. Nasus tuus sicut turris Libani, quae respicit contra Damascum.
5. Caput tuum sicut Carmelus: comae capitis tui sicut purpura Regis juncta canalibus.
6. Quam pulchra es, et quam decora, charissima, in deliciis!
7. Statura tua assimilata est palmae, et ubera tua botris.
8. Dixi, ascendam in palmam, et apprehendam fructus ejus: et erunt ubera tua sicut botri vineae, et odor oris tui sicut malorum.
9. Guttur tuum sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiisque et dentibus illius ad ruminandum.
10. Ego dilecto meo, et ad me conversio ejus.
11. Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.
12. Mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica: ibi dabo tibi ubera mea.
13. Mandragorae dederunt odorem in portis nostris: omnia poma nova et vetera, dilecte mi, servavi tibi.

PRIMA EXPLANATIO

QUID VIDEBIS IN SULAMITE, NISI CHOROS CASTRORUM? Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis! juncturae foemorum tuorum sicut monilia, quae fabricata sunt manu artificis. Numeri enallage est in illo: Videbis. Nam ipsa sponsa rogat, quae partes chori agitur. Umbilicus tuus crater optimum, dignum potandum, labiisque et dentibus illius ad ruminandum. Quam pulchra es, et quam decora, charissima, in deliciis! Statura tua assimilata est palmae, et ubera tua botris. Dixi, ascendam in palmam, et apprehendam fructus ejus: et erunt ubera tua sicut botri vineae, et odor oris tui sicut malorum. Guttur tuum sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiisque et dentibus illius ad ruminandum. Ego dilecto meo, et ad me conversio ejus. Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis. Mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica: ibi dabo tibi ubera mea. Mandragorae dederunt odorem in portis nostris: omnia poma nova et vetera, dilecte mi, servavi tibi.

futurum Esaias praedixit ita scribens (1): Quoniam de Sion exhibit lex, et verbum Domini de Hierusalem. Eo enim in loco lex Evangelica tradi atque evulgari coepta est, et ex eo in orbem effundi, et qui eam primi evulgarunt, Judaei genere fuerunt. Itaque ab Judaeis instituta primo, et de Judaeis coalita, adjunctis postea gentibus intra spatium trecentorum annorum mire crevit Ecclesia. Quibus exactis annis laudari a sociis fingitur, cum ante id tempus unus eam sponsus inducatur laudans, et praeterea nemo; quo intelligatur ante id tempus propter imperatorum adversus Christianos edicta, et propter turpes notas ipsi falso inustas a Christiani nominis hostibus, uni Deo, cui nota erat, suam innocentiam probasse. Caeterum vulgo apud homines multum laborasse fallaciae opinione, ut doctorum ejus aetatis hominum scripta apologetica indicant, postea vero ipsius pietate et integritate illustribus documentis patefacta, eam cum reges mutata sententia colerent, et vulgo cuncti probarent, magnam admirationem movisse hominibus universis. Quorum hominum personam istae foeminae gerentes ab illa petunt, ipsis ut copiam faciat sui diligentius videntae atque laudandae. Quibus ipsa annuens, se per otium contemplari ab eis, atque laudari sinit, atque ita respondet: QUID VIDEBITIS, etc., de quibus dicemus, cum cap. VII interpretabimur.

(1) Esai. II.

filiis ho-

(1) Actorum XI et X. Epist.

CAPUT VII

1. Quid videbis in sulamite, nisi choros castrorum? Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis! juncturae foemorum tuorum sicut monilia, quae fabricata sunt manu artificis.
2. Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis, venter tuus sicut acervus tritici, vallatus liliis.
3. Duo ubera tua sicut duo hinnuli gemelli capreae.
4. Collum tuum sicut turris eburnea: oculi tui sicut piscinae in Hesebon, quae sunt in porta filiae multitudinis. Nasus tuus sicut turris Libani, quae respicit contra Damascum.
5. Caput tuum sicut Carmelus: comae capitis tui sicut purpura Regis juncta canalibus.
6. Quam pulchra es, et quam decora, charissima, in deliciis!
7. Statura tua assimilata est palmae, et ubera tua botris.
8. Dixi, ascendam in palmam, et apprehendam fructus ejus: et erunt ubera tua sicut botri vineae, et odor oris tui sicut malorum.
9. Guttur tuum sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiisque et dentibus illius ad ruminandum.
10. Ego dilecto meo, et ad me conversio ejus.
11. Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.
12. Mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica: ibi dabo tibi ubera mea.
13. Mandragorae dederunt odorem in portis nostris: omnia poma nova et vetera, dilecte mi, servavi tibi.

PRIMA EXPLANATIO

QUID VIDEBIS IN SULAMITE, NISI CHOROS CASTRORUM? Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis! juncturae foemorum tuorum sicut monilia, quae fabricata sunt manu artificis. Numeri enallage est in illo: Videbis. Nam ipsa sponsa rogat, quae partes chori agitur. Umbilicus tuus crater optimum, dignum potandum, labiisque et dentibus illius ad ruminandum. Quam pulchra es, et quam decora, charissima, in deliciis! Statura tua assimilata est palmae, et ubera tua botris. Dixi, ascendam in palmam, et apprehendam fructus ejus: et erunt ubera tua sicut botri vineae, et odor oris tui sicut malorum. Guttur tuum sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiisque et dentibus illius ad ruminandum. Ego dilecto meo, et ad me conversio ejus. Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis. Mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica: ibi dabo tibi ubera mea. Mandragorae dederunt odorem in portis nostris: omnia poma nova et vetera, dilecte mi, servavi tibi.

futurum Esaias praedixit ita scribens (1): Quoniam de Sion exhibit lex, et verbum Domini de Hierusalem. Eo enim in loco lex Evangelica tradi atque evulgari coepta est, et ex eo in orbem effundi, et qui eam primi evulgarunt, Judaei genere fuerunt. Itaque ab Judaeis instituta primo, et de Judaeis coalita, adjunctis postea gentibus intra spatium trecentorum annorum mire crevit Ecclesia. Quibus exactis annis laudari a sociis fingitur, cum ante id tempus unus eam sponsus inducatur laudans, et praeterea nemo; quo intelligatur ante id tempus propter imperatorum adversus Christianos edicta, et propter turpes notas ipsi falso inustas a Christiani nominis hostibus, uni Deo, cui nota erat, suam innocentiam probasse. Caeterum vulgo apud homines multum laborasse fallaciae opinione, ut doctorum ejus aetatis hominum scripta apologetica indicant, postea vero ipsius pietate et integritate illustribus documentis patefacta, eam cum reges mutata sententia colerent, et vulgo cuncti probarent, magnam admirationem movisse hominibus universis. Quorum hominum personam istae foeminae gerentes ab illa petunt, ipsis ut copiam faciat sui diligentius videntae atque laudandae. Quibus ipsa annuens, se per otium contemplari ab eis, atque laudari sinit, atque ita respondet: QUID VIDEBITIS, etc., de quibus dicemus, cum cap. VII interpretabimur.

(1) Esai. II.

filiis ho-

(1) Actorum XI et X. Ep.

CAPUT VII

1. Quid videbis in sulamite, nisi choros castrorum? Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis! juncturae foemorum tuorum sicut monilia, quae fabricata sunt manu artificis.
2. Umbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis, venter tuus sicut acervus tritici, vallatus liliis.
3. Duo ubera tua sicut duo hinnuli gemelli capreae.
4. Collum tuum sicut turris eburnea: oculi tui sicut piscinae in Hesebon, quae sunt in porta filiae multitudinis. Nasus tuus sicut turris Libani, quae respicit contra Damascum.
5. Caput tuum sicut Carmelus: comae capitis tui sicut purpura Regis juncta canalibus.
6. Quam pulchra es, et quam decora, charissima, in deliciis!
7. Statura tua assimilata est palmae, et ubera tua botris.
8. Dixi, ascendam in palmam, et apprehendam fructus ejus: et erunt ubera tua sicut botri vineae, et odor oris tui sicut malorum.
9. Guttur tuum sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiisque et dentibus illius ad ruminandum.
10. Ego dilecto meo, et ad me conversio ejus.
11. Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.
12. Mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica: ibi dabo tibi ubera mea.
13. Mandragorae dederunt odorem in portis nostris: omnia poma nova et vetera, dilecte mi, servavi tibi.

PRIMA EXPLANATIO

QUID VIDEBIS IN SULAMITE, NISI CHOROS CASTRORUM? Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis! juncturae foemorum tuorum sicut monilia, quae fabricata sunt manu artificis. Numeri enallage est in illo: Videbis. Nam ipsa sponsa rogat, quae partes chori agitur. Umbilicus tuus crater optimum, dignum potandum, labiisque et dentibus illius ad ruminandum. Quam pulchra es, et quam decora, charissima, in deliciis! Statura tua assimilata est palmae, et ubera tua botris. Dixi, ascendam in palmam, et apprehendam fructus ejus: et erunt ubera tua sicut botri vineae, et odor oris tui sicut malorum. Guttur tuum sicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiisque et dentibus illius ad ruminandum. Ego dilecto meo, et ad me conversio ejus. Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis. Mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica: ibi dabo tibi ubera mea. Mandragorae dederunt odorem in portis nostris: omnia poma nova et vetera, dilecte mi, servavi tibi.

velitis? (aut, quae vos tanta cupido tenet inspiciendi mei? nam illae inspiciendae ipsius causa, ut ne abiret, ipsam rogarunt), NISI CHOROS CASTRORUM? Aut, ut in hebraeo dicitur: SICUT CHOROS CASTRORUM?

Nam redeunte illa, et ad foeminas, quae ipsam vocabant conversa, quo melius ipsam inspicerent, bifariam divisae illae, et altrinsecus sibi respondententes, utrumque sponsae latus cinxisse sunt intelligendae. Plures igitur cum essent, et in duos ordines divisae, aciei speciem praeseferebant. Atque haec sponsa cum dixisset, foeminarum chorus, quo ostenderent non sine causa fuisse, quod illam diligentius inspicere et contemplari voluerunt, formae ejus, atque totius corporis pulchritudinem, laudibus in coelum ferunt, ac ita fere dicunt. Cur te curiosius inspicere cupiamus, rogas? quae quanta es, ex pulchritudine tota constas. Nam ut a minimis ordiamur, ipsi pedes tui quam pulchri sunt? quam venusti incessus? QUAM, inquit, PULCHRI SUNT GRESSUS TUI IN CALCEAMENTIS, FILIA PRINCIPIS. Pedis astricta brevitudo commendatur, nec pes modo, sed incessus ipse, et totius corporis in incedendo motus laudatur, qui certe in pulchritudinis partibus merito numeretur, quod ingenui, ac bene nati animi in eo indoles quaedam, et species eluceat. Unde consentaneae nominaverunt illam filiam principis, aut, ut hebraicae vocis notationem reddamus, liberalis atque profusi; hoc est, liberalem ipsam, et generosam esse dixerunt, magnoque et alto animo praeditam, juxta proprietatem hebraici sermonis, quo quae quis re eximie praestitit, ejus rei dicitur esse filius, idque dixerunt ob eam causa ab ipsa animi excelsi indole omnis illa in intuitu, et existit. Dicunt itaque. Primum tui, quamque ad pedem apto uteris re in se, ita gratia, quae venustis, non ut obscuris patet regio orta sanguine,

(1) Actorum xi et x. Epi.

Et pergunt: JUNCTURAE FOEMORUM TUORUM SICUT MONILIA, QUAE FABRICATA SUNT MANU ARTIFICIS. Pro juncturis hebraice est חמוק Hamuq: id autem circulum, aut orbem significat, ex quo coxae vertebra *hamuq* ab Hebraeis appellatur, eamque vertebra Hieronymus juncturae nomine a se significatam intelligi voluit. Significatur autem a parte totum ipsum foemur. Itaque junctura aut vertebra foemoris tui, aut certe foemora tua tanquam monilia, quae fabricata sunt manu artificis. Igitur laudatur foemur, quod neque exile sit, neque gracile, sed densum, modiceque obesum; itaque rotundum, ut si circulum exacte factum ipsi circundes, eum ad unguem repleturum sit, ex quo recte Graeci interpretes, hoc loco verterunt ῥόμβοι τῶν μορίων ζῶν, nam ῥόμβος recte dicitur in omni eo, quod modulate atque adfabre factum est. UMBILICUS TUUS CRATER TORNATILIS NON INDIGENS POCULIS. Tornatilis quod dixit Hieronymus, exacte rotundus intelligi voluit; nam in hebraeo est סהר Sahar, quod est rotundum, ex quo etiam Luna, cum suum orbem complevit, סיהרה Sihara ab Hebraeis appellatur. Itaque alii vertunt, umbilicus tuus crater Lunae, id est, ad instar plenae Lunae rotundus est umbilicus tuus. Pocula vero, hic quae dicuntur, non quibus potatur, sed id ipsum quod potatur et bibitur, id est, potiones ipsae intelligendae sunt, ut in illo:

Poculaque inventis Acheloia miscuit uvis, et
et amque

Quas Hebraei מַזֵּג Mazeg appellunt; Mazeg autem plena verba aqua diluto atque PALMAM dicitur. FRUCTUS EJUS. similis crateri rotundo, ac SUT VNUM OPTIMUM, DIGNUM pulchritudinem attinet, in ventrisque ET DENTIBUS petulantunditas, et ac succi per animis eximebat omnia adhibita similitudine adhuc extendi turpe aliquid, aut TUUS, inquit, SICUT ACERVUS TRITICI acervo enim, granis tritici cuncta comp

ex parte circumquaque se aequabiliter in orbem effundentibus, nihil aut hiat, aut subsidet, aut omnino inaequale est. Sed a ventre ad ubera ascendunt.

Itaque dicunt: DUO UBERA TUA SICUT DUO HINNULI GEMELLI CAPRAE. Jam de hoc supra. COLLUM TUUM SICUT TURRIS EBURNEA. Et hoc ipsum per se satis est perspicuum: candor enim colli, atque nitor, ejusque justa longitudo et rectitudo commendatur. OCULI TUI SICUT PISCINAE IN HESBON, QUAE SUNT IN PORTA FILIAE MULTITUDINIS. Hesbon urbs est cis Jordanem in sorte Rubenitide, in qua olim Seonis Regis Amorrhaeorum regia fuit, stagnis, aquisque abundans, ut ex Josue libro liquet. FILIA MULTITUDINIS, hebraice Barrabim, nomen est proprium ejus portae, ad quam piscinae istae fuisse dicuntur, quae sic appellabatur, quod juxta illam forum esset peramplum, et multorum hominum capax. Itaque forum ipsum Barrabim appellabatur, id est, grande, et peramplum forum, cui foro vicina quae erat urbis porta, ex eo patrio casu porta Barrabim, id est, porta filiae multitudinis dicebatur. Sed quid est in piscina, quod ad pulchros oculos significandos possit transferri? Primum amplitudo. Nam magni oculi, et ut hispane dici solet, *rasgados*, pulchri habentur; ex quo Homerus Junonem *βρόπιδα* appellat ob magnitudinem, credo, oculorum justam atque decentem. Deinde serenitas, ex quo existit lumen et splendor. Postremo quies et tranquillam stabilitas, quae cum ipsa in oculis gravitatis est, et tranquillitatis plera, tum certe constantis animi atque simplicis aspectus. Nam quorum crassius, palpebrae, atque oculi gravitate moventi excelsi indici sunt, aut omnino

tu, CRIS LIBANI, QUAE RESPICIT COE-
re, Hebraeis proprie et litterate na-
porro translate interdum pro excan-
terdum pro gravitate oris ea, quae

(1) Actorum xi et x. animi celsi atque magni; quoniam earum

rerum clara signa in nasibus natura impressit. Nam iratis nares tument, atque dilatantur, et qui animosi ipsi sunt, aut qui magnum aliquid, atque arduum concipiunt animo, multum spiritus naribus trahere solent, atque reddere: ex quo ille inter alia generosi equi signa:

*Tum si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit, micat auribus, et tremit artus,
Collectumque premens voluit sub naribus ignem.*

Et Esaias (1): Quiescite ergo ab homine, cujus spiritus in naribus ejus, id est, ab homine magni spiritus, quod latini sermonis consuetudine dici solet, hoc est, animo magno et excelso. Itaque se ipse exponens addit: Quoniam excelsus est ipse. Atqui ea formae species maxime pulchra est, atque admirabilis, in quam partium apta figura atque decor oris quadam severitate et majestate temperatur. Nam illud ex pulchro atque gravi temperamentum quicumque vident, ita amant, ut vereantur etiam, atque admirentur. Excitat enim in contuentium animis magnum omnino amorem sui, sed honestum tamen, non levitatis, aut le affectu, comitem amorem. Arbitror itaque hoc loco Nasi ALMAM, ET pro hebraici sermonis proprietate significari, SARA TUA SICUT atque altum, quod in hujus sponsae elucet LORUM; nam naturris similitudo adhibita, ita esse declamque enitens ad se in saltu Libani, id est, in Judaeae am elucens etiam sui pocum infestam Judaeis urbem. DIXI, id est, eximiae tuae praesidio et ornamento oculos ad animum admissa, eumque masculinis formidini dictat desiderii ardentissimi plena vermosissimo sponsa PALMAM, ET APPREHENDAM FRUCTUS EJUS. animi in ipsa feUTTUR TUUM SICUT VINUM OPTIMUM, DIGNUM dinem amplificat POTANDEM LABIISQUE ET DENTIBUS petulantia et injuria hominum, quorum ex animis eximebat omnem, non solum conandi, aut audendi turpe aliquid, aut

(1) Esai. c. II.

insolens, sed etiam cupiendi, et sperandi cogitationem. CAPUT TUUM SICUT CARMELUS. Caput, id est, vertex capitis. Nam hebraice sic: CAPUT TUUM, QUOD SUPRA TE EST. Carmelus mons in Judaea, Heliae et Elisei vatium domiciliis nobilitatus. Dicunt igitur extare ipsam, et eminere supra caeteras foeminas, sicut Carmelus mons vicinos, et circumjacentes superat montes.

Sed quod sequitur, difficiliores explicatus habet. COMAE CAPITIS TUI SICUT PURPURA REGIS JUNCTA CANALIBUS. Hujus namque explicandi causa, primum, quod puto me ante dixisse, sciri debet in Syria et Palaestina, et toto illo Orientis tractu nigram comam, aut subrubeam, quae ad purpureum colorem non nihil accedat, commendari: deinde advertendum hebraica hoc loco ea esse ratione constructa, verti ut possint, cum hoc modo, quo a Hieronymo sunt conversa, tum illo, quo graeci interpretes illa verterunt, καὶ πλόκιον κεφαλῆς ζού ὡς πορφύρα βασιλεὺς διεδεμένως ἐν παραδιόρματις. Id est, comae capitis tui sicut purpura, Rex ligatus in canalibus. Est autem utriusque versionis prope eadem quid est, nisi quod haec posterior ad amatorium sermo possit trahens accedit quare interpretemur utramque. Igitur ut hispane vadantur capilli a colore, eo scilicet, qui apud Homerum Juno haurire habebatur. Nam dicunt videri sibi do, oculorum justas, quales lanae murice atque purpura ex quo existit lumen est, et addunt ad epithasim, quales quam stabilitas, quae cum in canalibus junctae, quo prietatis plena, tum certe constantis, et ea non uso de-
tum. Nam quorum crasius, patet sponsae capillos.
tate moventi excelsi in da versione, quod di-
itur, et exis. Nunc capillorum pul-
chritudine, tui, hic. TERTIUM. QUOD EOS USQUE ADEO
pulchros esse, ut rex ipse, id est, sponsus eis in amore ita
filii. accendatur, ut sint illi pro vinculis: vel potius eis pro vin-
lis ad illum illaqueandum, atque vincendum ipse amor
(1) Acto. CAPILLI TUI SICUT PURPURA, hoc est, pro gentis

illius more, et judicio, pulcherrimi. REX LIGATUS IN CANALIBUS, id est, illaqueatus, et irretitus amore ipsorum capillorum; quos translate canales vocat, ducta similitudine ab aqua, quae cum per canales decurrit, crispari dicitur: quemadmodum capilli foeminarum oblongi, et per humeros earum effusi crispantur, undaque et ipsi dicuntur humeris, verbo ab aquis translato. QUAM PULCHRA ES ET QUAM DECORA, CHARISSIMA, IN DELICIIS. Apto epiphonemate transitum ad ulteriora faciunt.

Sequitur enim: STATURA TUA ASSIMILATA EST PALMAE, ET UBERA TUA BOTRIS. Uvarum, scilicet, quas ferret ea vitis, quae palmae adjuncta et per eam serpens, palmae ramos sarmentis implicabat suis. Nam, vel ex hoc loco constat, in Palaestina vites juxta palmas seri solitas, sicut juxta ulmos in Italia. Venustissime autem procerum, atque elegans sponsae corpus palmae arbori, cujus item est insignis altitudo, et proceritas, simile esse dicunt: ubera autem in pectore extantia et prominentia botris uvarum iis, qui eminebant e palma ab ea vite, quae implicabatur cum ipsa. Sec quod addunt, id e communis naturae affectu, atque more expressum est: DIXI, ASCENDAM IN PALMAM, ET APPREHENDAM FRUCTUS EJUS, ET ERUNT UBERA TUA SICUT BOTRI VINEAE, ET ODOR ORIS TUI SICUT MALORUM; nam naturale est, ut palma species in quocumque enitens ad se alliciat intuentes: in foemina autem elucens etiam sui potiundi desiderio ipsos accendat. DIXI, id est, eximiae tuae pulchritudinis vis per oculos ad animum admissa, eumque incendens, haec illi dicat desiderii ardentissimi plena verba: ASCENDAM IN PALMAM, ET APPREHENDAM FRUCTUS EJUS. ®

Sequitur: GUTTUR TUUM SICUT VINUM OPTIMUM, DIGNUM DILECTO MEO AD POTANDUM, LABIISQUE ET DENTIBUS ILLIUS AD RUMINANDUM. Hoc in loco latinus interpres Hebraicum textum paraphrasi reddidit: nam ad verbum sic vertetur: GUTTUR TUUM SICUT VINUM ILLUD BONUM, QUOD VADIT AD DILECTUM MEUM DIRECTE, LOQUENS LABIIS DORMIEN-

TIS. Quae est vini optimi ac generosi descriptio ex conjunctis et consequentibus. In qua illud, AD DILECTUM, quod dicitur, nullam certam personam significat, sed quomodo Latini vocabulo, quis, uti saepe solent, et Hispani voce, *hulano*, sic isto loco ad neminem unum sermo certo dirigitur. Sed: QUOD VADIT DIRECTE, siue ut in hebraeo לבשרים, Lemesarim, de vino dictum, optimae notae significat vinum, quasi tale sit, recte quod bibi possit, vel certe quia dum bibitur propter sui bonitatem, lenitatemque, inoffenso, ut ita dicam, pede directe per os ad fauces delapsum, inde in corpus traiecitur: quod est vetusti ac generosi vini proprium. Id enim cum voluptate facillime bibitur, utpote quod omni austeritate careat: haustum porro tum demum se, vimque suam prodit. Nam quo propter vetustatem e tenuioribus constat partibus, eo citius in sublime elatum, omnes capitis sensus in suam redigit potestatem. Id igitur Hebraei vadere directe appellant, quomodo Hispani de vino ejus generis dicunt: *Que se cuela sin sentir*, ut ex illo satis liquet, ubi dicitur (1): «Ne aspicias vinum cum rubescit, et cum splendet in vitro: ingreditur enim blande, id est, vadit directe (sic enim hebraice legitur לבשרים) et in novissimo mordebit, ut coluber, et sicut regulus venenum diffundet.» Nimirum longe alium se quam quod initio pollicebatur, ostendens. Etenim initio *lenis*, ac lenis nihil hostile prae se ferebat: at posteaquam in pectus admissum est, in caput, atque in mentem invadens, quas turbas non movet? Nam ut majora illa omittam bella debellata super mero, sermonis certe usum prope eripit. Linguam namque haesitantem reddit: vocum in loquendo sonos immutat: verba litteris ac syllabis fraudat: eorumque structuram et ordinem rectum perturbat.

Quare additur: LOQUENS LABIIS DORMIENTIS, id est, qualiter dormientes; hi autem sunt qui instante somni capiendi

(1) Prov. xxiii.

tempore somno gravantur, loqui solent. EGO DILECTO MEO, ET AD ME CONVERSIO EJUS. Dignum amante foemina responsum. Nam dicit, qualis ipsa, aut quam pulchra sim nescio, neque vero utrum talis vobis videar, qualem me esse dicitis, valde laboro: illud unum scio, cujusvismodi sim, totam viri mei esse: a me illum amari: ab ipso me vicissim diligi: illi uni gratificari me, et placere cupere: id solum in votis mihi esse: vestros vero de me sermones atque judicia, et omnino laudes de me vestras non tanti facere. Itaque illas veluti fastidians, et ad virum conversa, VENI, inquit, DILECTE MI, EGREDIAMUR IN AGRUM, COMMOREMUR IN VILLIS, quo nos scilicet, ab his turbis, et hominum molestiis subducentes, agrique amoenitate fruentes, amori nostro libere indulgeamus. MANE, inquit, SURGAMUS AD VINEAS, VIDEAMUS SI FLORUIT VINEA, SI FLORES FRUCTUS PARTURIUNT, SI FLORUERUNT MALA PUNICA: IBI DABO TIBI UBERA MEA. MANDRAGORAE DEDERUNT ODOREM SUUM, et quae sequuntur. MANE SURGAMUS AD VINEAS. Nam sub aenoram nihil est agro amoenius. VIDEAMUS. Aut per futurum, ut in Hebraeo est, videmus: SI FLOREAT VINEA, SI FLORES FRUCTUS PARTURIUNT. Flores inquam vineae: id est, videbimus utrum vites flores emittant, aut ipsi earum flores fructus jam edere incipiant. Nam in hebraeo sic: SI FLORUIT VINEA, ^{וְ} APPARUIT NOVA UVA, SI FLORUERUNT MALA PUNICA.

Sequitur: IBI DABO TIBI UBERA MEA. Et ne solum, inquit, invitari te agri amoenitate a me putes, summam ibi mei copiam tibi faciam. MANDRAGORAE DEDERUNT ODOREM SUUM. Repetendum a communi superius verbum, nimirum, et videmus si mandragorae dederunt odorem suum. Praestant enim odore mandragorae, ut Plinius tradit.

Denique addit: IN PORTIS NOSTRIS OMNIA POMA NOVA ET VETERA, DILECTE MI, SERVAVI TIBI. Et ad alias, inquit, vel opportunitates, vel voluptates hujus vitae rusticae, ad quam te voco, illud accedet etiam, quod abundabis maxi-

ma optimorum fructuum ad vescendum copia. Legam enim ipsa tibi, imo vero lecta, ac domi habeo reposita poma, atque baccas arborum omnis generis, quibus tu uti, atque vesci possis. Atque hac fini hoc caput concluditur, cujus jam ad principium revertamur.

ALTERA EXPLANATIO

QUAM PULCHRI SUNT GRESSUS TUI IN CALCEAMENTIS, FILIA PRINCIPIS. Quare in hac carminis parte, in qua de perfectis agitur, praeter sponsum novae personae inducantur, quae sponsam laudent, jam superius dictum est: nunc vero illud est dicendum, atque quaerendum, quidnam causae sit, cur ista laudatio, diverso atque adeo contrariè a superiore laudatione ordine a pedibus laudandis exorsa, in capitis laudibus terminetur. Nec enim id causa, ut arbitrator, vacat. Etenim, quod jam supra diximus, in hac laudatione figurate, ut caetera omnia, significatur id, quod re ipsa accidere videmus viris virtute praestantibus, quales sunt, qui perfecti nominantur. Illos enim mortales universi, quorum modo animus non omnino profligatus sit, aut virtutum officiis infensus, admirantur, et laudant: quod non aequè contingit iis, qui virtutis studio quo modo editi sunt, aut qui progressus jam aliquos in eo fecerunt. Homines porro aliorum hominum recte facta vident, animi autem rectum atque divinum habitum, virtutesque, quae illi insunt, ex quibus ipsa recte facta oriuntur et manant, non vident, sed ex iis quae vident conjectura colligunt. Ex quo fit, ut cum laudare ea volunt, id primum laudibus prosequantur, quod illis primo videndum occurrit, quodque caetera, et cognoscendi, et laudandi causam ipsis attulit. Nam principio ista operum exteriorum honestate

commoti, eos, a quibus ea edebantur, admirari coeperunt, et in illorum animos introspicere. Quod igitur Latini officium appellant, quo nomine quidquid ex virtutis inductu, atque praescripto, vel publice, vel privatim recte et honeste fit, comprehenditur: id sacrae Litterae figurate pedes vocant: non solum quia minus dignitatis atque luminis habent ista recte facta, quam illa animi interiora ornamenta, a quibus oriuntur; sed quia istis virtus insistit, eisque tanquam gressibus in hoc mortalis vitae stadio progreditur. Nam societas hominum inter ipsos, commerciaque humana omnia his continentur officiis. Vocari autem ista officia pedes in arcano sermone, omnes fere scriptores docent in illo Christi (1): Qui lotus est, non indiget nisi ut lavet pedes. Hos ergo pedes ii, qui eorum honestam speciem oculis hauriunt homines, pulchros esse dicunt: tum quod honesta sunt ista officia, et ob id dignitatis plena, tum quod sunt, vel publice, vel privatim utilia, et ob eam causam apud omnes gratiosa, et, ut ita dicam, popularia; praecipue autem ea, quae a charitate, et a pietate Christiana ducuntur, quae modestiae et humilitatis specie mirabiliter commendata, in benefaciendo, atque in inserviando aliis ponuntur fere omnia, quo quod populis sit gratius profecto effici nihil potest.

At quam recte cum ista laude Christiani officii id, quod sequitur, jungitur: FILIA PRINCIPIS. Nisi enim vir perfectus et sanctus filius principis esset, id est, nisi generoso, et munifico, ac digno principe animo esset praeditus, ea, quam diximus, officiorum dignitate careret. Quid vero si hi pedes nobis sint, id quod video recte esse posse, humilitas ea, atque lenitas, ac mansuetudo, quae sunt propriae Christianae disciplinae virtutes, et quas perfecti in ea disciplina, et vultu, et incessu, et omni oris habitu prae se ferunt, quibus certe virtutibus nihil amabilius esse potest,

(1) Joan. xvi.

ma optimorum fructuum ad vescendum copia. Legam enim ipsa tibi, imo vero lecta, ac domi habeo reposita poma, atque baccas arborum omnis generis, quibus tu uti, atque vesci possis. Atque hac fini hoc caput concluditur, cujus jam ad principium revertamur.

ALTERA EXPLANATIO

QUAM PULCHRI SUNT GRESSUS TUI IN CALCEAMENTIS, FILIA PRINCIPIS. Quare in hac carminis parte, in qua de perfectis agitur, praeter sponsum novae personae inducantur, quae sponsam laudent, jam superius dictum est: nunc vero illud est dicendum, atque quaerendum, quidnam causae sit, cur ista laudatio, diverso atque adeo contrarij a superiore laudatione ordine a pedibus laudandis exorsa, in capitis laudibus terminetur. Nec enim id causa, ut arbitrator, vacat. Etenim, quod jam supra diximus, in hac laudatione figurate, ut caetera omnia, significatur id, quod re ipsa accidere videmus viris virtute praestantibus, quales sunt, qui perfecti nominantur. Illos enim mortales universi, quorum modo animus non omnino profligatus sit, aut virtutum officiis infensus, admirantur, et laudant: quod non aequè contingit iis, qui virtutis studio quo modo editi sunt, aut qui progressus jam aliquos in eo fecerunt. Homines porro aliorum hominum recte facta vident, animi autem rectum atque divinum habitum, virtutesque, quae illi insunt, ex quibus ipsa recte facta oriuntur et manant, non vident, sed ex iis quae vident conjectura colligunt. Ex quo fit, ut cum laudare ea volunt, id primum laudibus prosequantur, quod illis primo videndum occurrit, quodque caetera, et cognoscendi, et laudandi causam ipsis attulit. Nam principio ista operum exteriorum honestate

commoti, eos, a quibus ea edebantur, admirari coeperunt, et in illorum animos introspicere. Quod igitur Latini officium appellant, quo nomine quidquid ex virtutis inductu, atque praescripto, vel publice, vel privatim recte et honeste fit, comprehenditur: id sacrae Litterae figurate pedes vocant: non solum quia minus dignitatis atque luminis habent ista recte facta, quam illa animi interiora ornamenta, a quibus oriuntur; sed quia istis virtus insistit, eisque tanquam gressibus in hoc mortalis vitae stadio progreditur. Nam societas hominum inter ipsos, commerciaque humana omnia his continentur officiis. Vocari autem ista officia pedes in arcano sermone, omnes fere scriptores docent in illo Christi (1): Qui lotus est, non indiget nisi ut lavet pedes. Hos ergo pedes ii, qui eorum honestam speciem oculis hauriunt homines, pulchros esse dicunt: tum quod honesta sunt ista officia, et ob id dignitatis plena, tum quod sunt, vel publice, vel privatim utilia, et ob eam causam apud omnes gratiosa, et, ut ita dicam, popularia; praecipue autem ea, quae a charitate, et a pietate Christiana ducuntur, quae modestiae et humilitatis specie mirabiliter commendata, in benefaciendo, atque in inserviando aliis ponuntur fere omnia, quo quod populis sit gratius profecto effici nihil potest.

At quam recte cum ista laude Christiani officii id, quod sequitur, jungitur: FILIA PRINCIPIS. Nisi enim vir perfectus et sanctus filius principis esset, id est, nisi generoso, et munifico, ac digno principe animo esset praeditus, ea, quam diximus, officiorum dignitate careret. Quid vero si hi pedes nobis sint, id quod video recte esse posse, humilitas ea, atque lenitas, ac mansuetudo, quae sunt propriae Christianae disciplinae virtutes, et quas perfecti in ea disciplina, et vultu, et incessu, et omni oris habitu prae se ferunt, quibus certe virtutibus nihil amabilius esse potest,

(1) Joan. xvi.

num minus apte cum his virtutibus cohaerebit, quod sequitur, *FILIA PRINCIPIS*? Imo vero aptissime. Christiana enim virtus suis coloribus describetur, si quorum pedes, hoc est, quorum humilitas et mansuetudo laudantur, iidem praedicabuntur principum filii excelso, scilicet, et exaggerato animo praediti. Nam ut nihil est Christiano homine humilius, atque mansuetius, ita nihil est eodem altius, atque sublimius. Etenim quod in Christi persona adoramus, et credimus ineffabili modo conjungi duas naturas, sublimem unam, humilem alteram, idem quodammodo videre licet in iis, qui Christo suo capiti virtute et morum imitatione sunt similes. Sunt enim simul et humiles et excelsi, tum natiuitate, tum moribus: natiuitate quidem excelsi sunt, quoniam ad Deum ipsum ortus sui ejus, quo in novam vitam nascuntur, principium, et originem referunt, quodque ejus originis in se habent praestantissima semina: humiles autem et abjecti, quoniam quod attinet ad parentes veteres ab inquinatissimis sordibus genus ducunt. Moribus porro, et conditione vitae propter suam modestiam, et fragilitatis suae assiduam cogitationem et cognitionem sunt humiles. Itaque modestissime de se sentiunt, nihil sibi arrogant, tribuunt sibi nihil, cedunt omnibus, seque submitunt etiam inimicis, neque est aliquod tam abjectum, atque vile munus, quod vel se indignum putent, vel aliorum salutis causa libenter non subeant, illudque non parum saepe vere, et ex animo optant contemni se a caeteris, et sperni, et pro nihilo haberi. At eisdem rursus nihil est majus, atque sublimius. Nam neque seruiunt voluptatibus, neque cedunt doloribus, neque se vinci sinunt ab aliqua cupiditate prava, neque hominum minas, neque adversae fortunae tela extimescunt, et quibus rebus seruiunt mortales caeteri, iis illi omnibus imperant: tamque alto sunt animo, ut sua praestantia indignum existiment, impertire aliquid desiderii sui atque cogitationis, nisi rebus coelestibus atque divinis. Itaque immortalitatem, aeternas divitias, divinam

vitam, congressum et convictum pene familiarem cum Deo illi, et semper cogitant, et ardentissime affectant. Quid illa, ea si quis pro dignitate commemoret? nam mihi his commentariorum angustiis excluso copiose illa, et enucleate explanare non licet. Quam igitur illa sunt animi excelsi, quod de cunctis hominibus, nihil inde praeter recte facti conscientiam ad se referentes, benemereri student? Quod infestissimis suis hostibus non gravate commodant? Quod ita sunt animo liberali, et ad benefaciendum propenso, ut non opes et facultates suas modo, sed vitam etiam pro aliorum salute profundant? Ex quo concluditur hoc esse proprium Christianae virtutis, ut, repudiatis et a se remotis superbia et arrogantia, quibus vitiis omnes Philosophorum vita et institutio inficiebatur; modestia vero et mansuetudine, et humilitate animi ascitis et adjunctis, diversissimas res, et quae in unum coire posse non putabantur, summam animi celsitudinem cum incredibili humilitate consociet. Quare convenientissime in hac eximiae virtutis, atque probitatis imagine, cum pedum pulchritudine, hoc est, humilitatis virtute, regii sanguinis dignitas, et illustris generis claritudo a Salomone conjuncta est.

Quibus etiam consentanea sunt, quae sequuntur: Nam rectis officiis laudatis quatuor summae virtutes, a quibus ducuntur omnia officia laudantur, ac primo de fortitudine dicitur: *JUNCTURAE FOEMORUM TUORUM SICUT MONILIA, QUAE FABRICATA SUNT MANU ARTIFICIS*. Nam fortitudinem, foemorum, atque tibiaram declarari nominibus ex eo intelligitur, quod retro vicissim ipsum fortitudinis nomen ad foemora significanda translate usurpatur (1): ut in illo: *Et nutabunt viri fortissimi, in quo foemora per metaphoram viros fortissimos, aut fortitudinis dici omnes consentiunt*. Est autem Christiana fortitudo, sola vera, et perfecta fortitudo: utpote quae proprietate nullum, aut certamen fugiat,

(1) Eccl. ult.

aut periculum reformidet. Itaque apte comparatur circulo, cujus est figura perfecta, aut certe foemori ad circuli orbem accommodato.

Temperantia deinde in ventre, atque umbilico significator, quo de dicitur: UMBILICUS TUUS CRATER TORNATILIS NON INDIGENS POCULIS. Itemque: VENTER TUUS, UT ACERVUS TRITICI VALLATUS LILII. Nam ut in tritici acervo propter causam superius dictam, nihil incisum angulis, nihil anfractibus, nihil eminens, nihil lacunosum conspicitur, sic temperans moderationem, et aequabilitatem, et omnium rerum mediocritatem in omni vita conservat. His succedunt ubera, de quibus: UBERA TUA SICUT DUO HINNULLI GEMELLI CAPRAE. Quae ad eas virtutes spectant, quae ad alterum referuntur. Inde ascensus ad collum, et ad oculos fit. De illo: COLLUM TUUM SICUT TURRIS EBURNEA. De his: OCULI TUI SICUT PISCINAE IN HESBON, QUAE SUNT IN PORTA FILIAE MULTITUDINIS. Quibus eae, quas supra diximus, designantur virtutes, nisi quod, vel ex ipsa similitudinum ratione absolutiores et perfectiores in hoc ordine atque gradu hominum, quam in superiore intelligendae sunt esse. Ab his ad nasum pervenitur, in quo gravitatis, atque prudentiae inest symbolum. Quae prudentia: SICUT TURRIS LIBANI, QUAE RESPICIT CONTRA DAMASCUM. Ita ipsa alte eminens omnia longe, lateque speculatur. Ultimum atque supremum et caput, Charitas Christiana, videlicet, quae ita praeest atque supereminet reliquis virtutibus, ut eas non solum regat, et in viam, qua una ad Deum perveniri potest, inducat; sed ita perficiat, et unamquamque earum in suo genere absolvat, ut ipsarum nulla, ei si desit charitatis ista perfectio, pro vera virtute sit habenda. Merito igitur ea, ut Carmelus esse dicitur, omnia, scilicet, loca circumposita longo intervallo superans.

Ab hac virtute cogitationes bonae, quae oriuntur, capilli ii sunt, qui esse dicuntur: SICUT PURPURA REGIS. Nam inest, in illis, ipse idem charitatis ardor, unde initium du-

xerunt. Itaque igneae sunt, neque quales capilli, qui superius descripti sunt, quos nitorem modo, et rectum ordinem habuisse diximus; sed quales, qui modo laudantur, similes optimae purpurae, id est, ardentes atque fragranter. Nam qui perfecti sunt, in Deo amando, cogitandoque semper occupantur, aegreque et moleste, et non nisi ab ipsa necessitate constricti cogitationum suarum partem aliquam terrenis rebus impertiuntur. Nam meditantur in terris coelestem vitam, quae certe continenti, atque perpetua contemplatione, atque charitate Dei constat: estque ea hujus coelestis vitae meditatio res Deo longe gratissima.

Ideoque additur: REX LIGATUS IN CANALIBUS (1). Interest enim, miscetque sese, quemadmodum Spiritus Sanctus testatur, eruditus, cogitationibus, redamatque eum qui se amat, ac de ipso continenter cogitat, et arcissimo charitatis vinculo cum illo constringitur, ac pene miscetur; sicut scriptum est (2): Qui adhaeret Deo, unus spiritus fit cum eo, in quo summa absolutio virtutis et pietatis consistit.

Quare sequitur: QUAM PULCHRA ES, ET QUAM DECORA, CHARISSIMA, IN DELICIIS. Quia enim charissima est, idcirco supra modum, et pulchra esse dicitur, et decora; et deliciis, hoc est, omni coelesti dulcedine et voluptate redundans. Tot porro simul juncta bona, totque et tam praeclarae in unum confluentes virtutes animi habitum efficiunt quam altissimum, heroicum, et prope divinum, quo de metaphorice dicitur: STATURA TUA ASSIMILATA EST PALMAE. (R)

Quod autem sequitur: ET UBERA TUA BOTRIS. Ideo dicitur, quia inter omnes istas virtutes, quae commemoratae sunt, illae maxime eminent, quae ad alterum referuntur qualis est justitia, charitas, liberalitas, et si quae aliae hujus generis sunt.

(1) Prov. viii. (2) I. Cor. vi.

Nam hae, cum alicui inesse videntur, invitant nos ad amandum ipsum, itaque incendunt, ut conjunctissimi cum illo esse cupiamus; ex quo est illud, quod sequitur: DIXI, ASCENDAM IN PALMAM, ET APPREHENDAM FRUCTUS EJUS, ET ERUNT UBERA TUA SICUT BOTRI VINEAE. Sed addunt. ET ODOR ORIS TUI SICUT ODOR MALORUM. GUTTUR TUUM SICUT VINUM OPTIMUM, DIGNUM DILECTO MEO AD POTANDUM, ET LABIIS AC DENTIBUS ILLIUS AD RUMINANDUM. Quod ideo dicunt, quia sermones bonorum virorum, quos de Deo habent, sive cum praecepta salutis edunt, sive cum flagitia et peccata hominum oratione castigant, sive cum monent, sive cum consolantur, sive cum facta sanctorum atque res gestas commemorant, sunt supra quam dici potest dulcissimi (1); nam ut scriptum est: Bonus homo profert bona de bono thesauro cordis sui.

Sic laudati justi ita respondent: EGO DILECTO MEO, ET AD ME CONVERSIO EJUS. Etenim laudes, quas sibi ab hominibus tribui vident, vel non agnoscunt, vel certe ita sentiunt, si quid in ipsis sit laude et celebratione dignum, id nullo suo merito collatum ipsis esse, totum alienum esse, de quo sibi, si quicquam arrogant, scelus se et facinus inexpiabile commissuros putant. Itaque resignat Deo plene, atque integre sua munera, itaque fere dicunt. Quod vivimus, quod spiramus, quod vigemus; quod non postrema scelera admittimus, quod esse boni cupimus, aut quod omnino aliquem in ea re conatum, et studium adhibemus, quod bene de nobis homines et praeclare sentiunt, id totum agnoscimus divini numeris praecipue esse, nobisque ob id, qua a nobis est, nihil, aut laudis, aut mercedis tribui debere fatemur. Illud vero unum curamus maxime atque cavemus, ne tantae Dei erga nos indulgentiae, atque charitati aliquando parum grate respondisse reperiamur. Quare profiteamur ac dicimus, qui nos tantum amaverit nullo me-

(1) Luc. vi.

rito nostro, quique nos tot bonis, ac beneficiis affecerit, ipsum quam maxime atque ardentissime amari quis potest, tam a nobis amari, atque diligi. Velle nos certe id atque cupere, in eoque studium adhibere maximum, Deus ut a nobis ardentissime ametur. Itaque haec dicunt: tamque penitus in illorum animis humilitas insedit, ut mundi laudes, et ad homines bonam existimationem, popularesque honores, quos qui paulo vel natura, vel virtute modestiores sunt, non nimis cupide insequuntur, oblatos tamen sibi et sponte ab hominibus attributos, non ingratis suscipiant; qui autem ambitiosiores sunt, insano prope studio et amore, et quibuscumque possunt et modis, et rationibus quaerunt, eos illi honores odio habeant, et tanquam maximam virtutis pestem fugiant, laedique se putent, et insidias suae virtuti fieri, cum ita vel laudantur, vel honore afficiuntur: ex quo sunt, quae sequuntur: VENI DILECTE MI, EGREDIAMUR IN AGRUM, COMMOREMUR IN VILLIS. At his, scilicet, inanis gloriae et adulatoricis linguae insidiis ac periculis remoti atque tuti. MANE SURGAMUS AD VINEAS, VIDEAMUS SI FLORUIT VINEA, SI FLORES FRUCTUS PARTURIUNT, SI FLORUERUNT MALA PUNICA. Erit enim multo praestantius, atque jucundius virtutibus alendis atque augendis per otium vacare, ac summo mane, id est, diligentia, atque vigilantia summa operam isti studio navare, quam vanis hominum vocibus aures praebere; eorumque laudibus capi. IBI DABO TIBI UBERA MEA. In quo uno, videlicet, omne bonorum studium, omnisque ipsorum cogitatio consumitur, si quomodo assequi id unquam possint atque perficere, ut in tota sua et mente et anima et corpore regnet et dominetur Christus. Et ideo *in portis*, inquit, *nostris*. OMNIA, POMA NOVA, ET VETERA, DILECTE MI, SERVAVI TIBI. Quasi ita dicentes: Quidquid in nobis est, sive abs te olim cum natura satum, sive industria nostra et labore postea, te praecipue vires atque opem suggerente, additum et adjectum, sive hoc novum, sive antiquum illud et vetus quemadmodum agno-

scimus habere abs te ita, reddimus tibi: servireque tibi ipsi volumus et animo, et corpore, et officiis omnibus sine intermissione, aut interpellatione aliqua. Haec igitur perfecti sentiunt, et quoad homini in hac vita datum est, rectissime efficiunt, aliaque praeterea, de quibus capite sequenti dicetur.

TERTIA EXPLANATIO

QUID VIDEBIS IN SULAMITE, NISI CHOROS CASTRORUM? In hebraeo autem, SICUT CHOROS CASTRORUM. Itaque pro diversitate lectionis varie id exponi atque interpretari potest. Si primo modo, quid, inquit, in me admiramini, aut diligentius inspicere vultis? Certe chorus castrorum, id est, infinitam multitudinem hominum confluentem ad meam fidem. Vel certe nihil in me molle aspicietis, sed castrorum chorus, id est, militaria omnia et laboris ac sudoris plena, non aulis regnum, in quibus delitiae dominantur, apta, sed iis hominibus digna, quibus propositum est in coelum ascendere per arduum virtutis iter. Nam Christiani hominis vita militia quaedam est. Ut enim is suas habeat delicias et eas omnium optimas, quia ex meliori sunt genere, tamen habere non apparet. Quod enim apparet, laboris plenum est. Ostentat autem id quod laboriosum est se cupientibus introspicere, id est, sequi, et ad ejus numerum aggregari, quo significet, qui se Christianos esse volunt, iis propositum esse debere non nolle otium, sed militiae perdifficilis durissimos labores. Sin autem Hebraea sequamur, ea vel dici ab sponsa damus, vel a sociis sponsae: si primum, quid me inquit, inspicitis instar aciei in duas partes divisae. Sin alterum, quid in te, inquit, contemlemur rogas? haud dubie sicut chorus castrorum, id est, contempla-

mur te similitudinem gerentem cum castris militantibus, nam et copia abundas fortissimorum hominum pro fide et religione certantium, quorum quisque suum ordinem servat, et quasi vallo et fossa, sic omni genere divinatorum praesidiorum circumsepta es atque munita. Itaque hinc ducentes principium, illam per partes laudant, orsae laudationem a pedibus.

Nam sequitur: QUAM PULCHRI SUNT GRESSUS TUI IN CALCEAMENTIS FILIA PRINCIPIS. Laudant autem illam contrario ordine quam sponsus supra laudavit ipsam, ille a capite ad pectus usque, haec a pedibus usque ad caput: cujus diversi in laudando ordinis ea potest esse causa, quia sponsus interiora respicit, quae potissima sunt: homines vero ea quae in oculos ipsorum incurrunt. Et certe gentes, quarum istae foeminae personam gerunt, ea Ecclesiae aetate in oculis eos habebant, a quibus Evangelium docebantur, quique doctrinam coelestem ad ipsas deferebant. Itaque illos primo laudant, laudant autem quando gressus Ecclesiae ac pedes commendant, nam iis vocabulis celeritas in annunciendo Evangelio, et ex eo Evangelii praecones ipsi figurate significari solent, ut videre licet in Esaia (1), et in Paulo (2): Adde qui infimi mundi iudicio erant, eos in Ecclesia Evangelica habitos esse primos, sicut scriptum est. «Infirma mundi elegit Deus, ut fortia quaeque confundat; et: Confiteor tibi pater, quia abscondisti haec a prudentibus, et sapientibus, et revelasti ea parvulis.» Infimi autem sunt pedes in corpore; quare hos pedes atque gressus laudibus principio celebrant, quia iis nihil est sublimius in Ecclesia. Praeterea, ut sacri vates fore praedixerunt, Evangelica doctrina primo tradita fuit hominibus obscuris et humilibus, ut eorum postea opera, qui sapientes et clari erant, mitterentur sub jugum fidei. Sic Esaias (3) in persona Christi: Evangelizare pauperibus misit me. Et ipse

(1) Esai. LII. (2) Ephe. VI. (3) Esai. LXI.

scimus habere abs te ita, reddimus tibi: servireque tibi ipsi volumus et animo, et corpore, et officiis omnibus sine intermissione, aut interpellatione aliqua. Haec igitur perfecti sentiunt, et quoad homini in hac vita datum est, rectissime efficiunt, aliaque praeterea, de quibus capite sequenti dicetur.

TERTIA EXPLANATIO

QUID VIDEBIS IN SULAMITE, NISI CHOROS CASTRORUM? In hebraeo autem, SICUT CHOROS CASTRORUM. Itaque pro diversitate lectionis varie id exponi atque interpretari potest. Si primo modo, quid, inquit, in me admiramini, aut diligentius inspicere vultis? Certe chorus castrorum, id est, infinitam multitudinem hominum confluentem ad meam fidem. Vel certe nihil in me molle aspicietis, sed castrorum chorus, id est, militaria omnia et laboris ac sudoris plena, non aulis regnum, in quibus delitiae dominantur, apta, sed iis hominibus digna, quibus propositum est in coelum ascendere per arduum virtutis iter. Nam Christiani hominis vita militia quaedam est. Ut enim is suas habeat delicias et eas omnium optimas, quia ex meliori sunt genere, tamen habere non apparet. Quod enim apparet, laboris plenum est. Ostentat autem id quod laboriosum est se cupientibus introspicere, id est, sequi, et ad ejus numerum aggregari, quo significet, qui se Christianos esse volunt, iis propositum esse debere non nolle otium, sed militiae perdifficilis durissimos labores. Sin autem Hebraea sequamur, ea vel dici ab sponsa damus, vel a sociis sponsae: si primum, quid me inquit, inspicitis instar aciei in duas partes divisae. Sin alterum, quid in te, inquit, contemlemur rogas? haud dubie sicut chorus castrorum, id est, contempla-

mur te similitudinem gerentem cum castris militantibus, nam et copia abundas fortissimorum hominum pro fide et religione certantium, quorum quisque suum ordinem servat, et quasi vallo et fossa, sic omni genere divinatorum praesidiorum circumsepta es atque munita. Itaque hinc ducentes principium, illam per partes laudant, orsae laudationem a pedibus.

Nam sequitur: QUAM PULCHRI SUNT GRESSUS TUI IN CALCEAMENTIS FILIA PRINCIPIS. Laudant autem illam contrario ordine quam sponsus supra laudavit ipsam, ille a capite ad pectus usque, haec a pedibus usque ad caput: cujus diversi in laudando ordinis ea potest esse causa, quia sponsus interiora respicit, quae potissima sunt: homines vero ea quae in oculos ipsorum incurrunt. Et certe gentes, quarum istae foeminae personam gerunt, ea Ecclesiae aetate in oculis eos habebant, a quibus Evangelium docebantur, quique doctrinam coelestem ad ipsas deferebant. Itaque illos primo laudant, laudant autem quando gressus Ecclesiae ac pedes commendant, nam iis vocabulis celeritas in annunciendo Evangelio, et ex eo Evangelii praecones ipsi figurate significari solent, ut videre licet in Esaia (1), et in Paulo (2): Adde qui infimi mundi iudicio erant, eos in Ecclesia Evangelica habitos esse primos, sicut scriptum est. «Infirma mundi elegit Deus, ut fortia quaeque confundat; et: Confiteor tibi pater, quia abscondisti haec a prudentibus, et sapientibus, et revelasti ea parvulis.» Infimi autem sunt pedes in corpore; quare hos pedes atque gressus laudibus principio celebrant, quia iis nihil est sublimius in Ecclesia. Praeterea, ut sacri vates fore praedixerunt, Evangelica doctrina primo tradita fuit hominibus obscuris et humilibus, ut eorum postea opera, qui sapientes et clari erant, mitterentur sub jugum fidei. Sic Esaias (3) in persona Christi: Evangelizare pauperibus misit me. Et ipse

(1) Esai. LII. (2) Ephe. VI. (3) Esai. LXI.

Christus apud Mattaeum: caeci vident, claudi ambulant, pauperes evangelizantur; id est, pauperibus annunciat Evangelium, quare quia ea doctrina ad humiles, et obscuros homines, primum delata in eis vires suas explicuit, ideo initium laudandi Ecclesiam gentes faciunt a pedibus, id est, ab iis hominibus, quibus se primum ostendit, et in quorum animis domicilium posuit coelestis verbi sapientia, magnis illis quidem viris re ipsa, sed opinione hominum obscuris atque infimis. Laudant ergo gressum et incessum Ecclesiae, et eam filiam principis nominant, id est, satam a Deo, vel certe praeditam generoso et alto pectore, idque, quod valde mirum est, ex incessu colligunt, aut existere dicunt. Quia ex Christiana humilitate spiritualis maxima existit altitudo. Et quia nulla in re Ecclesiae virtutis magnitudo magis perspecta fuit, quam in ejusdem incessu atque gressu, hoc est, in eis hominibus, qui ex ipsa in orbem decurrerunt ad annunciandum Evangelium, id est, in Apostolis et apostolicis viris, quorum ut constat, incredibilis fuit in proferenda doctrina Christi animi celsitudo atque robur. Sed a pedibus ad foemora ascendunt.

Nam addunt: *JUNCTURAE FOEMORUM TUORUM SICUT MONILIA, QUAE FABRICATA SUNT MANU ARTIFICIIS*, id autem est, foemora tua sunt exacte perfecta, ac si ex auro facta essent ab artifice peritissimo, aut certe aptissime juncta sunt cum coxa atque tibia. Sed cum foemora cohaerere cum reliquo corpore dicunt, ejus omnium partium inter se nexum et copulationem laudant, hoc est, figurate praedicant ordinem Ecclesiae et corporis mystici partium inter se concentum et conjunctionem, qua nec admirabilius, nec artificiosius excogitari quidquam potest. Qua de re Paulus scribit: «Ex quo totum corpus per nexus et conjunctiones subministratum et constructum crescit in augmentum Dei.

Sed pergunt: *UMBILICUS TUUS CRATER TORNATILIS, NUNQUAM INDIGENS POCULIS; VENTER TUUS SICUT ACERVUS TRITICI VALLATUS LILIIS*: Haec duae res et rotundae sunt,

et tumorem quemdam habent, ex quo ad ventris formam declarandam recte transferuntur, qui et orbiculatus est, et tumet. Sunt autem in Ecclesia ventris instar, ut plerique volunt, vulgo fideles, quod, ut magnitudine venter superat singulas partes corporis, sic numero isti reliquos Ecclesiae ordines vincunt. Is autem venter tumet ob multitudinem, et est sicut acervus tritici, quia constat e partibus multis et minutis, et non indiget poculis, quia et hos irrorat gratia Spiritus Sancti. Sed et his nominibus coetus Ecclesiasticos et publicos conventus significatos putant, quod sicut in ventre omnes congeruntur cibi, sic ad hoc coetus omnes Ecclesiae ordines conveniunt, eosque coetus esse dicunt instar acervi tritici, et poculis non egere, quod alimoniae spiritualis et ipsi habeant, et aliis suppeditent summam copiam.

Sequitur: *DUO UBERA TUA, SICUT DUO HINNULI GEMELLI CAPRAE*. Quae nominentur in Ecclesia ubera, de eo non constat inter omnes, alii Regem et Pontificem, quod eorum duorum rectione alatur Ecclesia: alii duo testamenta, quae cibum animi large suppeditant: alii duas rationes legum, aliarum scriptarum, aliarum sine scripto traditarum: sunt qui duos Apostolorum principes Petrum et Paulum praecipuos Ecclesiae altores et institutores; nec desunt, qui ad doctrinam et Sacramenta ea transferant, quod iis rebus fidelium animi enutiantur; ea autem paria universa recte dicuntur esse, sicut gemelli caprae, propter paritatem et inter se concentum ac similitudinem.

Sequitur: *COLLUM TUUM SICUT TURRIS EBURNEA*. Doctores atque Pastores Ecclesiae collum translate nominari omnes consentiunt, tum quod jungant caput cum corpore, id est, Ecclesiam cum Christo, tum quod, sicut collo nervi ad omnes corporis partes pertinent, sic eorum ministerio animi spirituale robur a Christo ad Ecclesiam dirivetur; ex quo in psalmo figurate (1): Accipiant, dicitur,

(1) Psal. LXXI.

montes pacem populo, et colles justitiam: tum quod quemadmodum collo, et anima ducitur, et cibus transmittitur, eodem modo per hos reliqui fideles, et coelestem spiritum hauriant, et cibum spiritualem capiant. Iidem dicuntur esse sicut turris eburnea, ut turris, propter firmitatem, qua praecipue praediti esse debent ad eos labores sustinendos, qui cum suo munere conjuncti sunt, qui certe sunt maximi: ut ebur, propter candorem, hoc est, vitae atque morum puritatem nullis infuscatam aut contaminatam vitiis.

Sequitur: OCULI TUI SICUT PISCINAE IN HESBON, QUAE SUNT IN PORTA FILIAE MULTITUDINIS. Oculi sunt Prophetae, et qui in Ecclesia dono intelligentiae praestant, qui longe lateque futura prospiciunt.

Porro quod sequitur: NASUS TUUS SICUT TURRIS LIBANI, QUAE RESPICIT CONTRA DAMASCUM. Id ad eos Ecclesiae homines declarandos spectat, qui sagaciter occultas haereticorum insidias, ac dolosas eorum artes odorantur, quique eas detegunt, et in lucem proferunt, quique pollent dono eo, quo interiores animi cujusque sensus explorari possunt, et quales sint, sine errore cognosci.

Quod autem addunt: CAPUT TUUM SICUT CARMELUS, ET COMAE CAPITIS TUI SICUT PURPURA REGIS JUNCTA CANALIBUS. Pro eo atque aliter a latino, aliter a graecis interpretibus de Hebraeo conversum est, varie et ipsum exponi potest. Nam graeci, ut supra diximus, ita hunc versum transtulerunt: CAPUT TUUM UT CARMELUS, COMAE CAPITIS TUI UT PURPURA, REX LIGATUS IN CANALIBUS. Ergo latina sic: Caput tuum, id est, Christus, ad Ephesios primo (1), qui est caput corporis Ecclesiae, sicut Carmelus, mons videlicet altissimus, feracissimus et amoenissimus, itaque recte transfertur ad Christum, qui et altissimum gradum obtinet, et in se ipse continet atque producit ex se infini-

(1) Ephes. 1.

tam bonorum copiam, ex quo et alibi saepe mons nominatur. Hujus capitae comae martyres sunt (1), cum illo maxime conjuncti, utpote, qui ipsum propius imitantur (2); iidem dicuntur esse eximie purpurei, quod sanguine suo purpurant, quem pro Christo una cum vita profuderunt. Et sunt juncti canalibus, quod poenae eos atque supplicia constrinxerunt. Nam canalibus aqua significatur, ea, quae per canales decurrit. Aquae porro nomen in his litteris ad res adversas et toleratu difficiles significandas transfertur. Latina igitur sic, Graeca autem isto modo: CAPUT TUUM CHRISTUS, UT CARMELUS, quia omnibus supereminet, ET COMAE EJUS, martyres, UT PURPURA, quia flagrant charitate. REX LIGATUS IN CANALIBUS, id est, ipse idem Christus, qui et caput et Rex noster est, adversorum tolerantia maxime insignis fuit, poenis praecipue lactatus est, eas enim et ipse studiose toleravit, et a suis patienter tolerari voluit, et eorum studium erga se hoc uno maxime officio probari. Itaque et altissimus est, et malorum tolerantissimus fuit, et cum summa bonorum maximorum quae in se continet copia, summam item vim rerum tristissimarum et acerbissimarum, quas est passus, conjunxit. Quare canalibus ligatus fuisse jure dicitur.

Addunt porro: QUAM PULCHRA ES, ET QUAM DECORA CHARISSIMA IN DELICIS: STATURA TUA ASSIMILATA EST PALMAE, ET UBERA TUA BOTRIS. Gentes enim Ecclesiae evangelicae illo primo ejus aetatis tempore magnitudinem admiratae, quae adversariorum impugnatione crescebat, et augebatur quotidie magis, quo magis eam ferro atque igne Romani Imperatores vastabant, ipsam jure palmae arbori, quae pondere depressa se erigit, similem esse dicunt, ejus ut ostenderent non solum in adversis tolerantiam, sed ex adversis incrementum maximum. Atque, ut palmae isti, e qua similitudo ducitur, implicata erat, ut fingitur, vitis

(1) Dan. 11. (2) Esai. 11.

plena uvarum botris, qui e palma pendentes sponsae ubera referebant; sic illi Ecclesiae, eo quod instar palmae erat, quod gravissimis oppressa malis, animi robore connixa in fide et amore Christi crescebat, ipse Christus, vitis vera qui esse dicitur, arcte implicabatur, eamque varie circumambiens fovebat. Qua ex re varii exorti botri, coelestis cujusdam suavitatis vino plenissimi, quasi si essent e palma nati, dependebant ex ipsa, hoc est, inerant atque haerebant ipsi Ecclesiae, eis ut frueretur: erantque ipsi veluti ubera, quae sugens sua mala ferebat, non solum toleranter, sed etiam laete atque cupide.

Sequitur: DIXI, ASCENDAM IN PALMAM, ET APPREHENDAM FRUCTUS EJUS, ET ERUNT UBERA TUA SICUT BOTRI VINEAE, ET ODOR ORIS TUI SICUT MALORUM, ET GUTTUR TUUM SICUT VINUM OPTIMUM, DIGNUM DILECTO MEO AD POTANDUM, LABIISQUE ET DENTIBUS ILLIUS AD RUMINANDUM. Quae etiam a puellis sponsae comitibus finguntur dici, eisque explicare quanto ejus potiundae desiderio tenerentur. Nam his Spiritus sanctus declarat, non solum in quantam sui admirationem Ecclesia homines adduxerit illo, quod diximus tempore, sed etiam quanto studio omnes se illi aggregare, et ejus bonorum participes fieri contenderint, id est, declarat, concursus ex omnibus orbis partibus factos ad Ecclesiam. Qua de re extant vatum illustres vaticinationes. Esaias gentes Ecclesiam ingredi festinantes, seque mutuo ad id cohortantes inducit, qua dicit (1): Et erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super omnes colles, et fluent ad eum omnes gentes, et ibunt populi multi, et dicent, «Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et docebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus.» Et rursus: Et ambulabunt gentes in lumine tuo (2), et Reges in splendore ortus tui: Leva in circuitu oculos tuos, et vide,

(1) Esai. II. (2) Esai. LX.

omnes isti congregati sunt, venerunt tibi; et permulta similia aliis in locis.

Sequitur: EGO DILECTO MEO, ET AD ME CONVERSIO EJUS. Haec sponsa, quibus, a suis laudata cum esset, ostendit, se iis laudibus minime efferri. Nam ad sponsum conversa suum in ejus amore acquiescit, ac de eo uno sibi placet ac fere ita dicit: Utrum talis sim, qualem me esse dicitis, nescio, nec de eo multum laboro, hoc unum scio, nos inter nos amare mutuo, et quae praedicatione ac laude digna in me sunt, si quae sunt, ex eo quod ab illo amer, habere me. Nam sine dubio omnis illa copia maximorum bonorum, quibus Ecclesia evangelica modo dicta est abundare, ex ista Dei ad ipsam conversione, id est, amore et favore manabat. Itaque Ecclesia his verbis fontem suae felicitatis demonstrat, ac simul, mihi ut videtur, praedicat instare tempus, quando inimicorum suorum sedata rabie, et persecutoribus sublatis, et Romanis principibus ad Christum conversis, pace et tranquillitate cum magna Christiani nominis fruatur gloria. Nam dicit, credo vos ista ex animo; at non deerunt, quibus contra, quod me multi oppugnant, ac circum obsident, despicabilis videar. Sed ut varient hominum de me judicia, tamen satis ipsa habeo, quod ego dilecti mei sum, id est, sum in ejus tutela: itaque se aliquando convertet, ac me qualis vobis videor, talis ut cunctis appaream, efficiet. Interim tamen dum ista perficiuntur, quod conspectum hominum declinare vellet, id est, cuperet Ecclesia turbas contradicentium effugere, et remoto ab arbitris loco suis amoribus per otium vacare, id desiderium ut explicet, quae sequuntur subjungit: VENI, DILECTE MI, EGREDIAMUR IN AGRUM, COMMOREMUR IN VILLIS, MANE SURGAMUS AD VINEAS. Videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica; ibi dabo tibi ubera mea. Mandragorae dederunt odorem suum, in portis nostris omnia poma nova et vetera, dilecte mi, servavi tibi. Nam sub imagine sponsae,

quae publicum fugiens, ad secreta et amoena agri loca virum suum vocat, et quo magis illi suadeat, vitae rusticae delicias ipsi ante oculos ponit, inducitur hic evangelica Ecclesia urbes fugiendi cupida, ad deserta eremi loca Christum invitans. Quod profecto ipsi accedit a morte Christi anno fere ducentesimo, quando, cum fidelium numerus in ea permultum augeretur, eorum plurimi imperatorum, qui Christiano nomini infensi erant, edicta atque gladios declinantes, urbibus relictis, ac terrae bonis spreto, se in desertis abdiderunt locis, monasticam instituentes et frequentantes vitam. Nam ex illo praecipue tempore, monachorum coeleste vivendi genus, frequentari coeptum est in Ecclesia.

Eorum igitur ex persona nunc dicitur: VENI, DILECTE MI, EGREDIAMUR IN AGRUM. Nam ii unum Christum complexi, ac nullam caeterarum rerum rationem habentes, ad deserta profecti loca, in speluncis et in terrae cavernis abdentes sese, non magis ab oculis quam ab animo removerunt humana omnia, nec solum studium bonorum terrae abiecerunt, sed praecipue in studio coelestis pietatis vigilarunt, quod eos ad id Christi amor maximus jugiter excitaret.

Quare addunt: MANE SURGAMUS AD VINEAS, VIDEAMUS SI FLORUIT VINEA, SI FLORES FRUCTUS PARTURIUNT. Diem enim cum nocte in oratione jungentes, jejuniisque, et rerum divinarum meditationibus semper intenti, omnis eorum cura versabatur, tum in serendo coelestibus seminibus cordis sui agro, tum in videndo, utrum rite germinarent, quae tanta cura sevisent, semina. Hoc est, avebant cognoscere, utrum in rectissimis studiis et institutis suis quidquam proficerent. Ex quo vasta illa et inculta eremi loca isto coelesti satu reddita sunt culta et illustria. Qua de re aliquando Hieronymus: o desertum Christi floribus vernans. Et certe non incommode referatur ad ista Ecclesiae tempora illa Esaiæ vaticinatio qua dicit (1): «Laetabitur deserta, et

(1) Esai. xxxv.

invia, et exultabit solitudo, et florebit sicut lilium: germinans germinabit, et exultabit laetabunda et laudans, gloria Libani data est ei, decor Carmeli et Saron: ipsi viderunt gloriam Domini et decorem Dei nostri.»

Nam et hoc est, quod figurate subjicitur: IBI DABO TIBI UBERA MEA, aut, ut ex Hebraeo alii, AMORES MEOS. Quia curis vacui, et a cupiditatum maculis atque sordibus puri, et defixi in una contemplatione Dei, in amore ejus totam vitam ducebant. Quod autem ad extremum inferunt: IN PORTIS NOSTRIS OMNIA POMA NOVA ET VETERA, DILECTE MI, SERVAVI TIBI. In eo significant illam virtutem inesse sibi, quae ejus generis hominum, id est, perfectorum atque monachorum est propria, quam nostri abnegationem sui et resignationem vocant, quod ea efficiatur, ut exuamus ipsi nosmet, et in Dei potestate omnia nostra ponamus, nullique rei ad animum accessum demus praeterquam Deo.

CAPUT VIII

1. Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meae, ut inveniam te foris, et deosculer, et jam me nemo despiciat.
2. Apprehendam te, et ducam in domum matris meae: ibi me docebis, et dabo tibi poculum ex vino condito, et mustum malorum granatorum meorum.
3. Laeva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me.
4. Adjuro vos, filiae Hierusalem, ne suscitatis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.
5. Quae est ista, quae ascendit de deserto deliciis affluens, innixa super dilectum; sub arbore malo suscitavi te, ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.
6. Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum; quia fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus aemulatio, lampades ejus sicut lampades ignis atque flammarum.
7. Aquae multae non potuerunt extinguere charitatem, neque flumina obruent illam: si dederit homo omnem substantiam domus suae pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.
8. Soror nostra parvula est, et ubera non habet. Quid faciemus sorori nostrae in die quando alloquenda est?
9. Si murus est, aedificemus super eum propugnacula argentea: si ostium est, compingamus illud tabulis Cedrinis.
10. Ego murus, et ubera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens.
11. Vineae fuit pacifico in ea, quae habet populos: tradidit eam custodibus, vir affert pro fructu ejus mille argenteos.
12. Vineae mea coram me est, mille tui pacifici, et ducenti iis, qui custodiunt fructus ejus.
13. Quae habitas in hortis, amici auscultant; fac me audire vocem tuam.
14. Fuge, dilecte mi, et assimilare capreae, hinnuloque cervorum super montes aromatum.

PRIMA EXPLANATIO

Quamquam haec capitulum notis separantur, tamen non a novo capite oratio ducitur, sed est cum superiore oratione conjuncta atque continens. Reddit enim hic sponsa causam propter quam ruri permanere una cum sponso tantopere cupiat, quod proxime superiori capite dixerat se velle atque cupere. Nam dicit se ad eam amoris magnitudinem jam

pervenisse, pati ut nullo modo possit sibi ullum amore, et complexibus vacuum praeterire tempus. Quare qua libertate puellae fratres suos germanos et infantes humeris palam circumgestant, et amplexu atque osculo fovent, quam illis copiam atque facultatem tribuit ipsa germanitas, fratrumque ipsorum puerilis aetas: item sibi in votis esse ait domi, forisque illius semper haerere lateri, semperque ex ipsius ore dulcia oscula legere, cunctis, qui id viderint, non solum non reprehendentibus, aut turpe ducentibus, sed faventibus potius, et approbantibus. At id quoniam neque pudor patitur, neque mos permittit luce palam in urbe fieri, quoniamque ipsa hominum societas multas quotidie affert causas, quae amantibus, quo minus continenter, sineque interpellatione se ament, solent esse impedimento; fatetur idcirco ruris ac vitae rusticae libertatis studio teneri se, et eam ob causam in rus vocasse virum suum: **QUIS MIHI TE DET, INQUIT, FRATREM MEUM SUGENTEM UBERA MATRIS MEAE, UT INVENIAM TE FORIS, ET DEOSCULER, ET JAM NEMO ME CONTEMNAT.** Idque dicit, non tam interrogans alium, quam exoptans. Nam hebraicus sermo hoc potissimum loquendi modo in optando uti solet. Optat autem quid? Uti illo ut fratre minimo, atque pusillone. Cujus vero causa? Nullus ut se pudor, aut honestatis, et hominum judiciorum respectus a deosculando prohibeat. At prohiberi se atque impediri, cur moleste fert? Quia gradibus jam ad summum amorem ascendit; et quia infinitum est, quod amat, uni amori vacare studet. Sed cur hic potissimum ista commemorat? Quia reddere causam vult, quare, quod statim superius dixit, cuperet hominum coetus, atque urbes fugere, quod sibi, scilicet, hunc amoris perpetuum usum, atque fructum eriperent. **QUIS MIHI TE DET FRATREM MEUM SUGENTEM UBERA MATRIS MEAE?** Id autem est, ut quod attinet ad amorem, atque osculis vacandi libertatem, te perinde uti possim, tanquam puero, ac mihi ipsi fratre germano, et ut quomodo cum illis agitur: **INVE-**

CAPUT VIII

1. Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meae, ut inveniam te foris, et deosculer, et jam me nemo despiciat.
2. Apprehendam te, et ducam in domum matris meae: ibi me docebis, et dabo tibi poculum ex vino condito, et mustum malorum granatorum meorum.
3. Laeva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me.
4. Adjuro vos, filiae Hierusalem, ne suscitatis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.
5. Quae est ista, quae ascendit de deserto deliciis affluens, innixa super dilectum; sub arbore malo suscitavi te, ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.
6. Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum; quia fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus aemulatio, lampades ejus sicut lampades ignis atque flammarum.
7. Aquae multae non potuerunt extinguere charitatem, neque flumina obruent illam: si dederit homo omnem substantiam domus suae pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.
8. Soror nostra parvula est, et ubera non habet. Quid faciemus sorori nostrae in die quando alloquenda est?
9. Si murus est, aedificemus super eum propugnacula argentea: si ostium est, compingamus illud tabulis Cedrinis.
10. Ego murus, et ubera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens.
11. Vineam fuit pacifico in ea, quae habet populos: tradidit eam custodibus, vir affert pro fructu ejus mille argenteos.
12. Vineam meam coram me est, mille tui pacifici, et ducenti iis, qui custodiunt fructus ejus.
13. Quae habitas in hortis, amici auscultant; fac me audire vocem tuam.
14. Fuge, dilecte mi, et assimilare capreae, hinnuloque cervorum super montes aromatum.

PRIMA EXPLANATIO

Quamquam haec capitulum notis separantur, tamen non a novo capite oratio ducitur, sed est cum superiore oratione conjuncta atque continens. Reddit enim hic sponsa causam propter quam ruri permanere una cum sponso tantopere cupiat, quod proxime superiori capite dixerat se velle atque cupere. Nam dicit se ad eam amoris magnitudinem jam

pervenisse, pati ut nullo modo possit sibi ullum amore, et complexibus vacuum praeterire tempus. Quare qua libertate puellae fratres suos germanos et infantes humeris palam circumgestant, et amplexu atque osculo fovent, quam illis copiam atque facultatem tribuit ipsa germanitas, fratrumque ipsorum puerilis aetas: item sibi in votis esse ait domi, forisque illius semper haerere lateri, semperque ex ipsius ore dulcia oscula legere, cunctis, qui id viderint, non solum non reprehendentibus, aut turpe ducentibus, sed faventibus potius, et approbantibus. At id quoniam neque pudor patitur, neque mos permittit luce palam in urbe fieri, quoniamque ipsa hominum societas multas quotidie affert causas, quae amantibus, quo minus continenter, sineque interpellatione se ament, solent esse impedimento; fatetur idcirco ruris ac vitae rusticae libertatis studio teneri se, et eam ob causam in rus vocasse virum suum: **QUIS MIHI TE DET, INQUIT, FRATREM MEUM SUGENTEM UBERA MATRIS MEAE, UT INVENIAM TE FORIS, ET DEOSCULER, ET JAM NEMO ME CONTEMNAT.** Idque dicit, non tam interrogans alium, quam exoptans. Nam hebraicus sermo hoc potissimum loquendi modo in optando uti solet. Optat autem quid? Uti illo ut fratre minimo, atque pusillone. Cujus vero causa? Nullus ut se pudor, aut honestatis, et hominum judiciorum respectus a deosculando prohibeat. At prohiberi se atque impediri, cur moleste fert? Quia gradibus jam ad summum amorem ascendit; et quia infinitum est, quod amat, uni amori vacare studet. Sed cur hic potissimum ista commemorat? Quia reddere causam vult, quare, quod statim superius dixit, cuperet hominum coetus, atque urbes fugere, quod sibi, scilicet, hunc amoris perpetuum usum, atque fructum eriperent. **QUIS MIHI TE DET FRATREM MEUM SUGENTEM UBERA MATRIS MEAE?** Id autem est, ut quod attinet ad amorem, atque osculis vacandi libertatem, te perinde uti possim, tanquam puero, ac mihi ipsi fratre germano, et ut quomodo cum illis agitur: **INVE-**

NIAM TE FORIS ET DEOSCULER. Id est, ut quamvis te foris inveniam, in media via atque in ipsa publica luce liberum mihi sit in tuos amplexus ruere, teque deosculari. ET JAM NEMO ME DESPICIAT. Nemo, inquam, mihi id probro, ac vitio vertat, et in metaphora coepta persistens adjungit: APPREHENDAM TE, ET INTRODUCAM TE IN DOMUM GENITRICIS MEAE. Sic enim pueros sorores puellae si quando eos in via reperiunt, laetae et festinae arete complectuntur, atque dissuaviantur, in domumque deducunt. Et in metaphora adhuc perseverans: IBI ME DOCEBIS. Quia cum deducunt sorores puellae pueros fratres germanos domum, quid egerint, quove abierint, ipsos rogant; ad quae illi, ne rogati quidem, ut sunt pueri garruli, et ad loquendum prompti, balbutientes respondent: ac mira gratia cuncta miscent, atque confundunt, sibi que ipsi in loquendo instant. Quorum illae singula verba, et risu et osculo excipiunt: tum illis pemmata dant, atque mellina, et illi aetati aptos ejusmodi praedulces cibos.

Unde sequitur: ET DABO TIBI POCULUM EX VINO CONDITO, ET MUSTUM MALORUM GRANATORUM MEORUM. Poculum ex vino condito meliceratum credo intelligit, cujus usus erat in deliciis. Haec igitur illa cum diceret, atque optaret, quae tamen nullo modo, aut certe difficile fieri posse videbat, tum desiderii magnitudine, tum desideratae rei difficultatis cognitione, atque adeo foeminei sexus imbecillitate, animo victa defecisse dicitur, jamque deficiens opis implorandae causa dixisse: LAEVA EJUS SUB CAPITE MEO, ET DEXTERA ILLIUS AMPLEXABITUR ME. Nam implorantis opem ista verba sunt, quamvis futuri temporis voce prolata. Petens igitur, se ut collabentem manu et amplexu fulciret, exanimata corruit. Ipsam porro collapsam, et ex deliquio somno oppressam sponsus, quod ex oratione ejus, quae sequitur, intelligitur, molliter in lectulo collocasse fingitur, et silentium fieri imperasse. ADJURO, inquit, VOS FILIAE HIERUSALEM, NE SUSCITETIS, NEQUE EVIGILARE FA-

CIATIS DILECTAM, DONEC IPSA VELIT. Qua de adjuratione jam superius, quod satis esse possit, dictum videtur. Haec igitur cum gesta essent, jamque a scena discessissent, rursus eodem redeunt, aut certe a Salomone quasi redierint, inducuntur postremum hujus carminis actum peracturi. Inducuntur vero e agro redeuntes, atque ascendentes, mutuoque inter se complexi. Ascendentes autem dico, quia, ut ante diximus, hujus dramatis scena ponitur Hierosolymis, urbe loco edito, atque sublimi posita. Horum ergo redeuntium, in scenamque introeuntium primo aspectu, foeminarum chorus commotus, et quod perfamiliariter invicem amplexi in scenam introirent, admirans, in haec verba prorupit: QUAE EST ISTA QUAE ASCENDIT DE DESERTO, INNIXA SUPER DILECTUM? Et certe hoc sibi per omnes homines licere sponsa paulo ante optabat: non licere autem, aegre et dolenter ferebat, usque eo, ut animo defecisse dicta sit, quod suo desiderio publicus mos obstaret. Quod igitur causae est, quare nunc, spreto timore, et hominum existimationis, ac publici moris nulla ratione habita, innixa super dilectum, in publicum prodire audeat: idque veluti suo jure usurpet sibi, quod ei nemo unquam quidem concederet? Est hoc ita natura comparatum, ut qui aliquando acerba, ac luctuosa aliqua re objecta, moeroris magnitudine oppressi vel exanimati conciderunt, vel in insaniam versi sunt, iidem postea luce menti reddita, recuperataque salute, sensu pene omni earum ipsarum rerum, quarum primo incursu tam graviter laesi sunt, extincto et amisso, eas non amplius reformident, ac vereantur. Ut si quis, exempli causa, in honore et existimatione, gravi aliqua accepta ignominia laesus, ob eam causam insanus ex dolore effectus sit; idem postea sanitati restitutus, idem illud malum, quod tam illi grave, atque intolerabile antea videbatur, non modo levissime jam fert, sed etiam pro nihilo ducit. Etenim atrocitas ipsa mali, magnitudoque doloris, in animum irruens, ipsumque opprimens, deinceps dolendi

ex eo, atque moerendi, omnem facultatem, atque sensum eximit.

Quod idem corpori accidit. Visu enim audituve, aut nimia luce, aut immodico sono obrutis, hoc est, iis ipsis rebus, in quibus proprium est eorum, et naturale bonum positum, cum modum excesserunt, offensis, ita saepe afficimur, ut vi sentiendi obstupefacta, aut extincta, oculis, auribusque apertis et integris, neque audiamus ipsi, neque videamus. Quod intuens Salomon (nihil enim ab eo positum est in hoc Carmine, quod non ab ipsa natura rerum ductum fuerit et expressum) itaque id intuens, atque observans, quoniam sponsam primo induxerat graviter dolentem, quod hominum existimationis metu impediretur, et palam, et passim sponso suo frui: quoniamque ex dolore in animi deliquium inciderat: eandem post deliquium, viribus recuperatis, inducit palam incumbentem viro suo, ipsumque complexam, ac nihil minus quam hominum oculos aut iudicia curantem.

Ex quo etiam hominum existimationis, et iudiciorum contemptu est, quod foeminarum choro rei novitatem admiranti, illaque superiora dicenti: QUAE EST ISTA, QUAE ASCENDIT INNIXA SUPER DILECTUM? nihil ipsa respondit, sed ad suum virum conversa: SUB ARBORE, inquit, MALO EXCITAVI TE, IBI CORRUPTA EST MATER TUA, IBI VIOLATA EST GENITRIX TUA. Aut quomodo haud dissimili sententia ex hebraeo ad verbum in latinum conversum legimus: IBI PEPERIT TE MATER TUA, IBI PEPERIT QUAE GENUIT TE. Quibus verbis hoc profecto dicit, meminisse se nunc illius diei, quo die primum in illum sub malo jacentem ipsa ruri errans casu cum incidisset, visaque nec opinato ab ipso esset, amari ab eo coepta est. Qua sub malo, inquit, mater tua, ut fama est, compressa olim fuerat, et gravida effecta: vel certe ediderat te illa sub ista arbore, quemadmodum ferebatur. Dicit porro haec sponsa, aut certe dixisse fingitur a Salomone pro amantium ingenio, atque consuetu-

dine aptissime et convenientissime. Nam qui amant, omnium eorum, quae in amore illis unquam contigerunt, actionum, scilicet, omnium suarum, et dictorum, tanquam historiam propositam semper ante oculos habent, nullaque de re, aut cogitant saepius, aut libentius loquuntur, quam de suis praeteritis voluptatibus, easque effluere, aut sibi ex animo elabi, saepius memorando non sinunt, neque solum singuli secum, sed uterque inter se ista conferunt, deque his mutuo colloquuntur, nullo saepe, aut rerum aut temporum servato ordine; sed pro re nata, aut pro eo, quod illorum animi libido fert, ut quidque illis primum se offert, utque est illis quidque ad commemorandum dulcissimum, ita plane referunt. Saepeque illud evenit, ut cum ad exitum, aut certe ad aliquem amorum suorum statum, vel miserum, vel felicem pervenerunt, commemorare gaudeant principia amoris sui ea, a quibus exorsi ad eum felicitatis, aut miseriarum gradum pervenerint. Sic ille Virgilianus pastor tandem indigno Nisae deceptus amore, inter alia:

*Sepibus in nostris parvam te roscida mala,
(Dux ego vester eram) vidi cum matre legentem:
Vix (1) fragiles poteram a terra contingere ramos,
Alter ab undecimo jam tunc me ceperat annus,
Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error.*

Sic hoc loco apte, ut caetera Salomon, sponsam, quae consequuta jam fuerat, ipsam ut suus vir summo amore diligeret, nunc inducit commemorantem prima exordia amoris sui; itaque dicentem: SUB ARBORE MALO SUSCITAVI TE, IBI CORRUPTA EST MATER TUA. Nam cum ipsa secum, et cum animo suo quantum amaretur a viro suo cogitaret, ipsa rei adeptae magnitudinis cogitatio, naturae quodam cursu,

(1) In omnibus fere hodiernis Virgilii editionibus *jam* pro *vix* legitur; sed Luissii lectio omnino retineri potest. PP. Aug.

retro mentem illius et animo revocavit, ad ea, scilicet, cogitanda, ex quibus ista manarunt: eademque effecit, ut omnia illa, vel tempora, vel loca, quae ipsi, vel causam attulerunt amandi, vel quovis modo suffragata sunt in amore, grata, et recordatione et oratione prosequeretur. SUB ARBORE MALO SUSCITAVI TE. Recte id et *κατα τὸ πρόπον*. Nam foedera amorum pastores saepe feriunt in silvis, ibidemque pastores foeminae foetus suos plurimum edunt.

Sequitur: PONE ME UT SIGNACULUM SUPER COR TUUM, UT SIGNACULUM SUPER BRACHIUM TUUM; QUIA FORTIS EST, UT MORS DILECTIO, ET SICUT INFERNUS AEMULATIO. LAMPADES EJUS LAMPADES IGNIS, ATQUE FLAMMARUM, AQUAE MULTAE NON POTUERUNT EXTINGUERE CHARITATEM, NEC FLUMINA OBRUENT ILLAM: SI DEDERIT HOMO OMNEM SUBSTANTIAM DOMUS SUAE PRO DILECTIONE, QUASI NIHIL DESPICIET EAM. His verbis sponsus gaudio se atque laetitia efferentem, sponsam monet, ne quid suo erga ipsam amore indignum aliquando committat. Nam cum omnis offensa in amore permolesta est iis qui inter se amant, tum illae molestissimae, quae intercedunt, postea quam uterque alteri sui copiam fecerunt. Quare amandi leges sponsus praescribit sponsae, hoc potissimum loco atque tempore, quando, ut ex superioribus constat, ipsorum mutuus amor ad summum pervenerat. PONE ME, inquit, UT SIGNACULUM SUPER COR TUUM. Si enim, ait, meus erga te amor, pro eo ac debet charus tibi, atque gratus est, caveto ne labe aliqua fidem, qua mihi es obstricta, commacules, aut amorem imminuas, quo me hactenus es prosequuta. Volo ut me semper gestes in oculis: ut de me uno cogites, exigo: quoque modo quis anulum signatorium inserit digitis, quos quisque in se, et facillime, et saepissime videt, eodem modo, me tibi esse propositum cupio. Etenim, amo te ardentissima charitate quam plurimum. Amore vero ejusmodi, ut nihil est vehementius, ita nihil est ad quamvis minimas offensiones magis irritabile. Irritatus porro gignit suspiciones gravissimas,

quo nullum est malum dirius, ipse adeo ut infernus, ipsaque mors prae eis floccifacienda sit. Non enim igniti carbones sic corpus urunt, atque illae animum aegritudine, atque cura conficiunt. Sed conficiunt animum: amorem autem ipsum accendunt. Acciditque hoc peradmirabile, ut amori suspicio addita ea, quae maxima pestis amoris est, ipsum non modo non extinguat, sed etiam supra modum accendat et augeat, tantumque et talem efficiat, ut ne si flumina universa, ipsumque in eum infundas mare, ardorem ejus extinguas aut te in libertatem vindicare valeas, vel periculo omnium fortunarum tuarum. Has igitur sponsus leges cum sponsae tulisset, illa dum tacet probare eas, et sibi imponi placere indicat: et reticens isto prope modo loquitur. Hoc mihi curae erit; intelligo enim in eo omnes spes, omnesque fortunas meas versari. At tu vicissim sororem meam curato, cujus me imbecillitas, ac solitudo sollicitat.

Nam, ut vides, neque forma satis, neque compositione membrorum corporis praestat: itaque aliquid consilii atque rationis ineamus necesse est, quo illam in matrimonium collocemus. SOROR, inquit, NOSTRA PARVULA EST, ET UBERA NON HABET: QUID FACIEMUS SORORI NOSTRAE IN DIE QUANDO ALLOQUENDA EST. Id est, soror est mihi exiguo et perpussillo corpore, et quod deforme in foemina habetur, depresso pectore et uberibus: quare provideamus oportet, quid facto opus sic in die quando alloquenda est: vel ut in hebraeo dicitur, quando de ea multum, et saepe loquendum est: id autem est, cum de illa collocanda agetur. Tunc enim utriusque conjugis parentes multa inter se agunt, et ab utroque ad alterum multi ultro, citroque commeant, iidem de rebus acturi. Intulit autem Salomon hunc sermonem, hoc loco imitatus communem vitae morem. Solent enim novae nuptiae, posteaquam ex animi ipsarum sententia viris nupserunt, altero, aut tertio a nuptiis die, cum calet adhuc laetitia, et nuptiarum celebritas, (tunc enim facillime, quemadmodum usu venire videmus, inducuntur

parentes ad nuptui tradendos reliquos, si quos habent, filios), itaque in ipsis nuptiarum festis diebus solent novae nuptae, si quas habent sorores natu minores, vel ipsis audientibus, sermones quosdam jacere de earum colloca-tione et futuro matrimonio: vel quia sua jam sorte conten-tae, sororum eas cura sollicitat, vel certe ratae, id quod saepe evenit, ipsas natu minores sorores invidentia et cura morderi. Est enim id genus in hac praecipue re maxime invidum. Itaque affici tacita invidentia quadam ob felici-tatem ipsarum, sibi que similem aliquam fortunam optare opinantur. Quare, quo illis ex animo hujusmodi curam atque molestiam eximant, natu majores sorores, eos, quos dixi, sermones jaciunt, ac similia loquuntur. SOROR NOS-TRA PARVULA EST, ET UBERA NON HABET, QUID FACIEMUS SORORI NOSTRAE IN DIE QUANDO ALLOQUENDA EST.

Sequitur: SI MURUS EST, AEDIFICEMUS SUPER EUM PRO-PUGNACULA ARGENTEA: SI OSTIUM EST, COMPINGAMUS ILLUD TABULIS CEDRINIS. Quod vel sponsa ipsa dixit, vel sponsus roganti sponsae respondit: ejus autem responsi haec sen-tentia est, ut corporis ista vitia, arte corrigant, et quod illi minus a natura tributum est, ipsi suppleant, vestitus, at-que ornamentorum exquisito aliquo genere. Quemadmo-dum si quis vetustos urbis muros reficiens, eis turrets atque pinnas addat auro illusas, aut egregia aliqua pictura or-natas, aut si quis januae fores vestiat tabulis cedrinis. Et quoniam haec loquens sponsa animadvertit, sibi sua pul-chritudines satis commendatae, opus non fuisse aliunde ascitis ornamentis ornari, placuisseque ipsam viro suo nullo adhibito exquisito culto, de eo sibi ipsa quodammodo gratulatur, ac subjicit: EGÓ MURUS, ET UBERA MEA SICUT TURRIS, EX QUO FACTA SUM CORAM EO, QUASI PACEM REPE-RIENS. Quibus significat. Pro muro, et pro turribus argen-teis, hoc est, pro adventitiis et exquisitis ornamentis suam sibi pulchritudinem fuisse: aut certe tantum fuisse viri sui erga ipsam amorem, et animi inductionem, ut quae sibi

minus inerant bona, inesse tamen viderentur illi prae amore.

Sed de sororis suae collocatione posteaquam dixit, jam quiddam adjungit, quod ad rem suam familiarem perti-neat. VINEA, inquit, FUIT PACIFICO, IN EA, QUAE HABET PO-PULOS: TRADIDIT EAM CUSTODIBUS: VIR AFFERT PRO FRUCTU EJUS MILLE ARGENTEOS. VINEA MEA CORAM ME EST: MILLE TIBI PACIFICE, ET DUCENTI IIS, QUI CUSTODIUNT FRUCTUM EJUS. Nam solent novae nuptae (est enim hoc, ut caetera omnia, ex media vitae consuetudine ductum et expressum); itaque novae nuptae solent, praesertim eae quibus res fa-miliaris angusta est, est autem angustior fere omnibus iis, qui antequam paternam haereditatem adirent, nupserunt: ergo illae statim cum viris suis, ut suam illis curam pro-bent, solent agere de facultatibus suis, quo illas modo am-plificare possint, quem in cultu, atque victu sint adhibitori modum, quaque ratione pro suo censu vitam instituturi. Unde sponsa nunc, etsi, inquit, nobis minus lauta res fa-miliaris est, tamen non est ita angusta, quin suppeditare nostris sumptibus possit. Nam, si Salomoni vinea ea, quam habet, non procul a nostra vinea in eodem vineto, reddit millenos aureos in singulos annos, et praeterea alios du-centos iis, quorum custodiae illam commisit: profecto par est, nos e nostra vinea, quae ipsa a nobis colitur, quaeque nobis solis tota fructificat, uberiores redditus percepturos. Atque haec est plana horum sententia verborum; inest ta-men in ipsis verbis obscuritatis non nihil.

Itaque ea illustremus necesse est: VINEA FUIT PACIFICO. Id est, Salomoni. IN EA, QUAE HABET POPULOS. Hebraice בעלהמון Baal Hamon, quod ad verbum dominium, aut pos-sessionem populorum significat. Videtur autem esse nomen vineti, ex eo sic dicti, quod plurimorum, ac maximae partis populi vineae in eo essent. TRADIDIT EAM CUSTODIBUS, id est, locavit colonis et vinitoribus. VIR AFFERT PRO FRUCTU EJUS MILLE ARGENTEOS, id est, quisque, hebraica phrasi,

itaque coloni singuli mille argenteos quotannis Salomoni pensitant. At, VINEA MEA CORAM ME EST, MILLE TIBI PACIFICE ET DUCENTI IIS, QUI CUSTODIUNT FRUCTUS EJUS. Argumentatur a minori, ac positis conclusionis principiis retinet, quod ex ipsis sequitur. Additque ellipsin, ac recti sermonis inversionem. Constat autem integre, et oratio, et conclusio isto modo. Ex redditibus vineae tuae mille nummi tibi cedunt, Salomon, et ducenti iis, qui custodiunt fructum ejus; vinea autem mea coram me est. Id est, mea industria atque opera custoditur, et colitur: nihilque ex ejus fructu, aut cultor, aut custos decerpit. Igitur majores nos ex ea percipiemus proventus quam percipit ex sua Salomon. Praetermittit autem dicere id, quod ei, quo cum loquebatur, erat notum, et erat ad conclusionem efficiendam necessarium, suam vineam, neque numero, neque genere vitium cedere Salomonis vineae. Quae cum illa dixisset, cumque his dictis videretur omnis ista actio concludi, pro valet et plaudite, Salomon clausulam addidit superioribus consentaneam. Nam facit sponsum hortantem sponsam suam, ut recinat aliquid, quod et ipsi voluptati sit, et rivales atque procos eos, si qui erant, quos ipsorum inter se mutuos amor offenderet, mordeat, atque perurat.

Hortatur autem his verbis: TU QUAE ES IN HORTIS, AMICI AUSCULTANT, FAC ME AUDIRE VOCEM TUAM. Vocat autem amicos ejusdem instituti socios suos, pastores, scilicet, reliquos, e quibus nonnullos habebat aemulos amorum suorum. Igitur, inquit, quoniam illi te auscultant: FAC ME AUDIRE VOCEM TUAM. Hoc est, illis audientibus, fac ut ego te audiam canentem aliquid, quod mutuum amorem nostrum testetur. Cui illa obtemperans evestigio: FUGE, inquit, DILECTE MI, SIMILES ESTO CAPRAE, HINNULOQUE CERVORUM SUPER MONTES AROMATUM. Fuge, id est festina, ex proprietate sermonis Hebraeorum, apud quos receptum est, ut alia verba pro aliis ponantur, cum res significant, aut actiones affines aut conjunctas, aut quarum una ex

alia sequi solet. Sic consolari dicunt pro dolere; quoniam iis, qui dolent, consolatio adhibetur, ut in Esaiæ illo (1): Ego consolabor de hostibus meis. Sic mentiri pro subdicere se victori; quoniam, qui se ita subdiciunt, adulantes multa mentiuntur. Quale est illud psalmi (2): Mentientur tibi inimici tui. Itemque illud (3): Filii alieni mentiti sunt mihi. Sic etiam fugere, pro festinare; quoniam, qui fugiunt, festinant maxime. Ergo optat, idque se optare cantu testatur, ut quando domo ipsum abesse contingerit, maturet reditum sponsus: et quanta celeritate hinnuli fugam arripiunt, tanta in redeundo utatur ipse, id est, quanta potest maxima. Quae dum optat, satis testatur a se ita ipsum amari, ut ne ad punctum temporis velit divelli ab eo. Qua attestazione et professione amoris sui, neque sponso ipsi quidquam gratius accidere potuit, neque pastoribus rivalibus dirius atque molestius. Sed rursus a principio hoc ipsum caput exponere ordiamur.

ALTERA EXPLANATIO

QUIS MIHI TE DET FRATREM MEUM SUGENTEM UBERA MATRIS MEAE, UT INVENIAM TE FORIS, ET DEOSCULER, ET JAM NEMO ME CONTEMNAT. Desiderant hoc loco in persona sponsae perfecti, vel certe dum desiderare dicuntur, quid illa amoris perfectione praediti homines desiderate debeant, admonentur; aut potius, ut id quod res est, semel dicamus, ista desiderii indicatrice oratione, quid illi efficiant, quove modo se in amore gerant, explicatur. Itaque desiderant sibi ut jam per omnes homines liceat omni tempore, atque loco palam amare Deum: hoc est, non solum tacite secum de Deo agere, sed apud omnes se illius amatores esse pro-

(1) Esai. c. i. (2) Psal. LXV. (3) Psal. XVII.

itaque coloni singuli mille argenteos quotannis Salomoni pensitant. At, VINEA MEA CORAM ME EST, MILLE TIBI PACIFICE ET DUCENTI IIS, QUI CUSTODIUNT FRUCTUS EJUS. Argumentatur a minori, ac positis conclusionis principiis retinet, quod ex ipsis sequitur. Additque ellipsin, ac recti sermonis inversionem. Constat autem integre, et oratio, et conclusio isto modo. Ex redditibus vineae tuae mille nummi tibi cedunt, Salomon, et ducenti iis, qui custodiunt fructum ejus; vinea autem mea coram me est. Id est, mea industria atque opera custoditur, et colitur: nihilque ex ejus fructu, aut cultor, aut custos decerpit. Igitur majores nos ex ea percipiemus proventus quam percipit ex sua Salomon. Praetermittit autem dicere id, quod ei, quo cum loquebatur, erat notum, et erat ad conclusionem efficiendam necessarium, suam vineam, neque numero, neque genere vitium cedere Salomonis vineae. Quae cum illa dixisset, cumque his dictis videretur omnis ista actio concludi, pro valet et plaudite, Salomon clausulam addidit superioribus consentaneam. Nam facit sponsum hortantem sponsam suam, ut recinat aliquid, quod et ipsi voluptati sit, et rivales atque procos eos, si qui erant, quos ipsorum inter se mutuos amor offenderet, mordeat, atque perurat.

Hortatur autem his verbis: TU QUAE ES IN HORTIS, AMICI AUSCULTANT, FAC ME AUDIRE VOCEM TUAM. Vocat autem amicos ejusdem instituti socios suos, pastores, scilicet, reliquos, e quibus nonnullos habebat aemulos amorum suorum. Igitur, inquit, quoniam illi te auscultant: FAC ME AUDIRE VOCEM TUAM. Hoc est, illis audientibus, fac ut ego te audiam canentem aliquid, quod mutuum amorem nostrum testetur. Cui illa obtemperans evestigio: FUGE, inquit, DILECTE MI, SIMILES ESTO CAPRAE, HINNULOQUE CERVORUM SUPER MONTES AROMATUM. Fuge, id est festina, ex proprietate sermonis Hebraeorum, apud quos receptum est, ut alia verba pro aliis ponantur, cum res significant, aut actiones affines aut conjunctas, aut quarum una ex

alia sequi solet. Sic consolari dicunt pro dolere; quoniam iis, qui dolent, consolatio adhibetur, ut in Esaiæ illo (1): Ego consolabor de hostibus meis. Sic mentiri pro subicere se victori; quoniam, qui se ita subiciunt, adulantes multa mentiuntur. Quale est illud psalmi (2): Mentientur tibi inimici tui. Itemque illud (3): Filii alieni mentiti sunt mihi. Sic etiam fugere, pro festinare; quoniam, qui fugiunt, festinant maxime. Ergo optat, idque se optare cantu testatur, ut quando domo ipsum abesse contingerit, maturet reditum sponsus: et quanta celeritate hinnuli fugam arripiunt, tanta in redeundo utatur ipse, id est, quanta potest maxima. Quae dum optat, satis testatur a se ita ipsum amari, ut ne ad punctum temporis velit divelli ab eo. Qua attestazione et professione amoris sui, neque sponso ipsi quidquam gratius accidere potuit, neque pastoribus rivalibus dirius atque molestius. Sed rursus a principio hoc ipsum caput exponere ordiamur.

ALTERA EXPLANATIO

QUIS MIHI TE DET FRATREM MEUM SUGENTEM UBERA MATRIS MEAE, UT INVENIAM TE FORIS, ET DEOSCULER, ET JAM NEMO ME CONTEMNAT. Desiderant hoc loco in persona sponsae perfecti, vel certe dum desiderare dicuntur, quid illa amoris perfectione praediti homines desiderate debeant, admonentur; aut potius, ut id quod res est, semel dicamus, ista desiderii indicatrice oratione, quid illi efficiant, quove modo se in amore gerant, explicatur. Itaque desiderant sibi ut jam per omnes homines liceat omni tempore, atque loco palam amare Deum: hoc est, non solum tacite secum de Deo agere, sed apud omnes se illius amatores esse pro-

(1) Esai. c. i. (2) Psal. LXV. (3) Psal. XVII.

fiteri, eaque sola semper moliri, quibus hic suus amor testatior et illustrior efficiatur: sive illa homines probent, sive, quod saepe contingit, irrideant, varieque interpretentur. Etenim plurimae sunt adversus Dei sanctissimas, et aequissimas leges, inductae in vitam hominum et prava vivendi consuetudine corroboratae sententiae, quas boni odio prosequuntur: perfecti vero in amore Dei et virtute praestantes viri palam negligunt, atque despiciunt. Ipsa enim illos magnitudo charitatis, qua fervent, in sublime efferens, superiores ipsos facit, non solum corporis sui, ejusque cupiditatum, sed etiam populi judiciorum atque sermonum, eademque tribuit ipsis justam, et excellenti virtuti licentiam debitam, cuncta semper suo arbitrato, et agendi, et dicendi. Itaque quod hic figurate describitur, quoad rerum natura patitur, ipsi faciunt atque imitantur: cum Christo, tanquam cum fratre germano in oculis omnium dulcissime et conjunctissime vivunt, neque quid de se alii judicent, curant: imo constantia, et libertate in amando, ipsaque tandem veritate assequuntur, ut qui illorum amoribus antea obtrectabant, jam ipsi sibi displiceant, illosque admirentur: oraque sua impia a detrahendo et obloquendo ad laudandum et celebrandum convertant, dicantque, et praedicent illos esse Deo similes, in quo minime certe falluntur. Sic enim censendum est, qui ad hanc magnitudinem pervenerunt amoris, quique id jam assequuti sunt, ut spiritu et veritate Deum colentes, nulla aut rerum humanarum, aut hominum judiciorum ratione habita, et privatim, et publice in Dei amore occupentur, eos fratres Christi germanos esse; ac proinde Dei filios praedicari et haberi, ut diserte Paulus testatur de hoc genere ad Romanos scribens: Qui spiritu Dei aguntur, hi filii Dei sunt. Verum enim vero, quamvis nulla res sit, quae istiusmodi homines arcere, aut submovere queat ab assidua charitate, et meditatione Dei: quamvisque vel in mediis urbibus, mediisque hominum coetibus otium sibi ad vacandum

Deo, et locum vacuum constituent, utpote, qui ipsi secum circumferant altam quamdam quietem, ac omnium earum rerum, quae perturbare animum possint solitudinem; tamen quodcumque illis facultas datur vitandi atque fugiendi coetus hominum, a quibus ipsi semper animo absunt, id illis gratissimum accidit: facultatemque eam amandi Deum, amore non solum non interrupto, sed ne interpellato quidem, sibi oblatam cupidissime amplectuntur. Itaque quod in ipsis est, urbes fugiunt, solitudines amant, desertisque et ab hominum congressu remotis locis, ut aliis quidem videntur soli, at, ut se habet ipsa res, magnis divinarum et coelestium rerum gregibus stipati, aetatem in amore dulcissimo degunt. Quare cum soli sunt holocaustum ex se Deo integre offerunt, traduntque se charitati super aram totos penitus inflammandos.

Cum autem in urbibus et inter homines versantur, idem quidem illi sacrificium perficiunt; sed dum timent, ne quid sibi ab hominibus objiciatur, quod ipsis modo aliquo sit impedimento, quominus integre et perfecte id holocaustum Deo offerant, excitati atque commoti ab eo ipso desiderio inhaerendi semper Deo, quod in ipsorum animis continenter versatur, ista saepius loquuntur atque iterant: *QUIS DET TE MIHI FRATREM MEUM SUGENTEM UBERA MATRIS MEAE, UT INVENIAM TE FORIS.* Atqui Dei natura intus, extraque omnem mundum complexa, non modo fovet ipsum, atque continet, et cum universas, tum singulas illius partes regit, atque temperat; sed inest in earum unaquaque et emittit ex ea, atque vibrat, tanquam radios, claras quasdam et illustres suae divinitatis species. Sed quamvis insit, atque eluceat Deus in universi natura; tamen quoniam ea nullo modo tanta est, ut continere ipsum quantus est possit, aut ullo suo bono Dei omnem perfectionem atque bonum exprimere; idcirco, qui ex rerum naturae inspectione gradum sibi ad ascendendum ad Dei contemplationem et amorem constituunt, non solum cognitionem de Deo ha-

bent imperfectam, et ab eo, quod res est, multum distantem; sed etiam, quod in rebus creatis et visibilibus insistent, et in eis perscrutandis et inspiciendis morantur, periculum interdum adeunt inhaerendi, tanquam in visco, sic in amore earundem. Quam ob causam viri perfecti, qui omnes istas perveniendi ad cognitionem, et charitatem Dei, exploraverunt jam et obierunt vias, impetrare a se, vel ab eo amore potius, qui ardentissimus erga Deum in ipsorum animis dominatur ac regnat, non possunt, ut hac imagine Dei, quae ad ipsorum oculos ex mundi ornatu, et ad eorundem animos ex fidei doctrina confluit, ad cognoscendum contenti, nihil aliud praeterea requirant. Sed quo magis profecerunt in amore, quoque sunt magis perfecti, eo avent magis; avent dixi? aestuant potius desiderio atque afflictantur, ita ut nisi re adepta non conquiescant, videre ipsum per se Deum. Id autem est, quod in hoc carmine dicitur *foris*, hoc est, non in rerum universitate veluti inclusum, sed extra hunc mundi ambitum, supraque aethereos omnes orbis dominantem in cunctis, et praesidentem rebus, nuda facie (1), et ut Paulus scripsit, revelata, ipsum videre, et in eandem imaginem transformari. Quod profecto continget illis cum ab hac vita, quae cum morte atque miseria omnia habet communia, demigrarint, et in purissimis coeli regionibus vitam vixerint immortalem, atque beatam.

Quod cum evenerit, illud etiam eveniet, quod sequitur: **ET JAM NEMO ME CONTEMNET.** Nam de illa beata futura vita est, quod Paulus ad Colossenses scripsit (2): Cum Christus apparuerit, vita nostra, et vos apparebitis cum ipso in gloria. Ad haec vero mortalis vitae tempora pertinent, quod idem ad Romanos scribens (3), omnia, dixit, subjecta esse vanitati. Vanitatem autem cum nominat, hebraica proprietate corruptionem, instabilitatem, vicesque fortu-

(1) II. Cor. III. (2) Coloss. III. (3) Rom. VIII.

nae alternas, et vitae casus acerbos, et luctuosos intelligit. Quae cum omnibus, qui in hoc salo jactamur, communia sunt; tum nescio quomodo majore impetu, ac magis infesto agmine in bonos invadunt: ita ut, quod ad eum fructum attinet, qui e terrenis bonis percipitur, illi fere semper omnium miserissimi, et despiciatissimi fuerint, quemadmodum pro certo Paulus scripsit (1). Nam si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Et alio in loco ipsum tanquam agmen malorum infestum bonis producens, atque explicans (2): Sancti, inquit, ludibria et verbera experti, insuper et vincula, et carceres: lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occasione gladii mortui sunt: circumierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. Itaque in hac vita boni mille modis contemptui habentur, at contemnet illos nemo, imo potius omnes admirabuntur, et beatos praedicabunt, cum immortalitatem adepti claraque luce fulgentes, et quod caput bonorum est cum Christo ipsorum capite, amoris atque ejusdem spiritus foedere, nullo unquam tempore dirimendo, colligati, atque conjuncti, omnibus impiis, atque bonorum inimicis sempiterna poena affectis, in laetitia divina, in infinita coelestium bonorum copia, in claritudine, in regno felicissimum aevum ducent temporibus sempiternis. Opportune autem ista commemorata sunt a Salomone hoc potissimum loco. Nam tametsi vitam hanc mortalem cum immortalitate commutare omnes cupiamus; tamen perfecti viri sunt, qui proprie cum Paulo dicunt: Desiderium habens, dissolvi, et esse cum Christo (3). Et certe per omnes amoris divini gradus ad summum evecto homine, quid restabat aliud, nisi ut id desiderare se diceret, cujus unius consequendi causa tantos a principio suscepisset labores? Hoc est, ut optaret foris, id est, extra corporis hujus custodiam, et terrae te-

(1) I. Cor. XV. (2) Hebr. XI. (3) Philip. I.

nebrosa loca inventum videre Deum, in quo uno pietatis praemium collocatum est, et beata vita. Id enim certe Paulus, utpote, qui perfectus plane in amore esset, cum ad metam pervenisset sui cursus, optabat (1): Bonum, dicens, certamen certavi, cursum consummavi, de reliquo reposita est mihi corona justitiae, quam reddet mihi in illa die justus iudex. Et quoniam jam ulterior gradus, quem adderet, quoque ascenderet nullus reliquus erat; rectissime Salomon, ut hujus ultimi gradus explicationem compleret, quae ad ecstasim pertinebant, adjecit, dicens: LAEVA EJUS SUB CAPITE MEO, ET DEXTERA ILLIUS AMPLEXABITUR ME. Et quae sequuntur: ADJURO VOS FILIAE HIERUSALEM, NE SUSCITETIS NEQUE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM, DONEC IPSA VELIT. Quae quam vim habeant, etsi superius dictum a nobis est, tamen illud necesse est ut dicamus modo, minus accurate hic, quam superius, minusque multis verbis atque obtestationibus caveri quiescentis in amore sponsae tranquillitati, atque somno, idque fieri, non quod minus grave malum sit perfectos, quam incipientes, aut proficientes a dulcissimis suis studiis, et sanctissimo illo contemplationis ocio retrahere; sed quod minus omnino metuendum sit, atque formidandum, ut avocari, atque retrahi ullis interpellationibus possint perfecti, utpote, qui sint praediti majore, et firmiore virtute quam caeteri. Quae vero deinceps sequuntur, usque ad capitis finem, non continent aliquem gradum amoris novum, qui nullus jam erat, sed ejusdem tertii gradus, qui explicabatur, absolutionem continent, et, ut ita dicam, quamdam expolitionem. Nam explicant perfectorum, cum ad summum amoris perveniunt, proprios quosdam atque intimos sensus, legesque amandi hujus generis proprias.

Ac primum ex illorum persona sic dicitur: SUB ARBORE MALO SUSCITAVI TE, IBI CORRUPTA EST MATER TUA, IBI VIO-

(1) II. ad Timo. iv.

LATA EST GENITRIX TUA. Paulus charitatem Dei erga genus humanum admirans, ac praedicans, ea maxime ratione illam amplificat, quod adversus eos, qui Deo et studiis et moribus adversabantur, Deus extiterit beneficus, atque largus. Ita enim ad Romanos scribit (1): Commendat Deus charitatem suam, quod, cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus. Et quidem est haec divinae charitatis erga nos, cum propria laus, tum vero ita magna atque ampla, ut ea major ne cogitari quidem ulla possit (2). Nam si, quod Christus dixit: Majorem hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis; qui, quod ipse fecit, pro inimicis atque hostibus, atque adeo pro iis, qui ad vetus odium, novum et immane addentes flagitium, interimendi illis consilium inierunt, et ad exitum perduxerunt, mortem oppetiit, is vel ipsam charitatem vicisse, novumque, et ante id tempus inauditum amoris exemplum induxisse in vitam putandus est, sine dubio. Quod si quis velit hujus facti momenta singula ponderare, tam multa profecto in eo inveniet testimonia amoris Dei, ut charitatis divinae lumen non magis ostendatur nobis, ex eo quod plurimum ad ostendendum, fidemque faciendam valet, quod pro inimicis mortuus est, quam ex eo quod a principio ipsi causam attulit, ut pro illis mori vellet, atque decerneret. Nam ut multa praeteriam, quae hac in re insunt, et quamvis copiose, et rhetorice dici, et exaggerari possunt, quanti illud amoris signum fuit: quam magni, quam testati, quam se efferentis, neque ullis injuriarum obicibus cohiberi se patientis, quod eo ipso tempore, quo maxime iratus esse debuit hominibus, quod, daemonis fallacia monita et consilia sequuti, ab ipso defecissent: ipso itaque tempore, quod illud scelus flagrabat, scelusque prope omnium maximum, et quod non exemplo solum, sed contagione atque labe universae ho-

(1) Ad Roma. v. (2) Joan. xv.

minum posteritati erat nociturum, tantum valuit apud Deum sua bonitas, isque amor quo homines prosequeretur, ut quo eos liberaret a morte, in quam ipsi se praecipites dederant, hominem se fieri, et ab iis ipsis, quos merito aversabatur, nasci, eosque parentes et majores habere, ac denique quas illi meriti erant poenas, pro omnibus lueri, ipse ac subire voluerit: idque se facturum pollicitus fuerit, illis ipsis qui peccaverant, eoque ipso tempore, quo illos sceleris ipsorum, atque peccati arguebat (1). Et ad serpentem conversus: Inimicitias, inquit (2), ponam inter te et mulierem, semem tuum, et semem illius, tu insidiaberis calcaneo illius, et ipsum conteret caput tuum. Ipsum autem Christus est, beatum, videlicet, semen a prima illa foemina peccati principe, longa generationum serie, multa post secula nasciturum. In quo quot sunt, et quam multa admiratione, atque adeo stupore digna? Primum suscepisse Deum curam salutis eorum, qui a se defecissent. Deinde, eorum qui defecissent nulla majori vi compulsus, sed levitate quadam summa, et certe ingratitude incredibili inducti. Praeterea, eorum qui se, hoc est, conditore ipsorum, et amatore, et benefactore relicto, daemonis, cui nullo erant obstricti beneficio, partes essent sequuti. Ad haec incubuisse illum in eam curam, ipsomet tempore, quo hominum adversus ipsum maxime recens erat ingratitude et impietas. Deinde, quae amanter erga homines, et benigne facere decreverat, eis ipsis, quos exosos habere oportebat, et certe peccati merito habebat maxime exosos, statim fuisse pollicitum. Postremo, quod omnia superat, cum variis eos posset servare modis, suae erga illos charitati satisfieri posse non credidisse, nisi ipse se eorum saluti immisceret: remque eam omnem administraret per se, factusque ipse homo, et humanae conditionis subiens labores, quo illi bene beateque viverent, mortem ipse acerbam, et

(1) Gene. III. (2) Leo Pap. sermo. II de Nativ.

ignominiosam obiret. Atque quemadmodum ab illo primo delicto, quo humani generis tanquam radix vitiata est, et infecta, quidquid postea peccatur, vel privatim vel publice derivatur et ducitur, omnesque nostri ex illo fonte redundant moerores, atque dolores: sic salutis item nostrae, et a peccato liberationis, beatitudinisque omnino, et felicitatis humanae, eodem illo tempore jacta sunt fundamenta. Illa enim promissio Dei de futuro aliquo, quia muliere genus cum duceret, serpentis caput, id est, impotentem illius dominationem confringeret, Deum multa post secula in terras adduxit indutum humanis membris, id est, Christum nobis dedit summum, atque unicum, et libertatis nostrae vindicem, et divinae vitae nobis atque beatissimae auctorem. Ut qui contempletur sanctorum et Deo charorum hominum virtutum praestantiam, et animi ipsorum dotes egregias, atque divinas, illudque quod ex his tanquam vivis lapidibus, aureum atque gemmeum, et omni egregio opere, et artificio visendum conficitur aedificium, is, si ista revocet ad suos fontes, inveniat, illam omnium bonorum altitudinem et exaggerationem, quae usque ad divinitatis consortium extollitur humana natura, et quidquid postea a Deo hominum causa est perfectum tanquam radicibus niti illis rebus, quae promissae a Deo et stabilitae sunt illo funesto et eodem felici humano generi die, quo interdicta illa arbor est violata, eandemque ipsam arborem testem fuisse reperiatur, tum nostrae erga Deum summae impietatis, tum ipsius erga nos clementiae incredibilis: iudicaturusque sit esse verissimum, quod Paulus in eadem quidem scripsit causa, sed ad diversa tempora spectans, nimirum, superabundavisse gratiam, ubi delictum abundavit (1). Quis enim id unquam non dico sperare futurum, sed omnino cogitando sibi fingere, aut in animum suum inducere auderet, quisve crederet fraudibus concipiendis,

(1) Rom. v.

et a Deo se ingratiſſime alienando, provocaturum fuiſſe hominem tantam Dei erga ſe benevolentiam, tantumque amoris incendium in divino pectore excitaturum? Quiſque iſta conſiderans, ſecumque reputans, non et ipſe amore ardet, et charitatis adverſus Deum flammis corripitur? Æquum certe eſt nos omnes corripere eo igne atque ardere. Sed quamvis ad omnes retractare iſta ſecum, et meditari pertineat; tamen id, quomodo quidem fieri decet, illi ſoli faciunt, qui arcto charitatis vinculo cum Deo conjuncti ab iis divinis donis, quibus abundant, admonentur atque excitantur, ut cogitent et inquirent, qua ſua industria, quoque merito ſuo ad eum, in quo ſunt, neceſſitudinis cum Deo et amoris gradum pervenerint. Statim enim vident, utpote quorum mens, coeleſti perfuſa lumine, verum quod eſt continuo diſpiciat (1), itaque vident ſtatim vaſa miſericordiae, quod Paulus hebraica ſcripſit proprietate, ſe eſſe, id eſt, magnas divini amoris, atque miſericordiae opes continentia vaſa: idque videntes dum beneficia in ſe divina alia ex aliis conſiderant, retroque memoriam referunt quam longiſſime poſſunt, ipſa rerum inter ſe nexarum ſerie deducti ad ipſum caput, unde iſte Dei effuſus amor proferre ſe in lucem coepit, perveniunt: hoc eſt, cogitando incidunt in id, quod Deus ſibi voluit eſſe principium declarandi, atque teſtificandi ſuum in homines ex tota aeternitate jam conceptum amorem. Quo cum pervenerunt, intelligunt, quod abalienare Deum ab ipſis maxime debuit, primum hominis ſcelus, quod fuit omnibus nobis, qui in illo continebamur, ſcelus commune, id Deo cauſam attuliſſe, ſeu potius ſumpſiſſe ſibi ex eo Deum atque arripuiſſe cauſam humanum genus multo effuſius, quam a primo facere ſtatuſſet, amandi: et quod ad diſidium et inexpiabiles inimicitias ſuapte natura valebat, Deo ſervandorum hominum ſtudio magnopere incenſo, non ſolum arctioribus

(1) Rom. ix.

neceſſitudinum vinculis cum eo conjunxiſſe nos, ſed permutatione quadam et communionem bonorum facta, noſtra nobis cum illo mala, ipſius item nobiſcum cum ipſo bona communia feciſſe.

Quarum ex conſideratione rerum et conſiliorum ſummi Dei maxima admiratione afficiuntur, ejuſque admirationis indices ſunt voces iſtae: SUB ARBORE MALO EXCITAVI TE, IBI VIOLATA EST MATER TUA, IBI CORRUPTA EST QUAE GENUIT TE, ſive: IBI PEPERIT TE MATER TUA, IBI EDIDIT TE TUA GENTRIX. Nam inquiunt cum tua erga nos ingentia merita cum indignitate noſtra conferimus: cumque ad nos ipſos contuendos, quos tot beneficiis et tanta liberalitate proſequeris convertimus oculos: quid in homine amando ſequutus fueris avemus cognoscere. Itaque in eam inquisitionem ingreſſi, quaecumque vel hominibus inſunt, vel ab eiſdem geſta ſunt intuentes, aciem tandem mentis noſtrae referimus, ad primum noſtri generis ortum, quo in ortu, atque principio clare videmus, ut nos amares, nobiſque benefaceres, inductum fuiſſe te a ſola bonitate tua, adeo, ut cum in nobis nihil eſſet, amorem quod provocare poſſet, ineſſent autem contra quam plurima, quae ad incitandum odium, et accendendam indignationem valerent, quod peccandi nos, et abs te deficienti principium fecimus, id tu tibi initium eſſe volueris, ad omnes amoris opes in nos effundendas; et quae arbor impietatem erga te noſtram vidit, eadem teſtis fuerit maximi tui atque ſummi de noſtra ſalute promiſſi. Ibi enim excitavimus te: ibi tuam in nos charitatem in lucem produximus: ibi ut ſe efferret iſte tuus amor, et ut quantus eſſet teſtaretur, effecimus. Ibi peccando occaſionem dedimus tibi, ut quo hominem redimeres, ipſe homo fieri decerneres: et quia nos praecipitavimus in ſummas miſerias, ut ipſe velles te ad noſtram humilitatem dejicere: et quia te fugiebamus, ut quo nos apprehenderes, in animum ipſe induceres noſtrum corpus induere, et inter homines ex hominibus naſci: ibi corrupta

est mater tua, ibi etiam peperit te mater tua: corrupta est serpentis suasu, peperit te tuo dono atque beneficio. Ibi enim profecto cunctorum viventium mater Eva, cum te in ejus semine atque posteritate numerari velle pollicitus es, quodammodo peperit: tuncque videri potes natus fuisse, quando ex eo tempore virtus nativitatis tuae coepit esse hominibus salutaris. Nam in cujus nascituri fide, jam tunc tantum bonae spei lumen exoriebatur, is certe natus jam tunc censeatur, et certitudine promissi, et efficacitate benefaciendi. Ibi igitur peperit te mater tua, cumque te peperit, simul edita in lucem est omnis nostra spes, omnis salus, omnis felicitas. Tantumque peccando propter excellentiam tuae bonitatis consequuti abs te sumus, quantum praeclare agendo universi homines per omnem vitam promereri nunquam possemus.

Atque haec justis, maxima jam cum Deo charitate conjuncti, recolentes prima initia hujus amoris sui, et simul Dei admirantes benignitatem commemorant: quibus a Deo respondetur hoc modo: PONE ME UT SIGNACULUM SUPER COR TUUM, ET UT SIGNACULUM SUPER BRACHIUM TUUM; QUIA FORTIS EST, UT MORS, DILECTIO, ET SICUT INFERNUS AEMULATIO. LAMPADES EJUS, UT LAMPADES IGNIS ATQUE FLAMMARUM. AQUAE MULTAE NON POTUERUNT EXTINGUERE CHARITATEM, NEQUE FLUMINA OBRUENT ILLAM. SI DEDERIT HOMO OMNEM SUBSTANTIAM DOMUS SUAE PRO DILECTIONE, QUASI NIHILUM DESPICIET EAM. Quibus verbis admonet illos Deus, ut quanto se majoribus bonis ab ipso affici intelligunt, quantoque apertius vident, ipso cum illis clementer, atque benigne agente, a summa non solum inopia (1), sed etiam indignitate et vilitate ad clarum ad altum locum, ad ingentesque divitias se esse perductos; tanto majorem sollicitudinem et curam adhibeant, ut ne quid unquam admittant vel ad voluntatem, vel ad animi cogitationem,

(1) August. epist. xxix.

quod non eo dignitatis, atque claritatis gradu dignum sit. Sed quemadmodum pie se erga ipsum et amanter gerendo, tantum apud ipsum gratiae locum consequuti sunt, eos ut pro intimis amicis haberet; sic sciant, et intelligant in eo se statu consistere, eumque diutius locum retinere non posse, nisi continenter et ardentem amando. Neque vero quia ipso tam amico et pene socio, dulcissime et familiarissime hactenus usi sunt, idcirco sibi deinceps remissius agere, licitum putare esse debere: neve existimare ipsis, si quid deinceps peccaverint, atque deliquerint, ad veniam aditum statim facillima ratione patere. Quo enim illos majore amore et beneficiis prosequitur, eo religiosius, ac magis sollicitè ab ipsis coli se velle: et quoniam illos ad intimam suam familiaritatem admisit, ideo ipsum attentius inquisiturum in singula ipsorum facta atque dicta. Antea, si quid peccabatur, id aut humanae fragilitati, aut ignorationi potuisse concedi: jam vero qui tanta luce perfusi sint, quique tot gratiae, et charitatis donis sint ad bene agendum muniti, iis ad inscientiam, atque imbecillitatem causandam vix ullum locum relinquere. Quo magis sua sponte deinceps quoque minus, aut cupiditatis impulsu, aut alterius cujusquam hortatu peccaturi sunt, eo peccaturos majori periculo. Antea, quemadmodum in ampla familia industriae et officiosae puellae gratiae esse solent familiae domino, sic illos gratiae, et amoris locum quemdam apud se obtinuisse, jam eos pro conjuge habere, et quidem legitimis caeremoniis, et verissimo foedere juncta, et copulata secum conjuge. Quare admonere illos ut videant, qualis amor uxoris esse debeat erga suum virum, tales eos erga ipsum esse debere: certe ipsum animum maritalem eis, et amorem exhibiturum. Quo amore, ut nullus est ardentior amor, ita nullus est irritabilis magis. Excubare enim semper viros in uxorum custodiam: neque ut alia a se illas, sed ut easdem secum diligere: ex quo effici, ut quo magis ipsas amant, eo majorem de eo, quod ab eis fit contra conjugii fidem, do-

lorem et indignationem concipiant: eoque succenduntur zelo et furore, ut neque precibus placari possint, nec pretio. Ignem infusa aqua extinguunt: illorum vero amore, atque ira aestuantem et ardentem animum ne ipsis fluminibus infusis posse mitigari: quae duo maxime saeva maximeque inexorabilia esse videntur, mortem, et infernum, pene exorari facilius illis posse. Et profecto res ita se habet, maximo periculo ab iis peccatur, qui peccandi causis fere omnibus carent, quales sunt viri perfecti, et in altissimo charitatis gradu constituti. Nam quibus multa dedit Deus, ab iis plurima exigit: et quo majora in illos beneficia contulit, eo aegrius fert se negligi ab illis, vixque exorari se sinit, ut illis ignoscat. Nam in hoc genus hominum proprie, ut mihi videtur, Paulus invehitur, cum ad Hebraeos magna severitate (1) et verborum, et sententiarum scribit: Impossibile est eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum coeleste, et participes facti sunt Spiritus Sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque saeculi venturi, et prolapsi sunt, rursus renovari ad poenitentiam. Quod quamvis non sit *ἀδύνατον* quomodo eo verbo Dialectici utuntur, est tamen quomodo sacrae loquuntur literae *ἀδύνατον*, id est, arduum et perdifficile. Nam qui nulla majori vi compulsi, nullaque vehementiori cupiditate obcaecati, aut in fraudem inducti, sua sponte se in peccati foveam demittunt, cum alioqui essent magnis gratiae praesidiis adversus omnes hostiles insidias et insultus muniti, scelus concipiunt prope inexpiabile. Vix enim digni sunt, quibus detur venia petentibus: aut certe quoniam magnum semper fuit in clementia Dei paratum perfugium iis, qui se ab impietate revocant, et ad justitiam regredi volunt, cujusvis illi sint vel conditionis, vel ordinis; sunt certe isti, de quibus loquor vix digni, quibus hoc ipsum, ut disciplicere ipsis sua male facta incipiant, et ut

(1) Ad Heb. vi.

deserere eam vitam et prave a se factorum poenitere velint, Deus in animum, atque in voluntatem immittat. At quod istorum salus ubi semel peccato aliquo amittitur, tam sit recuperatu difficilis, non tam ex Dei ingenio (est enim placabilis et propitiabilis natura sua Deus, et ad benefaciendum semper intentus), itaque non tam ex Dei ingenio contingit, quam ex ipsius, et delicti, et delinquentis ratione atque natura. Sunt enim omnes hujusmodi lapsus lethales atque mortiferi; propterea quod, qui ista peccant, perversa animi atque voluntatis obstinatione quadam omnia fere salutis et bonae valetudinis, quibus erant circumsepti praesidia, omniaque illa dona Dei, quae in se habebant, quorum ad animos in officio continendos maxima vis esse solet, repulerunt a se, et peccando veluti superarunt, atque vicerunt. Itaque suo facto effecerunt deinceps, ut sibi illa adjumento minus esse possent, minusque virium ad ipsos sanandos haberent: certe minus se illis efficaciter ad bonum moveri, minusque a peccato retrahi ipsi postea sentiunt, atque experiuntur. Non quod illa vim suam amiserint, aut quod minus quam antea, quod in ipsis est erigere, et convertere ad Deum animum hominis possint, sed quod ipsa illorum mens opressa magnitudine sceleris, cujus ipsi nulla prope externa res causam attulit, ipsa potius sibi sua obstinatione, peperit: sceleris, inquam, non aliunde nati, sed ab ipsomet animo, et ab intimis illius sensibus orti, atque profecto obtorpuerit, et recti, atque honesti sensum prope omnem amiserit. Nam sicut qui firma et integra valetudine semper per totam vitam usi sunt, quod praediti essent bene constituto, atque valente corpore, ubi id illis evenit, ut aliquo morbo corripiantur, periculosissime aegrotant, vix ut ullis medicamentis possint ad sanitatem restitui; propterea quod, quae tam firmas vires fregit, atque dejecit, ea profecto immensa quaedam mali vis fuit: quare naturae virtus magnitudini mali cedens, atque succumbens, nec ipsa contra aliquid niti, nec oblata ipsi ab

industria medicorum ad morbum propulsandum arma potest arripere, itaque tandem opprimitur et extinguitur: sic certe sentiendum est, quae iniquitas adultam et perfectam, et cupiditatibus profligatis, et pene deletis, in animo late dominantem, maximarumque choro virtutum circunseptam, charitatem e animo expulit, ipsumque peccatis pervium fecit, eam iniquitatem radices egisse in animo ita firmas, atque altas, evelli vix ut possit. Et hoc causae habuit Salomon, quare hoc praecipue loco, cum de perfectorum virorum persona et amore agebatur, hac admonitione uteretur. Etenim illis maxime providendum est, ne a charitate decidant, ne a peccato vulnerari se sinant, quamcumque enim plagam acceperint, ea illis plaga prope immedicabilis futura est.

Sequitur: SOROR NOSTRA PARVULA EST, ET UBERA NON HABET: QUID FACIEMUS SORORI NOSTRAE IN DIE QUANDO ALLOQUENDA EST? (1) Quid in hac imagine, et amorum divinorum imitatione tam accurate descripta sibi Salomon velit, qui in ejus postremo tanquam actu sponsam ipse inducat, de sorore sua minore collocanda sollicitam, quo facilius intelligamus, eorum nobis vitas proponamus ante oculos, qui qualis hoc loco sponsa esse describitur, tales et ipse fuerunt perfecti in amore et charitate Dei, quorum nobis sacrae Literae plurima exempla suppeditant: videamusque ecquis illorum fuerit, cui ad tam altum amoris et felicitatis culmen evecto, objectum sit aliquid, quod ipsum affecerit sollicitudine atque cura. Nam is, si inventus fuerit, nobis dabit viam et rationem interpretationis in hoc loco, qui sine dubio ea continet, quibus animo sollicitari perfecti solent. Sed quem prius inspiciamus, quam Paulum? aut in quo potius perfecti erga Deum amoris exemplum quaeramus? Quid vero scriptum de illo est, quod ad hunc locum interpretandum et illustrandum pertineat? (2) Quid? In-

(1) Basili, in Cantica. (2) II. Cor. XI.

stantia mea quotidiana et sollicitudo omnium ecclesiarum, quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror? Et de Galatis ad ipsos (1): Filioli, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Et de suis contribulibus ad Romanos: Veritatem dico in Christo, non mentior, quoniam tristitia mihi magna est (2), et continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitae. Ergo quod perfectis curam et sollicitudinem afferat, nihil est praeter eorum, quos vel a gratia Dei decidisse, vel in ea parum valere vident, salutem, atque incrementum: idque est illorum proprium, ut has minores natu sorores suas infirmas et perpusillas, id est, infirmos aut imperfectos homines, quos illa, qua Deum amant, charitate amplectuntur, velint atque cupiant charos Deo esse, et eundem obtinere apud illum gratiae et amoris gradum, quem ipsi obtineat, aut etiam ampliorem, adhibeantque ad id non solum vota sua ipsi, sed industriam atque operam, nullum recusantes, aut deprecantes laborem, dummodo eorum saluti et utilitati prospiciatur. Nam primum eos incitat ad hoc studium, atque stimulat amor Dei, qui in ipsis est. Nec enim ferre patienter possunt, cui omnes deberi vident omnium amores, eum non ab omnibus certatim amari. Deinde accenduntur ad idem misericordia erga eos ipsos, qui se sua sponte ab amore divino removent, et sanctissimam omnium, et utilissimam Dei amicitiam discindunt. Quae ipsa in proximos misericordia a charitate, qua Deum amant, existit, a qua omnis in proximum benignitas, atque amor exoritur. Itaque aliorum salutem aequae atque suam curant, eosque haec una cura sollicitat. Nec enim sunt de illorum hominum numero, quos secundae res oblivisci suorum faciunt,

(1) Galat. IX.

(2) Roma, IX.

ipsa potius eorum gratiae magnitudo atque felicitas ad cogitandum et agendum de aliorum salute illos inducit.

Dicunt igitur: SOROR NOSTRA PARVULA EST, UT UBERA NON HABET: QUID FACIEMUS SORORI NOSTRAE IN DIE, QUANDO ALLOQUENDA EST? Quibus quaerentibus respondetur; vel potius ipsi sibi respodent: SI MURUS EST, AEDIFICEMUS SUPER EUM PROPUGNACULA ARGENTEA: SI OSTIUM EST, COMPINGAMUS ILLUD TABULIS CEDRINIS. Id nimirum affirmantes atque dicentes Deum, quod sapientia ejus, et moderatione ea, qua universas res, apte et accommodate ad earum naturas administrat, dignum est ita esse semper, itaque fuisse, tum in universos, tum in singulos animatum homines, ut dummodo exorari ipsi se et duci permittant, ac tantum se esse salvos non nolint, propitius illis futurus sit, nec unquam desiturus, quoad eos, non salvos tantum, sed florentes etiam atque felices efficiat. Itaque aream illi atque solum exhibeant quod Deo coeleste aedificium superstruere volenti, non sit repugnans, ipsum certe jacturum fidei fundamenta firmissima, eisque jactis eas aedificiorum, id est, charitatis et bonorum operum moles excitaturum, quibus nihil fieri possit illustrius. SI MURUS, inquit, EST, AEDIFICABIMUS SUPER EUM PROPUGNACULA ARGENTEA; SI OSTIUM EST, COMPINGAMUS ILLUD TABULIS CEDRINIS. Duo sunt tanquam principia et fundamenta, et vero tanquam cardines, in quibus vitae Christianae ratio et institutum versatur. Unus est, ut gratiae Dei in nostra corda intrare volenti aditum praebeamus: alter, ut admissam eam et ingressam firmiter retineamus, quamvis nos alio vocent seculi atque carnis illecebrae: alter positus est in recte incipiendo, alter in perseverando constanter, et firmiter: quod gratiae aditum praebemus, janua figurate dicimur: quod perseveramus in gratia constantes, contra omnes insultus daemonum, dicimur murus. Ergo quia de sorore natu minore, id est, de imperfectis et peccatoribus hominibus quaerebatur quid illis faciendum esset, quo nubere Deo possent, hoc est, ob-

tinere excellentem aliquem gradum gratiae apud Deum, convenientissime et verissime respondetur, dent illi operam, ut janua atque murus sint: janua qua ad ipsos gratia Dei intret: murus quo invadentem hostem repellant. Id enim si fuerint, sique et gratiae faciles, et adversus peccati impugnationes se fortes praestiterint; hoc est, si et recte instituerint vitam suam, et in suis rectis institutis perseveraverint, additis quotidie a Deo majoribus gratiae donis, majoribusque in ipsos coelestium bonorum atque virtutum ornamentis ab eodem collatis, eos in viros magnos, et illustres, et Deo charissimos evasuros. Unde sequitur: EGO MURUS, ET UBERA MEA SICUT TURRIS, EX QUO FACTA SUNT CORAM EO QUASI PACEM HABENS.

Sequitur porro: VINEA FUIT PACIFICO IN EA, QUAE HABET POPULOS: TRADIDIT EAM CUSTODIBUS: VIR AFFERT PRO FRUCTU EJUS MILLE ARGENTEOS. VINEA MEA CORAM ME EST, MILLE TUI PACIFICE, ET DUCENTI IIS, QUI CUSTODIUNT FRUCTUM EJUS. Vineae nomen hoc in carmine transferri ad significandas eas res, quarum praecipuo studio quisque tenetur, et in quibus maxime elaborat, quo percipiat ex eis fructum aliquem voluptatis atque laetitiae, jam superius memini me dixisse. Porro alii aliis rebus capiuntur. Nam quidam, quorum est maxima multitudo, suae ipsorum naturae et conditionis ignari, quasi ex corpore constarent solo, quae corpori utilia et jucunda sunt, ea habent in bonis: occupanturque proinde vel in coacervandis opibus, vel in voluptatibus comparandis, vel in ambitionis studio. Quidam alii melius eruditi a Deo ipso atque edocti, inanitate istarum omnium rerum perspecta, partem sui principem, id est, mentem atque animum colunt: virtutibusque omnis generis, qui est animorum cultus optimus, ipsum exornant. Atque ut omittamus dicere caetera, quibus efficitur, ut horum institutum vitae, aliorum omnium institutis sit multo praestantius, sunt enim innumerabilia, illud unum quod quidem nemo neget, nunc dicam. Hoc genus vitae bono-

rum eo praestare caeteris vivendi rationibus, quod ex sese aptum totum est, neque ex fortunae, aut cujusquam alterius pendet arbitrio, cum contra in reliquis vitae institutis, quaecumque errore caeci appetunt homines, ita dominantur casus, atque fortuna, ut quamvis boni ullam partem haberent, a quo quidem plurimum absunt (nihil enim effici potest vel levius illis, vel magis inane, inane magis dixi? imo magis plenum verissimis malis. Nam quam polliceri videntur copiosam et jucundam vitam adeo non praestant, ut nusquam alibi neque malorum copiam majorem, neque dolorum acriores morsus experiamur). Sed ut illa instituta in se haberent aliquid boni, quando quidam eo sunt stupore animi praediti, ut verorum amisso sensu malorum nullo afficiantur dolore ex malis, quibus ambitiosorum atque asotorum vita redundat; sed ut bona illa sint, illud certe, vel ipsi illi, qui ea amant concedent fluxa esse, atque fugacia bona, et plane ejusmodi, ut nemo eorum, qui ipsa semel fuerit adeptus, habeat in sua potestate, atque manu, ea quandiu velit, quantumque velit habere; ex quo effici, ut qui videant eripi sibi illa in horas singulas posse, metu amittendi torqueantur sempiterno, sintque in summa illorum copia misserrimi. Quod si id illi minus sentiunt, seque quod externis bonis florere videant, felicibus annumerari volunt; aut se solos felices atque beatos esse ducunt; sancti profecto viri multo verius ipsi sibi, de eo, quod adepti sunt, bono gratulabuntur: institutumque et conditionem vitae suae magis amabunt, ac pluris ducent. Itaque colligent, si illi, quorum omne bonum fortunae temeritati subjectum extra ipsos est, fructus laetitiae magnos videntur sibi ex eo percipere, seque pro beatissimis volunt gerere; qui quod nos facimus, toti ex se pendent, utpote qui ea sectentur, atque possideant bona, a quibus nemo eos unquam invitos divellat, neque vero impediatur quin hauriant ex eis quantum volunt, eos veriores multo quam superiores, et laetandi, et perpetuo gaudendi causas habere; vereque ipsos beatos,

atque divites esse. Nam vinea, inquiunt (sic enim istam allegoriam interpretor, atque id a Salomone dici arbitror hoc maxime loco, postquam sanctae vitae perfectionem et absoluteionem exposuit: quo ex collatione ad alia genera magis ejus praestantiam doceret). Ergo inquiunt: VINEA FACTA EST PACIFICO IN EA, QUAE HABET POPULOS. Quod de uno dictum, ad universos debet intelligi pertinere, qui ista sectantur externa bona, quae ideo dicuntur popularia, vel quod sint magna bona, opinione vulgi atque populi, vel quod populi, hoc est, multorum praedae et direptioni sint exposita. Illi igitur habent hanc suam vineam in vineto populo communi, hoc est, in aliorum potius, quam in sua ipsorum potestate; cujus magis declarandi causa statim additur: TRADIDIT ILLAM CUSTODIBUS. Nec enim sine multorum auxilio excoli, id est, comparari ac retineri illa bona possunt.

Ex quo existit quod sequitur: VIR AFFERT PRO FRUCTU EJUS MILLE ARGENTEOS. Id est affert parum pro spe et optato proventu. Nam qui fiat, ut quod e manibus quotidie elabi potest, quodque fallax atque fugax sit, solidam quietem afferat? Sed haec ambitiosi et asoti: quid vero sancti, atque justii? Quid? VINEA, inquit, MEA CORAM ME EST. Habent enim secum, et intra se bona sua, ab omni incursu et injuria fortunae libera, et ob id fructuosissima bona. At gaudent caeteri suis bonis, et pro fructuosissimis ea habent: At hoc magis declarat, quantum, et quam magnum sit justorum et perfectorum hominum bonum: ideoque ex illorum persona additur: MILLE TUI PACIFICE, ET DUCENTI IIS, QUI CUSTODIUNT FRUCTUM EJUS. Nam inquiunt si, ex eo quod alieni juris totum est, et cujus vos, o avari, et asoti, nullo modo estis domini, jucunde vitam, atque beate transigitis: quod non tam ex veritate ipsa dicimus, vos jucundi aliquid atque boni sentire quam ex errore vestro et falsa opinione affirmamus: sed si ita videtur vobis, laetabilia ista vestra bona esse, et jucunda, et beatae vitae efficientia: quid

nos dicemus, quorum omne bonum positum extra fortunae aleam, situm est in nobis ipsis? Quid nos, ad quos nullus casus aspirat: nulla externa vis potest se appellere? Qui arbitrato nostro, divitias nobis quantas volumus, comparamus? Quibus pro voluntate nostra felicitatis modum praefigitur? Quibus denique vinea nostra, fundusque is, ex quo quietis et beatæ vitæ fructum demetimus, coram oculis est, a nobis colitur, nobis solis fructificat, nihil ex eo amitendi metus, atque cura decerpit? Quæ cum essent dicta, perventumque a Salomone esset ad eam, quam exponere instituit justus viri absolutionem, jam exequitur, quod unum restabat adhuc, ut ad id charitatis fastigium evector homo, una jam cum Deo semper esse cupiens, redemptionem corporis sui a Deo peteret, hoc est, revelationem, ut sacræ loquuntur Litteræ, filiorum Dei. Quæ profecto bonis omnibus, atque justis continget, cum Christus vita nostra apparuerit, suoque adventu mortalitatem extinxerit: seque qualis est mundo ostenderit, circumfusum gloria et maiestate. Id igitur quia restabat, ut hujus Christi adventus, et omnium in melius restitutionis maturitatem orarent, ac peterent, ex persona sponsi illis præcipitur, non solum id ut cupiant, sed ut ejus se cupidos cantu, id est, aperta et ingenua voce testentur; inquit: QUÆ HABITAS IN HORTIS, AMICI AUSCULTANT TE, FAC ME AUDIRE VOCEM TUAM. Præcipitur autem non quod perfectus homo alicujus hortatu aut imperiis in hoc indigeat; sed quia charitas Dei, quæ diffusa est in illius corde, et qui in ejus animo vivit Christus, hoc sui adventus desiderio illum accendit, idcirco quasi imperio opus sit, ita describitur. Nam accendi atque incitari ad id ab Spiritu Sancto, testatur Joannes in Apocalypsi (1), cum dicit: Spiritus et sponsa dicant, veni, et qui hoc legit dicat, veni: veni Domine Jesu. His porro illi hortatibus atque jussis cupide obsequuntur.

(1) Apo. ult.

Itaque ex ipsorum persona statim subditur: FUGE DILECTE MI, SIMILIS ESTO CAPREAE, HINNULOQUE CERVORUM SUPER MONTES AROMATUM. Quo cantu meo quidem sensu nihil Christo est auditu jucundius. Hortatur enim illum ut maturet suum reditum, nuptias initurus cum Ecclesia, quam sibi sanguine suo, et sanctissimis caeremoniis desponsavit. Qua de re statim fusius dicetur.

TERTIA EXPLANATIO

QUIS MIHI DET TE FRATREM MEUM SUGENTEM UBERA MATRIS MEAE, UT INVENIAM TE FORIS, ET DEOSCULER, ET JAM NEMO ME DESPICIAT. APPREHENDAM TE, ET DUCAM TE IN DOMUM MATRIS MEAE; IBI ME DOCEBIS, ET DABO TIBI POCULUM EX VINO CONDITO, ET MUSTUM MALORUM GRANATORUM. Summa quaedam amoris conjunctio, eaque non occulta, sed aperta et testata apud omnes, et quod potissimum est, ab omnibus approbata his significatur, ut supra diximus, verborum atque rerum figuris. Talem enim conjunctionem, et consuetudinis usum cunctis notum, et a nemine reprehensum hic sponsa desiderant, in eoque significat votum evangelicæ Ecclesiæ, quod ab iis, qui ipsam persequabantur, diu atque multum vexata, optavit, sibi ab eorum persecutionibus liberatae, ut liceret palam profiteri Christum, et veluti in ulnis gestare ipsum approbantibus universis. Nam, ut in fine diximus capitis proxime superioris, Ecclesia evangelica oppressa a tyrannis in deserta sese conferebat loca, et eo suum sponsum vocabat, quo significatum est id, quod ipsi accidit illis primis temporibus, quando persecutionis metu multi fideles, urbibus relictis, aspectum hominum praesentiamque vitabant. Itaque sicut illis verbis hæc fidelium fuga significabatur, sic oratione ista ea significantur, quæ post illa tempora in Ecclesia acciderunt: illas enim persecutionum procellas tranquillitas se-

nos dicemus, quorum omne bonum positum extra fortunae aleam, situm est in nobis ipsis? Quid nos, ad quos nullus casus aspirat: nulla externa vis potest se appellere? Qui arbitrato nostro, divitias nobis quantas volumus, comparamus? Quibus pro voluntate nostra felicitatis modum praefigitur? Quibus denique vinea nostra, fundusque is, ex quo quietis et beatæ vitæ fructum demetimus, coram oculis est, a nobis colitur, nobis solis fructificat, nihil ex eo amitendi metus, atque cura decerpit? Quæ cum essent dicta, perventumque a Salomone esset ad eam, quam exponere instituit justus viri absolutionem, jam exequitur, quod unum restabat adhuc, ut ad id charitatis fastigium evector homo, una jam cum Deo semper esse cupiens, redemptionem corporis sui a Deo peteret, hoc est, revelationem, ut sacrae loquuntur Litterae, filiorum Dei. Quæ profecto bonis omnibus, atque justis continget, cum Christus vita nostra apparuerit, suoque adventu mortalitatem extinxerit: seque qualis est mundo ostenderit, circumfusum gloria et maiestate. Id igitur quia restabat, ut hujus Christi adventus, et omnium in melius restitutionis maturitatem orarent, ac peterent, ex persona sponsi illis praecipitur, non solum id ut cupiant, sed ut ejus se cupidos cantu, id est, aperta et ingenua voce testentur; inquit: QUAE HABITAS IN HORTIS, AMICI AUSCULTANT TE, FAC ME AUDIRE VOCEM TUAM. Praecipitur autem non quod perfectus homo alicujus hortatu aut imperiis in hoc indigeat; sed quia charitas Dei, quæ diffusa est in illius corde, et qui in ejus animo vivit Christus, hoc sui adventus desiderio illum accendit, idcirco quasi imperio opus sit, ita describitur. Nam accendi atque incitari ad id ab Spiritu Sancto, testatur Joannes in Apocalypsi (1), cum dicit: Spiritus et sponsa dicant, veni, et qui hoc legit dicat, veni: veni Domine Jesu. His porro illi hortatibus atque jussis cupide obsequuntur.

(1) Apo. ult.

Itaque ex ipsorum persona statim subditur: FUGE DILECTE MI, SIMILIS ESTO CAPRAE, HINNULOQUE CERVORUM SUPER MONTES AROMATUM. Quo cantu meo quidem sensu nihil Christo est auditu jucundius. Hortatur enim illum ut maturet suum reditum, nuptias initurus cum Ecclesia, quam sibi sanguine suo, et sanctissimis caeremoniis desponsavit. Qua de re statim fusius dicetur.

TERTIA EXPLANATIO

QUIS MIHI DET TE FRATREM MEUM SUGENTEM UBERA MATRIS MEAE, UT INVENIAM TE FORIS, ET DEOSCULER, ET JAM NEMO ME DESPICIAT. APPREHENDAM TE, ET DUCAM TE IN DOMUM MATRIS MEAE; IBI ME DOCEBIS, ET DABO TIBI POCULUM EX VINO CONDITO, ET MUSTUM MALORUM GRANATORUM. Summa quaedam amoris conjunctio, eaque non occulta, sed aperta et testata apud omnes, et quod potissimum est, ab omnibus approbata his significatur, ut supra diximus, verborum atque rerum figuris. Talem enim conjunctionem, et consuetudinis usum cunctis notum, et a nemine reprehensum hic sponsa desiderant, in eoque significat votum evangelicae Ecclesiae, quod ab iis, qui ipsam persequabantur, diu atque multum vexata, optavit, sibi ab eorum persecutionibus liberatae, ut liceret palam profiteri Christum, et veluti in ulnis gestare ipsum approbantibus universis. Nam, ut in fine diximus capitis proxime superioris, Ecclesia evangelica oppressa a tyrannis in deserta sese conferebat loca, et eo suum sponsum vocabat, quo significatum est id, quod ipsi accidit illis primis temporibus, quando persecutionis metu multi fideles, urbibus relictis, aspectum hominum praesentiamque vitabant. Itaque sicut illis verbis haec fidelium fuga significabatur, sic oratione ista ea significantur, quæ post illa tempora in Ecclesia acciderunt: illas enim persecutionum procellas tranquillitas se-

quata est, et, qui Ecclesiae inimici erant, Romani principes ei postea obsequuti sunt, ex quo id sequutum est, quod hic concedi sibi sponsa postulat, ut in publica luce cum omnium approbatione Christi fidem deinceps Ecclesia profiteretur. Haec enim desiderii sui significatio ejus, quod re ipsa accidit, declaratio est, et dum optare fingitur id, quod optat, assequutura praedicitur.

Quod indicant, quae sequuntur: LAEVA EJUS SUB CAPITE MEO, ET DEXTERA ILLIUS AMPLEXABITUR ME. Nam his amplexus ratio atque forma describitur, amplexus autem consensus mutui, et eorum, qui inter se amant, conjunctionis, et ob id pacis redditae ac restitatae symbolum est. Quare cum se sponsi amplexu fultam sponsa dicit, proculdubio significat obtinuisse ab illo se atque impetrasse, quod optabat: optabat autem nemo ut sibi molestus esset, quod Christum in omnium oculis coleret, id est, optabat omnium concessu dari sibi, ut clara voce profiteretur ipsum. Id ergo assequuta dicitur, et quo id magis constet, subjungit: ADJURO VOS, FILIAE HIERUSALEM, NE SUSCITETIS, NEQUE EVIGILARE FACIATIS DILECTAM, DONEC IPSA VELIT. Cavet enim Christus suae Ecclesiae tranquillitati et quieti, et dum sponsus adjurat atque obtestatur sponsae comites, ne illius somnum interturbent, id certe significat Christum precibus Ecclesiae ad misericordiam flexum cunctis praecipere, ne illi amplius molesti sint, id est, finem imponere ejus persecutionibus atque malis. Iis autem sublati, in celsissimam sedem dignitatis et honoris Ecclesia statim ascendit, visaque est omnibus admirabilis.

Quare jure additur: QUAE EST ISTA, QUAE ASCENDIT DE DESERTO, DELICIAS AFFLUENS, INNIXA SUPER DILECTUM? Omnes enim gentes, et praecipue Judaei magnitudinem atque gloriam, ad quam Ecclesia pervenit, posteaquam ab inimicis suis liberata est, hac oratione admirantur. Nam quae ad id usque tempus a permultis graviter vexabatur, et apud plurimos sinistra fama laborabat, quod religiones

videretur colere supersticiosas et impias, ea, postquam edictis imperatorum idola sublata sunt, qualis esset publice innotuit, ejus enim tunc sanctitatis illustrissima species omnibus coepit apparere, et Ecclesiastici ordinis late emicuit splendor: tunc litterae sacrae, tunc divinae studia doctrinae, tunc Doctores sancti magno ingenio atque sapientia viri omni ex parte suum ostenderunt lumen. Itaque omnium oculos Ecclesia tunc in sui admirationem convertit, cujus admirationis testes sunt voces istae: QUAE EST ISTA, QUAE ASCENDIT DE DESERTO DELICIAS AFFLUENS INNIXA SUPER DILECTUM? Dicitur autem ascendere de deserto, quoniam de gentibus potissimum erat collecta: nam gentes deserti vocabulo saepe significat Esaias (1), ut in illo: «Ponam desertum in stagna aquarum, et terram in viam in exitus aquarum: dabo in solitudinem Cedrum, et spinam, et myrthum, et lignum olivae: ponam in deserto abietem, ulmum, et buxum simul, ut videant, et sciant, et recogitent, et intelligant pariter, quia manus domini fecit hoc, et sanctus Israel creavit illud.» DELICIAS AFFLUENS. sive ex hebraeo, ADHAERESCENS DILECTO, ET DELICIAS FACIENS CUM ILLO. Quo significaretur, non ut antea furtim et in locis abditis illam cum Christo versari, sed palam in templis cantu cum ipso deliciari, et clarissimis vocibus canendo atque precando ipsum profiteri. Itaque haec dicuntur vel de tota Ecclesia jam e malis emergente, et post saevas tempestates tranquillitatem ac serenitatem adeptam, vel de parte illius ea, quae in monachis et eremitis illo tempore floruit, quae, DE DESERTO ASCENDEBAT, quia in desertis locis, quae maxima repleverat multitudine, se ad culmen pietatis, et ad supremum christianae virtutis erigebat gradum, ET AFFLUEBAT DELICIAS, propter consolationis coelestis, qua abundabat, immensam copiam, et INNITEBATUR SUPER DILECTUM. Quia ne ad momentum temporis patie-

(1) Esai. xli.

batur divelli se ab eo, et quia ex ipso omnis illa manabat coelestis, qua fruebatur, dulcedo.

Nam licet in omni aetate Ecclesiae, nonnulli in ea fuerint homines spirituales, et contemplationis laude praestantes, tamen longe plurimos ac praestantissimos illa tulit aetas, quam dicimus. Sequitur: SUB ARBORE MALO SUSCITAVI TE, IBI CORRUPTA EST MATER TUA, IBI VIOLATA ES GENITRIX TUA, aut, ut in hebraeo: IBI PEPERIT TE MATER TUA, IBI ENIXA EST TE TUA GENITRIX. Quod a vita pastoritia ductum, Salomon mirabiliter ad id, de quo agebatur, transtulit, eo ut doceret Christum in eodem, quo editus est loco, initium fecisse amandi Ecclesiam gentium: vel certe ex eo, quod ipsi accidit in natali loco suo, sumpsisse causam, suum ut amorem a Judaeis ad gentes transferret; quae res multum cohaeret cum iis, quae proxime praecesserunt. Nam proxime inductae sunt sponsae comites in Judaeorum persona admirantes sponsam e deserto ascendentem, et deliciis affluentem, hoc est, uti diximus, admirantes Ecclesiae evangelicae e gentibus potissimum constantis, ei postquam restituta pax est, hominum multitudinem, virtutum splendorem, coelestium donorum affluentiam: id enim sine dubio omnibus, sed praecipue Judaeis admirationem maximam movit, quia accidit omnino praeter opinionem et spem ipsorum, ut gentes ad communionem coelestis vocarentur gratiae, et ut vocatae concurrerent ex omni populo tanto animorum consensu, tantosque et in vera pietate, et in omni excellentia progressus facerent, ut eorum tandem conventus rerum potiretur. Itaque initio Ecclesiae cum admiratione dixisse quosdam in Actis legimus (1): «Ergo et gentibus poenitentiam Deus dedit ad vitam? et Paulus ad Ephesios scribens (2): mysterium absconditum esse dici gentes esse cohaereditas, et concorporales, et participes promissionis Dei in Christo Jesu.» Quoniam autem natura

(1) Actorum xi. (2) Ephe. iii.

ita comparatum est, ut eorum, quae miramur causas cognoscere statim velimus, nam ex earum ignoratione existit admiratio: avet autem quisque id scire, quod ignorat, idcirco Salomon consentaneae ejus rei tam admirandae causam subjicit, et ut subjiciat Ecclesiam inducit ea agentem atque loquentem cum Christo, quae ejus rei causam contineat, id est, quibus percontationi earum foeminarum, quae mirantes inductae sunt, fiat satis. Nam cum dicit, in arbore malo, sub qua violata mater sponsi fuerat, amari ab ipso coeptam fuisse, figurate significat, ab arbore crucis Christi, sub qua mater ipsius respublica Judaeorum se violavit et foedissime contaminavit, quia impie et ingrante ipsum in eam egit (1), causam esse ductam, ut ipse suum amorem ad gentes praecipue transferret, et mirum non esse eos Christi sinu atque complexu foveri, et coelestibus redundare deliciis, qui ipsum, ut primum de eo audierunt, amore complexi sunt, cum a suis, iis, quibus fuerat promissus, et a quibus ducebat genus, non exclusus modo, sed et affectus fuerit probosa et crudeli morte. Nam gentium salutem ex impietate Judaeorum erga Christum et ingratitude esse ortam, sacrae testantur Litterae, uti constat ex illa vineae et vinitorum, quibus locata fuerat, Christi parabola. Nam eam mox ut audierunt Pharisei, cum rogarentur a Christo, quid ipsis de vinitorum improbitate videretur, et quo statuerent eos dignos esse supplicio, se ipsi imprudenter damnarunt, atque dixerunt (2): «Malos male perdet, et vineam suam locabit aliis agricolis.» Quorum sententiam Christus probans subiecit: Ideo dico vobis quia auferetur a vobis regnum Dei et dabitur genti facienti fructus ejus; eoque spectat illud etiam, quod in ore habebant Apostoli, quoties eorum de Christo orationem ad aures suas non admitterebant Judaei (3): Vobis primum oportuit praedicari

(1) Sustulit, id est, crucifixit. PP. Aug.

(2) Matt. xxi. (3) Actorum xv.

regnum Dei, sed quia indignos vos effecistis, ecce convertimur ad gentes. Denique, ut Paulus ad Romanos (1) scribens affirmat, illorum, id est, Judaeorum delicto salus est gentibus. Et infra: Nolo vos ignorare fratres mysterium hoc, ut non sitis vobis ipsis sapientes, quia caecitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret. » Caecitas autem Israelis in eo maxime extitit, quod, quem omnibus optabant votis, in quem spem salutis collocaverunt suae, eum praesentem non agnoverunt, sed pro hoste habitum in crucem egerunt. Igitur ex ea arbore, in qua semet corruptit genitrix Christi Judaeorum Respublica, natum est, ut plenitudo gentium intraret in Ecclesiam, id est, ut gentes Christo innixae, et ab ipso maximis beneficiis affectae, deliciis omnibus circumfluerent; idque significat sponsa cum dicit: SUB ARBORE MALO EXCITAVI TE, id est, ex arbore crucis causam sumpsisti ut me tantum amares, quantum isti admirantur, IBI CORRUPTA EST MATER TUA, id est, quia ibi in illa scilicet arbore, hoc est, in illo facto impio et crudeli respublica Judaeorum, quae te genuit, corrupta et violata est. Nam eo indigna effecta est tua benevolentia atque gratia, ex quo juste illam deseruisti, ad mihi aditum patefecisti, ut intrarem ad amorem tuum. Et ut uno verbo dicam, quia populus Judaeorum corruptus fuit in illa arbore, idcirco ego suscitavi te ad me amandum: et ex eodem fonte et mea manavit dignitas, et illius populi casus atque calamitas derivata est.

Sequitur: PONE ME UT SIGNACULUM SUPER COR TUUM, UT SIGNACULUM SUPER BRACHIUM TUUM, QUIA FORTIS EST, UT MORS DILECTIO, DURA EST UT INFERNUS AEMULATIO: LAMPADES IGNIS LAMPADES EJUS ATQUE FLAMMARUM: AQUAE MULTAE NON POTUERUNT EXTINGUERE CHARITATEM, NEC FLUMINA OBRUENT ILLAM. SI DEDERIT HOMO OMNEM SUBSTANTIAM DOMUS SUAE PRO DILECTIONE, QUASI NIHIL DESPI-

(1) Rom. xi.

CIET EAM. Hoc quidam tribuunt sponsae, quibus agit cum sponso, ut in se amando perseveret. Sed rectius judicant qui ab sponso dici arbitrantur. Nam his verbis Ecclesiam evangelicam ab impugnatione hostium suorum jam liberatam, et in summa claritate atque gloria in oculis omnium constitutam, hortatur Christus, ut studium colendi atque amandi nunquam remittat: utque se ita in amore gerat, ut vitet omnes quamvis minimas offensiones: se enim, ubi quid in eo peccatum fuerit, eo laturum gravius, quo ipsam amat ardentius; et eo animadversurum severius, quo eam ornavit cumulatus. Hortatur autem eam ad hanc amandi diligentiam convenientissime in hoc loco. Nam quoniam supra de ea Ecclesiae dictum erat aetate, quando eam omnes prope gentes vexabant, et dicendo ad id perventum fuerat tempus, cum mutatis sententiis, et animis ad pacem conversis, odia illa inveterata adversus ipsam non solum deposuerunt, sed etiam eximio illam cultu atque benevolentia prosequutae sunt; idcirco ipsa rerum consequentia poscebat, ut de eo, quod post illa tempora sequutum est, diceretur aliquid, id est, ut diceretur aliquid de Ecclesiae a persecutionibus liberatae regno, et principatu civili, qui principatus in Constantino Romanorum Imperatore incipiens, usque ad nostram aetatem non parum imminutus pervenit, ulterius processurus, quantum Christus concesserit. Nihil autem dicere potuit, magis quod aptum esset huic Ecclesiae aetati tranquillae, et in civili potestate florentis, quam ut admoneret illam, ne rerum suarum felici elata successu, suique oblita, pristina suae erga Christum pietatis studia remitteret, ac se superbe efferens, vinci permetteret a luxu, ab avaritia, a desidia, a similibus vitiis. Quod ita natura hominum comparatum sit, ut eos res adversae in officio contineant, secundae et ad voluntatem fluentes inaniter efferant, ac luxu dissolvant.

Hoc igitur ipsam Christus gravissimis verbis iterum

atque iterum monet, sic dicens: PONE ME UT SIGNACULUM SUPRA COR TUUM. Quasi dicat: Quod a servitute, et oppresione tyrannorum in regnum vindicata sis, et in maximam nominis claritatem: quod mea cura factum sit, ut, qui tibi molestus esse audeat, nemo sit reliquus: non ideo putare debes, remissius agere licitum esse tibi. Quo magis ab aliis curis vacua es meo beneficio, eo diligentius atque studiosius meo amori atque cultui vacabis. Primum, quia debes quod majoribus a me sis affecta beneficiis, deinde quia necesse habes; versaris enim, nisi provideris, in majori, quam antea periculo. Non enim, si hostes externi sublatis sunt, existimare debes, qui tuae virtuti insidietur, esse neminem. Haec tranquillitas, qua frueris, haec nominis gloria qua circumfluis, hoc regnum quod obtines facile te, nisi caveris, de statu perfectae pietatis dejicient. Quare moneo, edico, ante denuncio: PONE ME UT SIGNACULUM SUPRA COR TUUM, UT SIGNACULUM SUPER BRACHIUM TUUM. Me, inquam, in pectore fixum gere, nunquam remove ab oculis, quod ad me colendum et amplius demerendum pertinet, id unum cogita. Cave ne meam beneficentiam in licentiam vertas; cave putes, quia te diligo effuse, ideo omnia tibi per me licere, contra potius quia te amo, observari abs te diligentius volo. Est enim zelotypus amor, zelotypia porro nullus est impotentior affectus, fortis est ut mors, durus ut infernus, igne ardentior, lampades ejus lampades ignis atque flammaram. Quare jubeo, qualem te in turbidis exhibuisti rebus tuis, talem in secundis te exhibeas fortem, invictam, mei amantissimam.

Nam hoc est, quod subjicitur: AQUAE MULTAE NON POTUERUNT EXTINGUERE CHARITATEM, NEQUE FLUMINA OBRUENT ILLAM; aquarum enim nomen in his litteris ad maximas calamitates significandas transfertur; et quod additur: SI DEDERIT HOMO OMNEM SUBSTANTIAM DOMUS SUAE PRO DILECTIONE, TANQUAM NIHILUM DESPICIET EAM, ut sensus sit, aquae multae, id est, res adversae, pertulisti, non

potuerunt tuam erga me aut charitatem extinguere, aut obruere pietatem. Ergo, SI DEDERIT HOMO OMNEM SUBSTANTIAM DOMUS SUAE, id est, si opes tibi datae sint et copiae, quantaе maximae dari possunt, TANQUAM NIHILUM DESPICIET EAM, hoc est, despiciere eas debes ac non tanti facere, ut ob eas aliquid de pristino amore meo minuendum putes: mala non potuerunt extinguere, cur extinguant, aut minuat res ad votum fluentes? Monet ergo hac oratione Christus externa dominatione florentem Ecclesiam, ne se decipi a felicitate patiat, atque ita monet, ut tacite indicet se aliquid sinistri suspicari atque augurari de illa. Nam qui talia monent, ab eo, quod in eorum suspicionibus versatur, et eos timore angit, inducuntur ut moneant; qui enim cavet, timet; timor autem ex opinione oritur mali impendentis; subest itaque in hac admonitione futurae in Ecclesia, ex eo postquam principatum terrenum adeptus est, in omni genere virtutum remissionis atque languoris praedictio, eaque certe, quod eventus probavit, nimis vera. Dicit enim non potest quantum sit remissum de illa antiquae charitatis praestantia. Quod et Christus praedixit futurum dicens (1): «Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet multorum charitas» (2): et Paulus apertius, «Spiritus, inquiens, manifeste praedicit, quod in novissimis temporibus discedent quidam a fide attendentes spiritibus erroris:» et alio in loco (3): «Hoc autem scito, quod in novissimis temporibus instabunt tempora periculosa, et erunt homines se ipsos amantes, cupidi, elati, superbi.» Et Petrus similiter (4): «Hoc primum scientes, quod venient in novissimis diebus in deceptionem illusores juxta proprias concupiscentias ambulantes.» Itaque haec oratio et manifestam admonitionem continet, et tacitam praedictionem, et totum illud Ecclesiae tempus complectitur, quod a Constantino Imperatore ad haec usque tempora effluxit.

(1) Matt. xxiv. (2) I. ad Tim. iv. (3) II ad Tim. iii. (4) II. Pet. iii.
Tom. II. 29

Quod autem sequitur: SOROR NOSTRA PARVULA EST, ET UBERA NON HABET. QUID FACIEMUS SORORI NOSTRAE IN DIE QUANDO ALLOQUENDA EST? In quo sponsa de sororis suae jam nubilis, sed parum elegantis collocatione, aut secum ipsa agit, aut cum sponso certe suo; in eo ea dicuntur, quae ad illa pertinent, quae nunc peraguntur in Ecclesia. Nam sub persona hujus sororis natu minoris, et parum forma praestantis, cujus de collocatione sponsa sollicitari dicitur, multi significantur populi atque gentes longe a nostro orbe remotae, ad Christum adducendae nova quadam Evangelii tradendi ratione: hoc est, significatur Hispanorum navigationibus reperti orbis, ejusque incolarum ad Christi fidem nuper facta conversio. Id enim certe his significari figuris Hebraei quidam Doctores viderunt, quodammodo ac traderunt. Scribunt enim haec dici de gente ultra flumina Aethiopiae ad Dominum tandem adducenda, cujus magna mentio fit ab Esaia et Sophonia prophetis (1). Quae certe gens haec ipsa, quam dicimus, est (2). Quaerunt ergo sponsus et sponsa inter se quando ad spirituales nuptias hanc gentem vocabunt, quid ipsis faciendum sit, et cur quaerant exponunt.

Quia, inquit: PARVULA EST, ET UBERA NON HABET, id est, quia imbecilla est, et rectae institutionis atque doctrinae caret uberibus. Nam ingenii imbecillitas, et morum pravitas, et rectae institutionis defectus multum obstare videntur evangelio suscipiendo; id enim, sicuti in bona satum terra fructum edit uberrimum, sic ineptae commissum ac sentibus plenae male provenit. Et sane ista gens iis omnibus malis laborabat, itaque minus uberes fructus tulit, quam olim tulerunt gentes, quibus principio Ecclesiae annuntiatum est evangelium. SOROR, inquit, NOSTRA; eam gentem sororem suam nominat, quod ipsam vocatura erat ad ejusdem corporis societatem, et ad coelestis generis

(1) Soph. III. (2) Esai. XIX.

communione. PARVULA EST. Mentis scilicet acumine ad pervidendum quid jus postulat, et animi viribus ad id obeundum, recta quod ratio praecipit, quales esse omnes hujus novi orbis incolas constat. ET UBERA NON HABET; id est, doctrina caret, qua ali possit. Nam propter mentis ipsorum imbecillitatem ipsum jus naturae multis in rebus non agnoscebant ferinis imbuti institutis ac legibus. QUID FACIEMUS SORORI NOSTRAE IN DIE QUANDO ALLOQUENDA EST? id est, quando vocanda est ad coelestes Agni nuptias quid agemus? quomodo illi persuadebimus? qua ratione illius animum rudem, et tot modis ad veri lumen contemplandum ineptum inducemus ad id, ut evangelio assentiri velit? Haec enim quaestio atque inquisitio difficultatem inesse in ea re, de qua quaeritur, indicat. Habuit autem Indorum ad Christum conversio difficultatem maximam plures ob causas, primum quia utrum omnino essent ignorabatur, deinde quia non nisi difficillime et periculosissime ad eos adiri ab Evangelii Doctoribus poterat: postremo quia ipsi parvo ingenio sunt et levi animo ac pravissime instituto. Eas igitur difficultates ut subindicet Ecclesia evangelica, quid consilii capiat quaerit, quando eam gentem vocabit ad ineundas cum Christo nuptias. Cui quaestioni aut ipsa sponsa sibi, aut, ut nonnulli volunt, sponsus respondet, ita dicens: SI MURUS EST AEDIFICEMUS SUPER EUM PROPUGNACULA ARGENTEA: SI OSTIUM COMPINGAMUS ILLUD TABULIS CEDRINIS. Muro addita propugnacula argentea ipsum ornant, et similiter fores tabulis cedrinis convestitae pulchriores sunt, et in utroque externa ornamenta arte adhibita et adjuncta, non solum innatum decus augent, sed et quod natura aut deerat, aut pravum erat, celant et occultant. Ait igitur Christus, cum earum gentium, de quibus quaeritur, conversionis tempus advenerit, quod in eis aut deest, aut pravum est, arte corrigendum esse, aut certe dicit omnes illas difficultates ortas, partim ab ipsarum gentium conditione atque moribus, partim a longinquitate

regionum, quas incolunt, peculiari ratione ac providentia a se esse superandas, idque quomodo sit facturus declarat, duabus diversis metaphoris, quas si rite expendamus, earum gentium ingenia declarabunt nobis, et totam earundem ad Christum conversionis rationem. Nam primo earum gentium aliae sunt ferae omnino et incultae, et in eo, quod semel ipsis placuit visumve est, nimium pertinaces, quas recte appellat, murus, propter animi ipsarum ac morum duritiem nullis rebus domabilem. Aliae vero sunt usque eo natura faciles, eas ut nullo negotio ducas quocumque velis, suntque apertae eadem et simplices et ingenio imprimis candido ac miti, has itaque assimilat ostio, utrisque tamen consentaneae ad ipsarum naturam ea adhibet aut certe profitetur se adhibiturum esse, quae maxime ipsis conveniant, ut murum propugnacula decent, et ostium januae cedrinae ornant. Deinde hae gentes ita religionem susceperunt nostram, ut propter ipsarum naturae atque ingenii imbecillitatem in pietatis institutis non multum profecerint, non enim hactenus ea sanctitatis ediderunt documenta, quae prima olim Ecclesia edidit, nihil in illis in hoc genere rarum aut eximium conspicimus, itaque magis externo cultu atque ritibus, quam interiori animi pietate ac perfectione se Christianos esse testantur. Quod item declaratum est similitudinibus istis; nam propugnacula muro addita, et ostio fores adpositae, externa sunt et ascititia ornamenta. Postremo in istarum gentium ad Christum conversione vis quaedam est adhibita; non enim evangelium illis annuntiatum est, ut olim annuntiabatur per inermes homines, sed armati, aut certe ii, quibus armati homines praesidio erant, pietatis doctrinam ipsis tradiderunt, cujus etiam rei quaedam significatio atque praedictio in iis metaphoris inest, nam neque muro addi propugnacula possunt, neque cedrinae fores confici sine ferro atque vi. Et quia ejusmodi omnis vis longe abfuit a prima illa e gentibus collecta Ecclesia evangelica, utpote

quae sua sponte ac summa alacritate animi Christum est sequuta, id sponsa, quae ejus Ecclesiae nunc personam gerit, in animo versans, nam id ei in memoriam reduxit facta sororis mentio, sibi de eo, quod sponte sua in Christum credidit placens, sibi gratulatur ac dicit: EGO MURUS, ET UBERA MEA SICUT TURRIS, EX QUO FACTA SUM CORAM EO QUASI PACEM REPERIENS. Quasi dicat, quando in oculis tuis pacem reperi, id est, quando deserta impietate tecum in pacem redii, ego ipsa murus fui, hoc est, ut impietatem desererem, et te fide et amore colere vellem, nulla mihi vis illata fuit, ipsa ego mea sponte in tuam fidem concessi. ET UBERA MEA FUERUNT SICUT TURRIS, id est, quae me ornarunt virtutum ubera corpori meo inerant, non externe tantum addita et adjuncta erant, non enim externo tantum ornabar cultu, sed multo magis interioribus animi praestabam bonis, quae me bona uberem reddebant; nec solum mihi ipsi aptam, sed et multis aliis valde utilem. Atque his praesens Ecclesiae aetas significata est. Quae autem mox sequuntur ad ultimum ejusdem tempus, quod, ut apparet, jam imminet significandum pertinent. Nam quod e vatum praedictionibus, et Pauli scriptis, et Ecclesiastica traditione satis constat, evangelio toti orbi annunciatum, omnibusque gentibus in Ecclesiam intromissis, postremo Ecclesiae ac mundi tempore Judaei ad fidem Christi convertendi sunt, iisque conversis mundus finiendus. Ita enim Lucas scribit (1): «Et conculcabitur a gentibus, donec impleantur tempora nationum.»

De eo igitur sunt, quae sequuntur: VINEA FUIT PACIFICO IN EA, QUAE HABET POPULOS: TRADIDIT EAM CUSTODIBUS: VIR AFERT PRO FRUCTU EJUS MILLE ARGENTEOS. VINEA MEA CORAM ME EST, MILLE TIBI PACIFICE, ET DUCENTI HIS, QUI CUSTODIUNT FRUCTUM EJUS. Nam vineae allegoria rempublicam Judaeorum consueto scripturarum more des-

(1) Luc. xxi.

cribit (1); et ejus statum praeteritum, quod ad religionis ac virtutum omnium perfectionem attinet, confert cum ejusdem eisdem in rebus conditione futura; dicit enim, conversis sub mundi finem ad Christum Judaeis, eorum Ecclesiam atque conventum uberiores, quam antea edebat, editurum virtutum fructus, sed dicit involute et praecisse. Nam ut hos Judaeorum Reipublicae duos status significet, duarum vinearum mentionem facit, alterius a Salomone consitae et vinitoribus traditae, alterius a se consitae et cultae, hancque posteriorem priori anteponit, in eo declarans Judaeos praeter id, quod olim sub tutela Dei fuerunt, iterum sub eadem futuros. Nec futuros solum, sed meliori conditione futuros. Quos enim Deus antiquo tempore; antequam nasceretur Christus, per ministros colebat suos, eos Christo nato quando in Ecclesiam introducet per ipsum Christum accurate colet, et quomodo supradictum est, magnis animi bonis ditabit.

Ait ergo: VINEA FUIT PACIFICO. Quasi dicat, vinea, quae fuit pacifico, hoc est, Salomoni Judaeorum respublica, cui olim Salomon praefuit, qui typum gessit et personam Christi, id est, respublica, quae Christo nondum in lucem edito, sed sub typis et figuris latenti servivit, quaeque non solide ipsi fructificavit, sed ipsi partim, partim aliis. Quia lex vetus eorum, qui se colebant, animos a terrenarum et caducarum cupiditate rerum non penitus liberabat; proponebat enim illis atque pollicebatur eas ipsas terrenas res pro praemio pietatis servatae atque cultae.

Ea igitur: VINEA MEA, QUAE MEA CORAM ME EST, id est, ea respublica, mea quae fuit, iterum coram me erit, iterum meae subicietur potestati: idque jure fiet, quia mea, hoc est mecum peculiari ratione conjuncta. Nam ex illa ego originem duxi, et ex ea Doctores, qui me ad fidem erudierunt, accepi, ex illis propagata ad hanc amplitudinem, et

(1) Esai. v.

nominis claritatem perveni: mea igitur quia est tam multis nominibus ut genitrix, ut magistra, ut eisdem initiata sacris, quod eundem ipsa olim tecte coluerit, cujus ego nunc fidem aperte profiteor, quia igitur mea est, coram me erit, id est, mecum tandem conjungetur, et mecum sua scilicet gnata tandem in gratiam redibit, et convertentur, ut praedictum est a Malachia (1), corda patrum in filios, et eundem, quem ipsa colo, et illa colet Christum Jesum, coletque cum majori fructu quam olim. Nam eam ad omnia mea admittam bona, in sinu meo recipiam, et fovebo ipsam, nec solum tunc in oculis geram, sed et nunc cordi infixam gero illam, quod ardet profecto mihi desiderio salutis ipsius. Nam haec verba, CORAM ME EST, magni cujusdam desiderii atque voti sunt indices, itaque quoniam eis Ecclesia evangelica non solum praedicit Judaeorum futuram ad fidem conversionem, sed etiam demonstrat quanto ejus teneatur desiderio, ideo quo significetur id ejus et vaticinium ratum, et votum non inane futurum, sponsus ei tacite annuit, atque ita dicit. QUAE HABITAS IN HORTIS, AMICI AUSCULTANT TE, FAC ME AUDIRE VOCEM TUAM. Quod enim Ecclesia de futura Judaeorum reipublicae ad Christum conversione et optarat et praedixerat, id quia ad exitum perducere non poterat, eam nisi ipse Christus vocaret, ideo inducitur sponsus his verbis vocans ipsam, et ad verae fidei confessionem invitans, hoc est, approbans, et ratum fore decernens, quod de ejus conversione ratiocinabatur sponsa. QUAE HABITAS IN HORTIS. Compellat enim Judaeos, quos hac circuitione verborum apte nominat, quo eos meminisse faciat peccatorum suorum. Nam primus ad conversionem aditus positus est in detestatione vitae anteactae, detestari porro id, cujus non meminit, nemo possit. Revocat autem illis in memoriam anteactam vitam, quando hortos, in quibus habitasse dicitur memorat. Nam prima

(1) Malac. ultim.

mali labes apud Judaeos ab idolatria initium accepit, quod ad vitium valde proni Judaei erant, ut e libris Judicum atque Regum colligitur, idolorum autem is cultus, cui se addicebant Judaei, in hortis significatur. Itaque id nomen in eam partem atque significationem in his litteris saepe accipitur. Esaias (1): «Confundentur ab idolis, quibus sacrificaverunt; et erubescetis super hortos, quos elegeratis» (2); et alio in loco. «Populus qui ad iracundiam provocat me, ante faciem meam semper, qui immolant in hortis» (3). Et rursus. «Qui sanctificabantur et mundos se putabant, in hortis post januam intrinsecus simul consumentur, dicit Dominus.» Itaque Christus ad sui fidem atque cultum conversurus Judaeos, illos de eo, in quo vitiosissime offenderunt, nominat, ut meminisse ipsos eorum, quae prave gesserunt, faciat, quod eorum memoria necessaria esset ad agenda poenitentiam, poenitentia porro eos ad salutem erat intromissura: tum ut qui se ita nominari vidissent, et ob id meminissent anteactae vitae suae, liquido perspicerent quod ad errore revocati ad Ecclesiae coetus admitterentur, coelestium bonorum ut participes essent, id non ipsorum deberi meritis, sed a Deo benigne ipsis et liberaliter dari. Vocat ergo Judaeos Christus. At quid petit ab ipsis? Quid? FAC ME AUDIRE VOCEM TUAM. Petit, ut se fidei et amoris cultu prosequantur, nam cordis fidem oris confessio sequitur, ex eo igitur quod posterius est ac consequens id declarat, quod antecedit. Petit igitur, ut recinat aliquid quo suum erga se amorem testetur, id est, petit utrumque, ut ore atque corde veram profiteatur religionem, idque cum petit, vires ipsi ad ea praestanda suggerit, id est, efficaciter petit. Nam statim is populus se Christo audientem praebens, jussa ejus exequitur; itaque Christum sic vocans inducitur, FUGE DILECTE MI, ET ASIMILARE CAPRAE HINNU-LOQUE CERVORUM SUPER MONTES AROMATUM. Nam his ver-

(1) Esai. I. (2) Esai. LXV. (3) Esai. LXVI.

bis et se Christi amore ardere confitetur, et hortatur reditum suum ut maturet. Itaque quod rogatus is populus, ut amorem suum cantu testetur, id facit, eo significat se Christo Jesu jam obedire velle, quod autem id potissimum in cantu ponit, ut fugiat, id est, ut reditum suum maturet, in eo docet, ubi ipse ad Christum conversus et intra Ecclesiam admissus fuerit, totius orbis instare finem, nihilque aliud restare praeter postremum adventum Christi. Quare id optat, ut dum optat instare significet: et certe ut se vere et ex animo Christum amare demonstret. Nam qui eum diligunt, etiam ejus diligunt adventum, qui ipsis est futurus gloriosus, hoc est, ejus diei maturitatem summe desiderant.

Sed quoniam ante Christus dixerat: AMICI AUSCULTANT TE, necesse est videamus, quosnam amicos nominet, qui hujus populi cantum observent, et quorum aures Christus velit circunsonari istis cantibus. Non enim, etsi amicos illos nominat, veri amicos censendi sunt, sed veris amicis per fraudem immixti et specie tenus amici, re ipsa hostes acerbi, utpote qui ejus omnes nutus ad ei nocendum observent: quales certe sunt illius rectores populi, qui cum se Dei amicos esse falso simulent, et ejus gloriae studere videri velint, summo tamen studio curant, ne qua se ad animos suorum Christi vera fides insinuet. Hi ergo etsi auscultent, id est, etsi invigilent, ut Judaeorum populum a vero Dei cultu removeant, tamen ut nulla eorum arte ac fallacia prohibitus impediatur a vera fide, id nunc enixe sponsus ab ipso populo petit, rogatque ut non tanti faciat insidiosas illorum fraudes, ut amoris sui testem vocem ob id contineat, aut reprimat. Nec tantum is populus admonetur, hos ut negligat fucatos amicos suos; sed etiam universe admone-mur omnes, eorumne nos aut consiliis duci, aut artibus decipi, aut impugnatione vinci sinamus, qui se amicos Dei simulant, ac veris Dei amicis immiscent, quales multi eorum sunt, qui ad Christianorum aggregantur numerum:

unde in Hebraeo non tam amici nominantur, quam sodales, aut si verbum pro verbo redditur adjuncti, atque aggregati. Nam sub Christiano nomine, interque eos, qui dici se et haberi volunt verae pietatis cultores, multi latent, atque occultantur erga pietatem ita male animati, ut quod ipsam a se profligarunt, eo non contenti, etiam ex aliorum animis eliminare illam pergant, et quod in ipsis est, nullo eam loco consistere sinant. Nam quoscumque vident id agere, ut bonis et antiquis moribus suum animum ornent, seque Christo commendent, eos contra obstinato animo pugnant: interdum quidem aperta vi, plurimum autem dolo, atque iis artibus, quarum ad insidiandum et occulte nocendum maxima solet esse vis. Qua in impugnatione sibi proponunt, primum, ut ad similem suae vitae sectam, illos inducant: sin id non possunt, illud deinde calumniis et molestiis inferendis conantur, ut, et illis vitam acerbam efficiant, et alios similibus malorum timore perterrefactos absterreant a praeclaris studiis, quo nullum certe est aut dirius, aut luctuosius malum. Nam et caveri, qui tales sunt, difficillime possunt propter communem religionem, qua se in nostram familiaritatem insinuant: et nocent gravissime, quia, quo id impuni faciant, bonisque perniciem facilius creent, bonorum ipsi speciem, atque colorem induunt, et pietatis ementito nomine, religionisque armis armantur adversus pietatem, atque religionem. Atque ut quisque optimus, ac maxime ingenuus est; ita maxime in istorum incurrit odia, eorumque est injuriis expositus. Sed nulla tanta vis est, quae fide erga Deum et charitate in eundem ipsum perfectum animum, ipse ni desit sibi, loco movere possit. Nam, ut humana omnia praesidia deficient, utque vicisse sibi videantur ii, qui in uno casu et calamitate bonorum suam felicitatem positam esse arbitrantur, tamen illi vinci nequeunt. Habent enim quo confugiant in omni acerbitate et indignitate fortunae, spei in Deo ejusque iudicio invictum praesidium. Quo fisi atque corroborati prae-

sidio non admodum curant, quam alii scelerati in ipsos et injurii existant: quam ipsos aut calamitate afficiant, aut falsas de ipsis opiniones in vulgus disseminent, persuasi futurum tempus, quando deposita hac mortalitatis veste, qua nunc ipsorum animi splendor occultatur et tegitur, immutati ipsi in melius ab eo qui reformaturus est, ut Paulus scribit (1), Corpus humilitatis nostrae transfiguratum corpori claritatis suae: hoc est, a communi bonorum vita, Christo Jesu, qui tunc apparebit, immortalis vitae affecti, et luce circumfusi coelesti, cunctis spectantibus omnium aetatum hominibus, ipso eodem Christo et iudice, et teste, et praecone, non modo restituentur in eum honoris gradum, unde dejecti per injuriam fuerunt, sed divinis etiam celebrabuntur laudibus ad aeternitatem, diceturque de illis etiam: Hi sunt, qui venerunt ex magna tribulatione, et laverunt stolas suas in sanguine agni (2). Itaque tandem ad consortium regni invitati ab eodem atque assumpti simul cum ipso in sempiterna gloria, et felicitate regnabunt. Quare ad hoc tempus anhelant: hunc diem suspirant: in hunc Christi ad orbem iudicandum adventum, votis omnibus et desideriis feruntur: sonatque perpetuo in illorum cordibus simul a fide in Deum, et a charitate, quae in ipsis erga eundem Deum est, elicita ista vox: FUGE, DILECTE, MI, SIMILIS ESTO CAPRAE, HINNULOQUE CERVORUM SUPER MONTES AROMATUM. Quae profecto vox, ut illis plurimum conducit ad aegritudinem leniendam, utque ipsos spe optima replet, ita fucatos illos amicos, quos sacri scriptores graeca et apta voce pseudo prophetas, pseudoque Christianos appellant, ingenti moerore afficit: Christo vero ipsi ita grata accedit, nihil ut fere sit, quod auditu jucundius a nobis ad illius aures perveniat. Nam qui ab ipso petimus, summa ut adhibita celeritate veniat orbem iudicaturus, id sane petimus, ut magnitudinem po-

(1) Ad Philip. III. (2) Apoc. VII.

testatis suae quae jacere nunc multis videtur orbi ostendens, et in sublime efferens se multorum opinione jacentem, peccati atque mortis imperium omnino deleat: utque, quod quotidie oramus, cum preces illas ad Deum patrem fundimus, quarum nobis verba ipse Christus praeivit, ejus regnum jam tandem adveniat: ditionique suae subjiciat universa, nullo deinceps derelicto, qui repugnare aut rebellare audeat, aut se impie contra ferre, erroribus in vitam disseminandis, et a vero ipsius cultu mortalibus avertendis: petimusque praeterea, ut multorum de ipsius providentia querelis finem imponat, ut recta quae sunt in luce, et in laude constituat, prava flagitiosaque notet sempiterna ignominia: ut denique fractas jam priori suo adventu et accisas diaboli vires, et copias, accedendi amplius ad hominem omni potestate illi sublata, ipsoque addicto et inclusso ignibus sempiternis, penitus evertens, impiis poenas, piis praemia persolvat. Quae certe omnia gloriosa ipsi futura sunt, justis laetissima, impiis vero tristia, et acerba. Ex quo fit, ut haec spiritus atque sponsae Christum, ut adventum suum maturet hortantis oratio, pro eo qualisquisque est, ita ipsum afficiat. Christo namque ipsi orari se, et tanquam admoneri ejus officii sui, quod ipsius maxime est illustraturum gloriam, pergratum omnino est: boni vero sperantes fore, ut immortalem atque gloriosam vitam aliquando adepti, ab omni tandem malo atque molestia liberentur libentissime, ac suavissime in ejus temporis atque diei assidua et cogitatione, et mentione acquiescunt: impii autem et tyranni, quo, nisi iniquissimo animo vocem eam audiant, quae ipsis cum injustissimae suae dominationis abolitionem, tum luctuosissimas calamitates denuntiat? Quam ob rem hortandi sunt omnes, tales ut esse laborent, qui hanc vocem non solum aequis auribus accipiant, sed etiam cupide illam ipsi et libenter usurpent: quique hujus coelestis carminis cantu Christo grato, ipsis laeto, impiis luctuoso atque tristi sine inter-

missione personent: hoc est, ut Christi adventum omnes diligant. Quod si semper alias id fieri debuit, hoc certe tempore, et hoc misero statu Christianae reipublicae maxime faciendum nobis est: quando videmus pietate eliminata, et omni antiquo more et disciplina deletis, tot vitiorum, et quae vitia semper commitantur, malorum agmina in Ecclesiam, non modo invasisse, sed domicilium in ea posuisse, consedissequae, ac penitus insinuasae se, et infudisse per eam universam, et in mores abiisse nostros, ita penitus ut, omni humana desperata ope, salutis et mutationis in melius, fere nulla nobis reliqua sit spes praeter eam, quae posita est in Christi adventu, cujus illustratione adventus impietas est extinguenda. Nam, per Deum immortalem, quid mali abest, quod si adesset, nostra tempora miseriora efficere et calamitosiora posset? externus hostis, isque potentissimus, et infestissimus Christiana regna devastat: nos inter nos collidimur intestinis dissidiis: de religionis doctrina orta dissensio, a parvis primum ducta initiis, ita crevit paulatim, ut innumerabiles populos, atque nationes ab Ecclesiae corpore dividens, in errores induxerit perniciosos et impios. Quod porro syncerum adhuc, et ab errore doctrinae liberum ac fidei verae retinens, manet in Ecclesia, quod quam sit perexiguum sine gravi animi dolore memorare non possumus: ita est contaminatum omni peccatorum genere atque corruptum: iis animi morbis laborat, tam exitialibus, tam immedicabilibus, nihil ut esse minus videamur, quam quod dicimur, et nominamur, Christiani. Quare instemus omnes, et quo quisque apud Christum magis valet gratia, eo instet magis, vehementiusque contendat precibus, atque lachrymis, ut lumen vultus sui, quoque infernae omnes horrent acies, amplius coelo inclusum continere non velit: ut oriatur jam tandem terris, quas scelerum atque errorum nox densa opprimit: ut adsit denique tantopere a se adamatae Ecclesiae ruenti, idque non tam nostri gratia, quanquam id quo-

que, quam ipsius gloriae causa precemur. Nam etsi optabile sit, ut, salvis nobis atque incolumibus Ecclesiae rebus perditis Christus subveniat, suaeque ipse consulat gloriae, cujus graviter opinio apud plurimas gentes nostra culpa laborat: id tamen si fieri nequit, sique necesse est, ut nostro interitu et regnorum inter se collisione, et imperii ruina adveniendi Christo via muniatur, suae gloriae serviat, ipse de nobis suo arbitrato, quod volet statuatur. Statuet autem ille, nisi quod bonum atque aequum sit, nihil. Itaque subeamus, si ita necesse est, omnes acerbitates nos, debitasque nostris flagitiis poenas luamus, dummodo nihil sit, quod illius adventum retardet, aut quod efficiat, serius ut laetus ille et optatus bonis dies oriatur, in quo Christus de illustri et claro coeli loco cunctis mortalibus se ostendens, jusque rectitudine summa dicens, suum nomen impiorum temeritate, et pravitate obscuratum, vindicavit in splendorem, asseretque sibi honorem suum: cui proprie omnis debetur gloria, atque laus per infinita saecula. Amen. Ecclesiae igitur ab ipsius exordio, id est, a mundi initio, per omnes ejus aetates usque ad saeculi finem ducta, et in hoc carmine explicata ratio hac fini concluditur.

AD DEI GENITRICEM MARIAM

CARMEN EX VOTO

*Te servante ratem, maxima virginum,
Jam portum incolumis, jam teneo, licet
Jactatus graviter, dum sua Protheus
In nos suscitatur agmina.*

*Te fas, teque pudor, nudaque veritas,
Et recti studium, et simplicitas potens,
Et frangi indocilis mens bene conscia
Conjuncto sequitur pede.*

*His tu me sociis, aequoris improbi
Mersum vorticibus, lucis ad aureae
Usuram revocas, et melioribus
Laetum constituis locis.*

*Et donas facilis, qua sacer Idida
Mulcebat Jebusi culmina barbito:
Dum flammae impatiens pectora saucia
Pandit carmine nobili.*

*Donatum et studiis vilibus eripis,
Illatumque polo lucis ad intima
Admittis pavidum templa, animam et novi
Inspiras mihi carminis.*

*Abscede impietas, jam penetrabilia
Coeli sacra patent, jam videor pios*

que, quam ipsius gloriae causa precemur. Nam etsi optabile sit, ut, salvis nobis atque incolumibus Ecclesiae rebus perditis Christus subveniat, suaeque ipse consulat gloriae, cujus graviter opinio apud plurimas gentes nostra culpa laborat: id tamen si fieri nequit, sique necesse est, ut nostro interitu et regnorum inter se collisione, et imperii ruina adveniendi Christo via muniatur, suae gloriae serviat, ipse de nobis suo arbitrato, quod volet statuatur. Statuet autem ille, nisi quod bonum atque aequum sit, nihil. Itaque subeamus, si ita necesse est, omnes acerbitates nos, debitasque nostris flagitiis poenas luamus, dummodo nihil sit, quod illius adventum retardet, aut quod efficiat, serius ut laetus ille et optatus bonis dies oriatur, in quo Christus de illustri et claro coeli loco cunctis mortalibus se ostendens, jusque rectitudine summa dicens, suum nomen impiorum temeritate, et pravitate obscuratum, vindicavit in splendorem, asseretque sibi honorem suum: cui proprie omnis debetur gloria, atque laus per infinita saecula. Amen. Ecclesiae igitur ab ipsius exordio, id est, a mundi initio, per omnes ejus aetates usque ad saeculi finem ducta, et in hoc carmine explicata ratio hac fini concluditur.

AD DEI GENITRICEM MARIAM

CARMEN EX VOTO

*Te servante ratem, maxima virginum,
Jam portum incolumis, jam teneo, licet
Jactatus graviter, dum sua Protheus
In nos suscitatur agmina.*

*Te fas, teque pudor, nudaque veritas,
Et recti studium, et simplicitas potens,
Et frangi indocilis mens bene conscia
Conjuncto sequitur pede.*

*His tu me sociis, aequoris improbi
Mersum vorticibus, lucis ad aureae
Usuram revocas, et melioribus
Laetum constituis locis.*

*Et donas facilis, qua sacer Idida
Mulcebat Jebusi culmina barbito:
Dum flammae impatiens pectora saucia
Pandit carmine nobili.*

*Donatum et studiis vilibus eripis,
Illatumque polo lucis ad intima
Admittis pavidum templa, animam et novi
Inspiras mihi carminis.*

*Abscede impietas, jam penetrabilia
Coeli sacra patent, jam videor pios*

Exaudire sonos, alma canentium

Alterno pede gaudia.

Et sanctos thalamos, hinc bona virginum

Sponsum turba sonant, hinc nitidus chorus

Lectorum juvenum, dulcia matris, et

Sponsae nomina concrepant.

VIRG. *Audin? Quae teneas dic bone pascua;*

Quo, dilecte, cubes dum terit igneus

Sol coeli medium, ne vaga montibus

Incerto pede deferar.

JUVE. *O reclude fores, sydere pulchrior*

Virgo, o cur renuis, nam irruit atra nox,

Et venti resonant, aethereaque aqua

Perfusus mudeo caput.

VIRG. *Quae saltus colitis, callida tendere*

Nervos turba, meo dicite virgines

Dilecto, ut properet, nam aestuo, amoreque

Saevo saucia languo.

JUVE. *O Nymphae Hermonides, sic capreas manu*

Sit certa, et celeri cuspide figere,

Dilectae placidum parcite rumpere

Somnum, atque alta silentia.

VIRG. *Ut sylvas reliquas, ardua vertice*

Praecellit Libani culminibus sacris

Cedrus: sic juvenes inter amor meus

Formosum caput extulit.

JUVE. *Adnatas nitet ut purpureo rosa*

Spinas inter hians ore, Syonias

Sic formae egregio lumine virgines,

O conjux mea, praeteris.

VIRG. *Aure an ne cupida vocem ego amabilem?*

An fallor potius, quin vocat abditus

Objectis foribus, quin caput aureum

Inter reticula emicat.

JUVE. *Quid cessas? abiit pulsa tepentibus*

Auris frigida hyems, jam pluviae graves

Jam cessant, varie floribus initet

Tellus multicoloribus.

Jam cantu querulo carmina turtures

Auditi canere, et jam crepuit jugis

Falx in vitiferis, et sua protulit

Ficus dulcia germina.

O surge, o propera, charior o mihi

Ipsis vita oculis, surge columbula,

Exesus paries, vel cava saxea

Cui dant grata cubilia.

Ostende o faciem, vox tua personet

Aures sponsa meas, nam neque dulcius

Quicquam est eloquio, nec mage fulgidum

Aut pulchrum facie est tua.

VIRG. *Quantum cerva micat montibus aviis*

Quantumque hinnuleus dum pavet omnia

Seu vox insonuit, seu nemus infremit

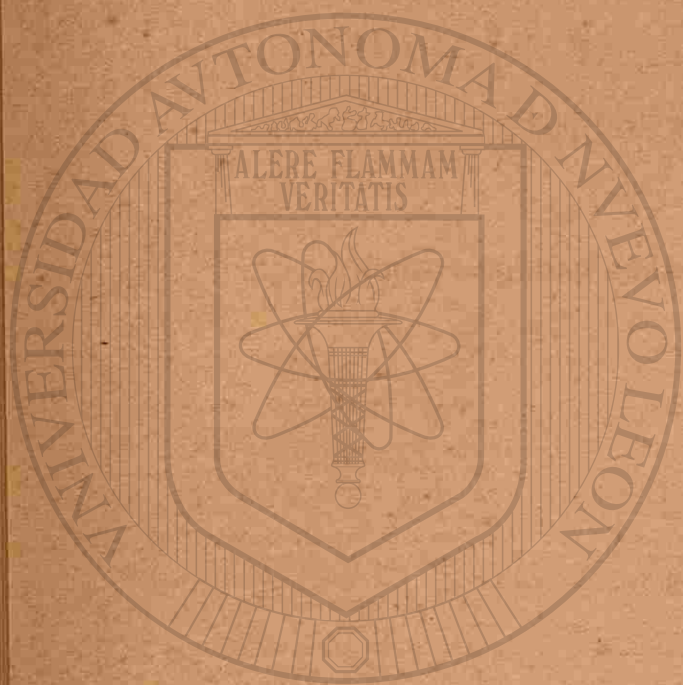
Dilecte haud secus advola.

Haec lecti juvenes, turbaque virginum

Alternant liquido gutture, coelitem

Applaudet manibus coetus, et insonant

Coeli laeta palatia.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

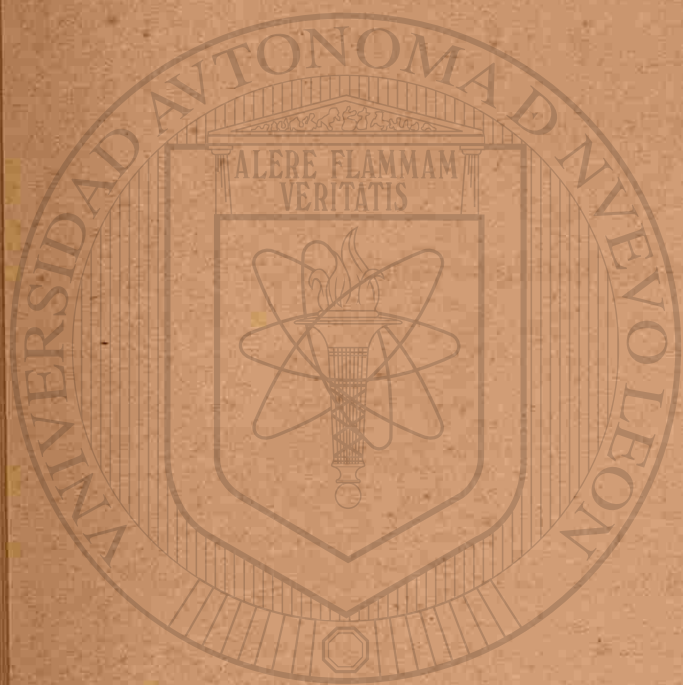
DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

INDEX RERUM PRAECIPUARUM

QUAE IN HOC TOMO CONTINENTUR

NUMERUS PAGINAM INDICAT

- A**
- Ab arbore crucis ductam fuisse causam, ut Christus suum amorem ad gentes praecipue transferret.—444.
- Abrahami duplex fides.—136.
- Accessum hominum ad Christum per Evangelium appellari cursum.—124.
- Adversus Christum duorum populorum acerba odia fuisse excitata.—334.
- Adversus Judaeorum errorem Messiae adventum expectantium.—355.
- Adversus fictam imputationem Lutheri.—258.
- Allegoriae duplex genus.—15.
- Allegorice scripta duplicem habere sensum.—16 et 103.
- Allegorice scripta dividi in sonum, et sententiam.—16.
- Allegoriae sonum, et sententiam valde differre.—104.
- Allegoriae non omnia transferenda ad id, quod subest.—16.
- Allegorias ipsos scriptores interdum interpretari, interdum distinguere notis rerum, de quibus vere agunt.—29.
- Allegoriae traditionis duplex modus.—90.
- Allegorias sacras interdum ad Enigmata proprius accedere.—91.
- Allegoriis verborum, quae dicuntur, similitudinem necessario habitura cum re, quam significant.—92.
- Allegoriarum explanationes duas debere constare rebus.—104.
- Allegoriarum in duplici explanatione moderationem esse adhibendam.—106.
- Amantes peraeque gaudio, atque laetitia laedi.—144.
- Amatores Dei duabus rebus ab amando impediri.—293.
- Amantium animos cum iis, quos amant versari, atque adeo ob id languere.—19.
- Amantes quid rerum natura ferat non semper attendere.—22 et 26.
- Amantes rerum a se gestarum commemoratione gaudere.—413.
- Aminadabi quadrigae figurate, quid.—377.
- Aminadab non esse viri proprium nomen.—350.
- Amoris tres gradus in Cantico Canticorum explicari.—42.
- Amoris singulos gradus constare vocatione, desiderio, probatione, illapsu, amatorio sermone, raptu.—44.
- Amorem Dei erga Ecclesiam, et

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

INDEX RERUM PRAECIPUARUM

QUAE IN HOC TOMO CONTINENTUR

NUMERUS PAGINAM INDICAT

- A**
- Ab arbore crucis ductam fuisse causam, ut Christus suum amorem ad gentes praecipue transferret.—444.
- Abrahami duplex fidex.—136.
- Accessum hominum ad Christum per Evangelium appellari cursum.—124.
- Adversus Christum duorum populorum acerba odia fuisse excitata.—334.
- Adversus Judaeorum errorem Messiae adventum expectantium.—355.
- Adversus fictam imputationem Lutheri.—258.
- Allegoriae duplex genus.—15.
- Allegorice scripta duplicem habere sensum.—16 et 103.
- Allegorice scripta dividi in sonum, et sententiam.—16.
- Allegoriae sonum, et sententiam valde differre.—104.
- Allegoriae non omnia transferenda ad id, quod subest.—16.
- Allegorias ipsos scriptores interdum interpretari, interdum distinguere notis rerum, de quibus vere agunt.—29.
- Allegoriae traditionis duplex modus.—90.
- Allegorias sacras interdum ad Enigmata proprius accedere.—91.
- Allegoriis verborum, quae dicuntur, similitudinem necessario habitura cum re, quam significant.—92.
- Allegoriarum explanationes duas debere constare rebus.—104.
- Allegoriarum in duplici explanatione moderationem esse adhibendam.—106.
- Amantes peraeque gaudio, atque laetitia laedi.—144.
- Amatores Dei duabus rebus ab amando impediri.—293.
- Amantium animos cum iis, quos amant versari, atque adeo ob id languere.—19.
- Amantes quid rerum natura ferat non semper attendere.—22 et 26.
- Amantes rerum a se gestarum commemoratione gaudere.—413.
- Aminadabi quadrigae figurate, quid.—377.
- Aminadab non esse viri proprium nomen.—350.
- Amoris tres gradus in Cantico Canticorum explicari.—42.
- Amoris singulos gradus constare vocatione, desiderio, probatione, illapsu, amatorio sermone, raptu.—44.
- Amorem Dei erga Ecclesiam, et

- erga singulos justos in Cantico Canticorum explicari.—99.
 Amorem erga Deum ipsa tractatione rerum divinarum augeri.—69.
 Amores humanos ad divinos adumbrandos prodesse, neque in eo aliquid latere periculi.—111.
 Amor corporeus et incorporeus qui conveniant, et differant inter se.—111 et 147.
 Anima humanae tres esse partes.—64.
 Anima vocabuli varium esse usum in sacris Litteris.—350.
 Animam agentem cum Deo, ipso colloquio perfici.—257.
 Animarum duo genera sagacissima ad odorandum Deum.—50.
 Animi imago sermo ipse.—250.
 Aquarum nomine Spiritum Sanctum significari in sacris Litteris.—310.
 Aquarum nomine etiam tribulationes significari.—448.
 Arabicae serae descriptio.—278.
 Argentum in arcano sermone quid.—211.
 Aurum in arcano sermone quid.—211 et 307.
 Aurum tribus nominibus vocari ab Hebraeis.—308.
- B**
- Baal hamom vincti nomen.—417.
 Bonos adversis magis esse obnoxios.—422.
- C**
- Zama, Hebraeis quid.—230.
 Canales quid translate significant.—387.
 Candor in arcano sermone quid.—306 et 338.
 Canticorum scripturae genus ad dramaticum genus pertinere.—115.
 Capillos nigros in Orientalibus regionibus formosos haberi.—232.
 Capilli in arcano sermone, quid. 243 et 402.
 Carmellus mons qui transferatur ad Christum significandum.—402.
 Cedrus in arcano sermone, quid.—211.
 Cella vinaria in arcano sermone quid.—143.
 Certamina eorum, qui Deum amant, esse disparia pro ratione cuiusque gradus.—195.
 Charitatem, quae optat, Dei causa optare.—54.
 Charitatem Dei potissimum declarari, quod pro nobis mori voluerit.—424.
 Christi vitae processus humani corporis membris explicantur.—338.
 Christianam virtutem, et humilem et excelsam.—392.
 Christianam disciplinam in uno Christo tradendo, explicando, et pectoribus inserendo consistere.—338.
 Christianos qui se profiteri cupiunt, labores, non molle aliquid ostentari.—398.
 Christus rore madefieri, qua ratione dicatur.—328.
 Christum aegre a Judaeis admissum.—329.
 Christum neque ullos diligere, neque in suam gratiam admittere, praeterquam Abrahae posteros secundum fidem.—367.
 Columbas Syriacas praestare nitore oculorum.—38.
 Columba in arcano sermone, quid.—166.
 Columbarum in amando mores, et ingenium.—154.
 Columbarum oculis Spiritum Sanctum significari.—309.
 Colles in arcano sermone, quid.—248.
 Collum in arcano sermone, quid. 252 et 401.
 Copher, quid.—37 et 133.
 Consolari pro dolere Hebraeos ponere.—419.
 Convivas Hebraeos unguento perfundere in ipso accubitu.—35.
 Currus Aegyptios nobiles tempore Salomonis.—29.
 Cultum externum ex interiori fluere.—250.
 Cyprus arbor ex Josepho.—37.

- Cyprus in arcano sermone, quid.—77.
- D**
- De argumento Cantici Canticorum variae refelluntur sententiae.—82.
 Delicta perfectorum esse prope immedicabilia.—431.
 Dei amatores invitari saepe ab ipso, ut terrenis abjectis per otium illi vacent.—71.
 Dentes in arcano sermone quid.—248.
 Deum quo magis illi se animus submittit, eo intimius in ipsum illabi.—290 et 325.
 Deum in majus provehere eos, qui quae acceperunt ab ipso bona rite collocant.—163.
 Deum, cum auget gratiam, augere etiam virtutem humilitatis.—168.
 Deum duobus modis intrare in animam justis.—299.
 Deum in Canticis suum amorem erga Ecclesiam similitudine ab humanis amoribus ducta patefacere.—98.
 Deum sui amoris similitudinem petere non ab amore lascivo, sed ab honesto, qualis est conjugum.—102.
 Deus oleum effusum, qui dicatur.—49.
 Diabolus quos occulte, et quos aperte ad peccandum invitat.—170.
 Dionysius, qui in Canticis monstra scribi dicit, qua ratione sit intelligendus.—112.
- E**
- Ecclesiae militantis historiam ab exordio usque ad mundi finem in Canticorum Cantico contineri.—116.
 Ecclesia primo sui exordio quare nigra dicatur.—126.
 Ecclesia equae eleganti qua ratione conferatur.—130.
 Ecclesiam in Aegypto commorantem esse velut lilium inter spinas.—174.
 Ecclesiam, nisi fide et amore erga Deum praestet consistere non posse.—263.
 Ecclesiam permanere perpetuo in uno certo et delecto populo non esse necesse.—209.
 Ecclesia per deserta iter agentis descriptio, et cum foemineis membris comparatio.—266.
 Ecclesiae aetates quatuor fusa declarantur.—315.
 Ecclesiae aetatem ultimam felicissimam futuram in bonis gratiae.—319.
 Ecstasis duplex genus.—161.
 Elate quid.—283.
 Electa Hebraeos proceras quae sunt vocare.—287.
 Eloquium quid proprie.—234.
 Engaddi urbs ad mare mortuum.—37.
 Esbon urbs in sorte Ruben.—384.
 Evangelicae legis ratio simplicior, quam Mosayca.—59.
 Ex desiderio timorem, et spem nasci.—62.
- F**
- Fides Davidis quanta.—56.
 Fidem et uni Deo addictam voluntatem a Deo omnia extorquere posse.—371.
 Fiduciam adversis augeri.—55.
 Filiae Hebraeis quae dicantur.—348.
 Foemora in arcano sermone quid.—393.
 Fugere pro festinare Hebraeis.—158 et 419.
- G**
- Geminationis ejusdem verbi varius usus.—263.
 Genae in arcano sermone quid.—310.
 Gentem novi orbis Ecclesiae sororem appellari.—450.
 Gentium novi orbis natura describitur.—451.
 Gladius in arcano sermone quid.—208.
 Gradum proficientium veris appellatione significari.—165.
 Greges pecudum in arcano sermone quid.—71 et 129.
 גליל Guil quid proprie.—60.

H

Halma Hebraeis, quid.—50.
 Habazeleth Hebraeis quid.—174.
 Haruzim colli ornamentum quale.—34.
 Hebraeos in amatorio sermone dicere solitos, mi rex, mi frater.—22.
 Hebraeorum conventum verbi Dei matrem esse et appellari.—225.
 Hieronymi sententia de significatione cama, utrum probari debeat.—230.
 Hortus in arcano sermone quid.—375.
 Humalhazen Arabicum capitis ornamentum quale.—34.
 Humilitas quibus rebus comparetur.—73.

I

Idolorum cultum, cui se addicebant Judaei in hortis significari.—456.
 Illapsus divini duplicem esse vim.—73.
 In similitudinibus Cantici Cantorum non altitudinem, aut magnitudinem, sed speciem et rectitudinem attendi.—111.
 In hoëdis cupiditatis inesse symbolum.—129.
 In Incarnatione omnes virtutes Dei elucere.—214.
 Incarnationem sui unigeniti Deus hominibus, et antequam peccarent, patefecit, et postea pollicitus est.—119.
 Incipientes in amore Dei, quo genere voluptatis perfundantur.—48.
 Incipientium amor erga Deum imperfectus.—49.
 Incipientes quare nigri dicantur.—62.
 Incipientes vexari turba vanissimarum cogitationum, proficientes non sic.—245.
 Indorum ad Christum conversionem maximam habuisse difficultatem.—451.
 Infirmorum salutis cura sollicitari perfectos.—434.

J

Jacere in sacris Litteris qui dicantur.—181.
 Janua in arcano sermone quid.—436.
 Judaeorum populum vinea, et hortinominibus in sacris Litteris saepe significari.—377 et 453.
 Judaeorum populo intra Ecclesiam admissio, totius orbis instare finem.—457.
 Justos ferculi nomine significari.—211.
 Justi in tribulatione positi quid faciant.—197.
 Justi quare dicti ubertatum flores.—159.
 Justi quare rebus adversis torqueantur.—196 et 368.

L

Laudem ex justorum bonis operibus Deum sibi uni velle tribui.—290.
 Lectulus translate quid.—71, 137 et 204.
 Lemesarim de vino dictum, Hebraeis quid significet.—388.
 Libertatem, et servitatem Ecclesiae veris et hyemis appellatione significari.—181.
 Lilium translate quid.—174.
 Lybanus alius in Judaea, qui et saltus Lybani.—237.
 Lybanus mons quare transferatur ad Christum significandum.—313.

M

Mazeg Hebraeis quid.—383.
 Meghaim Hebraeis quid.—311.
 Mentiri pro subicere se victori Hebraeis.—419.
 Meretrices olim capite involuto in viarum bivis residere solitas.—27.
 Meretrices olim in tuguriolo extra urbem et juxta viam habitare solitas fuisse.—96.
 Meritum bonorum operum adversus Lutherum defenditur.—258.
 Meritorum Christi efficacia, et vera laus.—259.

Migdaloth quid.—285.
 Monilia translate, quid.—75.
 Mulieribus domestica negotia esse curanda, et viris forensia.—38.
 Murus in arcano sermone, quid.—437.
 Myrrha transiens, quid.—280.
 Myrrhae flores, quid.—36.
 Myrrha in arcano sermone quid.—77.
 Mysticum scribendi genus sacras litteras decere maxime.—86 et 91.

N

נר Hebraeis, quid proprie.—35.
 Nardus unguento, quale.—35.
 Nardus in arcano sermone, quid.—76, 132 et 331.
 Nasus translate, quid.—385.
 Nasus in arcano sermone, quid.—402.
 Naturae, et gratiae ingenium explicatur.—297.
 Nox in arcano sermone, quid.—193.

O

Obtestationis quae sit ratio.—148.
 Oculi in arcano sermone, quid.—77.
 Oculi in Ecclesia qui, sint.—371.
 Odor translate, quid.—49 et 132.
 Odor in arcano sermone, quid.—290.
 Officii Christiani descriptio.—54.
 Oscula translate, quid.—120.
 Oratio virtus Christianorum propria.—251.
 Orationis perfectae conditiones.—253.

P

Palaestina mons Myrrhae et collis thuris appellatur.—267.
 Palma cur transferatur ad Ecclesiam significandam.—403.
 Pastorum personas in Cantico Cantico ad allegoriam assumi.—114.
 Pastoris persona cur potius assumatur ad Christi amores adumbrandos.—115.

Pax per Christum constituenda qualis.—356.
 Peccati fons et origo.—63.
 Peccatum omne ab animi natura alienum.—63.
 Pedes in arcano sermone quid.—391 et 399.
 Perfecti cur urbi similes.—353.
 Perfectos paucioribus rebus agere, ut induci in amorem Dei possint.—431.
 Perfecti quanta animi pace fruuntur.—355.
 Perfectos, et palam, et semper amare Deum cupere.—419.
 Personas a Salomone in Cantico inductas, sicut qui se amant loqui solent, et ipsas loqui.—96.
 Poeticae praestantiam in imitanda natura consistere.—144.
 Praelati Ecclesiae quales esse debeant.—138.
 Praelati mali quantum noceant populo Dei.—302.
 Praelati quo fortitudinis genere praestare debeant.—206.
 Praeterita propraesentibus usurpari apud Hebraeos.—375.
 Promissio de Christo nascituro facta primis parentibus, quot modis Dei erga homines amorem declaret.—426.
 Propitiatorium lectulum Salomoni figurate dici.—223.
 Prophetas in Ecclesia oculos nominarii.—402.
 Purgatoriae virtutes quare odoratae dicantur.—76.

Q

Quae facere debemus ipsi, Deus usitato sacrarum litterarum more facere dicitur.—267.
 Quo die peccavit Adam, eo jacta fuisse salutis nostrae fundamenta.—426.

R

Reginarum, concubinarumque nominibus Ecclesiam veterem significari.—372.
 Romanos et Chaldaeos Aquilonis et Austri ventorum nominibus significari.—273.

Rubor in arcano sermone, quid. —306.
Rus ab Hebraeis desertum appellari.—188.

S

Sacerdotes et Judaeorum principes custodes urbium et murorum cur dicti sint.—334.
Sacrificium epulum esse quoddam.—132.
Saeculum et saeculorum saeculum quid sit.—116.
Sententiam eorum, qui censent in canticis non eos attendi sermones, quos amantium aut mos aut natura ferat, nullatenus esse admittendam.—87.
Sexaginta viri, qui ambiunt lectulum Salomonis, in arcano sermone quid.—206.
Similitudines canticorum, cur interdum nobis perabsurdae videantur.—111 et 227.
Sol in arcano sermone, quid.—68 et 127.
Splendor virtutis se ipse prodit.—200.

T

Tabernacula quae dicantur.—71.
Tharsis lapis pretiosus.—287.
Theologiae cognitionem episcopis esse pernecessariam.—208.
Theologicam traditionem esse duplicem.—90.
Thirsa urbs regia.—345.
Thus in arcano sermone quid.—256.
Trahere quid proprie.—52.
Tria cellaria ad quae incipientes introducuntur.—57.
Tria cellaria ad quae Ecclesia introducitur.—125.
Turtur in arcano sermone, quid.—75.

Turtures hyeme a Palaestina recedere.—154.
Turtures ornamentum muliebri apud Hebraeos.—33.
Turtures quod et quale ornamentum genus.—33.

U

Ubera in Ecclesia quae nominentur.—401.
Ubera in arcano sermone, quid.—121 et 254.
Ultimi Adventus Christi mentionem acerba impiis, formidolosam daemonibus esse.—460.
Umbra translate quid.—160.
Ultimi adventus Christi spe in adversis bonos sustentari, et ejus memoria gaudere.—459.

V

Velatos religionis nomine inimicos verae Christianitatis multos latere.—457.
Venter Ecclesiae qui sint.—401.
Verba alia pro aliis ponere Hebraeos, cum res affinis significant.—418.
Veram doctrinam lactis, et mellis dulcedine significari.—271.
Vere excitari animantia ad cantum.—153.
Veros Christi cultores adventum illius optare, atque petere.—440.
Vinum translate, quid.—121.
Vocationis primae ad justitiam, et aliarum vocationum discrimen.—44.
Voluptatis ostentatione Deum peccatores ad justitiam solere vocare.—48.
Vulpibus abundare Judaeam.—156.
Vulpes in arcano sermone, quid.—169.

INDEX TOMI II

	<i>Pagina.</i>
Summa privilegii olim dati.	4
Censurae tertiae editionis.	6
Joannis Grial ad auctorem Ode.	7
Philippi Ruizo elogium hujus Operis.	8
Serenissimo Principe Alberto Austriae Archiduci dicitio Operis.	9
Lectori praeoquium.	11
Auctoris Votum.	13
In expositionem Cantici Canticorum introductio.	15
CANTICI CANTICORUM CAPUT PRIMUM.	18
Ejusdem capituli prima explanatio.	18
Altera explanatio.	39
Tertia explanatio.	82
CAPUT SECUNDUM.	140
Ejusdem capituli prima explanatio.	140
Altera explanatio.	159
Tertia explanatio.	173
CAPUT TERTIUM.	185
Ejusdem capituli prima explanatio.	185
Altera explanatio.	193
Tertia explanatio.	215
CAPUT QUARTUM.	226
Ejusdem capituli prima explanatio.	226
Altera explanatio.	241
Tertia explanatio.	262
CAPUT QUINTUM.	275
Ejusdem capituli prima explanatio.	275
Altera explanatio.	288
Tertia explanatio.	324

	<i>Pagina.</i>
CAPUT SEXTUM.	344
Ejusdem capituli prima explanatio.	344
Altera explanatio.	351
Tertia explanatio.	364
CAPUT SEPTIMUM.	381
Ejusdem capituli prima explanatio.	381
Altera explanatio.	390
Tertia explanatio.	398
CAPUT OCTAVUM.	408
Ejusdem capituli prima explanatio.	408
Altera explanatio.	419
Tertia explanatio.	441
Ad Dei Genitricem Mariam, Carmen ex Voto.	463
Index rerum praecipuarum, quae in hoc tomo continen- tur.	467

CORRECTIONES

<i>Pag.</i>	<i>l.</i>	<i>errata</i>	<i>corrige</i>
24	13	quis quam	quisquam
29	20	aguos	equos
33	33	conficiut	conficiunt
37	17	capitu	capitulo
40	31	ac comodari	accommodari
51	2	acrit	acri,
51	4	sun,	sunt
80	26	in opinata	inopinata
112	35	dicit	dicit:
119	5	primus	primis
149	22	quarere	quaerere
208	4	addimicandum	ad dimicandum
230	9	dicum	dicunt
230	19	commenda ti	commendati
247	19	DETES	DENTES
250	5	distortum	distortum,
278	18	scilicet	scilicet
321	5	speriptis	scriptis
374	2	gravisus	gavisus
418	32	similes	similis
455	24	DILECTE, MI,	DILECTE MI,

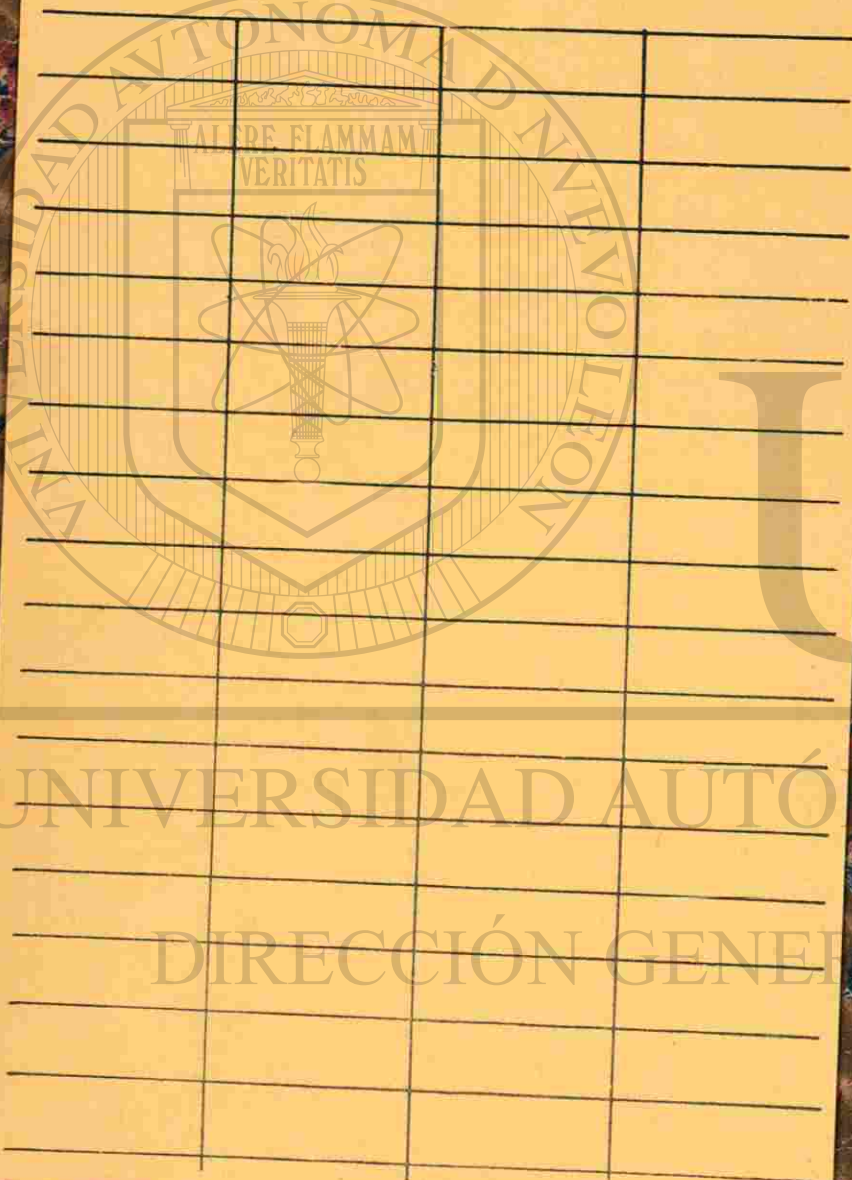
UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

CAPILLA ALFONSINA
U. A. N. L.

Esta publicación deberá ser devuelta
antes de la última fecha abajo indi-
cada.

BR65
L4
v.2
FEVT
46509

AUTOR
LEGIONESIS, Luysii
TITULO
Opera.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

